

સાંસ્કૃતિક વિજ્ઞાન - સંસ્કૃત સાહિત્ય

મર્મતું સાહિત્ય

સાંસ્કૃતિક વિજ્ઞાન નવું પુસ્તક પ્રકાશન

સાંસ્કૃતિક વિજ્ઞાન
D 2012

जलपौ सम. पतिधीना स्मरणार्थे
भी फार्मस गुजराती सभाने
श्रीयुत अद्याभा. आयुदष्ट यावडा
तरुथी सविनय सभेभ भेट.

પ્રજ્ઞા સ્વ. પતિધીના સ્મરણથી
 શ્રી કાર્તિક ગુરુ ત્રી સમગ્રે
 શ્રીમત રાધાબા. આજીવંત આવા
 મન્દીર સંનિવસ સુખેન બેઠે.

સર્જન સાહિત્ય

સાદીકતું

નવું

પુસ્તક પ્રકાશન

પુસ્તક પહેલાની

અનુક્રમણિકા

નવ નિવેદન . . . સાદીક	૧	અર્ધનંદી અધિકારી . . . ઇન્દુલાલ ચાવિઠ	૨૩
પ્રથમનિશામ . . . અયોતીન્દ દેવ	૨	બા.એ. એલ.એલ.બી.,	
	એમ.એ.	મારી નોંધપોથી . . . ગુમા	૨૭
ઉત્તમો ચદ્ર . . . જયન્તિલાલ દેસાઈ	૧૦	બીચારી રાજની . . . કાન્તિ મ. જોશી	૩૧
સાંસો અને દીવાળી . . . જયનલાલ પૂડ્યા	૧૧	મુખારર . . . ગોવીંદલાલ મહાદેવોઆ	૪૦
	બા.એ.	એમ.એ. એલ.એલ. એમ.	
પ્રથમે . . . ઇન્દુકમાર શહેરવાળા	૧૮	એ કાશુ ? . . . ધનશંકર ત્રિપાઠી	૪૧
એક વર્ષ માટે મનાઈ છે સાદીક	૧૯	સેવિલાસ . . . પીયલ	૪૦

ત ન-મ ન ની મ હે ન ત કર ના રાં !

તાકત-તાઝગીથી બરખુર

‘ઝંડુ’ દ્રાક્ષાસવ

(સુદિકાવિષ-સમ નંબર મ. મ. ૧૦)

ઘરમાં હરેશાં તૈયાર રાખો

તાકીદે તાકત-તાઝગી મેળવવા

શરદી મ ઠા ક ના ર

ચાક ઉ તા ર ના ર

હિંચ લા બ મા ર

હરેત સાદે તાવનાર

સુખ લા મા ક ના ર

તાકત આપ ના ર

તાઝગી બ લ ના ર

શુધ, ખાતી, મૂઠાં અને સાધારણ

નળગાદમાં તાકીદે ચારામ આપનાર

લજજતદાર દવા

‘ઝંડુ’ દ્રાક્ષાસવ

સવાર-સાંજ જમ્યા પછી લ્યો

ઝંડુ દ્રા. માં સુદિકાવિ ક લ વ. કં સં લી.

કારખાતું : સવાળી રોડ, સુભાષ નં. ૧૪

સુભાષની સુખ્ય દુકાન ૨ મહાલનવાડી, કાલ્યાણદેવી

બાદશાહ એજન્ટ—શ્રી. વિલ્લમચંદ જેડાભાઈ

સોસાઈ એજન્ટ—શ્રી મહાદેવ હીરજી, હાપડ બજાર.

પારોજ સજ એજન્ટ—મોંચી ગોરધનદાસ મકનજી, હરબારગઢ પાસે.

રવવ અર્પણા તેર માતા, રવવ એકમે રૂપીએ દેહ; રવવ દોડના રૂપીયા લે.

જાતની સ્વ. પત્નિધીના સ્મરણાર્થે
શ્રી વર્ણસ ગુજ ાતી સમાને
શ્રીયુત શાલાભાઇ આચુંદલ આવડા
તમ્મધી નવિનય યામેમ ભેટ.

પુસ્તક

રાજીતું સાહિત્ય

પહેલું

નમ્ર નિવેદન

મારા વર્ણના અભિવાદના અને બે કે સરકારી ગુજરાતના ઓ પુરોગ અને બાળકોને પ્રેરણા આપે, સંસ્કાર સમૃદ્ધ કરે, યાન સાથે ગમ્મન આપે, શુદ્ધિનું રાજ કરે, અને ઉદ્યમે આનંદ કે એવુ સાહિત્ય વચાશકિતએ ગુજરાતને ચરણે ધરવું વચિક સમૃદ્ધને સિદ્ધ અને શુદ્ધ સાહિત્ય પ્રત્યે આકર્ષવા માટે, તેમની રસપ્રતિ ઠેગવવાની જરૂર હતી. અને એ કાષ્ઠે મે 'મે ધડી મોજ' દ્વારા કેટલુ ને કેવી રીતે કહ્યું તે ગુજરાતનું પત્રાચરિત્ર ને વાંચનજન સારી રીતે જાણે છે. ધોમે ધોમે વાંચકોને શુદ્ધ સાહિત્ય તરફ આકર્ષવાના માત્રા પ્રયત્નો સાવ નિષ્ફળ નથી મયા એટલું માનવા હું પ્રેરાઉં છું. 'મે ધડી મોજ' વાચકમનીના પાઠ્યમાત્ર સાહિત્યરસજ વિદાનો એ ધત્રને વાંચવા યએવા એ કે' મારે માટે અભિનંદનની વાત નથી, પરંતુ હમણે નવા વાંચકો શુદ્ધ ને સિદ્ધ સાહિત્ય તરફ

આકર્ષવા અને હજવા નામે ગંદા સાહિત્ય તરફ જવા અટકાવા એ મને મગરૂરીનું કારણ છે. હવે કનીન ઇન ઉપર માકરના પઃ મોપડીને હમણે અગ્નિવ સાહિત્યના દર્દીએદો આપ કવાના અખનસ કમ્યા પણ એક વેળાએ મરકારી ને વિદાન સેવાના મદાદયોને ગમતું નહોતું. તદન નવા વાંચનારઓ પણ વાચવાની ચરઆવ કરતા નરતું સાહિત્ય વાચવા મડી પડે એવી વિદાનોની ગુમ મરેચ્છા અને આકરા ટુકમને કોઠપણ દિકસે અનુકૂળ થવા વર્ણે સુધી શુદ્ધ સાહિત્યની કાવી જોણા ઉપર સારર મોપડી આપવાની ક્રિયા કરી પડી. આ અખનસ કે ક્રિયા થતા જોઇને પણ પછા ગુન સાહિત્યકો માકરના પડનો વિરોધ કરવા, અને નવા માણ્યોને જુના ચરમામાંથી જોવાનો અગ્રદ રાખના. આજ વર્ણના સતત પ્રયત્નો પછી વાંચકોને એક એવે મોગ વર્ત

તેઆર ઘણો છે કે જેને હવે સાકરના પડવાળી કવી-
નાઈનીની જરૂર રહી નથી. તેમની રસજીત ઉરેરે
એવા પણ નિર્મોલ્લ, અલકભર્યા પથ્થ તત્ત્વવિદ્યાજ્ઞા,
આકર્ષક ને રસભર્યા જ્ઞાણ પથ્થ વસ્તુ વિનાના
વાચનના મૂલ્ય એના મનથી એાજીજ થતાં જાય
છે આજના ગુજરાતી વાંગનારાઓની રસિકતા
કેળવાઈ છે, શુધ્ધ ને શિષ્ટ સાહિત્યમાથી તેમને
નૈસર્ગિક મોહાશનો અનુભવ થવા મળ્યો છે,
તેમની રસિકતા હવે પ્રાણવાન સાહિત્ય ઝીણવા
જેટલી સમૃદ્ધ થઈ છે. તેથી વાચકોના એક બહોળા
સમૂહને આજે તો ગુજરાતી પ્રેરણા, પ્રયાનની
અનંતા, ગુજરાતની મગશરિતા ટૈામુદીતું
વિવેચન, સાહિત્યની તટારથતા, વસંતનો તિઆરવેઅવ
અને નવચેતનની ટાપડીપતુ પાન કરણ છે. એની
માનવતા કેળવાઈ છે, એ સંસ્કાર મૃદુ થતાં જાય
છે, એનો સાહિત્યપ્રેમ ખીડી રહ્યો છે એને માત્ર
મનાશતિ ઉરકેર ને છવનતા વિવેકનો ત્યાગ કરાવે
એવા સાહિત્ય તન્ન અભાવ થતો જાય છે. અલ્પજ્ઞ
હમેશ માટે એક એવા વર્ગ તો રહેશે કે જેની તૃષ્ણ
માત્ર પીળા સાહિત્યથી છીપાગે એને એ કેળવવાનો
પ્રયત્ન કરતાં થોડા ઘણાં કેળવાઈ ખરા, પરંતુ એનો
સાત વિરોધ કરવાથી એ વર્ગનો અત આવવાનો નથી.

હવે

આજે ગુજરાતમાં એવાં ઘણાં એાજ સાહિત્ય
શોખીન સી પુરુષો રહેશે કે જેઓ પાંચ સાત માસિક
પત્રોને જે માર સાપ્તાહિક ખરીદી વિવિધ સાહિત્ય
વાંચી શકે. ત્યારે ખીજી બાજુએ એવા તો ઘણાંયે
વાંચકો છે કે જેમને એકજ રચણે સાહિત્યના દરેક
અંગો એવા કે વાંચવાની હમજા છે, તેથી ગુજ-
રાતી સામયિકના તત્ત્વોને-અલ્પજ્ઞ ધીમે ધીમે-આ
મંથવાટિકામાં એકજ કરવાના નમ્ર પ્રયાસ કરવાને
દુ તરફ ઘણો છું. ગુજરાતી વાંચનારાઓ મારા આ
પ્રયાસમાં સંકાય કરશે એની તો મને પાછી ખાતરી
છે. મારી અર્પણતાઓતું મને સંપૂર્ણ ભાન રેવા
જતાંએ ગુજરાતના વિદ્વાનોની દિલસોજી, મિદ
સેખોની મરતા, પત્રાવિનો સહેકાર અને મિત્રોની
ચાહનુબૂલિની આશા રાખુ છું.

‘સર્જન’નું સાહિત્ય પ્રગટ કરવાની યોજના આ
પુરતકમા બીજી રચણે આપી છે, એ વાંચી
જવાથી ‘સર્જન’નું સાહિત્ય ‘વીરો યોગ્ય માહિતી
વાચકને મળી રહેશે. અહીં મારે એટલું જ ઉમેરવા-
નું રહે છે કે આ પુરતક જેઈ વાચક એટલી બધા
ચાહે કે એના અવિધ્યના પુરતકો ઉત્તરોત્તર અદિવાતા
કાઢવા એ માત્ર પ્રથમ અને અંતિમ ધ્યેય રહેશે.

સાદીક

? પ્રશ્નવિરામ ?

[એ કાવ્યપૂર્ણ લેખ]

લેખક
શ્રી જયેતીન્દ્ર હ દવે
એમ એ.

મનુષ્યના આકારમા જૂ. જૂ. વિરામ ચિ હો
સ સારમા ફરતા માત્રમ પડે છે દરેક
મનુષ્યનું વિશિષ્ટ લક્ષણ અમુક વિરામ ચિહ્ન પડે
સહેલાઈથી દર્શાવી શકાય કેટલાક મનુષ્યો મૂર્તિ
માન આશ્ચર્યના ચિન્હોજ દોષ છે એમનો અ
ભાવ, એમનું વર્તન, એમની વતચીત એમનું
અસ્તિત્વ આપણને આશ્ચર્યકારકજ લાગે છે
આશ્ચર્યવદ વસ્તુ કશિસ્તમ્. એમ ભમવદ્ભીતામા
પરમ તત્ત્વ માટે કહ્યું છે તેમ એમને માટે પણ કહી
શકાય, કે એમને સર્વ આશ્ચર્ય તરીકે એળખે છે
અર્થુ કાર્ય કરી પછી તેને હાહી દેનારા બારણ
છડા સજ્જને કેવળ સકલ્પો કરી એ મોહવની
ફલસિધ્ધિ માટે ઉચ્ચત ન કરનારા સર્વ પુરુષે અર્થ
વિરામ જેવા કહી શકાય. કેાસમાં મૂકતા લાપક
મનુષ્યો પણ વધ્યા છે પોતાને એક વાડે મરી
તેમજ ન બાધ રહી તેમાંથી એક કમલ પણ ન વળ
નારા કૃપમ દુકો ઉપમા વર્જના છે વસ્તુન આવિશાળ
જન્મમા ધર્મ, જાતિ ન્યાત રા દ વગેરે કોસરૂપ
છે અને પ્રભાઓ તથા જાતિઓને એ પોતાની

સીમમ રિયુ ર પી મદારના જગતથી અને તેમ્હાં
વિશુષ રાખવનો પ્રયત્ન કરે છે અવતરજીચિન્હની
ગજ સારે એવા મનુષ્યે પણ ઓછા નથી
હોવારા ક્યારે વગર ચામેજ નહિ એવા લેખકો
ખીજના વિચારે નો પડ્યો પાડનારા, વીરપૂજના
ત વને સમન્તા વગર મદાપુરધોના નામનું અને
સન્દોનું રથે રથે ક્રિયાશય કરનારા પોતાની
મદુમના દેખડવને સિદ્ધ કે અસિદ્ધ લેખકોના
વાચ્યો બોધી બોધી સામ ન્ય વાતોલાપને નિજમે
પ ભાવતા. એ સર્વ માનવ અતત હચિન્હો
મ પી રાખ. અમે બધુ દેવ વ્ય મરી ચૂમ્યા દવે
અમારે કહ પડુ રાખવ્ય બાખી નથી એમ માન
ના. પૂર્ણવિરામ રૂપ છે

અ મર્વ વિરામચિન્હોમાં ભવ કરમા ભવ કર
પ્રશ્નચિન્હ છે અચાર સૂધી મને પ્રશ્નચિન્હે નો
જદુ અનુભવ થયે નહોતો પણ દમજી યોધ વખત
પગજ એવુ એ પ્રશ્નચિન્હ માત્ર સમાગમમાં
આવ્યુ હતુ એનો અનુભવ થવા પછીજ મને
સમજ પડી કે મારી માથે કેમકે કાળા જઇને

એના માથા પર બેરથી મુઠકા મારી દશે, તેથી એ પ્રમોચિન્દ માથા આગળથી વળી ગયેલુ હોય છે.

હિંદુધર્મ અતિથિસત્કારની બાબત માટે મહા પંકામેલુ છે પણ એ વિષયમાં હું હિંદી કરતાં સામાન્ય મનુષ્ય વધારે છું. અતિથિસત્કારની બાબતના કુમળા મેળો મારામાં પૂરેપૂરાં વિકસ્યા પહેલાં જ દરમાઘ મળેલો હતો, એમ લાગે છે એટલે મારા સદ્ગત કાકાના એક મિત્ર (જેને હું બોળ-ખતો પણ નહોતો તે) ના યોગ્ય મહિના સાર એઓ મારે ત્યાં પધારવાના છે એવી મતલબનો પત્ર આવ્યો ત્યારે મને આનન્દ થયો એમ હું કહી શકુ એમ નથી. પરંતુ મારી સાથે રહેતા મળ વૃદ્ધ કાકીના માનને ખાતર મને જુદુ આનન્દ થયો એવો મારે ટોંગ કરવો પડેલો.

કાકા કે હું છે કે પ્રથમ રાત્રીને સામા મનુષ્ય સાર જે અભિપ્રાય બધામાં જાય છે તેજ અંતે ખરી ફરે છે. પરંતુ એ સત્ર સાચુ હોય એમ મને લાગતુ નથી, કાચુ કે નવારે મેં એમને પહેલ વહેંચા રહેસન પર જોયા, ત્યારે મને એ સમજન જેવા લાગ્યા મળતા વારને કુણે પહેલાંનું-જન્મ-તરીકેનું અમારે આગમણ હોય એવી જો એમણે મારી જોડે વાત કંવા મારી મારી ખજર પૂછી, મારા માતાપિતાની ખજર પૂછી, મારાં પૂર્વ પત્ની ને કષ્ટપાતના પ્રશ્ન બદલ અસ્તિત્વ ન ધરાવનારા સત્તાનોની ખજર પૂછી, મારાં (મેં જેમને પાત્યાં નહોતા તેમજ જેમને પાળવાનો વિચાર પણ નહોતો કર્યો તે) કતાર, જિલ્લાની તમા પેગટની ખજર પૂછી. ખજર પૂછાઈ રવા પછી એ બધાંની પ્રશ્નિઓ વિષે પૂછપરછ કરી વર્તમાન પ્રશ્નિનું માન થયા પછી તેમની જૂત-

કાલીન પ્રશ્નિ શી હતી તે પૂછયું. જૂત-કાલીન પ્રશ્નિ બધા પછી હવે બાવિધમાં શી પ્રશ્નિ કરવા મળે છે તે પૂછયું રસ્તામાં પથ્થુ જે જે મનુષ્યો મળતા તેમનાં સંબંધી, તેમનાં સગાવહાણાં સંબંધી, તેમના સ્વભાવ સંબંધી, તેમની શારીરિક, માનસિક, આધ્યાત્મિક વ્યવસ્થા સંબંધી, તેમની આર્થિક, નૈતિક, સામાજિક, ઐતિહાસિક, ભૌગોલિક સ્થિતિ સંબંધી એઓ અનેકોનેક પ્રશ્નો પૂછ્યા; ને પ્રશ્નોની સંખ્યા ને પ્રકારના બારથી મુઝાઈ ગયેલો હું જવાબ આપવા હાંધી મારેલો.

શેર આવ્યા પછી એમણે મારા મહોદધા વિષે, મારું ઘર અને તેમાંની ઝોરગાઓ વિષે, ઘરમાના કબાટો અને તેમાંની વસ્તુઓ વિષે, એ વસ્તુના બનાવનારા અને તેના બાવ વિષે-કાંમાં મારા ઘરથી માંડી માફ ગામ, ગામમાંના બજારો, બજારોમાંની દુકાનો, દુકાનોમાંની વસ્તુઓ, ધર્મિ-દિના ઉડા અને તથ્યપથીં ચાન મેળવવા ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી. એમણે મારાં કાકીને તથા મને જે અગ્રગ્ય પ્રશ્નો પૂછાયા તે સર્વ જોડું, અહિં પાદ રવા હોય તો ઉતારે તો વાયક તેમજ હું કંટાળીને જરૂર આપવાત કે અન્ય ઘાતનો વિચાર કરીએ.

દુર્ભાગ્યે એમના આવ્યા પછી બે દિવસ રહીને મારી જન્મતિથિ આવતી હતી. તે દિવસે એમનાથી જુટવાના મેં જુદુ પ્રવાસો કર્યા, પથ્થુ તે સર્વ બંધ ગયા. સંજો મેં મારા મિત્ર તથા સગાવહાણાંને નોતવાં હતા. મોં આવી ગયાને યોગ્ય વાર થઈ એટલે મારા અતિથિએ પોત પ્રકારપુ. હું મોઢક બીજા જોડે વાત કરેલો જરા પથ્થુ અટકું એટલે તરતજ પ્રશ્નોની ધારા છોડી મુકતા. " આ સામે

બેડું છે તે કાણ છે ? ” “ એનું નામ શું ? ” “ એના પિતાનું નામ શું ? ” “ એ શું કરે છે ? ” “ એના આપ શું કરે છે ? ” “ પરલોકે છે કે કુવારો ? ” આમ પ્રશ્નભણેલી પરંપરાથી વિધાઈ જતને દુ મારા મિત્રો સાથે વાતોલાપમાં બરાબર ભળી ન શક્યો, એટલે તેમણે મારા વચ્ચે વાતો કરવા માંડી આખરે કંટાળીને દુ છદ્દ પાસે એક ખુણામાં જઈને બેઠો. બાદમાં પછી તેમણે આવે તેમ તરત મારા અતિથિ મારી પાસે આવીને ગોઠવાયા. અમે બંને આમ ખીંચી બેઠાંથી દુર થયા એટલે એમને વાત કરવાની વધારે કાવજી આવી.

“ પેલા દીકરા પર એક છે તે પેલા પુરથી પર

બેઠ છે તેના કંઈ સગા સાથે ? ”

“ ના. ”

“ ત્યારે બનેલા મોટા મળતાં કેમ આવે છે ? ”

“ એક પોતાને ઠોની ભેટ મળતા આવતું તે વિશે તદ્દન બેદરબાર રહે છે ”

“ એમ કેમ હશે ? ”

“ એમ છે તેનું કારણ, એમ છે કે એમ દોસ સિવાય એનો કુટુંબ કંઈ શકે એમ નથી ”

“ કેમ ? ”

“ એમજ. ”

“ પેલા દમજી તમારી ભેટ માત્ર કરતા કરતા તે કંઈ બનેલા છે ? ”

“ હા. ”

“ શું ? ”

“ કંઈક, બારાખટો, આંખના પાયા વગેરે ”

“ એ ખતમાત્ર છે ? ”

“ ખબર નથી ”

“ એના પિતા હવે છે ? ”

“ અત્યાર સુધી એના મર્વાની ખબર આવી નથી. ”

“ મોટરી કરે છે ? ”

“ હા. ”

“ શું કમાય છે ? ”

“ પૈસા. ”

“ કેટલા ? ”

“ કાકાના પાના અઠગણિનમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી એક સુખ્યા. ”

“ પેલાનું શું કરે છે ? ”

“ તિજોરીમાં પૂરી મુકે છે ”

“ તિજોરીમાં ? ”

“ હા, તિજોરીમાં—તેમજ ગળવામાં. ”

“ તિજોરી ક્યાંની બનાવટની છે ? ”

“ જાણતો નથી. ”

“ નથી જાણતા ? ”

“ નથી જાણતો. ”

“ આ સામે પેલો જટાંગ જેવો બેઠા છે— ”

“ મારા મિત્ર માટે કાલે તેમ ન બેઠતા ? ”

સગાર પણ દતાય થયા વગર એમણે આમજ થયાનું. “ પેલો બરાડ સરીરવાળો છે - ”

હા પીસીને દુ પચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યા. “ હા

એ બરાડ સરીરવાળો છે તેનું શું ? ”

“ એનું સરીર આટલું ભાદ્ર કેમ છે ? ”

“ કારણ કે પાતળું નથી. ”

“ પાતળું કેમ નથી ? ”

“ કારણ કે ભડું છે ”

“ પણ ભડું કેમ છે ? ”

“ કારણ કે પાતળું નથી. ”

“ એણે કંઈ દવા ખાધી હતી ? ”

“હા.”

“શી દવા ?”

“કિલનાઈને ને બુધાખની.”

“જાડા થવાની દવા આપી હતી ?”

“ખબર નથી.”

“એ કસરત કરે છે ?”

“હા.”

“શીની ?”

“હાલર ચડવા ઉતરવાની, કાલવા ચાલવાની ને
બાત કરવાની.”

“પેણે માંછ કાગલા જેવો છે—”

“મારા મિત્ર મારે ગમે ને શબ્દ ન વાપરવાનું
મેં તમને કહ્યું તે તમે બૂલી ગયા ?”

“તમે કહ્યું હતું ?”

“હા.”

“ક્યારે ?”

“હમણા થોડીવાર ઉપર.”

“કેને ?”

“તમને.”

“હું કહ્યું હતું ?”

અત્યંત ધીરજથી મેં એમને શબ્દે શબ્દ કહ્યો
પાડીને કહ્યું—“મેં-તમને-એમ-કહ્યું-હતું-કે-
મારા-મિત્રો-વિશે-તમે-ગમે-તેમ-ન-એસતાં !
સમજ્યા ? કે કરી થોડી જાડ ?”

“કરી શા માટે ખોટી જાઓ ?”

“તમે ન સમજો તેમાં.”

“હું સમજું શા માટે નહિ ?”

“કારણ કે-કારણ કે કારણ કે તમે જેટલુંક
નહિ જ સમજો એમ મને લાગે છે.”

“તમને એમ લાગે છે ?”

“હા.”

“કેમ એમ લાગે છે ?”

“નસીબ માંડે ને તમારું એવું છે તેમાં.”

“નસીબ કેવું છે ?”

મારા મગજમાં એક લયકર વિચાર જાગ્યોઃ
હવે જોરથી ધબકી ઉઠ્યું, એમના મળા તરફ નજર
ગાંધી ને મારા હાથમાં અદ્ભુત પૈશાચીક એળ આવી.
કણવાર મને લાગ્યું કે મારા બાવી મને હસીના લાકડાં
તરફ ધમકી જાય છે. મારે માથે અતિથિહવાનું
કવંક ચોટવાનું. પણ થોડી વારમાં જ એ વૃત્તિ
સમી ગઈ, ને સનેપાતનો ચાળો શમી જતાં રોગી
ચાલ છે તેમ હું સાત ને શિથિલ ધઈ ગયો.

આવા તો જેટલાએ દિવસો વીટી ગયા. છતાં
દુઃ શવતો રહી—મેં એ પણ રહ્યાં ! અનેક કુદિત-
ઓ મેં અજમાવી જોઈ પણ કેવળ આશરમાં જ
નહિ પણ આચરણમાં પણ હાલરડા જેવું એ
પ્રશ્નચિન્હ મારા હૃદયને ધાસીની પેઠે કપાળ કરતું.
ખીજ પ્રશ્નો એમને ન જાણતા, ત્યારે “કેમ ઉઠ્યા ?”
“ક્યા સીધું ?” “કુચપેસ્ટ શાદી ?” “હાંન સાક
કર્ષો ?” “કાગળા કીધા ?” “ચલા પીઓ છો ?” “ચલા
નથી પીતા ?” “ચહામાં ખાડ નાંખી ?” “ચહામાં
ખાડ ન નાંખી ?” “નહાઓ છો ?” “જમ્યા ?”
“પાન લીધું ?” “પાન પર ચૂનો ચોપડ્યો ?” “હાથો
ન લીધો ?” “પાન પાણી ?” “ખમીસ બહાર ?”
“કાટ પહેર્યો ?” “બહાર જાઓ છો ?” “વિવાસળી
લીધો.” “હાંવા સળગાવ્યો ?” “કુંકે મારી ?”
“ઝાલવી નાંખ્યો ?” એવા એવા દુઃ જો કાર્ય કરતો
હોઉં તે સજીવી પ્રશ્નો પેળતા. જમણ પર એક
જાળો મને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થયો, મેં પર કટાણા
ને વિજાલની રેખાઓ પડી ગઈ, ને કાઈ દિવસ હસ્યા

“ મને વિદિત નથી. ”

“ કેમ ? ”

“ ખાસ કારણ છે. ”

“ શું ? ”

“ પ્રપ્તો પુછીને મને ખીજને કંઈગણ આપવાની મને દેવ નથી. ”

“ એવી કામને દેવ હોય છે ખરી ? ”

“ હા. ”

“ કોને ? ”

“ ધણીને ”

“ મેં તો એકે એવા માણસ નવાં એવો કામ વગર કારણે પ્રપ્તો પુછે ખરા ? ”

“ પૂછે ”

“ પૂછે ? ”

“ હા જરૂર પૂછે ”

“ શા ખરે પૂછે ? ”

“ પૂછવા ખતર પૂછે ”

“ પૂછવા ખતર તે કામ પૂછે ? ”

“ હા, કામ હા ! ”

“ એમ હેમ ખરે ? ”

“ હોય. ”

“ નકામા પ્રપ્તો કામ પૂછે ? ”

“ ગણિતે. ”

“ માણસ પૂછે ? ”

“ હવે ને એક પણ પ્રપ્ત પૂછી તો તારા ખૂન કરીશ ! મેં લખીને કાગળ એમને આપ્યો—તે આપ્યો તો નહિ, પણ તત્ત્વ કાઢી નાખ્યો, ને આજ ખીજીને થોડીવાર સુધી હું પડી રહ્યો. પણ એ યુક્તિમાં પણ હું ખટુ કામ્યો નહિ, કારણ કે થોડીવાર થઈ એટલે એમણે મને પૂછ્યું ‘હવે કેમ છે ?’ ત્યારે

મારાથી બેઠી થવાયુ, ‘‘ સારું છે. ’’ પાછી પ્રપ્તોની ૫૨ પાસા છટી આખરે કંટાળાને મેં એમને પૂછ્યું, ‘‘જદંબદને આગમણીમાં મળેલા તે નમેજ કે ?’’

‘‘ જદંબદ કોણ ? ’’

‘‘ અમારા પાંચમીની માય. ’’ જરા વિચાર કરીને મેં કહ્યું.

‘‘ તે આગમણીમાં શું કામ ગઈ હતી ? ’’

‘‘ કંઈ વેચવા. ’’

‘‘ કંઈ વેચવા ? કોને વેચવા ? એનો માણસ કંઈ વેચે છે ? ’’

આમ એનાં સંભળાવવા જતાં મારે અનેક પ્રકારે સંભળાવવા પડ્યા. પણ તેને લીધે મને એક કારણ યુક્તિ મળી. ત્યાર પછી હમેશાં મેં એ યુક્તિનું પાલન કરવા માંડ્યું. એ યુક્તિમાં હું સંપૂર્ણ રીતે સફળ થયો, મારા મેનિંગ દેખાવ જાને તેટલા વ્યય કરી કાઢી આપે એમના સાચુ કંઈક ધુરણને કંઈક મેલકુશીથી જોઈ રહેતા ને માગની માફક જવાબ દેતા એનો એકજ માખતો આપ્યું.

મારા મગામા ‘કામનું’ સમયરી હતું. ત્યાં મારા માનવંત પંચાણને કામને મારે જમવા જવાનું હતું. ત્યાં આ યુક્તિનો. મેં છુટકી ઉપયોગ કર્યો. જમી રહ્યા પછી એમણે અમારા સંતિગતો સંબંધી પ્રપ્તો પૂછવા માગ્યાં. ‘‘ જેણે તમારી જોડે બેઠા હતા તે કોણ હતા ? ’’

‘‘શું પૂછ્યું ?’’ મેં કાગળ કઠકાવીને એમને એમને પૂછ્યું.

જમ ગજારાખને, મારા માસુ બાપથી નિંદાળી એમણે ફરી કહ્યું ‘‘ જેણે તમારી જોડે બેઠા હતા તે કોણ હતા ? ’’

“માસ કાકની બક !” એ જ્ઞાન દીગ્રા ને
સખુબર એ ટ્રિડ મુદ ચક્ર ગયા

‘ને પેલા તમારી મામે દતા તે !’

“મારા મામનો ઘોડા,” એ જ્ઞાન દહિએ
આશય મારું નેક જવાણ દીધો

‘તે જ ને એક બીજા સામે ધુરડના રેગ હતા’

“તો સાબળ !” એ નેરખા એને ઘાણ
માનું કૃત્રુ ‘એ બધા મારી ફોજના કુતરાઓ છે
તે માલોમાલ સહયા સમસાપતે એટ પર
વધ મળા.”

‘ગમલાસ કોણ ?’ એવે ૫૭૫

“માલો !” બરાડો મારી બપ હર અવાળે
દૂ બોલ્યો.

‘સમસાને એટ પર લઈ ગયા પેલીસ તેને

ફો હરખો. એટને સમસા ને કિર ચાંચુ ને
સજીવાય મરી ગયો મનપાપ માટે આશિર્વાદ પામ
ફોજાર ખાણ બધો. એટને નીમનવાયે ફોજાર રને
શકું બધું. ફોજારે ફાંત કચડ્યા પા એટને
સીપાઈએ તેને ચુ ભેલી-આમ” દહીને મે-અની !
બગપૂર્વક એમનો હાથ પગડી મચડવા મારાં
ગટમે મારી હાથ છોડી એમનો ઘર ત ક ચ વરા
મહિયું

x x x

માસ કાકી માને છેકે બગાળા અતિથી આમરું
ફોજર છોડી જસ વહેલા માલો ગયા ને બહુ પ્રસન્ન
ચક્રને ગયા દે વ એમ પશુ એમને લાખું નવિ આ
બધાનું કારણ કું જ છું એમ દહીએ એ માને છે.
પશુ માણસ સંબંધે સમજવાનું ન મળે તેનો મો
ઉપાય !

સોરઠી અવાહીર

કાઠીયાવાડ-સૌરાષ્ટ્ર દેશની નાની વાર્તા-
ઓનો સંગ્રહ-શાયે, પ્રેમ, ટેક અને
વચન તથા છવન સંબંધે તેમને ઘણુંએ
અદ્ભુત લાક્ષણ્ય આપશે. વાર્તાઓ રસ-
ભરી અને પ્રેરક છે.

મૂલ્ય માત્ર રૂ ૨૫ પાકું પુકું.

ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર

૭૧, રેમરીન્ડ લેન કોટ-મુંબાઈ.

હરખારે અકબરી

શ્રીયુત્ સાહીકે મહાન મોગલ શહેન-
શાહ અકબરના હરખારની હકીકતો અને
તે વેળાનો સુંદર ઇતિહાસ આ પુસ્તકમાં
રજુ કર્યો છે. પ્રેરકસર કામદાર એ પુસ્તક-
ની વિશ્વતા સરી પ્રસ્તાવના લખી છે સુર-
સતી ભાષામાં આજ સુધી આવું એકે
પુસ્તક પ્રગટ થયું નથી. સ ખ્યાળંધ ફોટા
ચિત્રો સાથે; મૂલ્ય રૂ ૩૧

ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર

૭૧, રેમરીન્ડ લેન, કોટ-મુંબાઈ

ઉગતો ચંદ્ર

આથમે પાથમે બાનુ, પૂર્વમાં સરસી ઉગતો;
તેમનો ઉચ્ચી પૂર્વ. આધારે સરસી હતો,

પદ્મીનીનું હૃદય સહુ નીલ જોળે સુદ્ધ ન્યાં,
કૌમુદીનું પ્રજ્વળી નીરખી હૈયું હેલે મહત્ત્વ ત્યાં,
આંખાડાળે ટલુકતી હતી કાચલો સુરવરે ન્યાં,
સાગીએ ત્યાં ધ્રુવડ રડતાં રોડક સાંતિ ઇલાયાં.

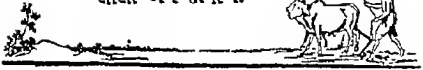
રિનાનાથ જતાં મૃગિટ સમાધિ રોડકની ધરે;
આકાશી રોડકના આંસુ તારકા બળકી રહે.

બીચી પહોળે બે ઉછળી રહે છે,
આલિખવાને સરસી-ઉર સાથે;
સરસી છતાંયે નવ નીરખી તે,
કૌમુદી-ધલે: બનીને બમે છે.

સાગી હું પુણ્યના ધાત્રી, ક્યામતા કોં ઉરે ધરે?
પુણ્યને ક્યામતા કેવો? ક્યામતા પાપને ધરે.

જ્યન્તિકાલ દેસાઈ

લાલો અને દીવાળી

[સૌરાષ્ટ્રની એક શ્રામ્ય શ્રેમ કથા]

લેખક :

શ્રી હમનલાલ હરિલાલ પંડ્યા.

બી. એ.

જુનાગઢ રાજ્યનું મિર જન્મસ તેમાં ઉત્પન્ન થતા તથા વસતા અને ચારે પાસે લુભતા જાવાનક સિંહેને લીધે કાંઈ શિકારીથી તો શાએજ અન્નવર્ધન દરે. એ સિંહ આદર મેળવવાને લાંબા વસ્તીવાળા જાગોમાં પંચુ કવચિત્ત કવચિત્ત પંચમેશ્વરી કરે છે ને રજારીઓ તથા માત્રધારીઓના જનાવરોના પાણુ કાંટે છે. કાંઈ કાંઈ જનાવર મંથાકાળ સુધીમાં ચરેને પાણુ નથી આવતું તો તેના ધણીને તલકાળ કાળ પડે છે ધણે જાએ તે આ સિંહનું બસ ચયેસુ જ જીતે દિવસ જીવ્યાં આવે છે. આવી દશાંત જતાં રજારી લોક કિમનથી નેસક જાધીને લા પુષ્કળ માયો બેસો વિગેરે સાથે સદ કુટુંબ વમે છે કેમકે તેમના માટે ચારો ત્યા મનમાનતો મળી આવે છે ને તેથી કરીને એ જનાવરો કુટુંબુષ્ટ બને છે તથા કુષ્ઠ થી પણ મ્હોટા પ્રમાણમાં આવે છે કેટલાક પાકાનાં શરીર તો એવાં બેરકા હોય છે કે તેના ઉપર જન્મજે આજા જેવું દેખાતું જ નથી અને તેના માથાને તથા શીંગડાને આકાર ને જાવરો કેટલીક વાર ભયંકર રૂપ ધારણ કરે છે. એવા એક પાકાનું પ્રિતિ મસ્તક જુનાગઢ નગમાં સંમરથાનની અંદર

ગાખરામાં આપ્યું છે તે જોનાં મહાકાળિના કે ચમના મહિલાના રવરપનું સાક્ષાત જાન થઈ આવે છે. ત્યાની બેસો પણ તેવીજ જળ્યરી દોષ છે ને તેની સાથે એવી હિંમતવાન હોય છે કે રાત્રે પસર ચરાવવા નાના બાળક તેમને લઈ જાય છે ત્યારે બાળક એકાદ બેસની વિચાળ પીઠ ઉપર નિશ્ચિતે ઉઠ્યાં કરે છે—બેસો ચર્ચાં કરે છે ને આનંદ કરે છે ધણુ અચાનક સિંહની જગનાં સંભળાય છે તો ચારપાંચ બેસો બેગી ચડીને પેલા બાળકની રક્ષા કરે છે ને સિંહની સામે પોતાના મગજનું શીંગડાથી એવા જોરથી ઘટે છે કે તેનું કંઈજ આવતું નથી ને તેને આખરે ભાગી જવું પડે છે. કદાચ તેની જાની શીંગડાથી વીધાઈ પણ જાય છે

જેવા પાકા તેવાજ આ બળકે પણ ત્યાંના વખરૂં છે. તેમના જાવાવર ગોળ મરોળ સરીર, મામલ જુધ અને અતિશય વજનદાર પેટ જાની મસ્તક વિગેરેને લીધે તેમની કામ્ય પ્રયત્ન રવરપ કારણ કરે છે ને એવો દેશ મસ્તકિયાં ડેલતો કાંઈનો સામે આરનો હોય તો તેની દાડદમા ન આવજાની સૌ કાંઈ તળવીજ કરે છે.

રજારી લોક ધણુ લઈને ચરાવવા જાય છે

તેમાં એકાદ આટું ઉચ્ચકાંટિનું પ્રાણી હોય છે
અને તેને લીધે ત્યાંના વાહરડાં બચપણથીજ,
બુદ્ધકાવચાળાં જન્મેલાં હોવાને લીધે, બહુ બળવાન
બને છે.

ગોતાના પ્રત્યેક જનવરને રખારી સારી રીતે
જોજાએ છે ને તેના શબ્દ માલગી તેના બણી દેડી
અને છે અન્યોન્ય પ્રીતિ ઉત્પન્ન થવાથી એક બીજા
સાથે તેઓ ગેલ કરે છે, અને કાવવાનું મન મનમાં
મલ થાય જન્મ્યા પછી ધીમે ધીમે અમાધારણ
બળગળા થતા થાય છે.

ત્યાંના એક તેસડામાં લાલો નામે રખારી રહેતો
હતો તેની પાસે સામડા જનાવરા હતા તેથી તેની
ન્યાત જતમમાં તે પહેલ જોવા મળ પડ્યો હતો નાન-
પણથી તેનું શરીર બંધ, પ્રચંડ, કારણ અને
જોખાકાર હતું-તેની સાથે પછી મોઢક હતી તે તેના
એટલેથી પ્રાંતિ જોનારને સ્વભાવિક રીતે ઉત્પન્ન
કરાવે એવી હતી. વિદ્યાર્થી છાતી, મજસુત શુભ--
દંડ, અને કમલકી શાપા લગભગ પહેલવાતને
પણ એટલાકા ઉપગમે એવા હતા નાનપણથી
તેને ગોતાનાં જનવરોના બચ્ચાં જોડે રમવામાં
કુળી કરવાની ટેવ હતી તેથી વજર હથીઆરે પણ
તે તેમને દશાવી હરાવી શકતો. આ બધાની
અદર એક નાના સાદ જોડે તેને વિશેષ પરિમય
પડ્યો હતો તેને આવા પીત્તની તે બહુ સખાગ
ગળોને ને તેના ઉપર બહાલ કરતો તે એ પ્રાણીના
સમજવામાં આવતુંજ હોય જોડેએ કેમકે ન્યાં
લાલો તેને એલાવે લા તે જતો ને પીત્તની સમે
માણું ધરી શી મડાં નીચા કરીને લઈતા તૈયાર થતો
હોય લા લાલો કાકક કરે એટલે સાથ જોડે નરચ
પેસ બની જતો ને ને આવીને તેને પંખાએ કપાએ

કામ ફેરવે, એટલે ખુશી ખુશી થમને તેને ચાલે
રહેતા થતો ગમે તેમ તેના સુરચિર આકાંની તથ
અસામાન્ય બળની ખ્યાતિ આસપાસ ફેલાતી થઈ
અને એલાદ સુકારવા માટે તેના એજાગળી
બણીઆર તેની માગણી પણ કરતા તેથી કેટલી
વખને લાકાને તેને લકતે તેટલું દૂર પણ જવું પડતું.

એવા એક પસંદે લાલો તેને બદાર લાક ગમે
ત્યાથી પાછા ફરતા વરસાદ મૂસળધાર તુટી પડ્યો
તે નદી નાળાં છલકાઈ જવા લાગ્યા તેથી લાકાને
પાછા ફરવામાં વિઠ આવવી પડ્યું પછી તેને એક
વનારે એક મજસુત હોડી તૈયાર કરાવી ને તેમ
એ સાકને મહા મુરોલીયાં લાકાં પટાવી પટારી
મડાવ્યો. પછી એ કંઈ સખોના રહે જરાક લાકે
તો હોડી ઉધી વળી જાય. તેથી લાકાએ મજસુત
મરડા મંજાવીને તેને પારીવા માથે બાંધી રાખે
પછી આમ ગોતાની મતિ રાખાયા. તે તે ઉપર
વધારે વીંદાયો ને જુએ જમ મારવા લાગ્યો. મા
લાલો તેની કને ઉંઘો રહેતો ત્યાગે એ નરમ પડતો
એના મ્વાસોગળવાસજ એવા જોરશર હતો કે તેની
લાગલવા ડરી જતા ધીમે ધીમે હોડી તેના માથે
બણી દકરાઈ ને કેટલીકવારે તેના માથે પાસે ઉતર
વાની જગ્યા અની પહોંચી ત્યા તે મોટે એટલું
તોફાન કરી મૂક્યું કે ન પડો વાત હોડીને ચિર
કરી એટલે લાકાએ પેલાં દોરડાં ઊંડવા માંડ્યા
ત્યા તો આ ઉતાવળો થઈ ગયેલો સાદ એવા જોરથી
કુધો કે લાકાનેજ તેની હાકલ વાગી ગમને તેથી
તે તેને રેશી રાક્યો નદી જમીન જઈ દુર હતી
તેથી સાદે તો પાણીમાંજ ઝપલાવ્યું ને વહેણ
જોગથી તે તણવા લાગ્યો ને જોતા લાલો પણ
પાણીમાં ફરી પડ્યો ને તેની પાછળ તણવા

માટે કોને આટલી લાગણી થઈ હતી તે તે સમજી શક્યો નહિ. પણ જાનેની નજર ભેગી થઈ ત્યાં લાગણીએ જોળખી કે એ તો દીવાળી છે !

દીવાળીના

મુન્નર વડન ઉપર
આ વેળા આનંદ
જગાઈ રહ્યો
હતો. તે બા-
ળાને જોતાજ
તેને વધારી ભેલી
હોય તેમ જાતી
પડ્યો આ ! ”
એવો પ્રશ્ન થયો
‘ હું ક્યારના
તમારો વાટ
જોતો હતો ? ’
જાણને એમ
થઈ કે મારે
મારે તો એ

“ હું જાણતી તમારી વાટ જોતો હતો ”

નહિજ આવી હોય. કોણ જાણે એને કોઈ અવધૂ જ
બૂલકાશું તેથી તે ઉઠ્યો પ્રશ્ન કરવા લાગ્યો કે “ સાચું
બોલ ! તું કોની વાટ જોતી હતી ? આથી બીચારી
જગરાઈને પાછાં બારણેથી નાશી મઠ. લાગણીએ
સાંકળે બાળ્યો તે તેને સારા ધામ વિગરે આવ્યું.
પછી તે વિચારમાં પડ્યો કે કાઠ દહાડો નહિ તે
આજ એ મારે ત્યાં ક્યાંથી ! નાનપણમાં તો
માથે રમેણો એ વાન તેને યાદ આવી પણ મથા
કામથી તેને જોયેલી નહિ તેથી એ લગભગ મુઠી
પણ ગયો. હવે દીવાળી પણ માથાપ વિનાની
થઈ ગઈ હતી તેથી તેની પડોની મોટી ભેન જોડે
દૂર કાઠ માથાપ રહેલી હતી તેની સાથે ઉઠ્યો હતો.
કેટલીક વાર તેણે લાગણી પાડી કાઠ મેળામાં જોયો
હશે તેથી તેના મનમાં એ વીર પુરપને માટે સહવાર
થયો હશે પણ લાગણી તેની ખબર હોય ? જાણને
તો એ વાત પણ પાછી ધોને ધોને વિચારે પડતી
મઠ તે પોતાના કામમાં મડ્યો રહેતો. કાઠ
વાર કદા મજુરીઓ પણ જતો તે મુખમાં દિવસો
નિર્ગમન કરતો હતો તેવામાં એક વાર વળી પાછા

જાગવીજ સાથે વર્ષોદ જોડ્યો હતો
પરમે કાચા પોચા મકાન પણ તેના
અપાટમાં ઉઠી પડ્યા તે કેટલાક જીવ
નિગાહાર બની ગયા તે જિવએ દીવાળીને
કકક કાચરીજ પ્રેરણા થઈ આવી હશે
તેથી લાગણી મકાન જેવી રિશતિમાં
હશે તે જોઈને તે એકથી વર્ષોદ વર્ષોદ
મ જાનોમાંની પોતાને ગામથી નિકળી
લાલના નેસ પડે મરાઠુરીબને આવી
પોતાંથી રમ્તામાં કાઠવ, કિચક પાણીના
શેરીયા તે ઉખડી પોતાં જાડાં થઈ તથા

અપરાનાં નળીયા, વિગેરેની નકતર
એટલી હતી કે કાચા પોચાનું તે ખન
પણ દારી જાય. પણ દીવાળી
બધાથી જુદી જ હતી બધે કેવો
હશે તે તે સમજતીજ ન હતી.
લાલના નેસ પાસે આવીને તેણે
જેવું તે સહલાએ તે આપાદ
હતો. પણ તેમાં કોઈનો સચાર
તેને જણાવે નહિ. તેણે ધારી પારીને

જેવું પણ તેમ ખાલી જ લાગ્યો આવી વખતે
લાયો ક્યા હશે ? તેનું શું થયું હતું ? તે જાણો
મગો હશે કે નહિ એ વિચારે તેનું પ્રેમાળ પુ
કંપવા લાગ્યું. પામે પેશો સંદિ આવેશે હતા તે
એને પૂર્વ પરિચયને લીધે ઓળખતો હતો. સાદને
એણે કાચ જાણે શાએ વિચારથી છોડ્યો ને તે પણ
તેની સાથે જ આ કુદિનની કાષ્ટમય દયા બોગવતો
ચાલ્યો સાદ કાચ જાણે કેમ અત્યારે ઘર ઘરતો
હતો તેથી દીવાળીને કોમલ દામ તેના સરીર ઉપર
પડતા જ તેને કાષ્ટક આપાસન મળ્યું પોતાના
સ્વામીની સ્થિતિ વિશે તેને કંઈક ઇશ્વરી પ્રરૂપા યાદ
હશે કેમ તે તો એ જાણે. પણ બને જણ એક જ
વિચારથી લાતની રીધમાં આપ્યા રરતો રૂધાઈ
એણે જાણ્યું તો ત્યાં આ અચાનક પ્રાણી પોતાની
હુદિને બળે માગ કરતો કેટલેક દુર ગયા ત્યાં
અધારમાંથી તેમને કંઈક પડ્યું દાખતો દેખાયો.
સાદ તો સ્તબ્ધ બનીને ઉભો જ રહી ગયો દીવાળી-
એ ધારી ધારીને જેવું તો તેને મનુષ્યનો આકાર
પગ વિનાનો નજરે પડ્યો તેથી તે કંઈ નેસમાં
વીળજીનો અનકતો થયે તેથી તેને ખાલી થઇ કે
આ તો કાલો જ છે, સલાએ પણ તેને ને પોતાના

માદને ઓ-
જાળી કાઢ્યા.
તેણે તરત જ
દીવાળીને
પોતાના કાણી
આવતી હતી
તેવામાં જમ
આવીને રાહી
રીધી: "ખન-
રદાર એક
કમનુ આગળ
બરીશ તો
મુઠિ જાણ-
ને. કું ગાયા-
માં ખુદી
મગો 'જુ'
બદાર નીક-
જાણ" એવું ન

લાતાનું સરીર કાઢવા ગાસમાંથી ઉઠે
આવડું થયું

કર્ણ છું તેમ તેમ અંદર વધારે ઉંડે ઉતર તો જાડ
છું. મહે તો ધાવું હતું કે આવી હતે માગ દી
પરા ચાલના. આવા વખતે મદદ પણ કાણ કરી શકે ?

ખૂસ પાડું તો સારું છે પણ કાણુ ? બચવાનું ત્યારે
ભણું કરવું કે તુ અણીની વખતે આવી પડેલી "

દીવાળી નિહરે છતાં આ સિયલિ જેમને જરા
અભરાઈ મળે નેના પોતાના બળથી તો આવા
ક્રિયાઓએ મરદન જેવો કાદવાની આવા બાધ
હતો, એ પોતે હાથ પકડવા બધ તો એની પણ
દશા એવી જ થવાની એ હવે એના સમજવામાં
આવ્યું પણ તે કણે એને વિચાર આવ્યો તેથી
તેથી લાજાને પૂછ્યું " તમારી પાસે દોરડું
બોરડું છે ? "

એ મરદને જેવી કાદવાની આવા બાધ હતી.
તો પોતે હાથ પકડવા બધ તો એની પણ દશા એવી
જ થવાની એ હવે એના સમજવામાં આવ્યું. પણ
તે કણે એને વિચાર આવ્યો તેથી લાજાને પૂછ્યું
લાજાએ હા પાડી પણ કહ્યું કે " તે બધું કંઈ
છે ને ત્યારે બધી પડેલો એવડું નથી. "

" તમારી પાસે છરી બગી છે ? " દીવાળીએ
બીજે પ્રશ્ન કર્યો.

લાજાએ હા પાડીને મદામુરીજલે પોતાના
ચોરખા સાથે બાંધેલી છરી છુટી કરીને દીવાળી
બહી દેઈ સારે બાજે તે તેના હાથમાં આવી મળ
સાંદ તો દમર દમર ભેગા કરે. દત્તોને કાતરેલો
હોય તેમ ત્યાં સિધર ઉભો હશે હવે દીવાળીએ
પોતાના હાથમાં છરી ઉપર વીરેલા દત્તો તે કાંચે
ને છરી વડે તેના ચીસ કરવા માંડ્યા ચીસને તે
મુઠાંતી મળે તે મળી વળતી મળે. એમ તેણે તેનું
એક દોરડું બતાવ્યું તે તેને છેડે એક મજબુત
ત્રવાંતો કડો આંખો દીધો ને મળી પોતાના
બીજા કાપી છે. લાજા બહી દે ક્યાં લાજાએ
દોરડું સાંધ્યું માકડું દેરવી દેરવીને વળ ખુબ

ચલાવ્યો. ત્યાં તો દીવાળીએ ગાળો પેલા સાદના
મળામાં ચોરવી દીધી. સાંદે જરા મળગણી પણ
દીવાળીએ તેને જે ચલા માંડ્યો. લાકડીઓ પણ મારવા
માડી. કિચકમાં પડેલી આ કાપાને જહાર જેવી
કાદવી એ કાં રચન વાત છે ? સારું બળ બધું કહ્યું.
દીવાળી તેને હથેલી મળ. આખરે પ્રભુ કૃપાથી સાંદ
કાંચો ને ધીમે ધીમે ચાલવા લાગ્યો. ત્યાં લાનાનું
છરીર કાદવાના આરામથી ઉભે આવડું મળું, ને તે
આમજ તણાવા લાગ્યો. જરાક કંઈ જમીનપર
આવ્યો ત્યાં તો એ મક્કા જેવા પાછો ઉભો થઈ
ગયો. અત્યારે તેનું સ્વરૂપ વિચિત્ર બની ગયું હતું.
કેડી નીચેનો ભાગ તમામ ખરાઈ મળેલો ને
કળી મેઘ બની ગયેલો—પણ ઉપરના કડીપાને
તથા માથાના ફાંટાનો ભાગ તદન સફેદ. જેવાં તે
દીવાળીની પાસે આવી પડેલો તેવો. દીવાળીએ
તેના હાથ જેવીને સારી જમીન પણ નહીં હોવાથી
ત્યાં સિધર કોઈ હવે તેના હાથને પાર ન રહ્યો.
પોતાને માટે પ્રાણપંજર કરવા તત્પર થયેલી—આવી
જાણતક સતર્પાં વાસાદની કડીની અને પોતાના
છરીની તેમજ લોક લગ્નની અવગણના કરીને
તેની શોષમાં નિકળી પડેલી આ બાળાના સાદમને
માટે તથા તેના અંત કરણમાં ઉદ્ધાવેલી પ્રેમાળ
ચિન્તિ માટે લાજાને બધું માનનાં હમણે. આવે એ
કંઈ અચવાજિક ન હતું. તે સમયે કે તે દિવસ
પોતે સતે ઘેર આવ્યો ત્યારે એ આવેલી તે પોતાને જ
આવકર દેવને તેની બાધાદરમાં પણ હવે તેને
સાંભળે આવી. કાંઈ કાંઈ વાર સિંધ નમનથી
છુપાઈથી લાજાને એણે નિદાગણે તે વેળા લાજાને
કંઈ લાગણી મળેલી નહિ. પણ હવે બધું સ્વપ્નવત
અંતરી આવવાથી તે ચમક્યો—આજ મુઠી તે બેઠ-

રહાર કેમ રતો દરી એજ એને દવે સમગ્રનું નદિ
ઝટ તેણે દીવાળીને પોતાની ઊની સાથે ચાપીને
પોને અજામમજીની તે દિવસ તેની ઉપર વડેમ
આણેલો તે માટે પરભાવે કરવા માંડ્યો, પણ દીવા-
ળીની તે સદન થઇ શક્યું નહિ. તે બોલી "એમા
શું ? તમને મ્હેં ક્યા ક્યું કે દુ'તો તમારે ઘેર તમારી
ચેરદાગરીમાં ધણીએ વાર આપી ને બધું કીક
કીક કરી જતી. મ્હારા બનેલી તો મ્હારી દેડી પણ
કરતા કે લેને તું પેલા જવાનીઆની વાતો કરજ
પણ તને તો એ બોલાવતોએ નથી. પણ
મ્હારી ખાતી કની કે કીક દહાડેએ તમે મ્હારાપર
સ્થ કરીશ. તમારા ઘરને મ્હેં મ્હારજ ઘર માની
લીધું દવું. આ મંદારમા મ્હારે બીજું છે પણ
મોજુ ? દુ'તો તેવાં કેવાં સમજાં ભેતી."

લાલને દવે વિશિષ વિશ્વાસ ભેગી રયો. ને
આવી, પોતાને માટે કમળ શખનાર બાળને યોગથી
ઠકો. નદિ તે માટે તેને મોકલવા લાગ્યો. પણ દવે
તો લકમી આદરો કરવા આવી છે ત્યારે મ્હેં ધોવા
જવાનું કંઈ હોય ? એ કહેવન વાર કરીને એણે
દીવાળીને પોતાનું સર્વરત અપજુ કરવાનો નિયમ
કર્યો ને તેને લપાડીને તેણે આણેલા પોતાના મંદ
ઉપર બેસાડી દીધી. શરૂ પણ જાણે રાજરાજ થતો
હોય તેમ ડાવતો ડાવતો ઉમ થઈ આવવા લાગ્યો.
એક દાઘ લાલને દીવાળીના દાઘમાં દને
બને જખનો દવે દવે માતો ન દને. "આ સાંદ
આજથી ત્યારે છે હો" લાલને
દીવાળીને પોતાના આલા પ્રાનીની
બેટ આપનાં જખાનું "ને દુ'એ
ત્વાર ને મ્હારું ઘર ત્વાર. જ્યાં

દુ' ત્યાં હું - અને દુ' ત્યાં :દુ'. દવે કદ
ત્યારી ભેનને ઘેર ત્યારે જવાનું દોગ નદિ.
ઝોરમદારાજ' મારે દેમ કરાવે એટલે નંજા
ન્યાયા. કાણું કદ ? મારું ઘર અને ખાવા
ધાનું તેથી દુ' બટક બટક કરતો. દવે તો હું પરની
ત્યારે ન જવાતો. ત્યારી ભેનને ને બનેલીને કોઠા-
વીશું ને સહેર કરીશું."

દીવાળીને તો આવડુંનું ને વેરે ક્યું-એણે
ધાટ થયો. બનેલી દવે કેવા ઊભાણા પરી જ્યો ?
પોને અનાથ મરીને સનાથ થય. આવા બગીચા
માલધારીની ખણીઆણી થઇ એ વિચારે એની
ઊની મજાજ કુલાવા લાગી બને જખ દસતા
કમના ને મમ ગુજરીની વાતો કરના આનંદમાં તેને
નેસકે પડેમ્મા.

બોમ વખતે બનેલા શુભ લગ્ન નાની-
લાઓના મેળાવાની વચ્ચે મામપુત્ર સાથે થઇ
અપા અને સરખે સરખી 'એક મજાથી તેમનો
સસાર મુખમથ નિવડ્યો. આપણા ઘરના-દેવનો
પણ તેમના મુખમા લાજ દોરે. બને જખ તેને
ખરા અંત કરજીવી ચડના ને તેની ચાકરી કરના.
કાને કરીને તેમની આસપાસ તેમનાં જેવાંજ
ત દુરંદે સખજ અને આનંદી બાળકે મેળમા પીટ.
જાઈવળતાં દનાં તે પેલા જદ દાખને અને તેકદું તેને
પજવતા પણ તે જરાએ પીડાતો નદિ તેમ કેમને

જરા છત્ર પણ કરતો નદિ. તેની
સતત પણ આખા સૌરાષ્ટ્રમા
દેશાઇ મર્મ ને મામે મામના સોક
દેવાએ વાં મુધી મંભાયાં કરનાં.

સુ ણા ને

[મિશ્ર દ્વિગીત]

વિભુઆજ! સૃષ્ટિ પખતાં
કર,એજ નિશિમાં બેળાને

રસકસ ભરી

સ્મિત મય કરી

નિજ અંજલિ તુય છાંડે!-

સર જે ભરેલ દયા અને અમૃત તણું

તે તેજ અખૂટ આશ તેમ અમરપણું

વસમારતે એ નહાની તુજ અંજલિમાં આણું
એ કશાં ઝરમર રનેહથી સૌ વૃદ્ધિતું વર્ષાવળે!

: ૨ :

વ્યામ મંદ રવિ અને સરયળે

ને શ્વેત ઉપવન સૃષ્ટિમાં તે

ખૂબ શ્રમ લઈ

સર્જન કરી

પછી સત્યરનેહ જણાવી દે!-

કવિ સાક્ષરો મંથન કરી જે નિરખવાધાય જે
તવ એ કૃપા અંજલિ વિના ખતા ખૂબ ખાય છે

તો પ્રેમ સદ્ એ અણમૂલી યાદતા જે સર્વેએ
તુજ અંજલિ સિંચન કરી વિભુ સાંત કરને એમને

: ૩ :

તુજ રંગ સર્વ બતાવળે

જે મિશ્રણે બળતાં બધે

રવિ મલકતા

સુખ અરપતા

તુજ મેઘ ધ્રુવથી તાણે!-

અણ માત્ર છવનાં સામ્ય સૌને પૂર્યાં

જમ અખિલ આત્મ વિષે જે એ રુપ્યાં

એ સમાનતાના પાઠ એકએક રમૂતિમાં અર્પણે

તુજ મહેર અંજલિને ભરી અમૃત થકી તે છાંડે!

: ૪ :

આ સૃષ્ટિ ઉદભવ્યા તણાંએ

સત્ય સઘળાં સમભાવળે

ફર ફરકતી

સૌ મલકતી

વસ સંમદી સિંચાવળે!

એ અંજલિમાં અમૃત રૂપી વારિ સમાવતાં

વારિ ભીના તુજ છવ સહુએ બનાવતાં

આ અજન્મંતરમાં લહી ચિન્તન કરી એતું સહી

જે અલભ્ય અંજલિ આજ વિભુ મુલભ બતાવળે

ધન્વંતરી શહેરાવાળા

એક વર્ષ માટે મનાઈ છે

[એક સુવાનતા કરુણ જીવનની હાસ્યકથા]

લેખક: રા. સાદીક

કામ ધર્મો નથી, એનું કારણ હશે પણ હું જાણતો નથી જેમ જેમ મજાર થાય છે તેમ તેમ હું વધુ ને વધુ બેકાર થતો જાય છું. દરેક તો હું 'હાલેજી' બન્યો છું. હવે એકમાત્ર મારા પૂજ્ય પિતાશ્રી મારું શું થશે તે શું ચુકું નેહાએ એનો વિચાર કે નિર્ણય કર્યા વગર બેઠેલાં વખતે મરી ગયા. ર. ૫૫૦ નો વારસો એમના ઘરવાળા મળ્યો. મારા જીવનની શરૂઆત આમ થઈ 'હાલેજી' છોડી વેપાર કરવા નિકળ્યો. તેમાં કાંચો નહોતો, સારી નેવી નુકસાની મધ. હાથે જુગારી બમણું રહે અને હાથે વેપારી નોકરી કરે એ નિયમે હું નોકરીની શોધમાં નિકળ્યો. માંડ માંડ એક નોકરી મળી, પણ મારા મોડા માનવંતા મહેતાજીએ ખુલામખેર ખાનગી મંત્રીએ, વાચાળ કપડો, હરામખેર હમાસે માનીતી આપ્યો, કુષ્ટ દામી વગેરે સંબંધ વાપરી આકર્ષે દિવસે મને નોકરી પરથી કઢાવી મૂક્યો. કારણ હું જાણતો નથી. બીજી નોકરીએ ગયો ત્યાં શેઠાણીએ ટાક લાવવાનું કયું. 'હું જોડીસના કામે નોકરીએ રહ્યો છું', પરંતુ કામ કરવા નહોતું, મેં એટલું જ શેઠાણીને કહ્યું અને બીજો દિવસે એ નોકરી પરથી પણ રજા મળી, પગાર ન મળ્યો. બીજી બે ત્રણ નોકરી મારું આગવ ધસી નેહું.

જરાએ ચડક નહોતો. એકે તો પગાર જ નહોતો આપ્યો, બીજાએ પગાર આપતાંતમે આ કયું નહોતું અને તે કયું એવા મારા વાક કાઢી રૂ. ૩૦ ના પગારમાંથી રૂ. ૧૦ નો ફંડ કરીને રૂ. ૨૦ મારા હાથમાં આપ્યા. ત્રીજાએ પગાર આપ્યો ને સાથે માથે રજા પણ આપી પગારમાં બે રૂપીયા સાવ ખોટા હતા, એક પાંચની નોટ મેલી અને ફોટેલી હતી. એ વડાવતા મારો અર્થો જીવ ગયો. મને કામ્યું કે હવે વધુ નોકરીઓ કરવામાં સારું નથી. સ્વતંત્ર કામ કરે તો વધુ સારું એવું વિચારીને કાપડની ફેરીએ નિકળ્યો. બીજો દિવસે જુલેશ્વર ઉપર કાપડ વેચવા જતા ફેટલાક લોકોની વચ્ચે મને રોક્યો. મોકો બેઠા થયા કાપડનું પોટલું નેએએ કુટવો લીધું. તેમની પામેયો વાગર મેનાએ આવડી લીધું. આ જુલું શું થઈ રહ્યું છે; એનો વિચાર કરે તે પહેલાં વાનરાએ મારી આપી મુઠી બાગી મૂકી. તે પછી કાપડની ફેરી નહોતી કરવી એવા રોટલા બદલ મેનાન આપ ધરી પુરમી, લોખંડની સાલુસી, કાંચના આમ, શરીર પર હતા તેના કરતા વધારે હુંગમ વેચી આઠ રૂપીયા ઉઘાડ્યો, અને તેમાંથી પરસુરજ વેચવાની વસ્તુઓ ખરીદી એક પુટલા પર વેચવા બેઠો. સવારના આઠથી સાંજના ચાર વાગ્યા મુઠી-

માં દોઢ ફીચાનો માલ વેચ્યો. પણ આવનાનો એમાં લાભ થયો. પણ સાડા ચાર વાગ્યા કે એક મોટર ભેગીકરતી આવી. તેમાંથી ચાર પાંચ સાન માણસો મારા વેચવાના સામાન પર તુટી પડ્યા. તેઓ બધા ખરીદી લેવા મારા બધા સામાન સપાટાબેર ઉંચક

મને નેહિયે પાવ બીન માણસો ઉભા રહ્યા, જે ખાવને નેહિયે પદ્મ, દસ પદ્મને નેહિયે પગાસ સાડા માણસો ભેગા થઈ ગયા.

કલા સામાન મને થયું આજે જંગલો વડે થયે અને તેથી મોટરમાંથી. મારા સમાન પર તુટી પડ્યા-રાખોને નેહિયું ખુદ થયો. તેઓએ કપડાં અને મોંઘા સામાન વધ લીધા. મેં પેસા માગ્યા. જવા-

બમાં એકે ધક્કો માર્યો, બીજાએ મને પકડી રાખ્યો, ત્રીજા ચોથા ને પાંચમાએ મારો સામાન મોટરમાં મૂક્યો અને પછી બધા દંકારી ગયા. મેં ધક્કા ધમપછાડ માર્યા, હવું એટલું જોર વાપર્યું, જોર ખુટતાં, ગાળો આપી; પણ કેં વળ્યું નહીં. એક એક ખારસી ગૃહસ્થ પાસે ફરિયાદ કરતા તેણે કહ્યું, 'આ એ કે' છુટારા છુટારા નથી, પન મ્યુનિસિપલિટીના માનસો છે. તમે કુટપાથ રોડી બેસો. તો તમારો સામાન બી ઉચકી જવાનો. એવનો' કાપડો છે, સમજિયા કે !' મારા ગુસ્સાનો પાર ન રહેતા રડી પણ શક્યો નહીં-તેથી ચૂપજ રહ્યો.

હવે શું કરે તેની ચિંતા કરતો સાંજે ઘેર આવ્યો. આંખો અને બેજ મીનીટમાં ધરતી નીચે ઉતરી પડ્યો. ધરમાં રહી ને શું કરે ? ખેરી કહે મને 'આ નેહિયે ને તે નેહિયે, એનું બાપલ એક બાલુથી સાંભળતો હતો અને શાણીવાળો, બોલાવાળો, દુધ વાળો ધોળી, ઘાસલેટવાળો મારા મજબૂના બારણા ખડખડાવતા ઉભા હતા. ખેરી કહેતી ફેરવા જવું છે, દવા નેહિયે છે આ બધી પચાત મારે માથે તુટી પડે તે અગાઉ ધર છોડી રસ્તા પર જઈ ઉભો. મને નેહિયે મેં પાંચ બીન માણસો ઉભા રહ્યા, જે પાચને નેહિયે દસ પદ્મ, દસ પદ્મને નેહિયે પગાસ સાડા માણસો ભેગા થઈ ગયા. હું એ બેધાને જોતો બધી બેધાને જોતો હતા. મેં ધણીને પુછ્યું 'શું છે ?' બધાએ બેધાને પુછ્યું 'શું છે ?' ત્યાં પોલીસ આવતી 'કણ આજે ! ગીરદી કરું નહીં' અને 'ચલો હો' કહી દવામાં દંડા ફેરવ્યા. બધાં નાસવા લાગ્યા, નાસી રાકતા નહીં તેઓ પડ્યા લાંબા પડેલાઓને પડતા મૂકી નાસનારાઓની પાછળ શરૂ થઈ શીપાછળો દોડ્યાં લાંબા 'દુ' પંચ

બધાની સાથે દોડ્યો. પછી એક વિચાર આવતા હી મત રાખી ઉભોજ રહ્યો. પણ પોલીસના માણસો મારો દરકાર કયો વગર મારી બાલુમાથો પસાર થઈ ગયા હું ક્યાંકતો દતો કે ઉધરાણીવાળાઓની આદતમાંથી બચવા મારે સીપાઈના ઢાઢા આપ્ર મરી જાઉં કે હોરખીમ્સમા જઈ પડું તો નિરાત વગે પછુ જો મારું ક્યાંકયું થાય તો બચવાને કહેલું મારું નસીબ બાગી પડેને? મોડી રાતે ઘેર આવ્યો. સવાર થતાની આથેજ બહાર નીકળી પડ્યો. મને ઉધ ઓઝી આવે છે એવું કે નથી હાથ તો ઘણી આવે છે. પણ પેલા ઉધરાણીવાળાઓ ઉધમાંથી છોંતે પડેના મારે ધરમાંથી બહાર નીકળી જવું મને એ વધારે ઉઘમ

હું ઓઝોજ દતો અને ફરી એક બાલુએ નહીં ભેગા આંખિ બધે મીને દીઆમા થઈ ગયું

આરોપીની મજબની સ્થિતિ સારી હોવા છતાં બહુી જોઈને આપણાત રી પોતાનું બુન કરવાની કોરડીપ કમના પાછર હું એને તમસીરવાર ડેરુ છું

બધું લાગે છે હશે ધરથી બહાર નીકળ્યો પણ જાઉં ક્યાં? નજીકમાં એક મહત વાંચનાલય હતું વિચાર ને ચિતા કરતા ત્યાં ગયો. 'શાંજ વર્ત' માન' વાંચવા સીધું જોઈએ છે ને ધીરવા છે' ની મેલમ શીધવા જતા એકરીનો કાતીન ક્યાં? 'એ પાતરી જીવાને કરેલો આપવાત એવા શીધક્યાળા એક ખમર વાચી ગયો મને જોઈતું હતું તે મળી જુકયુ વધારે વાંચવાનું પડતું મૂળી સીધો જોધેરો બદર આવ્યો. ચાગે બાલુએ જોયું હું એકઢોજ હતો અને ફરી એકે બાલુ નહીં જોતા આંખિ બધે કરીને દરીઆમા પડતું મુકયું તળીએ જઈ પહોંચું એટલીવારમા બે ત્રણ મોડી મહિલીઓએ બચકા વારી સીધા દરીઆના તળીએ પગ અડાડી ફરી એમ્વાર પાછી ઉપર આવ્યો. 'બચાવો ની જુસ અનિચ્છાએ મારાથી પમાઈ ગઈ કાંઈ મને બચાવે કે હું કાંઈને જોઉં તે અમારે ફરીને પાછીમા જવા લાગ્યો ચાથો સારું થયું એમ વિચારી છૂટ મારીનો દમ બેચવા જતા પ્રણ પાછી પેટમા સમજાયું તેથી દમ બેચવાને બદલે હોડવાનો

‘અને આ લેણું તારો બાપ ચુકવવાનો દનો?’ ઉધરાણી-
વાળાએ જાત દેખાડી.

પ્રમત્ત ક્યો, એમ કરતાં પછુ પેટમાં પાણી બરાબ
લાગ્યું. આથી હું નિરાશ થયો, કદાચ ધણે તે
નક્કી કે પછુ નહીં કરવાનું નક્કી કરી છાત ધણે.

+ + + + +

‘હેમ, મુખે! કરીઆમાં તારા બાપનું રૂ
દાટણ હતું? શા માટે પાણીમાં પડ્યો?’

મારી આંખ ઉઘડી, હું એક દોસ્તીટાકમાં પડ્યો
હતો. ડોક્ટર કાનમાં બંગળી સાથે, નર્સ હાથમાં
કપની યાળા સાથે, અને એક ઉધરાણીવાળો ડોળા
કકડાવતો હાથમાં આકાશ-ખીલ સાથે ઉભો હતો.

‘બાપ, જવાબ દે!’ ઉધરાણીવાળાએ બરાબ
મારી.

‘આપઘાત કરવા’ મેં ધીમેથી ઉત્તર આપ્યો.

‘અને આ લેણું તારો બાપ ચુકવવાનો દનો?’

મારી નાક પાને આક્રોશ વેળુ : - ‘વિવેક ક્યો
હું આક્રોશને, ઉધરાણીવાળાને બને મને વારાફરતી
જોતો પછુ ચૂપ રહ્યો. ડોક્ટર દસના દસતા, ‘આપઘાત

કરવા’ બબડાયા, નર્સે ખુશ થતા ‘તમે એને બચાવ્યો’
એમ ધીમેથી ડોક્ટરને કહ્યું, ડોળા કાઢીને ‘ગામનું’
હેતુ કરી મરવા જતાં સારમ નથી આવતી? ‘ઉધ-
રાણીવાળાએ કરી જાત દેખાડી કહ્યું. ‘સરમ આવે
છે તેથી કુળી મરવા થયો હતો,’ મેં નર્સીત યાદને
કહ્યું. ત્યાં એક સિપાઇ મને મારે ઘેર સમજાવવા
આવ્યો અને એણે ધારી વગર આંતરાણીએ મેં એની
સાથે ચાલવા માંડ્યું. નજીકમાં એક પોલીસ ચોકી
આવતાં એ મને અદર સમજાવ્યો, મને હાથ
કે માગ પર દયા આવી હશે એટલે, પોતાના મરથી
કે ‘બાવાનું’ લાવી આપશે એણે મને એક જગ્યાએ
બેસવાની આજ્ઞા કરી, અને પીળાને મારો કબજો
લેવાની સૂચના કરી, એકે મને, છેડયો પીળાએ
કબજો લીધો. અને એને દિવસે મને કાઢેલા ઉભો
કયો. મારી ઉપર આપઘાત કરી મરી જવાની
દ્રોષીય કરવાનો આરોપ મુકાયો હતો. મેજસ્ટ્રેટ
સાહેબે મુકાદમાં કહ્યું, ‘આરોપીની મગજની
ચિયતિ મારી દોષા જતાં-ગંધીને જોઈને આપઘાત
કરી પોતાનું ખૂન કરવાની દ્રોષીય કથાના વાકેસર હું
એને તકસીરવાર છાતું છું. અને હવે કરી એણું
નહીં કરે એ માટે એક વર્ષ માટે ૩. ૧૦૦ ના દાંય
જમીન ઉપર એને છોડવાનો હુકમ કરે છું.’ મેં દાંય
જમીન પર મારો સહી કરી-અને વધારી છૂટ્યો.
બુઝે તો નસીબ કેવા છે? આપઘાત કરવા
જવાની પછુ એક વરસ માટે રજા નહીં. જો કાંઈ
એકસો રૂપીઆની મને બેટ આપે તો ફક્ત બેરોને
પછુ આપઘાત કરવા જવાની મારી સાદચ દું
રોખી શકતો નથી. પેલા પારસી જવાનનું નથીય
કેટલું સાર કે પહેલે તમાકે પાણીમાં કુળી મર્યો;
અને હું બબડાવ્યો એની અદેખાણ કરતો દંડ
છતુ છું.

ખર્ચિનની ખલિહારી

- સર્ગતુ માલિય માટે જન્મનીથી ખામ -

લેખક

શ્રીયુત ઇન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક

બી.એ. એફ.એલ.બી.

—

જેમાં શ્રી ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિક ખર્ચિનના

આનંદ વિલાસથી નિપજેલું બાગવતું

એક વાનું વર્ણવે છે

—

ખર્ચિન તા ૧૭ ૧૨ ૩૦
જન્મની

ભાઈ સાદીક,

માટે લેખ તમાગ પુસ્તક માટે
પત્રના રૂપમાં જ લખું છું તે સ્વીકારશે.

મુખ્યકર્તાને આપણે મોદગથી નમસ્કાર કરીએ છીએ. જે કે તેમાં આજે તો ફોણ સગમી રહી છે પણ પૂરોપનાં શાન્તમરો આજગ મુખ્યકર્તાને જો દિશાન જેમાં પે વળી વડન કરના પાગસ ને ખર્ચિન વધુમાં વધારે રસીલા નમર છે પારીસ કરતા પણ ખર્ચિન સફાઈને જાતમા કંટાળી ગયે ચડીયાતુ છે આ જમાયે શરૂગના જન્મમાં જન્મ કીય અસતોષને અગિ હોયો કે દેખીને લુપ્તવા છે પણ હમણાં અહીંયા તો નાનાલના તપેવારે નંજક આવાના દોષથી જાણે રવર્ત અવની પર ઉતર્યું હોય એવી અજગ મોદિની ચારે તરફ દેખાય છે

વીજળીની રેલકદાર ને જાનમાનની ચળખી ને ફરતી રાસનીમાં જર્જરિત બહુજારા શરૂગને તો તપી જાય છે. તેમાં વળી નાનાલનાં નગરા વાજે

ત્યારે પૂછવું જ મૂંઝવે તેથી મધ કાસે રાતે એક મિત્રને ઘેર ફેણી પીતે ગયે સામદરને મુખારે ચાલનો ખારી ઝાડી તરફ જતા નીચેથી એટલે ફરીવાર 'વધનક' એટલે 'નાનાલની બેગ', 'નાનાલની બેટ' બધી વાંધી ખરીદે, આવા અર્થના જાન-જાનના રૂપ ગથી જગના દરદેથી મારી આંખો બરછ મધ ઘોડે ઘોડે બરફ પડેનાં દતો પણ તેથી તો નાનાલની શોખમાં વધારો થાય છે અને ઇતર વધારે લોકો સદેજ વધારે કપડાં પડેવીને ખડા નીચે છે તેમ મોટર, ટ્રામ બસ કે જુજ-જગ ઘોડાના મોગ ખગાના લખખમામાં પણ જગમે જ મી જલુલી નથી મગીઆમ રમના પરનો બગ્ગ જાના વાદનોના જાર નીચે આપે આપ સાફ ચલ જાય છે ને પગથી પર ચાલના દબરો ઈપુગોના પગ નીચે પગ્ગ બર-જોસરી જાય છે પણ હમણાં નાનાલના ખાસ ઝાક વેચવા માટે કેટલેક ઠેકાણે પગથી પર ચીમર જના પદનિસર હારમાગમાં ઝાકવવામાં આવે છે તેમાં પાનગાં

લીલા પાઠશાળા પર જામતા બરફનાં બિંદુઓ જેમાં જાબાઓ જંગલના સૌંદર્યની ઝાંખી કરાવે છે. તેમણે 'કુટુંબન્યાસ'ના જે રસ્તા પર દૃઢ ચાલતો હતો (આ રસ્તો લગભગ પછી નવે જમાવવામાં આવ્યો છે તે બર્લીનમાં ધણી રીતે વધારેમાં વધારે સુંદર ને મોઢક ગણાય છે) તેની વચ્ચે શ્રામના પાટાની સંખ્યાલય બંને બાજુએ જે બગીચા જેવો દરોઆલો જાગ અકબચ સાચવવામાં આવે છે તેના પર પણ બરફની સફેદ ચાદર પથરાય છે ને તે ચારે પાસે ચળકતી વીજળીની નાકેર ખબરોના રંગ જાલવાતાં મેધધનુષ્પના જેવા અનોઢવિધ ઓજસથી ચળકે છે.

રસ્તાપર બરફ એક સરખો ધણી વખત સુધી પડેલા હતાં તેથી પથ્થરની પગથી જરા લપસણી જતી હતી. આવા રસ્તા પર મને ચાલવાની ટેવ નહિ હોવાથી મારે લપસી પડવાની બ્લીકથી જરા સાચવીને ચાલવું પડતું હતું પણ બીજા લોકો ટેવાયલા હોવાથી હંમેશની સરળ ગંડપથી ચાલતા હતા. ઓપુરોએની બેલડીઓ બહુજ ધીમેથી વાતો કરતી ને જરા જરા હસતી હાથમા હાથ મીલાવી જરા આસ્તેથી પસાર થતી હતી. ત્યારે પુરુષો ને સ્ત્રીઓની જરા મોટી પાટીઓ જરા વધારે જોરથી હસતી ને વાતો કરતી પસાર થતી હતી. ચારે પાસે દુઃખ કે મરીજામયું તો નામનિયાન દેખાતું નહતું. બધાયે પુરુષો મોટા જડા ઓવરટ્રેડમાં સજ્જ થયેલા હતા ને બધી સ્ત્રીઓ ફરતી કળી કળી-ઓતળી શોકતી હતી. ધણીખરીયે તો બરફ ને દંડીને લીધે બરફના ખાસ overshoe સાધારણ જોડા-ઓની ઉપર બીજા લગભગ ઘુંટણ સુધી આવના સામ્રાજ્ય જોડા પહેરી હતા. આખા રસ્તામાં

ઠેકેઠાણે આવતા Bar-બીઅરના ખારમાં ને tapetashabbe-વધારે છોંમતી હાંફેલી દુધીઓ-ફુકાનોમા સીપુરોની જોડીઓ કે મોટી મંડળીઓ અદરજ થતી હતી. મેઠ મેઠા કોશી પીવા નાની કે મોટી કાફે Cafe માં પસાર થતા હતા. મેઠ મોટી રાતનું ખાણું ખાવા જંગલ પર જમવાની રેરોરાંટમાં દાખલ થતા હતાં ને ત્યારે કેમ સહેલાણીઓ નાચરેજનાં મોટાં બપોડાદાર જમનામાં દાખલ થતા હતા. બધાએ જાણે તે ક્ષણેજ આખી ઇંગ્લેન્ડની આનદોહાસનો ખાલો બરીબરીને એકજ ઘુંટકે પીતા હોય એમ લાગતું હતું.

જર્મન લોકો જડા દુઠકા ને એકંદરે ફેંચ ને ઇંગ્લેન્ડ કરતા કઠરપા હોય છે એવો ખ્યાલ આપણા દેશમાં હોય છે. આમાં કેંદ્રક સત્ય તો છે જ. લંડનથી બર્લીન આવતાં જડા પુરુષો ને સ્ત્રીઓનું વધુ પ્રમાણ તરતજ ખ્યાન બેચે છે. કેટલાક પુરુષો તો મધ્યમ વયના ને છુંદાઓ તો મોંઘાં પર સાફ દક્ષાઈ કરાવે છે તે હતા જુવાનેને ચર-માવે એવાં ફેશનવાળાં કપડાં પહેરે છે. તેમ લંડન કરતાં બર્લીનમાં બધાં જાણે ત્યાં જડી ને દુઠકી સ્ત્રીઓનું પણ મોટું પ્રમાણ ખ્યાન બેચે છે. છતાં અહીં આ કાફે કે રેરોરાંમાં, રસ્તાપર કે નાચરેજનાં જલસાઓમાં ધણીખરાં ઓપુરો તો મધ્યમ કદનાં કે મલતળાં લેયા ને ધાટીલા જ માલમ પડે છે. એમ સમજાય છે કે આ બાબતમાં લાકાઈ પછી ધણી ફેરકાર થયો છે. જર્મનીના ને ખાસ ફરીને બર્લીનના પુરુષોએ અને તેમના કરતા પણ વધારે અંગે સ્ત્રીઓએ સૌંદર્યની નવી ભાવનાને સિદ્ધ કરવાને ધણીજ મહેનત લીધી છે તે મારે મારી આખના અનુભવથી કહેવું જોઈએ કે આ પ્રવાસ

મળે અથો સફળ થયો છે. બર્ધોનની ઓચિનાં કપ-
ગાની દુનિયાની અમરગતી શ્રાવણમાં તેમજ આગળ
દિવસે તેમગતે ઓચિનાં ખોલી કાઢી જાયેલી હોય છે.
ઓચિનાં કપગાની અસર ફેલન માટે કહેવે બર્ધોન
પેરીસના ફરીફામમાં કહેવે છે તેમ બર્ધોનના કુલ
વર્ષ રમતગમન ને કમરત માટે જગમગદૂર છે,
તેમ તેના ધારીલા કાગર ને મુદ્દ શરીરમાં ને
મદાનગી બરેલા ચહેરામાં ને જોરદાર તોફાની
આખેમાં કંઈ ઓગળ સોઈય વિલસે છે, ને બર્ધો-
નની સુદરીઓ ? તેમને માટે તો મારે એક જુલો
ચોપડી અથવા એક જુલો રૂઢરજી લખવુ પડશે અને
તો એટલું જ કહીશ આ નાતાલને ઠાંકવો રસ્તા
પર આગ્રાં તો 'કુદરતનામ'નો મારો માનીતો
રસ્તો જાયે એવું પ્રકારનાર ગવિસાસથી ચત ગનેલી
ને ચારેપક્ષ દિશ્મતમેર જાડુષ નવનવાજી
માગતી અપસરાઓથી કમરાતો હોય એવ મારે છે.

આખી બરફ સરોતામાં તરતો હું એક આ
romant-નાં સોથે લાવે ચપોચપ ચડા કાશી ને
બીજી ખાવાની ચીજો મંગે છે-તેમાં લખજ રજો
દતો તેટલામાં ઓચાંતી એક સુંદર લખજને મારું
ધ્યાન ખેંચ્યું. મુરોખની બીજી પ્રજાઓની માફક
જર્મન પ્રજા પણ અનેક ભાતિઓના મિશ્રણથી
બનેલી છે. તેથી ચર્ચીઆ પણ મુરોખમાં તેમ
ઓચોમાં પણ અનેક રચના-કાળો, ભુખરા સોનેરી
વર્ણના યાળ ને જુરી માગરી, તેમ કાળો કમર
જેવી આખો પણ નજરે પડે છે. આ લખજનાની
આંખે ૧૨૫૫ રંગથી ચમકતી હતી. ધડીકર મારી
આ મો તેનો આખો પર ફરી, મારા કાળા વર્ણ પર
તેણે જગ કુદરતથી જોયું ને પતી તે પસાર વધ
નર્ધ. તેવામાં હું જગૃત રવખમાં પડી ગયો, તેની

કાળા આંખો પરથી મારા દિલમાં દિન-દુસ્તાનની
સુંદરીઓની તેમના કારાવાસ ને બધિદાનની-ને
પરથી સારી દિન્દી જનતાની ધમધાર લગતની
સ્મૃતિ જગૃત થઈ. તેનાની હોટલમાં હું કહરી
કાશી પીતો મયો તેમ મારા દિલમાં હેલ્લા કથા-
કમાં જામેલો આનંદ હોલ શોક ને દુઃખમાં જલદાય
મયો ને પાછો મારી કોટડી તરફ ચાલવા લાગ્યો.
ત્યારે જાણે કે એકશે એકલવાયો કાષ્ટ નિર્જન
જગમગાથી ચાલી જતો હોઈ એમ લાગ્યું-ને
બ્યારે કોટડીમાં આવી; કપાં બહો, હીરો
જુલોની પથારીમાં પડ્યો ત્યારે માત્ર તે જર્મન
લખજના સ્વામ નેત્રોની ને તેમાં પ્રવિનિષ્ઠત
મએલી મારી દિન્દી જનતાના કારમાં દઈની જ
છાપ મારા દિલમાં કોનાઈ રહી

હું કેટલો વારે ઉઘી ગયો તે મને ધાદ નધો
પણ સવારનું હું ખાલક રવખું અને યાક છે, તે
ઉપરથી અને લાગે છે કે દિન્દી પેદા મારી રાત
મારા અંતરમાં વસોવાની જ રહી. મુખાઈના પત્રોમાં
જે હેલ્લા સમાચાર વાંચ્યા હતા-પાડીના પ્રદારના
ખેડોના મદાગિનિષ્ઠમણના-જર્મન સત્તાધદના-
હાકરાઓ પર ચાલુકના મારના-ચોપાડી પર ચતો-
પાખાવો કરેલા હેલ્લા સમા-લના-સો-હમિશ
જોનના કારાવાસના-આમ સાગ દિન્દમાં ચાલનાં
નામે ને જુલમના-તે બધા દસે સનિવેરોમાંની
માફક મારી આખ આગળથી પસાર થના મયા.
આમ કાઢીયે વાર મુખો દશાજ રહો. તેમ રરખ
મુશિયા હું વેરામાં મદાતમાજના, નમની જેલમાં
ધ. જવાહીરલાલના, અંબાલા જેલમાં શ્રી વિદ્યુ-
લાઈ પટેલના દર્શન પણ કરી આવ્યો. તેમ જ્યાર-
કાલી ને જોરમદમાં મારા જે ખેડુત જંધુઓ ને

લીલા પાઠા પર જામતા બરફનાં બિંદુઓ જેમાં
જાઓએ જંગલના સૌંદર્યની ઝાંખી કરાવે છે.
તેમણે 'કુરુદેવ' નામના ને રસ્તા પર દૃશ્યો
હતા (આ રસ્તો લગભગ પછી નવો જમાવવામાં
આવ્યો છે તે બર્મિંગહમી થઈ રીતે વધારેમાં વધારે
સુંદર ને મોહક બધા પે () તેની વચ્ચે ટ્રામના
પાટાની લગભગ બન્ને બાજુએ જે બગીચા જેવા
દરોઆલો ભાગ અદ્યતન સાચવવામાં આવે છે
તેના પર પણ બરફની સફેદ ચાદર પથરાય છે ને
તે ચારે પાસ ચળકતી ધીજળાની જાહેર ખબરોના
રંગ બદલાતા મેકથુડના જેવા અનેકવિધ ઓળખ-
સાધી થયે છે.

રસ્તા પર બરફ એક સરખો થયો વખત સુધી
પડ્યો હતો તેથી પથ્થરની પગથી જરા લપસણી
બની હતી. આવા રસ્તા પર અને ચાલવાની રેલ
નહિ હોવાથી મારે લપસી પડવાની બ્હીડથી જરા
સાચવીને ચાલવું પડ્યું હતું. પણ બીજા લોકો
રેવાલો હોવાથી હમેશની સરળ ઝડપથી ચાલતા
હતા ત્રીપુરોએની બેલડીઓ બહુજ ધીમીથી વાતો
કરતી ને જરા જરા દસતી દાયમાં દાઢ મીલાવી
આસેથી પસાર થતી હતી, ત્યારે પુરો ને
ત્રીપુરોની બરા મોટી પાર્ટીઓ જરા વધારે જોડથી
દસતી ને વાતો કરતી પસાર થતી હતી ચારે પાસ
કુખ કે ત્રીપાથવું લે નામનિયાન દેખાતું નહતું.
બધા પે પુરો મોટા જાડા ઓવરકોટમાં સજ્જ
લગેલા હતા ને બધી ઓળો કરતી ઝોળી ડગલી-
ઓમાં શોભતી હતી. ધણીબરીયે તો બરફ ને દીને
પ્રિય બરફના ખાસ overcoat સાધારણ જોડા-
ઓની ઢીપર બીજા લગભગ પુટણ સુધી આવના
સામગ્રીના જોડા પહેંધો હતા. આખા રસ્તામાં

ટેકેકોલે આવતા Bar-બીઅરના બારમાં ને
Wineshop-વધારે ધોમની ફાફેની, ટ્યુબોમાં-
ફાફોમાં ઓપુરોની ભેડીઓ કે મોટી મંડળીઓ
અદ્યતન થતી હતી કોઈ વધારે ફાફો પીવા નાની કે
મોટી કાફે Cafe આ પસાર થતાં હતાં કોઈ મોટી
સાવણ બાજુ આવ્યા બંને જામવાની રેલોસ્ટેટમાં
લાખ લાખ થતાં હતાં ને ત્યારે કોઈ મહેલાઓ
નાચરંગના મોટાં ભવ્યદાર જલસામાં લાખ લાખ
હતા. બધાએ જોયું તે કુલેજ આખી છંદગીના
આનંદોલાસને આલો ભરીભરીને એક જ મુઠકે
પીતા હોય એમ લાગતું હતું.

જર્મન લોકો જાડા હુંકા ને એકંદરે ફેશ ને
ધર્મી કરતાં કરવા હોય છે એવો જમાલ
આપણા દેશમાં હોય છે. આમાં કંઈક સત્ય તો
છે જ. લડતથી બર્મિંગહમી આવતાં જાડાં પુરો ને
ત્રીપુરો વધુ પ્રમાણ તરત જ ખાન બેસે છે.
ટેલકા પુરો તો મધ્યમ વયના ને છંદાઓ તો મોંઘાં
પર સાફ કલ્કાઈ કરાવે છે તે છતાં છુવાનેને સર-
ખાવે એવા ફેશનવાળાં કપડાં પહેરે છે. તેમ લડત
કરતાં બર્મિંગહમી ન્યાં જાઓ ત્યાં જાડી ને હુંકી
ઓળો પછી મોટું પ્રમાણ ખાન બેસે છે. છતાં
અહીં આ કાફે કે રેલોસ્ટેટમાં, રસ્તા પર કે નાચરંગના
જલસાઓમાં થણાખરાં ત્રીપુરો તો મધ્યમ કરતાં
કે પાતળાં, ઇંચા ને માટીલાં જ માલમ પડે છે.
એમ સમજાય છે કે આ જાગતમાં લગભગ પછી
પછી ફેરફાર થયો છે. જર્મનીના ને ખાસ કરીને
બર્મિંગહમી પુરોએ અને તેમના કરતાં પણ વધારે
અંશે ઓળો સૌન્દર્યની નવી ભાવનાને સિદ્ધ
કરવાને થણી જ મહેનત લીધી છે તે, મારે મારી
ઝાંખા આનંદવાળી કહેવું જોઈએ કે આ પ્રવાસ

પણે આ શે મળ્યો થયો છે. બર્માની સ્ત્રીઓનાં કપ-
માંની કુશળોની ગમગમની *slangy* *pleasant* આમજ
દિવસે તેમનાં આંખોની મોગી હાં જાગેલી હોય છે.
સ્ત્રીઓના કપડાની મરસ ફેશન માટે કહે બર્માની
પેરીસની ફરીશામ હવે છે તેમ બર્માની સુવક
વર્ગ રમગમન ને કસરત માટે જમમજદૂર છે,
તેમ તેના ધાગીલા કદાવર ને સુંદર શરીરમાં ને
મહાનગી કારેલા ચરેશમાં ને જોરદાર તોફાની
આંખોમાં કમ આંખે સોદશ વિલસે છે, ને બર્મા-
ની સુદરીઓ ? તેમને માટે તો મારે એક જુદી
ચોપડી અથવા એક જુદુ પ્રકરણ લખવું પડશે અને
તો એટલું જ કહીશ આ નાતાલને ટાંકણે રજા
પર આજનાં તો 'કુટુંબ' રજાનાં મારા માનીતો
રજો જાણે આર પ્રકારનાં મલિલાસથી મત મને
ને મારે પસ દિમનમેર જુદું નવનવાલ
માગતી અખરોઓથી કબરોતો હોય એમ માને છે.

આખી બરફ મગનામાં તરો દુ એક તમા
tomat-ગર્ભ મોથે લાગે ચપોચપ ચડા ઝાળી ને
બીજી ખાવાની યીજો મળ છે-તેમાં લાખલ રજો
હનો તેટલામાં એઓની એક સુદર લગ્નનાપે મારે
શાન જેમ્મુ, કુરોપની બીજી પ્રજાઓની માફક
જર્મન પ્રજા પણ અનેક ભવિષ્યના મિત્રપૂર્ણ
બનેલી છે તેથી અહીંયા પણ પુરોમાં તેમ
જોઓમાં પણ અનેક રગના કાગા, જુબરા મોમેરી
વર્ણના લાગ ને જુગી માગરી, તેમ કાગા જમર
જેરી આંખે પણ નરરે પડે છે. આ લલનાની
આંખે ૧૨મા ૨૩મી ચમકતી હતી. પડીકર મારી
આ મો તેની આંખે પર ઠંડી, મારા કાગા વળું પર
તેણે જરા કુટુંબસથી જોય ને પડી તે પસાર થઈ
ગઈ. તેવામાં હું જાગુન રખનમાં પડી ગયો તેની

કાળી આંખે પરથી મારા દિલમાં દિન્દુલાનની
સુંદરીઓની તેમના કારાવાસ ને જલિદાનની-ને
પરથી સારી રિન્દી જનનાની ધમધાર સડતની
રમ્મિ જાગુન થઈ તે નાની હોટલમાં હું કડી
ઠેરી પીતો ગયો તેમ મારા દિલમાં હેલ્લા કથા-
કથા જામેલો આનંદ હેલા શોક ને દુખમાં જલસા
થયો ને પાછો મારી કોટડી તાફ આસવા લાગ્યો
ત્યારે જાણે કે એકસો એકસવાણે કોષ નિર્જન
જમમજાથી ચાલી જતો ઠોઠ એમ લાગ્યું-ને
જ્યારે કોટડીમાં આવી; કપાં બાલી, દીકો
જુઠાવીને પચારીમાં પડ્યો ત્યારે માત્ર તે જર્મન
લલનાના શ્યામ નેત્રોની ને તેમ પ્રતિબિંબત
અએલી ચારી રિન્દી જનતાના કારમાં દર્દની જ
છ પ મારા દિલમાં કોનરાઈ રહી

હું કેટલી વારે ઉઘી ગયો ને મને યાદ નથી
પણ સવારેનું દુખામક રવજુ મને યાદ છે, તે
ઉપરથી મને લાગે છે કે રિન્દની વેદના મારી રાત
મારા અંતરમાં વતોરાની જ રહી. મુંબાઈના પત્રોમાં
જે હેલ્લા સગાચાર લાગ્યા દતા-સાડીના પ્રકારના
ખેડતેના મદાનિનિષ્કમણના-જર્મન સત્યાચરના-
હોકાઓ પર આજુકના મારના-ચોપાગી પર અઢો-
પાખાણે કહેલા હેલ્લા સમા-બના-સોન ઉમિલા
બંદના કારાવાસના-આમ સાગ દિન્દમાં જાલના
શામે ને જુલમના-તે બધા દરો. મિત્રોતોમાંની
માફક મારી આખ આમજથી પસાર થઈ ગયા
આમ કોલીયે વાર સુખે દલાજ રજો તેમ રવજુ
અહિયા દું ચેરાકામ મદાતમાંની, નથી એકમાં
પં જલ્લાદીરસાલના, અંબાલા જેલમાં મી વિદુષ
લાઇ પટેલના દર્શન પણ કરી આવ્યો તેમ જાર-
કોલી ને જોરમદમાં મારા જે ખેડુન જાણો ને

સાહિત્યમાં જેણે અનોખી સાત પાડી છે
સમાજમાં જેણે કાન્તિની વાતો કહી છે

તેમાં પુસ્તકો તો તમે અપશ્ય
વેચાતાં હો, વાંચો, અને વિચારો

શ્રી. યશવંત પંડ્યા

કૃત

પ ૬ દા પા ૬ બ

પડ્યું પાનું ન નિશ્ચયનાર
બે હુલાન કહેવાયું બહુજાર નાટક.
પુષ્પાનેહોં હુલાનો ઘૂં ઘૂં કરો,
તેની અંદર આબેદુખ આગાહી છે.

૬૬ આના

મ દ ન મં દિ ર

અન્ના, વિધુ, મહેરા અને
કમ્પુ પાનુ મનુષ્યમાણી જ
દેવો અનેકા તેની આકર્ષક રીતો
જાણી કરાવતા નારકોના સંગે

૬૬ આના

ત્રિ વે હી

સાહેબના નિશાળના
મેળાવડાઓ વખતે
બાજવાતાં ચાર
સચિત્ત બાજનાટકો
પાંચ આના

મળવાનું મુખ્ય ટોચ

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

૨૧ વપુરા, વડોદરા.

બગીચીયો સત્યમુખના જેની જે અપૂર્વ સત્ત્વ અનન્ય
હિંમતને યરાતનથી લઈ રહ્યાં છે તેમનાં દર્શન
તેમની નવી હું પરીચોમાં ખેતરે ખતરે જમ કરી
આજે પણ જેવો એક કુંપડામાંથી ફૂં નીકળતો
તેવો મને એક કીચનર પોલીસે પકડ્યો.

“કેમ બચ્યા ! આ બધા લોકોને ઉશરવા હું
આજે છે કે ?” એમ કહી હું જવાબ આપું તે
પહેલાં તો મારા પર તેની લાડીને ચાલુકનો વરસાદ
કરતવા લાગ્યો. હું જમીન પર આસોટતો ગયો તેમતેજે
વધારે સપાટો મારા પર અજમાવવા માંડ્યો. મારા
નાશમાથા ને મારી પીડમાંથી પથ લોહી નીકળતું
એક હુ ચમકીને ઉઠ્યો. કુલોને ખરેખર કુલો.
મારી પથારીમાંથી ગળદીને મારા બીજાના
મે દડાને બનુસમાં વીંટાવશે જમીન પર પડશે-ને
જમી ગયો.

સર્જનું સાહિત્ય

અંપાઠક : સાદીક

એક વર્ષ દરમિયાન પ્રગટ થનારા
૨૪ પુસ્તકોના અગાઉથી આઠક યનાર પાસેથી
૧. ૫ પહેલો ચીલીંગ. ૧૫
૨. આગુ હાસ્યરસનું ‘લખેલું’ પુસ્તક અગાઉથી
લખાજમ કરનારને એક આપવામાં આવશે.

સર્જનું સાહિત્ય :

જુદેક નકલના આના ચાર
દરેક સ્થળેથી મળશે.

સર્જનું સાહિત્ય

૭૬, દેમરીન્ડ લેન કોટ-મુઆમ.

મારી નોંધપોથી

લેખક શ. શુક્લ

તા ૨૦.૫.૨૦

ધણ વખત પર મારા પર નીચે જુઓનો પત્ર
આપ્યો હતો :

શ્રીયુત શુભ,

તમે ક્યાં સંપૂર્ણ થઈ ગયા છો? આજ મદિનાએ
થવા તમારી નોંધપોથીના દર્શન કેમ થયા નથી? સત્યા-
દર્શી એકાદ સંસ્કારના મહેમાન બન્યા છો? અથવા
તમારી નોંધપોથી જાત થઈ ગઈ? કે સંસ્કારવલ્લભશ્રી
સલાહ આપી તમે તમારા પૈસાદાર, માલમિલકત ને
જાગજમ્માં લઈ બીજે દેસ લાપડી મ્યા છો? અથવા
અમારું કાલસંકુટના કોઈ તોફાની વરંમ્યા તપાઈ ગયા
છો? થુ છો છું-તમારે ને તમારી નોંધપોથીનું

હી.

તમારી નોંધપોથીનો વાચક

મેં એ જાણને જવાબ લખ્યો, પરિગિરિયાયા
બીડ્યો અને પછી સરનામું કરવા મેં ત્યારે માદમ
પરમું કે એમણે નહોતું લખ્યું પોતાનું નામ કે નહોતું
આપું પોતાનું ઠેકાણું. અને અભણના નામ ને
ઠેકાણાવાળાએ મારે પોલિસ જેટલો કાળજી રાખે
છે તેટલો કાળજી દુ રખી શકતો ન હોવાથી મેં
એ જવાબ દાડી નાખ્યો. બાકે ધણે વખતે પુનઃ

દરિદ્ર કરે છું-ફરી પાઠો નોંધપોથીની પ્રતિમાં
પડુ છું. ત્યારે જાહેરમાં એમની શંકાનું નિવારણ
સીધી પ્રથમ કરી એમને ને એના જેવા કોઈક હોય
તો તે સર્વને, જે ખુલાસો માનવાનો તેમને હક નથી,
તે ખૂલસો આપી હમિયના તેમને માન પ્રણી
બતાવુ છું

મેં આટલો વખત નોંધપોથી ન લખી કારણ કે
મારી નોંધપોથીને આરામની જરૂર હતી. એના અર્થ
એમ નથી, કે મારે આરામની જરૂર હતી. મારે તો
આરામની જરૂર નહોતીજ, કારણ કે મારા એક-
લાની બને એકાદ કોઈકરની હુમલિતિ સિવાય, મારાં
ચુર્ગા વદાવાંઓ, મારા મિત્રો, મારે બાળ્ય વગેરેની
બહુ મોટી બહુમતિએ સક્રિય રીતે સિદ્ધ કરી
બતાવ્યું છે કે મને કદી પણ આરામની જરૂર
પડવાનીજ નથી.

પ્રાણીને આરામની જરૂર હોય, જ્યાં વચ્ચે તે
હોય તે આવી શંકા આ કાળે ઉભી થાય એ સંભ-
વિત છે. માણસ લખના થાકી જાય. પણ કંઈ
કલમ ખરિયો કે કાદી કે કામગીરી થાકી જાય તે પોલિ-
સ દાદી સલાવતા થાકી જાય તે હોઠરો પથરા મારદો

અને ફૂલો પમરો ખાતો. યાદી નળ, પલ્લ કંઈ પથરા જાતે યાદી નળ?

આ પ્રશ્નમાળાનો જવાબ નકારવાયક હોવો જોઈએ એવ આરંભમા આપણને થયો. પણ વસ્તુતઃ પધારે વિચાર કરતાં આપણને, યાદરાખ્યાં ને જગદીશ્વર ખોજના રહેવાસીઓને, જડમાં પણ ચૈતન્યની પ્રતીતિ ન યાપ, તો તેનો દોષ જડ પુનઃપરાયણ પદાર્થોને દેવો કે આપખા ચૈતન્ય મજનજમાં રહેતી જડતાને દેવો, તે કું કહી શકું એમ નથી. હેષક કલમ, કાગળ, ખડિયો ને શહી એ સર્વ પાં સત્વાગ્રહી, પોલિસ ને હાકી એ બધામા છાંયો, ફૂલો ને પથરા એ સામા એક સરખું ચૈતન્ય રહેતું છે, એ પરમ તત્ત્વ આપણને શીખવાની જરૂર ન હોય. આખ્યાયનવાદી હૈય ભૂમિદાપર ચડી નીચેના દરખાન જન્મ પર દિગ્દેશ આપણને પ્રતીતિ થતું જોઈએ, કે કુભાર, ગધેડો ને ઈટ-મનુષ્ય પ્રાણી ને પદાર્થ એ ત્રણે એકજ ચૈતન્ય એકજ આત્મા વડે અનુસૂત છે. એ ત્રણે મમાન ઉત્પત્તિ શક્તિ, વિનાશ ઇલાદિ વિકારો અનુભવે છે. જેમ કુભાર ઉત્પન્ન થાય છે, જેમ ગધેડો ઉત્પન્ન થાય છે તેમ ઈટ પણ ધરડી યાવ છે. જેમ કુભાર વિનાશ પામે છે જેમ ગધેડો વિનાશ પામે છે તેમ ઈટ પણ વિનાશ પામે છે. એટલે એકલા આપણે જ યાદી જઈએ છીએ એમ માનવું યુક્ત નથી જેને આપણે જડ તરીકે ઓળખીએ છીએ તે પણ ઘણીવાર યાદી જાય છે. આપણે જડ વસ્તુના યાદગીનો અનુભવ બંધકારમાં ઘણી વખત કરીએ છીએ પણ આપણા અજ્ઞાન અથવા યાદી જવાનો ઈન્દ્રિય

મળી અચો હોવાના અભિમાનને કીધે આપણે એ સમજતા નથી અને ત્યારે કોઈ જડ વસ્તુ યાદ ખાતી હોય ત્યારે આપણે 'તે બમડી ગઇ છે એમ કહીએ છીએ. દાખલા તરીકે જે કુંચીથી જે તાણું ઘણી સદેસાધી આપણે ઉઘાડે કરી રાખીએ છીએ તે કુંચીથી તેજ તાણું ફેટીડ વાર બિલકલ જુલુડું કે દેવાઈ નથી. અને આખરે હનાથ થઈ આપણે કુંચી કે તાણું અથવા તો બનેને ફેડી દેવાના નિષ્ક્રમ પર આવીએ છીએ; ત્યારે ત્યાં કોઈ પાસેના મનુષ્ય આવી પહોંચે છે ને તે તેજ તાણું તેજ કુંચી વડે રમતમાં ભેલી નામે છે અથવા દઈ આપે છે ને આવી ગધેડો હાંડગીમા મેં પહેલીજવાર જોયા એમ દર્શાવતી મુખમુદ્રા વડે આપણા યાદીને જોઈ દસે છે આવી અનુભવ ઘણાને થયો હતો પણ આપ યદ્યર્થ કારણ કોઈને જડતું નથી ખાં કારણ ન જડવાનું કારણ એટલુંજ છે. કે જડ વસ્તુ પણ કોઈ વાર આરામ લેવા મળે છે એ મહાન સત્ય આપણે કદી ગાણુતાજ નથી હોતા. યાદી આવે પ્રમંથે આપણે તરત સમજ જઈએ કે કુંચી કે તાણું કે બને અત્યારે યાક ખાતો મળે છે મારે આપણે હમણા નહિ પણ થોડો વખત રહીને તાણું ઉઘાડીશું અથવા દઈશું

આ મહાન સત્ય અને આખ્યાયન દિગ્દેશ કોઈ મહાગુરુ પાસથી સમજવું નથી. હજારોને જેવી કુંચ વસ્તુએ મને એ સત્યનો ભોધ થયો છે. હજારો યાદી જાય છે, દાદી ઘણી જાય છે, અમો પણ યાદી જાય છે. એ સર્વો કુંચાતરોતર શીખ્યો

“કાલે સવારે આવજો-જડા વડેડો દ કે! મારે બકાર જડું છે, અને દાદી બહુ વધી ગઇ છે.”
“હર નહિ, ઓ પેવો તમારે ત્યો આવીય,” એવો

સ વાદ મારે મારી સામેનીજ ગલીમાં રહેતા એકથી વધારે હળમો માથે અઠવાડિયામાં બેત્રણ વાગ્યા પછી યતો પધ્ધત્ સૂત્રી એકે દળમે વચ્ચે પાળ્યો નથી ખીજે દિવસે સવારના વાદ જોઇ જોઇને કુ યાત્રી જતો, અને આખરે નવારે સામે રહેતા હળમને ત્રેવણ કપાકે શેષી કાઢવામાં મરજ થતો, ત્યારે એ હળમ મારા સિવાયની આખી દુનિયાની હળમત કરી આવેશે ને છેક યાત્રી ગએતો માથમ પડતો મે નાકડી કરેલા દિવસ પછી ત્રીજે ચોથે દિવસે કુ યાત્રી સાદે કરાવી શરૂતો દળમની આટલા સાન્નિધ્યમાં વસવા છતાં હળમને માં મારે ત્રણ ત્રણ દિવસ થોડા પડતું એટલે આખરે કટાળીને મે હાથહળમતની કલા દલ્લગત કરવાનો વિચાર કર્યો

હળમત તો હળમ મિત્રાપ સૌને આવડે એવી સહેલી વસ્તુ છે, એમ ધધ્યાના મનમાં કરી ગએતું હોય છે ‘એને કુ આવડે છે—હળમત’ ‘હળમત કરે હળમત’ ‘અરે એ તો હળમ છે હળમ!’ આવા હળમ ને હળમતને અપમાનકારક વાક્યો સામાન્ય વાર્તાલાપમાં આપણે વારંવાર વાપરીએ છીએ એને કહીને આવડે તેને હળમત કરેતા તો આવડેજ એમ મામાન્યત દરેક માને છે, પણ મે ત્યારે પહેલ વહેતો અત્રો હાથમાં લીધા ને સાણતું યર બેદીને મારી મામડીને એણે સેધી રખઈ કર્યો, ત્યારે તરતજ ફરતા બોડા બોડામમાંથી ચરીતની અદર ફરી રહેલા લોહીએ બહાર આવી મને કહ્યું ‘તું હળમ છે હળમ! તને હળમત કતા આવડતી નથી’ અને જરા પણ આનાકાની મ્માં પમર અત્રો મે મૂકી દીધો ને દુવાનમાં માણતું શીશુ લઈ નાખ્યું છતાં હાથે જુગારી જાયજ રમે

અને હાથે હળમ જમણુ ટોલી કાઢે એ ન્યાયે મે હાથહળમતનો દુનર શીખવાનો દંડ નિશ્ચય કર્યો હાથહળમતની કલામાં હસ્તાદ એવા મારા એક પાસની મિત્ર પાસે જઈને મે કહ્યું ‘પિયસ્તેડઈ જાપિ ના પ્રવનમ્.’ “આપ મારી આગળ અસવોક સાનો બસી મંચે ? કુ ગાત્ર દેચ કે બીણુ કપ કચરી મારેય તેખી કુ નહિ મમજડે ?” “કુ તારો શિખ્ય છુ, તારી પાસે બાવ્યો છુ, મને શીખવ” ‘પન ઠીકરી ? કુ મોલે ટો સમજ પડેની કે કુ સુ શીખવા આવોય ? આમ ગાકાની કાની ગમે ટેમ બોલીયો નામય રેમા ટો ટે કોન સમજે-અજરબુદા” મે કહ્યું “તારી પાસે હાથે હળમત કરતા શીખવા આ થો છુ તુ મને અને તેટલી જલ્દી એ કયા શીખવ” એ બોલ્યો “ટો એમ સીધુ બસી મરતી કે કુ રોવિગ કરતા શીખવાને આવોય. રોવિગમાં ટો કુ એકસપર્ટ છેલ. આપ દન વસસી દાકામાં એ વાર રોવિગ કરવા સવારે ઉઠતા વેર ને સાંજે યુવા સાથે ફરવા જટા પહેલાં કુ તને એક કનાકી અડર એની બધી મિન્ટરી શીખવી દેવમ”

થોડી વારમાં એણે હળમતનો બધો સામાન નાવી મારા આગળ રજૂ કર્યો અત્રો ટેમ બરાબર સદે થાય તે બતાવ્યું, આરસી માગી સામે મૂકીને બોલ્યા ‘આત ઠી રી ! આપ ઘટ લે જોઉં હવે સાણુ ટારી દારીએ બરાબર ફીન ફીન ચાલ એમ લગાવ દ હવે હાથમાં અરટો લે જોઉં” મે હાથમાં અત્રો લીધો ને લાડી ઉપર લગાડ્યો. તરત હાથમાંથી અત્રો ને ગળામાંથી દુખની ધીમી શુભ સરી પડ્યાં. ‘એહ ! એમ ઉતાવડ સુ કરેય ? જો અરટો સીટો બી રાખીઓય કે નહિ ટે કુ જોઉં ટે પહેલા ટો ટે દારી ઉપર ફેરવી બી

દોર ને લેહી બી શાનિયું.” એ જો કેમ રાખવો તે એણે મને જતાવ્યું. મેં ફરી આરંભ કર્યો ધીમે ધીમે હળમનનું કાર્ય શરૂ થયું. કાષ્ટક વખત વચ્ચે હોઝામાંથી ‘સી’એવો અવાજ નીકળી જતો ને એક વિષળ સાહુને લીધે વધારે ચચરતા ધાને બેઠાને હું નીરાશ થઈ જતો ને એ વુનનર શીખનારો વિચાર માંડી વાગતો. “આપ હું ભેંસ થુરેય ? ભેંસથુરો મુએય, ભેંસથુરો !” એવા મારા પાસની મિત્રના મળ કના દબ્બો વડે મારામાં કરચુમાંથી વીરસની સંક્રાન્તિ થતી અને મને તે ભોગે પણ અરસ હળમત કરતાં શીખવુંજ છે એવો હું નિશ્ચય કરતો. આમ ધણુ પ્રપ્ત ને પ્રપ્તપર્યંતે વધારે ઘડી પર લાગ્યો કરીને આખરે હું કષ્ટકરીક હળમત કરતા શીખ્યો.

એક દિવસે અસો બિચકુચ ચારોજ નહિ. તદ્દન નવો હતો જરા પણ ખાંડા નહોતો થયો. પચ્ચેસેક વાર મેં ધસીને તીણું કર્યો, તોયણુ સાહુ લૂછી દાઢીને લાલ બનાવવા ઉપરાંત એનાથી બીજું કંઈ પણ થઈ શક્ય નહિ એના કરતાં પેન્સિલ છોડવાનો કે શાકભાજી સમારવાનો ચરુ પણ વધારે સાઈ કામ કરી શકે એમ મને લાગ્યું આખરે કંટાળાને હું હળમતને આશરે ગયો. એણે અજો તાપસીને કહ્યું કે બહુ સરસ છે. અજામા કહા પણ એડ નથી. પણ શેઠ ! એ તમાના કામ નહિ.

નકામાં હાથે શા માટે મહેનત કરો છો ? તમે એ કરવા અંદરીશો તે. અમે કર્યાં જઈશું ? ઘેર આવા મેં કરી મળ કર્યો કરોળિયાને છસને સંભારી મણ્યો રહો. પણ મારી કમ્મગ સિવાય કંઈ વળ્યું નહિ અતે એ વિષે મારા પાસની મિત્રની સલાહ માગી. એણે કહ્યું, ‘એરો ટારો અરુદો જરી આરામ લેવાં મગિય. આપ આપણી કાણી મેટલ બી ટાપી બાથ ને બે દિવસ રહીને શીવ કરજોની એની મેજ એ માછો આહુ થઈ જશે. અને બે દિવસ રહીને ખરેખર અરુદો હતો તે કરતા એ વધુ સુંદર થઈ ગયો ! આ અને બીજા આવા અનેક પદાર્થોને પણ આરામ લેવાની જરૂર રહે છે.

મારાથી નેધપોથી આટલો વખત ન લખાઈ તેનું કારણ એ નહોતું કે હું સંયુખ્ત થઈ ગયો હતો. અથવા મત્સ્યમહા ભોગર્ષ જેલવાસી બન્યો હતો, કે ઉત્તર કુવના પ્રદેશમાં નાસી ગયો હતો; પરંતુ એનું કારણ માત્ર એટલુંજ હતું કે મારી નેધપોથી ઘણી અંધ હતી. એને આરામની જરૂર હતી. મારા મમે એવા પ્રયત્નો કરતાં એ લખાવાની નાજ પાડતી હતી દવે એને પૂરેપૂરા આરામ મળી ગયો એટલે.

પણ દવે મારા હાથને આરામની જરૂર હોય એમ લાગે છે.

પમની ક્વ. પત્નિશ્રીતા સ્વામ્યાયે
 શ્રી કાર્ત્તવ્ય ગુરુ ગતી સમાધે
 શ્રીયુત પ્રભાભાષા આણુદલ ચાવણ
 તન્મયી ગનિત્ય સંપ્રેમ ભેટ.

બીચારો રાજવી

મેમક : રા. કાન્તિ મ. જોશી

ટા વરમા બારના દોકોરા વાગ્યા
 અજવાળી રાત હતી રાજમહેલની ફરતી
 સર્વત્ર ચૂપકીટી ફેલાઈ ગઈ હતી સુત્રીઓના પચર-
 ખાના અવાજ સિવાય કશું એ કાંઈ સંભળાતું નહોતું
 અજવાળી રાત પશુ દુખી આંખોને અધારી
 અમામ જોવી હાથે, જોને ચન્દ પશુ તપતા દેખાય
 હડા પરનની લદ્દરીઓ, પશુ ખરા મધ્યાનની લ
 હાથે. અસહ્ય વેદના અનુભવનો, આવે સમયે
 કોઈ આંખો જરૂર હયા પાત ગણાય નહિ તો
 બીજું શું ? હા, ટાવરમાં બારના દોકોરા યથા એ
 અવાજ જોને કઈશ હાજો. આજો બીસી હા
 સુતેલા રાજવી વળી ઉઠ્યા ઘણા. એ સારમણરના
 રાજવી વિજયસિંહ, એના અનરમા આરામ નહોતો.
 અસહ્ય વેદનાની જ્વાના સમ દેખાઓ જોના મહો
 પર વીજળીના દિવાળી રૂપ દેખાતી હતી એને
 સંઘર્ષી મહારની તજાડ અને ગાંઠમટ્ટિયા જુગતા
 હતાં. વારંવાર ઉઠ્યા નિંજાય મુકી એ આમતેમ
 આરા મરતા હતા. પગમાં આકડા બીડી એ ઉગા
 રહેતા. પગમાં ભરાં બીસના, પગ પછડાતા એનું
 અંતરમ યત રૂપ દેખાતું. પરિણમે એ યાકવા
 દોષ એમ લાગુ. રેખા સેમ્પની સ્ત્રીય લાંબી,
 મોટ-પેપર કાદી એ લખતા એક હાથેનાં મોટપેપર

લપર દયાળી કે કોણ લખે છે એ દરખાસ રહેલ છે.
 એ લખવા લાગ્યા-
 રા. રા. શેઠ... જાણ, આ પત્ર જોઈ
 તમને તવાઈ લગશે પણ મમરાશો નહિ.
 પત્રની નીચે સહી કરનાર એક રાજવી છે.
 તમારા મામનો રાજા છે, પણ નાં એ બધાથી પર
 હું એક મનુષ્ય છું. ને એ દિસામેજ આ પત્ર લખી
 રેલા છું. પ્રજા અમારામાં કંઈક જેટલી અજા
 રામે, અમારા વચ્ચે તેમના જીવન-મરણનો સવાલ
 દોષ, એટલે રવાનાદિક અમારા પૂજન થાય
 અમારી માનવજીઓ મંજુર રખાય. અમારા
 કરમાનો શીશમાન્ય કરવાં પડે પણ આ બધાનું
 કારણ શું ? અમારી એવી કપી હામકાત !
 અમને કરમાનો બહાર પાડવાનો પરવાનો
 શો ? જસ. રાજા એટલોજ. અમારા પિતૃઓ
 રક્ષણને નામે તમારી સેવા કરતા. એટલે
 તમે અમને મોટા કર્યાં. પણ અજા ? એથી બધું
 ઉદ્ધુ છે રક્ષણ ને મેલા અને વીસારે પાડવા ને
 સામેથી આવે અને એ માટે લાખા હાથે કર્યાં
 વિનંતિ મુકી માનવજીઓ કરી. માનવજીઓ મુકી
 કારો યજ્ઞાઓ પરિણામ મળેજ નહિ. આ બધા
 સાથે પરમેશ્વરની કૃપાએ રળ લીધી. છેલ્લાં વર્ષો
 કેમાં મળ્યાં છે એ તમે જાણો છો ! રાજ્યમાં વસતા

એક પાસે આગે અને ખાવા અન્ન કે પહેરવા હુગર્મ રહેવા દીર્ઘ નથી. તેઓને અને જમ્યા બનાવ્યા છે, ચાણુકની સેવાથી, તેઓના ગાલ લાલ રખાયા છે, અમારી ધાપદોષ્ટી. તેઓને ધર ખાર ને ખેતર હોમયા છે ઉભી મહેલોતો મૂકવી આજ અને એને બિખારી બનાવ્યા છે. સામે ધનારાઓને કાલ-રાખના સ્વાદ કરાવીએ છીએ આવા આવા દેકે જુએ એકુઓ આજ દિવસત કરી જાય છે તમે એમ ન માનશો કે આથી અને અચાન છીએ અમારી આંખો ઉઘાડી છે છતા અને કર-નિદરનો ટોંગ કરીએ છીએ. તમારે અમને જગાડવા છે. પણ અને જગવાનાજ નથી. ઉઘતો માણસ જંગે પણ દોષ કરીને પડ્યો હોય એ શેનો જંગે ? આની વેદનાઓના તો પરજા છે. ને એ પાપમાથી મૂકિત મેળવવા જાણ કાજ વાર પત્રો લખી નાખુ છું. ઘણા પત્રો લખ્યા છે ને શાહી નાખ્યા છે એ જાણ વાંચે, જાણી જાય તો હું ખેલાણ ઘણ જાણે, મારી ઉપર એક એવી અજગ સત્તા જોરોડાઝાલી ઉઘી રહી છે કે એ જોડામના દરે, મારે મુગાજ-મનમાજ કુમે સમાવવા રહે છે. આજગ એ લખ્યુ કે ઇશ્વરી કૃપા પરવારી ચૂકી છે હા, એમ ન હોય તો બીજી યુગ વરસ ઉપર વરસ નજાં આવતા જાય છે એકુને ખાવા હોય તો અમને આપેને ? આજે ત્રણ-મહિનાથી મે આવતા વર્ષની મહેસુલ પણ એકઠી કરી લીધી છે જનાં રાખના નોકરોને આપવાનો પગાર મારી તિલેરીમા નથી. દેખાવ કરવા ખાતર આમ તેમ મુસાફરીઓ કરી રહ્યો છું.

સંભાળે એક રાખ પાસેથી એક પ્રયોજ માટે લેવા લીધી છે. પણ બાળના કંધા કમળ એટલા

પૈસા નથી રાણીઓના કામીના કવેગીઓને ત્યાં પડ્યા છે આથી લખકર દુઃખદ ગિયતિ કહ હોઈ શકે ? મને દરપણે ચિંતા ફેરી રહી છે. મારી પ્રજાનું શું થશે ? અરે ધર્માદને નામે ચાલતી સંસ્થાઓના પૈસા પણ અમુક પ્રકારના નવા કાયદા થકી મે ઉપયોગમાં લઈ લીધા છે. આ સામે વર્તમાન પત્રો દીકા કરે એમાં મારે મુશ્કેલી થા માટે કરવે ? હું તો માનું છું કે પાપોની જેટલી પ્રસિદ્ધિ એટલીજ ઇશ્વરી મુન્દાભાથી મુકિત તમે જાણે છો કે હું ત્રણ વાર પરદેશ ખેડી આવ્યો, વિના કારણ હિદ બરમા આપડથી અમારો વિશ્વાસતનો લપકા ત્યારેજ હોય છે. દિદી રાજવી એટલે સોનાના હીમ. ત્યાંના લોકો અનેક પ્રકારે અમને નીચેવે છે. ને જાણ કાજ વાર અમારી પ્રસિદ્ધિ ખાતર જાતેજ નીચેવાઈએ છીએ વર્તમાન પત્રોમા અમારી કીર્તીના માન ગવસવીએ છીએ. પણ એ બધા પાછળ પૈસાનું પડી તો ચાલજ છે. પત્રે માલના કાંડા વાગે છે. એટલે મોટર વિના ફરતાજ નથી પત્રે ચાલવું એ અમારા માટે નાનમ ગણાય અમારી આસપાસ લેખકના ટોચા ઉલરાય છે. જાણે અને જાણ વિચિત્ર પ્રાણી ન હોઈએ અમારા તરફ આજગીઓ થાય છે અમારા લખકાર પોપકિથી લોકો ને અને ચિત્રવિચિત્ર લાગીએ છીએ

જનપંથ અજગ્યા અનેક પધારીઓ નવરાઓ પૈસાદારો ગરિઓ અનાથ આશ્રમના સચાલકો જાહેર સંસ્થાઓના કાર્યવાહકો વર્તમાનપત્રોના પ્રતિનીધીઓ અમારી પાસે ટોળાખંધ આવે છે. એમના અહેવાલો અમારી સમક્ષ મૂકે છે. એમની કામ પદ્ધતિનાં વર્ણનો આપે છે. અમારે આજડ ખાતર એ બધું મહેતું પડે છે આમાં ઓછા પણ ખરી હો,

દાતાઓ તરિકા જીવન સખ તરીકે ને એવી દેક
અનાખી રીતોઓએ અને અમારાં નામે તેમને
ચોપડે ચાલીએ છીએ એમાં પણ મથાને નામ
મખાતા ખાતર હરિદાસો ચાતે છે એમને પૂરેપૂરો
કાપ મૂકાય છે સામન્ય જન મુશ્કેલીનું હરિદાસ
ચાતે છે એવું નથી અને પણ હરિદાસ કરીએપરે
રહેવામાં જોરવ માનીએ છીએ એટલે આમળ પાછ-
ળને વિચાર કર્યો વિના ગમે એ દેકણે અને એટલી
રકમ અપાઈ કરીએ છીએ ને આ બધું નામના
મટે અમારી વાહવાહ બોલાવા ખાતર વર્તમાન
પત્રોમાં અમારી ડબીઓ ડપાવા ખાતર ન્યારે બીજી
બાલુ અમારા મામની સરથાઓ ઉજક યઈ રહી
છે ને એવી ઉજક સરથાઓને અને પહેલી તકે
દરબાર દાખલ કરીએ છીએ

અહિયાં અમારાથી ભેવા તેવા રથોએ રહેવાઈ
નથી ઉમદામાં ઉમદા રોડોનેનો આશ્રય લઈએ છીએ
મનમાના મેજસાખ ઉઠારીએ છીએ અમારે
અમારા અગત કામગાજ કરનારાઓને સાથે જ
રાખવા પડે છે આવા કામગાજ કરનારાઓનાં
ચર્ચા સંપ્રમાણ પુરુષ હોય છે એવી અને જરણે
અમારા મધ્યજ આ લોકો અગાઉથી સામાન્યતાઓ
સાથે મળી ગયેતા હોય છે એમને અમારાજ માણસોને
પેશા આપનારો ગણે રાખી દાખલ વસ્તુ જમને
અપાય છે ન્યારે બીજા તો ચોક્કસ અને સંપૂર્ણ
રસ્તું કરવામાં આવે છે ખરીદાયેલી વસ્તુઓના

બીજા અને ભેકાં તો હવેલા મણાંએ આધુનિક
રીતભાતથી પરેખાઈએ એમને અમને ને વસ્તુઓ
મળે એના પેસા ચૂકવી ચાલતીજ પકડવાની હોય છે
ન્યારે બીજી ગાજુ એક પાતી જુવાર કે બાજરી માટે
મારા ચાલુદારો ગરિન એકઝોના કાગળ વીધે છે
આવા ભેલાઈ દોર માનવી કયા સુની સહી રહેવાને
છે ? મને લાગે છે કે નાતપોતને સ્થાન અદ્ય કર્યો વિના
છુટકાજ નથી. આજે એ અવાજ મારા કાન સાથે
બટકાઈ રહ્યા છે કોને રાહ રાખવા અને અમારા
ભોગ આપીએ છીએ ? શા મટે અને કોઈના વાંદરા
માફક નાચીએ છીએ ? કેટલો બધો આત્મ-ધ્વસ !

આ ઉપરતાં અનેક જનના નાટક-તમાસામાં-
જલસામાં અમારે ભાગ લેવા પડે છે અમારે ઉમ-
ર વેની સમાધો ભેરી પડે છે તેમના મણાંની દે
ગથાલકિત ભેગ ધરી પડે છે આવી તો દેક વીધીએ
અમારે માટે સદાજ ચલુવ આ જવાને અન્તે ન્યારે
દેશ તરફ આવવા નીકળીએ ત્યારે જુદી જુદી
કંપનીઓને જુદી જુદી જાનના અનેક હુકમે
આપના આતીએ છીએ નવા નવા કુતરા ખરીદીએ
કુતરાની હારો હસગાના આપીએ જાત જાનના
ઝવેરાત લાવીએ અવનવી વસ્તુઓની બાંસડીઓ
ખાધીએ ને જુદી જુદી કંપનીઓને ખાસ મોટરો
ખનાવવા કહીએ મદિને દિવસે ઘેર પહોંચી ઉપલી
વસ્તુઓના નાણા બરપાઈ કરવા ખાતર નવીનતી
ચોજનાઓ ધરીએ. અમદાવા મૂડીએ અમારા

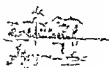

ધરના કારીગરો પ દેગ વેડે ત્યારે પરદેશી કારીગરોની કૃતિઓના અંગે સમ્રાટશ્યાન બનાવીએ. પ્રગ્ભ મોડી સમય દ્વારા કરીને બેડી દોષ એવા અતરે તેણે રેશમ, તળી કુટ આપ્યો એમ લાગે. પણ નિરૂપાય ! તેમણે તો સહન કરવું જ હતે એએ વતન છોડી ક્યાં જાય ? એમને ઉભા રહેવાનું બીજું કંઈ રચણ, બિચારા મુગે મેંદાએ અમારો માર સહે-અને શ્રાપ વરસાવે આવા અનેક શ્રાપે આજનો રાજવી વાઝીમે રહે છે ને એના જવા પછી થઈ વારસા દાણ બીજેજ થાય છે. વાઝીમે શબ્દ સખતા નહું જ પ્રકરણ મારી મમણ પુલક થાય છે આ બધું હું લખું ? ના, ના તમને ધૂણા ઉત્પન્ન થશે પણ જલો તો ખરા, એ રક્તમય છે અને રાજવીએ એક પત્નિ જનમાં માનવા નથી અમારે તો પાચ-છ રાણીઓ મેકએ અમારી પાછળ વિધવા યનાર સ્ત્રીઓનું લગ્ન હાંતુ મેકએ ને ત્યારેજ દુનિયા જલો કે શાન ગયો. પાચ છ ના જલસીમ પત્નમાં મારી જાનને મે સડોવી નથી એ તમે જલો છે અને એક રાણી-સ્ત્રીથી સતોય છે એના શુભદ્રુ ખર્ચાં હુ બાગી છું ને સામેથી પણ તેમજ છે એને મારામાં જલ છે ને એ મકાનો મે દુરૂપયોગ નથી કર્યો મંદિરે અગને સતોયે આપી સતોય્યા છે એટલે અમારાપર લાડમાં રી છુટી થને દલો નથી કર્યો. આટલા પુરને મારા ગદ-મંદારમાં હુ સુખી છું. તમને નવાન તો નહિ લાગે અને રાજવીએ અમારા પાટનગરે વેરવાઓના અજાએ રખાસીએ છીએ. સર-અવગરે એના ન મ જામમાં એ અને અને મહેરીશો ગાદીએ છીએ દાર અને એવા માદક પદાર્થોમાં શુભતાન થઇ વેરવાઓના ગદમાં જાનું બરાલી રાત પસાર કરીએ છીએ. વેરવાઓને

રીઝવા સતિઓના ગળા કરીએ છીએ. વેરવાને રીઝવા સહેરના ખાનદાન કુટુંબની સ્ત્રીઓના શીષણભંજ એમની દાઝરીમાં કરીએ છીએ. આવા કૃત્યો માટે અને મેકના જવાબદાર નથી. સામા યતા કાંઈ રૂપ લાગતા આઠગી યાતો સીને જેલમાં ધકેલી દીએ એ સ્વાભાવિક. જગીરદાર હોય તો જગીર ખત કરી ચોડીસ કલાકમાં બિખારીની દાલતે રખડો કરી મૂકીએ. તેમનાં જો પુત્રો પુત્રવધુને અમારા ગુલામો બનાવીએ છીએ. આવી અસદય યાતનાઓના પડો નજ ઉમેડવામાં કાપડો છે, દંડ, મૂળ વાત પર આવું, અને પાચ-છ-રાણીઓ અમારા રાણી વાસમાં રાખીએ છીએ. આ બધું-વાતો મારા નથી પણ મારા રાજવી મિત્રે ના છે. સાધારણ દારૂમાં પણ આવી બદમાશી મૂકત નથી. એક રાણીને અમુક સમય સુધી સતાન ન થાય, તરત જ આસપાસના પાત્રીયા વાતો ચલાવા માટે. રાણીની ખોડ કાઢવા માટે. અગાળ રાજવીએ આવા માણસોથી ઉતરાય, ને અન્યપદમની પેરવી કરવા માટે. મારા એક રાજવી મિત્ર છે. ઉમર તો મારા સહનત વિદા જેટલી છે. એમને ત્યાં સત્તા નથી એટલે એ કુખી રહે છે. દહ જે માસ પહેલાંજ એક નવી પત્નિ ખરીદી આવ્યા એમની ઉમર સોળથી બાઝેજ વધારે હશે. એક બાજુ ધૌવનનું જોર, બીજી બાજુ જનું ગયેલું જીવન. આ અંતઃ કષ્ટ રીતે કાળી સકામ એ સીધા માટે એના ધૌવનને ઉપયોગ ના કરે ! આમ થાય તો અપરાધી કેણું ? પેંધા રાજવીને ? પછી દુનિયા આ વસ્તુને પાપ ગણે પણ હું તો પાપ નાજ દોષુ. એ પાપને ઉતરાધિકારી રાજવીજ છે. એમને સંતાન ન હોય તો, યા માટે એ પોતાની

સંતાન પ્રભને રાજ્ય આપી સતોષે નહિ, એને
અનેક સંતાનો છે. અરે એ પોને એ જાણે પિતા
છે, પછી આવા વચ્ચા શા માટે ? પણ આવી
વિરાટ ભાવના આ યુગમાં કેળવવી મુશ્કેલ છે
પડેશીના અરે સત્રા બાઘનાં સંતાનને ધૂણીની
નજરે જોવાતા હોય ત્યાં ઉપર લખી વાત તો કમ
રીતે કળી સકાય ! પણ નહિ માન્યે હડાડે
દિવસે યુગ પવટાય છે. પિતા નદિ સમજે તો પુત્ર
સમજશે, પુત્ર નહિ સમજે તો પ્રપૌત્ર સમજશે.
પણ છેવટ કોણકે તો સમજવાનું જ ને આ ગુણી
પટ્ટાવાની પણ એવો સુખ કે દિ' ઉપરો' રાષ્ટ્રવા-
સની રમતો ન્યારો છે- ત્યાં ગોલા અપાસના રાજ્ય
હોય છે. ત્યાંની લીલાઓ બપોરે હોય છે. પાંચ છ
રાષ્ટ્રીયો મનમાન્યા મોજ શોખ લેડાને છે દલકા
ભાણસો મને એવી છુટ લે છે અરે છુટ દેવાય છે.
આ સામે રાજવીને તો આખા આઠા કાળ કરવા
પડે છે. આદિ પાંચ રાજ્ય વારસદારો માટે મોરચા
મંડાય છે. હંમેશાં જુની રાણીઓ નવી રાણીની
દુસ્મન હોય છે તેમને દુઃખ દે છે રાજ વારસદારો
માટેનાં ધુધુ જાવડાં છે ! એ જોઈ તેવા નવી
હોતાં રાજ્યના અમલી અમલદારો પણ આમાં
સડાવાયલા હોય છે જનાનામાં એઓ છુટથી
હટકે ચલાવે છે. ગોલા પ્રવાસ એઓ માટે મને
એવી વાતો કરે છે. એઓનો વારો માત્ર રિવસનો
નહિ પણ રાતનોય હોય છે. આવે સમયે જિયારો

રાજવી નામક જોના ધ માં સડતો હોય. આ
બાજુ રાણીઓ અન્નના શોખ પૂરા કરે, તેમને
જા વધેના કામમાં મદદ કરે એના આદર્શોને
પોતાના જનાવે, રાજ્ય માતા થવા માટે અનેક
કપો હંકારે, જાતવેએ પરિણામે જિયારીઓ વધારે
રીજાય, દુ.ખો થાય દહીં થાય ને છેવટ દોષ કરી
રાજ્યને પોતાને પોતાની વાત કહે ચોગી જતોના
પાદ સેવે ને ચરિણામે દલકા વર્ગના સંતાનને
ગાલીવાસ જનારી મૂકે, રાજવી આથી સંતાપમાને.
આવા ગણાતા જન્મ પ્રસંગે રાજવી બેકૂતને નથી
જૂલતો એમની પાપલીલાઓ એમને પીડોડી છે,
એઓ અંતરના દુખી છે. આવી હુટ્ટુ થોડા નર-
પિલાઓ માટે તમન લખુ એટલે રાજવીનું આતર
જીવન પૂરે થાય એ નર પિલાઓ નારીઓના જીવ
એમને ત્યાં સંધરે છે મને એ કોમની. દેહની
વેરપાઓને પોતાને ત્યાં રાખે છે રાતોની રાતો
એમની ગીજલસો ગેલવે છે રાજવી અને એની
સામીતો આવી જાતની મોજલસોના અથાગ
લાવસા સતોષે છે. જોડ્યાક દરેક પ્રકારના.
આનંદ છુટે છે લૂટાવે છે આમાં રાજ્યની સારી
મણીની બીઓ પણ પોતાનો દિરસો આપે છે.
ધમય દિરોમાં આવી લીલાઓ સાલગી છે. રાજ્ય
મદિરોમાં તો નરને જન્મ છે, જોલો, સામાન્ય
જનતાનું આમાં અત્યારે કયા રથાન છે ? જમને
બેકુઓને, મણુરોને કહેજો કે તમારા પરસેવાના

પૈસે તમારા ધર્મગુરુઓ તમારા રાજાઓ-પાપાચાર
ખેલી રજા છે. કાપડાને જલ્દી ઊં. નાં પોરણ
મદદ કરનાર પશુ ગુન્હેશાર મજામ. તમારા પૈસાએ
અમને મદદ કરી છે, એટલે સારી રીતે સમજી લેજો.
તમે પશુ ગુન્હેશાર છો. તમને પશુ સંભળ થશે.
અમને પૈસા આપવા બંધ કરો. એટલે અમારા
પાપાચારો બંધ થશે. સત્ત્વ સમજાશે અમારા
અધાર-પથમાં કિષકનો અંજવાળ આવશે. પશુ
ના, ના. હજવાર છે, અમારો પાછળ અમને ખરડો
લાપડનાર મળી ગયો છે એટલે હજવાર છે.

બટ્ટુ દોટલા માટે અમે મરજી તારેજ આંખ
ખુશો. પશુ એ પહેલા તો અમને રમ્યાપમ્યા
રહેવા દો. કાચી નિંદરે જમજી તો વળી પાછા
ઉઠી જશું. ને એ ઉધ ક્યારે પૂરી થશે એ કહી
ચકાવું નથી. બરાબર પાકો ઉધ મવા દો, એટલે
અમને મળતો ન્યાય અમે જોઈ ચકીએ ને જોમક-
વાને અમે અમારી જાતને બરાબર લેવાર કરીએ.
ઉપર આવતો થજ ન્યાય મને નથી દિસા
સચલે છે.

અમે અમારા નજરામાં ન્યાય મંદિરે રાખીએ
છીએ. ન્યાયાધીશો નીમીએ છોએ જાહેર પ્રજા
અમારા ન્યાયને મજુર રાખી અમારી દુધામા
સંપૂર્ણ થકા રાખે છે. અદે એમ માનવાની અમે
કરજ પાડીએ છીએ. અમારા ન્યાયાધિકારીએ
બહુ ચતુર આક્રમીએ હોય છે. એમના પર બરદા
એ અમારાં થર બરે છે. મને એવા ચૂકાદા આપે
છે. ન્યાયની દુધામાં જે બાજુ વધારે ભાર થાય
એ બાજુ નમે. પછી જેવો પૈસા ખર્ચનાર. ખૂનને
જાહેર ફાંસી એ સામાન્ય લેખાય. પશુ ગુન્હેશાર
જે અમારાં ખીરસાં બરે તો આખાં છટકી જઈ

છડે. મને એવા પોલીસને દિવાની દાવા કે દોષ
પૈસા મળતાં ઉડી જાય છે. હકદારોના હોર નાહક
થાય છે. આવી બેટુદી અમારી ન્યાય પ્રણાલી છે.
બોલો આવા ધોરણે તમ લોકોને અમારે ત્યાં હવડું
પરપડે છે? આ સિવાય રાજ્ય ધૂરના અનેક
માર્ગો અમારે ત્યાં આવાજ વિઠટ હોય છે, એ
તમકરખા સીધા લોકો પામીજ ના શકે. કાનેલમાં
કાનેલ મજાતો માણસ એ અમારા વસુલાતી
એ અમારી હવડી જમતી લીએરી એ અમારા
કમાઈ દીકરો, વરસ દિવસે પરજાઓમાં એ મહો-
લાતનું નામ પાડવા નીકળે. આ ખર્ચ ખેડુને પૂરા
પાડવાનો. એ ખોલાત જોઈ ક્યાસ કાઢે. એના
મદદગાર ખીજ પેદા અમલદારો અજાણી
બધી લેખારીએ કરી રાખે. સાહેબ માનના ખેડુ-
એને બેગા કરે. ખેડુ કરતર, સાહેબ વરસ સારું છે
એમ કહે. વરસાદના આંકડા બતાવે. ને આવાં કેક
બદના બનાવી મનમાંનું નામ પાડી આવી જાય.
આગલા વરસનું બાણું પૂરું ના થયું હોય ત્યાં
ચાલુ વરસનું મહેસુલ આવી પડે. ખેડુ કેમ કરી
ઉગો થાય? એને રાજ્યનું રહેણું તે અધીરો રાને પશુ
આપણું જ લોકોએ. એટલે ખેડુ વાણીયાઓનાં થર
શોષે. મનના-ના બાજે વાણીયો નાણાં આપે. આ
રીતે ખેડુને જમણો રેઠ સહેલો પડે. મિચારાને
ખીજ વરસના ખીજારણ માટે પશુ પૈસા ના રહે.
ખર્ચાં બરતી વેળાં વાણીએ ચોપડા લઈને ઉઘોજ
દોષ. ખેડુને મન વાણીયો ને જમ જાને સરખા.
એ કાણો કરી જાય. ખેડુ ચોતાને ખાવા માટે કાણો
ત્યાંથી કરી ઉધાર લઈ આવે. આર્થાં ખેડુ કષ
રીતે ઉતરે. ઉઘોજો રહે. પછી ખેડુ મરી મજુર
મને તે બદારામતી યોલોમા જાય. ત્યાં પતન

૫ કેન્દ્ર

પામી રખડી રવડી મરે, હા એ દરમ્યાન અમારા કરવેરા ઊભાજી હોય, અરે વધતા જાય. સરવજસરે અમે દરબાર બરીએ, હોય એટલાં કપડાં ને દાઝીના ઘાટી અમે સિંહાસને બેસીએ આવા વરસ દહાડે એ ત્રણ દરબાર ભરાય, જોળ ચાય. આદનામાં અહનો માણસ પણ રૂપીયો તો ધરાવેજી, ને અમે આ રીતે તરફવાર પારકે પેસે દીવાળા ઉઠવીએ.

રાજ્યમા જોળવણી ખાતાએ અમે નીભારીએ છીએ. આમા નદિ જેવા પૈસા આપી જરાતામી ખનતીએ છીએ. કાગા માનવજાતિ વચ્ચે અમે પોને રોડબાવ રાખીએ છીએ. અનેક નકામાને નબાનીએ છીએ અને બીજા અમે એવા સારા કાબેજી, અમલદાર કરવા આવા અમારી પસંદગીના માણસને વધારે વેતન આપીએ છીએ. આ ઉપરાંત એમના તહેવરારમાં એમને મદદ રૂપ ચવામાં અમે જોરવ માનીએ છીએ. આતા સપચે બહાર ચામથી ખાસ મુલ્યોને અમે આમંત્રણ આપીએ છીએ. જન-જાતના જરૂરા ચેઠવીએ છીએ. દેખાવ ખાતર જાહેર રસ્તા ઉપર સમાર કામ કરવીએ છીએ. આ સમારકામ ખેડુને વેઠે પકડીને કાવવાનું હોય. વેઠના પૈસા આપીએ પણ એમથી એક ટંકનું ખાવાનું પણ ના મળે. અને એવી મોસમ ચાલતી હોય પણ એનાથી અમને ના નપચય ને ના પાડે તો અમારી નિમકદલાય ચોલીસ એમની કદર છુએ. આવા પરાણીએને ખુશ કરવા ખાતર અમારે ઘણીવાર બર્લુવચ્ચ નરમદાં પણ કરવું પડે છે. એમને ખુશ કરવા ખાતર અમારા શહેરમા એમના નામના થોડા માળીયા ઊભા કરવા પડે. માળીયા ખાસ લખું છું. કારણ એમના હાથે નાખેલ પાના પર અમે જાએજી મહાતા ચણતીએ

છીએ. અમારે આ મળ માણી ચપેલા ખાવા મહેમાનો ફરી ઘણી વેળા અમને રહે છે. પણ બિચારો આ સમયે અમને બૂલી જવા નો ડોળ દેખાડે છે. અમારાથી દુર ચાલો જાય છે. આવી દલથી શ્રુતિવાળા પણ હોય છે.

તમે જાણો છો? અમને ખિતાબોનો અજબ જૂબ હોય છે. એવી જૂબે અમે કેક સારા-નારસાનીક શુલામી કરીએ છીએ ને આવી સેવાને અન્તે કેટલેક વર્ષે અમને એકાદ બીલો અપાય છે. અમારે અર્થે, તોપી ફાઇવાનો કક મળે છે. આથી અમારી શોભા અને મોભો વધેજી ત્રણાય છે પણ એવી શોભા કે, ગોભાની ભુખ મને નથી. ને એ દિશામા જે પ્રખત પણ નથી થયો. એવી મારી પ્રજાના સેવાની મને વધારે કિંમત છે. મારી પ્રજા મને સારા કહે એજ મારે મારે પ્રકાશ જેવું છે તમે જાણીને જરૂર અમલગય કસો કે તમારા મામતા રાજના સત્તાનો મામતો નિચાલે જાહેર પ્રજાના સંતાનો માથે અબ્યાસ કરો રહ્યાં છે, અરે મામતો કેક બાજો રાજમદેલમા પચ મુકતાં મહારાતાં નથી. ને છુટથી રાજ સંતાનો સાથે દરે કરે ને મોજ દડાવે છે. આ વુ મારું અરો બાજ માનું છું. ને જ ઉતવા માણની નિચાની લેખું છું હું મારા સંતાનો ને રાજકુમારો મારેની નિચાલો કે કોલેજમાં મોકલી શુલામ ખનાવા નથી મામતો. મારો મુખ જાદીએ આવે ને પ્રજાનો સાથો સેવક બને એવા મારા મોદારથો ને પ્રખતો છે. સામાન્ય સંસ્કૃતિમાં જેનો ઉતર હોય છે એ મુખ કુટુંબ બોધને સમજી શકે છે. સંસ્કૃતિથી પર હોય એવા જાલીમોની આ જમાનાને જાએ જરૂર નથી.

દર વર્ષે એકાદ નવી ચોખતા હાય કરવી એ -

આધુનિક રાજવીને ચૌરવ સમાન છે. કોઈ કશુંક નહેરો જાંધાને, કોઈ ધસેકડીકના કારખાના ઉત્પાદનવાળાના ઉમરા ભણિ. કોઈ રસ્તાજી મુખાપો કરે, કોઈ બંદરો ખડિયે, બંદર બનાવા લાખેના હુમાડો કરે. જાણે નવા પ્રયોગોથી ન્યાય ન થઈ જવાના હોય ! છેવટ ચોરને ચોટસે ધૂળની ધૂળ રહેવા પામે. ધણા રાજ્યો દારૂબંધી માટે સખત કરમાન કરે તે એ કરમાનેના ઉતારા વર્તમાન પરોમા આવે ત્યારે રાજ્યે, પણ સાથે એ બૂચી જાય છે કે જાહેર વેશાણુ જાય કરાવી એમણે ધરધર બઢીએ જનરાણી છે. દાણુચોરીને જીતેજન આપ્યું છે. દારૂ કે ટીનેજક પદાર્થના મોશ્વણવાળા રવાઓ સાગ પ્રમાણમાં વેચવા દીધી, છે આ માટે આખ આગા કાન કરાય છે ત્યાંથી આવી ન્હાની જાળતો તો ફેંક છે. એ લખવાયો શું વળે ? પત્ર પણ લખાઈ કરતાં લાખો થતો જાય છે. પણ શું કરે ? અતરનો કુમો કાઢવા માટે તો કપાઈક સ્થળ જોઈએ જ, ને એ સ્થળ નહોય તો દિવાના થઈ જતાં વાર નહિ, અમેને હંમેશ દિવાના પરથી દિવાન લાભારે છે. અમારા કાલા દિવાન સાહેબ મારા માટે દિવાના ચવાની ધણા સમયથી રાહ જોઈરવા છે ને મારે માટે ગમે એમ જોલે છે. આ હું સાકળું છું પણ જીવું દઈ છું. એ મને છે કે પોતે ખરા સતાધીય છે એમના પોતાના જળ-મુદ્ધિ ને કાઢપણથી જ રાજ્ય માસે છે એમ માને છે. - હવે શેડા સમયમાં મારે એમને પાણીનું પકકાવવું છે. ને પછી શું.....ને નીચવા વિચાર છે. તમને કેમ લાગે છે ? અત્યારે એના નેચે કાખેલ માણસ મળવા મુશ્કેલ છે. પણ હવે

મુદાની વાવ પર આવું. મારા પત્ર નીચે જાય છે એ તમે જાણો છો. પેલા પ્રયોગે મને સારી રીતિ નીચેજાય છે. હવે ન્યારે હાથ લીધું છે ત્યારે પૂરું જ કરવા દો. ને મને આઠા છે કે પ્રયોગ સફળ થશે. ચોડાજ દિવસમાં હું તરતો થઈ જઈશ. પણ એ પડેલાં મારે રાજ્યના નોકરોને પમાર તો આપવેજ પડે. દિવાનની સલાહ છે કે દાણા આપવો પણ આ દીક નથી લામદ્ર. ઉપરાંત કાંધાની રકમ પણ બરવીજ જોઈએ નેથી શવિષ્યમાં કઈ નુકસાન ન થાય. મારા પડેલા દાણીનાની મને ચિંતા નથી. એનું તો થઈ રહેશે પણ એ પહેલાં નોક ને નાક રાખવા ખાતર ઉપરની એ વસ્તુએ મારે પૂરી કરવા ઉપરાંત મારો પોતાનો અંજલ અંજલ કાઢવો પડશે ને એ માટે મારે જાંચત રી.....ની જરૂર છે. તમે મારા મિત્ર છો ઉપરાંત મારા મિત્રાના પણ મિત્ર છો એટલે જ આ લખું છું. તો આ વેળા આટલી મદદ ન આપો ? મને આઠા છે કે મારી માંતણી નિષ્ઠા નહિ જાય. કુખને વખતે મદદ કરનાર વિરલજ હોય છે એ મદદને શેલે એ પશું જણાય. તમારા ઉત્તરની સત્વર આઠા રાખું છું. એક વખત આપને જણાવીદઉ. મારી આ માંતણી જાહેર-ખજાન ન જાણે એટલો ખ્યાલ રાખજો. નહિતર જણાવાવાળાએને ખોરાક મળશે ને ખોરાક મળશે એટલે વજોવાઈ, આ જણા કરતાં જણાવાવાળાઓનો નોકરો અમને વધારે કાચ લાગે છે. આ પત્ર લખું છું એ વેળા મારા એક મિત્ર શજીવીની નાદારી ઉપર પ્રાથમ પાડવું સાદિત નજર સમજા તરવરે છે. એ વાંચશે એટલે મારા કમનર્તુ સત્તાસત્ત સમજાશે. આજે ધવેરવલે સુખેજો માટે જરૂરે માનની લાગણી રહેવા

૧ હે હું

પામી નથી. સમસ્ત દેશ સજામી ઉડ્યો છે. એટલું
 કષ્ટ એ પૂરું ન મળ્યાં! રાત ધણી મર છે. એટલે
 પત્ર પૂરો કર છું. બાટલો લાખો પત્ર વાગના આપને
 તરતી પડી હશે કામાં કરતો ને મારો માગણી ઉપર
 લક્ષ્ય આપશો. આ મારે કંઈ બાંહેધારની જરૂર છે!
 ભે એમ હોયતો પણ વિના સંકેતે જણાવશો,
 એટલે એ મારે પેરવીમા રહું. એજ સી.

વિજયસિંહજીના જયજય.

લગભગ અઢીને ટોકોરે પત્ર પૂરો થયો હવેરમાં
 ન ખાખો ટીકીટ ચોડાઈ.

વિજયસિંહે છુટકારાનો ઉડો. ત્યાસ લીધો.
 એના ઉપરથી મારે જાણે હળવો થયો હોય એમ
 માયું. મરેરા પર ભવિષ્યના સતોપની રેખાઓ
 દેખાઈ એ પદ્યમમા પડ્યા થોડીવારે નિન્દ્રા-
 ધીન થયા.

સર્જન સાહિત્ય

શુભસતતાના અનેક વિદ્વાનો, લેખકો, સાક્ષરો
 અને શુભેચ્છકોના સક્ષણતા ઇચ્છનારા સંદેશ
 અને તારો મળ્યા છે. તે બધા મહાતુભાવોનો
 આભાર માનવાની અત્રે તક લઉં છું.

સાદીક

અમારું સરનામું

સર્જન સાહિત્ય

૭૬, ટેમરીનડન લેન, ઠેકા-મુંબાઈ.

લેખક : શ્રીકૃષ્ણ ગાવિંદરાસ ગ. મહાદેવીઆ

એમ. એ. એલ. એલ. એમ. એડવોકેટ.

સૃષ્ટિ કિનારે સ્તબ્ધ પ્રજ્ઞાનિમાં સીધા અને સીધા ચાલ્યા જાઉં છું.

મારે ક્યાં જવાનું છે અને કેટલે દૂર જઈ મારે અટકવાનું છે તેની મને ખબર નથી. હું ક્યાંથી નીકળ્યો છું તે પણ મારે મન જાણી શકતું નથી.

આજુબાજુ ત્યાં જોઈું છું ત્યાં મને સઘળે ઢોઢાણે ધોર અધકાર ભરે છે. મારા માર્ગમાં પડેલી વસ્તુઓનું મને જ્ઞાન નથી. મારા ડોકરો ખાતો છે. આગળ તે આગળે ચાલ્યા જ જાઉં છું.

સંસારના માર્ગમાં નદી, પર્વત, ખડક અને ખાખમાં અટવાનાં મારા હોરા ઉડી જાય છે, તોપણ હું સીધી નજરે ચાલ્યા જ જાઉં છું.

માર્ગમાં મને બીજા મુસાફરો મળે છે. તેમની સાથેની કણીખરી જોગબાજુ થોડા વખતમાં સ્થાયિત્વની પરિણમે છે. મને કોઈ ખરે રસ્તે જતાવાનું નથી. મારી આગળ જવાની ધમ્મજા તેમણે ફરતી કાઢે છે.

આ જવાથી હું મક્કમનો નથી અને અધકારમાં પ્રકાશની આશાએ આમળને આગળ ચાલ્યા જાઉં છું પણ ત્યાં જોઈું ત્યાં મારા અધકાર અને સંકાર અજવાળા જેવું કોઈ ઢોઢાણે નથી. આવું જોઈ મારે મન ચક્રોળે ચડે છે.

માર્ગમાં એક પથિક મળે છે. ‘આગળ ધસ’ એવા રાખડોના બલુકાસ મને ખાવે છે. પણ હું પથિકને જોઈ શકતો નથી અને તે કે.યુ. છે તેની મને ખબર પડે એટલામાં તો એ અસોપ થઈ જાય છે. થોડા વખતમાં ફરીથી તેજ રાખડ મારા કાનને બેઠી નાંખે છે. એ જાણુ દત્તે તે જાણવા મારે મન બાકળ બાકળ થાય છે. કંઈન સમજાતાં હું (વચારમાં તે વિચારમાં ભમીત થાઉં છું. અધકાર મૂર્છામાં કે અજ્ઞાન મૂર્છામાં હું મારી જાતને બૂલું છું.

‘આગળ ધસ’ રાખડ મને ધીરજ ખાંપે છે. મારે પ્રવાસ ચાલુ રાખવાની હીંમત ખાંપે છે. કોઈ અદ્યત્ત પ્રેરણા હું અનુભવું છું.

‘સૃષ્ટિ સમુદ્રનો આરો નજીક છે’ તેમ મને કોઈ પાછળથી કહે છે. તે કોણુ દત્ત ? જોતાં જોઈ ઢોઢાણું તો નથી.

હા, દસ કદમ આગળ ધપતાં થોડું અજવાળું મારુમ પડે છે સ્થેન સ્થેન દિવ્યતાનો શાસ થાય છે. છેવટે અધકારને જોગબાજુ હું કાંઈ દિવ્ય પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરું છું. ત્યાં ત્યાં જોગબાજુતા, સંપૂર્ણતા અને દિવ્ય પ્રેમ અનુભવું છું.

—એક ભેદભી વખતારિ જુદી પોઢીસડી નવવખા—

૧૩

લેખક :

રા. ધનરાજેર હીરાજેર ત્રિપાઠી

સાં જનો મમય છે, સુધંનારાવણ આખા વિમળી મુસાફરી પરી કરીને પોતાના સોનેરી કીરણો સમેટી લેતા અન્ત ઘવાની તૈયારીમાં છે. હંડા પવનની વરેગે વાતાવરણમાં ફેલાઈ રહી છે.

સદ્ગુરુ નગરના સિમાયા ઉપર આવેલા એક જમનામાં આ વખતે એક વૃદ્ધપુરુષ બારીએ બેસીને સાંજની કુદરતી ગોળા નિહાળે છે. હંડા પવનની મંત્રબોધવે છે

એજ જમનામાં એજ ખંડમા વચ્ચો વચ્ચે ગોળા ટેબલ આગળ એક પુરુષીમાં બેસીને એક ખૂબસૂરત યુવતી લગ્નકામ કરી રહી છે. આ વૃદ્ધ પુરુષનું નામ મસ્તીતલાન છે. યુવતીનું નામ આશા છે આશા નવનીતતાથી પુતી છે તેની ઉમર વીસ ટી વધારે નથી.

હાલમાં માથું આશાના ચહેરા તરફ જોઈને અત્યારે કહી શકે કે તે ગુસ્સામાં છે. તે ભરતભાગ

કરે છે ખરી, પરંતુ વચમાં વચમાં શુસ્સાનાજ નજરથી તેના છુટા બાથ તરફ જોવા દેર છે. વૃદ્ધ તરફ જોવારને પણ અત્યારે એમજ લાગે કે તેનું દિન કુલાવણું છે. ખુશનુમાં સાંજનો ફેમાવ તે નિહાળી રહ્યો છે તોપણ ધડીએ ને પસકે પોતાની પુત્રી તરફ તે બધથીય નગરથી જોતો રહે છે, અને જ્યાં એ બેસી નજર એક ઘાવ છે કેનારતગ તે વૃદ્ધ મોઢું ફેરવીને બારી બહાર જોઈ રહે છે.

આ એ આમ કેમ કરતાં હશે ! મેલક, જરેનો બેઠ ધીરે ધીરે વાંચકા સમક્ષ ખુલશે

આ પિતા-પુત્રી આમ દુઃગરામથી હાલતમાં હતાં તેવામાં એક નોકરે આવી ખબર આપી; “જમવાનું તેવાર છે છ”

આશાએ ભરતભાગ ટેબલ પર પછાડ્યું. પુરુષી જોરથી ખસેડી અને હાંજણાટ કરવી તે આશી મધ. વૃદ્ધ જમીનનાર નિસાસો નાંખતો ઉઠ્યો અને ધીરે ધીરે તે પણ જમવા ગયો.

જન્મા પછી અપાયા તે એકામા પદની સાથે આવી નહીં. એક આરામ ખુરશીમા પડતાં તે બે બેઠા. આવા મિત્રજ પર ધ્રુવ તો કોષ ઉતરે ? " જોડીક વખત વિચારત મુખમુદા રખ્યા પછી તે બચ્ચવા જાયો. " અમે બનેમણા એકે દવે અહીં આપ્યા જવું નેપએ આ હસતમા સાથે નહીં. હવે પશુ .. " તે ખાળો, ચૂપ થઈ ગિય રમાં પડ્યો

આતમ ખુ શીમાંથી ઉઠીને તે ઉભો થયો અને અહીં તરી પામે ટમરે રત કહેવા લાગ્યો 'પશુ કું આ માટે જાઉં ! કુ તો કરોપિ અહીંથી નહીં જાઉં એને જ કારી મૂકવા વિના છૂટકા નથી ! ને બની ચૂક્યું છે તેનો અર્થસોત્ર નકારો છે. પશુ બાવિધની દહેરાત દર કરવી નેપએ "

બારી આજળ ઉભો રહી આપણ, તરફ નેત્રો તે બે બેઠા, " એ પ્રભુ ! મારી આ હાથ તો સા માટે કરી ? મારા નસિનમાં થું મુખ બનેલું, નથી ? અરે ! કું કમાલ હોતઃ રરીખ. હોતઃ મહુરી કરીને જ પેટ બરતો હોત તો વર્ણ. સારું યાત ! પૂજો મૂકો આ ધનમામમાં ! જલનમાં નાખો. આ બધી સાહેબી, પેસો ! પેસો ! પેસાવાળાને નેટલું કુંખ છે તેટલુ મરીતને નથી.

એમ કહેતા તે એકામાથી નવનીતલાલ બહાર જવા લાગ્યો ચન્દ્રમંચિ દવે અજવાળાં રહું કરી દીધાં છે. પવન નેજબધે કુંકામ છે તેના જોરથી જાડવા ખૂબ દાલ છે. હલાક સુધી જન્મલાવા ચેલાનમોતે રૂથો. એટલામાં એકએક આનંદો પ્રકાશ બધ પડ્યો. અધારે ઘણું મધું. પવન ખૂબ વાવા લાગ્યો. આકાશમાંથી લીજળા ચમકાર અને વાણનો ઘેરો અજાઠ ધવા લાગ્યો ચોટીક, પહેમાં

વરસાદ તુડી પડ્યો. ધોધમાર સખત વરસાદ !

નવીનીતલાલ મકાનમાં ખાળો ગયો અને આરામ ખુરશી પર બેસી રહ્યો, પશુ તેને ચેન પડ્યું નહીં હવામા ઘરડો પ્રસરી ગયું છે. વરસાદને લીધે જમીન પડગવાથી એક જ્વનની મધુરી સોડમ આવવા લાગી છે દરોહના દિલનો ઉકાલ શાન્ત થઈ ગય પશુ નવનીતલાલ બચ્ચયો " હા ! મારું દિલ ને આરામ રોધે છે તે ક્યા છે ? હવે, તો આ જીવનમા તે આ થયું—"

'દ. દ. રવનામા પશુ નહીં મળે ! હા હા—" કાપકે તેવું અધુરું વામ પૂરું કહું, નવનીતલાલે ચમકીને આસપાસ ભેવા માંડ્યું. તે ખુરશીપરથી સકાળે ઉઠ્યો જુએ છે તો એકામા ઉભા પર એક ઓ ઉભી છે. એ આંખે નેત્રો જુડી ચમક્યો !

'કાણું હમ ? આ માનવીજની બચ્ચવાનક. રાને તું અહીં આગે ! !—"

વરસાદમાં બીના ધપેલાં ચોતાનાં વચ્ચ ખંખેરતી તે સ્ત્રી તેનો નજદીક આવતાં બોલી : ' હા જમીન-હાર સાહેબ ! કું હુંસમતી ! તમને હસાવવાં આવી છું ! " તે તેના તરફ આબેમાંથી આગ વરસાવતી. હોય એવી દબે દગર દગર નેપ રહી ! "

" ઓ, બધા ! મને ન સતાવ તું જતી રહે " " આણું, જીવન કું તમને સતાવીશ ને. આ. શમ તમને નેપએ છે તે નહીંજ. આણું, સમજવા !

તે એકામા ગોળ ટેબલ નજદીકની, ખુરશી તે છુદા પાસે ખસેડી લાવીને હુંસ, તેમાં નીરાતે બેઠી. તે એક આણું, હમરની સ્ત્રી છે. તેના રાતોનાં અવરૂણ, અરવાજા છે. તેના અહેરા ઉપરથી અને

આખો ઉપરથી હરોણ હલી શો કે-તે એક
ચંચળ મનની આવાઃ સી છે.

તેને ખુરશીપર બેઠેલી જોતા તે જ્યો આરમ
ખુરશીમાંથી ઊઠતા કોણિયે હરી તે સ્ત્રીએ પોતાના
હાથથી તેને અટકાવીને કૃષ્ણ: "અર્જુન! તારી વાત
સાંભળા સ્ત્રી—"

'તારી વાત ! ! તું બીજું શું કહેવાની છે ?
જ્યારે તે ત્યારે બસ એકજ વાત કહેવા તું આવે
છે ! !' કંટાળા ભરેલી રીતે તે વક્ષ બોલે.

"બેઠક મારે એજ વાત કહેવાની છે અને
કર્ણીઆ જોઈએ છે."

"કર્ણીઆ ! શું મને તું નીચેની નાંખસા માટે
છે ? જા, નહીં આપું." કોષેથી નવનીનપદ્મે
જવાબ દીધો.

"કુદૃષ્ટ ! !" કરાણી કરેલા અવાજે હુસ
બોલી ! જે આનાકાની કરેલા તો હમણાજ અણસા
પામે જાણ ફક્ત એકજ શબ્દ હરીસા અને એ જાણે
શીમાન ! તમને છવ્વુ બારે પડી જશે ! મમ
જાણ છે ! !"

"ઓ નારાન ! કોમેલી બોલ કોમેલી—"

"કર્ણીઆ આપો છોક નહીં !"

"જણ....."

"કર્ણીઆ આપો છોક આમા પાસે જાઉં ?"

'જામ મારી કે, પાર પાનું તારી સાથે પડ્યા
ધોમી પડ, અને કર્ણીઆ લઈ અહીંથી જતી રહે."

અંતરમ ખુરશીમાંથી ઊઠીને તે એક તિન્નેગી
પામે ગયો અને તેમાંથી થોડી નોરો કાઢીને તેણે
હમ્મના કાથમાં મૂકી. તે ચણીને તે નોરો ફેંદો દેતા
બોલી: "શું જાણો જા ! નહીં આવે—"

"ત્યારે કેટલું જોડે !"

"પૂરા પાંચસો."

"શે, બાજુ તારું મોકું !" એમ કહીને બીજી
વધુ મોગ તેને આપી. જમીન પડની વધુ મોગ અને
આ વધુ નોરો એકથી હરી, પોતાના ખિન્નામાં મૂકીને
તે સ્ત્રી ઉભી થઈ અને:

"દલે ફરીથી મળાએ ત્યાં સુધી ૪૫ ૪૫"

એમ કહીને તે આંધળી થઈ.

"સંતાનાશ થળે તારાં એા જમા !" એમ
જમાતો આ છુટો જમીનદાર એક કોય પર માણું
નીચું નાખીને પામી.

વરસાદ વરસે છે. ગાજવીજ માણુ છે રશતમા
કાંઈ માણુમની અવજાવ નથી. રાત્રિના માઠ
અધાર ચારે પાસે નિદ્રામણપણું ફેંકવી રહેા છે
અખરાતિ થઈ તે પેળા નવનીતલીપના જમા
આજામે કો કાંઈ ઉમુ દોન તો તેના આભગજામાં
કાંઈ વિચિત્ર વાતો આવી દોત. પણ ત્યાં બદારના
જામમા કાંઈજ ઉમેણુ નથી.

એ મહાનમણી કાકુદ્દા બેઠેલા અવાજ સંભ-
ળાયો: "હવરને ખાતર મને મારી નાંખો નહીં
જ્યા કોઈ અરેરે ! નિર્દોશના કોદીમાં તમારા હાથ
.....ની...ખર...ડો...મોહ ! . . ."

એ શબ્દો મણી કાકુદ્દા જમીન પર પડ્યા
પડ્યા દોષ એવો કમાતો સંભળાવેલ એ બાદ કાંઈ
કમજ દમજ રોડી જાણું સંભળાવેલ

અને પછી એ મહાનમણી પચાતી રહી
જદારની ગાજવીજ અને વરસાદ વરસેા
ચાકુ છે, આંધળાસ કાંઈ કોણુ નથી કે-જેને ત્યાં
જમાની અધર શું બન્યું તેની ખબર દોષ !

શું થયું દશે ! મમતિ થેતો દમે / રોડી કોણુ
મણું કોઈ !

સહવાર પડતાં જન્મવાના નોકર આકરે જન્મ્યા ત્યાં તેઓમાં ખજાણાદ મધ રહ્યો.

જમીનદાર નવનીતલાલનું ખુન થયું છે ! તેની લાચ દિવાનખાતામાં પડી છે. તેના પેટમાં ખંજર નોંધાયેલું છે તેના હાથમાં ફાદ સ્ત્રીના વાળ છે તેની નજીક લોહીનું આંખેચીયું ભરાયું છે દર-દેશને આ દેખાવ તેનાં કમકમાડી ઉપજે !

નોકરો ફક્ત તે ખુનથી મરણમાં નથી નવ-નીતલાલની પુત્રી આ શા મુમ થઈ છે તેનો પતો નથી !

શું પિતાનું ખુન કરી પુત્રી નાસી ગઈ છે ?

મકરેણુ ૨ બુનું

વિદ્યાચતુરનો અભિપ્રાય :

“ ખૂની દાઈ સ્ત્રી નથી ! ”

ભદ્રપુરના પોલીસ ખાતાએ ખૂનવાળા જન્માએ તપ મ ચલાવી. નોકરીને પૂછપરછ કરી અને આખરે એમજ નિષ્પ કરી લીધો કે નવનીતલાલનું ખૂન તેની નામી જના દીકરી આશાએ કર્યું છે

પોલીસ ખાતાને આ શક લાવવાનાં કારણો ખુલાં દતાં. નોકરીને પૂછવાથી જણાવું હતું કે—જે રાત્રે ખુન થયું તે આખો દિવસ પિતા પુત્રી વારંવાર મણિ મણિ હાડતાં હતા. ખુનએ વપેરે અને આંત્રે દગેદગીની લખ સુઝળ દસી ખુદીને વાતો કરતા ખાધું નહતું પણ મુપચાપ ખાધું હતું. હાલતું કારણ નોકરો મમજી સકરા નહતા; પણ નવનીતલાલ મણી વખત એમ બોલતો સંભળાયો હતો કે “ મારે તારૂ કામ નથી હું વાંચીએ રહ્યો હોત તો ઠીક થાત ! ”

આશા પર શક લાવવાનું આ પહેલું કારણ જે ખંજર નવનીતલાલના પેટમાં બોલુવામાં આવેલું,

તેના ઉપર આશાનું નામ હતું આ બીજું કારણ મરનારના હાથમાં એક સ્ત્રીના વાળ હતા. તે આશા ના જ હોવા જોઈએ, એમ પોલીસ ખાતાને શક ઉપજ્યો.

આશા નાસી ગઈ એ ચોથું કારણ

અને છેક છેલ્લું પાંચમું કારણ એ કે—જે દિવાન-ખાતામાં મરનાર પડ્યો હતો, તેમાંથી એક સ્ત્રીમળા મળી ફોલ્લી ચીલી મળી હતી. તેમાં લખ્યું હતું કે “ આજ ઉપર જે તફામત થયો છે તેથી હું અગળ થાઉં છું ” કું વચન ભંજ કરવા માગતી નથી. તમારા ઉપર મને વિશ્વાસ નથી. મારી આતર તમે ફાદ વાત ફૂંચી રાખો, એમ હું ઈચ્છતી નથી. મને તમારી પસરા નથી. હી આશા ! ”

આ ચિઠ્ઠી ખૂની તરફ આશાને કમવનાર મુખ્ય પુરાવા હોવાનું પોલીમ ખાતાએ માની લીધું છે.

આસપાસ ભળી મળી શકે ત્યાં માર્કમે દોઢા-વીને નાસી જનારનો પતો મેળવવા પોલિમ ખાતાએ પ્રયત્નો કર્યો છે પણ તેનો પતો મળ્યો નથી આખો દિવસ પસાર ચક્ર મથે છે.

ભદ્રપુરના રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર સાજનાં માન વાગ્યાને કુમાર પોલિસ ખાતાનો રોડ ફરતો હતો તેજામાં અમગવાદ જતી ટ્રેન આવી પહોંચી. સંદેશ કોતકની ખાતર તે અસત્તર ટ્રેનના કબજાએ તપામતો હતો તેજામાં અચરક પડેલા વર્મના કબજ મા એક મુદ્દમને જોઈને તે બેસી ઉઠ્યો.

“ જોહો મિ. વિદ્યાચતુર ! આપ આ ટ્રેનમાં હો કે નહીં ? ”

એને મોબીને પોલિસ ખાતાના વાગે સંચલ કર્યો તેણે જવાબ દીધો “ ગોધરા મથો હતો ત્યાંથી પાછો અમગવાદ જઈ છું ”.

“કાકર ‘કે’ મ ગોકાવતા હો કે ?

“ના હમણા જરા આગમ છે -”

“બસ ત્યારે અડી ઉતરી પડો” એમ કહીને તેણે ડમ્બાનું બારણું ઉપાકયુ અને તેના હાથ ખેંચીને બહાર આવવા દગાણું કપું

‘પણ નમ્મનો મારો વનન ગા માટે યુમાવો હો !’

‘નકકામો નથી મારે તમારી મવાદની જરૂર છે બસ ચાલો ને ચાલોજ.’

‘હીક બાકર આવા આમલ આગમ લાગાર! એમ કહી તે ડમ્બામાંથી જલાર આપ્યો તેની પાછળ એક યુવક પણ તેની ખેડ’ લાકને જલાર આપ્યો

ધાયક ? આ વિચાર્યુર કોણ છે એ મુજ્જ રાતનો એક બાજુના ટીટકટીવ છે અને મોટા મોટા યુન્દાએ માં પેતાના લુલિનગથી તેણે અકમ યુન્દામોને પકડી પાડેલા ‘તેની સાથેનો યુવક તેના સાથી તરફિગાર છે એ કોકરો વિચાર્યુરની ‘નાની પ્રતિમ’ રૂપ કહીએ તો ચારે આ લુલસ જેડીનાં પરાકમો સાદમકમો વગેરેથી અન્નલુ હોય એવું યુજ્જરાતના લાગ્યેજ કામ હશે

બદ્યુરનો વડો પોલિસ-અમલદાર આ સમયે ટીટકટીવને બહુ સારી રીતે જોળએ છે નવનીતજ્ઞતાના ખૂનીની શોધક ટીટકટીવ વિચાર્યુરની સહાય લેવાનો વિચાર અચ્છાનક

ધમની મ્ય પતિચીના મારગાર્યે

અી કાર્મ મુજ્જાલી મમાને

અીયુત પ્રહાભામ આણુદલ આવડા

તરફથી સવિનય સમેમ લેટ.

તેને જોતાજ સુઝયથી અને ટીટકટીવ અત્યારે કાકર કેમગા રોકમલો ન હોવાથી તેણે તેને બદ્યુર ખાતે ઉતારી લીધો છે

એક થોડા માડીમા મેસીને આ તણે જલુ નવનીતજ્ઞતાના બગવાં આગળ આવી લાગ્યા

મગલા આગમ પોલિસ-પહેરો જોષને ટીટકટીવ પોતાના સાથીદાર તરફ અર્થસચક નજર કરી, એટલે તે જોલ્યો ‘મને આકા પકા વહેમ હતોજ—’ ટીટકટીવે તકિ આગળી અરકાડી માથીદાર ચૂપ થઈ ગયો.

તેઓ જ મલ્લામાં ગયા પોલીસ ખાતાના વડાએ ખૂન જેવા મજોગોમા થયુ, ખૂની કોણ છે, પોલિસ ખાતાએ પૂછપરછ કરી શી થી માહિતીઓ મેળવી છે, એ બધી દકીંગતનું બ્યાન કહું જે ચિદી મળા આવી હતી તે ટીટકટીવના હાથમા તેજે મૂકી

“હીક એ મારી પાસે રાખુ છું” ટીટકટીવે તે ખિસ્સામાં મૂકવા બાદ પોતે આગપાસ તપાસ કરવામા મોકારે પોલિસ બધી વસ્તુઓ હજી જેમની તેમ રાખી દની ટીટકટીવે લાસ પર વકાશ વળાને તેના લાથમાંના લાગ લઈ લીધા તે નરમ હતા, ચીકણા હતા, લાયા હતા, એ બાદ તેણે લાકના જામપમાંથી ખજર ખેંચી કાઢયુ તેના તેના લાથાપર કીમતી હીરા જડેલો વચ્ચે વચ્ચે “અપારા” નામ લખેલું દણું મરનારની આસપાસની જગીન તરફ નજર નાંખી તે એક બારી

‘આમજ મથો. ત્યાંથી તેણે બહાર કુદેશ માથો.
જ્યોતિષપર કોઈનાં પગલાં ખૂન બારિશ્રમથી બેસાં
બારી વાટેજ તે દિવાનખાનમાં પાછો આવ્યો.

“તમારે ત્યાં મંદિરાને ખૂન વંરસાદ પડ્યો
લાગે છે ! ગોધરામાં જરીકે નહોતો.” ડીરકડીવે
કહ્યું.

‘અરે, અહીં તો ઘોષમાર વંરસાદ પડ્યો હતો !”
પોલિસ-અધિકારી એ કહ્યું.

ખૂનીનાં પગલાં તેથીજ ચોપા ધણાં જુસામ
મળા છે. પણ ચિન્તા નહીં, ૪૮ કલાકમાં હું ખુન
કરનાર મોલ છે તે કહી આપીશ.”

“ખુની આશા છે એમાં તો રક જ નથી.”

“મદદ ને આમ તરત જિન ગુન્હેગાર છે !”

‘ડીરકડીવનુ આ’ કહેવું સાંભળીને પોલિસ-
અધિકારી તેમજ અને એકિયા.

“શું તમે પોલિસ શોધી નિર્દોષને ગુન્હેગાર
કરી શકો છો ?” નામના મેળવે ‘છા કે ?”
‘ડીરકડીવે પૂછ્યું.

“પણ પુરાવાઓ તો તપાસો !” સહેજ
ચિદાસને પોલિસ અધિકારી બોલ્યો.

“તપાસ્યા. અને તે પછી જ હું એમ
કહું છું.”

“ચેલી ચિડી.”

‘એ આશાએ પોતેજ લખી છે એનો શા
પુરાવા છે ! અને આ બાજત માટેજ તેણે લખી
છે, એમ શા ઉપરથી તમે કહી શકો છો ! બીજી

મોલ બાજત સંબંધી તે કેમ લખાઈ નહોતો ?”

‘વારુ,’ પોલિસ-અધિકારીએ વધુ દલીલ
કરવા માંડી, ‘એ નાસી ગયું એ તો પાકો પુરાવા
બનેને ?”

‘એ તો એક સામાન્ય દલીલ છે. ડીરકડીવે
કહ્યું, ‘કોઈ ખૂન થાય ત્યારે નાસી જનાર પર સૌ
મોલ પહેલો રાક લાવે પણ મિત્ર ! જેના તરફ
કોઈનું ખાન ન હોય તેના ઉપર શા માટે રક ન
લાવવો. કિશોર ! તને યાદ છે આપણે છેલ્લે કેમ
જેમા આપણે તપાસ કરી આપ્યા !” ડીરકડીવે
પોતાના સાથીદારને પૂછ્યું.

“હાજ જે સ્ત્રીએ પોતાની કીમતી બંધીઓ
ચેરવાનો રક પોતાના નોકર ઉપર આપ્યો હતો,
તેનોજ પુત્ર તે ચેરી જનાર હતો, એમ આપે
સાબીત કરી આપ્યું.” કિશોરે કહ્યું.

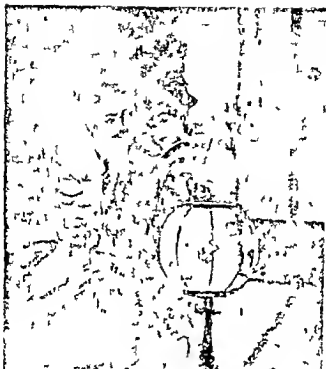
“આમ પણ બને છે, મારા મિત્ર !”
ડીરકડીવે પોલિસ-અધિકારીને કહ્યું; આથી જેના
પર કોઈનો રક નથી જતો તેને આ દાખલામાં
ખૂની કહું છું.”

“એ મોલ છે !”

“હજ ખૂની તપાસની જરૂર છે પણ તમારી
જવાબદારી રાખી કરવા હું કહીશ કે ખૂની કોઈ
બોલત નથી.”

‘શું તમે ખૂની મોલ બોલત નથી ?”

“એસે હું સમજતું.” ડીરકડીવે સાન્ત સ્વરે
જવાબ દીધો.

સે

શે

ની

રા

વેમકે રા પીછપ

સ પેટખરનો ઉભો દિવસ હતો. મેપતના
 વૃદ્ધો સાથે અને મે નેરી ધર્મ જતા હતા
 આમદર્મી ત્રે જુડીયા રંગુ ધુમ્મસ છાપ રજુ
 હતું અને આપુમે જાન પોતાના અત્યંત વડાલ
 રમ દર્શન માટે જગશેમા અને જમીયાઓમાં
 ઉલટયું હતું મોદન દિદી મિત્રમડળના
 માનમાંથી બહાર આવ્યો અને એક પળ માટે
 પોતાની નીચેનાં છાપાઓ મેપ તો પાનખરના
 આ ઘોંઘાંડું તેને અધુરું પધુરું જાન હતું

પોતાની 'મિષ્ટ બેચ' રીક્ષામાં મુકવા તેણે નોંધરને
 બચાવ્યું અને ધીમે પગલે, તે પોતાની નાજુક
 ગાદીમાં બેઠો નવતર જાપાનના અર્થોર્થીન મહો-
 લ્લાઓમાં રહેતો તે તરત દેશી દુકાનેવાળા નાની
 ગલીઓમાં આવ્યો ઉપરે, તે એક પ્રવેશ ફારે
 અટકેલો અને હરવાળના નાજુક છાપર આગળ
 ઉતરી પગપેલ તેના આગમનની તાદ જ જોવાતી
 હતી કારણ કે તે ઉતરે તો તરત જ લોખંડના
 મીઠાંચરાવાળું મોઢું બારણું ખુલ્યું અને તેણે

જામમાં પ્રવેશ કર્યો. ઘડેરી જીવનને જલ્પજણાટ એ જામની દીવાલોને બેઠી રહે એમ ન હતું. મોહન— વર્ષોથી જાપાનમાં વસતો હતો.

એના મકાનની દિવાલો ઘડેરના લગાએ કરતા મોહન માટે જ વધારે ગંધ હતી. બહાર પવનનાં જાપાનના તારો અને વર્ષાનપણ વેચનારાઓના જલ્પજણાટ હતો. સ્પંદર નેને “માટે મહાદેવ શ્રીમિ જેમ સંનિત અને જાપાનો વાસ હતો.

સુદર જલ્પજીન પત્રોતેથી ઘડેરી જીવન ઉપર જાણે નાનાં મરજી સંસ્કારમાં તે આવી રહ્યો. પોલીસ કરેલા લોકઅવાળા વરગા આમજ પોતાના જોડા કાઢી બારણા આપણ પહેલાં રહીપર પહેરવા તે થોભ્યો. પછી તે પડો જીરાડીઓરમાં પ્રવેશ્યો. આખોએ ઓરડા જાપાની પદ્ધતિસરનો હતો માત્ર એક જાંજી ખુરસી અને નાનું સરખું ટેબલ જાણુએ પડ્યું હતું. તેના ઉપર કાગળોવા દત્તા, નગમ આસીયા ઉપર તેનાં પગલતિા જતા સરખો પથ્થ અવાજ થતો ન હોતો. કોઈનો આવકાર છંછલો હોય તેમ તેણે ઓરડાની આસપાસ નજર ફેરવી

એક જાણુએ કોરો નામનું વાહન પડ્યું હતું. ખીજા જાણુએ બત્તી પેટાવવાની દિવાળી પડી હતી. અને તેની પાસે મ્હાની આમગી હતી. દીવા- નખાનામાં, સહેજ ઉંચાણવાળા લાજ ઉપર પાન- ખરનાં પાંદડાની એક કાષ્ઠગી સાથે “પુષ્પવન” પડ્યું હતું. આવી સાદી વસ્તુને સંદર્ભની ખરેખરી વસ્તુ એકલા જાપાનીઓ જ જનાવી થઈ. એની રચના ધણી જ સુંદર હતી. તેની ઉપર, સમય રૂપી નદીના પ્રવાહ તરફ ધીમે ધીમે ઓસરતા જતા અને સુખી સંપત્તિના દેખાવનું ચિત્ર રીંગાડેલું હતું. ફર ખુણામાં, એક સુશોભિત મંદિર હતું. ઉચ્ચ-

વર્ગના જાપાનીઓના બંને પરમાં આ મંદિર હતું જ.

મોહને નાનકડા ટેબલ ઉપર ‘મેઇસ બેજ’ મૂકી. અને ઘાંચી ખુરસીમાં પડ્યાં થયાં જામમાં જોઈ શકાય તે માટે તેણે પડો. એક જાણુએ ખતેરી લીધો. થોડી વાર સુધી કાંઈક વાંચી તેણે જમ મરી.

‘સુની, જો સુની’

જાણુનો પડો ખાંચો અને ૧૦ પાંની એક જાપાની છોડરી અંદર આવી તેના હાથમાં થોડાક ફૂલો હતાં.

પ્રવેશદારની અંદર થોભી તેણે કહ્યું

“દાના સાન, જ તમે આખ્યા કું અહીં ન હતી તે માટે દીલગીર છું.”

એક પગ તે અટકી અને તે વાચતો હતો. તેના તન્ન જોઈ રહી. પછી તે પુષ્પવન તરફ ગઇ અને પુષ્પ રચના કરવા મંદી મોહન પોતાના પત્રોમાં મુખાઈ રહ્યો હતો. પછીથી કાંઈક આમર્ષ પામી તેણે રહ્યું.

“તને શું લાગે છે, સુની ? મારા લાગીદાર વેપાર માટે અને પાછો મંગલ મોહલવા જણાવે છે”

ખુણે હાથમાં જ રાખી મૂકી મળી અને ચમ- છીને આશ્ચર્ય અદિન ધમને જોઈ રહી.

“અરે રે-અહીંથી દૂર, નહિ ? તમે રોકોમોથી દૂર નહિ જાવને ?”

મોહને અદ્વૈતવાદ કહ્યું.

જાપાનીઓ એક જીવનને મળતા ‘દાના સાન’ કહે છે, આને એવો અર્થ થાય છે કે, દુનિયાની સવામી કશુંકે.

“હીઠ, ઘ મને અહીંથી ચાલી જવાનું નથી કહેતી ?”

યુધી ટાંકા બગી રીતે બોલી “દૂર નહિતે ?”

“નહિ, મોહને કહ્યું ‘એ તો પાછાં લંડન જવાનું. લંડન, યુધી, લંડન.’”

યુધીએ મુગ્ધપણમાંથી જૂસો પાછા કાઢ્યાં અને જમેતેમ ગોઠવ્યા તેનાં મૌનથી મોહનને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું. તે તેના તરફ જોઈ રહ્યો અને પછી તેણે કહ્યું. “અહીં આવ, યુધી.”

એક પુલ તેની નાંખી, યુધી તેની પાસે આવી મોહને તેને કોય તરફ ચોતાની પાસે બેઠો. ત્યાં તે બેઠી અને વાત કરતા કરતા મોહનના મુખ અને વાળને સ્પર્શી રહી હતી

મોહને યાન્ત્રિયી કહ્યું: “ન્યારે કુ જઈશ, તારે, જલજત ઘ પથ મારી સાથેજ આપીશ.” યુધીના હાથમાંથી તેણે પુલ લઈ લીધું, અને તેના પેટાક ઉપર તે લગાવ્યું. આ બધું યુધીને ગમતું હોય એમ ન લાગ્યું. તે શોકપૂર્ણ સ્વરે બોલી. “હાના સાન, હું તમારી સાથે ન આવી શકું.”

પરંતુ મોહને કહ્યું: “હું એમ ક્યારે છે કે હું તારા વિના જઈશ ?”

યુધીએ ચોતાના હાથ તેના મુખ ઉપર મુક્યો અને ચોતાના તરફ તેનું મુખ ફેરવ્યું. “હાના સાન, તમે ટોળીયો ક્યારે છોડશો એ સમજનો હું ધણા સમજથી વિચાર કરી રહી છું. હું તમારી સાથે કશિયે ન આવી શકું. મારાં સર્ખાં મને દૂર દેશમાં કશિયે ન જવા દીએ.”

“પથ તું તો મારી છે. ઘ મારી સાથેજ આવશે તારાં સર્ખાંની કોને ફરકાર છે ?”

જરા ગભરાઈ હોય તેમ યુધીએ ચોતાનો હાથ

તેના મોઢા ઉપર મુક્યો. “હથ. હરા...હાના સાન, તમે સમજ્યા નહિ એક જાપાની સ્ત્રીએ ચોતાનાં કુટુંબના વઘની આગળે માન આપવુંજ જોઈએ આપણું જ જોઈએ. એ અમારા રીવાજ નથી, એ અમારા ક્ષમ છે.”

“તારા ક્ષમે અને તારા કુટુંબે તારે માટે બધું કર્યું છે ?” મોહને કોપીત થઈ કહ્યું.

‘સ...સ તમે સમજ્યા નહિ. હું ન્યારે જાગક દત્તી, ન્યારે મારા પુલ્લ પિતા અવસાન પામ્યા, ત્યારે મારા કુટુંબનું નામ જાળવવાના સર્વ માટે સુખ સ્વર્ગમાંથી બહાર ચાલી ગયો, કારણ કે એક મહાન રાજકુમારનું અવસાન એટલે એક મોટા રણનું પડ્યું. અરે, હાના સાન તેની સાખા-એમાં મુર્ચા નાનાં નાનાં પખીઓ આશ્રય લેતાં. તેઓ માટે હવે કોઈ આશ્રય રહ્યો નથી. માત્ર કાકડતી હરી અને વાવટોળ જે તેઓને મારી નાખે એટલુંજ રહ્યું છે. અને તેમને આપણમાં આવતો ખોરાક એ હાનમાં અપાવતો હશે ખોરાક જ છે. તેઓની ડાખમાં દારિદ્ર્યનો દેવ ત્રાસે તે પાસે આવવો જાય છે...”

મોહને તેને ચોતાની પાસે બેઠી “પથ વહાલી ઘ તો વાવટોળામાંથી બહાર છે, કોઈ પથ રીતે.”

‘હા; બે વર્ષ થયાં હું તમારા આશ્રયે છું અને આ યુધીને સોનેરી લડકા મળે છે.”

મોહન ચોરી વાર શાન્ત રહ્યો પછી તેણે કહ્યું. “હું એજ વિચારી રહ્યો છું યુધી કે મારે તારા વિના જીવું કોઈ જ ન જોઈએ. તુંજ મારી વહાણમાં વહાલી મીઠી અને વહાદાર સ્ત્રી છે. ઘ તો હમેશા મારી સાથેજ જોઈએ આપણે દરિયાપાર જઈશું. યુધી અને તેનો પત્ની ત્યાં સંતાન મુખથી રહેશે.”

સુધી પાછી ફરી અને તેની તરફ જોઈ રહી.
“પણ મારા સગાઓ નહિ આવવા દીજો, દાના
સાત.”

“પણ તું તો તે સીધો માટે મને ત્યાં તર-
છોડેને ?” મોહને જરા તોછાકાઈ થઈ.

“મારા પ્રમા !” મૂળીએ મારાં શબ્દ પર
ભાર મૂક્યો.

મોહને સીધામને કહ્યું : “તું મું એમ કહેવા
માંચે છે કે તું મને આદતી નથી ?”

મૂળી તેના તરફ ટપકા બરી આંખે જોઈ રહી
“મારા બાપા, હું તારી સાથે છ’છીબર રહેવા
મગ્ન છું. હું તને આજે જુ’ પણ—” ઉઠી મધ,
દક્ષીને—“આજે મને દિલગીર ન જતાવતા મારે
તમને પેલી કમેરીમાં મોકલવાના છે જ્યારે
અને જ્યારે તમે પાછા આવશો. ને ત્યારે તમારે
જાવતું જોજન સેવાનું છે કારણ કે—તેનો ચહેરો
પોતાના હાથમાં લઈ તે તરફ સખ્તાઈથી જોઈ
રહી—આજની રાત્રિ આપણે ઉત્સવ ઉજવવાના
છીએ તમે તો એ માટે એક શબ્દ પણ કહો નથી,
તમે કહામ જુલો મવા હશે !

મોહન જરા મુંઝવણથી હોય એમ લાગ્યું

“નહિ, આજે હાથ ખાસ કિંમત છે, ?” એક
પળવાર તે વિચારી રહ્યો. “તારા જન્મદીન પણ
નથી. તેણે જન્મસુઆરીમાં મારે પણ નથી
કારણ કે તે દીને તો આપણે ટિકકુ મવા હતા
તો મું છે, મૂકી ! આજે વળી આપણે તે કંઠી જા-
ટથી અને નાના સરખાં જોજનથી કાંઈ નવા દેવની
આરાધના તો કરવાની નથી ને !”

મૂકીએ માથું ધુણવ્યું : “અરે ! કેવા મણસ
છો, તે એ પણ જુલો જાઓ છો કે આજથી એ

વર્ષ પહેલાં આજ દિવસે તમે મને આ નાનકડાં
ધરમાં લઈ આવ્યા હતા. તે ઉદશે અને બારણા
તરફ જવા લાગ્યો. મૂકી તેની પાછળ ગઈ—“તમને
તમારું જાવતું જોજન મલશે એમ મને લાગે
છે માટે ઉતાવળા જઈ જલદી પાછા જાવો.
તમારા બાપાને જણાવશો કે તમે અહીંથી જલદી
કરોય નહિ જઈ શકે મૂકી ના પડે છે.

મોહન વરગામો ગયો અને એક હાથે પડો
જાણીએ ખસેડ્યો. જોડા પડેરી લીધા અને મૂકીને
મુંજન કરી દરવાજા તરફ ચાલ્યો. મૂકી વારી
વળીને દરવાજા તરફ જોઈ રહી અને જ્યારે તેણે
પોતાનો હાથ દલાવ્યો ત્યારે મૂકી જાપાની પદ્ધતિ
પ્રમાણે તાળીઓ પાડી રહી અને પોતાનું માથું
નીચે જમાનને આડી બોલી સૈયોનારા, દાના
સાત સૈયોનારા.”

દરવાજા ખંધ મથો ત્યાં મૂકી તે જોઈ રહી.
ત્યારપછી ઉઠી ધરમાં અસ્ત વ્યસ્ત થયેલી વસ્તુઓ
જોડવા લાગી. લગભગ અંધારું થઈ ગયું હતું.
જૂના જાપાની પોશાકમાં સજ્જ થયેલા એક પુણ્ય
દરવાજામાં પ્રવેશ્યો. વરગામાં આવી, તેણે પોતાનો
કાજો ઉતાર્યો અને પછી બારણામાં પ્રવેશ્યો.
મૂકીએ એ કાંઈ જાણ્યું નહિ જોરગામ
તે સર્વજ્ઞ જોઈ રહ્યો. પછી તેણે મૂકીને જોઈ,
એટલે તેની પાસે તે ગયો અને તેના તરફ જઈ
જોડો. મૂકી પહેલાં તેના પ્રત્યે આશ્ચર્ય અને પછી
ભયથી જોઈ રહી. લાંબાં વખત મૂકી તે શાન્ત
રહ્યો. પછી બોલ્યો.

“તારા કાકા સાથે બોલતી પણ નહિ, આ
તારા ધરમાં મને આવકાર આપવા જેટલી દરકાર

પણ છું નહિ રાખે ।' તિરસ્કાર ભરેલી નજરે તે
પુત્રી તરફ જોઈ રહી

પુત્રીએ તેને સાષ્ટાઘ દડવત પ્રણામ કર્યાં.
પત્ની છઠીને તે દિવસથી તરફ ગમ્મ અને જતાં
પેટાવી કંટલીમાંથી મ્હાલાનોમા જાણી નાખ્યું
અને એક નાણુક દ્રેમા એક પ્યાનો રક્ષાળી અને
મ્હાલાન લાઇ આવી કપમાં મ્હાલાડી બે દાયે તે
પુરુષને આપી અને પછી જમીનને માથુ નમાવી
તેણે પૂછ્યું " પૂન્ય કાકાઓની તબીબત તો
સારી છે ને ? "

તેણે પ્યાનો નીચે મૂકી દીધો અને પછી
આખાં ઘોરડાનું બારીક અવલોકન કરી શીધું
ખૂણામાંના મોંઢર તરફ તેની નજર ખામ કરીને
થલી ત્વી પછી તેણે કહ્યું

'હાં, ત્યારે છું તે તિરસ્કારવા યોગ્ય દિલી
ખાને આંક રહે છે તેણે તને તારા સગાંજાને
બૂલાવી દીધા. અને તેને અહીં મમે છે ।'

પુત્રીએ કાઠ જવાન નહિ આપ્યો તે માત્ર
નીચે નમી રહી.

'એ વિદેશી તારા પ્રલે માંસ ખતાવે છે ને ।'

પુત્રી દસી અને ધીમેથી સ્વચત બોલી " મારો
કાનાકસાન, મામાણુ ।" પછાં કાકાને જવાનની
રક્ક જોતા જાણી તે શાન્તિથી બોલી 'કણેજા
મામાણુ કાકાઓ. "

" અને આજ રાત્રે હું અહીં કેમ આંચો
એથી તને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું હશે ।'

પુત્રીએ મ્હાની વસ્ત્રો લઇને પાછળ મૂકી
દીધી. પછી તેણે કહ્યું 'મારી કુપરી આપનાં
પત્રલાથી પાવન થઈ "

"હા પાવન થઈ. " કાકા ધુરકલા " પણ

હજી તને આશ્ચર્ય ઉપજે છે હું આજ રાત્રે
અહીં કેમ આંચો છું તે હું તને કહીશ એક
સમયે જાપાનમાં એક કુટુંબ હતું મુખી, માન
વત અને પોતાના ખિતાબ માટે એ ત્ર વધારણ
અને એ બધાં કરતા તો પોતાના પ્રભુ માટે સૌથી
વધારે ગૌરવ ધારણ તે બજવાન હતો અને પણ
ખરા વૃદ્ધ જાપાનીઓના જેમ વિદેશીઓ ધુરકી
ગમ્ય તે સમયે તેમને સખ્ત તિરસ્કાર હતો અહીં
આ બદરની મુસાફરી કરના એક દિવસ એ તિર-
સ્કાર જાતિનો એક વિદેશી તેમને મળ્યો તેના
દેહનું અને તેના દેવેનું તેઓ દલકારે બોલ્યા એક
તમાચાથી તેનો તરતજ જવાન મળ્યો. અને તે
આપણે પ્રભુ- (કુટુંબનો વડો) તેના બાપદાદા
ઓ પાસે ગયો વિદેશીના કુટુંબ દેવેએ પહાડ
કરનાર માણસને રક્ષણ આપ્યું તેનું નામ બણા
ધુજ નહિ તેણે પોતાના આત્મચરિત્ર માટે આ
બાપુ કૃત્ય કર્યું હતું એમ કહેવ થઈ. પણ અમે
તો તેને ખૂબ જ કહીએ છીએ અને

પુત્રી બરા આગળ વધી 'તમે મારા પૂન્ય
પિતાની વાત કરી રહ્યા છો ખર ને ।'

"હા, હું તારા પિતાનાજ વાન કરી રહ્યા
છું, તેનાં મરણ પછી દેવેએ આપણા ઘર પ્રત્યે
રક્ત નજર નાખી નથી આપણે આપણો દર-
જાને મુખાંચો પણ આખરે આપણી પ્રાર્થનાઓ
નો કાઠ જવાન મળ્યો છે ખરો આપણા ઘરનો
કુરુપન ત્યારે આપણા હાથમાં-તારા હાથમાં-
સોંપ્યો છે "

પુત્રી ગુચવાઈ ચર્ચિ હોય એન લગ્યું 'મારા
હાથમાં ? તમે શું કહવા માંડો છો, કાકા !'

"પુત્રી, અને આજેજ અવધુ-તારા પિતાનું

ખૂન કરનાર માણસનું નામ આજેજ જાણુ.”

મૂકી આગુરતાથી સંકળી રહી, “આખરે તમે જાણુ” ખરૂં, ત્યારે !”

આટલાં વર્ષોની ધીરજ ધારતાં, આખરે આપણા હાથમા વૈર લેવાનું આવ્યું છે. મુકી એ વિદેશી, તારો પતિ તારા પિતાનો ખૂની છે.”

મુકી મહારાષ્ટ્રને પાછી દહી મઠ, “મોહન યારો દાના સાન !”

“હા તારો, દાના સાન !”

મુકી તેના તરફ આગુરતાથી જોઈ રહી. “પણ કાકાશી તેમણે એવું કહિ ન કયું હોય ! તે બધાજ માપાણુ છે જલા છે અંદગીમાં તેઓ કોઇને ઇનકર નહિ.”

મુકીની આંખો તરફ તાકીને જોઈ રહી તે પુરુષ આગળ નમ્યો. ‘શું’ આ વિદેશીએ તારા પિતાને પણ જુલાવી દીધો ? તુ તારી પ્રતિજ્ઞા-પ્રતિજ્ઞા પણ જૂની મઠ ! તું તેનું મૃત્યુ પણ જૂની મઠ ! તેણે મંદિર તરફ આગળી આંધી પેઢી તકલીએ તરફ જો પણ બારણા તો બંધ છે. આપણા ધરમા, આપણાં કુટુંબમાં તકલીએ તો મંદિર છે, મંદિરના બારણાં ફરી ઉપડતા નથી. તેના આત્માને તેના માર્ગમા મક્ક આપનાર કોઈ નથી. સવારનું પૂજન પણ તેમને બાંધે નથી જઈ. તેને તો ચેતાને માર્ગે એકલાનેજ સમજી કરવું પડે છે. કારણ કે આપણને તેના કુટુંબે એ અને તે તેમના ખૂનને જાણી લીધો નથી.”

મુકી વચ્ચે જોલવા જતી હતી. ત્યાં તેણે કહ્યું : ‘નહિ, વચ્ચે ન જોલસ તેમનું ખૂન થયુ છે.’ અને અર્ધમુઠી તેમને એ માર્ગે મોહનનાર તેમની મુસાફરીમાં ગાય ત આપે ત્યાં સુધી તેમને

ચાન્તિ મળીજ ન શકે, અને તું તેની પુત્રો રેવેના તપને લીધે, એક ગરીબમાં ગરીબ એકત પોતાના મૃતસ્નેહીને આવે તેટલી અંજલિ આપવા, મંદિર ઉપાસવાની હિંમત પણ કરી શકતી નથી. પરંતુ આજે તને આખાં કુટુંબ તરફથી ઉદ્દેશી થઈ કહેવા આવ્યો છું આપણા નામે બાંધેલું કલંક ધોવાય, તેનું કાર્ય કરવાનું માન. તને-એક છોડીને-જેનો વારસો બીજા કોઈ પણ પુરુષને ઈર્ષ્યા ઉપજાવે એવો છે તે-આપણા માથુ છું’

“હું સમજતી નથી. કાકા, તમે શું કહેવા માગો.....”

“મૂકી સાના તેણે તારા પિતાને-કુટુંબના વધને મારો નાખ્યો. તેણે આજનાં મરણુજ જોઈએ.”

મુકી ઉઠી અને તેમની પાસે મઠ. તેમના ઉપર એ કાંઠો પસવારી કપામણી નખરે તે જોઈ રહી

“કાકા, કાકા, તમે એમ તો કહેવા નથી માંગતા ને કે તેણે મરણુ જોઈએ-મોહને મરણુ-”

“હા, અને તારે ! તેણે જે માથુસને મારી નાંખ્યો તેના એક પુરા સતાને-એ પવિત્ર પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવી જોઈએ અને તેના પૂજ્ય આત્માને ચાન્તિ અર્પવી જોઈએ.”

મુકી તત્કાલ મહારાષ્ટ્ર મઠ હતી. તે ઉતાવળે બેઠી “હું કોઈ સમજતી નથી.”

કાકાએ અત્યંત કઠોર સ્વરે કહ્યું :

“અમારા વધને તારા કટ્ટાં છોકરો અગનથી હેન તો સાકે ચાત. કે તેનાં કાંધ અચકાને નહિ. પરંતુ તુ એટલાજ ખર્ચા ખર્ચા બીજો માર્ગ લઈ શકે છે જો કે એ ખુબ માનસંગો નથીજ. આ રજા એ માર્ગ.” અને તેણે ડીંગોળાની ખાલમાંથી

એક નાની ચીથી કાઢી. “આખાંચો મુદજ અને પછી પોર નિરા તાકાળજ.”

કુડીએ આજીજ કરતા તેના તરફ દાઘ ઘાળા કરાં.

“કાકા મારાચો કેમ થઈ શકે ? અમે ધણાજ મુખી છીએ. તેણે મારા તરફ કદિ ખડાની નજર પડ્યું નથી કરી. મને એક પગ પડ્યું કુખી નથી કરી. હું તેને માફ છું. કાકા એક જાણની સ્ત્રી પોતાના પતિને આંધે છે તે રીતે નહિ; પરંતુ દેવાવરની એક વિદેશી સ્ત્રી પોતે પતિને કહેવા પુરવળે આંધે છે એ રીતે. બે વર્ષ થયા અમે આ નાનકડાં ધરમાં રહ્યા છીએ. બે વર્ષ થયા તે મારા આસ બેસાયા છે. સવારમાં ઉઠવાથી સાથે મને પહેલે વિચાર મોઢનનનો આવે છે રાત્રે સ્ત્રી વખતે પણ તે મારો છે, હું તેને માફ છું એજ વિચાર હોય છે. કેટલીક વખતે હું જાગીને તેના તરફ નીકળું છું. અને મને આશ્ચર્ય પડે છે કે આંધો મોરો માણસ મારા જેવી એક જાણની છોકરીની કેમ સંભાળ રાખે છે. અને દલે તમે મને એવી ઇજા કરવા કરેા મો.” કુડી તેના કાકા તરફ જોઈ રહી. “હું એમ નહિ કરી શકું પણ કહીશ પણ નહિ તે મારો પ્રેમ છે; મારો પતિ છે; તમારાથી પણ હું તેને સંરક્ષી.”

તે કહેલો; અને તેના તરફ કરાણી કરી દાઘથી તરછાંટી મારી.

‘છોકરી, અમે કહીએ તેમ તારે કરવું પડશે. હું જાણતી છે. અને હું જાણું છું કે જીવ સારે પણ તારે આઠ પીન રહેવું જ જોઈએ. મને જરાજ બલ નથી. એ થશેજ અને આજે રાત્રેજ અને તેજ તારા હાથેથી.’

કુડીનીયું જોઈ નહીં થોડીવાર તે બેખાન પડે આખ તેમ ચાલી રહી. પછી, તેને કંઈ આશા કાંઈ વિચાર આવ્યો. એટલે તેણે આગરવાથી ઉપર જોયું. “પણ કદાચ ન પણ હોય—”

“જો સંભાળ; એ તેજ દતો અને જાણીને છોએ પણ હું—” માનવી હોયતો—આજે રાત્રે તેને પૂછી ખાત્રી કરે. જો તે ન હોય તો હું જાણી છું જો તે તેજ હોય તો હું કરું તે હું જાણું છું. અને તે આજ રાત્રે જ પડું જોઈએ એ જાણ રાખજે.

કુડી તેની આખ તરફ જોઈ રહી પછી ધીમેથી મોલી.

“હા, એ તે કહ્યું થશે, ને એ તેજ નથી એ એમ જાણ થશે, પરંતુ જો હંધર તેનો રીસાર કરશે તો તે સાથે મારો પણ કરશે.”

કાકાએ તેને દાઘ વડે ટીકાળો.

“નહિ જો હું હું” તે માણસ તારે કામ દાઘ પૂર થકું નથી. તારે જીવન જ જોઈશે. એકલા માર્ગમાં તારો આત્મા તેના આત્મા સાથે મુક્ત કરી કરે એવા હાવાનું મુખ કહેવાય. તેણે તો પ્રેમની કારેવળી વિના એકલા જ જવાનું છે. તારે તો આજ રાત્રે મારી સાથે તારે પેર, જાં કુડીની જનો રાત્રે જોઈ રહ્યા છે ત્યાં, આવવાનું છે. તને જો તેની સાથે પ્રેમશ્રમિમાં સાર કરવા થયે તો જમાઈ વેર જુડુંજ પૂર થાય, મારી પાસે આવ મારા તરફ જો—” વીંછોની ડી દાઘસ આગળ તારી રાત્રે જોઈ.

તેણે પોતાના દાઘમાં કુડીનું મુખ લીધું અને તેની આંખોમાં રિશ્તવાળી જોઈ રહી.

“મને જરાજ કશું નથી, હું જાણે આંખને

આધીન થશે. તું જાણતી નથી કે તારું કામ પૂરું થાય પછી તું મારી પાસે આવશે એવી મને આશા છે. પ્રભુ તારું કામ પાર પાડે. સેવાનારા!

તે જાણે ચઢાવીને ચાલી ગયો પછી તેના તરફ જોઈ રહી. અને પૂર્વની કીના જોઈ છાતી ધટતી ધટતી હાથવતે મોઢું ઘીંટી નીચે પડી રહી.

જોરકામા તાજન શાન્તિ હતી. ફરથી એક કીના સીવાર પર આવતો અવાજ આવતો હતો તે સિવાય બીજો કોઈ અવાજ થતો ન હતો એ અવાજ એક અંધ કીના હતો.

ફરનો અવાજ બંધ થયો હતો. અને એ નાના જોરકામા માત્ર ધીમા કસકસાતો અવાજ આવતો હતો. મોરિસ ફરવાને ઉધાડ્યો અને સુસવાટા વગાડતો તે અંદર આવ્યો. પછીને નીચે પડેલી જોઈ તેને આશ્ચર્ય થયું. તેની પાસે જઈ તેણે પુછીને ઉગાડી લીધો.

"મારી ગીઠ્ઠી, શું છે કે શું થયું છે? તે કામ ક્ષેત્ર જોઈ અને પુછીને પોતાની સામે બેસાડી "હશે, બહાલી હશે?"

મોહન જતો તરફ ગયો અને પેટાળી. પછી પાછો આવ્યો અને પુછીને એક નાનાડી કોટ બતાવી મુછીએ તે લીધી અને અત્યંત દુઃખ પામી તે તરફ જોઈ રહી. પછી તે માઠા સાથે જાણી અને છેવટે પોતાનું માથું તેના ખભા ઉપર મુછી હૃદયકાંઈ થયું હોય એ રીતે કસકાંઈ લઈ રહ્યાં સાગી. મોહન આશ્ચર્ય ચક્રાવલિ થયો. શું કરવું તેની કોઈ મુશ્કેલી પડતી નહતી.

તે મોઢું સંતાડીને પડી રહી. તે મોઠા ઉપર અને વાળ ઉપર હાથ ફેરવી રહ્યો. છેવટે તેણે કહ્યું.

"મોહન, આપણને અહીં એ વખતે થયાં. મને કહે, મેં તમને સુખી કર્યાં છે?"

મોહન ખરખખાટ હસી પડ્યો.

"સુખી, પછી, સુખી" વગાડા જીવર, પ્રેમ એટલે સુખ અને સુખ એટલે પ્રેમ એ વિચાર મેં લાખા સમયથી બાળુએ મુછી ડીધો હતો. હવે તે મને શોખલું છે કે એક વિના બીજાનું અસ્તિત્વ નથી. હું તને ચાહું છું, હું તારી સાથે રહું છું, તું મારી છે બસ, એટલામાં બધુંએ કહેવાઈ જાય છે, જ્યારે તું મારા જીવનમાં, મારા હૃદયમાં પ્રવેશી ત્યારે હું ચીંટીએ અને કોંઈક દતો જીવો એટલે કામ અને ફરજ બદલ ફરતી એટલું હું સમજતો તે બાદ જરા આરામ અને એક સીમા એટલામાં બધું સમાઈ જતું. પણ હવે, હું મારું કામ તે તેટલીજ હોશીયાર કરું છું, પરંતુ તેનાથી કાઠક વધારે છે. મોરિસનું બારણું બંધ કરું છું. ત્યારે મને બાત હોય છે કે હું જે રચણે જાતું છું ત્યાં બીજું કોઈ પ્રવેશી શકતું નથી. હું જે કીના આટું છું અને તે મને આફ છે તેની સાથે હું એકાદ માણી શકું છું. સમાજ કે આજ્ઞા કંઈના પ્રભુ રહેતો નથી. આજ્ઞા એકલાં. હું અને તું અને તેનું" સુખ ફેરવતો "તું મારાથી સુખી છે ને પુછી કે તું મને આફ છે?"

"મોહન, અને જાણતી કીજો પ્રેમની રમત કરતાં નથી. અમારે માટે તો એ વિષય જાનારીએ માટે હોય છે. પ્રેમ વિના અને લગ્ન કરીએ; પ્રેમ વિના અને જીવોએ, અને અપવાદ વિના અમારે મન તો એ બધું પુત્રકાળ રૂપ છે. તમારી બલિની કોઈ કી તમારા જેવા પુત્રોને આફ તેમ હું તમને આટું છું કે નહિ, તેની મને ખબર નથી. દિવસના મને

તમારા જિવિત આને છે. રાત્રે મને તમારા સ્વપ્ના
આવે છે એટલું જ નહીં તો જાગે છે. હું મારા
તમારે માટે છું. અને તમે તમારે મને તમારી
બાથમાં બીડી કહો છો કે મારી પુત્રી, મારી બાથ
તમારે મને એમ લાગે છે કે મારા હૃદય અત્યંત
સુખથી કાઢી જશે એ પ્રેમ છે કે કેમ તેની મને
અજ્ઞાત નથી જો તેમ હોય તો હું તમને ચાહું છું.
મારા શત્રુ માન, હું તમને ચાહું છું.”

પુત્રી શત્રુ થઈ રહી અને તે પુત્રીના વાગ સાથે
રમી રહી. થોડીવાર મૌન રાખી રહ્યું.

“હવે પેટું બોલો ?”

પુત્રીએ તેને પોતાની તરફ બેસીને બોલે તે
જણાવ્યું.

“જાણીયો, વડાવા, આપણે થોડીક વાતો
કરીએ, મને કહો તમે પહેલવહેલાં કોણનો ક્યારે
આપ્યા ?”

“માર વડા” પહેલાં જ્યારે પુત્રી એક નાની
છોકરી હતી.”

“માર વડા” પહેલાં તે અમારા કુટુંબ અને કોઈ
પરદેશીઓ વચ્ચે કાંઈ કંઈક હતો. તમને અને
મિત્રોને પણ કંઈક હતો.”

મોહન તેના તરફ સાંતીથી જોઈ રહ્યો. અને
તેની આંખો કાળા પડી.

“તે” એ ક્યારેથી સા જુઓ ?”

પુત્રીએ બેરકારીથી કહ્યું. “જારે, જારે જાન-
રમાં વત થતી હતી.”

મોહન ઉભો અને દરવાજામાં આમ તેમ
કામ લાગી રહ્યો.

“તે શું સાંભળ્યું તે જાણ નથી જાણીએ
પણ હું જ તને જાણી વાત કહી કહી. જાણી-જાણી-

નમાં પણ મારે કંઈક થયો હતો. એક રાત્રે અમારા
માના કેટલાકને એક જગ્યાની સાથે કંઈક થયો. મેં
તેને માથે અને તે મારી પણ થયો. આ જાણી-જાણી-
રમ્યા જાણી જાણી. મેં તેને જોયો પણ નહોતો.”

પુત્રી, થોડીવાર મૌન રહી બોલી

“તમે મારી નાંખ્યો ?”

મોહન ઉભા રહ્યો બોલ્યો.

“આમરણ પણ અર્થે પછી, આત્મરણ
અર્થે. પણ પાછળથી, મારે, એ કેવો સમય હતો ?
હું એ રાત્રિ કહિયે જૂની કાળી નહીં” તેણે પોતાના
મોઢાં ઉપર દાઢ ફેરવ્યો અને પછી પાછો કોઈ
ઉપર પછી પાસે બેસી ગયો. “હવે હું એ અર્થ-
માં કાંઈ કહીશ નહિ હું” તેના વિચાર માત્ર કરવા
માગતો નથી.

પછી નીચે મૂકી પડી અને મોઢાંસના પુટલ
ઉપર માથું રાખી બેઠી. થોડી જ શાન્તિથી તે બેઠી.
પછી પછીએ પોતાના પોશાકમાં બેસીને ફૂલ કાઢી
નાખ્યું અને તેની પાંખડી પાંખડી નીચે કેળી દીધી.
પછી, લાગે સમય મૌન મારી, તે બેઠી.

સર્જનું સાહિત્ય

સંપાદક : સાર્વજિક

“સર્જનું સાહિત્ય”ને લખતો દરેક વ્યક્તિ
વરેવાર માત્ર નીચેના જ રચના કરે.

સંપાદક : સર્જનું સાહિત્ય

જા, રમીનું લેખ, કોઈ, મુખ્ય.

સ્ત્રીઓની શક્તિની દવા સુંદરી સાથી. (૨૯૨૯૬)

આ દવાથી સ્ત્રીઓના પ્રદર, રક્તપ્રદર, મ્લેતપ્રદર, ધાતુસ્રાવ, લોહીવાં ખરન, ગર્ભાશયનાં દરદા, અનિર્ધારિત ઝાડુસ્રાવ, ગર્ભાં ૧. મ્લેતો, પેટમાં ફૂલ થો, ટર્જનવર, ફાટ, કળતર, ગોઝો ચડવો, લોહીસીંચા, માથું ચડવું, હાથ ચાલવો, લોહીનું પડ્ડી થવું, શરીર ખળો જવું, સ્વપ્નો, તમામ દરદા મટી સ્ત્રીઓનું શરીર પ્રુષ્ટ થાય છે, ગર્ભાં રહે છે, લોહી સુધરે છે, શક્તિ વધે છે કીંમત રૂ. ૧ તથા ખાટલી પીવી પૌ છે. તથા કીંમત રૂ. ૨. ૧૦-૦.

દરેક રૂથળે વિશ્વાયતી દવાવાળાઓ પાસે વેચે છે.

ધાતુગતની તબલાક મટાડી શરીર પ્રુષ્ટ બનાવે છે.

મહાન ટોનીક-શુકલ (૨૯૨૯૬)

હૃદયરો, માથુંસોએ ખાતી કરેલી ધાતુને પ્રુષ્ટ કરનાર દવા.

આ દવા ધાતુની તબલાક મટાડી, બળ, બુદ્ધિ અને ધાતુનો વધારો કરે છે. વીરનું પાનથું પડી જવું, શીથીલતા નસોની કમજોરી આ શુકલનું સેવન કરતાં મટશે, ખાધું પચી, ભુખ ધણી ઉપારો, પચીને દાન થશે. જુની કબજબાલ મટાડશે અને ધાતુ મટ રહી વધશે આ દવા લોહી સુધારી શરીર પ્રુષ્ટ કરી બળવાન બનાવશે. રચનાક દવા છે. પેટનો મેદાચુ મટાડી શરીરની રચના વધારશે શુકલ-જમે તે કારણથી યુગાવેદન પ્રવરત પાકું લાવશે. ૬૦ ગોળાની ખાટલી ઓળા રૂ. ૨-૦-૦; તદ્દતા રૂ. ૫-૦-૦ તથા થી પુર્ણ આરામ.

બધા દવાવાળા અને ગાંધીઓ વેચે છે.

ધી દવે કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ,

નં. ૩૮૯, કાલબાદેવી રોડ—મુંબઈ અને અમદાવાદ ટેલીફોન નં. ૨૨૪૨૬.

अर्थवृत्ति साहित्य अर्थवृत्ति साहित्य

પ્રાચી સ્વ. પતિશ્રીના સ્મરણાર્થે
શ્રી કાર્તિક ગુજરાતી સમાને
શ્રીયુત પ્રધ્યાભામ આયુદ્ધ આવડ
તરફથી સવિનય સપ્રેમ ભેટ.

સર્જનું સાહિત્ય

સાદીકનું નવું પુસ્તક પ્રકાશન

: બીજા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

મુખપૃષ્ઠ ફોટોગ્રાફ નિવચન સ્ફુટીઓ, ગ્રામવતાર : કલાબિંધ
ચિત્રકાવ્ય • કનુ દેસાઈ, કલાબિંધ અને મુદ્રણ

મધાદકનું નિવેદન	. . .	માદીક	૧
અશોક પામી દત્તો.	. . .	જયોતીન્દ્ર દવે	૩
		એમ. એ.	
મદાદોગી	. . .	પુરુષોત્તમ શાહ	૮
સેવાયુગનો મિત્રો	. . .	સુનીલાવ વ શાહ	૯
આના પાવરેવ	. . .	ચન્દ્રકાન્ત મુતરીઆ	૧૧
મારી નોંધપોથી.	. . .	શુભા	૧૫
જોગખના અંતરંગ	. . .	યશવંત પંડ્યા	૧૭
સૌંદર્ય પાછળ	. . .	નર્મદાચંદ્ર દ્વિવેદી	૨૬
ગ્લસાણી.	. . .	દેશજી પરમાર	૩૭
પ્રાજ્ઞા પ્રકાશ		મોહિનીચંદ	૩૯
કુસુમ	. . .	અચ્યનચંપ મુકુમ	૪૯
જલિની જલિદાગી.	. . .	કનુદાસ ચાવિઠ	૬૧

સર્જનું સાહિત્ય ૭૬, ટે મે રી નં લે ન કો ટ : મું બા ઈ

સર્જનું સાહિત્યનું ત્રીજું પુસ્તક રવિવાર ૧:૩:૩૧ ના દિને બહાર પડશે

તન-મનની મહેનત કરનારાં!

તાકાત-તાકગીચી જાણુર

‘ઝંડુ’ પ્રાક્ષાસવ

(મુદિાસિખ-વારમધર મ. અ. ૧૦)

ધરમો હરેશાં તેયાર રાખો

તાકીરે તાકાદ - તાકગી મેળવવલ

શાહી મ ડા ડ ના ર

ચાકે ઉ તા ર ના ર

ઉંચ લા'વ ના ર

ફરત સાહે'લાવનાર

ચુખ સ જા ડ ના ર

તાકીત આ પ ના ર

તાકગી લ સ ના ર

સુધ, ખાંડી, મૂર્ખા અને સાધારણ

નળનાઈમા તાકીરે આશમ આપનાર

લજ્જતદાર દવા

‘ઝંડુ’ પ્રાક્ષાસવ

સવાર-સાંજ જમ્યા પછી લ્યો

ઝંડુ ફા. મી. સ્યુ ટિ ક લ વુ ક્ સ લી.

કારખાતું : સવાની રોડ, મુખ્ય નં. ૧૨

મુ'મળીતા સુખ્ય કુકાન મદાનવવાસી, સવખાતેલી

જાતવાન મેળ-દેડા પિતામયક જેઠાલાલ

પાતાલ મેળ-દેવ મહાદેવ હીરજી, કાપડ બજાર

પાતાલ સજ મેળ-દેડા-માંખી ગોરધવલાસ મકમલ, દરખાસગઢ પાસે

તરવ અર્પાના તેર આના; તરવ એકને ફાળીકે રોડ; તરવ રોડના ફાળીયા પે.

પુસ્તક

સર્જન સાહિત્ય

ખીલુ

સંપાદકનું નિવેદન

હું જારી કરતાં એ કરતાં વધારે, બહુ વધારે, ગુજરાતી વાંચનારી આંખને 'સર્જન સાહિત્ય'ને અપનાવી લઈ મારા ઉત્સાહમાં વૃદ્ધિ કરી છે. 'સર્જન સાહિત્ય' પ્રગટ કરતાં મને એના બહોળા પ્રચાર વીરોની કેટલી યાદ હતી. જનતાને સામાન્ય રીતે વિષ્ટ સાહિત્યમાં રસ નથી પડતો એવી નબૂદી પૂરાણી માન્યતા વાચકોએ આપેલા અવકાશથી ધરો અંતરિયમિય થાય છે. ગુજરાતી વાંચનારોએની દિનપ્રતિદિન સ્થિતિ અને રીતરસી સાહિત્ય તરફ રુચિ વધતી જાય છે, એમ આ પ્રકાશનના પહેલા પુસ્તકમાં કહેવામાં હું વ્યાજબી હતો એવું માનવા અને કારણ પણ મળ્યું છે, અને હું માગી લઉં છું કે વાંચકોએ 'સર્જન સાહિત્ય'ને અપનાવી લઈને, મારા પ્રયત્ન પ્રત્યે જે સહનુભૂતિ દેખાડી છે, તે કાયમ રાખી અને જન-

તામાં એનો વધુ પ્રચાર થાય એ માટે મને સહકાર આપશે.

'સર્જન સાહિત્ય'માં પ્રગટ થનારી લેખ સામગ્રી સંબંધે ફરીને એમ વારંવાર કહું છું કે મનને રંજન કરે, આત્માને આનંદ દે, અને હૃદયની લડી લડી વાતો કહે એવું પ્રેરક અને પ્રાણવાન સાહિત્ય આ પ્રકાશનમાં પ્રગટ થશે. આ સંસ્કૃતિ અસ્થિતતામાં ન પરિણમે. એટલી સંભાળ આપે આગળ સદા રહેશે.

મિત્રોના મતેલા અભિપ્રાયો પરથી હું જાણી શક્યું કે કેટલાં પણ સાપ્તાહિક પત્ર કરતાં ઉચ્ચ અને કેટલાં પણ માસિકપત્ર કરતાં ઉત્તરતી નહીં એવી લેખસામગ્રી 'સર્જન સાહિત્ય'માં પ્રગટ થઈ શકી છે, અને આજનું ખીલું પુસ્તક જે વાંચકોના હાથમાં આવે છે તેઓ પણ એવાજ અભિપ્રાય વિરોધ તથાથી

ખાંધી રાકશે એવી મારી ખાતી છે. હું એવા અભિ-
પ્રાયેને સહાયત રાખી શકું એવા મારા પ્રયત્નો રહેશે
અને સાથે પ્રાર્થના પણ છે.

વચોના ઉત્તેજનથી મારા ઉત્સાહ વધ્યો છે;
લેખકોએ દર્શાવેલી સહાનુભૂતિથી મારી યદા દદ
યદ છે એ મારે કબૂલતું જોઈએ. આજના બીજા
પુરતકમાંની વાનગી અને હવે પછી પ્રગટ થનારાં
વિશેષ પુસ્તકોની જાનથી જોડ વાંચકોને સારી મદદના
વાસ્તવિકપણાની ખાતરી થશે. આને લગભગ ચૌદ
વર્ષના મારા પરશરિત્વ જીવનમાં મેં અનેક પત્રોની
સ્થાપના ચતી જોઈ છે. હું મારા અનુભવે વાંચકોનો
આભાર માનતાં કહીશ કે 'સર્જનનું સાહિત્ય'નું પહેલું
પુસ્તક પ્રગટ થતાજ વચોનાની એક મોટી મંજૂર
પોતાનાં નામો કાપમનાં માલક હોઈને નોંધાવ્યા છે.
મેટલી મોટી સંખ્યા આટલા ટુંકા સમયમાં ને પ્રથમ
ખાસે બીજો કોઈ માલક તરીકે નોંધાઈ દેખા એવું
કોઈ જાણતો નથી. અત્યારે આ પુસ્તકની છટક
કોલો-હિંદુસ્તાનમાં લગભગ ૨૫૦ રથો-જેમાં રહેશે,
જો અને મેસર્સ એ. એચ. ંહીસર કંપનીના જુગ

જુગ પ્રાંતમાંના જુગરોસોનો પણ સમાવેશ થાય છે-
ખુબજ સારી સંખ્યામાં વેચાણથી આ બીજા પુસ્તકની
વધારે પ્રતો હાવાથી પડી છે. એ યદનામને પ્રોત્સા-
હિત કરે છે. અને મને આશા છે કે એથીયે વધુ
પ્રતોની માંગણી વાચક આલમ તરફથી થશે. સુજસાતને
વાંચનશીખ જિલ્લો છે, એ સંસ્કાર સમૃદ્ધ થતું જાય
છે, એવું પહેલા પુસ્તકમાંનું મારું કથન, સત્ત નિવડતાં
હું કમસ્તો આભાર માનું છું.

પહેલા પુસ્તકમાં અનેક દોષો હોવા છતાંયે
વાંચકોએ પોતાની દિલસોજી કરી ઉદારતાથી તે તરફ
ક્ષમાદષ્ટિએ જોયું છે એની નેત્ર નહીં કદી તો
નમુણા ગણાઈ, અને એ સોપો કે ઉચ્ચ મારા ખ્યાલ
ખદાર પણ નથી. હજી મારે આ પ્રકાશનના એકએક
પુસ્તકમાં વધુને વધુ વિષયો સામલ કરવાનાજ છે,
અને એ મહેતા મારા પ્રયત્નો પણ ચાલુ છે. આશા
છે કે ત્રીજા પુસ્તકથી હું વધુ નવા વિષયો સામલ કરી
શકીશ. આ દિશામાં વાંચકોનું મારેસરખું પણ મને
મદદશ્પ નીવારશે.

સાદીક

અશોક પારસી હતો

કેપક : રા. જ્યોતીન્દ હ. દવે લેખ. એ.

ચિત્રામર : રા. મુર્દારન

અસલ રૂપાનો અગ્રહાટ નોંધવો એવી કોઈક ધાતુનું હોઠર અને ધણા વખત પર એક મિત્ર તરફથી એટ મન્યું હતું રૂપાની વસ્તુ શબ્દગાર માટે છે, ઉપયોગ માટે નથી; એ નિયમ હું મળ્યો હોવાથી મેં તેને કાચના કબટમાં મૂકી રાખ્યું. થોડા વખત રહીને આ વસ્તુ રૂપાની નથી ને જોતાની પણ નથી. એમ એના ઉપર દિવસે દિવસે છવાતા જતા કંઈને ઓમે માલમ જાવાથી મેં તેનો ઉપયોગ કરવા ધારી બહાર કાઢ્યું થોડા ઉપયોગ કર્યા પછી આ વસ્તુ ઉપયોગની પણ નથી એમ અનુભવે સિદ્ધ કરાઈથી મેં તેને કચરાપટીની ટોપલીમાં નાંખી દીધું પરંતુ, ઉપયોગની નથી તેથી કંઈ વસ્તુઓ ફેંદી દેવાની પણ નથી એમ દર્શાવવા એ હોઠર બીજો દિવસે પાંડુ ટેન્ક પર આવીને પોંછું દેખાયું. આ વસ્તુ અદિ ન જોઈએ કહી મેં તેને ફરી ફર ફેંદી દીધું, પણ સ્વમાન વિનાશ મનુષ્યની પેઠે, અપના કાઢીના વાગની માફક, ફર કાઢવા છતાં, બીજો દિવસે એ ફરી અસલની જગાએ આવીને પડ્યું. આખરે કંટાળીને મેં એને બારીની બહાર ફેંદી દીધું. એક દિવસ એ ન દેખાયું મેં જુટકારનો દમ ખેંચ્યો. ત્રીજો દિવસે વળી પાંડું ટેન્ક પર ઊભા ધુરંધરનું બારી સમક્ષે એ દેખાયું! મેં પાટીને મોઢાવીને એને પૂછ્યું, 'આ કોણું તું લાવ્યો!' 'હા, સેટ! શી લાવેલા મ્હલે, એ બાહરે પડ્યા હોના તો સાર કરનામાં ત્યાજ્ય આણેલા

મ્હલે ને આ આપણા ટેન્ક વર્તી કેવલા મ્હલે.' 'વા, તો મારે હલે એ કામના નહો, મારાથી એના અંતિ રોપથી મુશ્કેલીનું ખૂન થઈ મળ્યું. 'હલે હું એને ફેંદી દીધ તો તારે એ ફરી લાવવાના નહિ સમજ્યો!' 'બરા સેટ!' કહી એ ચલતા થયો. મેં હોઠર ફેંદી દીધું. એમ તો હું પાટીને બારી રિવાજ સમજી રહ્યું છું. પણ આ વખત કોં હું એને સમજી ન શક્યો તેથી કે મેં તો સત્યામહની ભાવના વિપરીત રૂપે એ સમજેશે તેથી પણ એણે ફરીથી હોઠર સાદ કરીને ટેન્ક પર મૂક્યું. અન્તે કંટાળીને મેં એનું પાર્શ્વ કરી વચર ટિકિટ પેટા નાંખ્યું. આજે પણ ડેડ-સેડ-આરિસમાં કોઈક ટેન્ક પર એ પડ્યું હતું.

આ પાટીની મનેદરા નેમ અગમ્ય છે, ટેટલીક વાર પ્રત્યેક સાહિત્યના અંધોલનકારોની મને: દયા પણ અને સમજાનો નથી સાહિત્યમાં સામા નિર્ણવ કૃતિ કામને તાન જુલાઈ નવ છે. ટેટલીક વાર વંદેશિયાના વેગમાં ધુગ ને કમરો ઉઘો ચડે છે, પણ વંદેશિયાનો વેગ નરમ પડતાં પાછ એ બને પોતાનું ચોમ્ય સ્થાન ગ્રાસ કરે છે, તેજ પ્રમાણે સાહિત્યમાં પણ ટેટલીક અરોમ્ય કૃતિઓ અંધોલનકારોના અમરશાસ વેગને છે પણ આખરે તો કાગળી કસોટીમાં નિર્મોલ્ય નિવરી એ જુલાઈ નવ છે. આવી રીતે

શુભાશ ન્યાયને નિર્માણેલી અને યોગ્ય રીતે શુભાશ અંગેથી કૃતિઓને વર્ણના અમરો શોધી કાઢી, તેના અભ્યાસ પાછળ જીવનનો સમગ્ર સમય જમણી સંશોધના તેની સંશોધિત વ્યાપ્તિ પ્રગટ કરે છે, તેમ જ્ઞાતી પાછી એ કૃતિઓ કાલક્રમે શુભાશ નામ છે. વળી પાછા-કોષક સંશોધક તેને શોધી કાઢે છે તે તેને પ્રસિદ્ધિ આપે છે. યોગ્ય વખત રહીને જાળતા પાછો તેને જુદી જગ્યા છે, અને વળી કોષક નીચ સંશોધકને હાથે ચડી તે કૃતિ પ્રસિદ્ધિમાં આવે છે. આમ સમય તેને વિસ્મરણની ધૂળમાં કાઢે છે ને સંશોધકો ધૂળ ખસેડી તેને પ્રસિદ્ધિમાં લાવે છે, આમ ચાલ્યાજ કરે છે.

ધણી વાર આવી સંશોધિત કૃતિ પાછળ લેવાએલો અમ અને ખરચાએલો વિદ્વાતા જ્ઞાતી મને યાચ છે કે કંઈ જ્ઞાતીઓને કાલક્રમે કોષક મેરાશ કે કુલાણના મેખની તિથિઓ ને મહિનાઓની સમજાતી પાછળ વિદ્વાન સંશોધકે લીધેલો અમ જ્ઞાતી મને ખેંચા પાડેથી ખરામટ યાદ આવે છે. પોતાની

! અમા મહાવિગ્રહ વખતે દારેજાની 'તાજ

જે આપતા. એમના પત્ની કંઈ સમજતાં

ધણીજ મહેનતે એ કંઈક સમજાવી રાકતા ત્યારે

મતાં પત્ની કંઈકોને કહેતા, "ઓ! આમા કું

કે નકામી આટલી માલમોશ કરો? જરી ચપલા

દમરને અંતરેજો માલમા તેમાં એવું કું" થઈ અપહું

કે આપણે ઉભરતો કરવો પડે" કંઈ નોકરી મોકડી

ની મરે કે આવી ખારડી પંચાત આખો દહાડો કમરા

કરો" ખરામટનાં આ વિદુષી પત્ની જેવુંજ મને

પણ કેટલીક સંશોધિત કૃતિઓ વર્ષોને ચાપ છે,

બીજું કુંઈ દુનિયામાં વાંચના સમજવાનું નથી કે

આની-આવાની પાછળ આટલાટલી મહેનત આ

લેણી કરે છે?

જ્ઞાતી કેટલીક વાર આપણે ખુશ થઈ જઈએ' આપણી સર્જક શક્તિ ને કમનાશક્તિ પ્રેરણા પામી અમત થઈ જાય એવી શોધો જો સંશોધકો કરે છે, અને એ શોધ કોષક સ્વતંત્ર અપૂર્વ ને નવીન કૃતિ જેટલીજ અદ્ભુત ને આનંદાપક હોય છે.

કમ-ઉલ-ઉલમા ડો. સર નમશેષજી. મોદીએ એક શોધ હમણાં કરી છે. અશોક 'પારસી હલો, એમ પ્રતિપાદન કરવા એમણે પ્રયત્ન કર્યો છે. પરંતુ એમના આ સંશોધન વિષે જોઈએ તેવો ઉદાહરણ થયો નથી. અશોક પારસી હલો કે નહિ તે વિષે સતત ને સતત અર્થોએ ચાલી નથી. 'અર્થાત્મી' આ વિષયને લઈને જીજ્ઞા પડ્યા નથી. વિદ્વાન પુરાતત્ત્વજ્ઞોએ પોતાની વિદ્વાતાના દીપક વડે આ વિષયને આંધ્ર નાંખ્યો નથી કુંઈમાં વિદ્વાતાના સામ-રમાં પચરો પડ્યો જ્ઞાતી જોઈએ તેવાં વચ્ચે જીજ્ઞા નથી.

આનું કારણ એટલું જ છે કે આપણા લેખકો, સંશોધકો, કુશલચરો ને જીન્યુએટોને જોઈએ તેવી જાહેરાત કરતાં આપણી નથી. અમેરિકના કોષક વિદ્વાને આની અપૂર્વ શોધ કરી હોત તો ત્યાં જોઈ હોયથી તે અપૂર્વ છે. સદા કેટલો ખજાજાજા-ચાપ થયો હોત તે કપડી સમય એમ છે. જે દિવસે કમ-ઉલ-ઉલમા ડો. નમશેષજી મોદીએ આ આપણ કર્યું, તે દિવસે, કંઈ નહિ તો આપ આજળાં કનર-સના કાર્યકર્તાઓએ નીચેની અતસમના મોટાં પાટિયાં ચીત-રતી ત્યાં અજોવાઈ જોઈતાં હતાં.

ભણે છે :

અચોક કોણ હતો ?

તમે પાતો છે કે તમે ભણે છે

પણ

અને ભણીએ છીએ

?

તમે જાણતા નથી.

ભણવું હોય તો આવો ને સાંભળો

ડા. સર જ. છ. શાદીનું કાવણું

અચોક હિંદુ હતો ? ના યુગલમાન હતો ?

ના. અંગ્રેજ હતો ? મુસ્લિમ હતો ? ના, ના

ત્યારે !

એ પ્રશ્નો કાવણે ઉઠાવે આને

શરૂ-ઉસ-ઉદાસ ડા. સર જમશેદજી છ.

શાદી

તમારો માનીતો પેલો છુતો ને ભણીતો

ચંદવર્તી સમ્રાટ અચોક (ગિરનારના

લેખકો)

હિંદુ નહોતો, યુગલમાન નહોતો, પણ-કોણ

હતો તે આને ડા. સર જમશેદજી મોટી

કહેશે.

આ પ્રકારની નહોતી કાવણીની પૂર્વ અને પછી પણ પ્રખળ પ્રમાણમાં કરી હોય, તો એ નવીન શોધને ચોક્કસ ચર્ચાઓ ચાલત. પણ હવે એ નહે-રાતની જોડ કંઈક અંતર મતલ આ પ્રવૃત્તિ પરી પડી એમ કાંઈ થું.

પરંતુ હું એ લખના મારું થું તે આ નહેરાત વિશે નથી. અચોક પારસી હતો એમ નક્કી પછી

એનું જીવન, એની સામા, એની રીતમાત વગેરે વિશે મારી કાવણાસહિત કેટલી ઉત્તેજિત થઈ તે હું લખના માનવો હતો. અચોક નામ પારસીનું ન હોય, તેમજ કોઈ પારસી રાજ તે સમયમાં દિલ્લી શાહીએ આવ્યો હોય એ બનવા જેવું નથી એવા વિરુદ્ધ પ્રકારના અનુમાનોને અવગણીને મેં તો માની જ લીધું કે અચોક પારસી હતો.

કોઝિયાશાહની નાની ટોપી, પહેણી ઇમાર, અંધ ને ખલ પહેરીને હું એને ફરતો જોઈ થું. સામેથી માથે માથાખાતું પાવિલો સદી ને કમળમાં શોભતી એની પત્ની આવે છે. અચોકને વિચારમાં ફરતો જોઈને એ કહે છે. 'અણુ ! આ આવો દારો મું' કોય ? ટને ત્યારે જી જોડય ત્યારે હું એનાનું કડીજ કરેડા હોયય રીયર, જરાક તો આરામ લે, જરા સોજી દારી પી આમ રિલેક્ષની કાંઈ સીરીઆ-લેસ ગર્થ કરી હું ફરિયા કરમે ડો મને જરીથી નહિ મમશે. જો અચોક કંઈ સામજીતો હોય એમ દેખાઈ નહિ એટલે અંખમાં આંસુ લાવી એવજી મોઘ્વાં 'અરે ! હું સમજેય કે ! હું જેવાની જોસિવાં કંઈય ને ટારે મન ડો કષ નહિ. હું ડો દારી પરથી આવ-રાઈ જાઉંસ ને ટને ડો...અણુ ! અણુ ! હું આનું કાંઈ કોય ? ટને-મારી-જરીથી માથા મટોળન-કેઈ લાગન-વલગન હેજ નહિ ?' અચોક બાનમાં આવીને એની પાસે આવે છે ને શિકાને આપાસન આપતો કહે છે. 'જેની રિયર, હું રાજ પરિશે ને ડેબી ચક્રવર્તી, એટલે મારે માથે કષ કેટલી વરીજ પડેલી છે ડેબી ટને ખજર ખી મડી ! પન લવ, દમનું ડો હું દારોજ વિચાર કરેડો' 'ડેબીજ હું આવી ડેબી ટને મારે સાંભે જી જોઈ નહિ !' અચોકની શ્રીમતી સમાલી વચ્ચે જોઈ હતાં. 'નહિ કે એનું

મૂં બોલેય! ટને ખમર છે ઢિવર, કે કું
એવું એવું બોલોને માર હાટ લાંછ નાંખેય?
જો, હું એમ વિચાર કરોટા કે આપણે
એકાદ દારો મુરટ જઈને ટારી 'પીસ' ને
દારો બધી લેર કરીશું. પેછે શરસી કવિ
આમર અધ્યામ સખી ગીરાય ને કે કું. હું
ને સોજી ટારીનું એક ધરિયું!
ખસ એજ ગ્રાહના હંડા હાથા; ત્યજે
આમારે છતત. રેમ એક દારો આપને બી
કરવું ચ. " * આ ઉપર, એમછે રો કહેટા
કાપ નહિ! ચનની આજ જ... ..

સપત્ની સુરત આરોને અરોતે તાડી
પીધી એની શોધ હજી થઈ નથી; પણ
તેથી એણે એમ નથી કીધું, એમ પણ
સિદ્ધ થતું નથી. હું તો માનું છું કે અગોઠ
આવાડિયે એક વાર સુરત આવતો ને
પી પી જતો. મંત્રોધકો કાગળથી આ
શોધ સધાવશે તો એ પણ નિર્વિવાર
જડી આવવાનો સંભવ છે.

અગોઠ ધર્મિષ્ઠ હતો. ધર્મના ઉપર એણે ધણુ
ખો કેટલાવેશ છે. પણ હજી એ બધા જગણ
હાલ એમ હું માનતો નથી. અત્યાર સુધીના એના
લેખો ઉપરથી બૌદ્ધ ધર્મ તરફ એનું વલણ હતું એમ
લાગે છે, પણ એ પારસી યજ્ઞ ત્યાર પછી એણે
લેખો કેટલાવેશ તે ભેગા લેવા છે. હજી બધા
લેખો જગ્યા નથી; કેટલાક બરાબર ઉક્તિના નથી,
પણ મને જે થોડા જગ્યા છે તેમાંના કેટલાક નીચે
જોતાકે છું:

પસાર દેશ આ રહેથી મનખાઈ
આરોથી વાંચીને આપ લેખને જરખ.

'આમ સીરીઆલ'સ કાનું કરી દુર્લેખિત કરશે તે
મને જરીથી નહિં મમસે લો!

કેટલાવેશ લેખ છે જે મેં પાંચની
૨ કું કેટલાવેશ દારો છમચી અંડર
મથા બી કીડી ને ૨' મોજી કીડી,
સુરત જઈને, ૩' સોજી ટારી બો પીડી.
શુદ્ધા ને શીરીનની કું સાથે હરિયો,
શીચોરા બી બળે દાઢે રમિયો.
વામ બી આશિયા ને ૨' શેર બી કીડી,
મોનું બો ધસી ધસી ચકચકું કીડી.
પન એા મનખાઈ દને એમ હું પૂછસ,
દને મગિયો આપ દુનિવામાં જરીબી જસ!

દરમી ઉપર ને દમન હું દેર,
ટા મોજની સાથે ટને જસખી મરે

x x x x
કેવલ કેવલ ને હિરબી કેવલ,
મેકીલા રાહ પર હું ચાલજો મનખ.

x + + +
પાર પર ભવિષ્યું છે આવ અરોહનું વચન
છરી છે દુનિયા ને સાચ્યુ છે બાજબ.

x x x
દોરે છે ઘોરા ને દોરે છે વાપ,
દોરે છે દીકરા ને દોરે છે બાપ;
દોરે છે ગાય ને દોરે છે ગઢા,
દોરે છે બધરાં ને દોરે માટીડાં.
દુનિયા છે આવ એક દોરદોર,
હસિયો તેમાં હું કાંઈ હાથે ચોર?
નેજાને રહે જલ રીટા હું ચાલ,
નહી ટા થસે દારા હાલ ને હવાલ.

x x x

ખઈ સાઈ રોષ નજરે ખરે,
કે ઘેલાં સાનાં હું કરી મરેય?
દેખાનાં ભાંજને એ બૂઝ કરસે,
દેખો રાઈ શું દુનિયામાં વધસે?
ચીંચોરા નોંધને સાનો ચોવરાઈ મરેય?
પૈસાને ટા શું કુટરા બી મુરેય?
સાચ્યુ માનજે જસ એક સાહેબનું નામ,
દેવીજ પાર પસે દારા કામ બી રમામ
। બૈરૂં બી રસે ને પૈસા બી રસે
જસ બી રસે ને ટને મગા બી રસે,
ખુશાજ જસ એક ટને બહુ રસે,
જે એક ખુશ ઉપર જસ હું વીર રસે.
દોરે મારે મેં આવ જોવિયું સમખ,

સમ્રાટ અરોહ : હું, હું, ને સોનળ દારીનું એક ધરિયું-
ગાડના યમ પાછાવા નીચે, જસ એક અમારું કપાલ,

પન હું ભૂમી ભય રો દેમાં હું કુ કરસ ?
અરોહની બીજ આવ્યા બનેક સેજો રોષ રોષ
પતો પડે મોનપેલા પાપા દરી પજુ સંજોરોની
વાટ નોંધ અણવાંનાં અણજોવાં હજ તે પ્રસિદિમાં
આજ્યાં નથી.

ઉપરના લેખો (કવિ તો) અને કથાઓ ને કેવા
સંખેસોમાં મળ્યા છે તે હું કહી શકું તેમ નથી. પણ
હું એટલું તો નિસર્વેદ માનું છું કે એ લેખો અરોહ
જ વખાણેલા-જોતરાવેલા, એમ એક વાર સિદ્ધ થાય,
(અને એમ સિદ્ધ કરવું બહુ અપડાઈ નથી. બહુધારો
સહેલાઈથી સમજી શકશે.) તો પછી અરોહ પારસી
હોતો, તે વિષે ખજા મોડાનેજ સનેદ રહે દમણાં
તો મારી આ નિર્ણય દીપસિખા જોક હાલમાં પ્રચંડ
ભયોન પ્રગટાવે એટલી આવા માત્ર રાખું છું.

મહાન યોગી..

એવો કાણ છે યોગીએ આજ, બેઠો ધરેડે ર... (૧૬)

કદ સહે કં કારમાં, એતો લેશ ન આણે મન,
અંગ શોખાતાં આત્મા-વિકારો હવતું હમેશ વદન... એવો ૧

સત્યની કાળે મરણ્યો એ, દુઃખ સાગરે ડાળાય.
ધરતી મુળવે મંત્રથી એતો, સમૂદ્રેલીએ હોમાંય... એવો ૨

લકલી તાર ક્ષણેએ જેવા, રાત્રો અહિંસામય,
રંટીયો ચક્ર મુદ્રાન જેવો, મરણનો નહિં કાય... એવો ૩

જનતા કહે મહાત્મા એને, સાચો સત્યાગ્રહી વીર,
હિંદને કાળે જેલ સેવતા, જગાડે હિંદનું હીર... એવો ૪

પકકારે જનતા આઝાદી કાળે, કરવા કેસરીમાં હાલ,
આઝાદી જગે મોરચા માંડયા, સખી અહિંસા-દાહ... એવો ૫

‘મારતાં નહીં’ મરતાં શીજો, યોગી કરે પકકાર,
નાકં રાખ્યું શુભસતનું તોણે, સત્યાગ્રહીનો જેજેકાર... એવો ૬

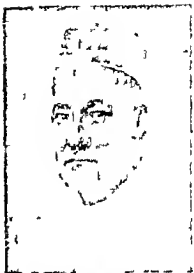
પુરુષોત્તમનાસ શાહ

* મરીને છવનાર

સેવાયુગનો સિતારો

પતિત માતીલાલ નેહરુ

જાણ તા, ફરી ની સવારે ભારતના વર્તમાન સેવા
યુગનો એ સિતારો ખરી પડ્યો ! પડિન મેલીલાલ
નેહરુ સ્વર્ગવાસી થયા ! પ્રજાપ્રદાનો વારસો ધરાવતા
ભારતે તેમને દીર્ઘાયુષ્ય અર્પના પ્રયુધાર્પણાઓ કરી,
પણ તે નિર્મળ જઈ, એ નિર્મળતા વિપિનો શુભ
સંકેત જ દર્શી એમ માની ભારતે દલે ધેરું ધારણ
કર્યું રહ્યું

પતિત માતીલાલજીમાં ભારતની જનરી આસ
એ દની મુત્યુતા યોગ દિવસ અઠાઉ તેમણે ત્રીન
બાધિમરત અવસ્થામાં પણ જીવનનો દૃઢાદ સાખ્યી
દત્તો અને ભારતને મુખ યએનું નેત્રી અભિલાષ
દર્શી દની. પોતાનું ઉત્તર જીવન જ નહિ પરંતુ
ગ્રહસ્ત તર્કિત્ય વ્યવસાયી જીવનમાં તેમણે સેવાને
પોતાનો મહામત્ત જનાઓ દત્તો.

૪૫મી વર્ષની વયે ૧૮૮૭ માં તેમણે વડીલાતનો
પંથો કરી દત્તો અને છત્રિવિવમ્, ખાત તથા
ચાણસવાથી યોગ જ વખતમાં તે માંત્રી શ્રેણીસ
જાણી દત્તો. તેમની સમીપે દબ્બા દત્તો થયા

સાથ. મુચ્છાત્રાતના મીમાન્ ગાળ પરમ ના પામેથી
અભાસાત્રાને તેમનો બનસો ખરીરી તેમાં તેમણે
પ્રજા દબ્બ અથી તેનો એ મેરો મદેત જનારી
દાષી એટલું નહિ પણ એ 'અનમત' ને
એનાસએ દત્તે છે કે એ મદેતમા અને તેની આસ
પાસની પુષ્પરાદિમાં એ કારખીરી પડિનની સોનં
પૂજ, રસમરારિતા અને દસ મિત્રતા મુતિમત્ત થયા
વિના રહેતાં નથી ! એ સાખો રૂપિયાના મુમનું
"આદરબવન" તેમણે ભારતની રાષ્ટ્રીય મદાસમાને
અર્પણ કરીને પોતાના સેવાયુગી મદાસમાને ભારતની
દેવસેવાના મુતિદાસમા મુવખીસરે લખાવ્યો છે

વડીલાતમાં પ્રતિવર્ષે તેમને સાખોની આવક દત્તી.
એ આવકે તેમને સખવરત્ત જનાવ્યા દેવ, વેસવમાં
અગોદત્તો કરી માથ દોવ તેમાં યુ આધર્મ 'દે-
વાય છે કે ન્યારે તે પ્રવાસ કરતાં ત્યારે યુ રેવે
રૂનમાં કે યુ જનકમાં મોટો તજ્જા પોતાના થરતા
એવી જ સખજી મુખસરજની સાખાએ તેમની સાથે
દોવ ! અને એ મુખવરત્ત મર્મશ્રોમત મદાપુરો ૧૯૨૦

માં ધંધો છોડ્યો, પેરીસથી ધોવાણને આવતાં હોવામાં છેલ્લી ફેરનના કપડાં છોડ્યાં તથા ખાદી ધારણ કરી વેળવ વિલાસ છોડ્યો અને મહેલોમાં વસવા છતાં સમૃદ્ધિથી નિર્લેપ રહેવા માંડ્યું. જેવા પ્રખળ રાગ, તેવો જ પ્રખળ અર્થિર્ભત ત્યાગ.

જનસેવાર્થે પહેલાં તે લેખો લખીને અલિલ્લ કરતા; રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં તે હાજરી આપતા પરંતુ ૧૯૦૬ મા તે મહાસભાસમિતિમાં સુરૂપા મહાસભાની બેઠકમાં તેમણે અનેક પ્રસંગે બાપણે આપેલા; સાત વર્ષ સુધી તે સંયુક્ત પ્રાન્તોની મહાસભા સમિતિના પ્રમુખપદે રહેલા અને એ માર્ગેમાં તેમણે ચૈતન્ય રેડ્યું; ૧૯૦૭ મા તે સંયુક્ત પ્રાન્તિની પ્રતિષ્ઠા પરિવર્તના પ્રમુખ થવા હતા, અને દેશના રાજ્યવહીવટમાં દેહનેતાઓને સ્થાન આપવાની આવશ્યકતાનો તેમણે પોતે કહેલો; ડૉ. બેચેરની "દોમરૂલ લીગ"ની ચળવળમાં પણ તે ૧૯૧૭ માં જોડાયા હતા; ધંખળના હત્યાકાંડની મહાસભાની તપાસ સમિતિના તે પ્રમુખ હતા અને એ પદેથી તેમણે કૌંસી સેવાને પરિણામે ૧૯૧૯ માં અમૃતસરની મહાસભાના પ્રમુખ તરીકે તે સુરૂપા આ સમય દરમિયાન તે વખતે ૧૫૫૫ સંયુક્ત પ્રાન્તિની ધારાસભામાં પ્રજા તરફથી સુરૂપા, કારણકે ધારાસભા હારા દેવસેવા સારી રીતે જળવાય છે તેવી તે સમયે પ્રજા માન્યતા હતી.

મહાત્મા મોંઘીકે એ અસહકારનું અલિલ્લ થઈ કું, તે સમયે તે તેમાં જોડાયા; પરંતુ એ અલિલ્લ કારણ પ્રમાણે સફળ ન થવાથી દેવચંદ્ર દાસ અને તેઓ જેમ માનવા સામ્ય કે ધારાસભાની અંદર અને બહાર બેઠે જાણીએ મધન કરવાથી હિંદ વહેંચે

સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે. આ માન્યતામાંથી "સ્વરાજ્ય પણ" ઉત્પન્ન થયે, પરંતુ એ પક્ષની સમજા થોડા સમયમાં બાગી ગઇ અને પુનઃ એ અસહકાર આપ્યો તેમાં એક મોખરાના સરદાર પંડિત મોતીલાલજી યજ્ઞા! શ્રુત્ય સુધી તે અસહકારી નેતાજી રહ્યા, જે કે સર્વે પણ પરિણત્ય પ્રમુખ તરીકે કામ કરીને જાણીએ 'ગેટ્સ રીપોર્ટ' ધડવામાં તેમણે સહકારી નેતાઓના પણ પુરુષા દિલથી સહાર અને સ્વીકાર કર્યો હતો. તેમની પ્રતિભાસક્તિ, તેમની સેવાશક્તિ, તેમની દીર્ઘદૃષ્ટિ અને તેમની ધરમત સંદિગ્ધતા પ્રત્યે બારવની રીકે પ્રેમ અને જાતિની માનદૃષ્ટિ હતી. તેમના વજીવનો અજળ પ્રભાવ પડેલો. ૧૯૨૭ માં લાલખાં તેમનું એક બાપણ સમિતિને એક છટાસિખન સુવર્તી બોલી હતી: "બીજી સીનેર સુસોલીની જોવા હોય તો આ રહ્યા ઉભય વચ્ચે માત્ર વધેના તકાવત બાદ કરતાં ધાતું સામ્ય જગ્યા આવે છે." પરંતુ કૌંસ કુદિ, અનુષ્ઠાન બપહારશુદ્ધિ અને વિવેકસિખાં મોતીલાલજી, સુસોલીની કરતાં એ પંડિત મોતીલાલજી સુસોલીની, જેટલા ઉતાવળા અને અવિચારી નહોતા: સુસોલીની કરતાં તેમની વધેલી વયે તેમને વધુ પરિપક્વ-કૌંસ શુદ્ધિવાળો જનાવ્યા હતા.

વર્તમાન સત્યાગ્રહની હાતના એક અમણી તરીકે તેમને જેલ નિવસ કર્યો પડ્યો હતો અને જેલમાં તેમની માંદગી વધી સરકારે પડતાં તેમને છોડાયા હતા. પરંતુ ત્યાં સાચુ પડેલી માંદગીજી છેવટે અવસેવ થઇ પડી અને રાષ્ટ્રના વર્તમાન સેવાયુગનો એ શુભ તારો શુક્રવારે ખરી પાડ્યો! પ્રજા તેમના આત્મકે સન્નિત બણે!

સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

આના પાવલોવા

[હુનિયાની એક અપૂર્વ નૃત્યકાનો અંત]

લેખક : યા. ચન્દ્રપ્રસન્ન કુલશર્મા

સેન્ટ પીટર્સ બર્ગ શહેરમાં ૩૧ મે બનેચારી ૧૮૮૫ ને જિવસે સ્વર્ગની એક અપ્સરા ઉતરીને પૃથ્વી પર અવતરે છે; અને ૧૬ વર્ષ સુધી મનોહર બાલ્યકાળ પીતાવી એ શહેરના મેરીનકી થીએટરના મેનેજર વર્ગમાં તે જોડાય છે; તે નાચે છે ત્યારે સૌને મુગ્ધ કરે છે, તેના કામગીરી સર્વની માફક દાખે છે ને તેના સુવાગા પમરી એડી પૃથ્વી પર દેખા ફેની જણાતી નથી. તેની મનોહર ડેવાવસિ નામની ફેણુ જેવી રેખા છે-આખા થીએટરમાં આ મનોહર ભાવિકાને સૌ અનિમિત્ત નવને જોઈ રહે છે અને ફોર્મ રચિત સંગીત બંધ કરતાં વારગ એ બાલિકા હાથ પ્રસારી નૃત્ય બંધ કરી દિર નમાવે છે ત્યારે આખું થીએટર “ફરી એકવાર, બાલકા, ફરી એકવાર” ની મજાનાઓથી ગાળી ઉઠે છે. પણ, આ બાલિકા ત્યાં પોતાનું વિશિષ્ટ પુર કરીને લાલચથી નાટકવાળામાં નૃત્યકલા રેખા છે ત્યારે તો આખા રજિયામાં નૃત્યકારી કીર્તિ તે કમાવે છે અને વિશ્વની નૃત્યકાઓમાં પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાની મહત્વાકાંક્ષા તે સેવે છે, પોતાના સ્વપ્ન સિદ્ધ કરવા માટે એ નૃત્યની લક્ષિતકલામાં તન મન પડાવે છે; શુભ અને ઉત્તમતા મેટે છે; કામગીરી કર અને પડને કસરત આપે છે-આ બાલકા શાળાકી, આના પાવલોવાને નામે જગમગદુર નૃત્યકા બને છે.

રજિયામાં તેણે મુખ્યચરણ પીતાવી અને દેશપ-રોજ જમીને નૃત્યકાનો વિશાસ કરવાની તેની પ્રયત્ન આંતરિક આકાંક્ષા હતી ૨૫ વર્ષની યુવતી થઈ ત્યાં સુધી તે પાવલોવા ઈંગ્લાંડ આવી રાષ્ટ્ર નદિ; પણ ભ્યારે તે આવી ત્યારે અને લંડનના મહદુર થીએસ થીએટરમાં ‘લ કાઇન’ ‘લ પેપીલનસ’ ‘વાઇ કપાલસ’ એ નૃત્યો તેણે કરી બનાવ્યાં ત્યારે-તેની કીર્તિ લંડન નગરીમાં ખુબ ફેલાઈ ગઈ. બલમકી અંગ્રેજ નૃત્યકાઓ આની સામે સંખ્યાથી પડી અછ. પાવલોવા પરદેશમાં એમ પ્રસિદ્ધિ પામવાને ભાગ્ય-શાસ્ત્રી બની.

તેને પોતાની રજિયામાં વિશાસ આપ્યો અને વિશ્વની રજિયા નગરી થીએટરમાં પમ મૂકી તેણે શ્રુષ્ઠ મહદુર રજિયા નૃત્યો કરી સૌને રીઝવ્યા; ત્યાંથી તે અપ્સરા નવી હુનિયામાં-અમેરીકામાં-ગઈ અને કીર્તિ અને કીર્તન કમાવેને તે સ્વરૂપ પાછો ફરી.

પછી, થોડાં વર્ષો સુધી તેણે લંડનના થીએસ થીએટરમાં નૃત્યો કર્યા તે પછી અમેરીકા ગઈ અને પડેલી કરતાં વધારે વિખ્યાત થઈ પાછી ફરી. પણ, પૂર્વના દેશની પુરાણી નૃત્યકલા વિષે તેણે પોતાની કીર્તિ દર્શાવવા મહુ વાંચ્યું અને ભવ્યું હતું એટલે તે તેના અભ્યાસ કરવાને ને સારું દોષ તેટલું પોતાની અનુભવમાં ઉતારવાને ઝંખી હતી.

રશીચન નુલકી આત્માપાવડોવા

આ અપ્સરા પાછળ મુરોપ ગોકુળ જન્મ હતું રમ્ય દલ્લો નિરખવા માટે, તે રીતે તેમના પૈયા અને ધનિક અમેરીકનો પોતાના દેશમાં તેમાં મનો-વેરવા મરી પડતા હતા પણ તે બધું દૂર હાસિયોને

ખાવશેવા ૨૬, માં પોતાની સખાએ સાથે દિન્ડુ-સ્તાનની મુસાફરીએ આવી. અને જાગે મારા જેવાં એવાં ફળદાયક માણસોને વાદ દશે કે મુન્નાઈના એસે-લસીયર થીએટરમાં તેની કથા નીરખવાને લીધેટ મેગવવાને કેટકેટલાં રૂાં મારવાં પડતાં હતાં. દિન્ડુ-સ્તાનમાં આ વૃત્તિશ કમાવા ન્હોતી આવી, પણ બારેકને ભેરાને ને તેની પ્રખીન દત્તકલામાંથી મુંદર તત્વ હોય તે અદબુ કરી તેનું નવસર્જન કરવાને તે આવી દની એ કલાય બહુ થોડાં બધા બજારમાં થી. સામાન્ય રીતે, આવાં કલાકારો અખ-ભારિમાં પોતાની પ્રસિદ્ધિ માટે મરી રીટ છે પણ પાવનોવા એવી પ્રસિદ્ધિથી પર દતી—કલાય, પોતાને ભેષ્ટતા પ્રસિદ્ધિ મળી રવા પછી તેને વધારે પ્રસિ-દિની જરૂર નહિ રહી હોય. પણ, અને વાદ છે કે, બ્યારે એક રાત્રે એકસેસરીયર થીએટરમાં તેનું હલ થકુ દવાને આર્થએક કલાકની વાર દતી, અને આપુ થીએટર પ્રેક્ષકોથી ભરાઈ ગયું હતું. ત્યારે પડવા પાછ-ળ પોતાના પ્રવેશનું 'સીડન્ટ્ર' તે કરી રહી દતી, તે વેળાએ મે જરૂરો તેને મળવા માટે ગયા દવા. આ યુવાકાત વખતે તેણે પોતાની પ્રસિદ્ધિ માટે જેટલી પરવા ન કરી તેટલી દિન્ડની દત્તકલા બજાર માટે કરી દતી.

"તમે એ નહિ જાણો તો એક વાર કહું." તેણે એક પત્રકારને કહ્યું: "જેમ કેટલાક સાબરીયેટ વિલાનમાં નવી થોપ કરવા માટે અવિરત પરિશ્રમ કરે છે, તેવું કરવાની અને પણ એ સાચી છે." પાર-લેલા આટલું મેની બટકી પડી. મગામાંથી સરકી પડતી નાની એનીની માગા પાછી પ્દેરનાં તેણે બજા-બું: "હું દેશવિદ્યની પ્રખીન અર્વાચીન દત્તકલામાં થી કંઈક મેવાં તત્તો થોપવા ગયું છું કે જે સર્વ

એક સાથે એક નહીન દત્તકલામાં સમાવાઈ શકાય. અને બ્યારે એવું થશે ત્યારે અર્વાચીન મુશ્કેલિય દત્તકલાનું નવેકરણી સર્જન થશે."

"પણ, એવું કરવા બતાં તમે તમારી રહા ફુનિ-ખાતે વધારે બનાવી શકશો નહિ એવું નથી લાગતું?" એક જણે પ્રશ્ન કર્યો, અને પાવનોવાએ કહ્યું: "સાચી વાત. અને ૪૨ વર્ષ તો થયાં..." અહીં મોં ફેરી, બાલુમાં બહારી ચડાવતાં ભુવાન પત્રકાર તરફ નજર ફેરવી તે બોલો છલિ: "તમને નવાજ લાગે છે! લાગે જાને. હું હજી પ્રોડ નથી દેખાતી, પણ એ જવા દે. મારે હવે કમાવા કરતાં કે મોડા મનરંજન કરવા કરતાં જે કલાએ મારા જીવનો વિશ્વસ કર્યો તે કલાની સેવા કરવાને માફ મન પ્રેરાયું છે જા તમારી કલિદાસ મળદુર દેખી અજન્દાની મુશ્કેલિય, અને કપોતાની તેમજ એવીરેન્દાની કલાઓએ માફ એટલું બધું ખાલ જેમ્મ છે કે વાનગ નહિ મારાં હવેનાં નવાં વૃત્તોત્થાં આ દખો ભેવા પછી રહેશે શ્રેયસ્વાથી અજન જાવો દાખલ કરવાને હું જામી રહી છું, ને પેરિસ અને ન્યુયાર્કમાં જે આસ હાઈલી એક્સેટ નામ કરવાનાં છે તેમાં એ ખૂબ સદાપત્ર પાપ તેમ છે..."

પણ, પડરાની પેડી બાજુથી કસારો યાવ છે ને પાવનોવા દસની દસની પત્રકારોની વિશ્વસ છે.

બીજી એક મુવાકાત વેળાએ તેણે દિન્ડી સંગી-તની બારે પ્રશ્ન કર્યાં વાદ છે.

હવે બ્યારે પાવનોવા પોતાની ઇન્ડીનું દત્તક બંધ કરી ચાલી ગઇ છે ત્યારે એક્સપ્રેસીયર થીએટર-ના સ્ટેજ પર નાચના તેના રમકડાવા પડવા તાલનો રજુકાર કરીવાર મંત્રગાતો સાથે છે, દિન્ડી કલાના અભ્યાસની તેની આકાંક્ષા, ને તે કલાનાં વત્તો ફુનિયા સમક્ષ મૂકવાનાં તેનાં રસો બદ આવે છે અને

આરે એમ સાબરે છે કે અર્વાચીન નૃત્યકલાના સર્જનમાં અમૂલ્ય ફિરોજો અર્પનાર અને એ કલાની મહાન ઉપાસક, હિન્દી નૃત્યની બારે પ્રશંસક અને 'રાધા કૃષ્ણ' અને 'ગોપી' ના નૃત્યથી સૌનાં મન રંજન કરનાર પાવલોવા હવે ચાલી ગયા છે—ને હવે ફરી કોઈવાર તે પોતાનાં મુશ્કેલ નૃત્યો નહિ બતાવે—સારે એમ યામ છે કે, પાવલોવા અથાથી લલિતકલાને અપૂર્ણ એક મહાન ખોટ કહિયે ખૂંસે ખરી !

અને, એ કે અશખત, હિન્દી નૃત્યકલા વિકસાવવામાં આજે રૂચ ડેનીસ અને ટેક રોન, ઉદ્ય-શંકર, મેનના કે રાગિની દેવી પોતાનું બનતું કરે છે પણ છતાં જ અપૂર્વ ભક્તિભાવથી આના પાવલોવા દિદી નૃત્ય કલાની પૂજારણ બની રહી હતી તેના ભક્તિભાવથી આ કલા માટે કોઈ વૃત્તિકા મરી શીકશે ખરી ! સૌ લીલાઠ્ઠેન યુનશીએ લલિત કલા સંબંધે લખતાં એક વેળા આપણી સ્થિતિનું સુંદર ચિત્ર બન કરાવ્યું છે,

"જેમ હિન્દી લગભગ બધી વસ્તુઓને સજીવ કરવાનું શાન પરદેશી કલાકારો ખાટી ગયા છે. તેમ હિન્દી લલિત કલાઓનો યુનરહાર પણ પરદેશીઓને હાથેજ નિર્માણ થયો હતો કે શું એવી સંકો બાને છે.....પશ્ચિમ આપણો દેહ, તો ખો છે, પણ આપણો આત્મા પણ હવે એણે અપેલી વૃત્તિઓ લઇને જન્મશે શું ?"

હોંની ભગ્યત યહ તારી કલાઓનો ઉદ્ધાર કરવા કટિબદ થા, તારી અગ્નિ આવેલાં પગ ફર કરે, તારા આશનાં આવરણોને છેદી નાંખ અને પશ્ચિમમાં આશનાં કિરણોને પાછાં પૂરેમાં ઉગાડ."

સૌ. લીલા બહેનના ઉદ્ગાર સાથે સહમત થઈને જણાવેલાં કે આજે આખા જગતના કલાકારો સાથે હિંદ પણ આના પાવલોવાના ખૂંસ માટે, આંસુ સારે છે, અને લલિતકલાનો વિકાસ હિંદમાં દિદીઓ દ્વારા જ જમ્ય એવી મહેંગા સેવે છે.

મારી મેંધપોથી

તા. ૨૫ : ૮ : ૩૦.

“તમે હજી બહાર છો ! જેલમાં નથી ગયા ?” મારા એક અસહ્યારી મિત્રે મને રસ્તામાં ઢીલો ચાપી પૂછ્યું. “ના, હું તો ‘હજી બહાર’ છું, પણ તમે નથી ગયા ?” મેં પૂછ્યું. “યોગા દિવસમાં જઈશ, પણ તમે ક્યારે આવો છો ?” એણે કહ્યું. “મારું નાકો નહીં, આપો જરા મારે હાથ છે.” કહી હું ચાલતો થયો.

“એમને તો મેં આમ પતાવ્યા, પણ ધણીવાર હું જવાબ દેતાં મૂંઝવણ લેતું છું ‘આમ ક્યાં કરે છે તેના કરતાં સત્યાગ્રહમાં લેકાઈ જતી ! તારે પોતી ધીર છે !’” દેવ આખાના કુરોડો જેલમાં જાય છે, લાકી ખાતે છે ત્યારે તમને મોજ કરવી કેમ ગમે છે ?” “જેલમાં લખવામાં તો થયો છે, કાગ કરતી વેળા આગળ ચાલતો નથી ?” “હવે ક્યાં સંધી વિચાર કરશો ?” આવા આવા મુરખીઓ અને મિત્રોના પ્રશ્નોથી હું મૂંઝાઈ અને જવાબ દેવા માથું ખેંચવાળોતો પણ માથું ખેંચવાળા છતાં જાગજાગ દઈ ચકતો નહિ.

અચાનક મારા હાથમાં ‘કૌમુદી’ આવ્યું. તેમાં ત્રા. ‘વિનોદકાન્ત’ ની ગપની વાંચી. ચી મુનશીએ મુગાધમાં વાપણ કરતાં કહ્યું હતું, “તમે લાકીને ને દેવને કાપ છોડ્યો છે, હવે મોળાને પણ છોડી દો.” આ વાપણ પછી મોળાનું સમર્પણ શ્રી મુનશી પક-કાપા તે વિષે દીકા કરવા ત્રા. ‘વિનોદકાન્ત’ એવી

મતલબનું લખ્યું હતું કે ‘ધી મુનશી પોતે જેલમાં અંતરની સદેસ માણવા માંડ્યા ગયા, અને આપણા જેવાને મારે મોળા ખાવાનું રહેવા દીધું ! આ વાંચ્યા પછી મને જવાબ નહોતો. ‘તમે કેટલાં કેમ નથી ગયા ?’ એમ મને કોઈ પૂછતું તો હું તરત જવાબ દેતો, ‘ના, હું નથી ગયો. હું તો પેલા ‘વિનોદકાન્ત’ ની માફક મોળા ખાવા બહાર રહી છું.’

પણ એ બહારનું પણ લાગે વખત માથું નહિ. કારણ કે મેં મોળા કોઈક વાર લાકીની ને લણી વાર દવાની ખાધી, પણ બહુની મોળા હજી ખાધી તો હું પણ ભેઈ પચી નથી. ‘મોળા ખાધી છે તો આમ મેંથી કેમ રહો છો ?’ પડ મેંદાને ‘જેવાં વાક્યો સંભ-જાવા માંડ્યા. આખરે બહુ વિચાર કરીને મેં એવું બધા પૂછ્યો મારે એક જવાબ શોધી કાઢ્યો. ‘વિચાર કર’ છું, કારે જવાબ દીધું.

કાલ કોઈ અદ્યુત વસ્તુ છે. એ મને બહુ ખપમાં આવે છે. મારા એક મિત્ર છે. તેને ઘેર જવાનો હું પાંચ સાત વર્ષથી વાપરો ક્યાં કરું છું. તેણે જ્યારે અચાનક મળી જાય છે તે એ વાપરતો ચાર આવે છે, ત્યારે એ કાલ મારી મારે આવે છે ‘કાલે જરૂર આવીત’ એમ હું કહું છું, અને એ કાલ આવતીજ નથી.

આ કાલની મુક્તિની હું મારા એક દેવદાર ખાતેથી ચીખ્યો છું. હું જ્યારે જ્યારે એમને મળું છું તે મારા માનતા પેલા મોટેની એમની જુલડી

સ્થિતિ સતેજ કંઈ છે, ત્યારે હંમેશાં એવો પહેલો છે: 'અરે! ભૂલી ગયો હું. કાલે જરૂર આવી જઈશ.''

પણા બૂના વખતથી એક જૂનો રોજ પને ઘણું પડી ગયો છે. કામ કરવાનું મન થતું નથી અને આખો દિવસ બાળસ આપ્યા કરે છે. આ ભોગના મને વારંવાર લેયલા આવે છે. તેવે વખતે ત્ને કાલ હોત તો શું થાત તે હું કહી શકતો નથી. 'કાલે કહીશ' એ એ રોજ ઉપર રામનાથ આપેલ છે. એ આપેલ અવિરત ઉપયોગેન માંડી અંદરથી જવાબી છે એમ હું મારું છું. કાલે પણ કામ કરવાનું હોય ત્યારે હું સોંપાને તેમજ મારા મનને કહું છું 'એ કામ કાલે કરી નાંખીશ.'

મારો આજનો કાર્યક્રમ કાલે જુએ, તે મને આજસુ માને પણ હું પહોંચીને તો કાલનોજ કાર્યક્રમ કહું છું ને 'એવો ઉલોગી માણસ' એવા માણ એ બધાને મારે માટે થાય છે. આજનો હું તો બહુ સામાન્ય પ્રકારનો મનુષ્ય છું; પણ કાલનો હું કાલે જોઈ શકે તો તે મને જરૂર મહાપુરુષ થઈ મઝેલો નહિ, તો મહાપુરુષત્વને પંથે ચડેલો તો જરૂર માને. આજે હું મોડો ભાગ્યો, પણ કાલે તો બહુ

અદર્શની ભાવના છું; આજે મેં કંઈ કીધું નહિ, આજે તો જરૂરક નહીં પણ મોલો પણ કાલે કાલે કામ કરવાનો છું. ને કાલથી સત્ય સિવાય બીજું જોઈવાનો નથી. આજે હું નિર્માળ સ્થિતિનો, સામાન્ય માનસિક શક્તિવાળો, સાધારણ નૈતિક ભાવનાઓથી ભરેલો ને સુખની ઇચ્છાવાળો માન છું; પરંતુ કાલે રામભૂતિ જેવા પહેલવાન, અસામાન્ય માનસિક શક્તિવાળો, અધૌકિક નૈતિક ભાવનાઓથી ભરેલો ને સંપૂર્ણ રીતે સુખી અમર હું જોઈશું, 'કાલે-કાલે' ને કાલનો હું તે આજે-હું હોતી.

જ્યોતિષશાસ્ત્ર આજે આ કાલ-પદ પર રચાયું છે. આજે તમે રેસાદાર નથી, પણ કાલે થયો; આજે તમને તમારી કલ્પરાસી મળે એવા સંભવ દેખાતો નથી, પણ કાલે તમારી આજા પરિપૂર્ણ થશે, આજે તમારું ભાગ્ય ઉઘી મળ્યું છે, પણ કાલથી તમારું સ્વયં જ્યાંનું છે, એમ કહી કહીને નેશીયો કાલના બળથી આજેનું પેલા મેળવે છે.

પણ કેટલીક વાર સાચો મનુષ્ય કાલના બળનો જાણવ શોધે છે સારે આપણને કાલ પર ચીકતી ને છે, ને તે તેજા પણ હવે હું કાલના સુખ કાલેજ માગ્ય.

ઓળખના અંતરાય

. ત્રાસ :

લેખક : રા. યુગરત પંડ્યા

વિવરણ : ૨૬ હનુ રેહાઈ

[વરોહરા રેહરાન મદાર એક બાબુ મોટરો ને
ખીંચી લાલુ કિડાચાડીએ ઈ વચ્ચે તણુ ઇત્રીઆ
આર જલ્લા હપાર્શા રે ઇત્રી રિનાના નારાયણના
દાશમા મુશોભિત કારખોરી થેલી છે]

અવધૂત : વસુ, માડી કરીશુ કે મોટર ?
વસુધા : નીંતુ, શુ કરીશુ ?
નીડાંજના : મને ક્યા પૂછુ છે ?
નારાયણ : મોટર કરો.
નીડાંજના : તને ક્યા પૂછુ છે ?
વસુધા : અવધૂત, જે કરતુ હોય તે કરો. કેમ કંઈ
કહેતું નથી.
અવધૂત : પણ તારી ઈ મરણ છે ? કેમ ન કહેતું
હોય તો તું કહે.
વસુધા : મોટર કરો.
નીડાંજના : પણ એ આજે નહિ ખરવો. આપણે
કરતું છે મલું પણ જોતું છે વધુ કલાક
સોજે લાકેજો તોય ખૂબ ખરચ આપણે.
અવધૂત : ખરચતું લો જલ્લે સમજ્યા. એક વાર
ખરચવા નીકળ્યા એટલે પછી પાણું વાગીને
જોવાય નહિ. ક્યાં કેમ એ આપણે કરીને
આમંત્રણ મોકલ્યુ હતું કે તેને દોષ દેવાય ?

હવે તો ખીડાખાં દોષ એટલું ખૂટાડીએ
ત્યારે ખર્ચ.
નારાયણ : તો લો મોટર.
નીડાંજના : વગી વચ્ચે મોઢ્યો ! તારે અમારી
સાથે આવતુ છે કે અદિથીજ પાઠા કરતું છે ?
[નારાયણ નીલાનનાનો નાનો ભાઈ છે.]
વસુધા : અવધૂત, આ તો અત્યારથી લડવા લાગ્યાં !
નિશાપ્ત થાય
અવધૂત : (ખૂબ મારી) ગાડીવાળા આમ આવ.
[માડી આવે છે.]
નીંતુ, વસુ, બેસવા સારો.
[ગાડીમાં બંને સામસામાં ગ્રાહક થઈ.
કેની અને બેસવું, તેની અવધૂતને વિચારણુ
થાય છે. આખર એ નીડાંજનાની સાથે ને
વસુધાની સાથે બેસે છે. બાકી રહેલી જગ્યા
નારાયણ પૂરે છે.]
(ગાડીવાળાને) સાલ; લાકે. લે.
[માડી ચાલે છે. નારાયણ પ્રત્યે ઓડાએલી
નીલાનના તેને તરફેર જોવા દસી જાય છે.
એથી આનંદ થયેલાય છે]
નારાયણ : (આંતરની ઓધી) અવધૂત, આ આવ્યો
મોડી કેની કમર ! અદિના રાખ તો
હિંદુ છે ને !

વસુધા' હ જેમ તેમ બાઈતો નાંદ.

અવધૂત : પશુ અસહની વખતમાં સુમતમાન બાઈ-
શાહો હતા. જેમ અસરે આમામાં અગ્રિજ
સરકારની સલા છે તેણે તેણે તાજગસાલ
તોમણી નખાઓ નથી તેમ અહિં પશુ છે.

નારાયણ : બરાબર.

નીલાંજના : શું કપાથ બરાબર ?

[અકામક હરે એ પહેલાં]

વસુધા : નારાયણ, એ કાઢતી કબર નથી, અમારી
કાલેજ છે. ત્યાં રાત દાડું છે.

અવધૂત : એમ કહેવાય
છે.

નારાયણ : બાઈને ને-
હય ?

અવધૂત : ના. વિલા-
શાંતિ વિનાની વિલા-
શાંતિ શી ! જાણે પંખી
વિનાશું પોગર !

વસુધા : નીહ, ને.
શામે દેખાય છે એ
અવધૂતની ઝોરબી.

અવધૂત : નીહ, તો
જરાં જાણશું ?

નીલાંજના : દા. રમા-
માં પૂજા જુલુ હશે છે.
મેં પર શર મલ્યા છે.
વાળ પશુ વીખરાય છે.
નારાયણ : સાચી વાત
હશે. મેં પાંદને પછી
નોખીયું.

[અવધૂત માંડીને એ-
રો બાળી નાજવાનું

કહે છે. ત્યાં પહેલાં રેવંત સો સોને કામે વળગી
નથી છે. નીલાંજના ને નારાયણ એ મોવા અથ
છે. વસુધા વાળ જોણે છે, અવધૂત નવો કાક
કાંદે છે.]

વસુધા : ના, હું જેમ તેમ બાઈતો નાંદ. તને
જોજો સામે છે પણ, નીહુ હુમ્મી છે.
મેંતીને આશરે.

અવધૂત : અરે ! એવા મેં પર તો હુમ્મીની એ
રેખા નથી !

વચુધા: એ તો એના યુવાળી માણે અને તને
જાણી નહિ હોય. હું જાણું છું કે તું તેણે
સૌન્દર્યથી અંતર કયો છે.

અવધૂત: જૂની વાત.

વચુધા: એટલેજ તું આડીમાં એની યોગ મેળવે
મળાયો હોયછા? અને વધુ મોઝાત મા.

અવધૂત: આ દુન્ય તે જોને કહેવું કે પામે એકો તો
કહે છે, કે એની દુઃખમાં બસાયો. નહિતર
વગી મુખપદ્મનેના જાણેજ આવતું. શું કરવું
(હેમણ) દાંડનારની દાખમાં એમું તો છે.

નીસાંજના: (જાણ વગી) વધુ. તા જાણી કરો.
[વચુધા બચ છે.]

અવધૂત: આડીમાં તું જાણી એકો જાણને
મેણે તો.

અવધૂત: એમ કેમ જાને કે તારી તંદુરસ્ત તબિયત...

નીસાંજના: પણ નારાયણ મનમાં મુંઝવેના દરો.

અવધૂત: અને તું!

નીસાંજના: હું!-માણી મારે શું!

[અવધૂત આખો નીસાંજનાને નોરવે છે.]

પ્રથમ છે તે વચુધાને વ હાથાં આવે

અવધૂત: તમે તે જાહેવણીયો છો...

નીસાંજના: એ દોઢએ એ ઈએ. તને સ્ત્રીના
સ્વાભાવની પૂરી સમજા જાણતી નથી.

નારાયણ: (પાછાં આવતા) જોઈ યુવને દોઢો
નથી એની જાન મેરડી જાણી ચિંતિત છે!

અવધૂત: ત્યારે હું વ જઈ આવું.

[અવધૂત ત્યાં બચ છે તો વચુધા કબર

બચે પગી જાણી દોષ છે. વચુધા એના

વચ વીન મહત્વ વચને છે. પગી જાણી,

પર છે.]

વચુધા: નીચ, તું તો તાન તેજાર કહું મહા!

નીસાંજના: હા, (જાણમાં નેત્રી) અવધૂત સારો
તેવ યોગ્યનિં જાણે છે. ૧૧, પાંડર, તેજ,
આજ એને સારો જાણ કહે?-એને આ
મુન્દરીએનાં આમાં જણાઈ ચિત્ત: એને
યોગ્યનિં જાણ ન મને!

વચુધા: પણ પૂછો તો કહેશે કે એમાં કશા છે.
કિતિ અને સાદિત જેમ કશાનીય સંસ્માન-
બાબત સૌ જાણ દિ યાગ્યાનો છે?

અવધૂત: (આજમાં મો અને મળું જાણાં જાણતી)
જાણી મળી મળાણી છે!

નારાયણ: કશાની. કિતિમો.

અવધૂત: એને જાણે જાણાણીમાં મળાણી છે.
આડીનું જાણું એમાંથી નહિ નીચ.

[પદેણ સમજ વ, મળાં જાણ નીચે
છે જાણી જાણ મળે છે.]

(કિતિ નજર વાળી) સદેજસાર કરનાં

પગીમ-સવાળીમ મિનિત વડી મહા! (આડી-
જાણતે) પદેણી જાણમાં મેળે. (જાણાણી)

વધુ જાણી જોઈ મેળું' પડશે.

નારાયણ: તે જાણી જોઈ મહાનું.

નીસાંજના: એમાં તે વધુ શું મેળાણીનું!

વચુધા: તમે જાણે જાણી આજાણી જાણાણી જોઈ
તો પગી સદેજસારમાં રસ શું કરો? નિતિ
નજરમાં કરવા નીમણે જોએ તે પાણમાં
પેનનાંજ દેજાણ! તમે સમજે તો જાણ.

અવધૂત: (જાણ કરી) આ પેડીમણ જાણે
કેમણે રસ વેળા એના ૧૧ કાળી-પડી
પદેણી મળું વધુ!

[અવધૂતની જાણે મળે એના કહે છે.

જાણે જાણમાં પ્રવેશે છે.]

અને જાણે જાણે જાણે સદેજસાર પડાણું બનું!

નારાયણ : અને આ ઝાડેનું મું ચએણું ?

અવધૂત : જમીનદોરત.

નીલાંજના : નરુ એટલું નથી સમજતો ?

અવધૂત : અને ભલ્લભાઈ જગમર લલનવર, જિવાઈ,
જિલા જેવાંય તણાઈ મએલાં !

વસુધા : એટલે એ ઢવે જોવા નહિ મજે, કેમ ?

અવધૂત : મગશે. પણ મરેલાં, મસાથો મરેલાં.

વસુધા : (નમણી નજરે) વિવાર્ધી વિવાની ! વધા-
પણે જોવાં ?

નારાયણ : ત્યારે નાનાં નાણુક વાંદરાંનું શું થયું હતો ?

નીલાંજના : એને શું ચાપ ? ત્યાં જાએ ત્યાં
કાચેના સાથે !

વસુધા : હો. આ મંદ્રકથાન આપ્યું.

[ચારે સંમંદ્રકથાન પ્રવેશે છે. વસુધા અને

નારાયણ એક કબાઈ ભર છે]

ના. સુ સુન્દર કારીગરી છે ?

નારાયણ : શી નવાઈ ! આપણે દેસ અમાક દેટસો

જાહેજલાલી ભરે અને જવતંત હતો ! એની

જોડી થવી નથી !

[બીજા બાલુ નીલાંજના અને અવધૂત
ફરવા હોય છે.]

નીલાંજના : અવધૂત, આ પાટણનાં પટોળા, લાકાની

મહમત, કાચી રોતર છ, કાચીરી સાથે : એક

લુઓ ને બીજું બૂસો !

અવધૂત : (મનમાં) જેમ નીકુને જોડે હું ને

વસુને જુદું છું ' નીકુનું નીંગલું સાંતરતાં વસુ

જાંબી જાંબી જણાય છે : વસુનું હવલ મંભા-

રતાં નીકુ લુણી લુણી સાથે છે ! કેવું

શામનું !

[એક કબાઈમાં પ્રાંત પ્રાંતની પાચી પહેરણ

પુરવ મ્હોર્યાં પડ્યાં છે. અંદિ' ચારે જોડા

ધઈ ભર છે]

નએ; આપણે ત્યાં કેટલી જાતો જીવે જાય છે.

વસુધા : પણ આટલી બધી ?

નારાયણ : એટલે તો દેશનો ઉકાર ચતો નથી. જાત

જુદી, નાત જુદી, તક જુદાં, આદાર જુદા,

વ્યવહાર જુદા ! અરે ! દેશની શું; દુનિયાની

દરેક જાતનો આપણે ત્યાં આદારો છે.

નીલાંજના : કેણે કહ્યું ?

નારાયણ : અરે ! અમારે મૂગાળમા એ કણુવાનું

આવે છે.

વસુધા : નીકુ, આ જોયું ? અસહની પાઈ એ

રજપુતાણી વનવમડા વસે, જગમે બહાર

વટિયાને ઢેવી હંકાની રહી છે !

નારાયણ : અને અત્યારે તો બગ્ગે...

[નીલાંજના નયન લાલુ છે એટલે નારાયણ

આનંદ મોઢું મોટી થાય છે.]

વસુધા : (મનમાં) જાગમે બહેનપણીએને એકરો,

અવધૂત પૂરો, પડે છે !

[અવધૂત અને નારાયણ, વસુધા અને

નીલાંજના જુદી જુદી દિશામાં ભર છે.]

અવધૂત : નારાયણ, પેલી સારી જોઈ ! હું મયે વખત

અંદિ આપ્યો ત્યારે પાટ કહેનું હતું કે એ

એટલી મુલાયમ છે કે આપણી વીડી,

માથી પસાર થઇ જાય ! શી વાત ?

નારાયણ : હોય, બાપ. કાસે સવારે તો પાઈ બાન.

રસામાં સમાય એવડી મુન્દરીએની વ મોઢ

કરો !

અવધૂત : (આસ્થેથી) આસો મોઢ, આસો મોઢ.

નહિનર નીલાંજના.....

નારાયણ : એતી તો ઘરે પહોંચીએ પાંડી વાંત છે.

અંદિ તમારા મેના કેખનાં જાડુ બકબક કરે

નીલાંજના, વસુ, જગદમાં આ અનુપમ મદાલ જણાય છે, એ કઈ અમરણ દશે ?

છે. હું તમણી જોઈને જોતો નથી.

[નમુષા ને નીલાંજના વાજમદાલની નાની રી પ્રવિરૂતિ જોતા હોય છે.]

નીલાંજના- વસુ, જગતનો આ અનુપમ મદાલ જણાય છે, એ કાલ અમરણ દશે ?

વસુધા- વાનુ તો અનુપમ છે જ, પણ એની શાહજની ભાવના મારે મન વિરોધ મદલની છે. પોતાની પ્રિયાના સ્મરણમાં આમ હોયત વેડી દેનાર કેટલા ?

નીલાંજના: (હોશીલા દાસ્યથી) આપણી પાછળ

કાલ આણું કંઈક કરે તો જેવું સાફ !

વસુધા: (હેલના ધબ્બાથી) મારી મુમલાજ, કાલે શાકજલા રોધી લેજે.

નીલાંજના: (ધોમેથી) ધોમે, ધોમે. કાંઈની જરી તો નારાયણ ઘેર ચાડી આગે.

વસુધા: (પાપણ પટપટાવી) કાલ ખ્યાલમાં ખોડે! નીલાંજના અવસર આપ્યે કહોશું એ અગાડી એની વાત રી ?

[અવૂત આવે છે]

અવધૂત- જોવાનું જણ જોઈ હોયું કે ખાલી મર્યા જ મલાવો છો ?

વસુધા: થઈએ પતી મર્યા.

[નારાયણ આવે છે]

પાછા ફરીશું !

અવધૂત, નારાયણ- આવો.

[પાછા ફરતા એમની નજર મિસરના મખો પર પડે છે.]

અવધૂત જોઈ જો. આમણુ જોયાં, દલિવાર જોયાં, રંગ ગના રમકડાં જોયાં પણ માનવીની આ આખર અવરયા ! ધરણીને ખોળે આપણેવ એક દિ આમ પોડનું પડશે !

નારાયણ: (હઠાથી) ત્યારે છાંછીનાં ઘુસાનો સખી જમે અને કાઈ સ્વર્ગીય શાન્તિ રથપાઈ દશે. મુકુને મન સી સરખા છે.

[નારાયણ સામું સી જોઈ રહે છે.]

નીકુ, વાંચ જણ જણ કામર વર્ષ એને વીસાં છે. તોય એકે અમર ઉપાચાર ચિતા, માન મોનથી, આપણને એ અનેક વાતો કહી રહ્યું છે. ધનુડું પું કે માફ કાઢીએ પણ લોહીને આમ કંઈક પદાર્થમાં આપે લે સાફ.

વસુધા : (તોરથી) હા વળી, હું છોકરી જેવો છે,
અમે નથી.

અવધૂત : (વકતાથી) નથીજ.

[ત્રણેના નયનોના વિદોષ જણાય છે.]
અદિથી હવે ખસતું છે ને રાતગર રહેવું છે ?
[અવધૂત થયે વચ્ચે છે. વસુધા ને નીલાંજના એને આગરે છે.]

વસુધા : (નીલાંજનાને) છેવટ છેડયો.

નીલાંજના : (વસુધાને) ખોટું થયું.

વસુધા : અવધૂત !

[વતર આવેલા નથી : કારણ અવધૂત મૂનમંત્રી]
(નીલાંજનાને) કાં તો બોલો જ નહિ.

નીલાંજના : (વસુધાને) તો તારે મનાયો પડ્યો.

વસુધા : (નીલાંજનાને) એમ અગેલા તો લઈ રહ્યો
પણ પળવવાનો.

[સફેદ મુઠ્ઠા આસપડાજીની ચોરડીમાં
મેળા આવે છે ચોરડીની વચ્ચેનવ મહાન
લાગી એક પુરતી ને તેની સામે સ્વચ્છ એવો
અરીસો છે.]

અદિ : વાળ ઓળવાના.

..હૂત : (અવધૂત) ના; હજમત કરવાની.

વસુધા : (હારેખમ રહી) અવધૂત, તને આવી
સાલથી ગમે કે ?

અવધૂત : (કંઈ થયું) ના. હું કાંઈ કર છું. મારા
માથે ગમે તે જેવે તે મને નથી ગમતું.

[વસુધા ને નીલાંજનાનો હંસુ જમાઈ નથી.
અવધૂતનો કોઈ સંજોગ ફરતો નથી.]

નીલાંજના : (વસુધાને) મેં કહ્યું તે તારે કરતું
પડ્યો, એ વિના આડું નીચે નહિ ચડે.

વસુધા : અવધૂત, આમ આવ.

[વસુધા ને અવધૂત આગળ આવે છે. નીલાંજના
ના આંખ અંત નબળે છે]

મહા ! મને તે નહિ, તો જાણ આવે જેવો
એ મને છે !

[વાગે તોય વધુ મારે એવી મોટી હાંપડ
પડેલા અવધૂતના માથપર ધરી કે છે]
(અતિશય આરતે) એ અવધૂત, બોલવાની
બાધા કાં લે ?

[વિચારમગ્ન મને અવધૂત વસુધાને તરે
ભય છે.]

(ખસા પકડી) સુરખા મારાથી રીસાયો !
મારી મગાવરી છે ?

અવધૂત : (નીરસ રહી) ના

વસુધા : તો બોલુ બાલુ જેવું છું. બાહુ છોકરી
ને તું છોકરો પછી ?

અવધૂત : પછી કાંઈ નહિ ત્યાંજ સમાપ્તિ.

વસુધા : (ઉડાં ઉતરી) ત્યારે તો નીકળે કંઈક ત્રાણ
લીધે-લાગે છે, લીધે લાગે છે !

અવધૂત : ના રે !

વસુધા : હું ન માનું.

અવધૂત : તો હું તું કર ?

વસુધા : લીલાલહેર. (પાછી ફરી) નીકળ !

નીલાંજના : (પામે પહેલિયાં) થું !

વસુધા : અવધૂત કેમજો આવી મળે છે ?

નીલાંજના : એટલો વારમા !—સારું થયું. નહિતર
આજની મન મારી જત.

વસુધા : (મનમાં) આજની કે આખા જીવનની !

અવધૂત : (મનમાં) ત્રિધંક, ત્રિધંક, ત્રિધંક.

[એવો અઘરીમા આવે છે.]

વસુ, પેલી વસુનાં દારમાળા જોઈ નાની
ચની થાતે કેટલી આવી ચાલી ભય છે !

વસુધા : (દફથી) એટલી આવી કે ત્યાં દિલની
દંટ નહિ હોય ! મને તેમાં ખોવાઈ જવાનું
અન થાય છે !

નીલાંજના : (હચકો કરી) વસુ, અમને આ નથી ગમતું. તું આવું કરીશ એમ અમે

સ્વપ્ને નહોતું ધાર્યું.

વસુધા : માથુંસરું ધાર્યું થઈ હોત તો ફુલિયામાં દુઃખ શાતું રહેત ?

અવધૂત : સમજી વસુ, કિંદુશીનો અત્યારે સમય નથી. એટલું તો સમજ કે તું, હું ને નીલુ આમ આનંદ કરવા કરી એમનાં કમારે થઈશું.

નીલાંજના : મારી વસુ, કહે તો ખરી ?

વસુધા : (મનમાં) આપના લગ્નમાં, ત્યારે અત્યાનંદ આનંદ એણેથી જોશે હાથશે.

નીલાંજના : (ગરજ જેમ) બહેન, એણીય પશુ નહિ ?

[નીલાંજના વસુધાને ઘણી દૂર જાય છે.]

બોમ, બાપુ, તને અવધૂતે કંઈ કહ્યું છે ?

વસુધા : કહેવા જેવું કશું છે ક્યાં ?

નીલાંજના : તે જાણે ?

વસુધા : તે જાને અવધૂતે

નીલાંજના : અરે ! એવું તે અમે કહી નીંખ્યું છે ?

વસુધા : આવશ્ય એ.

નીલાંજના : અમે કે તમે ?

[પ્રવેશતર અદિ થઈ છે.]

(મનમાં) જનની નહીં જાણી છે !

વસુધા : (મનમાં) અવધૂતે મહેશ્વર પડાવી છે.

[ધોમે ધોમે ચાલતાં જતાં એના મહેશ્વરો પચાધિયા પર ઉભરે છે. ત્યાં સંભળ લેવામાં આવે છે.]

અવધૂત : તમે એસતાં થાઓ. હું જાને પતાવતો આવું હું.

[આજને શેઠ આવી, એની બીજી સહાય સ્ત્રીમાં, અવધૂત મારી આજીવન છે. આ

રેશ એ નીલાંજનાની સાથેને વસુધાની સાથે મોઢવાય છે.]

નીલાંજના : (મનમાં) વસુ મારી.

વસુધા : (મનમાં) પાસા ફેંકાય છે !

[મનની બોલો (વિના મુખ્યત્વે મોવમાં એમના મોર્મ કપાતો હોય છે. અવધૂત વિત્ત ચક્રોએ ચડ્યું છે. વસુધા એમની બહાર ભેટો હોય છે.]

નીલુ, આ અવધૂત મારે આવના લાગતો નથી !

નીલાંજના : છેવટે, લાગશે.

[વસુધા દાખ ઉપાડે છે. જલુ એ પડેલાં નો અગ્રીર અવધૂત બનેને એથી સાથે થઈ. થઈ થઈ થઈ થઈ થઈ.]

(દસી) વસુ, એનો હાથ બારે છે, કેમ ?

વસુધા : (મંભીર રહી) એ તો લાગે.

નીલાંજના : (મંભીર થઈ) તને લાગે. (રાજીથી) મને વાગે છે.

વસુધા : (દસી જઈ) એ તો વાગે.

[વસુધા પાલકિત બંધ પડે છે શોડ વાગે-]

અવધૂત : જાઓ, એવું તમને નાપમંદ હોય તો દરેકો હું નહિ કરી.

વસુધા : કરજે, કરજે. પર્મદગીતો આમાં પ્રસન્ન નહોતો. ખરી વાત ને, નીલુ !

નીલાંજના : (શીર નમાવી) આજાબી.

[વસુધાની સાથે છે. આજરે-]

(અચાનક) અવધૂત, તને એમ નથી લાગતું કે દરેક મારે તને તમે કહેવું એમને ?

વસુધા : મનેય લાગે છે.

અવધૂત : સું !

વસુધા : (ફેરવી તોળી) કે મારે પશુ તને માનથી મોહવાયેલ વિવેક વાપરવામાં મોહતું હું નથી છે ?

અવધૂત : એ હશે. પરંતુ માણસની છબી અને
કૃતશક્તિ પૂંછડી જેવી લાગી છે. વળી
એમ વળી.

[આમને આમ, કઠારના નરસાદ વચ્ચે
એએ ચાટાની ઈસ્તિપતાએ આવે છે. કોઈક
શાન્તચિત્ત, કોઈક આશ્ચર્યમય, કોઈક ચોળા
વાણી : સિન્ન સિન્ન લાલના મોં એવા મોંના
હૃદયના લાલ પણ સાદાસાધ પદ્મોદય છે.
વસુધાને તે નીલાબ્જને સી વિભાગમાં જુડ
પરચું હોય છે. અવધૂત ધ્રુવ વિભાગમાં આંચો
મારી આવે છે પણ એએ પુનઃ એકા ધામ
છે કાકર સાહેબ એમનામાં ભજે છે.]

(ચિંતનથી) નીલુ-વસ, માનવદશા ઠીકી !
આપણા મગજમાં એ પુષ્પ પવન જરાયો,
અને પરિણામે એ જોખાનાં અપાટિયાં ઉડી
ગયા તો આપણે પોતે અહિં આવતું નહિ
પડે, આપણને કોઈક લાવવા પડી.

કાકર સાહેબ : સાચી વાત. અહિં એક એવો
જાગ્યો પણ છે ત્યો; બોલાવી મંગાવું.

[પટાવાળા મારત્ત તેને બોલાવી ખંજારે છે]
તમે તેને શાન્તિથી સાબળજો. એ હરજરાય
એવું કોઈ બોલશે નહિ નહિતર તેનું હૃદય
મરતી જશે.

[આપણા વેંદ એ અલ્પ વાણી હજો રહે છે.
વસુધા તે નીલાબ્જના અંજારાં જૂને છે, પણ
એમને અવધૂતની એવ છે]

અભ્યા, તારું નામ ?

ગોડા : (છટાથી) મારું નામ શું પૂછો છો ? કામ
પૂછો. નામનો વિનાશ છે, કામનો વિનશ છે.

[બાજીના ચારે વૃષ રહે છે.]

હું રેશ્વેમાં નોકરી કરતો અને, નરી રૂપસુંદ-

રીએને જોતો. ત્યાં હું પ્રેમમાં પડ્યો. કેમ
તે તમારે ભણવું છે !

[અમીન પર તે પણ દેખાડે છે, પણ
હજો વર્ધ-]

પણ એના પ્રેમમાં હું પડેલો, પ્રેમમાં પડેલો
તે મેં તમને કહ્યું, તે સાચી ઓ હતી.
સમજ્યા, સાહેબ !

[કાકર હાથ આપણું નથી]

ન સમજ્યા હો તો દબે સમજો. (અવધૂતની
છેક નંજક નાઈ) કાકર, બાન નથી કે હું
બેરી વિનાનો છું તે હું બખ્ખે બેરી જાકને
ફરે છે ? ચાલો, આપણે વહેંચી લઈએ. ભા
દોસ્ત, સારી એ તારી. બાકી વધી એ મારી
કમુલ કે ?

કાકર સાહેબ : (કામર તાણી) પ્રસાદ, બસ કર.
નીકાંજના : હેં; પ્રસાદ ?

પ્રસાદ : (તાળીઓ પાડતો) વાગી, વાગી, રૂપાની
પંડી વાગી !

વસુધા : નીલુ, પ્રસાદ તને ઓળખે છે ?

પ્રસાદ : વૃદી, વૃદી, મોતીની માળા વૃદી !

અવધૂત : વસ, એનું અર્થ...

કાકર સાહેબ : ખરેખર. વચ્ચે બોલાયું એ
ગરાબર ન થયું.

પ્રસાદ : (રૂબાળથી અવધૂતને) ચિસ્તર, મેં ખતા
ખાધા છે. તમે ખાવાના છો. મારે મારું માનો.

અવધૂત : (દસી) બોલો.

પ્રસાદ : હજી, એમ વાત કરો. દબે તમે ગાલો
લાગે છે. (ફૂદી ફરી) હું ગાલો છું, આ
આઈ ગાલો છે, પેલી આઈ ગાલો છે, આ
કાકર ગણે છે.

[કાકર સાહેબ શાન્તિ સાચવે છે.]

અરિય: ખાઈ નામ મું જણા છે? જાન પૂછા

અવધૂત: બહેનપણીઓ.

પ્રસાદ: તમે?

અવધૂત: તેમના મિત્ર.

પ્રસાદ: (ડોકું દબાવી) ના: એ મિત્રા નથી, તમે તેની બહેનપણી નથી.

અવધૂત: ત્યારે!

પ્રસાદ: (આશ્રીતી ફેરવે) આ ધારે હું કે તમે આના વર છે, તમે માને છે કે તમે

એના વર છે, હું કહું છું કે તમે આના .

એના નથી, મારા નથી, સાહેબના નથી.

સકતર સાહેબ: કહે તો એને મોઢી દઉં.

વસુધા, નીતાંજના: નાહ

પ્રસાદ: મહેરબાન, મારે બે આંખો છે, તોય એક

જાણે બહેનો નેહલો નાક મારે બન્ને

છે, એક કહે છે માફ, બીજા કહે છે માફ

કહે: કહું!

અવધૂત: (રસપી) કહે: કહું!

પ્રસાદ : કાં તો બન્યુંતું અથવા એકેયનું નહિ.

[વસુધા, નીલાંજના ને અવધૂત સમજાવે છે.]

એટલે હું મોરી આંખોને સલાહ આપું છું કે સાધું, સોપાને રહો. તમારામાંથી એક કુટુંબી તો સૌન્દર્ય નંદ થશે. તમે એક પ્રાજ્ઞ રહી નહિને કાપશો તો મોરે જીવવા જેવું નહિ રહે.

[નારાયણ આમતો જણાવે છે.]

(હાથ ઢાંચા કરતો) આ મારા જીવનના દોરતાં

નીલાંજની : દાક્તર સાહેબ, એને ચોકસી દો.

[વસુધાએ પ્રસાદને લઈ નવ ઇ. દાક્તર સાહેબ પસુ રત લે છે. નારાયણ આવે છે.]

નારાયણ : ચું જોયું ?

અવધૂત : સંસાર.

નારાયણ : (વસુધા ને નીલાંજના પ્રતિ) સાચું ?

વસુધા, નીલાંજના : (નીચા નમને) હા.

નારાયણ : શુ આનંદ ?

અવધૂત : જાણ્યા જેવું ન નીકળ્યું

નારાયણ : તોય ?

નીલાંજના : (વચ્ચે પડી) જાણ્યું ?

વસુધા : ચાલો.

અવધૂત : ચાલો, માસો, નાસી છૂટીએ.

[વસુધા, નીલાંજના ને અવધૂત મુંઝે માંડે આવવા લાગે છે. વિમારજીના પાંચ વચ્ચે નારાયણ એમને અટકાવતો દોડે છે.]

સંભાષ

ત મા રી આ જી ચિ ત્ર પો થી

ગ લ ગો દા

જનનાર. દેશળજી પરમાર :: ચિત્રકાર. રવિશંકર પંડિત

હાથ લખાણવાળાં ચિત્રોની ૪૦ રંગબેરંગી રહેશે

બેરંગી ભાતીગર પૂઠું—હંચી ભાતનાં ગાંધી કાગળ

પશુપક્ષીની વાતો

ફળપુષ્પની ગંભીરો

અજાણ્યાં બાળખેલો

સંસારનાં ઠંકા ચિત્રો

કીમત ૬૨૫ આના

(૮પાસ ખર્ચ એક આનો વધુ)

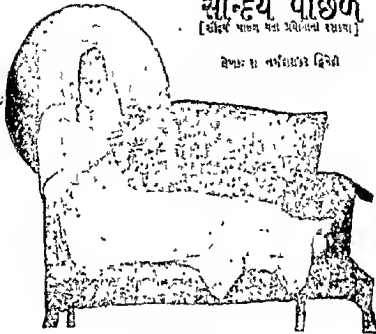
રેતાની સડીયાળી પવના ખાર આના

લખો : દેશળજી પરમાર, સલાપોસ રોડ, ગવારો, અમરાવાદ.

સૌન્દર્ય પાછળ

[સૌન્દર્ય પાછળ મતા પ્રવેશનાની રસાયણ]

લેખક: શ. નર્મદાસજી દિવેલી

કુચારી જમા મહેલ

સૌન્દર્ય કેને નથી મનનું! સૌન્દર્ય એક એવી વસ્તુ છે કે જે નાનાથી મોટીને મેળવે, અમલથી મોટીને કવિ મુખીના સાદરોને અને શીર્ષનથી મારી છેક રસ્તે ભોળા ખાનાને મળે છે અને તેની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ કાઈ જની શક્તા તમામ ઉપયોગ ચોજે છે.

ખાસ કરીને રંગોને સુંદર રેખાનું જાડુ ગળે છે, એ એમનામાં રસવાચી જ છે; અને તેથી તેઓ પોતાના સૌન્દર્યમાં શક્તિ કેમ યાગ એવા પ્રવાસો અનાદિ કાળથી કરી આવી છે. ચંદ્રિની ઉત્પત્તિ સાથે જ સૌન્દર્યના સૌન્દર્યવાદના ગમી છે અને તેઓએ પોતાના શરીરના સૌન્દર્ય પાછળ અનેક વિક્રમો કરી છે અને અત્યારે પણ વિગાળની આ વીસમી સદીમાં પણ સૌન્દર્ય-શક્તિના આ પ્રવાસ નિરંતર અનેક મળે આપુ છે.

સૌન્દર્ય માધ્યમમાં માત્ર સ્વાભાવિક સૌન્દર્યની જ જાણવતા થાય છે એવું કોઈ નથી, તેથી ઉચ્ચ કુત્રિમ ઉપાયો અને સાધનોથી સૌન્દર્યની શક્તિ કરવામાં આવે છે, એટલું નહીં પણ કરવાને કેમકે સુંદરતા લાવવાની વિક્રમન થાય છે.

કુત્રિમ નૃત્યાર તરફ સૌન્દર્યની અભિ પ્રસારથી ચાલી આવે છે. કુત્રિમ નૃત્યાર પદેશના કાળમાં પૂજ્ય આ અભિ અસ્તિત્વમાં હતી. તે કે તેઓ કંઈ કંઈ ચોત્તેને ઉપયોગ કરતી હતી તે જણાવું નથી, ખોટા કુત્રિમ સૂચારથી તેઓ અભ્યુત્થ તો નહોતી જ. જાણ રોગચા અને માયું મુંબું એ આ પ્રકારની સૌન્દર્ય શક્તિના પ્રથમ પાડ કરી ઘસાય. તે પછી અભિમાં અભિજ્ઞ અનનુ અને હાથે પગે રંગ લખાયા, આ-

મૂવળો પહેરવાં, વસ્ત્ર બાંધી
રીતે પહેરવાં વગેરેને પણ
એ જ કક્ષામાંથી લેવાય.
ઈ. સ. પહેલાંના સૈદ્ધાંતમાં
રોમન ઓળિયો પાઉચર તથા
ગાસ ઉપર સાલ રંગ લગા-
ડવાનો પ્રયોગ કરતી હતી
અને આંખોમાં અંજન
પણ કરતી હતી.

ઈ. સ. પછી પહેલાં સૈ-
દ્ધાંતમાં રોમની મહારાણી
પોપિયા પોતાના શરીરને
કાન્તિમય બનાવવા માટે
ગંધેરીના દૂધમાં સ્નાન
કરતી હતી.

સુપ્રસિદ્ધ સોદીય રાણી
ડી. સ્ટુઅર્ટ મહિરાખાન
હતી; તે એટલા માટે
તેની મામડી પાવરલોક
આ સંગ્રહમાં એમ
જણાવે છે કે અપારે
મેરી સાલ રંગનો દારૂ
પીતી હતી ત્યારે તેના મળા
ઉપર એક પ્રકારની મુસળી
રેખા દેખાતી હતી.

ભારતવર્ષમાં પણ રામ-
ચંદ્ર, મહાભારત, મુગ્ધા
અને તે પછી મોગલ ઇતિ-
હાસ સુધીમાં જે કાળક્રો-
લગાવેલી છે તે ઉપરથી
પ્રમાણ છે કે ઓળિયા અને
ખાસ કરીને રાજકુટુંબની
ઓળિયા સૌન્દર્ય માટે અનેક-
નેક પ્રયાસો કર્યા કરતી હતી.

બાવળ સૌન્દર્ય-સમય

ગોમત સપ્તારીઓનાં સ્નાનસ્થાનોમાં રત્ન મઢવામાં આવ્યાં હતી. તેઓ પાણીમાં ગુલાબનાં પુરો નાખીને સ્નાન કરતી હતી, તેટલા ઉપરથી પણ તેની સૌન્દર્ય પિપાસાનો ખાસ આવે છે. ગુલાબજાળ અતરની શોધ પણ આ ગોમત યુગમાં જ થઈ છે અને એ ગોમત રમણી નરજીવાનની સૌન્દર્ય સાધનાનું એક રણ છે.

સામાન્ય રીતે એવું જોવામાં આવે છે કે કોઈ પણ વસ્તુને એકને એક સ્વરૂપમાં જોવી મનુષ્ય પ્રતિભે અનુકૂળ નથી. દરેક વસ્તુ અને સ્થિતિને નવા નવા રૂપમાં જોવી તેને પ્રિય લાગે છે. મનુષ્યની કમ્પિ બદલાયા કરે છે એ પણ તેમાં કદાચૂત્ત હોઈ રહે. માણસ પોતાની અંધે તે દશામાં કંઈને કંઈ નવીનતા શોધે છે. એક વખત દિશમાં મોટા ઉપર ગાજવાં પાનથાથી સૌન્દર્ય વૃદ્ધિ થાય છે એમ માનવામાં આવતું હતું. હજી પણ મોટા બાજની ઓઝો હુંદણાં પડાવે છે. ધરોપમાં તેા પુરો સુદાં લાય ઉપર હુંદણાં પડાવે છે. Tobooing. પણ હવેની ઓઝોની રસરસિ તેજા ઉપરથી ધીરે ધીરે પડતી ભય છે મેંદી લગાડવાના મંજુષમાં પણ એમ જ છે.

ધરોપની પ્રભ આજથી બસો વર્ષ પહેલાં ચરીતનાં ફેરલાંક વિશેષ લક્ષણોને સુન્દરતાનાં ચિન્હ તરીકે માનતી હતી; તે તરફ આજ તે કરાણથી દસે છે. કમ્પર પાતળી હોતી અને કમ્પરની નીચેનો અને છાતીનો બાજ ભારી હોય તે એક સુન્દર સ્ત્રી ગણવા માટે આવશ્યક હોખાતું. ઓઝો મોટા અને લાંબા થાળ રાખતી હતી. પણ હવે એ ફેરલાંકમાં પણ તલ્લુતું નથી. આજની કમ્પિ ચરીતનાં કંઈ પણ અંગને વિશેષ રૂપે ભારી કે દલકું જોવાનું પાંદ નથી કરતી. આજની સુંદરીઓને તમામ અગ્નિ સુડોગ અને ગોગાકર જોઈએ છીએ. માસ-ચરણી અલિટ્ત હોય તે તેમને પમંદ નથી. બાજ ઢુંકા, છતાં મોઝાં-

થાળા જાણીએ, મોંડું કસ્યથી વખરું અને બાંબો ચમકારા ભારતી જોઈએ છીએ.

અહીં જ ગણ્યારી દેવું જોઈએ કે ને ઓઝો સૌન્દર્યના વર્તમાન આદર્શને મહોંચવાનો ગેદત્ત કરે છે તેને તે માટે કદાચ તપખ્યા કરવી પડે છે.

રાજ્યના વીનાનું સૌન્દર્ય

ગોમત કરી પછી આરમ લેવાની હજી રાય છે, પણ એક સૌન્દર્ય પ્રિય યુવતીને લેતા રહેવું પડે છે, કારણ કે એમ કરવાથી એની સુંદરતા વધે છે એવી તેને ખ્યાલ છે. સતી વખતે 'લલિતા રાખવાથી ચરીતના અમુક ભાગમાં મોંઝવા ત્રા લાગી ભય છે; એટલે તેનો પણ લાભ કરવો પડે છે. મોંઝી અને સ્વાસ્થિ ચીત્તને ખજી થકતી નથી. અલિટ્ત તરફ

લાગવા છતાં થકું સરખત પીવાનું સાદસ તેનાથી મધ સહતું નથી. ફરી વખતે વાતચીત કરવાની તેને છુટ નથી. સોફા ઉપર બેસવાની તેને મનાઈ હોય છે, અને સાયળ ઉપર બાર દબને બેસવાની તેને માટે આવરણના છે.

કલાકો સુધી ટકોરા બાથ કે અન્ય પ્રકારનું નાનું ડરબુ, શરીરના બૂદા બૂદા ભાગોનું મસજીડું, ડેકલું ડેકલું તેના ઉપર પડી બાંધેલી, જે જગ્યાએથી માંસ ઓઢતું કરતું હોય એ જગ્યાએ કાંઈ બીજાથી મારવે, તેના ઉપર રોલર ફેરવેલા : આ સર્વ આદર્શ સુન્દરીનું કર્તવ્ય બને છે. અમુક વચન કરતા શરીરનું વચન વધી જાય તો તેમાં તેને સરમ લાગે છે તેથી આજની બીએ પાતળું અને સુડેળ શરીર બનાવવા અત્યંત કષ્ટદાયક ઉપચારો સુધી સહન કરે છે.

ધૂંપ અને અમેરિકામાં સ્ત્રીની જગ્યાએ તેની સુંદરતાને મોટામાં શુદ્ધ માનવામાં આવે છે. એટલે લા શરીરની સ્થૂલતા દૂર કરવામાં નિત્ય નવા સાધનો તૈયાર થાય છે. યંત્ર કામ, રોલર અને બીજા સાધનોની મદદથી એક બહી બી થોડા વખતમાં પાતળા બની જાય છે કોઈ કોઈ વાર આ ઉપચારોનું બપોરે પરિણામ-મત્તુ પણ આવે જો.

ક્રાંસની બીએને પાતળા યાંત્રો એટલે બહો શોળ છે કે શરીરમાંથી ચરબી દૂર કરવા માટે તેઓ પેટમાં ગોરા પડાને છે.

ઓપરેશન કે એવી કોઈ કિવાઈ કોઈ પણ રીતના શરીરનો વિદુત-બેટરી વાળા સુડેળ બનાવવાનો આધુનિક મુખ પદેદારના કાળમાં એક પણ કાખેલા મળતો નથી. શરીરના કોઈ પણ ભાગને સુધારીને પ્રિયજનુસાર બનાવેલા તે પાશ્ચાત્ય દેશોના ડાક્ટરો માટે સાધારણ વાત બની ગઈ છે. એક ડાક્ટર કુપ્ર નાકને ઓપરેશન દ્વારા સુંદર બનાવી દે છે.

અમેરિકાના એક સૌન્દર્ય શાસ્ત્રના ખાસ જાણકારે કહેલાં તેઓ કોઈ કરીને એક નવીન પ્રકારનું તેજ બનાવ્યું છે, આ તેજ પીચકારી મારી ચામડીની નીચે રંગમાં છતોરી દે છે. આ તેજમાં નસોમાં નડું જીવન એવારે કરવાનો શુભ રહેલો છે. એ જાણકારનું એમ કહેતું છે કે આથી કોઈ પણ સ્ત્રી કે પુરુષનો ચહેરો પંદર વર્ષ અમાટ હશે, એવા સુવાન બની જવાનો અને આ પ્રયોગનું પરિણામ કામથી નીવડશે.

આપણા દેશમાં Glaxo હોરવાળા સર દુધમંદે ડો. વેરોનેઝ પાસે ફરીથી સુવાન થવા માટે વાંદરાની નરસી (Glaxo) મોકલી છે. તેનું મું પરિણામ આવ્યું છે તે જાણવામાં આવ્યું નથી, પણ તે માટે લાખો રૂપિયા આપ્યાં કહેવાય છે.

પાશ્ચાત્ય દેશો અને ખાસ કરીને અમેરિકાના રહીશો અનેક ઉપાયો દ્વારા સુવાન થવાનો હેતુ જાળવી રાખવા આદર્શ ઇતિહાસ કેમ છે ? જીવન માટે ખૂબ સુરતોને તેઓ આદર્શ અનિવાર્ય કેમ માને છે ? આ પ્રશ્નોનો જવાબ ટુંકામાં મળે એમ નથી. ગંભીરતાથી વિચાર કરતાં જણાય છે કે આ લાક્ષણિક કારણ માત્ર બ્યક્ટરિયા રૂપ-પિપાસા કે સ્વાભાવિક સૌન્દર્ય પ્રિયતાજ નથી, પણ એથી થે કઈક વિશેષ છે.

એ દેશોમાં થોએટર, બોલતી શ્રીમંતો, સ્ત્રીના કર્નાલિય વગેરેના ધંધો અત્યંત વધી ગયો છે. તેમાં લાખો એન્ટ્રેસો (અભિનેત્રિણો) કામ કરે છે. એ નડીઓ પોતાના એ રોજગારમાં કરોડો રૂપિયા કમાય છે, અને તેમની કમાણી સુંદરતાને લાયક છે. ઉમ્મર વધવાથી તેના માનસિક શુભો નાશ નથી પામતા પણ તેનામાં રહેલી મનમોહકતા, ગૌરવ સુલભ ઉદ્વેગતા, લાવણ્યતા અને સરસતા જતી રહે છે, તેથી તેના શુભની અગાઉના નેટલી કિંમત ઉપજતી નથી; તેથીજ વધારેમાં વધારે વખત સુધી યૌવનને રોકી

પોતાની સ્ત્રી ઉપર એવી શ્રદ્ધા દર્શાવી હતી કે તે બેટલા રૂપેના ઘરમાં લાવી પોતાની સ્ત્રીને આપતો હતો તે તે પાઉકર અને હોઠ ઉપર લગાવવાના લાલ રંગમાં અર્ધા નાખતી હતી.

યુરોપીયન અને અમેરિકનોની અન્ય સૌન્દર્ય-અક્રિય સમાજના નિયમે ઉપર પણ પુરોષ રીતે ધણે પ્રભાવ પાડ્યો છે. ત્યાંના હજારો વર્તમાન પત્રોમાં દરોજ લખ્યો! " જરૂર છે. મેઝન્ટર ની" બહેર ખજારો હાથ છે, પરંતુ તેમાંથી એવી એક પણ બહેર ખજાર મળવી શકિન છે કે જેમાં યુવાવસ્થા અને સુંદરતાના ગુણોની આવરમણતા ન હોય. ધણી ખરી બહેરખજારોમાં તો ૨૫૯ લખડું હોય છે—most of her beauty is in her teeth and eyes એટલે સુંદરી અને પચીસ વર્ષથી ઓછી ઉંમર આવરમણ હોવી જોઈએ.

એટલુંજ નહીં, પણ ડુકાન ઉપર માથે વેચાતી તરિક રહેવામાં, ડાકટર, વકીલ, લેખક કે રાજનીતિ-જ્ઞાન મેકેટરી ધવામાં, કોઈ ઓછીસમાં ટર્ષીસ્ટ બનવામાં—આવા પ્રકારની સેંકડો નોકરીઓ માત્ર સુંદર મુલાકાતો માટેજ અનામત રાખ્યાં હોય છે.

ઉપલી બાબતોથી આપણે સરળતાથી અનુમાન લાધી શકીએ કે યોગ્ય ગતિ પછી એ દેશોમાં સ્ત્રીઓને ધણી મેજન્ટામાં અન્યંત મુશ્કેલી મેળવવી પડે છે. આથી જીવનને તેઓ પોતાના કાર્યમાંથી કેમેય કરી જવા દેતી નથી. જીવાની જતાજતાપ ધણે સમજી લીતી જાય છે ત્યાંની દેકે સ્ત્રી વધારેમાં વધારે સમય યુવાન રહેવા માટે પ્રાણુની સુધ્ધી દરકાર નથી કરતી. ભારતની સ્ત્રીઓની પેઠે પચીસ ત્રીસ વર્ષની વયમાંજ સર્વસ્વ કુટુંબી હેતુ તેમને પસંદ નથી. પચીસ ત્રીસ વર્ષની વયે તો એ પોતાના ધૌર્વનું પ્રજાત ઉત્પન્ન એમ માને છે.

તે પોતાની જન્મતિથિને બુધીને સૌન્દર્યની દિશામાં આગળ વધતી જાય છે. તેનાં મધુર અવનનં વર્ષે ગાગાના પાસ પેઠે એકપછી એક આવતાં જાય છે. તેની અવસ્થા—ઉંમરની છાયા તેના ચહેરાની સુંદરતા અને શરીરના બાંધા ઉપર પડતી નથી; કેમ જાણે સમય તેમની પાસે આવી તેમના સૌન્દર્યથી મુગ્ધ બની પોતાનું કર્તવ્ય ભૂલી જાય છે.

ધૌર્વની આ તીવ્ર આકાંક્ષાનું એક બીજું પણ કારણ છે. સ્ત્રી અને પુરુષના બનેલા રૂપને તે એક જરખું લાગુ પડે છે. અવનનં ઉવાનમાં જ્યારે પાન-ખર ફટ્ટ આવે—છે ત્યારે મનોભાવ પણ મોતમની કોરતા જોડે અશકિતતા અનુભવ કરે છે. જુવાનીમાં જે કામ કરવું સફળ લાગે છે તે તે વખતે અત્યંત દુષ્ટ લાગે છે. એટલે ઉંમર યવા હતા પણ આરંભમાં યુખ જોતાં જો મુગ્ધ કરચથી વરસતું, યુવાનના જેવું દેખાત આવે તો સુલભીતો ઉત્સાહ ફરીથી દિલમાં ચંચાર કરે છે. અવનનોકાને ફરીથી દૂર દૂર ખેંચાવું સાલસ આવે છે. નિરાશા અને મરકારને રચાને આજી અને ઉજસ દેખાય છે.

આગકાસ અમેરિકા પુરોપમાં સૌન્દર્યમંથની વસ્તુ-ઓને વેપાર ધીકતો આસે છે. પાઉકર, ફેસફીમ, લિપસ્ટીક, વગેરે બનાવવાનાં સેંકડો કારખાનાં ઉપરાંત ખાસ જાણકારો-પણ એ કામમાં લાગેલા છે. ન્યુયોર્ક, લડન, પેરીસ જેવાં શહેરોમાં તો સૌન્દર્યના ખાસ જાણકારો યુગલ છે. ધણીએ તો લાખો રૂપિયાની પૂંછ શેકી સુંદરી બનાવવાનાં કારખાનાંજ ઉદ્યોગ્ય છે. આ કારખાનાઓમાં બધું કામ વૈજ્ઞાનિક રીતે ચંચાની મદદથી થાય છે.

આ દેશના છાપાં અને સામયિકોએ તો કેમ જાણે સૌન્દર્ય સાધનાનો પ્રચાર કરવો આરંભ્યો હોય! વીસ વર્ષ પહેલાં જર્મનીનાં છાપાંઓમાં આ વિષયનો

એકપણ દેખ મળવા
અસમર્થિન હોયો, ત્યાં
આજે કેટલાંય પત્રો
એજ વિષય મુખ્યત્વે
થયો છે વાતાંત્રી અને
મબીર લેખો આપનારા
સામર્થ્યો પણ આ વિ-
ષયે અર્પે કરે છે, એટલે
મુખી કે મબીર લેખિકા
વિચારો ફેલાવનારે પણ
પણ આ માળખાનાં મોટા
ભાગમાંથી મુક્ત નથી
દિવેરીઓએ પણ
સૌન્દર્ય-રચનાના ઉપા-
યોથી તદ્દન અત્યંત તે
નહોતી. મુરોષ-અમેરિકા
કાગ્ર નેટનો તેનો વિ-
શિષ્ટ નહીં થયો હોય એ
ખરું, તેમ ભારતના
સીએએ પોતાની સીએએ
પાઉડર અને રંગ લગાડી

દિવેરી મલીયાની સૌન્દર્ય સત્કવર

મુશોભિત કરવાની નજર નહીં લાગી હોય, પણ દિવેરી
સીએએ સૌન્દર્ય પ્રાપ્ત કરવામાં કુદરતની પ્રજ્ઞા
મદદ મળતી હતી સરીખનાં અંદરના કાગ્રોમાં કાન્તિ
પેદા કરે એવા તુલસી અને પ્રજાવ ઉત્પન્ન કરે
એવી દિકાઓ આશ્ચર્યમાં મળી આવે છે

હાથ ઉપર મેલીના રંગની વિવિધ માત્ર, વનમા
અગતા, હોય ઉપર સુદર રંગ, મુખમાં તણિય અને
અંખોમાં કાગ્રના બારીક ભારતીય તુલસીનાં કાગ્રોમાં
સાચાં કાગ્રોનાં ભારતીય રમણીઓ મુ સુદર લાગે છે
મુ એવી રમણીઓમાં સરસતા અને માલતી એકી છે.

આજ કાગ્ર કેટલાક દિવેરીઓને હાથ સાથે કરનાં
માટે પાઉડર વાપરવાની આદત પડી છે; પણ લીલા
માગ્યાં, ખાસ કરીને લીલામાં મળતી દાંતની અંગ
રસી નીકળતી હોય તે બધું પો છે માલતી અને
વસાની હાથ પણ મુલકરી છે

સીએએ સરીખની મુગ્ધતા અને તેનું મગીર મુદે ના
સાચામાં માથે પાળીનું એક ઉમડોને અગાધ પળો
લાગે થાય છે એ પ્રકારનાં કમળથી સરીખનાં મુગ્ધતા
અંખો સાચી રીતે ખાતે છે અને આનું એવું દીપ્ત
છત્રી છે

એ બધું છતાં, સૌંદર્ય સંમંથી હિંદી સામગ્રી જે હોય તે; છતાં વર્તમાન યુગિને તેથી સંતોષ થાય એમ નથી. વિદ્યાનતા મુખમાં નવી શોધ ચર્ચા લેકો જૂની વાતો જૂની જાય છે અને તેને અચરજન ગણવા લાગે છે.

આવી સ્થિતિમાં આપણી છોકરીઓ મરી ઘરા-ડવાનું કે છુંદણા મગાવવાનું થી રીતે પર્ચક કરે? તેઓ પોતાને મહેત્તા લજીતર, સોખત અને આયુષ્યને અપૂરણ આવે એવી હમેશાં નવીન સૌંદર્ય સામગ્રીની શોધ કરી કરે છે. આવી પોતાની જરૂરીયાત પ્રમાણે યચિને રોતોપવા અને શૂભારકલામાં સુધારા કરવા આપણે પાશ્વત્ય દેશોની શૃંગારકલાને યોગ્ય ઉપયોગ કરીએ તો શું ખોટું છે?

આ સૌંદર્યકલાના હિંદીઓ જેટલા બીજા કોઈ દેશવાસીઓ ભાગ્યેજ વિરોધી હશે, એટલે આપણે આ બાબત ઉપર ગંભીરતાથી વિચાર કરવાની જરૂર છે.

પાઉડર લગાવેલો મહેરા મૂણા-નિતરકારને પાન નથી, પણ પાઉડરનો દુરપયોગ થયો હોય એવો મહેરા છે, આધુનિક શૃંગારકલાને વિદગ્ન સાથે ગાઢ મંજબ છે. તેમાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે ઘણા અનુભવ અને સમયની જરૂર પડે છે, અને તે સાથે મનોરુત્તિ પણ કલાગ્રિમ અને સુઝવિપૂર્ણ હોવી જોઈએ.

અમુક સ્ત્રીના મહેરા ઉપર લગાડવા માટે કયો રંગ કામ આવશે તે માત્ર અંગન અનુકરથી ચમત્કાર છે અને તે માટે મહીનાઓના અનુભવ અવશ્યક છે, અને તે લગાડવામાં કુશળતા હોવાની પણ તેટલી જ જરૂર છે.

જેટલાક લોકો કહે છે કે સુન્દરતા સ્વાભાવિક છે, તેને કૃત્રિમ બનાવવી ઠીક નથી. આ સમજોતો બ્યારહારમાં અર્થ ચતો નથી. જેટલીક ખાસ વિશિષ્ટતાઓ જતી કરતાં પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયેલી બીજોમાં સ્વભાવથી જ સુંદરતા નથી હોતી, ત્યાં સુધી તેને પ્રાપ્ત કરી લાયક થતાં ત્યાં સુધી તેની સુન્દરતાનો પૂરો વિશ્લેષ નથી થતો. બાળનાં તમામ સુંદર અને શેમજ દૂરો માત્ર માલીના કાંધુ પરિશ્રમ અને વિશેષ યત્નથી ઉગે છે અને ખાટે છે.

સંસારની તમામ અસંખ્ય ભૂતિઓમાં પણ સુન્દર બનવાનું થોડું ઘણું યાન તો હોયજ છે. ખરું છે કે સંખ્ય ભૂતિઓની દૃષ્ટિમાં તેમનું આ યાન ટુચ્છ અને હાસ્યજનક લાગે છે, આ ઉપરાંત એમ કહી શકાય કે અનુભવ જેમ જેમ સંખ્ય લાંબીકરોડ થતો જાય છે તેમ તેમ તેની સૌંદર્ય ભાવના અતેજ યચિ પણ બાળજ વધતી જાય છે; અને તેની એ યચિ સંતોષવા માટે તે નથી નવી શૃંગાર સામગ્રીઓ બનાવે છે.

પ્રકૃતિ આપણને જે બીજી આપે છે તેથીજ માત્ર સંતોષ માની બેસવાતો મુખ રહ્યો નથી, વિદ્યાનનો ઉપયોગ કરી તેને સુંદર બનાવવી જોઈએ આ પેલાનિક યુગમાં જ્યારે જીવનની બધી દિશાઓ વિદ્યાનના લેખથી ચમકી રહી છે ત્યારે માત્ર સૌંદર્યના શ્લેષને તેનાથી વચિત થી રીતે રાખી શકાય? કુપ્રતાતો ગાય કરી એસારને સુંદર દરમ બનાવવા જેવા મહત્વના કામમાં જો વિદ્યાનનો ઉપયોગ નહીં થાય તો બીજા કયા કામમાં થશે?

• હિંદી ઉપરથી.

રત્નરાણી

[એક શ્રેય કથા]

સેખક: રા. દેસાઈ પરમાર

કમળપુલ દસતા દર્શાવે વાદળ દારામાં ઊડી
અર્ધા દર્શાવે સુવર્ણ વનસ્પતિ પુલમાં સ્થિત દર્શાવે
અને અંદર વસ્ત્રમાં રમતા ઉતરી દર્શાવે નવર
ધીવરના રવિ... એવા સુમધુર દિવસોમાં રમણકુમાર
રત્નરાણીને કમળપુલ એક નાની દરણીની બેઠ
કરતા આવ્યો.

આવી સુંદર બેઠ અને સુંદર દરણીને જોઈ
રત્નરાણીને બહુ આનંદ થયો, અને વળી આ તો
રમણકુમારની બેઠ હતી ! એટલે તેના આનંદનો પાર
ન હતો. 'એ જો તેઓ અ-ચોખ્ખને આદર્શ દર્શાવે-
અને મનમાં થયો હતો અને આંખોની માંડે લગ્ન
મુદત પછી મરે.'

મનમાં ને મનમાં રત્નરાણી બોલી.

'મોર' રાજકુળ ઉંચું છે એટલા માટે જ એ
મને આદે છે એમ નથી. મારી જાગીર મોટી છે
માટે એ મને આદે છે એમ પણ નથી. એ તો મારા
શુભને આદે છે, મારા સ્વર્ગસ્થાને આદે છે, અને
પોતાને જ આદે છે.'

એટલું બોલી તે જોરમાં ફરવા અને પોતાના
લગ્નના સાથની ડોર જોવા માંડી. બરાબર એ વડીએ
રત્નરાણીની વધ આવા જોરમાં આવી અને તેને
રત્નરાણીને પૂછ્યું, 'ભા, એ કોણ મળવા આવ્યું
હતું ?'

'એ તો, માનજાઈ ! રમણકુમાર દવા. માટે
આમણાં લખે છે.

એટલે માનજાઈ મોં મલક્યું અને તે કહેવા
સાગી. 'હિરકુમારની લગ્ન સુધી તો બધું બરાબર
પાર દોરવું આવે છે. અર' કહ્યું તો આ મધ્યમાં
જાગીરનો દરવાર તો રમણકુમાર છે, અને હું પણ
બરાબરી રત્નરાણી નથી જ.'

'અરે માનજાઈ, માનજાઈ ! આ હું શી માંડી
વાત કહે છે ? હું બોલે છે તેનું તને જ્ઞાન છે કે ?'

'હું બોલું બોલની દોડ તો મને પરણી પુછે.
હું સાચું જ કહું છું કે હું મારી દીકરી રત્ન જ
હો. રમણકુમારના ૨૬ સદમર કન્યામદર શાકુલાને
દીકરી હતી પણ એ તો બચપણમાં જ મારા જો-
નામાં મુજરી ગઈ હતી. માઈ જ વદાણું બાળક
દેખ એમ મેં મારા આ દાણે તેને દારી હતી પણ
આ વાત જાતી જ નથી એમ મેં તે ડાની રાખી
અને એ ફરતીને જારે મેં મારી ડાકરી-તને કુચરી
જાતી રીધી.

'અરે મા, તે' બહુ બૂઝું કહ્યું. તારી વાત સંભી
દેણ તો તે રમણકુમારને બારે જનવામ કર્યો છે.
કન્યામદરની જાગીર રમણકુમારની છે-મારી કે આપણી
નહિ આ તો ડેનરપોડી મધ.'

'હવે એ થયું તે થયું માટે એ જાણન કાંઈ
બોલીય નહિ. આ બધું તારા મનમાં સમજી રાખારે
અને આગળી કાલે તમારાં લગ્ન થઈ ત્યારે એટલે
સૌ મારાં વાનાં થઈ રહેશે.'

‘પણ હું તો હલકા કુળની તો ખરી ને! હું અબધદીએ’ રમણકુમાર પાસે જઈ બધી વાત કહી દેશ. મારાથી જુદાણું નહિ ચલાવાય. આ મુવજુ-’ હાર અને મોતીની માળાઓ કાઢી નાંખ, મા. મારે એનો કશોય ખપ નથી.’

‘અરે મેટા, મારું કહ્યું માની જા, અને આ વાત તારા કાલા વાસ્તે જાની રાખ.’

‘મા, એ માથથી ન જ થાય: અને રમણ-કુમાર એ ખરા અંતરથી મને ચાહતા હશે તો એના સાચા પ્રેમમાં હું શકા રાખીશ.’

‘દીકરી, આ કુનિવામાં સાચો પ્રેમ! અને ચકા! રમણકુમાર આ બધું ત્વજીએ એટલે જગીર ઉપરનો પોતાનો હક રજુ કરશે.’

‘તો હકની રીતે એની જગીર છે તે એ લેશે. એમાં શું? મારે આ મહેલમાંથી નીકળી જવું પડે તે જગલમાં બટકો બટકોને જીવ ખોલો. પડે તો પણ શું?’

‘ત્યારે બેટા, આવ મને છેલ્લીવારની મળા લે. મેં તારે સાથ થઈને મેહું પાપ કર્યું છે.’

‘અરે મા, મારી મા, આ બધું શું કારણ’ બની ગયું! મને તો હંઈ સજ પડતી નથી. પણ તું તો મારી જનેતા છે, તે હું તને બેઠી લઉં, અને તું મારા માથે હાથ મુકી અને આદિપ દે. હવે હું છેલ્લી વારની વિદાય લઉં છું.’

હવે રત્નરાણીએ જાકા પછેડાં એકી લીધી. હવે એ હંઈ પ્રથમની રત્નરાણી ન હતી: સાદી રત્ન હતી. પછી રત્ન મહેલ છેડીને ચાલી નીકળી. માથાના અંગેડે ફક્ત એક મુલાખાનું જોતી તે ખોલે અને જોયેરોમાં થઈ આગળ ચાલી.

પણ કમળચેત પેલી નાની દરણી બેઠી હતી ત્યાંથી તરત ઊઠી; પોતાનું માથું રત્નરાણીની હાથે-લીમાં ઘસ્યું અને તેની પાછળને પાછળ દીઠવા માંડી.

પણ રમણકુમાર પોતાના રવેશ પરથી એને જોઈ, અજુબાણે પગે તે રત્નરાણી કને આવ્યો અને બોલ્યો:

‘અરે રત્નરાણી, આ તું શું કરી બેઠી છે! આ તને શીએ છે? મંસારનું અનુપમ રત્ન આમ બીખારણને વેચી કેમ લાગે છે?’

‘એ હું બીખારણને વેચી આવી છું તો મારું પ્રારબ્ધ જ એવું છે. હું ખરેખરી બીખારણ જ છું હું હંઈ રત્નરાણી નથી.’

‘હવે એ ટીપ્પણ કરવાં જોડી દે કેમ જે મેં તો મારું તનમન અને ધન તને અપાંજુ કર્યું છે. વાપ્યા મનસા કર્મણું હું તારો જ છું. આ તારી રમત મારાથી સમજતી નથી. સાચું કહે થુ છે!’

પછી તો રત્નરાણી ટહોર થઈ ઊભી અને એના હૃદયમાં બળ આવ્યું. એકી દસે રમણકુમાર ત્યારે જોઈને તેણે માનવાઈએ કહેલી બધી વાત કહી દીધી. એટલે રમણકુમાર મનઃકર્મા અગ્નિપ્રકટ કરી પડ્યો. પછી તેણે રત્નરાણીને હાથ ઝાલ્યો. તેના મસ્તકને એ ચુમ્યો, અને બોલ્યો:

‘એ-તું જન્મથી રત્નરાણી ન હોય અને ને જગીરનો હકદાર વારસ હું હોઉં...મારી રત્નરાણી! માની લે કે જન્મથી તું રત્નરાણી નથી જ, અને આ જગીરનો હકદાર માલીક હું જ છું...તો પણ આવતી કાલે આપણે હવેવાણે પરણીશું જ; આવતી કાલે જ મારું બધું તારું થશે અને તું મારી સહાની રત્નરાણી જ રહેશે.’ (કેનીયવતી કાવ્યપરથી.)

પ્રાણના પ્રકાશ

પ્રાણના પ્રકાશ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૧]

હૈયાના હોજીથી ઉડતા કૂઆરા,
પહોંચી અલસ્ય એક ઠામ
આરે બાજુએ લિંબી અશ્વમેધતા,
બીરે પ્રસાદના ધામરે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૨]

સદાય જગતા અંતર મંદિરમાં,
ઠોટિ કિરણના ઉત્તરઃ
એક એક કિરણે લાખ-લખ ઉજળે,
યાતો તિમિરનો નાશ રે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૩]

સૂરજ આધમે ને ચન્દ્રમા આધમે,
આધમે ના આ ઉજસઃ
ભરતી ને જ્યોત તેા સાગરને લાગતાં,
અસપ આ પ્રાણના પ્રકાશરે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૪]

લિખા સૂરજનીને શીતળતા ચન્દ્રની.
સન્ધ્યાની મુરખી ભરેલી.
હેવી કેમગતા મનહર નૂતનતા !
પ્રેમલ પ્રકાશમાં પૂરેલા
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

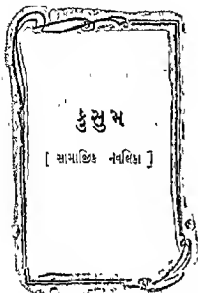
[૫]

આભની અપ્રાપ એના વિરાટ રૂપમાં,
અખંડ રાશનીની રેલઃ
સઘળે સ્થળે એક આરમતા ભોમવે,
સૂર્યમાં સૂર્ય એની વેલરે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૬]

આવો પ્રકાશ દિયોલે આ જ્વીતે,
જગલે અનનીનાં ગાનઃ
એજાજ દુળનાં બાગક આપણે,
ઠરીએ સમરસનર્તુ ધનરે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

માદિનીચન્દ્ર

લેખક :
શ્રી. મધુવનરાય શુક્લ
ચિત્રકાર :
શ્રી. કે.સી.પ્રિય

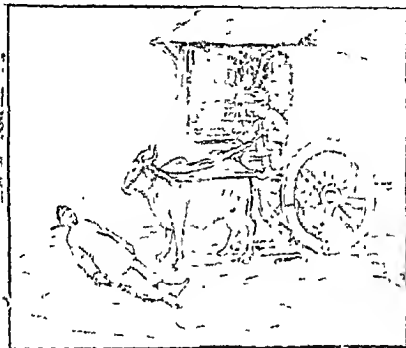
અસમત મેં કોઈનેય સંતોષ સુખ અને શાન્તિ
અર્જા નથી. એટલે તમારે પણ મારી કનેથી એ વસ્તુ-
ઓની જાણ તો રાખવી પડે જ. મારી આ કહાણી
તમારા પર વિશાળી ડાયા જિવાન અન્ય કરુ નાજે
એમ મને તો લાગતું નથી. હશે

મારું નામ કુસુમ છે મારી કોઈને શાપ દઉં છું કે
મારું નામ સમ્યાકેમ ન પાડ્યું. મારી કહાણી જો તમે
ધીરજ રાખી પૂરેપૂરી સાંભળી લેશો તો તમને ખાતરી
થશે કે હું માત્ર નામે જ કુસુમ છું બાકી ખરું કહેવડાવે
તો પચાદશિ કોર છું લોકોનું દીપ્ત દેખી ભણી
જાણનાર વચ્ચે કેમકા બન્યા છતાં મેં જેટલાં
લોકો પીધાં છે તે જોઈ તમે કેમકશી ઉઠશો.

મારી ચૌદેક વર્ષની ઉંમરે સારું કાળ જોઈ પાંચસો
રૂપિયા જેરામણીના આપી મારાં માળાં મારું લગ્ન
કયું. જેને તમે દાધાળા કહો એવા મારા સ્વામીનાથ
હતા. એના બોલવાકરવામાં ખાલપીનામાં, જેરામાં,
જેરામાં કશાપ દગ ન મળે. એના વાળ બાઝા,
એની આંખો ભરી, એની શુદ્ધિ ભરી.

મારું સમગ્ર દુર્કાંડનું કના. મેર એક નાતું બળ-
દાયું અને એકો ઉધરાણી વારસે રાખેલાં. મારા સ્વામી-
નાથને જ્યારે જ્યારે મેં પેલા બાપોરીઆ વારસે જોઈએ
ત્યારેત્યારે એમના પિતાશ્રી માડી મોટી ખ્વાર તીકે, એ-
ટલે રસ્તા વગેરે સુધે જઈ કોઈની પેટે તાણ કરે. માંથી
મહાત્માની મારકે સત્યાગ્રહ આરંભે અને લે ત્યારે જ
હુડી જમ ગાડીને આમળ જવા દે ખાતરી વખતે શાક
અમર થી જોણુ પડ્યું હોય ત્યારે 'એ મારી મારે !'
કહી બેઠી હું. એમની વીસબારીસ વર્ષની ઉંમર
યજ્ઞ તપશ્ચર્યા એમનું આત્મચર્ચન હતું. આ દેશ મેં પણ
મારી આજે અનેકવાર જોયલાં. વિધાને ને એમને વેર
હતું એટલે લાણેલા લાભોળ સુધી જ. આવા પતિ સાથે
મારે પાતું પડેલું.

અને મારા પેલાનાં વખાણુ મારાથી મારે મોડે
જો કેમ કરાયું છતાં જો સત્ય છે તે તો હું કહી નાખીશ.
વળી મારી લાપજી વિશે તમે પણ છેવટે તમારો સ્વ-
તંત્ર મત જાણી શકશો અને મારા જ મતને રોક

મારા સામીનારને ત્વરે ભારે બે દિવસ બાંહેડીઆ વખતે જોઈએ ત્યારે ત્વરે એમના પિત્રની પાસે જઈને જાણે, એટલે જન વચ્ચે મુઠ્ઠા થઈ જાય તો પોતા પાસે રહે.

આપણે, માન મધ્યમ વર્ગનાં પણ શરેરી માણસો અને મુજરાની બધાં પિરજી પામ કરવા દમ અંજારેજી બે ત્રણ ચોપડીઓ ભજવવા દીધેલી. મારી વિવધાં અનુચિતો મારે નાજરની, પરાક્રમી, મધ્યમની, સત્તેલી, પા રસીની બાંહેડીઆની વિવિધ મંજૂર હતી એમનું દેખ-રેખી હતું "શુ સા" બોલ્યું, વળતા મુઠ્ઠા પાડવા, મેંવેરો વાંચાનું શિખી.

મારાં અને મગ પતિનાં મુજરાઈને તમે અંજારેજી કરો અમાને એવ મી રીતે મગે મેં આજનાર મગે મેં મી પાડી મુઠ્ઠા જા વળા દોઝા દોષ અને

અંજારી મેંવેરો. મુજરા દેશને દોષ ત્યારે એમના માથાના મુઠ્ઠા બાંહેડી દોષ અને વાગ રસારીના માથા નેસ દોષ દુટ્ટીય દાખલાત્તાર નોવેન વાંચની દોઝ ત્યારે એમને 'મજરામાઈ' વાંચણની અનમ પણ ન દોષ.

પરેલ આજ્ઞાની પડેલી મો જ માટે અને મારા પાનિને પુદ ઘણ એમને મગ દુધઈ મીની નાખ્યું. મેં એમને નવચો કર્યા એમને મારો ચોટાંગ તાણી પણ દુધેલી નાખ્યા મેં એમને સારી પો નેલીઆ કર્યા એમને અને અપાઓ મગી મેં એમને મુંગીઓ

દીધી અને હાલો મારી. હાથમથા કર્યા સુધી ચાલુ રહ્યું
હું એમની સંવાદાત્રિની ન જ ચાલું. એમણે એમની
સુએલી માને કુંભારી. મેં મારાં હાથનાં મજાપણ
નામની પેટ પાડી. આરોગીપારોગી બધી હતી દેરી
આપ્યા અને અમને છૂટાં પાડ્યાં. હો હો શુભ નહીં.
ખગલગાટથી પેળા એકઠી ચર્ચા મધ્યમ થવા આવેલી
હોય માણસની એટલી મેન્ટી કે ન પડે વાત.
હિન્દુ લખના ખસ વરણા તે આ લેખા થયલા
લોક તેઓ અમેદમ મન દર્શાવવા લાગ્યા. વિશ્વવિષ વાનો
કરવા લાગ્યા ' હોય હોડાં છે, નાશ છે એમ જ
થાય અમારે પણ એવું જ થયું. મોટા થયે અકલ
ગરબી એટલે એમની મેં સમજાવે. આ તોમલ
સાંમજી આવી પડેલી રાનેશન મારાં મ.ગાપ મને
હત મયાં અને મોડી રાને તમારો એવા લેખા થયલા
મોટ સામસામી વતો કરતા વેરાવા.

૨

વરેંકે શીટી ગધું અને બીટ વાર મને સામરે
વગાવી. ફરી પાછો પણ એતો એ જ ફોતો નોતા
માત્ર સ્વામીનાથ સુધર્મા કે નોતો મારો સ્વચાવ ર્ધો
પણ આ વેળા મારા સહરાએ અને સમજાવી, પડતી
શાન્ત પામી પોતાની પાસે જ સુવાડી.

સદ્યારે હાતામારમાં જ મેં અમરા પરની સા-
મેની બારીએ એક પાડીક હટકતું બેધ અને એમાં
' કંઈક કુમાર રમાતી. ' એમ. એ.

પ્રોફેસર, મહારાજ ડૉરેજ

હાથેલું વાંચ્યું. એમનાં એક જુદ વિષય મા
અને એનો ખીલક રહેો એવો એકનો એક દીકરો
એમ જે જણા માં ખાવાપીવામાં, ન
ન મળે. એના વાળ બા. હનો.

કેસર, એની સુદિય બાડી.

માડી

પેં દેરીઆડીનીમાં કરતાં કાગાં મેળાં, હજો જા
સા એવો પેજો પટલ, પાસી ફેલનો મો
વેલીશવનો હાથે કાપ અને એનોર ટેપી પેડી
દારમાં રમાલ સુધારવો સુધારવો એ બ્યારે ફોલેજમાં
જતો ત્યારે હું મારી નજર પેલિ ત્યાંસુધી મારા
જામમાંથી એને એક રહેતી. વગી રિત કલ્યાં
મંથવ અને મનલાની પાંચ જેવું રંચીડ અને પે.
રજ પેડી એ બ્યારે એના આંકેલ્યાગા. કેચાઈ
કનચતી મેંથી પાડેલું માથું ખુટી રાખી એની સ-
ગ્રીમમાં વાંચતો કે હખતો ત્યારે પણ હું એને મા
મારીઆમાંથી નીકળ્યા કરતી. એ વખતે હું મારા
મન સાથે વિચારતો કે એ પરણેતો હશે કે કુવારો
અને પરણેતો હોય તો એની પત્ની કેવી માન
શાગી હતી

એ સાહિત્યનો પ્રોફેસર હનો. એને ત્યાં જોય
ટપાકના પેપરો અને ચોપડીઓના ચોક્કા આવ્યા
મગરો એ " અમુ તરણ આ ઉચ થયો સુ
જોયો મતા લોક " નામનું પ્રસાતીક આવો ત્યાં
હાથથી આરોગીપારોગી પણ પોતપોતાની પચારીને
ત્યાગ સત્તર કરતા. રાને સુરી વખતે " પ્રેમજ બેલિ
તાયે દાખરી મુજ છત્રન પંથ ઉમળ " ની ચમત્
કરતો ત્યારે અમુમાણતું વાતાવરણ શાન્ત અને
પવિત્ર તથા શુભમય હતી ચમત્ લાગતું. વગી રાને
વિરલે બરેરે પોતાને દાંચકે બેસી એ બ્યારે " મુજ
વતમાં નથી કે નાશા સિવાય પણ તું શું કરું " વળું
હિન્દુ વિષયનું વર્ણન કરતો ત્યારે તો મને એમ જ
લાગતું કે એમાના એકેએક ઉદ્ધાર મારા જ છે.

એની સ્ક્રીમ વચ્ચે માગ હતી. અમરા મહાની
એવું મહાન એક હાથ દુર હતું બિાં
પાસે જ એવું રેખજ રહેલું. રોજ બડતી
નવી ટપાલ એ ટેબલ પર પડી રહેતી. એ ત્યાં

.....એટલે હું સમી રહીને એકચોપડી ખેંચી લઉં ...

નવી ચોપડીએ મંત્ર રતો વાંચના-અને તેના પર મોંઘ
લખતો, એના અને અમારા મહાનવી હૃદયને એક
ચલનના તાકીઆથી જ અંગતી એ તાકીઆ પર
એનો કેટલોક ચોપડીએ રાતરિવસ પડી જ રહેતી.

હું બહુની દલી તારથી જ મને ચોપડીએ વાંચનાને
શાખ દત્તે એ તે તમે જાણો છો જ. મારી ખિયતી-
માધી હું રહેજ દાઘ લગાતુ તે મને રોજરોજ નવી-
નવી ચોપડીએ વાંચનામતી રોકે એમ હતું આ સામ

હું એજ જવા દઉં એવી ખરી ? એ ક્રિસ્ટિયનનાં લોકચર આપના જમ અને મારા સત્કાર પોતાના પોતાના પુત્ર સાથે દુકાન પર જમ એટલે હું ચાચવી રહીને એક ચોપડી ખેંચી લઉં અને એછી પક્ષાડીએ પૂરી કરી પાછી મુખી આલું. આ મારો નિયતક્રમ. એની મા તો પરમેશ્વરનું માણસ એટલે એ તો પોતાના દીકરાના સ્વમીક્રમ તરફ ફરેકે પણ શાની ?

પણ મારી આ લેગેલ મારા સહુણા સ્વમીનાથે દેખી હશે અમર તો કોઇ ખાઈપી ઉતરેલી વૃદ્ધ પંડાસને એમને કારખાયા હશે, એટલે એ એક દિવસ રાંધણી બહારથી આવ્યા અને તકુમ્બા.

“અહીં છે ! એને માંડી બાંટી કરવો છે સું ? એ થી લેવેલ કરે છે ? શાનો તાર મોડલે છે ?”

“અખરદાર, કમાલીને મોલો નહો, આવ્યા તેવા પાછા ચાલ્યા નહોત. નહિ તો નેવો જેનું મશે.”
એ આંખ ઠાઠી જવાબ આપે.

મારા પતિને એટલો પોતો ઉતરી ગયો અને એથી બચતા ફફડતા પાછા દુકાને ગયા. એ ૧ આ બદલ એમણે ઠાઈ દિવસ માર્કનામ દીધું નથી. અમારો સંસાર એ પછી ગડાપાડું કરતાં દોરેક વર્ષ નજીવી.

મારા સસરાએ મારા સ્વમીનાથને જેમતેમ કરી પોતાની દુકાને ગોઠવ્યા હતા, અને દર મહિને નવું ચાર રૂપિયા હાથખર્ચાના બાધી આવ્યા હતા અને રાંધણી તો આજની બજેલી ઊંઘડીએને જેતું આવડે છે એવું આવડતું. હું રોતિજા આક પેટ ન બરાડું તે મારા પીપર જઈ ખાઈ આવતી. ને બોડીએ પીવાનો અને હોટલની ચ્હા પીવાનો છઠ્ઠા તો મારા સ્વમીનાથને નાનપણથીજ હતો. અને હવે બાપાએ હાથખર્ચા આપવા માંડી એટલે બેટા કળ્લગ્યાં, પુરી

અને બટાકા ખાવા રોજ સુધા શાન્તિગૃહમાં જતા થઈ ગયા હતા. બીડીએનાં ખાવાપીવાથી તમે ક્યાં અજાણ છો ? એમાંથી એમને મેમહલુનો રોજ થયો. એ મટાડવા દવા દારૂ શરૂ કર્યા પણ પરેણ પાને તેનાજ બાપના સમ. એક પાસે દવા ચાલે અને બીજી પાસે એમની છઠ્ઠા મોઢળી મહાસે પરિણામે અને પાંચ વર્ષ સધવા રાખી ગાસા સ્વામીનાથ સ્વધામ સીધાવ્યા. એમના અવસાનથી મને શોક થયો નેત્રએ તેવે ન થયો. હું પરજેની કંવારી રહી.

એ પછી મારે વરો કવરો એક વર્ષ ખુલ્લો પાળવો પડ્યો. અલબત્ત, એ રિયનિમીય મારો વાચનઅવસાન તો પહેલાંની માફકજ ચાલુ હતો. ઉઠેરા ટેલેકે અમે બળવત્તર પણ બન્નેો હતો.

જેમ તેમ વર્ષ પૂર્ણ થયું એટલે મહેં છૂટકારાનો દમ ખેંચ્યો. શોક પૂરો મર્તાની સાથેજ મારે કંઈકુમ્મર સાથે વાતચિતનો સંબંધ તરૂ થયો. એમાં કુદરતનો હાથ ખરોજ. હું એના ૨૫ પર કુમ્મર થઈ. હું એના બપુતર પર આદરીત થઈ. હું એની દબ્બજબથી લુબ્ધ જતી. મારી સહીએની સાથે હું એના વિષે ચર્ચા ચલાવવા લાગી. મારા એના વિષેના આંતરજીવના ઉદ્ગાર વચ્ચે પણ અચકાયા વચર બહાર કાઢવા લાગી. એની સાથે વાતચિત કરતી હોઈ ત્યારે પણ હું મારી ઉર્મિએ માર્મિકતાથી જાણીતવા લાગી. બેતુ કોને કહેવું અને કનેતુ કોને કહેવું એ વિષે અમારે રિધિવિધ પાતો ઘણા વખત મુખી થયા કરવા લાગી. મારી એક સમોવરી પંડાસણુ આમળ એક દિવસ મારાથી બોધી પણ જવાઈ. “અહીં ! આવો ધણી હોવ તો કેવી મજા ! આપણો અવતાર છૂટીજ પડ્યોને !”

થયુ મારા અવિચાર, મારી ઉતાવળ, મારા

સાહસવું ઠપ્પું ફળ ભોગવવાનો સમય જરૂરીજ
આવી પહોંચ્યો.

પોળ આખીમાં અમારા બે વિરે ચણકણ આંલી.
પછી મારી અને કાચી કાચી મંછા, ફેણ અને નેત્રાર
માશી સરાક ચોરે ભેગા થયાં અને વાત કરવા લાગ્યાં
“હાપ! હાપ રે આપ! આ તે શું? એમણે માંકણ
છે શું! આ તે વસ્તી છે કે વરણ? એમને કાંઈ
જેનાર કરનાર છે કે નહિ? આવા અધમવેડા અદિ
દેમ ચાલે!” સરાક ચોરે દરાવ થયો કે આ વાતનો
રિપોર્ટ સંમત કરતાંનાં માગાપને કરવો અને એ
મહા કાર્ય મુદે ડેપુટેશનનીમાઠ સભા જરખાસ્ત યજ.

કંઈપંકુમારની મા બોળી પણ ઝાઝી, જાણે
શંકરનોજ અવતાર! બીજેજ દિવસે એણે અમારા
બેનો હાથો લેધેલ. કંઈપંકુમાર કોલેજમાં પ્રોફેસર
તરીકે ગમે એવો કાબેલ હોય પણ આ ધડકા આજળ
તો અવાજજ બની ગયો, અને કહું નિર્દોષ માણસ
હડકતા આરોપ આગળ ચૂક ચિત્ર બની જતું નથી!
અમારી બેની નિર્દોષતા પૂરવાર કરી આપવાની
બવાબદારી મારે ગાયે આવી પડી અને એ રજૂ
મેં કુનેહથી સજળ રીતે બજારી. ડોશીને હું ચાન્ત
પાડી શકી.

કંઈપંકુમારની સાથેના મારા વાતે ચિતોના વ્યવ-
હારનું અતુ ગંભીર પરિણામ આવ્યું તોયે ગમે
અમારા આ ગંમંધ તોડી વાખ્યો નહિ, ઉલ્ટું જાણે
હું! હુનિઆને રેલ મારતી હોડ તેમ હવે તો પોડોશીઓ
સારી રીતે સાળળે એવી રીતે એની સાથે ભાત
ભાતની વાતો કરવા લાગી. અમારા ધર આગળથી
જતાં આવતાં સ્ત્રી પુરુષો પર દીકા કરવા લાગી. મારે
કંઈ બજારમાંથી જોઈએ કરીએ તે પણ એની માર્ગદ
મંચારવા લાગી. મારે વચિવાની ચોપડીએ હાથે

છેમે આપ લે કરવા લા
સભા બરાબર. પોતાનો
જગી ધૂકી એ સભા નવેસર મસલત
જોઈ સુધી કરવા લાગી.

એવામાં એની મા એમીતી માંડી પડી. પથારીમાં
જણ હવાય ચલાવતહિ. એમીતી મંદવામાં એમીતી
સહાય અનિવાર્ય છે એ તો તમે જાણો છોજ, એક-
લગણો કંઈપંકુમાર પરદેશમાં શું કરે? પરનિદામાં
પૂરાં પોડોશીઓ. તો પા કલાક હોહા કરી આશ્વા
જતાં, જણ એને તો બેનની અગર બેરીની મદદ આ
વખતે આવરણક હતી મેં મારો પોડોશીધર્મ વધાર્ય
પીઠાવ્યો. હું આપોપાછો વિચાર કરવા ન રહી.
લોહો શું કહેશે તેની પર્વા ન કરી. મા જણી બેન કે
પરણેતર બેરી પણ ન કરી થકે એવી કાબેલ કરી
મેં ડોશીને સાથ કરી મારી આ શૂભપા કેવળ
નિત્યાર્થીજ હતી

જમ. યજ રજુ મેં જમલ સર્વેન મદવાજજ
દેમે છે એને લો અમારું બાપ સામિત કરવા પૂરાયો
જોઈતો હતો, અને આથી સમજ બીજો કયો દોષ
રોકે? ડોશી સારી યજ એટલે સદાચેતરની સમાનાં
સમ્યોએ એના કાન સારી પેડે ભર્યાં. ડોશીને ચોલુ
આ એર ન ઉતરું તે નજર ઉતરું.

હવે એ તો અને કાળ દેખરા લાગી. વળી
પોતાના દીકરાને પણ વાતવાનમાં ચારવા લાગી એણે
જાપમાંજે કાંઈ દિવસ ચાની આમન્યા તોડેલી નહીં
એટલે ડોશી જે કહે તે મૂને મોડે સાંભળ્યા કરે,
અને એ ચાંભળ્યા કરે એટલે ડોશીને વધારે સ્વચે.

“મેં મારી ધો જેવો છે! એક ચાંદે લોચાય
છે! જાણે તેવમાં માખ શુદ્ધી પણ લોચાય શાનું!

કુસુમ

આછી દાળમાં કાળું છે, નહીં તો સામે જવાબ
" ન આવે ! "

આ રોજનું ગામપણ. માણસની સદનસંકિત
ક્યા સુધી રહે ?

૪

રવિવારનો દિવસ હતો. મારા સસરા દુકાને ગયા
હતા. કંઈક દુમારની માએમના એક સંબંધીને મળવા
ગઇ હતી. હું રસોડામાં સાજનું શીડું, એકડું ઠરતી
હતી, એવામાં એ ધૂજતે ઓછે ઓછર આવ્યો અને
એક બેઠકે બેસી કામગીરી પાસે નાખી આવ્યો.
હતો તેવાજ ચાલ્યો ગયો. એનો રોજનો અને આજની
રિથિતિમાં મને આસમાન જગાનને તફાવત લાગ્યો.
હું પેટલીક વાર રતબંધ રહી, પણ પછી તરતજ
સાવધ થઇ ઝડપટ કામગીરી ઉપાડી લઇ પાણીનું ટબ્લર
ભરી ભાજનમાં પેડી, અને પરબીલીલ ફાડી કામગી
વાંચવા માંડ્યો.

" કુ કહી સંબંધ ?

શબ્દ ? વાંચ્યો ? મારે કંઈ પ્રવાસી કર્યો છે અને
એક મે વાત કહેવી છે મીઠાથી સંસારનો સાન્નિધ્યો

લગભગ ચારે વર્ષથી હું તમારી પ્રેરણામાં રહું છું.
તમે મને એાજબી છે. હું તમને એાજબી છું તમે મારી
પેઠે ભણો છો કે અધ્યાપકપીઠા મે નથી કાઢી દિવસ
તમારી મરહમી કરી કે નથી તમને અડધાંડી. મે કાઢી
દિવસ પણ આ બધે એવા સબ્બ ઉપચારો નથી કે જેથી
તમારી લાગણી દુઃખાય, તમારે અપમાન થાય, તમને
કશંક લાગે. મારાથી તમારે કાઢી દિવસ લાગતું પડ્યું
નથી, સંતાઇ પડ્યું નથી

પણ આપણે હું કેમનામાં આવે છે ? મને ભય હતો
જ અને તે પ્રમાણે જનું પણ છે કે પેટબળા અને પા-
નિન્દા તત્તર માણસોને અપણને નજર લેવેરે નાદાનમાં

ફેલે જાય છે. એકદમ ઊંચર જ નાલે છે કે લગુરુથી
આપણે નિર્દોષ છીએ. આપણાં છીએ. અલગત, હું જેને
તો આવી ફેલેલીથી કરતો નથી; વિનુ તમને પાલને કેમ
લાગે છે તે મારે ભણવું છે.

હવે પ્રવાસી વાત. આપણાં વર્ષના મારા અનુભવ મને
બતાવ્યું છે કે તમે મોટા મનના અને મોટા પેટના છો.
હું માનું છું કે હવે પછી મારે એ કહેવાનું છે તે સાંકડ
તમને માનું તો નહીં જ લાગે. એ વાતો તમે કુસ્તો તો
નહીં જ લાગો. અને ને કદાચ કુસ્તો પામો તો હું
કહું છું કે પચેપચેને ખાતર સાન્નિધ્ય મને તમને મારું,
લાગે તો મને કદાચથી મારું મર્યા.

સાંભળો. કાઠકો નહીં. હવે તમારે આપણે વિના
કામગીરી વચાવામાં છીએ, નિર્દોષ હોવા છતાંય મારે વચામાં
છીએ, ત્યારે હું તમને કંઈક કહી નાંખવાં સાંકડ મારું
હું કરતો કરતો અને અભાગતાં અભાગતાં કહું છું કે હું
તમને મારું છું. હા કાઠક છું. તાલા વખતથી કાઠક છે.
પણ વર્ષથી કાઠક છું.

રામાવથી કહું ? તમારો વાર અવતો હતો, તમારો
કોઢો કામગીરી થતા હતા, મનુષ્યત્વ અને પશુત્વ વચ્ચે વચ્ચે
વાળી રહ્યું હશે. હા ત્યારથી જ હું તમને કાઠક છું.
તે સમે તમારા પર એ ને વીતવું તેથી મારો અવ બની
જતો હોય તમારો એક રાજ થતા ત્યારે હું એકદમ
તમારી કથા આજ દિનું સમાજને સારતો.

આજથી આપણે ચારે વર્ષ પર હું એક મોટા અને
સુખી લોચી માણસને મળવા ગયો હતો. એણે, મારું
રહેવાનું કેમણું પુછ્યું અને ત્યારે મેં એને તમારા સસ-
રાનું નામ કીધું ત્યારે એણે કામ મારી રહ્યું.

" હું એને સગી રીતે એાજબી છું. મારા આપણને
કાઠકી એના છેાસા સાથે પચાણી છે. વાપલીની અંદર
બરખાદ કરી છે, હવેથીનું ગમ્યા સાથે પાનું પડ્યું છે.
એને તો કાઢી સસરાની પાતિ એાજબી, કે એની મદદ મો
કરે. હું એને મારી પેલાનીનું કાઠકી માનું છું, અને તેથી
એને મારે અને મારી લાગણી થાય છે, અંદરોસાં એનું
અવન રી રીતે કુપાચા ? "

આ રાખેલ કન્યાવત્તા દલુ દેવાન છે અને અદિ-
જાન છે એ સુબોએ માસા જર થઈ અજર કરી. માઠં
છવન એણે સુદી રીતે ધણું ત્યાગી ન અને તમારી
લાગણી થયા રે છે. અત્યાર સુધી અને હિંમત નહોતી.
હું સારમાતો હતો, પ્લોટો હતો. એમ હોવાથી હું મારી
લાગણી દયાથી યાત્રો નહોતો. મારો ઉર્મિઆને હું અંદર
ને અંદર ન રાખાવી દેતો હતો પણ હવે ત્યારે જવતે
આપણને કૌશલ્યનાં ક્ષેત્રે રાંધે છે ત્યારે મારી રાખ દસી
નથી. હું જ્યારે જાર મૂક દસી યાત્રો નથી.

જનવને સારાસારની પરીક્ષા નથી. એની મંડો આપો
સપને અંદાજ ન દેવા કરે છે એને નિર્મલતા મળતી
નથી. એને જનવતા પસંદ નથી. જનવ વાતોને જ એ
વખતની અને કનેજન આપી રહેવ છે. ખુબી એ છે કે
એ જ્યારે જનવતા દોષ છે તે જ પોતે દાવસા મેડો
અંજોરાણી નિર્જેષ અને નિખાલસ મણસો રિતે નસતાર
સુદી થતો વચ્ચે રહેલ છે આવી દુનિઆમાં રહેલું દોષ
તો તે કેમ અને ? થાય તેવા પદ્ધિ તો રાખ જમ્મ
રદીએ એ કહેવલ તમે ભણુલા હેવાં નેહો.

તો યુદ્ધ ? તમે અને ચાહી રાખી ? તમારા સાજન
જર બધી રાખી મેં માઠ હાંવ તમારા આજન આજ
મુદ્દાં હું છે. તો તમે પણ તમારા અંદરના પદ્ધિ
વંચડી ? અને એમ તમારી લાગણી થાય છે તેમ તમને
પણ મારી લાગણી થાય છે કે કેમ તે હું ભણુલા માણું
હું. અલગતા, હું તમારા જર બળનાર કરવા નથી
માગતો. એ રિતે તમે નિર્મલ રહેને આ સોડો રાજ-
ખુશોને છે અને નહીં કે નેરખુશોને.

હાં ? હું ? તો તમે મારી માગણી કણુલ નહિ કરો
તો માઠે છવવર પણ જમ્મ ન જરી. કણુલ થણુ
જમ્મતથી કણુ મધાનમાં માઠં જિત કણુ થણુ છે અને
છવરે મારે મારો આવરણ પૂરો કરવા કોઈ દર રેલ ચોધવો.
પદ્ધિ એ ચોક્કસ છે

કણુલ મારા દુર્મન્યે તમે મારી માગણી કણુલ ન
કરી રાજો તોપણુ નિશ્ચય રાખને કે હું તમને કદિવણુ
પણવનાર નથી. સુવાવનાર નથી હું નીચ નથી. હું કણુલ

તમારા કવરથી નીરામ થવસ તોપણુ મારા વરુધી
તમારે સેલ પછુ દરવાજુ નથી.

પણુ હું માણું છું. અને ખાવિ છે કે તમે કોર કણ-
નવા નથી-દૂર નથી અને તેથી તમે મારી માગણી કણુલ
કરો છો ન

હું છું
તમારે જ થયા માગતો
કદમકુમાર

આ રાખ હું એક એ જણુ વાર વાંચી મઈ
અને પછી ઝીણી ઝીણી ઠાપણીઓ કરી પલાળી
સેવો થયો એટલે કોઈ ન ભણુ એવી જાઓ
નાંખી ચાવી.

મને કહેવા દો કે મુંબરે માઈ ચામકુ જોડ બના-
વ્યું નથી કિન્તુ અને ઠાપણી અને કોરો કરવા
આવે છે અને એમ હું સૌંદર્યવતી નહીં હેખાની
કોંકે પણ આડકં તો બની છું હું. હું ત્યારે બ-
દાર નીકળતી ત્યારે કણુલ બધા અને લીધીલીકોને
ભેળા. કોણુલ મુલાનીઆઓ અલગતા બણેલા જાના-
માના ઝીણી ઝીણી કાઢીઓ પણ મારવાનું મુકતા
નહીં. એ બધામાં એમ. એ. ની કોપાધિ તથા પ્રાકે-
સરની જાવી ધરાવનાર સપ્તિત્યેથી થુવક મારો
થાયક બન્યો.

મને અભિમાન આવ્યું. અને કેમ ન આવે !
મેં જઈ ખાસી લાધી કણુલ મેં આપનામાં માઈ
મ્હેં નીરખા કણુ અને ત્યારે. એ નિરીક્ષણથી હું
ચાહી અને શરમાઈ ત્યારેજ આપનાથી દૂર થય.

મને ભાવનું મળી મ્હેં તેથી મારો આનન્દ મારો
નહીં અને એ આનન્દ હું જોરથી રાકી નહીં. હું પોતે
જ પાચના કરનાર હતી પણ હવે એ જ પાચક બન્યો.
એટલે એને લગાર સવાવવાનું મન મને થઈ આવ્યું.
એ કણુલથી અને જાણે કોઈ અરો હોય એવો ડોળ
હું કરવા થાગી. એની નગરે પડતું મેં એકદમ બંધ

કર્મ આરા વાચન હોલપર મેં' પરાણે પરાણે મંબમ
રાખ્યો એમ છતાંય હું છાનીમાની તો એની દિલચાલ
જોવા કરતી જ. હું જોઈ શકી કે એ બાપડો લેવાઈ
ગયો છે. પોતેજમાં જવાનું પણ એણે બંધ કરી દીધું.
વાનજુઓ પણ એટલો બની ગયો કે વારે વારે એને
એની માતા દપકા સંભળવા પાતા. ડોઝી એને
પાગલ બની ગયેલો માનવા લાગી. મને એની આ
સ્થિતિ જોઈ મઝા પડવા લાગી અંકરાડીયું પીતી ગયા
પછી મેં' એનાપર બીટી લખી.

"બિ. ક'૧૫'કુમાર !

વિ. વિ. એ બાપ મોઝા છે, હું નવાની છું. વડો
જોઈ લખાય તો માફ કર્યો. હું તમને સો વાતની એક
વાત કહી રાખું છું કે ખગદેર એ આગતેડું ફરી લખ્યું
તો. તમારે મદદને મું' બેસાને તો મરડુ થશે. શા
શખો કે હું અને કાળો રીશી રિપિયુ લારવા દેવાર નથી.

લી કુસુમના પ્રથમ વાંચ્યો-

કેમ કેવો જવાન ! મને લાગુ કે ખરી અમન
જોવાની દહે મળશે.

૫

મહેજ તણ્યો આપું' ધર બાળો મુકે છે. સટાક
જોરાના કોમલની અમર પણ અરજ રાની જાય !
મારી બીટી એના હાથમાં પોતેથી તે જ રાતે માલીકરા
વચ્ચે સારી જામી હતી. મેં' કાન મહિષા.

"કુમાર આશું ?"

"શાનું ?"

"લોક કહે છે કે તે કંઈ જોડું નથી. તને એ
રાતે કંઈ કામજી કર્યું છે. મહેરની બાઈડીઓ મહેરોથી
જ તો ! આજ કેલકાવ રિવસથી હું પેટ ભરીને ખાતો
નથી, તેમ પોતેજમાં પણ જતો નથી."

"લોક તો નવરા એમને કંઈ મુશી જોઈએ.
એમની સગાહે હું નાહતી સું કરવા ફાળી ચાલ છે

અને સામાને કરે છે ! અને વગર તહમજો, વગર
જાણે કેઈના પર મને તેવો આજ સું કરવા યુક્તો ?
જાણ હોય એટલું' ખવાય ને ! અને સગીર સાઈ ન
હોય તો કેલેજમાં ન મે' જવાય !"

"શાનું જવાય ! ફક્ત મરીનું આડું જોવા કરવું
હોય તે ? હું બધુંય સમજી છું. દહે મગમાથી
જમ કાઢવા મહિષા છે. રાંડીપુત સાદગાઠ કરે છે તે
કંઈ જોડું ?"

"બા ! બા ! મહેરમાની કરીને મને તેમ ન
જોઈ અને લોક ન દંમાન તને કેઈએ જાત બરડ્યું
છે. બીટું કર્યું નથી."

"મને તેમ. આ મહેરમામાં આપણે ઘેર જવું
છે અને ત્યાં મારે તારા કમળનું ચોક્કું બેસાડી
દેવ છે."

"બા. તે નહિ બને. મને એ આગામાં નાંદે
મને. અને મારે લગન તો કરવું નથી. કરી રહી !"

"આમમાં શાનું મને ! ત્યાં કંઈ બાની મુલ
નંકાવતીએ હોય છે તે મને ? અને લગન કરવું નથી
કેમ ? કંઈ કાલેજોસ તો આપ્યા નથી ને ?"

"બા ! હું તને કેટલી વાર કહું ! મરડામાં
જાવે તેમ જોઈ જાય છે ?"

"ન કેમ જડું ? મારું તો કાળતું કપાઈ જાય
છે. તને આ રાતે જાગત જોવા જવાની દીધી છે
તને અઝઝ સેવારી જનાવું એટલે નિરાઈ"

"બા ! સાંભળો લે હું કલિપજી પરજુનાર નથી.
મારી અજાણ્યમાં જો દેહ કર્યું તો પછી તારી વાત
હું જાણુ જો"

"તો સું હું જોઈ મિરે મળો વધ કાડું ? તારે.
તો એ રાંડ જોઈ નાનું કરવું દેહ કેમ ? મારા બાઈમાં

એ નહિ ચાલે હું તો ભગમનો આનિ. બાળોને કામ કરી નાખું."

"પણ તને એવું કહે છે કાણ?"

"તો પછી તારે કાળા બનવું પડશે."

"કાળો જ છું ને?"

"એ ના. હું બોળું છાતું તેની સાથે તારે પરણવું પડશે. એ વધી ગયેલીને હું છુપાવો તો મારા પરમાં ધાસવા દેવ નથી. રદમન્યો?"

"તે નહીં બને. માથાપની ફજા મેંતાને બચાવવાની છે, નહિકે પરણાવવાની, બે બોલ પરણું મારે છે કે તારે?"

"પીરશે વધી ગયેા દાદી ગયેા. દાદથી ગયેા. દાદી દાપરે બારાં એને કહેનાર કરનાર કાંઈ ન મળે! એ મુશ્કેલી તેના કરતાં હું મેં ન મેં છું."

ડોશીએ એ પ્રમાણે બાળકો વેડા કર્યાં બાળિ માથાં કૂટ્યા. બહેન કોઈ એજ વખતે મરી ગયું હોય એમ તાણીને છેડા વાળી. શું છે, શું છે કરના લોકે બેમા થઈ ગયા. કંઈપ્રકાર તો બચડો આ રજેતાથી બચાવજો ગયો. હું પણ ધરમા રહી રહી રાકેજા મની મઠ. ડોશીનું જોર જોરે કમકમી ગઈ.

રહવારે ત્યારે મેં બળમાદી ડોશીને કહ્યું સારે કંઈપ્રકારને પોતાની બેંચ તૈયાર કરતો જોશો.

"બા! હું સદત જાઉં છું. મિટિંગ છે મારે" રહામદસના સુમારે હમરો બોળજતાં બોળજતાં એણે કહ્યું.

"પાછો ક્યારે આવશે? કાલ?" ડોશીએ પૂછ્યું.

"બનશે તો કાલે કાસમા" રહી એણે ચાલવા માંડ્યું.

એ ગયા એને બીજેજ દિવસે એની મામા નામનો કામગ પોષ્ટમાં આવ્યો. ડોશી અને જોડને કાણુ મેંચ મોહું કરતી અને પોતાનું ચાલે તો અને ચાલવાથી

પાછો નહીં એવું વર્તન રાખતી. પણ પોતાનું કંઈ કામ કરાવી લેવામાં તો પૈકી હતી. સામા માણસની કને પોતાનું કાપ' સંધાવી લેવાની અવગ આવડત એનામાં હતી.

"મડમ સાહેબ! આટલો કામગ વાલો જોઈએ" કરતી ડોશી મારી પગથીલાં ચડી. એ બમણ હતી એટલે પોતાના કીકરાની ગેરહાજરીમા અચરતો એની ન્હામરણું એવું કંઈ લખવા વાચવાનું કામ મારી પાસે કરાવી જતી.

મેં કામગ દાયમાં લીધો અને સરનામું જોયું તો પોંકેસરના પોતાના જ દસ્તાવેજ, અને એ જોતા જ મને કામ પડી અનેક વિચાર પળવારમાં મને આવી ગયા. પરત્વીરીકે કાંઈ કામગ કંઈકે પહેલી લીટી વાંચનાં જ માટે જોઈ મરો પડે એમ લાગ્યું. એટલે હું સમસ્યા ઉપર ટપકે આખા કામગ પર નજર ફેરી બી. કામગ દાદમાથી પડી ગયો. મને કાલે તો મોઢી નવીકણે એવું થયું. હું ધન લઈ મણિ દાવ છું બેસી મઠ.

રેડી બાપડી કશું કશી ચમી નહીં. છતાં એને કુશળ તો આવી જ એટલે એણે પૂછ્યું:

"મહામણી સાહેબાં એમ કેમ છે શું? વચ્ચે તો ખરે?"

જેમ તેમ સાવધ થઈ, કાળજી રાખી કરી. અગ્ર માણીમાં પસણે બાળી મેં કામગ વચ્ચે માંડ્યો.

"પગ્ન માન્યો."

આ વખતે મુરવડ નામ જે' છુકું જ ફીરે છે. માણસની સદનસંજિને હાં દોષ છે. દને માણી પોતા-દને લુપ્ત સદન થઈ રાકેતો નથી. અને તેથી કંઈકની જઈ આજ રોજ હું વિચારીય તરફ ચાલી નીકળ્યા છું. તો એ સન્યસીઓનો મઠ છે એ મામાં હું સન્યસત ધર્મની રીત લઈયા આ કામગ વને નીચેથી ત્યાં સુધીમાં તો હું કાણુ જોઈ રહેલો ફર પડેલો હઈયા.

:: લોક પ્રિયતાના પાશીશી ::

વર્ષો વર્ષ 'કુમાર' ની આહુક સંખ્યા ઉત્તરોત્તર વધતી જ આવતી છે હજી
 વધે જાય છે એ તેની લોકપ્રિયતાની પાશીશી છે. 'એના ત્રિરંગી
 ને સાદાં કલાત્મક ચિત્રો, એના ઉત્તેજના પૂર્વ દેખો, એના બોધક ને
 પ્રેરક લેખ વિભાગો, એની સ્મૃદ્ધ વિવિધતા,—બધું જ અદ્વિતીય છે
 એના એક પણ અંક જુઓ, અને તમે આહુક થવા લલચાશો

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬ : પરદેશના શિ. ૧૧. કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ

હા બનવા કળ બને છે અને થયું ન થયું થઈ નથી. તેથી હવે મારે તમને ઉદવેશ છે એકઠું ન હોવાનું છે કે નાકમાં સંતાપ ન કરો. વાજાલેકા ન કરો. ફક્ત સેકાઈનું કહેવું સાચીએ જ તમે મને ધણી કડવી રસથિતિમાં મુજી લીંગેલા છે. ત્યારે મને ખીલે કોઈ રસનો નજ મુજબો ત્યારે જ મારે આ મારું પકરના પદથા છે મારી ઢાલની ધણી સાલતી, કેટલાકને હું આખની કણી થઈ થયો હતો મારા માથા બનાથી એમને મારું મોતલો બન્યો. એમને રમ્મો નિમ્ન ટક બનશે અને ધણી યાદ વધશે તમા ધણીના સંતાપ મારો હું પાછો આવનાર નથી મેં જ્યારે લતાની નજી છે અને ધરધરની બીજા મારી આવીશ હશે એટલે હું તમારા કામને રહો નથી માટે મને પકડી મનાવવા કહેને મારી પાછળ ન દોડાવવા કે નકામા પૈસા ન બચાવવા એ થયું છે તે દીકરું થયું છે એમ કામની સંતોર માનશે. આપણું મારું કંઈ થઈ નથી.

હું તમારે પગે પડી માથું ઘડું છું કે આજ થયું તે બદલ કોઈને દોષ ન હોતો મારી તમને હવે ઉતરતી જોઈ સલાહ છે કે કોઈની સાથે લડવડી નહીં છલે ચામડું ન બાધતા કે પરમેશ્વરના મુ દેવાર ન બનવા આપણે છાવણ હાથે તો કોઈ રિવરે થયું મળ્યું એથી લઈ હું આટલે દૂર જવા માગુ છું અને ત્યાં રજુ થશે અને પગથવા જેવું કરશે અમર મને તેડી માણવા કોઈને મોહકશે તો ચાર રાજને કે હું છાવણ તો પાછો નહિં જ આવું.

આ બધા કપાલ મૂળ શું છે, સય સુ છે તે કુજ ઉધર ન લાગે છે જ્યારે જણાવવાની તરજ નથી કાલ કે એને એની પર્વા નથી. પોતે જેવા પર સીલપા અંદર છે તેના પ્રત્યે એની સહાનુભૂતિ નથી અને કંઈ કંઈ જ નથી સોઠા ફોવે તેમ જોવાના સીવા અને રાજ એમને પણ ફાનિયા ભાગી નથી થાતી તો આપણે તે કાલુ ન પાછી દેખી મુજબી મારવારા, રજર દેખી પો જાનના, સમાસમાના દર્શન કરવારા અને એવેક મત

નિષ્પ કાલારા મનાયા જ આજ નસખ થિનું નુવલીયાના સોલી પી રહેવ છે

આતમા માટે તમને એ જ ઉપદેશ છે કે તમે આ આમ ન જવા પણ નહિ જ રહો. તે અર્થે ન જ રહી સકાય, તો પછી કોઈ જ નહીં બધો માથા રામદેવ કાઢી નાખલે.

કરી પણ કહું છું કે હું આપો નહીં છું તેથી કોઈને માલો ન દેતા કે થાપ ન આવવા કાઢી છાવણ પરિભ્રમ કહિં પણ સારાં નથી આવવા બધા સાથે મળીને ચાલવાના જ મુજ છે.

અહોરોડા મારી એક નજરની મુખી આવ આવી મર્યા છે હિન્દુ સંસારની આવધુદીને મન આગને સંભારી બનાઓ છે આ રવાનું હું જાણુ તો તથી જ છેદતો છતાંની આપે જ હું ગાંડીમા લેતા છું.

હવે મારા પ્રજામ છે મેં કાનુ તે પ્રમણિ વર્તન બધા ખોટીયાને મારા પરિહાને લાગેખનું મેં કોઈ લાગણી ફાખી દોષ તો એ સોઠા મને માફ કરે એવો મારી માનણી છે મારા જોવાવાવવાથી એમને કોઈને માનુ લાગુ દોષ તો કહેશે કે હવે કોઈ એમને ફાખવારે મળી પ્રજામ સહુને પ્રજામ.

શીઠ

તમારો નાશન જાગક

કદર્શના પચેલાનુ નાચલે.

કેવો કામળ ! હું ખા ભાગનોય નહિં લગી રહી હોઈ એટલામાં તો 'હવેર કોઈરા તને આ છું સન્નુ' કહી કોઈરા મારા પધારના એટલા પડ પડકાર પડી એવી કારણી થીસે પોગનાં માવસ એકદમ કોડી આખ્યાં એ સોઠા તો નાણે બસ કાંપી જ નરવા દોષ ! મારી અને કદર્શક મારની વચ્ચે આડી વેધાર છે એવી વાત ફાલના મળી તો એ સોઠા અમારા ધરમાં રહેજ વાણીને બોલાવ તો પણ કહ

સ્ત્રીઓની શક્તિની દવા

સુંદરી સાથી (૨૯૨૬૬)

આ દવાથી સ્ત્રીઓના પ્રદર, રક્તપ્રદર, સ્વેતપ્રદર, ધાતુગ્રાવ, લોહીવા, ખરબ, મહાંશયના દરદો, અનિયમિત ધાતુગ્રાવ, ગર્ભ ન રહેવો, પેટમાં દુ:ખાવો, અર્જુનવર, કાંઠા, કળતર, ગોળો ચપ્પો, લીસીરીલા, માથું ચપ્પું, હાથ ચપ્પો, લોહીનું પાણી યવુ, શરીર મળી જવું, સુવાશન, તમામ દરદો મરી સ્ત્રીઓનું શરીર પુષ્ટ થાય છે, ગર્ભ રહે છે, લોહી સુધરે છે, શક્તિ વધે છે કીંમત રૂ. ૧ ત્રણની કીંમત રૂ. ૨-૨૦-૦.

દરેક સ્થળે વિલાયતી દવાવાળાઓ પણ વેચે છે.

ધાતુગ્રાવની નબળાઈ મટાડી શરીર રૂઝપુષ્ટ બનાવે છે.

મહાન ટોનીક-શુકલ (૨૯૨૬૬)

હળવો માણસોએ આટી કરેલી ધાતુને પુષ્ટ કરનાર દવા.

આ દવા ધાતુની નબળાઈ મટાડી, બળ, બુદ્ધિ અને ધાતુનો વધારો કરે છે, વીર્યનું પાતળું પડી જવું, શીશીલના નસોની કમજોરી આ શુકલનું સેવન કરતાં મટશે, માથું પથી મુખ ધલ્લો ઉઠડશે, પચીને દસ્ત થશે, છુની કમજોરિયાત મટાડશે અને ધાતુ ધટ થઈ વધશે આ દવા લોહી મુખારી શરીર પુષ્ટ કરી જળિયાન બનાવશે સ્થમદ દવા છે, પેટનો મેદવાયુ મટાડી શરીરની સ્ફુર્તિ વધારશે. શુકલ-ગમે તે કારણથી ગુમાવેલું પુરુષત્વ પાછું લાવશે. ૬૦ ગોળાની બાટલી એકના રૂ. ૨-૦-૦, ત્રણના રૂ. ૫-૦-૦ ત્રણથી પુરુષ આરામ.

અથવા દવાવાળા અને ગાંધીઓ વેચે છે

ધી દવે કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ,

નં. ૩૨૯, કાલબાદેની રોડ—મુંબઈ અને અમદાવાદ ટેલીફોન નં. ૨૨૪૧૬.

તમાસો છે કે શું તે જોવા દોડી આવતાં. સટાક ચોરાની માત્રા કેવી અસર ઉપજાવે છે એ જાણવા એ ખડે-પડે રહેતાં.

નેમતેમ કરી ડોહીને ઉચકી એના ધરમા સંવાડી બેળા થયલા ટોળાએ મારી પાસેથી કાગળ લઈ વાંચી અને ફેટલાક મોંનાં છુટાં ઝીપુરો મારે મોઢે કહેવા લાગ્યાં : “ રાંડ ! તારા પાપે જ આ દેવજેવો છોકરો આપ્યો ગયો ”

હું તો હોબીલી બની ગયું. પ્રેક્ષકો એક કહિરે એ પછી મારાં હાત્તે એ કાગળ મને અને એની માટે બન્નેને દેહા લગાવતો દેહો. મને શી ખબર કે પરિણામ આતુ બચકર આવશે ? હસવામાથી ખસતું થઈ જશે ? મારે તો હમાર મજા ભોજતી હતી. હું સવાર માત્ર મામવા મઠ, બાવ બાવા મઠ પરિણામે ફટખારું થઈ રહી.

હું પસાવા સાગી પથ્થુ એ પસાવો ખરો કરારે કહેતાય ! હું ગારા પાપતું પ્રાપ્તિત રીધિય લાગી.

પ્રેક્ષકોની મા દીકમની હાલમાં પગારી વડ પડી એવો ખાતુંગીતુ છોડી દીધું. એને ચિત્રાત્રમ થયુ હોય એમ લાગ્યું એ રાતને દિવસ લપરી કરવા લાગી.

અમાઉ-આ ડોહીની સુશ્રુષા મેં મારે પરોષોધર્મ પીજાની કરી હતી આ વખતે મેં મારા પ્રમદના પ્રાપ્તિત તરીકે કરી. એ વખતે ડોહી મને જય આપી પધારીમાથી હાં પથ્થુ આ વખતે હું એને પધારી ન છોડાવી શકી. એ તો “ બાક ! બાક ! કુમાર ! કુમાર ! ” કરતી ધંદર દિવસ ડેરખસડા પાડતી. આપી પોજતું લંબ વીરતી, હલકાટ આ-કંદ કરતી દશરથ રાખતી માફક પંચલ પામી.

૬

પ્રેક્ષકોના ગ્રહસ્થાન અને ડોહીના લાશરથી મારખને વર્ષ વીધું. મને વિધવા બને મથુ વર્ષ મરું ગયાં.

તમે કલ્પ સવાલ કરો કે ભર પુત્રાની, વિધવાવસ્થા રહેલો સસરા અને હયાત માતાપિતા એવી સ્થિતિમાં સાસરે પડી રહેવાનું કારણ શું ? તો આનો પ્રશ્નો કરો નાખીલ કે મારા જીવનમા બનાવોની પરંપરા એટલી તો ત્વરિત બનતી આવી કે હું શાન્ત મગજે અમુક ચોક્કસ નિશ્ચય પર આતું એવો સમય મેળવી શકી નહિ.

મામાપને હું એકનીએક લાકડવાળી દીકરી હોવાથી એમણે મને ન્હાનપણથી મોઢે મારેલી. મારી કેટલીક ચેત્તિસવોગ્ય માગણીઓ પથ્થુ પૂરી પાડેલી. એવામાં વળા હું બે બાકડા બધી લકી. એટલે અને પારખીવાળેદારીમાં રહેતું ગમતુ નહિ. પીપર જઈ વધુ તો મામાપને એાશીવાળો રાંદલો ખાવો પડેને ?

હું રહેલી અને સસરા પથ્થુ રહેલા એટલે એમને શેટલાનું કુ.ખ ન પડતું એમને એવો મારો બધાવ હતો અને એ બધાવ આગળ મારાં મામાપને નમતુ બાપતુ પડતું ધણેપરે ઠેકાણે રહેલા સસરા રહેલી વડુએકા અનેક કારણસર દખાવણ અને એાશીવાળા બની રહે છે. અને એમ હોવાથી એમને પોતાનો રહેલી વડુએકો કેટલીક રવચંદતા નજારી લેવો પડે છે. મને એમતાથી એક અધર પથ્થુ કહી શકતો નથી આની સ્થિતિમાં સાસરે રહેવામાં મારી રવન પ્રતિ સચવાઈ શકે એમ હતું. મારા મામા-પને એક એ આઈ પથ્થુ દતો કે રહેલો વેવાઈ અવશે રસે પડી કલ્પ મોક્ષતનાં ક્તાક્ષીનીઆ કરે તો દીકરીને બિવિખમા કુ.ખ પડે, હું સાસરે રહું તો એમના પર કેટલોક અંકુશ તો ખરો !

Professor Amanullah Khan B.A.

Special in Palmistry
will read your hand scientifically
and say of your chances in life.

Send impressions of your both
hands, date of birth or approximate
age with Rs. 5.

Fee for personal consultation
Rs. 10. (appointment to be made
before hand)

The Scientific hand reading
Institute : 76 Tamarind land
Fort BOMBAY.

પોતળની નામની પલેટ

Great Reduction

1/2 & 1 1/2 Inch letter Name
Plates,

(a) Re. 0-2-6 & 0-6-0 a letter
WITH BRASS FRAME

New Brass
IN OUT
Plates

(with moving slide arrangement)

at Rs. 1-4-0 each

TELE. ADD.—"GREENHILL"

THE FAVOURITE NAME
PLATE CO.

9, HAMMAM STREET, FORT,

Bombay No. 1

સાસરે પડી રહેવામાં મારો એક બીજો પણ હિસા હતો. અને તે કદાચક્રમાર પરનો મોઢો મોઢો. તે હું નીવારો હજી નહિ અને પીપર મધ રહી નહિ.

આપણામાં કહેવત છે કાણે કળશોએ અને રાડયો સસરા સાયવવાં મુજેલ આ મુકિતની સત્યતાના સ્વાનુભવ થવાનો કેટલાક પ્રમેય મારે આવી ગયા. મારો સસરા મુવાનીમાં પશુ હતો અને પછીથી મારા પર પણ એનો ડોળા હતો. એ હું મોઢો સમયે સમજી શકી. પણ પોતાની મઠા પરી પાડવા અલગત તેને મોઢો તક મળી શકી નહિ. મારી નાંદનોમાં એણે મારી સાથે કેટલાક નજાજતા અટકચાળાં કરેલાં તેની ઝાંખી યાદ આજ મને આવે છે ખરી, ઉવટ સુધી એને મારી નિષેજ લપુતા રહી હતી અને એ વિવેની મને પછી ખાત્રી થયા સમયે યાં પણ હતી. પ્રેરિશ્વર અને મારી વિવેની કેટલીક વાતો અમારે મારાં માન્યાપને પેઢીમાં ત્યારે એમણે મારા સસરાને અને હાજમાં રાખવા કમવેલું, પણ એ મને એક અક્ષરે કહેવાની હિમ્મત કરી હાથ નહિ હું યાનું છું કે એને કદાચ એવો ડર હતો કે એ એ દંધ મને શિખામણ આપવા આવે તો એની પોતાની મહેચ્છા પરી થવાનો સહેજ સંકર પણ અટકી જાય.

મારા સસરા વિવણી હતા એ તો તમે જાણીચુક્યા. પણ મારાથી એ પોતાની ઘડ મળી કરી પોતાની પરમકમની પતાકા ફરકાવે તે પેઢી તો એ બાપડા અકરમાલ અર્પણ બન્યા. એમની મનની મદમ અને તળની તળમાં રહી ગઈ અને હું એ પાપમાંથી ઉગરી ગઈ.

માગ મત પ્રમાણે સ્ત્રીઓ બધિયારી યાજ છે તે બે કારણો તે હાલને. એક તો પૈસાની તાજ અને બીજું નીચનો સંસાર જે આ બે ન હોય તો ઘણી સ્ત્રીઓ બચી જાય

મારા સસરાની કઈ સ્વતંત્ર દુકાન નહોતી, એ તો બે પંતપણી હતી. જ્યાંવુધી મારા સસરા અર્પણ નહોતા ત્યાંવુધી એમનો ભાગીઓ એમની હયા પર જ જવતો. પણ આજ હવે એ નિરંકુશ બન્યો. એણે હવે માલ ક્રયાપત કરવા માંડ્યો, દિસાબમાં મોટાણા કરવા માંડ્યો, દિનપ્રતિદિન નશને બદલે બોટ જ બતાડવા લાગ્યો. અમારે ભાગીદાર મરી તાનેદાર બનવું પડ્યું અને એણે અમને અમુક માસિક રકમ ધરખર્ચ મારે બાંધી આપી

આ રકમમાં એ જાણવું કદાચ માંડમાં પૂરુ થઈ શકે પણ આજનો જમાતો તેમજ મારો સ્વભાવ તો તમે જાણે જ છેજ ? હું મળથીજ હમણે હતો. શેષામાં ઘણું કરતાં મને આવડતું નહીં. મારા પર ઘાટ રાખી રહે એવું કોઈ નહોતું. મારી આલ સુધારના કોઈમાં શકિત નહોતી, માન્યા બોલી શકેલાં નહિ સામું નહોતો, સ્વામીમાં કશો મુકકરવાર હતો નહ : અને સસરા પોતાની અતમાં એકદે એને મારી શેલ પડી જતી. પછી મારી પ્રકૃતિ સુધરે કે બગરે ?

એક દિવસ મારા સસરા ખાતાખાતા શાળા પર લાંબા યાત્ર મયા. હું આથી સ્વતંત્ર તો બની પણ પૈસા માટે હું ખરી પરતાજ દશામાં આવી ગઈ. કેટલાય વર્ષોથી હું એકલી રહેલી એટલે માન્યાપને ત્યાં જવાનું તો મને જ યાનું !

મારા ઘર સામે એક વાણીઓ શેરલાલ રહેલો. મારે કદાચક્રમાર સાથે ગાંઠો સંબંધ છે એવી અર્થના ઉરાડવાર એજ. એને એમ કરવાનું કારણ હતું. મને વગર કરવા એણે કેટલાય વખતથી પ્રયાસ આદરવા. એ એવા જનમથી મારા જનમાં મીઠાજન પડીને અને રૂટમાં લુપ્તમાં, સેન્ટલવડરની શીશીઓ તથા રેશમાં હાથરમયો તેમજ નાટી બાપામાં લણેલા

કાગળો સાથે મોટા ખીડી નાખતો. હું એને મૂર્ખ જાણવાનાતર જ, સ્ત્રીકારી લેતી એટલે એને શકા મોટી એક દિવસ લાગી જતાં મારે મોઢે એણે ખુશી રીતે પોતાની કુવિજા તૃપ્ત કરવા મામણી કરી. પણ તે વખતે મેં એની કુવિજા કાઢી નાંખી.

ત્યારથી એણે મને ફળેત કરવા કમર કરી, એને હસી ગયું કે કંઈક મારે જ મને ચડાવેલી. બાકી મારી રીતલાત જોઈ એને ખાતરી થયેલી કે હું એની મામણી કહિય નહિ અવગણું. એણે પ્રેરેસર પૂરે તો અચ્છી રીતે વેર વાળ્યું. સાચું બોલાવો તો કંઈક મારે તો એના વિષે મને ઇસારો સરખો પણ નહીં કરેલો, મને જ એની ગમતી પડેલી ચરદન અને મોળી જેવું પેટ જોઈ તીરસાર આવતો.

એક વખત પાછા પડ્યા એટલે પોતાને પ્રખસ પડે એવા આ શ્રીમંત નહોતા. એને તો ફક્ત જ આડખીલી લાગતી. પણ એ માથે પો એટલે એના માર્ગ મોકળો થયો. બાકી સંતોષે પણ એને અનુકૂળ થયા. મારો આર્થિક સંક્રમણ એણે જોઈ લીધી અને એનો લાભ એણે પોતાના પૈસાના બળે લઈ લીધો.

માથુસ એક વાર લગણું કે ઠીક નીચે જવાનું. કાંઈ કામચલાણી અધવચ્ચ અટકી ખડું ચર્ચ જન્ય. મારું પણ એમજ થયું. પેટા ભેગા નક્કરથી મોટા થયલા અને પેટા બની રહેલા પણ પાછળથી લોનીનું રીપુ આખવાથી પોતાના જાતિચક્રમાર પર આવી ગયલા પેલા સિદ્ધની વાતે તો તમે જાણતા જાણો. શેરશાલ સાથે મળ્યાંમાં આવ્યા પછી ચારી દસા પણ એ સિદ્ધ જેવી જ થઈ. એણે જેમ આખું ટાણું ઉત્તર કર્યું તેમ મેં પણ યથેચ્છ રંગ માવવા વામ.

માર્ગોએતો પેટો મોઢા પીંડું, પીંડું, ફેર પીંડું, બેભાન બનાવ અને અતોડા પડે ત્યાં સુધી પીંડું એ મેં મારા આચરણમાં ઉતાર્યો. પણ આખા આચરણ કંઈ લાગે વખત અધારમાં રહ્યા છે! ખાપ તો છ દહાગજ છાતું રહેને!

મારું માળાપને જ્યારે આ બધી વાતની પાકી ગાહિતી મળી ત્યારે મારી માતા ફરી પાછી મારે ત્યાં આવી. મારા પિતા તો જ્યારથી પ્રેરેસર અને મારા વિષેની મિથ્યા અથવા એમને કાને પોગી ત્યારથી જ મારું મોઢું નોતો જોતા. મારી માતા મારે ત્યાં અવારનવાર આવી કહ્યો ફરી જતી. બાળ ફરી પાછો એણે જ્યારે જંગ મચાવ્યો, પણ આ પ્રસંગે હું એક શબ્દ પણ સામે લાગી શકી નહીં. એણે જેને કહ્યું તે સ્વયં મેં નીચે મોઢે સોંપી લીધું.

અને બીજો દિવસ રહવાના પોરમાર્ગ મેં સાંભળ્યું કે એમણે બન્નેએ એ ખાપ આપવાત કહ્યો છે. લાંબી દવાખાને ચીરાઈ અને માંસના સોચાળ અગ્નિમંડલ પાંખા. કારણ કે હું સખત પાકી.

માથુસ મને એટલું હાથથી ગયું હોય જુવ માતાપિતાનું મોહ અને તેમાં કમોહ અને તેમાં વળી લાશરી અવસ્થા આ બધું કેમ અસરકારક ન નીવડે!

વળી રાજ પરમપ્રતા પંચમ્યાસ વખતે આપવાતના કારણ તરીકે મારીજ...એ વાત ફરી કહેવાથી શો લાભ?

શેરશાલે મને પરણવાનું આપેલું વચન પાળવાની ના પાડી, અને મને તરોડી મથો. એને પોતાની આગળ જન્ય એમ લાગ્યું ત્યારે મારું જીવન તો ધૂનમાં મળી ગયું.

બીજે દિવસે સવારે હું મારે હાથે બેઠી હતી ત્યાં ટપાલી ઝોંઝેસરની માથા નામનો કામજ નાખી ચો. સરનામાના મર્યાદા પરથીએ કામજનો લખનાર કોણ હશે તે હું કળી મઠ. ધરકેતે કામજને એ કામજને વચ્ચે મારાથી:

“પૂજ્ય માલમી.

હવે કાળે હું તમને પત્ર લખી સહુ છું. દીવસે એકસાર એ પાપની માફી અપાને છે અને તે પ્રમાણે તમારી હાલે એ પાપમા હું પડ્યો છું તે પાપની માફી (એ માફી આપવડ દોષ તો) તમે મારો આ એકસાર નાંચ હવે મને આપવડો દીવસે. એકસાર મારુપવારીને માર છે અને હું પણ મોતને કિનારે ન પત મૂકી રહ્યો છું.

હું મારી મારી રાખેલી નથી, હું ‘પુસ્તકપુસ્તક’ હું ‘હું’ કે ‘હું’ મેને ‘પાકું’ છું મારા ‘અંત’ મારુપી ‘પાકું’ છું મારા મનમંદિરમા એ મૂર્તિનો પ્રભુપ્રતિજ્ઞ પ્રેમ આપણે એ મારા રહેવા રસા અને એકા સંસાર મારા નીલાલ-વાર્માં આવી ત્યારથી ન કરી છે. અલગ, ત્યાં મુખી તો હું એના દુશી ન રાઈ કરી તુષ્ટ રહેતો મારી એ હામણીએ દેશવિવાળી અને એ વારે દિગ્મત નહોતી. પણ મારે જમતે જીની મેળે ન અમને એક દીપા અને તમે પણ એને પ્રુષ્ટ આપવા હાથમાં ત્યારે ન. ત્યાર પછીથી ન મેં એ પ્રસન્ન માંથી લીધો અને એના પર એક દાનિ પત્ર લખી મેં મારા ‘અંત’ કરણનાં આગળાં હાથની નાખ્યા. પણ મારાની મહિલાએ એવો જવાબ પામે તેવા ન જવાબ એણે મને મારા એ પત્રનો આપી એકે અમારા વચ્ચે એ સંબંધ માંથી છૂટી અને નજ મર્યાદા તે સંબંધ તો વદન પામવડિ ન છે.

એક પાસ મારે વંચન નિમ્ન નીવડ્યું અને બીજી પાસ તમારી સાપક તો એકના સમાજમાંથી પાકું ન રહી. એકે એણે મારી મામણીને અપમાદાર કર્યો તોયે મેં તે અને મારી મદારાણી મારી લીધી કોવાળી (એનાં દરજ્જા અપવડણી નાવડા હાથ (કામજ) એ

મોક્ષસ્વામી અને હામ દલી) તમારી હાથ અને દળાણ પ્રમાણે ન માથા લગતો મેસ્ત્રાવ મારાથી કબુલ ન રાખી રોકાયો. તમને સાર સમજવાની સામ નહોતી, મારા પત્રની કદર કરવાની મમ નહોતી.

હું તમારી હાથને વસ ન જાની રાખાથી તમે મારા પત્ર અડગાલ હતા. મારી અમિલાના હાથ વાપ એમ ન જાણાથી હું મુંઝતો હતો. તમને કહેવા થયા કહેતા. પછીને ત્યાં કાંઈ પડ્યું. મારે શાન્તિની આપવડેલી હતી. આવી સ્થિતિમાં મુદતપાત્ર દિવાલ અને રસ્તા મારે પ્રાપ્ત રહી નહોતું.

નવા નવાં આગામીમા અને એક સ્વામીને સમા-મણી કુખાલિ પરથી ન એમણે મારા કદર થાપી નાખ્યું. કિન્તુ મારે મોટું ન એમણે મારે જવાબ નહીં. એમ એ મારા વચ્ચે આમણાં તેમ અને પણ એમને મારે પૂજ્ય જાન ઉપવડ્યા.

વૃદ્ધ સ્વામીનું જનન એક નવજાયા જેવું ન છે. મ. મીશિયા એ જાણવાથી છે. એમણે સ્વરસિવાળી એક માં હાથથી છે જનનસમર્પણથી મર્યાદા મર્યાદાનાં મદાનમારે ‘અંત’ એકા પરી રહી છે અને જેવન અંત વચ્ચે સહુ જાની પોતાનું જનનમારેલી કરી રહ્યા છે. સ્વામીનું આજી આપવા મુદતો શોધી અને ક રહ્યા છે એમણે મને પોતાનો અંત મદદનીશ નીધો. ન

અતઃવા વાચનાં દલાલ દુશ્મને સૈનિક વરતે અને પોતાનું આજી વચ્ચે જનન જનન પ્રકાશ થઈ અને પણ હાથે એ ન આપ્યું.

મ. માંથી સારી દુનિયા એકાને છે, આજી માને છે, મારુ વર્તે તો પૂરે છે. નાથાનવાળાં થવાપણા હાથને દીવાસે દેવા નવા મીશિયાને સરકારે સેવા અને પાણ પાવવા પણ સમયસર પુવાસે. હાથે એકે જનની એકેકાળે બનવું ન સમજ દે. તોણીને ક્યાં. આ વતોયે વમે સાંચાં હવે ન. અપમા-વાળી અશાન્તિ અસાધ્ય હતી. કદિરાવડા રોજાને દાસ પાકે વીધેની નાખવા એ રહેલ હાપ નથી. અમારા મર્યાદાથી પોતાનું કાંઈ જનનવા પ્રાણી

ત્રણ અમુલ્ય વસ્તુઓ

દીક્ષીના પ્રખ્યાત ફારસ અતિભા હકીમ માદિર સાહેબની નીચલી ત્રણ વસ્તુઓ સમગ્રાણુ સાબિત થયેલી છે.

હજીએ જ્વાહિર મોહરા

આ ગોળીઓ અવેરાત અને કીમતી દવાઓથી તૈયાર કરી છે. નવજાત પછી ગરેલાં ચરીરાને કૌત આપી બળવાન બનાવે છે. કામકામના વધુ ગોળીથી મેળું અપાવનાર લુવાનો માટે અકસીર છે, વિષખાં વધારે કરી ચહેરાને ખીલવે છે. કીમત ૪૦ ગોળીઓના રૂ. ૫ એક ગોળી સવારે અને એક ગોળી રાતે દુધ સાથે ખાજી જવી, તેમ ખટાસ અને વાધુ પેલા કરનાર વસ્તુઓની પેરેણ પાળવી.

હજીએ મુકબ્બીએ બાહ

નિરાશ થએલા લુવાનો આ ધાતુપ્રધીની ગોળીઓ વાપરે તો તેમની નિરાશા દુર થઈ શકે છે, સમાવેલી શક્તિ આના વધારાથી ખાજી આવે છે અને મગજને શાંતી આપી પાદશક્તિ વધારે છે, સવારે અને રાતે એક એક ગોળી દુધ સાથે ખાજી જવી, તેમ ખટાસ અને વાધુ વધારનાર વસ્તુઓની પેરેણ પાળવી ૧૬ ગોળીની કીમત એક રૂપીયા.

હજીએ ધમસાક

ધમસાક માટે અકસીર છે, લુવાન અને ધરાબળે માટે એક સરખી રીતે આનંદ આવે છે, કીમત ૧૬ ગોળીના રૂ. ૨ વાપરવાની રીત, એક કલાક પહેલાં દુધથી એક ગોળી લેવી.

દીન ઓફીસ પાંચપટી અમદાવાદ

સોરઠી ઝવાહીર

કઠીયાવાડ-સૌરાષ્ટ્ર દેશની નાની વાતાંજીનો સંજલ-શોધ, પ્રેમ, દેક અને વાચન તથા જીવન સમયે તેમને ઘણું જો અર્થુત લાભવાતું આપશે. વાતાંજી રસ-ભરી અને પ્રેરક છે.

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૨૫ પાકું પુકું.

ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.

૭૧, ટેમરીન્ડ સેન ગેટ-મુંબઈ.

દરબારે અકબરી

શ્રીયુત સાહીબે મહાન મોઝલ શહે-નશાહ અકબરના દરબારની હકીકતો અને તે વેળાનો સુંદર ઇતિહાસ આ પુસ્તકમાં રજુ કર્યો છે. પ્રેરિસર કામદાર જો પુસ્તકની વિદ્યતા ભરી પ્રતાપના લખી છે. ગુજરાતી ભાષામાં આજ મુખી આવું જોઈ પુસ્તક પ્રગટ થયું નથી. સંખ્યાબધ દોટા ચિત્રો સાથે; મૂલ્ય રૂ. ૩૫ ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.

૭૫, ટેમરીન્ડ સેન ગેટ-મુંબઈ.

પર્લા શબ્દા વચર ખદાર પડ્યા. અમારા ઉપરેશથી તેમ સરકારની સલાથી સોનિ પ્રસરી રાખી.

પણ તેા ખુનામરની, આપ, લુંડે, સાર્વિકોંડ, બંદના આરોપસર સરકારે પકડ પકડ કરી. બળપાણિરાત્રા અગે-વાન ઠરીકે મારા ૫૨ કામ ચલાવનામાં આપુ છે અને મને ફર્સિની ચિક્ષા ફરમાવી છે. હારા. હું હંમ્મતો તે મને મળ્યું છે. મારી બધી બળવરા હવે મરી જશે તમારો સહયો સંતાપ હવે સહાને નહિ ઠરી જશે.

પ્રેક્ષાના વખતમા માણસો પોતાની આ જામમાં અણ પૂરાયથી અભિલાષાઓ આવતા જામમાં પૂરાય એવી આશાએ કાથી જામ કરવત મુકાવતા. મારા મત પ્રમાણે અમારા જેના મટે આવરે સ્વદેશ અર્થે જોગ આપવ એ પણ પૈલી કસીની કરવવ છે. મને મળ્યા છે કે મારી અદ્યત વાખાઓ આવતા અવવામાં વધ વશે જ. મેલની વ્હીક મારી વાલી જ નહિ છે. ફક્ત ફર્સિસ જ ખાલી મેલને પણ પકડી રાખે છે.

હવે મારે વધારે હું કહેવાનું દોષ ની સ્વામીએ મારા પ્રત્યે સદાનુભૂતિ દાખવી છે કારણ કે એમણે પણ દુનિઆ દેખેલી છે, અત્યાર મુંખી એમણે મને એમને તારા કાર્ક જ દેખ્યા છે. આપણા આપ કહ્યુંએ ને સતેવ મને નથી આપ્યો તે સંતાપ આ વસ્તુષૈવ કહ્યુંએ મને આપ્યા છે હું એમને એકાગિન જ છું.

અને એ ઉપકારમાં પણ એમણે ઉમેરો કર્યો છે અને ઉદ્ધા મળ્યા ત્યારે એમણે મને તમારી બરકાસ રાખવાનું વચન આપ્યું છે. વલી મારી આસપ્ત દેખીને પણ અવિચારમાં ત્યારે પણ કાર્ક પણ પ્રકાશી સદાસ એમને ત્યારે તે વિનાસકારી આપવા એમણે કમણું છે. શી એમની ઉદારતા? જરૂર નહાય ત્યારે તમે જાને એમની પાસે પુછીથી જાને. એ સ્વચરિત તમારા દ્રસ્ટી બન્યા છે તમારી મુજબોએ એ જરૂર મદાદથી

હવે બસ હું મારું હું કે મારા અત્યાર મુખીતા છવનમા મેં મહું જ જોડું કમું નથી. એટલે આ તકાળે મારે ભવ-ભીત બનવાપણું છે જ નહિ. તમે મને નહિ સમજી શકેલા એટલે કદાચ તમારી હાજરીએ દુ:ખાર્ક દશે એવી થીતે પણ તમને ફલાવવા બદલ હું તમારો માણું

માત્ર હું હું તમારા મનથી ઉતરી અથેલા હું અને તમે મારી કેઈ માનસીકમુદ કરી નથી મિન્ટુ 'અંતમળની આ માનસી તેા નહિ' જ પાછી ઠેલા.

શી.

તમારો નાશન આગલ

કંઈ

હું એકવાર તેા છુટે મોહે રહી

હવે મને ત્રિકાલ યાન થયું છે. મેં કેટલાકના છવ લીધા? મારા સ્વામી મને કંખતા જ મરી ગયા. પ્રોફેસરે ફર્સિસર પણ મારે જ' રટણ કહ્યું છે. પ્રોફેસરની મા પોતાના દીકરાની હાથમાં મારા લીધે જ મરણને શરણ મહી, અને મારા માઆપ પણ મારા પારેજ આપશાન કરી આશ્વા મર્ધા. મારા પેટના મેતાનને પણ મેં મારી નાંખ્યા પ્રવત્ન કરેલા. કેટલી બધી કૂટા! નિર્મયા! નિપુરતા! કમળા!

“હું અધિળી માનનાં મહં મરી રે.” સારાસર સમજ નહિ માણસની કિમત કરતાં મને આપવી નહિ. મારા સ્વામીને તેમ જ પ્રોફેસરને કહ્યો રહી જ મમે. પ્રોફેસરની મા તેમ જ મારા માતાપિતા આપકાં મેતાન સુખ દેખી રહ્યાં નહિ.

મને હવે આ સ્થાન પર સગરે મોઢ મમતા છે નહિ. પ્રોફેસરના પતના આધારે હું તદુપ સ્થામી પાસે ચાલી જામ્યા. ત્યાં મારાં પાપ પ્રકાશ કરીયા. મારાં અવિચાર બદલ પ્રાપ્તિત કરીયા. નિર્ભય બની પ્રસવ કરીયા અને એ બાગકને ઉઠેરી સ્વામીના ચરણમાં સોંપીયા. પ્રોફેસરની વાદમાં હું એનું નામ કંઈપ્રકાર પાડીયા અને સુવાચકમયિની ઉઘા પછી સ્વામી એ બાવચરે તે સેરા હું સ્વીકારી લઈ મારો આવરણ પ્રોફેસરનું નામ રમરણ કરતાં પૂરા કરીયા.

સાહિત્યમાં જોણેઅનોખી સાત પાડી છે
સમાજમાં જોણે ક્રાન્તિની વાતો કહી છે

તેવાં પુસ્તકો તો તમે અવરથ
ચેચાતાં હો, વાંચી, અને વિચારો

શ્રી. યશવંત પંડ્યા

૩૮

પ ડ દા પા છ ણી

પડયું પાનું ન નિલાવનાર
જે જીવાન હૃદયનું જાંડજોર નાડક,
ધૂધવાજેલાં જીવાનો શું શું કાવો,
તેની અંદર આબેદન આગાહી છે.

દસ આના

મ ઠ ન મં દિ ર

મઠા, નિષ્ક, મહેલ અને
કૃષ્ણ પક્ષ મનુષ્યમાથી ન
દેવો અનેલા તેની આબેદન રીતે
જોઈથી કાવર્તા નાચકોનો સંમેલ

દસ આના

ત્રિ વેણી

ચહેરના, ત્રિશૂળના
મેળાવાયો જનતે
અજવાતાં ચાર
સચિત્ર ભાલ નાચો

પાંચ આના

મગવાનું મુખ્ય ઠેકાણું

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી.

રા વ પુ રા, વ ડો ક રા

સર્જનું સાહિત્ય

હવે પછીના પુસ્તકોમાં

શું જોશે ?

અંગાકાકી: શ્રી. ધનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતાની
સરકારી દાસ્તખતની નવલિકા.

અગળણી: શ્રી. યશવંત દેસાઈની રોમાંચ
પ્રેમકહાણી.

તમે યુવાન કેમ દેખાઓ છો ? શ્રી. ધનસુખ
(ધનજી ભક્ષીદાસ)નો જાતિ અનુભવ નવલિકા લેખ.

ચિત્રકલા: ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈની રમતી કલમથી
લખાયેલો ચિત્રકલા સંબંધ વિવેચન કરતો લેખ.

બસિનની બસિદારી: શ્રી. ઈન્દુલાલ શાસ્ત્રિ
પોતાના પગમો યુગ્મરહિત કે નહીં મહે. છે.

મારી નોંધણી: શ્રી. ગુપ્તાની લેણશ્રિવ વિનોદી
નોંધણીથીમાના ચોડાં વધુ રસભર્યા પૃષ્ઠ.

સોમાભાઈ: ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ કલમખેડ અને
કથાકાર શ્રી. રવિશંકર રાવલ ગુજરાતના એક કલમ
ત્મક ફેરોઆકરનો અને તેની કલાનો પરિચય કરાવશે.
પુસ્તક ફોટા જોશે સાથે.

એ ભરપોત શ્રી. ચન્દ્રવલ્લભ ચીમનલાલ મહેતા,
શ્રી કેશવજી પરમાર, શ્રી. ધનશંકર ત્રિપાઠી, અને
ગુજરાતના બીજા સુપ્રસિદ્ધ સિદ્ધસ્ત લેખોના
વિવિધ લેખો પ્રગટ થશે.

શ્રી. કનુ દેસાઈ, કલાખિય, મુદ્રદેવ, કલાકર્તા
શ્રી. રવિશંકર પંડિત, અને બીજા ચિત્રકારોના ચિત્રોથી
હવે પછીના પુસ્તકો ચલુઆરવામાં આવશે.

છૂટક નકલના ચાર આના. વાર્ષિક ૨૪ પુસ્તકો
માટે અમારેથી રૂ. ૫ થી. નવોનીન્દ્ર ફનેનું
આખું દાસ્તખતી બારપુર ૧. આ નું પુસ્તક ભેટ
તરિકે આપવામાં આવશે ભેટનું પુસ્તક છપાય છે.

માલક તરીકે આજેના તમાકું નામ નોંધાવે.

સર્જનું સાહિત્ય

૭૧ રમેશજીવેન-ગોલ-સુંબાહ.

ખર્લિનની ખલિહારી

- સર્ગતું સાહિત્ય માટે જર્મનીથી ખાસ -

લેખક :

શ્રીયુત મન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક

બી એ એલએલ બી.

હેતલા મહામુદની યોગપર્મા અસર-ફેચ તરફ

જર્મન રેરગેરની લાગણીઓનો શ્રી મન્દુલાલ

માનિકને યજ્ઞેશો અનુભવ.

ખર્લિન તા. ૨૪ ૧૨. ૩૦

નાચરગની સહેલગાદ

બાઈ સાદીક,

હું બર્લિન આગ્યો તે પહેલાંથી જાણુવો હતો કે હેલ્લી લગાઈમાં જામેશે ઇંગ્લેન્ડ સામેનો દેશ જર્મનીમાં મળે અંશે શ્રી થશે હતો, તો પણ કાંસ સામે તો જર્મન પ્રજાના દિલમાં એરની હોળી સગમતી જ રહી છે. બર્લિનમાં પગ મુક્યો (૧૪ ૬ ૩૦) તેને બીજે જ દિવસે સુટણી હતી, તેમાં હીટલરના નેયનલ સોશીયલિસ્ટ પક્ષને પહેલાંના કરતાં ઘણા જ વધારે મન મળ્યા તેથી આખા યુરોપ ને અમેરિકામાં સળગી પડ્યા વેપારવણજર્મની જાતના મુજ ગયાં તેનું કારણ પણ તેજ. જર્મનીને જે ખડણી હતી પણ કોણ જાણે કેટલાય વર્ષ સુધી કાંસને લરવાની છે તેનો હીટલર પક્ષને સત્તર મંત્રાર કર્યો છે ને જાણે કાંસને આ જર્મની નાણાં ન ભરે તો પછી કાંસ અમેરિકાનું હેતુ પણ શી રીતે વાળે.

આમ જર્મન સુટણીના પારીજામથી છતીવામાં તેમજ લગનમાં પારીસમાં તેમજ ન્યુયોર્કમાં ખજાનગાદ મળી રહ્યો. ને તે પછી પ્રમુખ લીન્ગનર્ગને ને આલે-લર દા. જુઓ અમે તેરલી ડાકી વાતો કહી છે તો પણ બહોળાં તો કાંસનો સામે પ્રજાના દિલમાં એર વધતું જ જાય છે ને હેલ્લી વર્માની સુવેદથી જર્મનીને જે ભાગવતુ પડ્યું છે તેનું વ્યાજ સાથે ચાટુ વાળવાને

જર્મન પ્રજા મારે પમે યનયન નામી રહી છે એ નિષ્કલ. ને હેલ્લી થોડા માસમાં તો હીટલર પક્ષનું જોર વધતું જ ગયું છે-સ્કીન હેલ્મેટ મંગલ (હેલ્લી લગાઈમાં લોસા ચૂકેલો ને સીપાળોનું મગલ) પણ જોર પકડતું જાય છે-જ્યાં જાઈ છુ ત્યાં તેના બીલ્લાં કાટ પર લાગેલાં જોડા છુ-ને આ મડને પણ કોઈના નના જે સહેરમાંથી હેલ્લી ફેચ સિપાળોના વિદ્યય થયા છે ત્યાં આમજાજ મોગી પેરડ કરીને ફુનીપાને જાહેર કમું છે કે ૧૫ લાખ જર્મનો કાંસ સામે લગા-ઈમાં મુકાવવાને તૈયાર છે.

...પણ મનુષ્ય સ્વભાવ રીતે વિચિત્ર છે જ બર્લિનમાં પહેલા થોડા દિવસમાં કરતાં ઘણાને પશુ કે "ઇંગ્રેજ થોડું પણ જાણો છો?" ત્યારે સામે સવાલ પૂછે કે "આર્યોનું કાંસે" - "તમે ફેચ જાણો છો?" પછી કોઈ માથું તેટલું ઇંગ્રેજ જાણનારની મારફત વાત કરતાં માલમ પડે કે ઇંગ્રેજ કરતાં ફેચ ઘણા અધિકારીને વધારે આવડે છે ને તેમને ઇંગ્રેજ ને જર્મન કરતાં પણ ફેચ જાણા વધારે માહિતી મધુર લાગે છે. ને છતાં આવી કણવાન કરવારને પણ તમે રાજ-કારજની ચર્ચામાં મુક્યો એટલે તરતજ તેમનો રમા-જ જાવળાજ જરી ને ફેચ પ્રજાને રેસી નાખવાનું મનુન તેમના જાતનામાંથી તરી આવશે.

બર્લિનમાં આવ્યા પછી થોડાં અઠવાડિયામાં
“પારીસના ડાપરા નીચે”-એટલે કે પારીસમાં
છેકછેલા માળપર ડાપરા નીચે વસતા કેવાંબંત
અલભેલાઓની-એકે દીલમ અહીંયાના નોકરોડાર્
આરંભના મુખ્ય સીનેમાંમાં આવી.

આરે બાલુએથી મને તે શીલમ જોવાની સચના
ગળી. મેં તે ધણી જ રસથી જોયું. વાર્તા તો જૂબડી-
બારમ કલાકોવાળી છે. એક ધુવક “સુસેક ડી પારીસ”-
તું સુંદર ગાયન ગઈ ગઈએ ગાઈને પેટ ભરે છે. એક
ગરીબ છોકરી પર આયક થાય છે. તેઓ બંને
ડાપરા નીચેની તેમના નાના મોરડામાં તરફવાર
રૂંદે રાત પસાર કરે છે ધુવક કેટલાક મોરડા મંચને
હાથે કેદમાં પુરાય છે. છોકરી તેના મિત્ર સાથે
ખાંડમાં પડે છે. ને પાછો આવી નાચક તેના આ
મિત્રને બદમાશોના પત્તામાંથી ધણે જ સાદસ કરી
બચાવે છે. ત્યાર પછી પણ તેનું પ્રેમપાત્ર તેા તેના
દોસ્તને જ પસંદ કરે છે. ને તેથી નાચક જેમ રાજ-
આતમાં તેમ ઉપરે પણ તેનું ક્રેધારસિક ગાયન
ગાઈને પ્રેક્ષક વર્ગની વિશ્વસ્ય છે. શીલમમાં ધણી
પ્રખ્યાતિ છે પણ તેના મુખ્ય મોદતમંત્ર તેા તેના
આ એક દેસ ગાયનમાં જ, છે ને તે દેસ ગાયન
પર બર્લિનની પ્રજા માંડી થક ગઈતેથી આ શીલમ
ત્રણેક મહિના સુધી જુદા જુદા સીનેમાંમાં ચાલતી
જ રહી. કદાચ હજી પણ કોઈ નાના સીનેમાંમાં
ચાલતી હશે.

પણ ધૂરોપની પ્રજા આવા ગાયનેને માત્ર સીને-
માંમાં સંભળીને તિલાંજલિ આપતી નથી. તે
છેરછેર પીયાનો પર ને મામેશિનમાં દરેક રેટરોમાં
ને કહેમાં, સંગીત ને નાચના જલસાઓમાં-જેમાં
જાઓ ત્યાં સંભળાયા જ કરે છે. આ ગાયનનું પણ

એમ જ બનું. બર્લિનમાં થોડાં અઠવાડિયાં સુધી
તેા આ ગાયનના મીઠા મોઢક સર સંભળાયા જ કરે.
રસિકી રમણીઓ પોતાના ઘરમાં પીયાનો પર બળવે
ને નાચ. પ્રોડ પુરશે મોટા કહેમાં તેમના કલ્તાડી
મલેનગીકરેલા અરાજમાં ગાય બને મોટા રેટરોમાં,
મામેશિન રેકાર્ડના બોડ કારડોંગથી એના એક સર
કાન પર અધગાય.

પણ આ સંગીતની ખરેખરી ખૂબી તેા મને એા
નાચારંખના સ્થાનકમાં (Danaberg hall) સમ-
ભણ. મુંગાઈ ને લંડનમાં પણ નાચારંખના કંઈ ખ્યાલ
આપી જ ન યો. લંડનમાં નાચનાં સ્થાનો ધણે
થોડાં ને તેથી ધણાં મોઢાં હોય છે. પણ બર્લિન
આ બાબતમાં પારીસ જેવું છે. યહી યહી નાચ-
રંખના હોલ હોય છે. શેરીએ શેરીએ બીર ને હુંથ
દારનાં નાનાં પીંડાં હોય છે તેમાં પણ આઠ બાર
આનાનું પી પીને પીયાનો કે મામેશિનના સંગીતથી
તમે તમારી સહચરી સાથે કે છોકરી સાથે નાચી
રહો. પણ વધારે નાચના ખરેખરા મુયોગ્ય જલસા
તેા મોટી કહેમાં ને તેનાં ખાસ સ્થાનકમાં થાય છે.
આમાંથી કેટલાટમાં cabaret-ઓ પુરોના વિવિધ
પ્રકારના ખાસ જોવાના નાચ પણ હોય છે. તેમાં
કેટલાંકગા ઓઝો લગભગ નજ જ હોય છે. માત્ર
નહિ જેના લગભગ પહેરીને છેક મુલ્લા કદીરે બે તણ
કે આઠ દસ છોકરીઓ રેજેલ પર આવીને જુદા
જુદા છોકરોમાં જોલવાઈને ઓઝ સિલ્વરકલાનું સ્મરણ
કરવે છે. અને આવો એક ખેલ ખલાસ થાય કે
વળી તરતજ પાછાં બધા પ્રેક્ષકો નાચવા મડિ ને
નજ પુતળાં રૂપે દેખાયેલી રૂપકાઓ પણ કપડાં પહે-
રીને જે આદે તેની સાથે નાચવામાં મુકાને.

GRANT ROAD, BOMBAY. 7.

સ્વાદીષ્ટ પુરાણોદાર મહાન
મનપ્રસાદ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

TEA & COFFEE
GROCERY
DRY FRUIT
SOAP & DYES
PROVISIONS
MERCHANTS

RECEIVED
JAN 14 1964

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

उमावती प्रियम्

સર્જન આહિત્ય

સર્જનનું મુલ્ય પુસ્તક પ્રકાશન

एकही स्वरः पत्तिथीना स्मरणार्थे
भी कार्यसं गुजराती समाने
श्रीधुत अह्याभाष आशुंदं आवश
तरस्थी सविनय सभेम भेट.

સર્જનું સાહિત્ય

સાહિત્યકર્તાનું નવું પુસ્તક પ્રકાશન

: ત્રીજા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

પ્રજાસહ ચિત્રપત્ર સા કલાકાન,

વિતરણ : ૬૫ દેશીય રૂપિયા અથવા ૧૦૦ પાંચાણી

અપારકનું નિવેદન	માનિક	૧
નિર્મળ	નંદલાલ મહેતા	૯
અભ્યાસ	ધનનુભવાન પટેલ	૧૦
શ્રી રામીને	દીર્ઘિલ દિવનંદ	૧૬
દત્તાત્રય	નાનુભાઈ ડે	૨૦
ખર્ચિની બધિયા	કન્દુલલ યાનિક	૨૭
અનંત	ચક્રાંત એમ દેભાઈ	૩૧
દીપખાલ	કન્દુલલ મહેતા	૩૬
પ્રભ દીપ્તિ	નાનિદેવ દેસાઈ	૩૬
અભ્યાસ	અમરલાલ પંચા	૩૭
મારી મોધરોષી	મુશ	૪૧
મે ના અને મારાભિન	દેવચંદ પંચા	૪૬
પુત્રાન કેમ દેખ એ હ	ધનંદ લેખક	૪૯
મુગીન	કુમુદ પંચા	૪૯
એક દાસદેવ એક મ	નર્મલચંદ કિરો	૪૯
વેદન ૬-૮		
પુત્રાન દાસી પીર બીચા	માનુભવાન કાલી	૫૫
અભિપ્રાય	પંચા	૫૭

સર્જનું સાહિત્ય ૭૬, ટે મે રી નં લે ન કો ૮ : મું બા ઈ

સર્જનું સાહિત્યનું ચોથું પુસ્તક રવિવાર ૧૫:૩:૩૧ ના રોજે બહાર પડશે

सर्ग पुं साहित्य

भक्ति

ॐ

चित्रकारः

जगन्मोहन भीम

પુસ્તક :

: ત્રીજું

સંપાદકની નોંધ

સારું સાહિત્ય ભેઠએ, સિદ્ધ સાહિત્ય ભેઠએ, સારા લેખકોએ સર્જવેલું સાહિત્ય ભેઠએ, ઉત્તમ ચિત્રો ભેઠએ, કલાત્મક મુદ્રણ ભેઠએ એવું કહેવું વિવેચકો માટે અને તમારા બધા માટે નેટવું સહેલું છે, એટલું તમે મુશ્કેલ બતાવી દે છે એ કહીએ છીએ. પાઠકો પાસેથી મંત્રીને લાગતું, મિત્ર પાસેથી ઉછીનું લાઇ વાંચતું, નેણે પેાળને વાંચના માટે ખરીદ્યું હોય એનું લખેલું વચ્ચેનું એવી તમારા માંના બહાની દેવને લીધે આકાંક્ષ સરેલું હોવા છતાંપે મુશ્કેલ થઈ પડે છે એમાં કદિ તમે વિચાર કર્યો છે? જે વસ્તુ તમે ખરીદી નથી, ને વરદ માટે જત્યે ભેગ આપ્યો નથી, એ વસ્તુને સાવ મુદ્રણ લેવા પોતે કરતાં તમે કદિ તમારા નજીવા લાગ સિવાય કોને વિચાર કર્યો છે? તમારા પેતાના એકલાના

વાચન માટે સર્જાતું સાહિત્યની જે એક નકલ છાપેલા તે એક જ નકલના તમને સેંકડો રૂપીઆ ખર્ચવા થોડાં-ધારે એ માત્ર ચાર આનાની નજીવી કીમતે વેચાય છે એનું એક માત્ર કારણ એ છે કે એની ધણી વધુ પ્રતો છાપાની હોવાથી એ ચાર આનામાં આપી શકાય છે. પણ 'સર્જન સાહિત્ય' તમને સાવ મફતજ મળી શકે એમ થતું તમે પોતે જ સ્પષ્ટકારો છો; એ તમને ક્યારે મફત મળે? જ્યારે તમે માગીને વાંચવું બંધ કરો એ માટે તમે ખર્ચ કરીને એટલે મફત વાંચના બંધ થશો તો અત્યારે એની નેટવી પ્રતો છાપાય છે એથી હવેજ ૧૫ ગણી વધુ પ્રતો છાપશે. અને જ્યારે ૧૫ ગણી વધુ પ્રતો છાપા તો એવા રૂપરંભ-એના દગ્ગા-વધારો કરી શકશો. જેમ વધુ દેશવો ચાપ તેમ એ સર્જન ચાપ, અને

જેમ સરતું થાય તેમ એની પાછળ વધુને વધુ ખર્ચ કરવાનો અવકાશ મળે વધુ ખર્ચ થાય એટલે એના લેખકોને સાગ લેખો બદલ થોડા મહેનતાણું આપી શકાય, એના પૃષ્ઠો વધારી શકાય, એમાં વિશેષ કલાત્મક ચિત્રો આપી શકાય એનું ખુદશુ સુધારી શકાય. અને પરિણામે ૨ રૂપિયા ખર્ચતા તમે મેળવી શકો એટલું ને એનું સાહિત્ય માત્ર ચાર આનામાં મેળવી શકશો. પણ તમે મરત વચ્ચેનાનું માંડી વાલો તોજ એ બની શકે, માગીને વચ્ચેનું એ તમે અથો-અસમજે તો જ એવું કરી શકાય; બાકીની-હા-એજન્ડા જાપાવેચનાર ફેરીયાએ, વગેરે પાસેથી આના બે આનાના બાકીથી વચ્ચેનાનું માંડી વાલો તો જ તમે મળો છો એવું સાહિત્ય તમને પુરું પાડી શકાય ને ખુદાખુદ વચ્ચે છે—તેથી આવક થતે છે—ને ચુકાતે લેખકોને પુરતો બહોળો આપી શકાતો નથી.

તમારા સંસ્કાર અગ્રત કરે, જેઓ તમારા હલ-વાલો કહે, જેઓ પ્રતામાં પ્રાણ રહે, તે લેખ-

એમના સારા લેખો બદલ થોડા બહોળા આપી શકાય એથી રિયલિટી આવેલી ને તમારે નેવી હોય

તો તમારે 'સર્જનું સાહિત્ય' ખરીદીને વાંચતુ જોશએ તમે નકામા નાદોડો, દમ વિનાશ સિનેમાઓ, મદ્ય, પાણી અને પરદેશી સિમારેટ પાછળ ગોટી રકમ સુધારો છો ત્યારે સાચા સાહિત્ય માટે ચાર આઠ આના ખર્ચતાં શા માટે લોક કરો છો? તમારા મિત્રે પોતાને માટે ખરીદી સિનેમા ટીપ્પટમાં તમે જેલ નોર્થ ચોકો? નહીં, પણ તમારા મિત્રે ખરીદી 'સર્જનું સાહિત્ય' ખુદાખુદ વાંચી રહ્યાં એ રિયલિટી અસલ છે. સારું સાહિત્ય સત્તાના—નિયંત્રીત વાંચ-કોને નથી મળી શકતું એનું કારણ એ છે કે એવા પત્રો કે પુસ્તકો ખરીદીને વચ્ચેનારા કરતાં માગીને વાચનારા ઘણા છે. તેથી અત્યંત નમ્રતાએ વિનંતિ

કરું છું કે શુદ્ધ સાહિત્ય—મૈત્રી સહિત્ય નિયંત્રીત અને સરતું તમને મળ્યા કરે એ માટે તમારે તમારા મિત્રોને ખરીદીને વાંચવાની બસામણું કરવી.

તમને એક સાધારણ ઘખનો. આપું. 'સર્જનું સાહિત્ય' માં આવેલી સાહિત્ય સામગ્રી જુઓ, જેના ૨૫ રૂંડ જુઓ, એ ચાર આનામાં આપવાનું પેસાય છે એનું કારણ છે કે એનો 'મહેનિ' ફેલાવો છે. 'સર્જનું સાહિત્ય'થી એણું સાહિત્ય આપતા માસિક પત્રો-વિશેષિકા ૨. એક આઠ આના ને ચાર આનામાં છુટક વેચાય છે તે મધ્ય કરતાં એનો ફેલાવો ત્રણ ધણો વધારે ન હોત તો એ પછુ આઠ ચાર આનામાંજ આપવું પડતે. પણ વધુ ફેલાવો છે તેથી જ ચાર આનાની નકલી કીમતે આપી શકાય છે

અને હજી ફેલાવો વધરી તો એનું કદ વધારવાનાં આવશે, એમાં લખનારાઓને વિશેષ બહોળા આપવામાં આવશે—મિત્રો ઉપર વધુ ખર્ચે કરી શકારી, રૂપિયા ચાર આનાની વસ્તુ ચાર આનામાં આપી શકાય એ શું મરત જેવું ન મળાવ!

માટે મહેરબાની કરીને તમારે હવેથી ખરીદીને વાંચવાની રેખ પાડવી—અને જેમણે પોતાને માટે ખરીદ્યુ હોય તેમણે પોતાના મિત્રો સ્નેહીઓ કે એળખીતાને એ મહેત વાચત્રા મળે ત્યારે નમ્રતાથી કહી દેવું કે 'સર્જનું સાહિત્ય' વધુ ને વધુ સરસ બની શકેએ માટે એના વધુ ફેલાવાની જરૂર છે, માટે એક નકલ ચાર આનામાં ખરીદી વાંચત્રા એ સારી વાત છે એક સાહિત્યના સારા કાર્યને ઉત્તેજન આપવા સરથું છે, અને વાંચક ને તું 'સર્જનું સાહિત્ય'નો આકક ચક્રને વાંચતો હોય, એની છૂટક નકલ ખરીદીને વાંચત્રા હોય, તો તારો આભાર માનું છું અને જો એ બેમના એકે વર્ષનાં તારુ રચાન ન

હોય તો તારો આત્મર ત્યારેજ માનીશ કે જ્યારે તું ખરીદીને કે માલક થઈને 'સર્મતું સાદિય' વાંચશે. અવગત જે વાંચનારની સ્થિતિ ખરીદીને વાંચના જેવી નથી, તે પોતાના મિત્ર મંડગમાંથી લઈને જાયે, એમાં કેહને વધિર દોષ છે નહીં. તેમ 'સર્મતું સાદિય'ના મંડગને પણ એમાં વધિર નથી. અર્થાત્ અને જેઓ ખર્ચ ન શકના હોય એવા દરેક વાંચક પોતાના મિત્રમંડગમાંથી લઈને જઈ જાયે એ વિનિતિ છે.

સર્મતું સાદિય માટે જેમને માન દોષ-જેમને સાદિયના એ વાન નવા પ્રપલ પ્રત્યે સદાગુરુતિ દોષ તેમને સ્વિનય નિવેલ છે કે એવો પોતાના રોદિ થિયેને, એગખીનાએને એની છત્ર નકલ ખરીદવા કે વર્ધના રૂપ પ્રતીત માટે સ્થળી માલક થવા લક્ષમણ કરેલી. એ લક્ષમણ તમને પોતાને 'સર્મતું સાદિય' નો તમે તોજ કરશે અને તમે પ્રદા છે કે તમને 'સર્મતું સાદિય' મધ્ય છે અને તમે સમાજ મિત્રોને એના માલક થવાની કે એ ખરીદવાની લક્ષમણ કરશેજ.

હવે પછી ?

: લેખો :

૧. રૂઝિદાર રોનગ
 ૨. હિપ્રસાદ દેસાઈ
 ૩. ધમોડુ
 ૪. નેપોલીન હવે
 ૫. મિન્ડુલાલ માગિક
 ૬. નટર વીમાલાલ
 ૭. અરુણગ મુકુન્દ
 ૮. નિત્યામુદીન કુરેશી
 ૯. હમનસલ પંડ્યા
- અને બીજા મિલ દગત લેખકોના વિવિધ વિષયના લેખો અને
- : ચિત્ર :
૧. રવિશંકર રૂપલ
 ૨. રવિશંકર પંડિત

૫૦૦૦ નકલ

'સર્મતું સાદિય'ના ચોથા પુસ્તકની એની ૫૦૦૦ નકલ ચોખ્ખી પ્રમદ થશે. એના વાચક સમુદાય વર્ધનો જાય છે, અને મલોમા અગળ વધારો થઈ રજો છે, એની છત્ર નકલોની વધુને વધુ માગણીઓ થઈ રહી છે, એના પહેલા અને બીજા પુસ્તકની એ નકલ વેચવા માટે અમારે પામે રહી નથી, વર્ધિઓની વધુ ને વધુ માંગણીઓ થઈ રહી છે; તેથી 'સર્મતું સાદિય' ના ચોથા પુસ્તકની ૫૦૦૦ નકલો પ્રમદ કરવી પડશે-અને આશા છે કે એવીજ વધુ પ્રતીતી માગણી વાંચો તરફથી થવા કરશે. જેમ જેમ એની વધુ પ્રતીત પ્રમદ થશે તેમ તેમ એના લેખ-ચિત્ર અને મુદ્રણ પાઠગ વધુને વધુ ખર્ચ કરવામા આવશે. આ તેમજ અત્યંત નિખાલસપણે સખી છે છતાંજ જેમને એવી કુખ લાગે તેમની મારી મારી લઈ પુ, અને જેમને આજખી લાગે તેમના સદાકારની આત્મર સાથે માગણી કરે. પુ

સાદીક

૨. કનુ દેસાઈ

૩. કાવિય

૪. સોમામાઈ

૫. મીમો

૬. દલાકાન્ત

અને બીજા દયાકારીના દોડા મિલોથી, બરપુર પુસ્તક માટે એવું પુસ્તક લેવાનું ચુકના નહીં

૨ પૈના

૩. નેપોલીન હવે એમ. એ

મુખવાનના અત્તેઠ મરદારો લામ્ય લેખકોનો 'સ્વપ્ના' ગંદપે ખડખડાટ દર્શાવેનો લેખ તેવાજ ચિત્રો સથે એવા પુસ્તકમા ભેરીલ

વર્ષિક ૨૪ પુસ્તકોનું લગભગ ૨ ૫ પાંચે સિલિંગ ૧૫ પુસ્તક નકલના ચાર આના.

સર્જનું સાહિત્ય

સાહીકરું નવું પુસ્તક-પ્રકાશન

વિવેચી મોજ ના અદતરી તરીકે ઘળતા વાંગમના શોખીનો, 'તેમજ' ઘિંટ વાચકોમાં ભણીતા થએલ શ્રી સારીકના હાથે નીકળતા આ નવ્ય પ્રકાશનના પહેલાં છે. 'પુસ્તક' એક વિશિષ્ટ હાથ માટે છે, શ્રી 'સાહિત્ય ટ્રિપ' તેને વિષે વેળે જ કહે છે કે 'તેમજ' વર્તમાન સમય કારિના લેખોના પહેલું અંગે મૌલિક લેખોના સંગ્રહ હોય છે; અને નવું ઘળતું સાહિત્ય હોઈ નથી પણ મધ્યમકોટિનું સાદુ સાહિત્ય હોય છે લેખોના પસંદગીમાં 'મધ્યમકોટિ' કરતાં ઘણાંપણું વિશેષ છે, અને વિના અંગેથી વાળ, રૂબા, રૂદ, કે, શ્રી-પુરુષના હાથમાં તે મૂકી સહાય તેલું છે.

પહેલાં પ્રજા પુસ્તકના જ લેખકો લુગો

ભોળીદાસ દવે, લખનલાલ દેવ, પંડ્યા, ધનસુખલાલ મહેતા, નાનુભાઈ દવે, મુનીલાલ વર્ધમાન સીઠ, ધનુલાલ ચાક્ષી, કેસવજી પરમાર, ધણવંત પંડ્યા, ધનસંકર ત્રિવાળી, વૈદ્યભાઈ સુવર્ણ, સ્વયંભૂતરાય, રૂઝલ, મોહનલાલ, નર્મદાસંકર દિવેદી, વિશુધ, કાન્તિ, નેશી, સારીક પોતે જાને, પેલી વિખ્યાત 'નૈમિષી' નામના કલાક-લેખક 'શુભા.'

દરે પંખવારિયે ૦-૪-૦

એકલે રોજનો પૈસો 'પારિ' લખાતમ ૧૮ પ. પરદેસના સિ. ૧૫. પાંચ આનાના સ્ટેપ મોકલો નમોના મંથાથી જુઓ જ્યાં મુખ્ય સંદેશમાં ફેરીવાંચે પાસેથી તથા રેલવે સ્ટેશનો પર બ્લોક્સના કુસ્તોલ પરથી મળશે.

સર્જનું સાહિત્ય

૭૬ રેખરિન્ડ લેઈન ડેલ

મુંબાઈ-૧

ગુજરાતી સાહિત્યમાં અનોખી ભાત પાહતું પુસ્તક તમારે માટે તૈયાર છે

શ્રી. યશવંત પંડ્યા કૃત

મદન મંદિર

પૃ. ૧૨૫, કિ. ૦-૧૦-૦

આ માસિકોએને વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાય છે : પણ તમારો અભિપ્રાય તો તમે જ નક્કી કરજો.

સમગ્ર યશવંત પંડ્યા ગુજરાતી સાહિત્યમાં મૌલિક, નિવિર અને નવી નીતિના નાટકો લખવા માટે ભણીતી થએલી વ્યક્તિ છે ૧, આ નવીન કૃતિમાં ચાર નાટકોએ છે. ચારે નાટકોએમાં ચાર રેવો, -કૃષ્ણ, રાંધે, વિષ્ણુ અને પ્રજ્ઞા કપર પહેલાં ગુણધનના મહાના પ્રકાશનો રત્ન લેખકે લખાવ્યો છે. મદનની ચોરના નાનુક પ્રસંગોનું આલેખન કરું અને રેવોના રેવલનો વિગ્રહ કરી બતાવવો એ અઠવડું હાથે સફળતાથી કર્યું છે. ૨, સમસ્ત ગુજરાતમાં જાણી ભળતી નાટકોએ બહુ જ યોદી સંજ્ઞામાં છે ૩, લાપા અને આલેખન આકર્ષક અને રૂંદર છે ૪, તમને તેમાં જુલિવાદની ચીનમરીએ રેખાશે. ૫, સત્યધુમથી અનંત વધેલાઓની આપો કપાલમાં આવાં સાહિત્ય જરૂર મહમાર બની રાકે ૬, નીતિના ઉન્નરદારોને કશાં આ પુસ્તકે જાત કરવા એવુ લાગશે. ૭ પડયા એવી નકલો હટ વેચી નાખો તો આર, ૭.

૧ નવગુજરાત, ૨ પ્રજાપંથુ, ૩ પ્રજામિત્ર, ૪ અમિત્ર, ૫ ગુજરાતી પંચ, ૬ નવસુગ ૭ ગુણસન્દરી.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળલિ. રાવપુરા, વડોદરા.

નિમંત્રણ

— ઇલંગર —

લીલા બહેની ! નમ સુષિ માટે,
આવીશ કોઈ દિન કોઈ પાસે !
વિધાન લાગે બહુ લાજ સાથે,
ને તું મુને જુલો જાડો જ રહેશે

(૨)

એ સુષિ તોડે નવ સુષિ ભરી,
આ સુષિથી તો ચતવાર ચારી
ત્યાં સ્વર્ગ વિહારી વસે છે લોક,
શુ આવીશ આટલું હું બહેની દોહ

(૩)

ત્યાં કાજનામે સદુ પ્રાણ લેઉં,
આથા સારા અનધી ત્યાં રહેઉં
આ શબ્દ સુષિ મમલો અને શું ?
શુ આપશે બહેની નહિ જ ત્યાંતું ?

(૪)

ત્યાં મુખને કુખ સહેવ રહેડે,
કોઈવ ત્યાં કાજ મહો રહેડે,
આરાતમી ભયોત જાને જામ,
ત્યાં નમ સુધારીશ અધી નમ,

(૫)

પાપા વિઝી સી કાગેડું બહેની
ગરડા શાં હિન્નત એ બહેની
બોમે મુખી લારલ સાથે રીડ,
કોઈ દિન લારલ ને ન પીડ

(૬)

એ ભોલસનામા શું ઉડુ સાથે,
ને હું રમુડ મમ લેવ દાથે
ભારેક સાથે ગયું તેની હું તો,
વારીજ સુષિ બધી કાજી થતી

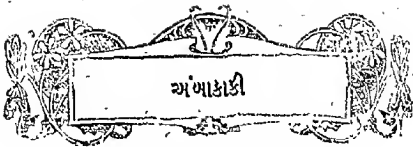
(૭)

આવી જી ને ? છે વિન્ય સુષિ ?
ભયા પ્રેમની રોજ રહે છે વૃષ્ટિ,
ત્યાં કાજનામા કલુહું બહેની,
કે બહેની ! મુને દરમિય રોની ?

(૮)

આપો અને બધે કાજ ભાડે,
તેલ નાકે તવ જાળે શું ?
કે સુષિ લારી રમુ ચારી વારો ?
લીલા ! જની થા કાજ હું રહે હું

નવરસાદ પટેલ

[એક હાસ્ય કથા]

૬૫૩

રા ધનરામજીએ કૃષ્ણજીવ મહેતા
વિચાર : કન રેણુ

“ સાંભળ્યું કે ! અંબાકાકી બોલ્યાં. મુંજ-
ધના એક પરાના એક નાના પથ્થર સરસ બંગલાના
ફોર્મર રૂમમાં નેતરના મેડા ઉપર અંબાકાકી બેઠાં
બેઠા બાંદીની સાદીને ઠોર દેતાં હતાં તેમના પતિ
ભગવાનદાસ દોઢ બે હાજારના પગાર સુધી ચડી
નિવૃત્ત થયા હતા મૂળવનની સરતના પથ્થર બધા
.” મુનાઈમાં જ ગાયેલાં અને પેતાને એટલે
એક છોકરા મોઢીસીટરનું બહુતો હોવાથી મુંજ
અને સુરત આવજી બંન્ને પતી હતી છેકરી તરવા
કાલેજમાં હતી એ પથ્થર મુનાઈમાં રહેવાનું એક
કારણ હતું

“ કંઈ, શું ? કે નવીન ! ” ભગવાનદાસે
અંબાકાકી સાથે જોઈને કહ્યું. ભગવાનદાસે અનેક
જમાના બેઠ નાખ્યા હતા હિંદની પ્રાચીન બાબા-
ઓના પિક્કા હતા, જુદા જુદા ધર્મોના તેમજ
અબ્યાસ કર્યો હોના સાથે સાથે મનુષ્ય સ્વભાવની
પથ્થર એમને સારી માહતિ હતી.

“ બહુ તો આપણું નાક કષાવવા તૈયાર થયો
છે ? ” અંબાકાકી બોલો હાથા. એમના મોં ઉપર
હલેમની નિરાશીએ જાણી આવતી હતી, એમના
રીવાજમાં બાબતાં હતી અને દેવામાં મિત્તા હતી

“ આપણું નાક ! ” ભગવાનદાસે આવી આવી
લાચણીએને છતી જ લીધી હતી એટલે પાતિથી

ખીડું દસતું દસતું બોલ્યા. “ તમે જાણો છો ?
કોઈ બીજાં મનુષ્યો આપણું નાક કાપી શકે જ નહિ
માથાએ પેલે જ પેતાના નાક કાપી શકે. ”

પોતરીસ-આવીસ વરમના પરણેલા પતિ-પતિની
એક પ્રકારનો એકને સહેવાને, એકેની પ્રતિ-
બદલા છતાં—જનુભાષા છતાં પથ્થર એનાથી સારું જ
સમાજવાનો, એકેના સહવાસમાં કચી પથ્થર કડવ થને
રમત નહિ આપવાનો શુદ્ધ દેરલાં મન્ય દંપતિમાં
હોય છે. ભગવાનદાસ અને અંબાકાકીમાં એ શુદ્ધ
હતો એટલે ભગવાનદાસના વાકવધી અંબાકાકીને
સહેજ દસવુ આપ્યું તેમજે કહ્યું. “ આટ આટલાં
વરસો પર્વા તમારી સાથે રહી છું પથ્થર તમારી કોથ-
સુરીમાં અને સમજણ પરી નથી અને પર્વાની નથી
એટલે તમારે આ સાંભળવું હોય તો મુંજા મુંજા
સાંભળો ”

“ હા હા, બોશોને, પથ્થર એમાં નાક બાક કષા
વવાની વાત નહિ લાવતાં. ” ભગવાનદાસે કહ્યું.

“ તે જુઓને, અંબાકાકી બોલ્યા. “ હવે સુરેષ
તો પરણવાની ના કહે રે. ”

“ કંઈ ! તમે શું કહેા ? ” ગમે તેવી રીત
સુધી અને પાતિને પથ્થર અમુક મર્મીદા હોય છે,
ભગવાનદાસે આ સાંભળ્યું એટલે એ મર્મીદા વૃદ્ધી
મૂર્છા અને કાષ્ઠાતર એ અચાંત યથ રથા, પથ્થર તર-
તજ એમજે સ્વાસ્થ્ય મેળવી લીધું પથ્થર એનું કારણ

કેં જાણુ ! એના વિવાહ પ્રિયવદા એડે યથા ને આજે ચાર વરસ થયાં, ઊઠકરી આ વખતે મેટ્રીકમાં બેસવાની છે, દેખાવડી છે, બીલું બધું સાદું જાણે છે પછી એને વધી શેમાં જાણાયો ! ”

“ હું તમને બધું મનગતી સમીક્ષા નહિ, પણ જાણે એના કહેવા ઉપરથી એમ લાગે છે કે અંબાકાકીએ કહેવાનું ઘર કંઈ નજરે જોતાં વિવાહ થયા ત્યારે એ પોતાની મેળે આ બાબત ઉપર નક્કી મત પામી શકે એવી એની રીયતિ ન હતી એક શીમાં તો કશી જોડ ખાંપણ નથી એમ એ કહ્યું કરે છે પણ એ કે કંઈ એવું બોલતો હતો કે સ્નેહના લગન લીના સરીરના લગન થાય એ જોડું જ છે અને એટલા માટે એ સિદ્ધાંત ખાતર પણ એ ગમે નેવે ભોગ આપવા તૈયાર છે ”

“ હા, હા, હા, એમ માફ વાણુ છે કે ”

ભદ્રસ અટકાવ કરતા બોલ્યા “ આ તો દમસ્કન, સ્નેહવત્ અને દેવકનની શીલ્પના દરિયામાં ભાષ ખડા જણાય છે એમને ! ”

“ હાહા, છે કે ” એમજ બોલતો હતો, હવે થાક આપ્યું. “ હજી પણ તરતની પરજોશી યુવતીની પેઠે પતિની કુશાલ શુદ્ધિની પ્રશ્ન થતાં અંબાકાકી બોલ્યા. “ પણ આની સારી ઊઠકરી એની ગવેશ થયી કે ” જવા થોડો દેખાય છે ”

“ એ બાબતની વાત જ મેં કમા કરી છે ! પણ મને કેં રસતો કુંજે તે ગદિ જાણે હકીકત તો જાણવી જોઈએ ને હાં, ત્યારે જાણે, હમણાં આદિની કોલેજ જતી યુવતીઓના સંસ્કરમાં ભાષ કરતા જોવામાં આવ્યા હતા તેનું પરિણામ તે આ શીલ્પમુદ્રી હશે ? પછી તમે શું કહ્યું ? ”

“ ચોરો તો મીઝસ, સાચું પૂછવો તો, ખસીજ

અથા અને મેં તો કહ્યું-કે રિક્ત, હું પણ જોઈ છું કે હું કેમ એને નથી પરણતો ! ” અંબાકાકી કેંકે વીઠી પડીને બોલ્યા.

“ ત્યારે તો એ પણ ગામો તત્કાલે જ હશે ! ”

અગત્યનાસે સહેજ ગંભીર થતાં કહ્યું,

“ અરે હારે, એણે તો કહ્યું કે પાંદરી સદીના લુલ્લો વીસમી સદીમાં નહિં ચાલે ”

“ હારે હા, એ તો હું ધારતો જ હતો, તમને મેં ધણીએ વાર કહ્યું કે વીસમી સદીની વાત હોય ત્યારે તમારે જરા મને પહેલાં પૂછીને કામ કરજું. ” અગત્યનાસે બોલ્યા. “ તમે જાણો છો કે આ તો બેંગ્લોર આત્મના જન્મભૂમિ છે ! બગીચી તમે કહ્યું જ કરી શકો નહિ. બધું કલમથી જ થાય. ”

“ પણ આમાં કશું ને બગીચી વાત ક્યાં રહી ! ”

અંબાકાકી કેંકે અધીરો થઈને બોલ્યા. “ પેલો તો એમજ કહે છે કે તમે મને જોર લુલ્લમથી પરણાવશો તો હું બાવો થઈશ. સાબરમતીના આશ્રમમાં બેસી જાઉં અરે, હું તો એવી ગજારાઈ થઈ છું ! ”

“ તમે શાંત થાઓ. આ પાંતરીસ વરસમાં તમે અનેકવેળા આથી પણ ધણા ખરાબ પ્રસંગ-માથી પસાર થઈ ગયેલાં તે કેમ છુટી જાયો છો એમ બાવા બનતું પણ સહેલું નથી અને વાંધીજના આશ્રમમાં એવી જગ્યાઓ પણ રેહી પડી નથી કે ટપ લાઈને ત્યાં બેસી જાય. ” અગત્યનાસે બોલ્યા.

“ પણ હા, એટલા સાથે પૂછી શકું કે કોઈ બીજો પોદી એના ધ્યાનમાં છે ખરી ? ”

“ ના, એવું તો કેં જાણતું નથી ” અંબાકાકીને પતિની શકિત ઉપર પાછો વિશ્વાસ બાવતા તેમણે શાંત પડતાં કહ્યું. “ ને બે ત્રણ બહેનપણીઓ

“ સમજ્યા વગરનું બોલ નહિં ત્યાનું કણ ખતું તો જાણ આરતીથીયેવ રૂચિમ ! મને
તો એવી રૂચિમલા પાત્રે નિરસાર જ છે ”

એમને છે તેમાંથી તો કેમ એમની નોકે વરણે એમ
લાયનું નથી. ”

“ તો પછી કશા, ચિંતા ઠભી ? ” બચવા-
નકાએ સ્વસ્થતાથી કહ્યું. “ એને મનેદલમ નેપ્રતા
હોય તો તે આપણું. આતમકમ નેપ્રતા હોય તો
તે મેજથી આપણું દવે વધારે તો કે આ બાજનામાં

કહેવું નથી ને ! તો દીધ, નિશ્ચિત મ્હો—પાને વડું
વાન કરશું ”

અમારાથી ઉઠિને માત્રાં મળાં, બચવાનવામ
ચંચલામાં પાયા વચમા વચમાં ને મેકડું પત્તીએ
એનાની મને મળુ કડું કડું તેના હોય તેની રીતે
વારવો એના વિચર આપના દવા. રાત સુધીમાં

ચતુર ડોસાએ સુરેશભાઈ સંબંધી વિચાર કરી લીધો. બાઈના વર્તનની આખી પંચુ કરી લીધી. નીતિચા-
રના ઉચ્ચા નિયમોનો સેજસાજ લેમ કરી પુત્રની
‘ગેરહાજરીમાં એના ઓરડાની મુલાકાત લઈ આસ-
પાસ નજર ફેરવી નેહ.

છોકરાંઓ ગમે તેવાં લખ કરે તેમાં આપ-
ણને શું ? ડોસાએ મનમાં વિચાર કર્યો. પંચુ
—ને બની શકતું હોય અને તેમની ઈચ્છાને
આડે આવ્યા વીના યદ્ય શકતું હોય તો ગા બાપ
આવી બાપતોમાં પંચુ પોતાના અનુભવનાં સારાં
ફળ પોતાના છોકરાંઓને ન આપી શકે ! બાપી
તો કવિષ્ઠ ફાનાથી પરખાયુ છે ! ગમે તે પ્રકારના
લમ કહો પણ તેમનાં ક્યાં લમ—ફેટલા ટકાના
લમ સુખી નીવડે તેની આત્મી કાજુ આપે છે ! પ્રિય-
વંદા બોટી નથી. માત્ર હાજુકરના તરફને લઈને
શીંશુવાનો આડે મારો જમ તેમણી તેમને તેમના
! કુભાળ્યા વીના જમણી લેવાતા હોય તો બચા-
એ તો વહીવેલી ફરજ છે.”

રાત પડી, વાણુ કરીને ધોડીવાર આખા કુટુંબે
સાથે બેસીને ગામ બપાઠા માર્યા. ધોડીવાર અમેઝેન
વગાડ્યું રેડીઓનો પોમમ યદ્ય ગયો અને સુરેશ
તેમજ તરફ પોતપોતાના બડમા યાદનાં ગયા ધોડીથી
હાજવાનદારી વાત લેવાડી. જુઓ, હમણાં વેકેશન
પડવાની છે. દરવરસે આપણે કાનોસી કે માથેશન કે
એવે ડોકાણે જતાં તેને બદલે આ વખતે સુરતમાંજ
રેન્ન ગણો. હું પંચુ ત્યાં બાવળવ ક્યાં કરીશ.

“સુરતના કરનાં લાનોસી કે એવે ડોકાણે જઈને
પ્રિયવંદાને સાથે લઈ જઈએ તો વધારે સારું નહિ”
અંબાકાકી બોલ્યાં. “સુરતમાં મુ- ન્યાઈના લોકો
વાતનું વલેસર કરશે.”

“હે હે હે ! મહાભાઈ અંબાને આગળ પાડવા
મથે છે પણ મને તો તમારા લોકોમાં જરા વિશ્વાસ
બેસતો નથી.” બગવાનદારે કહ્યું. “પ્રિયવંદાને
સાથેજ રાખવી હોત તો તો સુરત કરનાં બીજું
ડોકાણું હું કહેત પણ આતો એના નામ મામને
હમણાં બાઈકાટ કરવો છે, સમજનાં ? સુરત તમે
જાઓ, સુરેશ અને તરફાને પણ સાથે લેતાં જાઓ.
પ્રિયવંદા તો આપણી છોકરી જેવીજ છે એટલે
એના કાનમાં જરા ડુંકે મારી દેજો કે બાઈને
જઈએ તો શું પણ એની નજરે પણ હમણાં એ
ચડે નહિ. ધરમાં અવારનવાર એના મુજબાન પારકાં
તરફથી થયા કરે એવી ગોઠવણ રાખતો પણ તમે
તો મોજ મચડ્યા દરજો. હું પણ મણુખડે ત્યાં
હોયજ એટલે વધી નહિ” આવે પણ તમે બાઈલા
ઉપરથી મારું કહેવું તો સમજનાં ? કે જે વધુ
સહેલાઈથી મળતી હોય તે બહેને પડી લાખતી
હોય પણ માણુસને નમણીજ લાગે છે. મેળવતાં,
મેળવતા નવનેગ પાણી ઉપરે એજ વરતુની કિંમત.
બાઈ મમે તેવાં બાપડીમાં મારે પણ પ્રિયવંદા જેવી
છોકરી નહિ મળે, પણ તે તો હાથમાળે છે એટલે
આ બધી શીલસૂકી આસી રહી છે હાથમાંથી જમ
છે એટલું જતાવો તો નોમાથી નવાણું માણસો એને
પડી રાખવા શરૂ મારવા મંડી જાય. બાપી તો
મનુષ્ય પ્રયત્ન અને ઇચ્છારૂપ.”

* * *

સુરત જવામાં સુરેશભાઈ તરફથી પહેલાં તો,
વધી કાઢવામાં આવ્યો. પણ પિતાના “તમારે સુરત
નહિ જવું હોય તો બેલાશક ન જાઓ. માથેશન
ફરી આવો, અને સુરતમાં જવું છે પણ શું !
લજનોની ધમાલ અને સાથે સારું બાઈને પેટ

ખાવાવાળાં । પણ આનો પર્યાય જતા આજ્ઞાપ્રમા
કાવતું છે એટલે જાને ત્યાં રજા લીધા હુગો નથી”
એ કબજોથી મુરઠનો વણી કેક નમ્મ થઈ ગયો અને
એ પણ ત્યાં ઉડી ગયેલ

મુરખમાં સરખસત મધપોકાર ચાલી રહી હતી
દર મંજ તો વરપોકામાં રસામાં તેમજ ને જોવા
માન પસાર થતું નવો પણ ઉપાગવડી જમવી
આવે દેશ પ્રમંથે મુરઠ જતો અને તેમાં જાગ
લેનેલ કીમે કીમે લીન્મીસદીની ઉમ જાલા યાન
પડતી ગઈ અને તેના હવેમાં છુતા મંકારો નાશ
થતા થયા સ્વખમ્મસ્કીએ એની સ્વખસદિમાથી
સરી પડતી ગઈ અને તેને ખરે છેક અવધાર
વિચારોથી થાતી મનિએ ઉમી વની ગઈ નાખા
ચાલ, દૂરી અને દૂરીવામખ, કાશ, અનિમ્મ અમદ
કાશ, એએનેલ મનાધિકાર, કો-સોઈ વગેરે રિટ
રિપોલી જાયા વિવિધ પ્રકારના જમખ, મીએના
મરખા, કમખા રોથી અને જોડાએની વિવિધના
વગેરે મરસ પ્રાએએ કીધી રિવમા કેક તેને આ
જામખ મસ લાગ્યું નાવેમા લે જતો ત્યાં બીજી
સુવતીએથી પોતાના મંકાર અને સૌર્યના બહાર
કરિને છુટી જ પડી હતી પ્રિવવા અધપવડપ તેની
નજર પડતી પણ પાછી સેજસ જ નજર પણ મેગ
આ લીના અનાય થઈ જતી વરપોકાએમા અનેક
રોણે પ્રિવવાને અનેરી ખુમમ્મતીમંથ વગેરેથી
આનંદાદિને એને પણ મેજામળે શાથી પ્રિવવાની
નજર તેની સામા કરતી નહીં ધેર પણ આદલા
રિવસમા માય અમુકજ વેળા એ આવેલી એમ તેને
જણાવતું પણ તે વખતે પોતે ધરમા નદતેલ અને
આરિમિક મેતુજ ખનતું કે પોતે આસે જારનેથી
દાખમ થાય તે વખતે પ્રિવવા પાછો જારનેથી
ખધાર જતી દોષ ।

પોતાના હવેમા થતા ફેગારોની એને જાણે
સમજાય પડ્યા માટી જારે પ્રિવવાની મેરધાજી
તેને સાવજા થતો ધરમા કેને ખુણું, છુ ખુણું એમ
તેને થતા માંડુ ખોર માની વધાવેલો દિલ આ
ફેરાર જાગી રહી અને એથી એજે એક પડી એ
જાનને ઉપયોગ કયા માંડેલ

એક વખત જામા એમ દના મુઠેલ છાપુ થાય
વાનો મેગ કરને કતો પણ તેનું ચિત્ત મકોલે
દનું પોતાના માદરવાનું વાનાવજા જ એક
રોષ છે કે જેમા અકચ સ્વખોને સ્થાનજ નથી
જે રોષ દોષ તેજા રિવમખ, મીની અનિમ્મ
મિથી રિવ સ્વખ ખનારી શાય છે તેમાય પાછી
લખસરા એને તો પુછુજા છુ એજામા કીમેથી
તરલા મેળી જા શાલ્યા મરખા તો એવા
મામા દના । ”

“તારે મને કેમ કનું નદિ ।” જોગ મેળી
ઉમે “દું જણુ આવન. ધેર રહીને મને દંધ તો
આવીજ નહીં ”

“મને શી ખજર કે તમને આવી જામનેમાં
રસ પડી ।” આખું મરક માતી, દમની તરલા
મેળી “અદિ તો કે મુખાના જેવા કો-સોઈ છે
કે હાડીઆ ગમે છે । ”

“સમજ્યા વગરનું મોલ નદિ “મુરઠ તારી
કલેલ ” જાનું મલુંખર તો ખુ “આરોગીથીવડ-
પ્રિવ । મને તો એકી રૂનિમખા પ્રતે નિત્ક-
રજ છે ”

મા અને ઘરવાની નજર મગો-નનેમા મુખ
ઉપર મુઠેલ પ્રિવ ૧૧૩૫ “અને જા ” તરલા
મેળી “પ્રિવવગમીએ એ મળુ જામા મરખા
દના તે તો એવા સરસ ગીવાય દના । ”

“ખજરાદર! તરસા, મરહરી કરતા નદિ આવડતી હોય તો મરહરી કરેવી નહીં, દરેક આખતમાં આવડી દેશ્યા જેવડી થઈ જતાં સુ હીલીલીલી કર્યા કરે છે” સુરેશ ગરમ થતા બોલ્યો તત્વા વધુ દસી પલુ એટલામાં મા બોલી. “નારે, એ ખૂમ છે તો ખરી પલુ એમ કમ પ્રિયવદા માને એવી છે.”

એટલામાં તો ભગવાનદાસજી નીચે આવ્યા. “કેમ મા અને ઊંઠેરાંઓ મળીને શું કારતકે ધડમા મેંડી, પંડ્યાં છે?”

“નારે ના, એ તો બાની તખીયતને સાઈ નથી એટલે પ્રિયવદા બાબીને બેસવરાતો વિચાર ચાલે છે.” તરસા બાબની સામા આંખ મીચામણા કરીને બોલી.

“તે તને કમ કરતા સુ થાય છે? તારીએ તખીયત નવળી ચાલે છે?” બાબે કહ્યું એ “પરમી સદીના વખત ગયા હવે. નવી વડુ રાજનરી તરીકે નથી. કેમ બાબ?”

“ના-અ-અ, એમાં પંદરમી સદી શા માટે?”

“બોલ્યો વીસમી સદીમા પલુ સીએએ રાંપલુકલા મળ્યુની તો નોંધએજ ને.”

“પલુ ભણંદે મારા, ખરા રનેદપસ દોષ-આ-ત્મસમ દોષ ત્યા રમેાઈ જેવા રજક વિચય આવેજ ક્યાંથી? એ તો બધુ દેહલગ્નમાં.”

તરસાં વખતે બોલે મારતાં બોલી. “આપણે તો રનેદગ્ન કરવાનાં એટલે ધણીએજ રાંધતુ પડશે.”

“બા, તમારે આને કે કહેતુ છે?” સુરેશ તપી જમીને બોલ્યો, પિતાએ તરસાની સેહથી કમપડી પકડી તરસા મોટેથી અંદાસ કરતી કરતી બહાર ચાલી ગઈ.

ભગવાનદાસ કેંક ગંભીર થયા તેમણે કહ્યું. “સુરેશ! શરમાયા વગર ખર કહેજે. આ શુ તારો બા કહેતી હતી? તારે પ્રિયવદા જોરે કમ તરસાર થઈ છે?”

“નારે ના, બાની આગળ દવેથી હું શીઘ્રસુરીની વાતજ કરવાનો નથી.” સુરેશ બોલ્યો. “હું અમરુ

બોલું એમાં એ મમે એમ લઈ બેસે છે હવે હું ન કરીને આપતું નાક કપાતું.”

“હાહાહા, વળી પાણી નાકનો વાન આવી ખરી,” ભગવાનદાસે કહ્યું. “ભાઈ, નાક એમ તમારાં કપા-વ્યા કપાજ ખરા કે? પલુ હશે, ત્યારે હવે લખીને વિચાર હમણા મુદ્દની રાખવો છે કે કેમ કરતુ છે?”

“આપ અને બા કહેા તેમ હું શણ છુ અને અને,” સુરેશ બોલ્યો.

“આવી બાખતમા શરમ નહિં રાખવી. ચોષે-ચોષું કરી નાખતુ.” અંબાકાંત્રીએ કહ્યું.

“હું એમ કહેતો હતો કે આપણી ન્યાતમાં બધા દરામખોરાજ એમ થયા છે, એટલે વિનાહ—” સુરેશ અચકાતો અચકાતો બોલ્યો.

“હાહાહા! મોડા! એની ચિંતા કરતો નહિ વિવુલ કંઈ હટે છુરે નહિ, સમજ્યો.” ભગવાનદાસે ઊંઠાખાન્ય વાંસા ઉપર મમતાથી હાથ મુકીને કહ્યું. “અવો હવે ઉપર ચાલો, હવે જેમ બને તેમ વેશ લગન લઈ લઈશું.”

પિતા, માતા અને પુત્ર ઉપર ગયા શેડી જ વારમા ધમધમકા કરતી તરસા દાસના તરંગો ઉઠાગતી દાદરે ગડી. પાછળ દોષ ધીમા પગથી પામું ચડ્યું.

“તરસા! બીજું કાણુ છે?” અંબાકાંત્રીએ પ્રુણ્યું. પિતા અને પુત્રની આખ પથ દાદર ભણી વળી.

“નારે, એ તો જાણ નહિ, એક મારી બહેન પછીને એત્યારે આપણી સાથે બીચીક રમના બોલાવે લાવો છુ.” તરસા તોશાની દાસથી બોલી. એટલામાં પેલી બીજી સુવતીની આપડી જલ્લાપ.

“બા, બોળખી મારી બહેનપણીને? હાહાહા! તરસા બોલો.”

“એ તો પ્રિયવદા ભાણી, પલુ માફ કરતો હું, હું મુતી. ભાણી કહું કે નહિ એ જાણત મારે પહેલા સુરેશભાઈને પ્રુણી બેલુ પારો ખંડે, બા!”

સ્રી શકિતને

વિગે તું વીલસે છે જનની રૂપ ધરી વિશ્વનો આદિ માતા
 પોણે સત્તાનને તું નિજ ઉરધિરે પ્રેમથી રમેહપૂર્ણ;
 રેલંતી વિશ્વમહે તુજ ઉરધરી પૂર વાત્સલ્ય દેરી,
 વંદું તે માતા રૂપે વીલસી રહી જગે શકિત તું માતૃરૂપા.
 છાડીને તાત માતાતણું ગૃહ મીકું મુખનું પામ બહાણું,
 વાસો હેતાં વસે ને પરગૃહ મહાં પ્રેમ ને ધર્મ સારૂ;
 સેવા અર્થે સમર્પે જીવન નિજ અને બૃલતી આત્મને જે,
 શોભાયે ગૃહને ને ગૃહિણીરૂપ જગે પ્રેમથી વદું તેને.
 બાલારૂપે ઉભજે જગજન ગૃહને મીકડા રિમત કાચે,
 મીકી મહેમાન પિતૃમૃદં તજી અને આતતી કાય રહેજે;
 પામે છે લાઠ મોઝાં નિજ સ્વજનતણાં તોય રહાતી બધાંને,
 પુત્રી રૂપે તપે છે તપ મૂકપણે શકિત તુ બાક રૂપે.
 વાગીને ઠેગ પાયે રૂધિર નીમળતું તોય ને બહાલી પેલી,
 “અગમ, માસ વીરાને” મુખધરી વદે બાતૃરૂપે બીજેલી,
 પાતાના પ્રાણથીયે પ્રિય અધિક વીદા વળણતો માનતી જો.
 શકિત તું મહેતીરૂપે અવનવી સ્ત્રીસા વિશ્વમાદી કરે છે.
 માતારૂપે તું પોણે, ગૃહિણી રૂપે જનની સેવના તુ કરે છે,
 બાલારૂપે તું લાડી, બગિનીરૂપે જની લાડ મીકાં કરે છે,
 જનનીને મૃત્યુ મુધી તુજ વિજી નથી રથાન વિશ્રાંતિ દેકું.
 શકિત તું આદિ માતા વીલસી રહી જગે તુજ વિશ્વને જીવું.
 કીર્તિ દા દિવાનજી

જેમનું વળન પડે. કોઈના હાથમાં મોઢી પુસ્તક મૂકતા પહેલાં મુજરાતના ચોમાકે પ્રાણવાળા માણસોના હસ્તાક્ષર મ્હારે મેળવી લેવા હતા. પણ એ બધા એક ટેકણે જોઈ મળી રહે છે ? એટલે જે હના તેમની ઉપર મ્હારે બોસો મૂકવો પડે.

પણ મ્હને તો ખીલ્લુંજ પાતું નહયું. સાવ સાદી વાત હોય તેમ મ્હારા હાથમાંથી પેન લઈ એમણે બાળબોધમાં એમનું ચાર અક્ષરનું નામ લખી, પુસ્તક મને પાછું આપ્યું. એમનું હસતું માંડું ન હતું. અને હું, જોજ નથી પામ્યો એમ દેખાવા જરી હતો. એથી વિશેષ કેજ લખવા એમણે ના પાડી. એટલે મ્હારે તો નમન કરી ઉઠવું પડ્યું.

ને તે પછી તે ટેકણે તો નામ લખવા ની ના સાબળવી પડી એમનું સ્વાગત માર્મિક હતું એમનું મંજાપણ-પક્ષ અર્થ હતું એમનું હરપ શોકાત્મક હતું.

“ત્હમે છુના કોજ નહિ કરો ? હજીમાં !”
તાતા જેવા કોલેજના ચાર વર્ષો—તેની રમ્મ એ ત્હમે વડેથી મારેશો ? ને અદુરલ્પમાંથી ક્યારે છૂટેશો ?”

મ્હને આ ગલીર ડહાપણની ખજાર હતી ને તેથીજ મ્હે આમ હસ્તાક્ષરો ઉપરાવવા શરૂ કર્યું હતા. પણ એમાં એમને અનુકરણથી વિશેષ ન દેખાયું. એક ક્ષણમાં મ્હને વિચાર વિસ્તાર પામ્યો. હસ્તાક્ષરો ઉપરાવ, તે સૌ સમજતોની દૂડી રૂપરેખા લઈ એમને હવન હેતુ રહમણ મ્હારો એક ભાઈ કાવે તો ધરાઈ મ્હં એમની સમક્ષ મૂકવો પણ તે માટે હસ્તાક્ષરોની જરૂર નથી, એ એમનો ખ્યાલ તો નજ બદલાયો.

હું જઈ તે પહેલાં એમણે મ્હારી નિરાશા પારખી લીધી, અને ફરી મળવા આમંત્રણ આપ્યું. અમારા

કાંઈથી પરિચીત થતું હોય તો અમારા સંસર્ગમાં આવો ને હવતોના માર્ગ બદલી નાખો. એવું એવું પાણું કહ્યું. પણ મ્હારી નિરાશા એટલી જ્વલંત હતી કે એ સવશ્ય ખ્યાનમાં લેવાનું મને ત્યારે નજ સૂચ્યું.

એમ ટેકણે મને ત્યાં કેક રાહત મળી. એ ક્યારે મોટા થઈ ગયા તેનું આશ્ચર્ય એમણે બતાવ્યું અને છદ્મ છત્તિ મોટાઈના સંતાપ વિવતા એમનેજ હજુ તો આત્મજ.

એમ આજા-નિરાજામાં હસ્તાક્ષરનું પુસ્તક એવા પાનાં શોભાવતું મધું. સરખાતમાં, સોના ટેકાકામાં વેશ હોય છે ને ?

કેમકે એમપણ કહ્યું કે અમારા હસ્તાક્ષરોમાં ત્હમે અમારી પ્રતિમા છુઓ છો, તો એનું જાહેર, રિસ્પેક્શન કરવાની જરૂર નથી, હું તો મ્હારા કાર્યને બંનેમાં ખજાવનો હતો, અંતત ને જાહેર એટલે લખત આવ્યો. હસ્તાક્ષરની ખજાર મ્હારે મને નેમ વાક કરી લેવો પડે. મામ પરમામ જતો ત્યારે એ પુસ્તક સાથે લઈ જતો. તે નોખમાં સમાવેશ થઈ શકે એવું કોઈ પણ જાણે, તેની સાથે એ પુસ્તક મરી રહે. આમ ધીરેથી પણ થોડા દિવસમાં ત્રીસ અગસ પાનાં લરાયા.

જ્યારે એ મંથ હજારવા જતો, ત્યારે એર મંથ આવતી. એમનાજ સંસર્ગમાં હોઈ એટલે આમનું લિખતો આખું વાતાવરણ ફેરવાઈ જતું. અને જ્યારે અમલુએ એ પુસ્તકથી ચર્ચ ઉપજતો મંથ ગયો.

અખીસાજી સર્વના કોટને દસવાર બધા લગાવી હું મ્હારા કાર્ય નીકળી પડતો. હજારે કેમકેવાર સખલ લેણુ સાબળવા પડે છે એની એ વાત ફરીથી સોની ખાસે કહેવી પડે છે, ને ઘણીકવાર વીંધે મેં પણ

આવતું પડે છે. આવી અનુભવ પણ અસહકારી-
ઓજા કરાવતા.

“ રુ છે ? ”

“ આપના હસ્તાક્ષર માટે વિનંતિ..... ”

“ એટલે ? ”

કરી પાંતું આપું એ પુરાણ ઉપવારી જવું પડતું.
તે પણ ટૂંકાર્માં, વિનયસર ને ગહરાગા.

“ શું કરો છો ? ”

હસ્તાક્ષર લખ જનાર કોઈ છૂપી પેલીસના આ-
જુઓ પણ હશે ખરા. નહિતો આમ હંકારીય કેમ
ધાય ?

“ સારું આરત્તો, ” કહી પાછાં એ ડાપામાં
મુશ્મુલ થઈ જાય. દિવસ ને સમય નક્કી કરવા એટલું
એમને મહત્ત્વ દેખાય નહિ, એટલે મહારેતો પ્રતિ નમ-
નની આરા વિના સીધું દાર તરફ જવું પડે

કે નહિ એવા પ્રસંગોથી હું ટેવાઈ ગયો હતો.
એટલે તે પછી તે કેકાશે જવા ઉપગ્રેહ દેકના સર-
મા મેળવી લાવતો, ને અચાતો. કારણ કે ઘર
સેવાય નિરૂત્તિ ન હોય ને ?

એ આરતેથી બારણું ટોકવું ને સહનતો ખમી-
સની કરચલીઓ સરખી કરતો ઉઠે રહ્યો. છેક અંદ-
રથી કોઈ આવતું હતો, એટલે આગમતા રૂપના
ઉત્તમમાં બે થકી ખમી સેવુ પડતું ઘર પૂરું એટલે
અંદર ગયો.

“છે ? ”

“ ના બહાર ગયા છે. ”

“ ક્યારે આવશે ? ”

“ આવતા હશે. કેટલા વાગ્યા ? ”

એમના આવવાને પા દલાકની વાર હતી.

“ શુ કામ છે ? બેસોને ”

“ હું એકો ત્યારેજ મને દેખાઈ કે હું એ
સુંદર કુમારિકા સાથે વાત કરી રહ્યો છું. મેં હસ્તા-
ક્ષર વિષે જરી લખાણથી વાત કરી. ને પુસ્તક સાથે
ધર્મ. તેમણે એક પછી એક પાનાં રસથી વાંચ્યા. જ્યાં
ન ઉઠે એવું હોય ત્યાં પૂછતા ગયાં. એમના વાત
ઉપર જે પુસ્તકથી ઉપજતો આનંદ મેં, જોયો, ને
મહારૂં અપ પણ મલક્યું.

“ હજીતો બહુ પાના બાકી છે. ” એવડી
પાછી આવી.

“ તેથી તો આજો છુ, અને હજી મેં હમણું
જ રાઈ કર્યું છે ને ? ”

પછી તો થોડા અનુભવો કર્યા. એમને રસ પડતો
હતો અને એકલા દિવાલો તરફ જોઈ વખત વિતા-
ડવા હું તેવાર ન હતો. એટલે સાહિત્યકારો અને
રાજકીય અંગ્રેજ ઉત્તરનારોના સ્થાવાની, રહેણી
કરણીની, વિવેકની એવી કેક વાતો ત્યાં મેં કરી નાખી.
એ વાતજ એવી હતી કે કુલકલ ઉપર, તેથી એમના
પ્રયોનો આરો ન હતો ને મહારા ઉમેશની અવધ ન હતી.

આમ અડધીક કલાક વહી ગયો, પણ એવી વધુ
વખત રોકાઉ એમ અને એમ નહોતું, તેથી હું ઉઠ્યો.
“ કાલે આવીશ ” એમ કહી સાયકલ મારી મૂકી મહારા
એ, જીજી બે વિભુનીઓના હસ્તાક્ષર મળે તે સારું
મળ્યા ગયા ને જીજી સંવારે પણ એજ પ્રપત્તે એક
પાનું વધુ ભરાયું.

સ્વાભાવિક રીતેજ એ ત્રણ પાના વંચાવવા હું
ત્રણ કાલ કરતાં પણ આજ જરી વહેલો ગયો. મને
લાગ્યું કે કલમ મહારી રાફ જોવાતીજ હતો. આજ તો
એમનાં સ્મિતનાં સ્વાગત પણ પારખ્યો.

કરી પાછી વાત થઈ. વિવાદોં આવમની નૈતિક
બગની સમાજની શિદ્ધિઓની, એમ એક વિષય ઉપરથી
બીજો અને તથાતરૂં ગયાં. અને મને તો મધે કાસની જોઈ
આજે પણ ફેરી અંદર જરી એમ લાગતું ગયું.

“કાને તો બહુ મોઢા આવેલા એમણે આજનું
પણ નક્કી ન કરેલાય તમારે ઉતાવળ હોય તો...
તકે ભલે.”

“નહિ, ઉતાવળ તો નથી પણ કાંઈની જોમ
છેક મોઢા આવે તો? અને હું બહાર જઈશ તો
વળી જાણને મળી શકીશ એકાદ પાતું...”

“એહો! લાવોને, હું લખી દઈ ન આપે?”
હા, ભવે” મહે જોન અને પુસ્તક સામે ધસ્યાં.

તેને લાગ્યું કે મને તે લખી નાખતું એ થોડું
નથી. વાચેલામાંથી કે વાદ આવી જતું હોય, પણ
તે ન રચતું હોય એમ એ ઠેડું ધુણાવતી, ક્યામુખી
આમ એ વિચારમાં ગરક રહી ને પછી નીચી નખી
કુલુલકોને માથે હું એ પાછળ જઈ ઉભો રહ્યો.

“હજીઆ અસરોપ ન હોત તો ઓઝોલાં
છતન આમ નિરર્થક જવાને બાંધે અશ્રુત રેવાવી
ચકત”

નીચે સહી કરી એણે પુસ્તક સામે ધસ્યું ઉઠી
મખમીનીમાંથી પડાયે ખેંચી અણેહું સિત રહેજ
કરખી મધુ પણ તેથી એનું દૈંદ્રીય નહિ પુસ્તક
શીઘ્ર ત્યાજે એના હાથ હપતા હતા એ હું જોઈ શક્યો
એક કાણુભર અમે સાસુ નેપું, સમજ્યાં, ને
ખેડાં કુતુહલમાંથી ધણીકવાર સહાનુમતિ પ્રગટે છે
ધીરે રૂરે તેણે અંતર ખોલ્યું

‘તકે નથી જોઈ શકતા કે અમારા દેશની રીવાજ
છે? ક્યાં સુધી ચાલે ત્યાં કરીએ?’

“ભૂઓ, પંદરમે વર્ષે પરણી, તેમારે જરી અદ-
ધુતતા જેવું હતું; એટલે તે વખતે જૂનું ઉંઝાસમા
રહેતી કાલમ સદૃષ્ટિપરખનારીની એવી જ રહેવાનો
હશે. એટલે બે અઢી વર્ષ તો મજાથી પસાર થઈ ગયા

પણ, તે પછી સિતિ પડ્યાની મઝ આ છેડું
વર્ષ તો કેમે કયું જતું નથી.”

મને લાગ્યું કે લાગણીઓથી વિદુત્ત થયેલી સિત-
તિમાં જે કહે જવાની સ્તુરથા છે, તે સાંભળે
જવાની મને છૂટ ન હોતી એમણે કાંઈની હંઠગોનાં
રમરમે સનેજ કરી એનાં હૃદય પારખી હું શું કરવાનો
હતો? ને અમારો પરિચય પણ કેટલો? એટલે એ-
મને એતાવજનું મને સૂચ્યું પણ એ મણુકારે એમ
ન હતું. એમને એ કહોજ છૂટો હતો. એમની
સહાયતા કહો કે નિષ્વાસપદ્મ, પણ તે તારક મઠાઈ
મન હતું

“કાણુ બળે આગળનો વિચાર કરવાની આપ-
ણે કયોરેય સમજ આપો ને આપણા સમાજમાં
તો એ બધી જવાનહારી તમ પુરોણી જ છે”

મહેને કે? બહુ મમ પડતી ન હતી, પણ એ સિત-
તિનું રહસ્ય સાસળ્યા સિવાય દવે તો છૂટો જ ન-
હતો. એટલે મીઠા માડી એમનું દૈં વડચી ભેવા
નિરતિ એકો.

“મહેલા બે અઢી વર્ષ તો પડે આવતા, ઉપ-
હાર આરતા કઠોક દર્શન થતાં, વાતચીત થતી, કેક
વાર સ્પર્શ પણ.”

પણ ભણે એ ઓસરતાં પાણી હોય એમ બાણુ
ધીમે ધીમે આપમનું અધુ આજ રેવીમ વર્ષ એમની
અવધાસનો ધમસ થમની નથી ને ત્યાંસુધી મદારે
આ કારણાર સેવશે રહ્યો”

મહેને લાગ્યું કે મેંબની હજીમીથી ને જરીએ
ટવાવમા નથી હોતા તેમના દૈંમા થોડાજ અર્થ હોય
છે ધણીકવાર તો કાસપાસપદ થવા ઉપરાંત એ ઉપા-
લમ પણ મામનાં હશે

પણ, ના હું જૂનો હઠધ

"પરભર થયા વિના લાગણીઓને બેટી ધૂકાનાં પરિણામ ત્યારથી મને સહનગલા છે. હું એમ નથી કહેતો કે હવે મારાથી એકલાયું નથી છવાતું પણ, બધું એકવાર ભરપા પછી, મારા પછી વિસરવું એ એ સંભવિત છે.

દેલ્લા વર્ષથી હું સુંઝાઈ છું હવે એમને મારા પરવા હોય એમ નથી લાગતું પરિણામ મધ્યમ પરિણામ જણાયું, ત્યાં સુધી મને આશા હતી. લોકોના વિવિધ આલેખો સામે હું ત્યાર સુધી નવર મધુ ન કરતી હવે... છૂટકા નથી.

"કાલેજનો કોલ એ મને મારા કોમે પાજવો પડ્યો. કે પછી જીવન સાથી યોગા લેવાની ઉતાવળ કરી હોય એવું લાગતું હશે, પણ, જતી વચ્ચેના કે આશિષ સહાયતાના લોભે એમણે આમ છેક મો'તું કર્યું.

"પરણ્યા પછી અમારી સ્થિતિએ સમજી જને, મહત્તમ ન ધપો તેનાં જ એ પરિણામ. એમની પરભર થવાની અશક્તિ એ અમારા અંતરનું મૂળ

"દેલ્લા અમે મળ્યાં, હારે શુનેકાર જેમ એ મારી પાસે આવી ચાલ્યાં ગયા, એક શબ્દ પણ બોલવાનું એમને સમજ નહિ, કે કિંમત ન હતી; પણ ત્યારથી જાણી ચાલ્યાં છોડી મગી.

"આત્મારે એ હેઝમિ ગાર્ડનના કેઈ ખુણામાં ચમન કરતા હશે. હું અહેખાસ નથી કરતી. ફક્ત જમના પ્રજ્ઞની શુંય ઉલ્લેખો મુંઝાઈ છે.

"એ અને કહે છે ઘણાએ પાણીતોળાં જીવન આમ રેગી જને છે. ધણીકવાર કાર્પનિક, પ્રેમચીંપતિ વિસરાઈ જાય છે, એ સમ પછી ફર ને ફર રહેવાનું ન હોય તો એ અસંતોષ ન પ્રગટે એવું તમને નથી લાગતું ? "

મારે કે જ કહેવાનું નહતું.

"કાલે બાવીશ " કહી ઉઠ્યો, ને-મારે કહે ઘેર પાછો ફર્યો. મુજબા ઘણે એમના હસ્તાક્ષરનું પાતું ફાડી, વાળા, મારા ખીરસામાં મુંઝી રીધું. રાજ એ પાતું જોઈું છું, ત્યારે એમનાં હાં મહેલ સતાવે છે.

રીથી હું ત્યાં કરતાકર માટે ગયો જ નથી.

ખર્લિનની

ખર્લિહારી

બાપ સાહીક,

આજે સદવારથી બ
રફ પડેલો દેવો. બરફ
પડે ત્યારે કંઈ કશો દોષ
છે પણ દેવે બપોરે સૂર્ય-
નારાયણનાં પાઠાં દર્શન
થયાં છે. મલ્ટી બારીમાંથી
તેજનાં ફિરોજી કંતાકુકડી રમે છે તેથી દુઃખ
ચાકી ફરે મેળવોને બર્લિનની બર્લિહારીનું બા નરુ
પુરુષ કહ્યું છે.

બે એક માસ પર મારા ફેરવાક સામાન, યુ.
મુકેશ વગેરેની કાપે મારો પાસપોર્ટ પણ બેવડા
બેસા; તેથી મારે બર્લિનની બર્લિહારી મેન્ડેરનેનાં
પડેલીવાર ફીન કરવા પડ્યાં પણ ફેરવાકે મુકીને
ત્યાં જતાં માનુષ પડ્યું કે મારીમ ૧૨-૩૦ થી
૨ વાગ્યા મુખી બેઠ રહે છે તેથી કચ્છકે દવા બા
વાને સામે આવેલા રીયર માર્ટનેના સરખ બગી-
ચામાં બેઠા માનવી ફરજ પડી.

બર્લિનનાં ફેરવાકે ખુબ બગીચામાં છે ને તે
મજા જ વિદ્યાગ દોષ છે. તે વિરે વિદ્યારથી તો
જાણ બોલે પ્રવેને રીયર માર્ટનેના બગીચો છુલ
બગીચા સાથે કાંઠાપેલો છે તેથી તે દાનવ વિદ્યાગ
સાથે છે વચમાં વચમાં જોગ વર્તુલ મારે છે—
જેમાં રીતસર મોકા મોવેલા દોષ છે ફેરવાકે
બામ જાંબલ જેવો રેખા મે ને તેમાં ફિટી દાનવ

ચુગરાનના આવેશન રુદ્રિય સેવક અને મોહપિય
પરકાર જર્મનીમાંના પોનાના અનુભવે—જોવેલા
દર્શોની ગસિક કયા સખે છે :

તેજા :

મી ઇનુલાલ ફેનેવાલ લ ચાલિ.
બી એ મેલમેલ. બી.

વાસની મીપોનાં ભુષ
પણ જેવામાં બાને છે,
તેમાં સરીવામ રમના પ
દોષ કે જેમાંથી મોહ
ને બીન વાદ્યો પડ્યા
બંધ પસાર થઈ બાવ
ફેરવાકે ફેરવાકે બપોરને
અને જાંબલને જતા મ
વર્ના માણુમે તળીને

મારે ફરવા ફેરવાકે છુલ નરનારીઓ પણ દેખાવ
ફેરવાકે ફેરવાકે માતાઓ કે નર્મોની મંત્રાગ ની
ફરવાકે કીપકોવાર કરતા સુર કોકરાઓ પ
બર્લિનની મોખામાં જાંબલ ફેર છે.

આ બર્લિનમાં જેમ તેમ વખત જાળવ
કર્તા મારે કામે કંઈ સુમધુર મારે પડ્યા તેમાં
પડવાથી તે મંત્રીનની રીસામાં મે સાક્ષવા માં
એક નાના પચ્ચાંએ સાક્ષવાં છેવટે એક નાના રેખ
બીધ તળવરને મિત્રે દુઃખવા પડેલીઓ તે તળવર
ફેરવાકે લાખી ફેરવાકા મેનવજી દંસ (કે સાગમ)
જેનાં પ્રાણીઓ મોજ કરી પ્રેમીને જાનકે આપ
દવા ત્યારે જાણુર આવેલા એક રમોની ડાખા
એક સાધવેના માનુષ નતી કારગોના તાર પ
મેનાની જાણુર અગા ફેરવાકે મેક મોર કમ
રસિક મારે જોડોના દેવે. તળામ કરતાં જાણુર
આપ મજા-ફેરવાકે દાનવે માણુરો ડેશી સદા
એક કે બીજી રીતે જાણુર બનવાથી આવાં જો
વાજાં બગીચોને, રીતસરના જેવી કંઈક વડવ
બીજે વેચાને કે જાણી જાણી મિત્રે બીધ માં

પોતાનું પેટ ભરતા હતા. જે આ વાતમાંથી ફરી શુદ્ધ માંડે ચિત્ત આ માણસનાં વાણનાં યરમાં રિત્યુ. ને કેવા મીઠા-કેવા કઠીંગારીએક, કેવા હલ્લ મેદક હતા. માંડે હલ્લ પલ્લ બીજા-લગભગ થવાયું ને જે મહાસાગરથી આવા જાણે માલુમો અર્થ ને નિરાધાર થયા છે-કેટલાયે ગાંધી યદ્ય ગયા છે ને કેટલાયે મગજની તાલપાક નીમીઓ દલ પલ્લ મોથવે છે તેનાં કુર રમરેખાં પરીવાયુ. મને તો બેરખર એમ જ લાગ્યું કે આ માણસ પોતાની અજ્ઞા અગિયોથી કિલ્લાસે ને બેલકપમ ને ચોલેન્ડ ને તુકિના રમુદેવર થવાસે ને મરમુ પામેલાં સર્વે પ્રજાઓના લાભો માણસોના હલ્લની રેલા-તેમની હલ્લમેદક બીસધારીઓ સંભાવતા હતા.

મારો વખત પૂરો થયો એટલે હું બીજીય યોગ-ગાંધીમાં જઈ મારું કામ કરી આવ્યો. પલ્લ તે બલિતનાં કરતાં મોટા રસ્તાઓ પર તેમજ મહીઓમાં-છુપી રીતે બીજા માગતા કે ખુલ્લો કંઈક-સામાન (ચિત્રો પલ્લ) વેચતા કે કંઈક જામવતા પલ્લમે માણસો પર મારી નજર છે. કુરકુરેનાગળતા રસ્તાપર રવર્થિય વિલાસ

છે તેમાં નાચરજતા ખાણું પીણુંનાં અનેક રચન મોની વચ્ચે છેલ્લા કુર વિચલથી અર્થજ બનેલા માણસો અથડાય છે ને મોટા મોટા નરનારીઓનાં હલ્લ પીયગાલી પલ્લ દલ ફેરીય (૧૦૦ ફેરીસને એક માઈ-ડે ફરીયો) પગાયે છે. સમયની શી બલિહારી છે? લગાઈ પછીનામે ચાર વરસોના જે બલિત ને જર્ગનીમાં સકલબલવતા શોક ને હર્દી જવાઈ રહ્યાં હતાં-તેમાં હવે ઉપર ઉપરથી તો જાણે લગામના બધાં મા ફાગે ગયા હોય. એમ જ લાગે છે. ગાંધીપાસ સમૃદ્ધિ ને રંગદાગની રેલમહેલની વચ્ચે

અથડાતા ઘોડા, રથના ખાંધા માણસો જ છેલ્લી લગામની કારમાં બીજાની યાદ આપે છે.

પલ્લ તે બીજાની પલ્લ કયા તે સહન કરનાર માણસોના મોંમાંથી સંભળવાનાં કેટલાક અવસર મને મળ્યા છે. આ લીલાગળાતો કારઆતમાં એક જર્મન ગ્રેડેસરની કારમાં હું ગયો. ત્યારે તેની બહી પત્નીએ મને કહ્યું: આજે જરા કડી છે તેથી જે (દરેક કાટડી ગરમ કરવાની મોટી બહીમાં) અગાસ સળગાવીને ગરમ કરી છે, કેમ કીક છે ને ?

“ પલ્લ દલ કંઈ કીવી કંડી નથી-ને જેથી કાઠી મેલાવવાની જરૂર પડે ” તે કહ્યું.

આ વાત માવી એટલામાં ગ્રેડેસર સાહેબ આવી પહોંચ્યા તે બેરખર સાદા ને લઘા હતાં. પલ્લ જ વિદાન હતા. તેમના જમરાના બોરમાં ચોપડીયોથી બધાં કચાટ ચીકાર બેરસાં હતાં. ફરીથી કંડી ને બહીની વાત તીકળતાં તેમણે જણાવ્યું

“ હવે તો બહીમાં કાલસા નાખીએ છીએ પલ્લ તમને ખજર છે કે લગાઈનાં છેલ્લાં ત્રણ વરસ. ૯૨ આન ભર શીઆતમાં પલ્લ બહીમાં તાપસને કલસા મળતા ન હતા? બધાં માણસોની બધી બોરડીયો કંડી ગરમ જેવી લાગે. ને ખાવાને પલ્લ કાળી રોટી ચિવામ લાગે જ-કંઈ મળી શકે. તે વખતની તો વાત જ ન પૂછેલ તે દિવસો અને કેમ વીતાડ્યા છે તે તો અમારું મન જાણે છે! તારા બચ્ચાંના મારે પલ્લ કંઈ ન મળે તેથી મરખીઓની માફક પલ્લ છેકરચિયાં કરી ગયાં ને. પુરોનો માણ લગાઈમાં કાઢ્યો. તેથી અત્યારે જર્ગનીમાં પુરો કરતાં આમોનું

સાતાનું પેઠું
પાછું માફે ઉઠ્યો—અલે લાખો માણસો લોખંડો
શિવ્ય, ને ત્ય (દોઢો કોલોલો) બીજાં લગા-
સેલે દેતા. જે જગાવવાને કલાપત કરે છે—જગેન
ને જે મહા સપાટાએ આગળ પ્રગતિ કરે છે
મે તેવી જગામ ને અપાર સુસીખલોને
મે નિરાધાર જગમ આગળ—અપાર સૌંદર્ય ને મર્દનગી
ને કેટલાય જગેરે જીવનનું જીમ—સીજો ને
મોગવે છે તેમાં ને સુવતીઓમાં માઈકેસો પર
ખરેખર એમાં છોડરા ને છોડરીઓમાં અજબજ
અજબ આંખ સદન કરવાની શક્તિ હવે કેળવી છે.
જોતો ને આ સૌંદર્ય ને જીમ—અમિ જેવું ઉમ
તરવાર જેવું તીવ્ર આપણી પ્રભાવી રોશનમાં
મરી ત્યારે હવેને એકપરિચર દરજ્જાકરો નંદિ

સર્જન સાહિત્ય

સંપાદક : સાદીક

એક વર્ષ દરમિયાન પ્રગટ થનારા
૨૪ પુસ્તકોના અગાઉથી એક દર બે વાર પાસેથી
૧. ૫ પરિચય શીલીંગ ૧૫
૨. આનું હારફરસતું લખેલું પુસ્તક અગાઉથી
લવાજમ ભરનારને લેટ આપવામાં આવશે.
સર્જન સાહિત્ય : છુટક નકલના આનાં ચાર
દરકે રચણેથી મળશે.

સર્જન સાહિત્ય

૭૧, રેમેરીન્ડ રોડ મોટ-મુંબાઈ.

ત મા રી બાળ ચિત્ર પોથી

ગલ ગોટા

લખનાર દેશજી પરમાર :: ચિત્રકાર રવિશંકર પંડિત
હાથ લખાણવાળાં ચિત્રોની ૪૦ રમખેરમી રચેટા
બેરંગી બાતીગર પૃષ્ઠ—ઉંચી બાતના બાડ કામળ

પશુપક્ષીની વાતો

અજબ બાળખેલો

ફળપુલની ગમ્મતો

સંસારનાં ઠંઠા ચિત્રો

કીમત દસ આના

(દપાસ અર્થે એક આંતો વધુ)

કર્તાની સહીવાળી પ્રતના બાર આના

લખો : દેશજી પરમાર, સલાપાસ રોડ, ગવાંગ, અમરવાડ

અમણી

નવલિપ્તા

લેખક

શ. યજ્ઞવલ્ક એમ. ટેલરકી બી. એ.

ચિત્રકાર શ. કથાશાસ્ત્ર

રસેષ કવિ હતો. છવનનાં નાંખાં મન્ય એવે એવા
હતાં છવનકવિનામાં, બન્ન મંગીનમાં તેણે કરેલ્લાનો
એક જ પ્રાધાન્ય સર સાંભળેલો હતો. દુધી છાંતીની
અધલ, લીન વેલના, તેને બને તેટલી સાચી જાણ
વાળી માંડી હોયતે, શીશુનો પગપોટો ફાલુબજુર છે
એમ ભલુવા છતાંય તેને મોઢ રમનીઆગ બાજક
મેરો તે મેરો કરવાનો ઉત્સાહ રાખે તેમ જોઈ
નિરંકુશ, મૂર્ખાંધબરી લેખકો, અને નિરાશામાં બપ-
હોલ કે “માનવનો મહાન શુદ્ધો એજ કે તે જન્મ્યો.”

થઈ જવાસાએ સમી, તેનાં દુખી બન્નાસ
દેખાંડી કમ્પનાએ ઉઘી ઉઘી ઉઘી, સાંકડાનેય ભલે
ફાવતી તેનાં મીઠા નેમ કવિતામાં ગીતી એ જન્મ
વાને આપતો અને રસમૂખી, રસીકી જનતા એના
કાન્મે જાતી, જવાડાળી, ગીતી-ગીતવાળી

છતાંય રસેષ રખડેલ, ઉદન, અસ્તિત્વની જનાલો
એનું નામ સાંભળતા જ બપા ભલુકારો અર્ધચંચક
માયુ હમણી, મૂર્ખાંધબરી કંઈ જવા નથી એમ કહી,
એનું ભાવિ અધ પતન ઉચ્ચારતા

પણ તેને એની કામપણ દરકાર નહોતી. એનું
નિરાશાથી વ્યાપી રહેતું મન છવનને સામણીએના
યોગથી મુઠાપતું માનતું અને છવનને છવન એમને
તો સામણીએનો પુરેપુરો, વિનંદ બાનન વેગવેગ.

તીવિ અને ધર્મના બધાંથી જવાન રહી આ માની
સર્વ સામણીએ અને વાખનાએને ગીતાગી, એજ
છવનનો એણે મુખ્ય હેતુ રસીકોનો હતો. જન્મ અને
પ્રેમથી કટાયેતો રસેષ ફાલુબજુર સામણીએને આ
નંદ અને મગ આપતું છવન વીનાડી રહ્યો હતો.

x x x

ગીતની રાતે મૂકા આકાશમાં ચંદની અમન
રહી રહી હતી પત્થનાં અધિતા ઉભાડ રખા ઉપર
ચંદ્રમાના આખા કીરણો સોર પ્રકાશ આપી રવા
હવા તેમા રસેષ રખડ્યો હતો, યાનિ એની રેનડુ
બરી હતી કે હરિતા પીમા પત્થનાં અશાન, કેદ
મહીરની અખા સાનિમાં કદાશુ બન્ની પ્રથંબના
ધર જેવો સામનો હતો.

આના નિર્નય રસાઉપર રાતનાં જોનાનામાં એ
જા યાદે એવો કાપતો હતો જન્મન થયેલો કોઈ
શુદ વાસનાને સંતોષવા તે બપોરો હતો, કે અમન
અંદનીયા બાપમા કમ્પના કુમ્પોને તે ગોની ગ્યો
હતો? “આ છવનનો સાર શો?” તેનું મન અત્યારે
ચિત્તી રહ્યું હતું, “આજે બિલકું દુઃખ તો કાલે
મત્સુના ચીતળ વાપરાથી કરમાવાનું હોય, હાલન
નબાજક રજ જે રાત્રીના બપોરમા જ વિલેન
યશનાં હોય ચેતનમય વેગવગ છવન જે મનુનાં

“સ્પર્શથી જડ બનવાનું હોય-તો આ જીવનનો સાર શો ?” વિચારના ખ્યાનમાં જ વાગમમાં પોતાનો હાથ ભેરવી ચુલ્હા પાકી રહ્યો. નિરાશામાંથી જન્મતા જન્મવાદે તેને એ પ્રશ્નનો ઉકેલ સમજાયો, મધમાખ જેવે કુલમાંથી મધ ચૂસે, તેમ જીવનની પ્રેત્રેક પળમાંથી, હેઠનો આનંદ ચૂસ !”

એવા અનેક વિચાર કરતો કવિ જતો હતો, રખડો હતો. તેવામાં એક બારીમાંથી સ્ત્રીનો અવાજ તેણે સાંભળ્યો, “આવો-આવો-” અને કવિએ શૂપકાથી તે બાલુ નજર ફેરવી, તે અટક્યો, જાણે તેને વિહ્વનનો ઓચીતો આચોટ લાગ્યો હોય, બારીના પાદમાંથી કોઈ મુંઝર વ્યક્તિની કીલચાલ તેણે જોઈ. એ અથળ ગતિનો ગૂઢ મંત્રેત સમન્વેષ. અને એ આમંત્રણનો જાણે સાહાર સ્વીકાર કરશે હોય તેમ, તેણે કોઈ ક્ષણીને છાજે તેણે નમન કર્યું અને નિરાશ દેખાતી જડતાને ફર ફેટી દેતો હોય તેમ ડેક દલાતી પેલી મુંઝર નામતીના ઘરમાં તે ધમિ ધમિ પ્રવેશ્યો.

આરણ્ય આગળ જ તેને એક નોકરડી મળી, અને કોઈ પણ રાજક ઉચ્ચાર્યા વિના તેને અતભાંધમાં લઈ ગઈ તેને આરામ ખુરશી પર બેસાડી, ટેબલ પરનું મીઠું સરખત પીવાનો આગ્રહ કરી અંદર ગઈ. કવિએ હવે તે વિશાળ ખંડનું બારીક નિરીક્ષણ કરવા માંડ્યું. પ્રાચીન નકશીકામનો જમતો નમુનો હોય, એવો એક મુંઝર દીવો ત્યાં જાળવાયું પાસરી રહ્યો હતો. ‘ઉપરતી’ ‘સીસીંગ’ ને કુલ અને વેલની મુંઝર આકૃતિઓ અલંકારી રહી હતી. યુવાનની ફેરમ ઉઘાવતી ચિત્રો ભીંત ઉપર ટપાલેલાં હતાં અને એ ઉપરાંત તે ખંડનું ઉત્તમ ધોરીચરીવણું ફર નીચર અને પરચીપન માસીમા તે ચૂકની સમૃદ્ધ દર્શાવતા હતા.

કવિ વિચારમાં પડ્યો. આવા સમૃદ્ધિભર્યા શૈતન દાર મકાનનો માસિક યતારો કાલુ હતો ? આવી વરં જરીનો રક્ષક ધવાને તે નાલાયક હોવો જોઈએ. અથવા તો પોતાની સ્ત્રીની વધાઈમાં તેણે અપરિણીત મદા સખી હતો ? અથવા-તેને એક નવો વિચાર ધ્રુવ્યો-તે કોઈ ખારકી સ્ત્રીઓનાં રૂપભાવન પાછળ જા-હતો ખૂબી હોવો જોઈએ-ફે જોને આટલોય ખ્યાલ નથી કે લેની પોતાની જ સ્ત્રી પરપુરો. સાથે દીકરી કરી રહી છે-એ વિચાર કરતા કરતાં તેણે સરખત ખાધી હોમે અડાડી, ચોટું પીધું. જમતમાં આર્થ પ્રમંથો ને બતાવો ઘણાંય બંનતા હતા તે એ બલુનો હતો સહનુભૂતી આપવામાં ઉત્તમ એવા મલ્લ સ્ત્રીયા જીવાનીઆઓનાં અધર રસ પીવા તત્કાલી તિરકમરમણી, ત્વળપથી, નેરકારીથી નિકરન બનેલી ધર્મપત્નીઓ સમાજમાં હોય છે એ પણ તે જાણતો હતો. એવા સ્ત્રીયાઓમાંનો તે પણ એક હતો. નાના. પ્રિયતા તિરકમરમાંથી ફરમવેલી લીમ નિરાશથી તેને એવો બતાવ્યો હતો.

પેલી નોકરડી પાછી આવી અને છદ્દાસથી તેને બાલુના ઓરડા લાસી લઈ ગઈ. બારણું ઉપકડ્યું અને જોતની જેમ તે અંદર ગયો. અને અતભાંધ ગેબી ધડા જોડું એ બારણું તેની પાછળ બંધ થઈ ગયું. અનેહાનથી તે જાણી લાગ્યો કે જે સુન્દરીનો અવાજ તેણે સરતામાં સાંભળ્યો હતો તે આજ ખંડમાં હતો ! પરંતુ તેણે સુખ દેખાડું નહિ, કારણ તે અજાણી સુંદરીએ પહેા ઉપર ઝીંજો પુરવો વીંટાઓ હતો અને તે ખંડમાં ફક્ત આણું અજાણી જ પડતું હતું. છતાંય તે ખંડમાં બહેકવી મહુર પરામ તે કવિના મનની લાલનાને ઉતેજ રહી પાણું પ્રેમભર્યું નમન

‘હરો, પણ તમારા અવાજ આ પુણ્ય સ્થળે મને એક નાની બાંધકાના અવાજની માફ આવે છે તેને હું તરીકે પહેલાં મળ્યા પ્યારથી યાદતો દતો.’

કરી તે આ બેઠી રી પ્રત્યે મોંઘે, “આજે હું માઈ જીવન તને અર્પું છું !” આ મત્વ હતું શુરબાળા જન્મ્યે તેની આખમા ઇશ્વરનાં અંજલિ આર્પણાં હતાં.

“એ કદાચ ખરી વાત હશે,” તે વિચારે એ બોલી. તેના શબ્દનાં વણકારા રમેશને કાંઈક પરીચીત લાગ્યા, “દિશ્વરીર છું કે સંતોગવચાત હું તમને આમ

દીપખાણુ

(પ્રેમજાળ્યોતિ તહારા દાખવી)

જ્ઞાનદીપ તેજસ્વી બક્ષો

બક્ષો તિમિરનું જ્ઞાન.

જન તિમિર એ પારજવાને

દો શક્તિ મહાપ્રાણુ,

કેવી જગજગતી દીપખાણુ !

માયાએ દ્વેષ સ્વયં મીઠાબો

પંથની જેને ન જાણ,

અજ્ઞાની-હું એ અથડાયા

કરતા તાણાતાણુ,

પ્રગટોને એ દીપખાણુ !

સુસાદરીની વાટે પડતા

વચ્ચે મર્યા બેચાર,

હુંટે ફુંટે અરધા કચરી

ફેકયા ફેકે પહાણુ,

નથી ઉઘડી શકી દીપખાણુ !

શસ્ત્ર નથી મુજ રક્ષણ કરવા

મજબે સૌ મળી સાથ,

આપો એવી અજબ શક્તિ જો

જ્ઞાનનો થાએ પ્રકાશ;

ઉઘાડોને એ દીપખાણુ !

વિશ્વ ફરે જ્યમ ઇચ્છા થાએ

આપની—જગદાધાર,

અધમૂએલાને દયા દાખવી

રેટો પ્રભુ કોઈ પ્રાણુ,

કયાં છૂપાઈ એ દીપખાણુ !

જગજગતી એ દીપખાણુ !

ઈન્દુમાર શહેરાવાળા

બ્રહ્મ હિંચકો

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

આનંદ સાગરની માંહી,

પરમાનંદ પ્રેમમાં પમાય,

ગગન—વિહારી ગણાય,

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

જગદાનંદન મહીં દેલાય,

હૃદયાનંદ મહીં ઝુલાય,

દયાનાનંદ મહીં ધરાય,

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

હૃદય-રશ્મિ સમો મોહાય,

ગગન ગાનમાં સુણાય,

પ્રેમ ધામમાં ધરાય,

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

આનંદા નદમાં હિંચાય,

પરમાનંદ મહીં ચમાય,

ઉરે ઉરમાં ઉભરાય,

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

વિશ્વાનંદ અનુભવાય,

ગોવિંદલાલ દેસાઈ

બ્રહ્મચારી

કેષક -
રા અમરનાથ બ્રહ્મચારી પંથક
ચિત્રકર - રા. કલ્યાણ

[દરમ પહેલું]

વ્યાસ: આ! શું કહેા હો! મારા પિતા મારાચર,
માતા સંતુષ્ટની? પિતા મહર્ષિ અને માતા દીગર
કયા?

શિવ: મનક અવનત કેમ કરું કહિવર! પારાચર
કહિ હતા, તેથી શું? શું તે મનુષ્ય નહોતા? માનવ
મુનમ કોઈ દુર્ભાગી પતે તેના પર વિનય
મેળવેા, તેનું પરમજન ન થયું. અને તેમજે મુન
વ્યાપી તપ કરી અને તેમજે મુન બાધન
વડે તેનું પ્રાપ્તિ કરું જાએ વ્યાસ, તમે જો
પુણ્ય પાનાના અપરાધન કરોને છુટાં કરી છો
તો પિતાની નિન્દા કરોને તેમ કરી છો તો
તમે મહાદેવ હો.

વ્યાસ: પ્રભો, શું જનન બરમા કોઈ કામને નથી
હતું?

શિવ: હતો છે. વ્યાસ, ચોપાર અતીમાં એક સ્ત્રી
માનવ છે, કે જેણે એ મહાન વિનય કર્યો છે.

વ્યાસ દેવ, એ મહામાનું નામ?

શિવ બીમ.

વ્યાસ: દેવન બીમ?

શિવ: હા બીમ એ
પ્રાપ્તિ એનું છે.
તેણી તે બીમ
છે, તેથી તે
અન્ય છે.

"અંબા, ભારી આ સેધ નિર્ણ છે, બીમની પ્રતિતા અચળ છે."

દીપખાણુ

(પ્રેમજન જ્યોતિ તહારો દાખની)

જ્ઞાનદીપ તેજસ્વી બક્ષો
બધો તિમિરનું જ્ઞાન,
જ્ઞાન તિમિર એ પારખવાને
દો શક્તિ મહાપ્રાણુ,
કેવી અગજગતી દીપખાણુ ?
માયાએ દૂત સઘ ત્રીધાબધો
પંથની જેને ન જાણ,
અજ્ઞાની-હું એ અચર્યા
કરતા તાણુતાણુ,
પ્રગટોને એ દીપખાણુ !
મુસાફરીની વાટે પડતા
વચ્ચે મધ્યા બેચાર,
લૂટે ફૂટે અચર્યા કચરી
દે કચા દે કે પડાણુ,
નથી ઉઘડી કા દીપખાણુ ?
શર નથી મુજ રક્ષણુ કરવા
પણવે સૌ મળી સાય,
આપો એવી અલબ શક્તિ જે
જ્ઞાનનો થાએ પ્રકાશ,
ઉઘાડોને એ દીપખાણુ !
વિશ્વ દરે જ્યમ ઇચ્છા થાએ
આપની—જગદાધાર,
અધમૂએલાને દયા લાવી
રેડો પ્રભુ કોઈ પ્રાણુ,
કયા દૂપાઈ એ દીપખાણુ ?
અગજગતી એ દીપખાણુ !

ઈન્દુમાર શહેરાવાળા

બ્રહ્મ હિંચકો

બ્રહ્મ હિંચકો રે,
આનંદ સાગરની માંહા,
પરમાનંદ પ્રેમમાં પમાય,
મગન—વિહારી ગણાય,
બ્રહ્મ હિંચકો રે,

જગદાનંદન મહીં દેલાય,
હૃદયાનંદ મહીં ઝૂલાય,
દયાનાનંદ મહીં ધરાય,
બ્રહ્મ હિંચકો રે,

હેમ-રશ્મિ સગો સોહાય
અગન જ્ઞાનમાં સૂણાય,
પ્રેમ ધામમાં ધરાય,
બ્રહ્મ હિંચકો રે,

આનંદ નંદમા હિંચાય,
પરમાનંદ મહીં સમાય,
ઉરે ઉરમા ઉજરાય,
બ્રહ્મ હિંચકો રે,

વિશ્વાનંદ અનુભવાય,

ગોવિંદલાલ દેસાઈ

ધર છે. શકુનો અગ્રે છે ના-ના-હું કામદેવનો
જ્ઞાત્યાર નથી, ના નથીજ તેથીજ હું મારથી
ડકું હું મા-મા-કહીને એ રનેહના પવિત્ર તીર્થ
માં પાત્રીની પેઠે જવાને બદલે ખીજ પાસ ભાગ્ય
હું-જેમ માણસ અજગરથી ભાગે છે તેમ
(જવા ઇચ્છે છે)

અગ્રમાઃ કયાં જાઓ છો શિવતમ ? હું તમારે પગે
પડું છું મને અપાર સામરમા ન દાસ્યો.
(કુટલુબર નિવે એસે છે અને ગે છે)

લીધ્ય મેલી ન દપડાવો દેવી ! હું હૃદય પુરવું
કરીને વળ્લો પા ઝીલી શકું છું શુભ વાચના
જર્મનને મુગ્ધ સમજું છું, રણ મેદાનમાં લાખો
નાં મરતક રાણી શકું છું, પરંતુ દેવી ! હું
સ્ત્રીઓનાં આસુને નથી જોઈ શકોતે માત્ર જોઈ
જ વરુથી મારું હૃદય ડો છે અને તે એક
સ્ત્રીઓનાં જાણ.

સ્ત્રીઓનાં આસુજ માત્ર મને ભય કર અનિદ્રની
આગાહી કરાવે છે અગ્રમા ! જાણે મારું ચિત્ત
ચમ્પળ બને છે જાણે હું આ વતને એવ જર
હઈ જઈશ

બહેન ? તને આજના આ મુઠ મહર્તમા મારા
હૃદય સિકાસન પર માતાને રથાને બેસાડીય
અન્ધ વાસનાઓને આજ મૃત્યુ દડ આપીય
કામતાનું મણુ લાખીય, પાપના પત્રને મૂઠામાંથી
કાપીય અગ્રમા ? તું મારી માતા છે !

અગ્રમા શું કહ્યું ? આ શું ? નિહુર દલાસ ? આ
તારા વાણી વિવાસ હું નહિ માનું ? ના-ના-નહી
માનું ? મને ચક્ર આંધે છે હું પડું હું અરેર ?
પડું છું મોઈ પડો.

(નીચે પ તી આજાને બીધ્ય થોલે છે)

લીધ્ય આ શું ? તું કાઠી રાજની કન્યા ? તું બા
ળકે નથી અમૃત દીન આચરણ તને શોભે
મારી પ્રાણ પ્યારી દેવિ ? મે તને જનનીતા પં
રથાથી છે આપણો માતાપુત્રનો પવિત્ર સંજ
આમ રીત આચરણથી કમકાન કરવાનું છોડી ?
આપણો સંબંધ ગાંધપણ સંજાયથી પવિત્ર અને
ચીઆવો છે

અગ્રમા અસલ ? દેવન અસલ ? હું તમા
માતા નથી તમારી માતાનું કંઈ કાંઈ મે તર્થ
કર્તું માત્ર હુન્નરમાં જોતુ કહું બંજ છે ને
સત્તને શુભારી દેશ ?

લીધ્ય અગ્રમા, તમે શું સમજો ? માતાના હુન્નર
માત્રમા ટેટલી અમિત સકિત છે, તેનું તમને
ભાન કયાંથી હોય ? એ એ અજાણના અધેવી-
શબ્દમા જે અર્થ ભર્યો છે તે આપના શબ્દોમાં
નથી રાજકલ્યા પર પડેલા રાણી ભારે “એકમા
મા !” કહીને પોત ની વ્યથા કરે છે ત્યારે તેની
અરથી વ્યથા તો એ અમૃત સરોવરમાં મળી
જાય છે માતાના નામથી પશુ પક્ષ વધ આજ
છે માતાનું નામ શોકથી તપેના હૃદયને સિતળ
કરે છે માતા’ શબ્દ કાળોને સ્વર્ગીય સંચિત
મંથનથી છે માતાના નામથી પૃથિવ પવિત્ર માત્ર
છે માતાનું નામ સાંભળી જમદગિરી પાર્વતિ
પોતાને ધન્ય સમજે છે

માતા ? આજ તમે તમારા કમિતી ભાવને દબાવે
દેવી બનેલ મારી ? તમારા આ દુર્ભસ સ્વચ્છ
આરને રમ્મ અપો પૃથિવ રાશ્ત્રિની અમૃતધાગ
વરસાવો જુઓ, જુઓ, મા તમારી ઝાની ઉપર
આ જગત આગેની પેઠે નિર્ભય સુનું છે

અગ્રમા નહિ સામળું બીધ્ય ? હું બગેરી છું મને
કઈ મંથનનું નથી હું અદિશી નહિ જાજ

પહેરતો નથી એ વાનગરત જાણીતી છે એ યુનો એની હાલો પેટીમાત્ર કેઈ પણ પર્વને કદી કરી નથી, એ યુનો એની હાલો પેટીમાત્ર કોઈ પણ અનુભવ કરે એવો સંભવ નથી, તે યુનાનો આરોપ ગ્રીકોને શિરે મૂકવો એ શુ સમુક્તિ છે? અને એ ગ્રીકોના મૂલ સ્વાત્વની જ વિરુદ્ધ છે તે કાર્યના આરોપણના પૂરાતો આત્મા મહાત્મવને જ રમુ કરવામાં આવે, એ તો અન્ય નો પરાકાષ્ઠ છે. પરંતુ મને કહેવામાં આવ્યું છે કે આનો ખોલ પ્રતિનિદેવ તો એ હતો કે આપણે જાન્યેની વિદેશી વસ્ત્રો પહેરનારાઓને ગણેમ સ્વયં જાણતા તેમને શોધતી નજરમાં દેવતા પાડવા આવેલો હોય. શી કલ્પ પછી એ હોય એમની પ્રતિનિદેવતા પાડે ખરો? અને આજે હોયથી પ્રવૃત્ત થઈ ગયેલા આ નવ કરતું એ શુ અપાપ છે? ગ્રીકોને વિદેશી પહેરાવવાથી વિદેશી વસ્ત્રો પહેરવાનું આમ કહ્યું હોય, એમ મને લાગતું નથી; અને આ પહેરનારને પોતાને પણ લાગતું હોય એમ એના વર્તનપરથી જણાતું નથી પણ ઉલટું એ માર્ગથી નહીં પણ અપમાન થયું છે.

વિદેશી વસ્ત્રો પહેરવાનો આમલક શાખાસંગ્રહમાં દેશાધિકારના અભાવ છે, એ ક્યોવા એમને ગણેમ સાથે સરખાવવા તે કોઈ પણ રીતે મુક્ત છે? એ ઉપમા શુ અવગતનિક નથી? ગણેમ કેઈ પણ વસ્ત્ર માટે જાણીતા હોય તો તે પ્રચંડ અજાણે જૂકા મોટે દેશાધિકારના અભાવ માટે નહિ ઉલટું, ગણેમની પ્રતિનિદેવતા પ્રતિનિદેવતા જેને જરા માહતી હશે તેને એના દેશાધિકારના ને એની સ્વતંત્રપ્રતિષ્ઠાની પ્રતિનિદેવતા વચ્ચે રહેલો નહિ. માનુષ્યોને એ ધૂનને આ પછે કવિતામાં વખાણીને આપણે મારે ચાલીએ છીએ, તે ધૂનમાં ગણેમ માત્ર કવિતામાં નહિ પણ

ખરેખર આગોટે છે. વિદેશી વસ્ત્રો નહિ, પણ એમને વસ્ત્રો એના એવા સંપૂર્ણ પહિષ્કાર કોણ કરી છે? પહેલી મંદિરને પરેશી મંદિરોત્તરી ગણેમાત્રને પણ પોતાના જીવનમાં પ્રવિષ્ટ ન થવા કોઈપણ હોય એવા, એના જેવા કેટલા છે? અને જ્યારે કોઈ ગણેમ પ્રચલિત થાય છે, ત્યારે કુટીરો એવામાં આવેલી પેલાની સ્વતંત્રતા પાછી મેળવવા માટેના મજૂર પોતાને એવા એના અવાજ નથી લાગતો? આમ છતાં દેશાધિકારના અભાવનો આરોપ ગણેમ ઉપર મૂકવો એ ધીર અન્યાય છે.

અન્યને અન્યાય કરવો એ માનવકુલનો જન્ય સિદ્ધિ હોય એમ લાગે છે. સમાવધાન, મિત્ર, ઝોળખીતિ, અભાવ, રાજા, પશુ, પક્ષી, કુદરતને, હાથરને ને આપણને પોતાને એમ આપણે અન્યાય કરતા જાણીએ છીએ, પરંતુ એ સર્વમાં સૌથી વધારે અન્યાય આપણે કોણને પણ કરી દેમ, તો તે ગણેમ છે, જે આપણે વધ કરે છે તે સિદ્ધિ અને વ્યાધને, જે રસ્તે મજૂરો આપણને ઉચ્ચતા પાડે છે તે આપણને આપણે ચોંટના ઉપર ખનાવ્યા છે, અને જેણે સ્વપાત્રાધિ આપણે અદિત નથી મિત્રવ્યુ, એ જે આપણે ભાર ને માર મૂકે મોઝે પગથો જાય છે, તે ગણેમને આપણે અપમાન, ઉપદ્રવનો ઉપર જ મૂકે છે! શી કૃતપાતા! કે વિષદિત દાન!

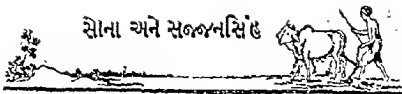
બીજા પ્રશ્નો કરતા મનુષ્યને પ્રવિદ્ય સાથે વધારે સંબંધ છે. રોકે માણસને એકાદવાર તો ગણેમનું અધિકાર મનુષ્ય જ હોય છે, આપણે મોટે નહિ તો પાછળ પણ આપણને ગણેમ મનુષ્યનારો એવા હોતા નથી. સિદ્ધિ કે વાપણું નામ તો કોઈને જ મળે છે, પણ ગણેમની સંતા સાર્વજનિક છે.

આ પ્રમાણે જે અધેશ સાથે આપણે સર્વેએ પરીક્ષા કે પ્રત્યક્ષ રીતે વાણીમાં એકતા સાધી હોય, તે ગણે-
ડાને મૂખ, જડ, કે ઉપહસનીય ગણવો તે આપણી ભાવ-
ને જ મૂખ, જડ, કે ઉપહસનીય ગણવા જેવું નથી !

ગણેડાને આપણે મૂખ ને જડ માનીએ છીએ, તેવું કારણ એ છે, કે એને પાશ્વત્ય મંરુતિના બ્યા-
મોદમાં ફસાઇ અવળે પૃથે ચડી જએલા કેટલાક અધઃગચ્છીની પેઠે, ધધિમ ને તોફાન કરવાની રેવ નથી; પશુ એ સ્વભાવતઃ નિરુત્તિપ્રસવશુ છે. હિન્દુધર્મ નિરુત્તિનો બોધ કરે છે, અને એ નિરુત્તિધર્મના ઉપા-
સકો નિરુત્તિના પરમ સેવક ને ઉપાસક એવા જઈ-
ભતી અવગણના કરે એ અસહ્ય છે. ડાહ્યપણ પરિ-
ચિતિમાં ડાહ્યપણ કારણથી અધેશનું આનંદિક સ્વાસ્થ્ય ચળવું નથી. હળવે હોશ પસાર થના હોય, વાહનનો અવાજ કાળને બેડી નાંખતો હોય તોપણ મોં અવગી દિશામાં ભીંત તરફ રાખી બાજુ કંઈજ બનવું ન હોય એમ શાન્તિથી બીમાર રહેલા ગણેડાને જેઠા કોષ મહાન તત્ત્વવેત્તાનું મને સ્મરણ થાય છે. લાકીપ્રહાર વરસાની ધારા મારક પડતો હોય તેવે નિષ્કવ ને અડચ રહેવાનું કાવ્ય બદાકુર સત્યપ્રતીત્યોને પશુ એ શીખવી શકે એમ છે. સુખ અને દુઃખ, શૂન્ય અને તરસ, લાભ અને અલાભ, જય અને પરાજય, માન અને અપમાન, શીત અને ઉષ્ણ, આહાર અને અપયો, પ્રત્યાદિ દંત્રોથી એ પર છે. યોગીની મારક એ વિવેકે શાન્તિ સેવી શકે છે ને રાત્રે જાગી-ને જાગાડી-યો છે. ડાહ્યને પશુ એ તુડસાન કરતો નથી એને મન ડાહ્ય શત્રુ નથી, બહુ થાય તો લાલ મારે, પશુ મારા એક સમાને બાદ કરતાં, દંડમૂલી એ કોમને કરડ્યો હોય એમ જાણવામાં નથી. ગીતા-શિક્તા નિષ્કામ કર્મભાવનાથી એનું ઇવન વધું જાય છે. એના જેવો રિલેસ જનમે દંડ બીજો ભોલો નથી.

એનો અવાજ ધણાને હર્ષ, એકસરો ને તીરસ લાગે છે. પશુ વસ્તુતઃ તેમ નથી. એકજ પ્રકારના લક્ષ્યતા એના અવાજમાં એ અનેકાનેક પ્રકારનું ભાવ-વૈવિધ્ય સમાવી શકે છે, એક વખતે આખી રાત એક અધેડાને, મારે પરાણે સાંભળવો પડ્યો હતો, ત્યારેજ એના અવાજમાં રહેલું ભાવવૈવિધ્ય મને સમજવું. પાડોશીની પત્ની પોતાની પત્ની સાથે લડી હોય તે કારણથી પોને પાડોશી સાથે લડતો હોય એવા ભાવથી એણે જૂઠવાનો આરંભ કર્યો હતો. પૂવંક સામગી રહો. યોડી વાર યદને કાલ બન-લાયો. આજીમાનુભ મનુષ્યોને પાડોશીની પત્નીની મૂર્ખતા સમજાવતો હોય એવા ભાવ એના શ્રૂંકવામાં આવ્યો; ત્યાર પછી પાછો પાડોશી સાથે 'મનાવટ' થઈ કડતો હોય એવી રીતે એણે જૂઠવા મંડ્યુ. તેમાં સમાવટ, બનાવટ, ધસતી ઘરેરે અનેક ભાવો કમઝ આવી ગયા આખરે 'તને પશુ કોઈક દિવસ નોંછ લઇશ' એવી ધમકી આપી એ જૂઠતો બંધ થયો. જરાક વાર રહીને એણે પાણુ શરૂ કર્યું. અને એ ઘેર ચાલી પત્ની આગળ જહાડુરી મારતો હોય અને 'કેમ પોણાને કેવો મખડાવ્યો !' એમ કહેતો હોય એમ એના અવાજ પરથી લાગ્યું. પરંતુ આ માન મારી કંઈપણ જ પરિણામ છે એમ મારા એક મિત્રને મેં આ લાન કરી, ત્યારે તેમણે જણાવ્યું. તેમ ડાહ્ય વાયકને લાગે, તો તેને એ વાન મનાવવા મારે મારો ખાસ આગ્રહ નથી.

આવા નિર્દોષ, બચા, તત્ત્વ ને નિરુત્તિપ્રસવશુ અધેડાને અનાય કરી આપણને 'છે માનવી જીવનની ઘટમાળ એવી, દુઃખપ્રધાન સુખ અપયયી ભરેલી' એમ કહેવા યારો ન આવે તો બીજું શું થાય !

સોના અને સત્જનસિંહ

(હાલના પરિવારની એક કથા)

લેખક :

સ. દેવગજી પરમાર

સામેના શહેરમાં રહેતારી માંડી સોના અને ખારગે સાચી મળી, એણે મને પૂછ્યું કેમ સત્જનસિંહ, મેં તો પરણી હતાં ને વધુએ આણું વળી જાતી કાં!

‘મીઠી સોનાએ મને આપ પૂછ્યું ને હું મનમાં ને મનમાં મરતો એક બાણુ ફરી ગયો. પછી મેં ખારી વાત માંડી. ‘મીઠી સોના, સત્જનસિંહના ‘હવે પ્રેમને સ્થાન મળી શકે એમ નથી.’

‘સોના મને ખરા અંતરથી આહવી હતી એના પત્ની તો ને કે સખા ના મગજ હતી. આજે સોનાના સમયમાં એક કથાક એણે અને ખૂબ દેખી લાગી ગયો.’

‘સવારે એ શરમાળ હતી. મેં માન્યું કે એ સાચી વગરની છે; અર્થથી છે, એટલે પછી હું પરદેશ ગયો. ત્યારે હું દેશનારમાં મુખાઈ અને રિશતિની જગા રહી હતો ત્યારે સોના મારે મારે દિલ્લસાવી અપમુર્ષ થઈ હતી.’

‘મેં એને બહુ દુર ચાલે કીધા હતા. અને એ દુર ચાલેતી અસર હતી હવે બુલાતી નથી મેં ક-

હેલું ‘તારા જેવી માંડી વેલીને સત્જનસિંહ પોતાનું હાથ હતું, એવો એ મોજા નથી.’

પણ પછી હું પાછો આવ્યો. જગજગતા મનથી એને મતાતી મેં એને કહ્યું, ‘સોના, હું સાચા પુત્ર મેં તને ને કંઈ કંઈ હોય, ને કંઈ વતન મધ્યમ્ હોય, તેના મને પરિવાર થાય છે. સોના એક શબ્દ તો મોઝ.’

‘પછી મેં હાથમાં પેન્સિલ લઈને શેવાળ નમેલા એક પત્થર પર લખ્યું. “આ નદીકાંડે સોનાનું શરીર જળીતે રાખ થઈ ગયું છે અને તે જોડે સત્જનસિંહનું રિશ પણ સળગી ગયું છે.”

પ્રેમનું પંખી આવે અને જાપ અને એક સાચી બીજે આ એણે; પણ પરમવમાં સોના પાછી ના મળે, ત્યાં લગી સત્જનસિંહને મારે આ દુનિયામાં બીજે પ્રેમ છે નહિ. એ પત્થર આગળ હું મોખાર વાસુએ રેણો, પછી હું કારેખાત હાથે પાછો ફર્યો પણ ત્યાં સોનાનું શરીર જળીતે રાખ થઈ ગયું છે, ત્યાં સત્જનસિંહનું રિશ પણ સળગી ગયું છે.’

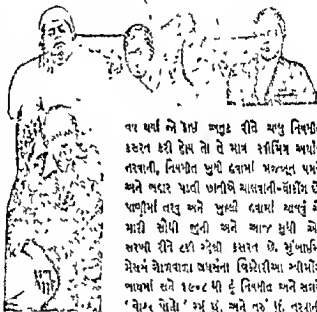
યુવાન કેમ દેખાઓછો?

: સ્વાસ્થ્યની એક વાત :

લેખક:
રા. જનક લાખીયા
'ધનવંતા'

દાઢવન અને તેમના પત્નિ

અધિદ અને તેમનાં
પુત્ર

“કેમ બસા, કે કાણુ!
તોપણ ૪૦-૪૨ તો ખાન
કે નહીં?” મારા મિત્ર
બાઈ સાદાંક મને સહજ
પ્રશ્ન કર્યો હશે ધારી મેં
હતર આપ્યો, “કોરન, જે
છોકા ખાન પચાસ કે ઉપર
મયા દપ.” તનમાં દાખવ
ધયો છું. જોખમ તો ખર.
લોકમાન્યતા છે. મારી વાત
બાઈ માદીક ન માને.

“એકાદન વર્ષ તો મયા
નથી હાજનાં.”

“હને ૧૮૮૦ માં ‘ફોલો
પ્રવેશ મનુ લોક વિદ્યો’ના
ન્યાયે તે ચાલમાં આ મનુ-
લોકમાં આવી ચડ્યો છું.

જતા નિવૃત્તિ જીવન અને કસરતને શોખ એટલે
તમને આમ લાગે છે.”

“તો શું તમે દહ કસરત પણ કરો છો?”

“કેમ નહીં, સેન્ડો, મેડેન, સેન્ડો” જેનેદ
અને આપણી દેહી કસરતને દંડેકને બધી
મેળ તો વર્ષો સુધી નીલાવ્યો. પણ આજ ૨૨-૨૩

વર થઈ જો કાંઈ જગત રીતે મનુ નિવૃત્તિ
કસરત કરી દેખ તો તે માત્ર સીમિત અર્થોન
તરવાની, નિવૃત્તિ પુત્રી દવામાં મગ્નપૂત પમને
અને બહાર પાલી છાનીએ માસવાની-વૈદ્યોન છે.
પાણીમાં તરવ અને પુત્રી દવામાં ચાલવું એ
મારી સોપી જીવી અને આજ મુધી એક
સરખી રીતે રહી ગેંથી કસરત છે. મુંબાઈમાં
મેકમં મોગવાતા વધમંના વિદ્યોરીઆ મીમોજ
બાવમાં સને ૧૯૦૮ થી દં નિવૃત્તિ અને સમયે
‘વોનર પોલો’ મુધુ છું. અને ૧૭૦ છું. તરવાની
અને સારે દિવસ કદિ આપવાની કસરત મેં
સેરી જ છે અને તેવો સખ્ત તાપ દોષ. અથવા
ચીવાગારી દંડી દોષ, કે પછી ધર બહાર પડ
મૂનાં પાણીથી તરમેજ દવામ તેરી વર્ષો દોષ,
પણ રિગ્માન પાણીવાગા તરવત બાવમાં
સેરકની દાવરી અમુક નેપ મેની જ દોષ
૧૯-૨૦ વર્ષો ઉપર એક વખતે તર-તાર-થી

દીપસિદ્ધ

હેરાન થતા હશે; ત્યારે કલ્પના ધણકાર જરા વધુ થવા લાગ્યા. ડોક્ટરને તે સંબંધે પુછ્યું: સાળા, પણ પછી પથુ તે બધા ડોક્ટરે તપાસી અભિપ્રાય આપ્યો કે તમારું હૃદય નાનકું છે. વધુ પડતી દોષવાળી કે એવી ખીણ કોઈ કસરત કરવામાં નોખમ છે ! ડોક્ટરો 'નોખમ' શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં પાવરધા હોય છે; એ હું તે વેળા પથુ ભણતો હતો, તોયે ડોક્ટરે કહ્યું એટલે કે એમાં તબ્બ હશે એવી સંભાવના મેં એને ઉત્તર આપ્યો, "હું" દોષતો નથી, પરંતુ પાછાંમા ધોસોતી રમત રમતાં દોડતું પડે છે." ડોક્ટરે કહ્યું "તમારે સંભાળવું એકએ."

ડોક્ટર સાહેબની એ ચેતવણીને આજે મેં દસકા ધવા વ્યાખ્યા, પરંતુ પેલું કમ્પ્યુટ "હાર્ટરિથ" હજી સુધી ન થયું તે નજર થયું. હજી હજી પથુ ધણકારા મારે જ લખ છે, કાલમત !"

"કસરત આપે આવું પીવું પથુ કરીને ?"

"હાં આવું પીવું એટલે નિરપેક્ષ ખાવું; ખાવું તેરકુ સાતવીકે ને ચોખ્ખું ખાવું; એ મતો નિયમ છે તે જાણે હું જરા "ખાધરો" તો મજાઈ છું જ ન તોયે હોટેલમાં "એક પહેલ પતરવેલીમાં આવે" તો લગભગ નામ જ નહીં. હાલના સ્વાદને ખાતર અને તેવું ખાવું-ખાંધે ત્યારે ખાવું એ રીતે મેં પાળી નથી. ખાવામાં આવો નિયમોત્તમ રાખવા જતાયે, આખી જીંદગી સાદાઈ ને શુદ્ધતાથી વિલાસના છતાંયે, મારા જીવનમાં અલગ્યતા પાલને પણ ઠીક કાળ મળ્યો છે. આજ ૧૫-૧૬ વર્ષ થયાં મૃદુલેંગ થતાં- દીમાલય સ્વરૂપ "તું રાષ્ટ્રલ છત્રિને મુખમાં જીવન શુદ્ધ હું; અને જાજનમાં સાથે પ્રજા મિતનમાં-પણ પ્રાપ્ત સમય માણું છું."

"ત્યારે તો તમે Free Hindustan સ્વતંત્ર દ્વિદમાં જરૂર જીવતા ભગતા હશે." સાર્થ સાદીકે હતા હતા આશિર્વાદ આપ્યો.

"તે તો મનકી નામ મળ્યું."

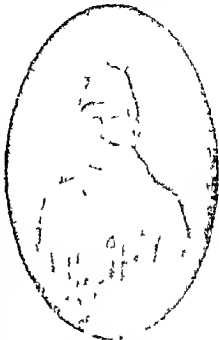
"પથુ મુંબાઈ જેવા મહાલોભી શહેરમાં ૫૧ વર્ષે આવું કરીને એ તો અપવાદ જ છે તમે પાતામાં આવતાં દોષ ઉઘા-કરાવ-છાતીવાળા પૂર્વ જેવા લાગે છે તમારી જ ઉપરના એકાંકી પ્રકારે તમારી સાથે વાત કરતાં આકારા તરફ જોતા હોય એવી રીતે ઉઘી કરવી પડે છે. સ્વ. હાજી મલમ સિવજીએ તમારી એ વિશેષતા પારખવામાં ભૂખ નથી કરી, મારા પથુ નમને એ વલ્લ અભિનેત્ર છે."

"હું ઉઘો પું-પથુ લામિ તો નથી. અને તમે બીચારી મુંબાઈ નગરીને-જેની મારે તરફ સમુદાય મોળાંઓ લગી રહ્યાં છે-એવા એક શહેરને મહિલાઓની નગરી કહો છો, એ જોવું છે. એમાં મુંબાઈનો દોષ નથી, પરંતુ મુંબાઈમાં મુખ્યગતિ દોષ વધારે છે. કલપોમાં ભેસી મળ્યા મારણ, કોટલોમાં ઘુસી લાટવા વગેરે ઉઘાવવા, દરિયાની કિનારો દોડી પુરસદની વેળાને કાઢના અંધારા કરમાં પાતળું રમવા કરવા, એના બાદ ને કપાં મળું હોય તો દામ પા અમ ને જાહેર સામતા જાણ તો, વખતો વખત દરિયાની ચોખી દવામાં રહે તો, દિવસમાં પાંચ કે દસ મિનિટ નિયમિત કસરત કરાય તો, અને અલગ્યર્થ પાછળ થાય તો તંદુરસ્તી વધે, આશુખ વધે, શરીર વધે, એમાં નવાઈ શી ! અને આપણી ઓમો પથુ પ્રુક્ષી દવામાં દરતી-ફરતી યાય, મરિનાના મસીઅ વાતાવરણને જાહેર તેમજે સ્વાધારણ કરસતને શોખ લાગે તો તેમજ નરીને લખાએલા કાપ અને મંદકણી તેમ જ મુલા-રોમીથી જરૂર જમી ભય, મુદક અને સોનરવંતી પથુ જરૂર થાય એવું કરવું નહીં; અને મારા પથુ, જીંદગી હુંગવરી અને મુંબાઈ નગરીને માથે એમો બધી વાંકે દોળવો એ ન્યાય નથી

એવાથી જીવન અને અનીયમિત રહેલીકરથી
સુધારી પ્રાપ્ત એ આધુનિક કલ્પન કરે તો, એમાં
એવું છે.”

“તમારી ૫૫ ખરી ડે-પણ મુશ્કેલી એટલે
એ વાત જલે જનમાં પડી પણ તેઓ તેનો અમલ
નહિ કરે એવા મધ્ય થયા છે.”

“થય જ ના તેમને શું જતા માત્ર દેખવા
મુલ્ય દેખાયા કે દાખલે ગો દવાથી ૮ મા ૬૫
જવાબ માટે કમરત જમનની શી જરૂરી એવા
આપણા ભણ્ણેના રિયર ગ્રેન્ડ થયા છે શરીરનું
સ્વાસ્થ્ય જાળવવા માટે જીવનશૈલીમાં થયેલું મુખ્યમાં
ધર હરી એટલી દવાઓ ગળા નીચે ઉતારવાની તો
કોને રેરજ પડી શકે છે આ કુલ્પથી દુનિયાને મુખ્ય
જ ગણુ છું જરા માત્ર કુખ્ય કે જો એકાએક
જરા મુશ્કેલી દેખાઈ કે જો રોગોડેગીન, અને નવી
જાણી તો દિવાદાઈ ક્યાં નથી મળતું? તેમની દેહો
આખી એજે આજ, તેથી કુલ્પથી દોઝરીમાંથી
‘વેપરીન’ કાઢીને ખરાબવામાં આપણા વિચારો
વેપારીઓ આપણા માટે મંગલ ક્યાં નથી સાબતા’
અને કહે તો જરા છીવર બચાવું કે ‘મીવર એકસ
દાઢ’ અને તેથી જ રીને ‘એડ્યુકર રેપીડ’
ને નામે દિ કુલ્પિત શુદ્ધચેત્તુ વેપારી ધિર જાહે
તેની ફેન અપવિત્ર અને જાલીકર વસ્ત્રો આ
વિશેથી દવાનામાને ની મુકે રિએલા આપણા ડાહ્યો
ધોતે શમે યે વધર સમજે અને મુશ્કેલી મને આ
પણે આ વસ્ત્રોએતો ઉપયોગ કરી આપણા કુલ્પથી
મદેશ સર્જાએવા શરીરને દવાઓના શુભ જાણી
જાણવનું સત્યાનંદ વાગ્યે કીએ અને બાકી આ-
રોગ આ બધી દવાઓ ઉપરના મદાનગીની, ટકાવ
ની અને આદરારી મદાનગીઓ માટે જતાવેથી કે
વલોઆડન એજે પ્રાપ્તી જીવનનું સત્યાનંદ વાગ્યું
છે આપણા ગાળ મદારાજ્યો જાહે આપણ જ દોષ

રા. ધનંત હાનીસ

એવી ૫૫ પાનની જીવનને એ તો આપ કુનિયા
ઉપી વળે છે પુ. એથી તેમને બહો

બધેને દીઘાવના માત્રાએ, રાજીના મેને
જાણે અને જાણે મેને કે ને ‘મીશુની’
મનાની જાણ મારી જાણ છે અને આપણને
ઉપરનાની, જીમ સ જીવનશૈલી જાણે આ વળે
જાણેઆપા થાની પુરાનને પેગલ સર્જન દવા માત્ર
રિયર છે દવા વેપારીઓ તેમને વેરેની રાજ છે,
આજની પળ પોતાનું પુરુષાન ગુમાવે છે, બધે
ગુમાવેનું થાની સે ૮-એ જા તાર દવા જા આ
દિવા જીવન મુશ્કેલી દરખે મેકે થયુ નવી
એમ માની છડેને તે પ્રાપ્ત મમન દરખી દરખા
તો કારી પરિણામ ને હસ છે જ

જમલ ન્યારે શાંતિની નિદ્રાસ્થિતો ઇચ્છતું હોય, ત્યારે મનુષ્યભૂતિનો બંધાર વિનાશ કરવા સૈનિકો તૈયાર રહે છે.

પાંચ પુસ્તક તરીકે હતો તેની ઉપલી કડી અને અનેક વાર વચ્ચેની, એટલે કે અનેક વાર પછી કરેલા પછી તેનો મધ્યમ ખાસ તો વેળાના દિવસ પહેલાં મુલાકાતમાં ન્યારે 'એલિઝાબેથ ક્વિન' અને 'વેસ્ટન ક્રેટ' નામની અસાધારણ શીશુને જોઈ ત્યારેજ આવેલો.

સદ્ભાગ્યે કહો કે દુર્ભાગ્યે કહો પણ ૧૮૫૭ પછીથી હિંદી બ્રિટિશ સરકારે પ્રભુને નિઃશસ્ત્ર કરી ત્યારથી પ્રભુને એટલો બાગ સત્ત્ર વાપરવાની અકિત મુલાકાતે એટલું છે, એટલું જ નહિ, પણ ખૂબ નીકળતું જોઈ તેને મીનરી એટલું તેનું હૈયું પોતું જની ગયું છે, લગભગ ૬૦ વરસના આમ સત્ત્ર સન્યાસ પછી

અને યૌદ્ધ અને જેન ધર્મના પ્રવણ 'સરકારવાળા હિંદુઓ આંધોળની અદિસા સોજામાં સરભાન્ય થાય એમાં જાડુ આશ્ચર્ય સાગતું નથી. અને હિંદુઓમાં માની લગત લગવા કરતાં અદિસાક લગત લગવામાં જનભાવને એણે જોખમ છે એવો દેખીતો વાત છે.

એક રીતે તો અદિસા અને સત્ત્ર સન્યાસ એ બે બાબતોમાં હિંદુ જગતને સરસ લાગતો પૂરો પાડ્યો છે, પણ એકંદર જમત તે માટે હિંદુઓ કે હિંદુની બ્રિટિશ સરકારનો ક્યાં આભાર માનવાની છે? જોછ પ્રભુઓ સત્ત્ર વિસર્જન કરે પાન કરે પણ હિંદુ તો તેનો અમલ આત્મી ૬૦ વરસ

પહેલાં ફરજિયાત કરેલો અને ૧૯૩૦થી સ્વેચ્છાથી કરેલો છે.

'મોલ ક્વાલેડ મોલ ધ વેસ્ટર્ન ક્રૅટ' નામની રીકમનો કુદા ઇન્ડિયાસ બજાર વખતે એ રીકમની અસાધારણતાને ખ્યાલ નહીં આવે મારી માન્યતા પ્રમાણે એ નામથી શરૂઆત અંગ્રેજી બજારો વધે પરિચત છે મોલ ક્વાલેડ મોલ ધ વેસ્ટર્ન ક્રૅટ' એ નામનું મૂલ્ય તે જર્મન બાણમાં સખાવડું એ જમમશદ્દ નોવેશ (નવશ કથા) છે આ નવશ કથા ઉરથી એટીક મેરીઆ વિમાન નામના એક જર્મન પુત્રો સખી છે અને તેનો અર્થ 'અગ્નિમ સરસ ઉપર તમામ શાન્ત છે' એવો થાય છે.

જર્મની સાથે અગ્નિ, ક્રૅટ વગેરેને ૧૯૧૪માં થયેલું યુદ્ધ જે એક પાણીય વાતચાટથીના નામને વધુ સાબર છે તે યુદ્ધમાં આ નવશ કથાના નેપથે બાગ થીત દશે ના ફરજિયાત બાગ લેશે પડશે દોલો કારણ કે પરીપના એ સુધરેલા મજાના રેશીમાં રોક પુરવતે માટે અમુક વર્ષ સુધી ઘરડરી તાણેમ ફરજિયાત છે, તેમ લાગ્ય વખતે અમુક ઉપર સુધી પુરવતે ફરજિયાત કરારમાં માહિત્યમાં આ જ દવા.

સફાઈએ લેખક લાગુમાંથી છુટવા પાડે રહેલો અને ત્યારબાદ સમર્થ દરમ્યાન પોતાને સંતોષની રિયતિ, યુદ્ધ દરમ્યાન તેમની અને દલા, વગેરેનો જે ભાવી અનુભવ થયો તેને આધારે-એ પોતાના મનની રિયતિ લેખના તેમજ ઉપલી નવશકમાં સખી નાખી.

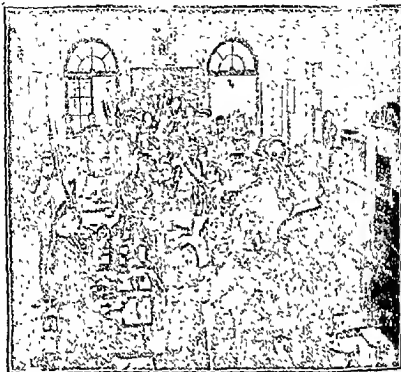
એ નવશ કથા તેને એવી તો વધાર્યતાથી સખી નાખી કે તેની સાથેના નાનો અપેક્ષા ઉપલી ગઈ, એમુદ્ધ નદિ પણ પુરોપની મુખ્ય મુખ્ય બાણઓમાં તેના બાણાતરી પણ સાથેના નામે ખબી મદ તેની અંગ્રેજી આરતિ ૧૯૨૬ ના મર્ચમાં પ્રથમ પ્રકટ થઈ ત્યારબાદ ૧૯૩૦ ના એપ્રિલ સુધીમાં એ પુસ્તક

કને સમસમ ૨૨ વખત ફરોથી છાપુ પાંચ અને કને તેની ૩, ૪૭, ૦૦૦ નકલો વિપરી મર્ડ, એક માત્ર અંગ્રેજી આરતિની સાથે પણ સાબ નાને ઉપલી ભવ એ પુરોપ અંગ્રેજીમાં પણ સલામત બનાવ નથી, તે પછી દિદલા તે રા કહેવું મૂલ જર્મન પુત્રક ૧૯૨૬ ના ભનેવારીમાં સખાવડું દનું એમને સખાઈ પછી ત્રણ મંદિતમાં નો તેની પુરોપ ની ઈનર મુખ્ય બાણઓમાં અરતિ નીકળી એ તત્ત અસામાન્ય અને અનકરે બાગત છે.

આ નવશકાની વિખ્યાની થયા પછી ભૂખિ જન વિખ્યાન અંગ્રેજીકન મોડુમર માર્કવામેને એ નવશકા રી મ જનારના માટે ખતેરી લીધી અને અગ્રણ પરિચમ અને પાણવાર દ્રવ્ય ખરડીને તેને એ નવશકા ઉપરથી એક અમુક શીમ તંવાર કરી, જે એવાનું સફાઈય મુત્તાઈમાંએને દમ-લોગ પ્રાપ્ત થયું હતું.

આ શીમ તંવાર મદ ખરી, પણ પુલ જર્મન મદ તે બનાવવાની ત્યાની સરકારે મનાઈ કરી મનાઈ કરવાનું કારણ એ હતું કે તેમાં જર્મન સરકારની એનવારકા મુક્ય ફેરલાઈ રથો આવવા દના, તેમજ તેમાં વિમદલો થતા માણુમના અપ પાતનું કુગડ દમ દેખાડવામાં આવતું હતું.

જર્મન પાણમેન્ટ પ્રભુ સાથવવાળી છે, છતાં ત્યા ફેલીક પાતનું જ્વેર છે અને ઈર્લાન્ડ-ના ફેલીકોની જેમ આ લોક Iron fist લોકોની બનામોગ માલ નાશ છે, એટલે જર્મન પ્રાણના સહારરી અનવારકા રજુ થાય છે, અગર જર્મન પ્રાણને યુદ્ધ તર અખુ-અથો સાથ એવી શીમ તેમજો પેવાન દેલમાન દેખાડના કે એ સ્વામાનિક છે.

વિદ્યાર્થીએ પ્રોફેસરે લાગણીમાં જવા ઉતર્યા પછી યુનાનો લાગણીમાં જવાના દર્શન.

અધ્યાપિયન એ શ્રીમ જર્મનીમાં દેખાવાની રાત્રી વરસેથી મનાઈ છે, ત્યારે ઈતર દેશોમાં તે છુટથી દેખાવામાં આવે છે.

મુંબાઈમાં ત્યારે આ શ્રીમ દેખાવાની તહેવાલ થઈ ત્યારે લાગણીએ એ નવલકથા ખરીદી અમર પ્રત્યક્ષ કે ત્રિત્રિ પાસેથી મેળવી વધી વીધી; કે જેથી તેઓ શ્રીમ ભરાખર સમજી શકે. જેઓએ એ નવલકથા-અગાઉ વાંચી હતી, તેઓ એ શ્રીમ લેવા એટલા તો તલવાપડે હતા કે પહેલે અને બીજા દરમિયાન બન્ને ક્લાઉ અમાલથી સીનેમા હાઉસની પાસે.

અષ્ટી ગઈ હતી. લોકોના દરેકો એટલો પ્રયત્ન હતો કે શ્રીમને ત્યજી અગાઉના ટુકડા લેવાની પડી હતી.

નવલકથાની વસ્તુ

હવે એ જગમગદ્ગર નવલકથાની વાત (plot) વારં જાણી.

જર્મનીની પશ્ચિમ સરહદ ઉપર જ્યાં ફ્રાન્સની સરહદ જર્મનીની સરહદને મળે છે, જ્યાં એ બંને વિભાગ દેશની ભૂમિ ક્યાપણ એક સાથે વસે એકરપતા ધારણ કરે છે એ પશ્ચિમ સરહદ ઉપર

ફ્રાંસ અને જર્મનીની સેનાઓ રાજ સભા થઈ પડેલી છે. પુલક સ્વરૂપ પછી ઇતિહાસિક વર્ણો લીલી ગયા છે, જર્મન સેના કાંઈક યાદી મળે છે, ઇરાણ મળે છે, બોરાક પશુ ખૂવા આવ્યો છે, કાપાકાપી રાજ માણ છે ફ્રેંચ અને અમેરિકન મુખ્યત્વે સેના અમેરિકાની નાણાં વિશેની મત્તથી સભા છે, યાદો નથી યોગ્ય પોતા પોતાના રોવાથી તે કલ્પાદર્શ છે અને બાલુએ મર્થામુચક મટાવાના તારથી વાંદો બધીથી છે આકાશમાંથી વિમાનો યતુલ્ય ઉપર ભેગ ફેર છે અતુલ્યતા ભેગને ધારીક તેણે માથી ગોળા છુટે છે મુરગા પુટે છે હેરી ગેસથી વાતાવરણ ભયંકર અને છે સૈનિક દુઃખ ગયાગયા ખાણમાંથી લપાઈ ગયા છે પશુ મૃત્યુ એ ખાણમાં પશુ ઘસી ગયા છે અને તો ધાવક થઈ પડે છે કોહના પથ કપાલ છે, કોહના ધાવ કપાલ છે, કોહના પેગમાંથી આંતરમાં બદાર આવે છે, કોહની આંખો ભય છે સર્વે કાદાશર મચી ગયા છે

આવા બીજા રણક્ષેત્રમાં પાંચ મિત્રો એક ટુપી માં થોડી અગાઉથી લાલીમ લીલા પછી પ્રવેશ કરે છે, ત્યાંથી વાતાં રાક થાય છે એ પશ્ચિમ મિત્રો શાળામાં બસવા નવજુવાન વિદ્યાર્થીઓ છે, જેઓની આગળ તેમના સિદ્ધિએ રવેશભિમાની અને પિતૃ-પુત્રીની રક્ષાની ઉત્તેજક આશ્ચર્ય કરે તેમને ૫ આ recreates તરીકે મેળવ્યા છે

આ પુલાનેએ મદી લીની યુદ્ધ જોઈ નથી કદી પિતૃગદની ડાયા તટ નથી, કદીએ યાગનાં પુસ્તકો અને શાળાની રમતગમતો અને કુટુંબ આનંદ સિવાય ખીલ કશોના આસ્વાદ લીધો નથી. અત્યંત આશ્ચર્યનાં જેનાં મોઢાં સ્વપ્ના એમજોક અધુરું રહ્યાં છે

આ પાંચ મિત્રોની મઝગામાંથી વાતોનો મુખ્ય નાથક પાંચ છે તે જ આખી વાતો કહેતો હોય, પેતાના વિમલના અતુલ્યો આતેખનો હોય એમ એ કદા લખાઈ છે

રણક્ષેત્રમાં એક પછી એક વિવેકો લીંગતા ગયા છે, તેમ તેમ આ પાંચ મિત્રોમાંથી અતુલ્ય એક એક જાણ મૃત્યુ પામે છે ત્યારે પ્રથમ એક મિત્ર જેનું નામ કેમેરિક છે તેનું મૃત્યુ થાય છે, ત્યારે આ મિત્રમઝગાના વિલાપની સીમા રહતી નથી છતાં મુ. મે. ન, ત્યાંનું વાતાવરણ ત્યાંની પરિસ્થિતિ સતત અઘીનાં ખેડવાના ભેખમ કાંઈક થીએ કદી રીતે કેનું મૃત્યુ થશે તેની અનિશ્ચિતા, આ સર્વ મઝગાને લીધે સૈનિકો માનવી મદી પશુ જેવા કેમ બની ગયા છે, તેનો આમાં અસરકારક ચિતાર આપવામાં આવે છે

બોળનો મારો થતાં સૈનિકોને ખાણમાં-વરસાદથી ભીજાઈથી અમર પડેથી ટકાએક-ખાણમાંથી કેવી રીતે પોતાના દુઃખ મચાવવા છુપાઈ રહેલું પડે છે તેનો લાંબ ચિતાર અપાશે છે

ગોળના મારાથી કે દુરથી ટુપી તોપોના મેળાથી સૈનિકો એકએક મૃત્યુ પામે છે, કોઈ ધાવક ધાવ છે, કોઈ ભેગાન ધાવ છે અને તેમની સારવાર મુદ્દા કરવા જવાની રોશની કિમ્મત સ્વી નથી, મૃત્યુ પામેલો કેમકે પાંચનાં બની અમર નથી અરે! કોવ કોવ પાંચ પાંચ છે તો ખ્યાલ મુદ્દાં લશ્કીસાર રહેતો નથી આવા દિને ક્યમચાચો ના-ખનાસ અનેક પ્રવેશોનાં મથાસિયન વર્ણનો નવલ કયામાં એક પછી એક આવેલ ગયા છે

આ મિત્ર મઝગાને પુલક-પુલક આ ભીરુ દશથી કદાગો આવે છે, તેમના મઝગાં અનેક

વિચારો ઉભરાવા લાગે છે, તેઓને પોતાની જાત ઉપર તિરકાર છુટે છે. તેઓ પોતાને ઇતર મનુષ્ય સમાજથી જુદા જ માનતા થઈ જાય છે. તેઓને બહાણું વતન, જન્મભૂમિ, ખુદબ, શાળા, સંબંધીઓ પ્રિયીઓ યાદ આવે છે; પરંતુ ત્યાં જન્મ સ્થાન એવું કંઈ હતું ! એતો મૃત્યુના મુખમાં હોમાવા મારે જ આત્મા દત્તા. પોતાની અંતિમ આશય રોજ રોંદેડી નવમુશનેને મૃત્યુ પામતાં તેઓ નેતા દત્તા; એટલે પછી તેઓને લાંબુ છવવાની કે આ મુદમાંથી છવતાં પાછા ફરવાની અપ્રાપ્ત નહોતી.

જર્મન સૈન્યના અમલદારો સારાં બોરાક ગેજ-વાના હોય છે, જ્યારે આ નવા રિટ્ટોને ઉતરતા પ્રકારનો બોરાક મળે છે; આથી તેઓ અસંતુષ્ટ અને છે, ઘણીવાર બોરાક પૂરતા પ્રમાણમાં મળતા નથી રાકતો. આવે પ્રસંગે રાહસાના એક ટુકડાં કે સીમારેટથી એ સૈનિકને સ્વયંશ્રાંતિ એવા નાંક થાય છે તેવું વર્ણન રવા ઉર્લા કરે એવું વર્ણન છે.

આખરે પોતાને ૧૫ દહાડાની પોતાને ઘેર જવા નાટિ રત્ન મળે છે. લાં તેની જદ અને જિમ્મર માતા તથા જ્ઞેન જન્ને તેની ગેરહાજરીમાં ચિંતા અને વ્યથિથી દુખળાં થઈ ગયા છે. પોતાના એકના એક પુત્રને મુદમાં મોકલ્યા પછી તેની માતા લગભગ પધારીવ્યા થયેલી હોય છે. પિત્ર પોતાનાં માતાને અને જ્ઞેનને મળે છે તે વખતે ત્રણેની દલપમાં લગભગ લાગણીઓનું ચિત્ર અત્યંત દ્રશ્ય છે.

પોતાને પોતાનાં મામનાં માથાસે જાદાન પ્રકારનાં લાગે છે; પોતે જાણે નથી દુનિયામાં આવ્યો

હોય તેમ લાગે છે. ઘણીવાર તેને જોઈતું પણ નથી... પણ રમના દિવસો પૂરાં થતાં કેટલીવાર તેની માતા અને જ્ઞેન તેને જવા દેવા રાજ નથી; પણ પોતાથી રોકાઈ રહ્યાં નથી. તેની માતા તેને રજુ-લેવમાં તેને જવા રીતે રહેવું પડે છે તે વિષે બે સમાચાર મળે છે અને પોતે તેના ઉત્તર આપે છે તે અને વિદાયગીરીને પ્રસન્ન.....કશ્યા રક્ષી પ-વિસીયા છે.

પોતા ફરીથી રજુસેન ઉપર પહેલી જાય છે. ફરીથી જોખનો મારે અને તોપના ધમાકા સાંભળે છે. ફરીથી તે મનુષ્ય મરી પણ નેવે જની જાય છે. મનુષ્ય સંહાર—નિર્દય મનુષ્ય સંહાર માથું છે, પોતાના અન્ય મિત્રો એક પછી એક મૃત્યુ પામતા જાય છે.

એક દહાડા પોતે કેટલાક રશીયન ફાસીને મળે છે. ફરીથી માનવ લાગણી તેના દેખામાં ઉભરાય છે. મિત્રમંડળમાં એકવાર મુદ ઉપર ચર્ચા થાય છે. અંગ્રેજો કે ફ્રેંચો કે રશીયનો આપણા દુરમન કેવી રીતે થયા ? એવા પ્રશ્ન પુછાય છે. તેનો સંતોષ-કરક ઉત્તર મળતો નથી. 'મુદ કાણુ છપ્પે છે ?' પ્રશ્નજનો કે અમુક અધિકારીઓ ? આ મુદની ચીમાંસા નવમુશનેને જોએ તેની રીતે ફરવામાં આવી છે અને તેમાં મુદ તરફ પ્રજ્ઞને સહાને મારે અણ-મળે છે એમ જાતાવવામાં આવ્યું છે.

અપૂર્ણ.

પૂરાણ કાળની વીર સ્ત્રીઓ

સેખ.

સાહેબખાન કાઠી

“ જે હાથ વૃણાયે પારણ: તે જગત્પર શામન કરે. ”

સંસારચુરો સંસારી “યુદ્ધરૂપી” ની પરીને સાર્થક કરનારી સ્ત્રીઓને બધાં આપણે આજકાલ સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધમાં ‘સંપલતી’ “રાષ્ટ્રવદ્ધ” નું ઓરણ કરતી નિદાળીએ હોએ ત્યારે અભયબીમી હાંમાં આંતરનાં પકડનાં પડે છે. ભરે રતી અને ધુડળા કુશ્યમાં હાથે આકાશ પાનાળો ફેર રાખ્યો હતો, છતાં કેટલીક વખતે કાઠકાને મધના પગિરચિત્તી સકમણમાં “પ્રાણિ કુસમાદિપિ” કહેવાનું ઓરણ “વળાપિ કોરાણિ” ની તપ છે.

પુરાણો ભરે મોઝ કરિના સ્ત્રિપદારથનો દગો એમ આપણે માની શકીએ, તો પણ તેમાં દિવ્ય ધર્મની પવિત્રતા, ઉજવળતા, આભિમાન, સૌન્દર્ય અને નેજા મળી આવે છે અને તેથીજ નેત્રી મણના આર્ષ સંસ્કૃતિના ઇતિહાસમાં કરવામાં આવે છે. દિવ્યોના જે કેટલાક કુસરો (વર્તમાનો) છે: તેમાં કેટલાક રંગના (પ્રણેતા) છે અને કેટલાક રેતીઓના (ઓગેના) છે. નવરાત્ર મહેલમાં એ એવેજ એક ઓગેની રમિ રાખતો રાજકીય નરેશ્વર દોહ તેમાં જે સમજીતો જાડ કરવામાં આવે છે, તે મધ્ય અવધી તે રમિ મુખે રાજકીય બાનનેના ઇતિહાસ બરપૂરથી દોહ તેજ યોગે ઓગેમાં હોનારી રેતે રમિતી વધારે કમલ હરી સ્થાય છે. એ સંપલતી મધમાં ઓગેની રમિતું જેવું વર્ણવ કરે છે તે આપણે જોઈએ.

પણ વર્તી જે મુશ નામનો આ આર્ષારનો સમાહ દેના. તેના પહેલો યુગે ધર્મ હરી વધામ

એ. તેમાં મુશ રાજના કેટલાક મરજે નોકરો અને ધેવરી પ્રધાનો હાથ લેને, મુશની હાથ લેનાં તે રાખ્યો હોડી માકેવ સ્ત્રીના આશ્રમમાં જન્મલો. રાખએ પહેલેથી તે હેરે મુખી બનેલી વાન કાળો હરી અને એ પછી કાળે સ્વાતંત્ર્ય અને મત-રેશ્વર પાંડુ કેમ મની હો એ વિષે જે વાન લેને હરી દની તેને જ ‘સપાતા’ કહે છે. એ રૂંધમાં પ્રાચીન કાળની મન્યતાનિતો ઇતિહાસ દોહ તે મધ્ય જે નરેશ્વરના વાચકમાં આવે છે, તેને નવરાત્ર કહે છે. દલે મળીએ જે ઉપદેશ મુશ રાખને સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કરા દોહ દોહ તેમાં જુ વનું તે મેષ્ટી, કારણ કે તે ઉપદેશમાં જ પ્રાચીન દેશાધૂનો દરજ્જામ ઇતિહાસ ઉપરેલો છે.

જો દેવ અને રાજા એમનું યુદ્ધ વર્ણ. રેતોના રાખ હો અને અમુકોના રાખ મદિયમુર દને. આ પાથેર યુદ્ધમાં રેતોના પરાજય થયો અને મદિયમુરે કમલ કમરે હવું તેથી રેતોનું આર્ષત્ર નાટ થયું, એટલુંજ નહીં પાંડુ દેશક વખતના મુશ અધિશાહી એ મુશવરજાદિ દેર દના, તેમને મદિયમુરે હરી મુશ રાખની દગ પેતના હાથમાં રેતે રેતો સર્વ બલથા કરો અને તરે હાથ પેતના વનવાળાઓના હાથે ડગાબાળો. દટનામે દુરેલાને રાખાસન નો અનુભવ ન લેરા રેતો એ રાજનીતિનો એક નિયમ છે, અને એ નિયમાનુસાર અમુકો દેશાધૂનો કાગર પેતના હાથમાં લેને.

આપનામાં લોકપ્રિય પ્રકાશનો બહાર પાડવાની વિરલ શક્તિ છે તે ઉપલક્ષ્ય નજરે 'સર્ગતું સાહિત્ય' જોનાર પશુ કહી શકે એમ છે. ઈન્દુલાલ યાજ્ઞિક, દેવળજી પરમાર, ભવોત્તીન્દ્ર દવે જેવા પ્રસિદ્ધ લેખકોના લેખોની પરપરા દમેશ પ્રમટ કરતા રહેશે. એવી મને ખાતરી છે. આપના સાહસને સર્વે પ્રકારે વિજય મળે એવી પરમ કૃપાળુ પ્રજ્ઞને મારી પ્રાર્થના છે.

જનાદિન વીરભદ્ર પાઠકજી

ખરેખર, એ સર્વાંગ સુંદર છે.

ધનમુખલાલ ખડેતા

સાહિત્યમાં અભિવ્યક્તિ કરવાનો તમરિા દાર્દિક પ્રયાસ જોઈ તમારા અવિરત ઉત્સાહનું પુનઃપરચ થાય છે. આ પ્રયાસમાં ઉચ્ચ આદર્શોને તેમજ સૈવમ, સલાચાર અને શેષસ્તી મહાકાવ્યનાઓને રસસમેત પ્રયુક્તિ કરવા નોંધેલા ઉચોત્તર કરશે તેટલે બંધે તેની સાર્થકતા યશો તમારા શુભ પ્રયત્નોમાં તમારી નતિ માર્દુ છે. જયેન્દ્રરાય ભા. દરકાળ

'સર્ગતું સાહિત્ય' એટલું મનનું અને લગવા

નું સાહિત્ય છે કે એ વાંચક આશ્ચર્યને ચોરી

રમાં પ્રિય થઈ પડશે. વિશ્વાવતમાં આ કાલિની

જા બહુ રસદર્શન તીવ્રતા છે ને જોડેલા રસાવા

રમાં છે. આપણી બધામાં એ લખનું આ પહેલુંજ

પ્રકાશન કહેવાય. 'સર્ગતું સાહિત્ય' એ નામનો જાદુ

તો પત્ર માટે ત્યાં લગી ખુટે તેવો નથી મને ખાતરી

છે કે તમે એ વાદનદારા સમમ, સાહિત્ય અને

રસદર્શની ધર્મિક સેવા કરી શકશો. દેશળજી પરમાર

તમારા પ્રયાસનું દિલ્લિન્દુ સરસ છે ને ઉત્તમ

છે. કદ નવું ને આકર્ષક છે એમાં શંકા નથી. સર્ગતું

સાહિત્ય એને એ પરી મેળનું વધારે સંસ્કારી સ્વરૂપ

માનું છે સાળતા ઈષ્ટુ છે.

નરસલાલ વીમાવાળા—જેવમાંથી

'સર્ગતું સાહિત્ય' મનું બહુ મનનો પ્રયાસ છે; રસદર્શન મનું છે.

ગાઠલદારા રાધચુરા

સાધવાદના સર્જન કાળમાં સાહિત્યનાં નવા સર્જન થવાનું જાહેર છે. તમે એ દિશામાં આવશ્યક પત્રનું બન્યું છે. સાહિત્ય એ જીવનનું અંશ છે, યુગનાં અરિલોત્રે જીમે અને જોમકરી બાપમાં જનના સમક્ષ રજુ કરે તેજ સાચો સાહિત્યક, એ ગ્રંથ તમે સાધ્યક કરવાનું બીજું કામનું છે અને તમારો પ્રથમ પ્રયાસ જોતાં તમે તેમાં મોટે બંધે સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે.

દરિલાલ ભરુચા

સર્ગતું સાહિત્ય બાહ્યો સાદીકના પુસ્તક પ્રકાશનનું પહેલું પુસ્તક અમને અભિપ્રાય અર્થે મનનું છે જેનો જામે સર્કાર સ્વીકાર કરીએ છીએ. બાહ્યો સાદીકની યોગ્ય આપવાની અત્યંત હોશન નહિ કારણકે શુભર સાહિત્યની એમની વિવિધ સેવાઓ માત્ર જયમળેર થઈ છે એટલુંજ નહિ પરંતુ લોકપ્રિય પશુ નીવડી છે. છતાં થી સાદીકે બાહ્યોવાર સાદસો ખેડી તેને સાળતાથી પાર પાડ્યા છે સર્ગતું સાહિત્ય એ એમનું મીઠું સાદમ છે. અને ઘણાવતમાન એજો બાહ્યોના સેવાઓ નો સદકાર મેળવી જે રમમય સાહિત્ય કૃતિ બહાર પાડાને સમર્થ થયા છે, જેજ એમના એક પત્રકાર વરીશો લોકપ્રિયતાનો જ્યવંત પુરુષો છે. અને શુભર સચિરાના અભ્યાસીઓને આ પ્રકાશનનો સદક થવા એવંચ જાતમય કરીશુ કારણકે એ આખા સાહિત્ય પ્રકાશનનું વાર્ષિક લગાજમ માત્ર રૂપીઆ પાંચ છે.

"સર્ગતું સાહિત્ય" ૩૧ દેસેન્ડ લેનકેટ મુંબઈમાંથી મળી શકે છે. "૫૫ગ્રામ ગાયક. ૨૮૧૧:૩૧

શ્રી સાદીકના “સર્ગ”નું સાહિત્ય”નાં પહેલાં બે પુસ્તકો એક વિશિષ્ટ ઢાંચા પામે છે. તેમાં વર્તમાન ઉચ્ચ શાળાના લેખકોના બહુ અંગે મૌલિક લેખોનો મેગ્ઝ હોય છે અને તે નવું હળવું સાહિત્ય હોતું નથી પણ મધ્યમ શાળાનું શિષ્ટ સાહિત્ય હોય છે. લેખોની પર્ગટીમાં લઘુલઘુ કરતાં ઘણાંક વિશેષ છે અને વિના મેકેએ બાળ-પુરા-વૃદ્ધ કે સ્ત્રી-પુરોના લાગણી તે લેખો મૂકી શકાય તેવા છે, છતાં તેમાં ત્રુટિઓ છે. સુખપૂર્ણપર એકથી સુંદરતાની કૃતિ યામદે ભેદભેદી પુસ્તકનામ કાઢી લેખ, કવિતા, વાર્તા કે નારિકાનું લાવન્યમયક દસ્ય સુખપૂર્ણને વધારે પ્રેરક અને લાવન્યવાદી બનાવી શકે તેમ છે. પ્રથમ પુસ્તક કરતાં બીજા પુસ્તકમાં ચિત્રોની વિપુલતા છે. અને શ્રી. સાદીકના પુસ્તક પ્રકાશનની એક વિશેષ ત્રુટિ એ છે કે શ્રી સાદીક પોતે તેમાં બહુજ થોડું લખે છે! એ ત્રુટિઓ શ્રી. સાદીકના પોતાના ખ્યાલની બહાર નહોતી હોય એમ દુઃખની લાગ હું

સાહિત્યપ્રિય: પ્રભાત્યુ. ૧૫-૨-૩૧

સર્ગ”નું સાહિત્ય” શ્રી. સાદીકનું સાહિત્યની દિશામાં આ નવું પ્રકાશન અને વધારી લઈએ છીએ. ‘મે પડી મોજ’ ના સ્વતંત્ર તરીકે પ્રકાશનવાળા સાહિત્ય પ્રદેશમાં ભાઈ શ્રી સાર્દકે જે સેવા સાધી છે, એ સેવાને અનુરૂપ યાદ પડે તેવી એમની આ નવિ પ્રવૃત્તિ આવશ્યકતા છે. સર્ગ”નું સાહિત્ય નામની પુસ્તકમાળાનું પ્રકાશન થોડું વર્ષો સુધી પાંચલા ૨૪ પુસ્તક આવવાની આ શ્રેણીના પડી ભાઈની સાર્દકે આ પ્રકાશન કાર્ય-ચર હેતુ છે. આ પુસ્તકમાળાનું પહેલું પુસ્તક અમને મળ્યું છે. મહાશુભવાતાના ગાળીતા લેખોનો સંગ્રહાર મેળવી પુસ્તકની સાહિત્યસામગ્રી રસસ્તરી બનાવવાની સંધ-

કની શામળ પુસ્તકને પાને પાને તરી આવે છે. સારા અને શિષ્ટ લેખો સાથે તમા ઉજરતા લેખ” કોને સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં બહાર લાવનાર શ્રી. સાદી-કના પ્રયાસ વધારવા જેવા છે. આ પહેલાં પુસ્તકમાં પણ આવે અને આટલો મોટો સફાર મેળવી શકે શકે આ નવા પ્રકાશનની શુભ શરૂઆત કરી છે એ માટે અમારા અભિનંદન આ પહેલાં પુસ્તકમાં શિષ્ટ છતાં લોકમોહ્ય બને તેવું સાહિત્ય આપી પુસ્તકની ઉપયોગિતા નબારી છે હળવું પણ મંદકારનાં સાહિત્ય આવાં પુસ્તકોદારા જનસમાજ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી સાહિત્ય સેવા છે. શ્રી. સાદી” સાદી કના સાહિત્ય સેવાના આ અભિલાષ પ્રભુ સાર્ગ કરે એવી પ્રાર્થના સહિત અને આ નવા પ્રકાશનને આવકાર આપીએ છીએ. શારદા દેવુઆરી : ૩૧ :

“મે પડી મોજ”ના રચયોમાંના એક અને તેની ભાઈ સાદીક બન્નેમળી પત્રકાર છે—શુભતા તના અભિલાષ શિષ્ટ લેખોના લેખો મેળવવા અને એક પત્રને તેની હસ્તિની રેખે પહેલાંકાયા માટે તેઓ જાણીતા થયા છે. મે પડી મોજના મંથનથી છુટા પાડીને એમણે પ્રયત્નશીલની એક નવીન મોજના પડી છે, અને એનો પ્રથમ મજૂરો જામને અવલોકન બધે” મળ્યો છે. આ મોજનાનો ઉદ્દેશ જુદા જુદા લેખોના ઉદય લેખો લેવા કરીને વૈદ્યમાન નાના નાના પુસ્તકો પ્રકટ કરીને વાંચક રસીલી જનતાને પીરસવાનો છે. તેમણે પહેલો મજૂરો આજાજી છે. આ મજૂરમાં ત્યોતિન્દ દેવું “પ્રખ વીરાય” ઉચા પ્રકારના કાવ્યરસથી ભરપૂર છે. શ્રી. દેવેએ મહુજ થોડા વખતમાં દાસ્યરસના લેખોમાં ઉચ્ચ રવાન સંપાદન કર્યું છે શ્રી. સાર્દકે “એક વર્ષની મનાઈ છે” નાના લેખમાં એક બેઠાર વચા-ની દાસ્યરસ લખી છે. શુભતામાં શ્રી. શુભાની

અભિપ્રાયો

૬૦ 'સર્વોત્તમ સાહિત્ય' મળ્યું બહુ મનનો પ્રસન્ન

નોંધવોથી સાર્થિક કરાણ માટે ખુબ વખણાઈ હતી. એ રા. ગુપ્તાની નવી નોંધવોથી "સર્વોત્તમ સાહિત્ય" ની ઉપયોગિતામાં વધારો કરે છે. તે ઉપરાંત શ્રી હનન-લાલ પંડ્યાની હુંકી વાલી, શ્રી ધનચંદર ત્રિપાઠી ની "એ રાણી"ની ટિટીકટીય કથા પણ વાંચનારોમાં છે. અમને ખાસા છે કે આ પ્રયત્નશુદ્ધ ગુજરાતી જનતામાં લોકપ્રિય થયા વગર રહેશે નહીં, એના નમુનાથી નક્ક પામી આનામાં સ્તરિ બીડવાથી સર્વોત્તમ સાહિત્ય, કાર્યાલય, ડૉ. રેમેરીન્ડ લેન-નોટ મુબાઈમાંથી મળી રહ્યો. અને જાણ સારીકતી સર-ળતા કમ્પીએ છીએ.

૨૪ : ૧ : ૩૧

દિવ્યપ્રાણ

'સર્વોત્તમ સાહિત્ય' બાદ સારીકતું નવુ પુસ્તક પ્રગટ્ય. બાદ સારીકતું નામ ગુજરાતી વાંચનના સોખી-નોમાં કોટમુ સો લોકપ્રિય થઈ પડ્યું છે કે તેમને કોટમ-ખાવવાની કમરે બંધ નથી. લેખકી મોજના જન્મ પહેલાં પણ 'અશ્વ-કમાલ'ના તંત્રી પટેલી એમના લેખો ને બહુવડો લગાવો આપ્યો છે. મુબાઈ સમાચાર, સર્જન પર્તમાન ને બીજા પત્રોમાં એમના લેખો વાંચના દત્તા ને આજે પણ વંચાય છે. 'લેખકી મોજ'ના પ્રગટનથી એમની ઉમી લાખકાતનું સાહિત્ય સિંહાને ચાલ થયા પછીએ સારીકતું નામ ઘેર ઘેર પ્રખ્યાત થઈ ગયું આજે તેણે 'સર્વોત્તમ સાહિત્ય'દ્વારા પોતાની સાહિત્યસેવા ગુજ-રાતી વાંચકો સમક્ષ રજુ કરે છે. વાર્ષિક પાંચ રૂપિયા-માં ૨૪ સર્જન પુસ્તકો સરજાઈ રહેલા. દરેક પુસ્તકમાં દરેક પ્રકારનું ઉત્તમ સાહિત્ય પીરસવામાં આવ્યો. પહેલાં પુસ્તકનું મુખપટ આકર્ષક છે. સર્જન લેખો વાંચના આકર્ષક છે. તેમાં "કોટ વર્ગ માટે મનાઈ છે" વાળી સારીકતી કોટ મુલાખના ઘરણી જીવનની દાણ-કમા વાંચના લાયક છે. પુનઃનિરૂપ, વ્રજોત્તમ, લામો અને દિવ્યની સર્જનો, અર્ચીની બહિદારી, મારી તોલ-વોથી, બીચડો રાજની, મુસાદર, એ રાણી રોષેવેતા

વિશેષ મુખ્ય છે

નકલ પોસ્ટ

નામને ર. ગો

ગાકુલદાસ રાધનુરા

સારીકતું નવું પ્રકાશન કાળમાં સાહિત્યની નવું ગુજરાતી જનતા સન્મુખ રિષ્ટ મળ્યું રસીક સાહિત્ય પીરસવાની ઘરઆંત શ્રી. 'એ લકી મોજ' પત્રદ્વારા વરસોની વાત પર હતી અને તે કાળ માટે તેમણે ગુજરાતના લેખક વર્ગનો સારો સફાર મેળવ્યો હતો. શ્રી સારીક ધાકુક થયાં 'એ લકી મોજ' પત્રના લકીલકમાંથી પુરા થયા છે અને દાખમાં તેમણે 'સર્વોત્તમ-સાહિત્ય' નામનું કાલે ઉપાડ્યું છે. આ સાદકમાં તેમણે કોટ વરસમાં ૨૪ વિવિધ પુસ્તકો સર્જન આપવાની યોજના પડી છે. આ યોજનાનું પહેલું પુસ્તક ડૉ. રેમે-રીન્ડ લેન-નોટ. મુબાઈમાંથી દાખમાં બહાર પાડ્યું છે. આ પુસ્તકમાં શ્રી. તથોતિન્દ દ. દવે. એમ. એ. નો દાવરસથી ભરપુર "પ્રખલોચન" નો લેખ સોથી પહેલું આવે છે. વળી શ્રી. હનન-લાલ દરીલાલ પંડ્યાની 'લાલો અને રિવાજો'ની સારીકતી પ્રેમકદાણી, દાવરસ ભર્યો શ્રી. સાદકનો 'કોટ વરસ માટે મનાઈ છે' નો લેખ-સ. ગુપ્તાની મારી નોંધવોથીનો લેખ, રા. લનલેકર સોપાઈની 'એ રાણી' ની ભેદશરી નવકથા, શ્રી ઈન્દુલાલ યાતિકની 'બરસીનની બધીદારી'નો લેખ પણ અસ વાંચના લાયક છે. આ ઉપરાંત 'બિચડો રાજની'નો લેખ, રા. પીપ્પાની જીવનની કોટ પ્રેમ-કથા-તથા 'ઉગતો આત્મ'નો કાળ પણ છે. આ રીતે આ પહેલાં પુસ્તકમાં ભરપુર રસીક વાંચન આપવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તકની કીમત માત્ર ચાર આના છે, શ્રી સારીકના આ નવા માલસની ગમે દરેક કોટ ઈન્દીએ છીએ.

૨૪ : ૧ : ૩૧. સાંલવનમાન

સર્જનું સાહિત્ય

ૐ સાદીકનું નવું પુસ્તક પ્રકાશન ૐ

: ચોથા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

કવિશ્રી કે.વિ.ભાઈ ને.ભાઈ મુદ્રાભોજી જોશ આપનાર

કે મૃત્યુભિની હસ્તે

પ્રથમ પીઠસન સેટ્ટીંગ્સ બ્રહ્મસાની નારી મૌદર્દ અને ફેરિયાસી,

ચિત્રકારો કે.વિ.ભાઈ; કલાલ્પિય શ્રીમદ્ અને ફેરિયાસી

પીઠસન સેટ્ટીંગ્સ

મપાદની નોંધ	સાદી	
પે	જ્યેષ્ઠીન્દ્ર દવે	૫
શુભાની નારી મૌદર્દ	નરિયંતર રાવળ	૮
મીનાઈ ચાતુરી	નગર પીથાવાળા	૧૭
એવે	પુરોત્તમ ત્રિમહામ	૨૫
ભવાનક નમા	અચનરાવ શુભ	૩૩
મોરોમા કે મલુખી	ચન્દ્રશેખર પ.પા	૪૭
મો મદમત્તમી	નિત્રામુદીન મુગેશી	૪૭
એવ કલાએ	નર્મદાશ્રમ દ્વિવે	૪૮
પુત્ર કે પ્રમદ	ધનસહ વિપાળી	૫૭

મર્જનું સાહિત્ય ૭૬, ટે મે ગે ન્ડ લે ન કો ટ : મુ પા ઈ

મર્જનું સાહિત્યનું પાંચમું પુસ્તક ગ્રંથિય ૫૪૩૧ ના દિને બહાર પડશે

‘જુનનાલી નારી સૌન્દર્ય’ અને ફોટોગ્રાફી’

ગ્રાન્ટ આદિય

ફોટો : વીવથન સુદામણી

પુસ્તક :

: ચોથું

સંપાદકની નોંધ

‘સર્ગતું સાહિત્ય’નું ચોથું પુસ્તક આગલા ત્રણ પુસ્તકો કરતાં કેંઈ વિશેષ મહત્ત્વ યોગ્ય વચોને લાભશે. આપ સમક્ષ આ પ્રકારને જે સ્વચ્છિન્ન મેળવી છે; અને ખરીદનારાઓનો જે જાણ સદાકાર મેળવે છે, તેના પરિણામે ચોથા પુસ્તકના જૂનોમાં અને ફોટોગ્રાફમાં ખાસ વધારો કરવામાં આવ્યો છે, અને વાંચકોનો જેમ જેમ સદાકાર વધતો જશે તેમ તેમ ‘સર્ગતું સાહિત્ય’ વધુ ને વધુ આકર્ષણ સાથે પ્રગટ થતું રહેશે. તેણે અમદાવાદ સિદ્ધિ દાસ સંસ્થાના નથી, અને જે અને જેટલું કરવા માંથી છે છે છે સુધી કરી શક્યા નથી મુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ લેખકો અને દયાકારોનો અને સદાકાર મેળવે છે, વિદ્યાર્થીને વિવેચનોની દૃષ્ટિ અને બેઠી છે. તેણે અમલે સાથે છે કે દહા પાડું થતું કરવાનું બાકી છે. વિવિધ

વિવિધના યાદના અમારા સનન પ્રપ્તો છે, અને બીજા અને આકર્ષણને ‘સર્ગતું સાહિત્ય’માં સ્થાન આપવાને દહા જવામાં છે. પરંતુ અમે હાલમાં ચાલના તારેજ સિદ્ધ કરી શકીએ કે તારે ‘સર્ગતું સાહિત્ય’ની ઓળખાઈ ઓછી પંદર કાલ પ્રતો દર પચસાડીએ મુજરાત બાવનારો. દરેક દરેક શાળાના નાનારીઓના હાથમાં ‘સર્ગતું સાહિત્ય’ હોતું જોઈએ એમ કહેવાની સાથે બેની એટલી યોગ્યતા સિદ્ધ કરવા અને આવડે છે એ પરંતુ એ બધું વાચકોના વિશેષ સદાકાર વીના અને નાના કરી શકીએ એ હકીકત છે. તેથી આજે અમારા વાચકોને નમ વિનંતિ કરીએ છે કે દરેક વાંચક ઓળખાઈ ઓછા પાંચ પ્રાદ્ય ‘સર્ગતું સાહિત્ય’ના બનાવી આવતા પ્રગટ કરે અને પોતાના એકદિયો તેમજ પુનઃપ્રયોગને

‘સર્વજન સાહિત્ય’ નિયમીત ખરીદવાની જરૂર સમ-
ળે. જે વાંચકો આરક્ષિત ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રત્યેની
પોતાની મમતા કે સેવાભાવે કહે તો ‘સર્વજન સા-
હિત્ય’ સારામે ગુજરાતનું એક અપૂર્વ પ્રકાશન
યથ શકશે.

આજના પુસ્તકમાં

આજના ચોથા પુસ્તકમાં રા. રવિશંકર રામજીને
‘ગુજરાતીનારી સૌન્દર્ય’ અને ફોટોગ્રાફી’ એ વિષય-
પરનો લેખ વાંચકોનું ખૂબજ ધ્યાન ખેંચશે અને
આમર્ષક નિવડશે એવી આશા છે. રા. રવિલાલની
કલાશક્તિથી ગુજરાતની પ્રાચીન પુરાતી માહિત્યાર
છે, એમણે મુખ્યમંત્રી જરૂરિયાતરજુમાં રહેતા યુવાન
ફોટોગ્રાફર રા. સોપ્રાભાષને અને એમની
ફોટોગ્રાફીની કલાનો પરિચય ‘સર્વજન સાહિત્ય’ ના
વાંચકોને કરાવી અમને આભારી કર્યા છે. ‘સર્વજન
સાહિત્ય’ ને રા. રવિલાલ પાસેથી હજી થયુંએ
મેળવવાનું છે; ગુજરાતમાં કલા સૌન્દર્યનો શીખ
પ્રસારવા અને પ્રત્નના સંસ્કાર કાચ સાહિત્ય સાથે
કલા પથ અત્યંત મહત્વની વસ્તુ છે, અને ગુજરા

તી એ જરૂરીઆત રા. રવિલાલ અને એમનું
ધણે અંશ પૂરી પાડવા ખૂબ ખતથી-સવા
વે-મંડ્યું છે; એ આનંદનો વિષય છે. અને એ
જાતો લાભ લેવા માટે ‘સર્વજન સાહિત્ય’ એક
ઉમેશ્વર છે.

રા. સુસે

રા. ગુલા આ વેળાએ ગુલ યથ ગયા નથી,
પરંતુ એમની નેધિવેધીમાં ખૂબ છેડાકા દેવાથી
અમે જાણવા માટે ઉશ્કેરી ચડવા નથી તેથી આ વેળા
તો લાજ ન્યોતિન્દ્ર દલે વેદપંકજી હસવા ‘વેદ’
પર લખી એ ઉજુપ પૂરી કરે છે. તિગીર
છાએ આવતા પાંચમા પુસ્તકમાં નેધિવેધી વિશેષ
પ્રમાણમાં પ્રગટ થશે.

રેશનું લાવિ

આપણને ગર્વ થવો જોઈએ કે આપણે દુનિયા
એક બલ્લંત સંત માંધીછતા યુગમાં જન્મ્યા અને
જીવ્યા છીએ. એમને આપણે જોવા, કાને સાંભળવા
એ આપણા જીવનનો એક અત્યંત મહત્વનો કાળ
છે. ૧૯૩૮-૩૯ ના દિવસા રાજકારણમાં માંધીછની
પ્રગતિ દુનિયાનું લક્ષ્ય ખેંચનારી નિવડી છે, અને
દિવસા દત્તિકાસમાં એ સંવત મહત્વમાં
લેખાથી એ નિઃકંદેશ વાત છે. પારડોલીના દિવસ-
તંત્રના મુદ્દ વેળાએ સારામે દેહને ‘રૂઝનાઓ’ કહી
ચંચાવી ફેનારું હજારો ને લાખો નવ યુવાનોને નિરાશ
ને હતાશ કરનાર માંધીછનું વ્યક્તિત્વ-લેખનું સાર-
ચારણ અને એમની સાવિત્રતા દસ વર્ષ પછી પહેલાજ
પ્રવાને ફાવી અને દાડી કુચના ઐતિહાસિક પ્રાંતથી
સારામે દેહના એ કુચેના યુવા માંધી કક્ષિતમાં તરીક
યથ ગયા. આ ધરના નેવોતેરી તો નથી જ
પારડોલી પ્રત્યે રૂઝનાઓ કહેનાર માંધીછને
હતા નથી આવડતું, એ પ્રગતે છેતરે છે એનું
કહેનારો વર્ગ માત્ર દસજ વર્ષમાં માંધીછના મોહન-
ચંચમાં મુગ્ધ બની ગયોએ દત્તિકાસમાં એક અમલત
જનાવ તરીકે નોધારી દાડી કુચથી માંધીને યોગના
અંતિમાથી માંધીછના વાહાર આગળ સુધીમાં લાખો
એ પુરશે, યુવનો અને આગળએ પોતાનું સમર્થણ
દેશને ચરણે ધણે, હજારો જ્ઞેસમાં ગયા, સંકેટના
માર્ગે ભંજ્યા અને અનેકના પ્રાણ પ્રયા. સરદાર પર
મુસ્લિમોએ અદિસાના માંધીછના સિદ્ધાંતને મહણ
કરી પોતાના પ્રાચીની આધુનિક આથી, મુંબાઇએ હદ
કરી, ગુજરાત એડુએનાક રાખ્યું અને માંધીછ દિવસ
પત્તજીતના અમેજ સરકારના પ્રતિનિધિ વાવસોમને
મળવા ગયા નિહાજ રહી હતા રાજના સૈનિકો આસા
અને ચંચાની દોષ્ટી માંધી છરીનીની મુસામાનું પરિ-

જામ નિહાળવા ઉત્સુક થવા અંગ્રેજ સરકારના વાઙ્મયોગી ધરવીન અને ગાંધીની મહાનેહતાના પરિણામે રાષ્ટ્રીય યુદ્ધની તહકુબી થઈ, અને સરકારનું દમન ચક્ર ઉપર સ્વરૂપ ધારણ કરતાં અટકી પડ્યું. યુવાનો કહેવા નિકળે છે કે અંગ્રેજ સરકારની યુગ્મસામીરીએ વિજય મેળવે, સુરત માધીચાદીઓ કહે છે કે ગાંધીજીની સાત્વિકતાએ રાજાઓ સરકાર પાસેથી નૈતિક છત મેળવી બારોડાવીની તહકુબી વેળાએ દેશમાં અનેક પક્ષો પડી ચલા દતા તેમ અભારે દેશમાં પક્ષો પડતા જણાય છે. યુવાન કહેવાતો એક પણ છે, જે ઉદ્ગમનવાદી છે, એ જગતે નમતું નહીં આપવાની વાતો મે છે, અને બીજા પક્ષ ગાંધીજીના ચતુરતાને વધાવી લેનારા છે તેનું કહેવું છે કે આજની રિયલિટી અને સંસ્થાઓમાં ગાંધીજીએ ધરવીન સાથે યુદ્ધ તહકુબીની જે કારતો કરી છે તે સિવાય બીજા એકે કારત થવી શક્ય નહોતી રાઉલ ટેલ્કે કોન્ફરન્સને આપા દેશની નજરમાં ઉતારી પાડવાના દેશનેતાઓના અમીરશ સર્ગ પ્રપનો પછી આને રાઉલ ટેલ્કે કોન્ફરન્સમાં જવું સલાહકાર્યું છે, એમ કહેવામાં શી રાજધારી કુનેક છે કે તે નહીં સમજી શકનારા એક મોટા વર્ગ છે, અને તેમજાજ મોટા વર્ગ નહીં સમજી શકનારા છે તેમનું નાવ આ રીતે બે પક્ષોના વિચાર ભેડાં ડાલી રહ્યું છે, અને એ બંને પક્ષ કરાંચીની મહાસભાની બેઠકમાં એક નિર્ણય

પર આવવા માટે બાંધી ચઢાવી રહ્યા છે ગાંધીજીએ ધમકી આપી છે કે મેં ધરવીન સાથે મળીને ને નક્કી કર્યું છે, એ જો દેશને ગમતું ન હોય તો હવે પોતાની કાર્યવાહી સમિતિ ગાંધીજી, અને હાલની સમિતિને બરખાસ્ત કરવી ત્યારે યુવાનો ડોળા દુર કરી કહે છે કે અને જો કોઈ લેશે ગાંધીજી આ દેશના ધનાઢ્યોના હાથમાં સિંકાર બની ગયા કે, વેપારીઓએ ગાંધીજીને મંધી કરવા માટે ખૂબ દનાયું કર્યું છે ગાંધીજી દેશના કેપીટલીસ્ટોને આપિત થયા છે અને એ રિયલિટ વધુ વખત સંધી રહેવા દઈશું નહીં ત્યારે ઈન્ડિયામાં કોઈ કારવેન પસાના નેના બાંધીને લોડ ધરવીનની ગાંધી સાચની મંધીને વખોડી નાખી છે, વાયસરોયે જાણે દિલને સ્વશાન્ત આપી દીધું હોય, અને ઇંગ્લાંડને એણે નકરવાની નાખ્યું હોય એવી પોક મૂકના રાજ્યોની મંખ્યા ઈન્ડિયામાં કે એણી નથી કેટલાકો માને છે કે ઇંગ્લાંડને લોડ કરવીન સમજી શકે, ત્યારે દિલમાં પણ ધણા માને છે કે યુવાનોની આજની નીરાણા અને શૂંભો તથા હુસ્તો ગાંધીજીના એકજ ભાવજીમાં નરમ પડી જશે ગાંધીજીનું વ્યક્તિત્વ યુવાનોને અંકુશમાં રાખવા નેતરું સમજ છે ચોક્કાઓ, મેનિકો, કાર્યકરો, પ્રજા અને સરકાર સાથે આશાખવેર પોલીટી શીખો હાલ દુરત પ્રાચીના નિર્ણયની વાટ બોઈ રહ્યા છે

ફોટોગ્રાફીના ક્ષેત્રમાં
બે વિભાગ ચોખ્ખા પડી
જાય છે. એક વિભાગ,
પ્રસંગ વસ્તુ કે માનવીનું
સર્વ સાધારણ નિરૂપણ માત્ર
રજી કરે છે. રીજના બનાવો,
ગલદેરમાં આવેલા માનવી-
ઓ, અરેરાતો અથવા
અજાણ્યપીઠના પદાર્થો કે

વિગતવાળા દરથોએમાં ધંધા
કે માહિતીની પ્રક્રિયા દેખેલાની
ચાંપ માત્ર દાખી સરળ છાપ
પકડવાનો જ ફોટોગ્રાફર ચાલ
કરે છે. પણ બીજો વિભાગ
સાવ ઝિલ્લ પ્રકારના માનસને
પ્રેરિત એતિલ ધરાવે છે.

૪૧૫ના, વસ્તુસંચો-

ગના અને સમયની વિવિધ છાયા, પાત્ર કે ચરિત્ર
નિરૂપણ વિગેરે તત્વોની સહાયથી ચિત્ર નિર્માણ થાય
છે. આ વિકાગમાં સરળતા મેળવનાર માત્ર ચાંપ
છાપનાર હોતો નથી કે પોટેટો ઘોવાની અને કામળ
પર પોટેટો લેવાની કુશળતાવાળા કારીગર માત્ર નથી.
એ ફોટોગ્રાફીની કુશળતા ઉપર ધંપૂર્ણ કાનૂ ધરાવના
ઉપરાંત એ સંસ્કૃત દ્રશ્ય છે. પાત્રમાં રહેલી વિવિધ
બુધ્ધિઓ અને અંગમૂર્તિમાં સાત્ત્વ્ય મમજનતા કલા
કાર છે. ફોટોગ્રાફી તેનું સાધન હોવાથી તેની મર્યાદા-
ઓ અને શક્તિને કાનૂમાં સ્પષ્ટ ચોતાનું ચિત્ર દોર-
નાર ચિત્રકાર પણ છે. ચિત્રકારની હૃદય શક્તિઓને
તે સ્વામી નહોતો તો તેનું ચિત્ર નિષ્ફળતાજી રહે છે.

ગુજરાતમાં ફોટોગ્રાફી ફોટોગ્રાફીના સ્ટુડિયો દર્શાવે

ગુજરાતી નારી

લેખક :

- ફોટોગ્રાફર :

ધરતે છે પણ આગેજ ઠાઈ સ્ટુડિયોમાં મુજબની
ઓને ટેબલ ખુરશી કે સ્ટુડિયોના ફુનિમ ફર્નીચરની
સહાય વિના તેના સ્વામાયિક સ્વરૂપમાં કે અંગમૂર્તિ-
માં ફોટોગ્રાફર ચંચેલી જોશે. આપણા ફોટોગ્રાફરોએ
ફોટોગ્રાફીની કિમ્મતો શીખી લીધી પણ ફોટોગ્રાફીની
કળા બાગેજ પ્રકટાવી છે. દરેક દરેક સ્ટુડિયોના
અંચલકે ધરોપીયત સ્ટુડિયોના દબોજ ફોટોગ્રાફીની
પડદા, ફર્નીચર, કુલવાડી કે બીજા માનવો અંગ વધાવે
છે, અને લગભગ અધેજ તેમાં એ જ અધ્યયનો ઉપ-
જાવતો પ્રકાર જવાઈ રહેલો જાય છે.

પુરુષો મારે તો ધરુવાર એ સાજ બાંધે

બંધબેસે તો ચર્ચી જાય છે
કાનૂ કે પુરુષોના છત્રમાં
કેટલીક ધરોપીયત દબ આવી
જઈ છે. તેની ઓછીસમાં
તેની ખાનગી સ્થિતિમાં તે
ધરુવાર એવા ફર્નીચરો ને
ચોટાના લપથોગ કરતો હોય
છે; પણ ગુજરાતની નારી
એ સામાન સાથે જરાય
બંધ બેસે એવા છત્રનો
સ્પર્શ બાગેજ પાની દશે.

આગણી સડોની વડાદારી હોય કે સામાન્ય
પધારેલા સદાચારી હોય અથવા રોજ દીકરો મુજબી
કે પોળ અથવા રાણીના રાજ લેતી કુમારીના હોય,

સૌંદર્ય અને ફોટોગ્રાફી

રા. રવિશંકર રાવળ

ગ. મોમાભાઈ

એ બધાને ફોટોગ્રાફરના સ્ટુડિઓમાં 'અપહુડેડ' પર્ણ આપુ જ્યાંનાં જીવન ધારણ કરતુ પડે છે, ભરે તેમનો દેખાવ કાળની પ્રથિમાં અત્યંત દલ્લપ જનકે થઇ પડે છે કમ્પારિસને તો ખેડજ યાજ કે જીવનની આડી કૃત્રિમ દશાનાં ચિત્રે પ્રાણની રમ્પતિમાં આપવાથી શી સાર્યકતા થાય છે? બાવી પ્રાણના મન ઉપર ખોટી ડાપ પડે છે કે યંત્રકારી જીવન તો આજ કહેવાય અને ખોટો દેખાર નિજાની સેવાની આજ પડે છે

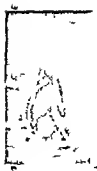
મુજમતી સન્નારીયા પોતાકમા રહેવી ખુબી, તે

૪

કર્માં સુરચિપૂર્વકે લાવવપ, યોગના કે ફોર્મર કે ખીજ સાધનોની ગોઠવણ સચે પાત્રી બેઠક રચા એકી જેવા મજાને છાપ, પ્રકાશ કે ચિત્રોની સજ્જતા દમજા બાજુ રાખીને માન પાત્રી તરફ નજર

કરશે, તો ફોટોગ્રાફર ફોર્મ- અને જે રીતે એક ખીજ નીચે આનું પાતું દલાવ્યુ હોય છે, તેથી જ દાડતે બેસતાવસ થાય, પથ, કેડ, ચરદાને આરાધી રાખ્યાં હોય છે અને છેવટે આખની દિશા તો કેમરા તરફ ફોલીજ હોય! એકાદ પ્રતિદ ફોટોગ્રાફરે ફોર્મ

૨

૫

નામાંકત નગનારીની અમુક બેઠક જોતી હોય, તો પછી પધાજ સ્ટુડિયો વગર વિચારે તેના પાત્રો, રંગ, મેજ, પુરણી અને એમદ કોડે આપી ઉછીએ બદલ પાડમે તલ છે વર્તી થયાં આવાં એક જે જોખા ઉપર તેમનો ધણો ધપે ત્યારે ફોર્મ પથ ફોટોગ્રાફર

પામે આ ફરિયાદ કરતા તે પોતાના માદકોના મો- અને અને પેસાની જરૂરિયાતને કારણ તરફે રણ કરી પોતાનો જથ્થા કરશે. પથ એમલે પડી માદકો આજમ સુચિત્તર્થો નયુના રણ કરી હોતા નથી, કરી તેમણે નરીનામરૂં વાનાવરણ ઉપગતવવા મહેનતજ કરી હોતી નથી પોરોપ અને અમેરિકાના ફોટોગ્રાફરે દર વર્તે દર્મને નરી મતો અને પ્રયોગે કરી જ્ઞપ્તિને સદકાર આપી પોતાનો ધણો અને નામના કરી રચા છે એ ફોટોગ્રાફરે ઉચ્ચ પક્તિજા કલકારો હોવાનો લાભ સાતીન કરી રાકવા છે, ત્યારે આપણા બધુઓ માન મીના જ બદાને બૂબ વેરી રચા છે સારા ફોટોગ્રાફરે આને ફિનિશ

પરતી ધરાશી પામે છે. પછી તે અને તે મુલકના
કામ દેશના ધાંધોની રૂઢી સાચવીને પણ કોઈ
સંજો સુંદર ફોટો-ચિત્રો ઉત્પન્ન કરનારને બહુ ભોગ
માપવો પડે છે એવી દલીલ તો થાય જ નહિ-

એવા અનેક ઉદાસી ચિતારો ધગવનારને સોમા-
નાર્કની ફોટોગ્રાફી નવી આનંદ આપે તો આ લેખની
। મનાશે.

૮ મુબારકા વીજસન રુઢી-
ડિયોનું નામ તો દર્શિયાના
અઠવાડીક સચિત્ર એક
ત્તેનારને અમલવડુ ન જ
હોય એ ત્રણ વર્ષોથી ટુલ-
રાતી રીવાજો અંકિમાં પણ
એ નામ અમલજ પડતું
સાચુ છે. ધણને અમલજ
થઈ હશે કે આનું નામ
ધરાબર રુઢીયોના મંચ-
કો ધોખીયનો કે કિમિયનો હશે અને એ રુઢી
ગામથી મુબારકા યોજાકે અને પરિવારવાળો સુંદર
ચિત્રો બહાર પડતાં જોઈ ધણને આશ્ચર્ય થયું હશે.
તે ચિત્રોએ કંઈક મરકારેથી રસિક દ્રષ્ટીએ

દર્શિ અને આનંદ આપી હશે પણ બહુજ થોડા
જાણીને બચાર હશે કે એક અસહ્ય મુબારકા મુબારકા એ
રુઢીયોના મુખ્ય મંચોલક અને કેલાકાર છે.
શ્રી સોમાનાર્ક સ્વપ્નામયી અને અનેક અનુભવોથી
ધરાયેલા અમલજના વતની પારીવાર મુબારક છે. ફોટો-
ગ્રાફર તરીકે તેણે અનેક અંગ્રેજ રુઢીયોમાં કામ
કરીને બહોળી મેળવી છે અને આજે તો મુબારક
'ગ્રોફેસર' (ધધા/પરીવાર)માં તેનું અને તેના રુઢી-
યોનું નામ આગળ પડતું છે. અને તે કારણથી તે
પોતાના રુઢીયોને 'વીજસન રુઢીયો' તરીકે બહુલી
રચા છે છતાં એ રુઢીયોમાંથી બહાર પડતા ફોટો-
ચિત્રો મંચોલકો કિંદી કપનાં છે એમ નિર્ણય
કરી શકાય.

૬ બી

સોમાનાર્કના કેમેરાએ એક મોટી ચિત્રમાળા
તૈયાર કરી છે અને તેમાંની કોઈપણ કૃતિ તેની કિંયા-
સિદ્ધી અને કળાની બચક સાથે પ્રસારે. સુંદરતા
અને મોદરીબરો પામેલી મુબારકા અનેક રુઢીયો-
માં થતી હશે પણ તેવાં પાત્રોને થોડા ચિત્ર નિર્માણ
કરવાની શક્તિ સોમાનાર્કએ જોડવી બતાવી છે તેટલી
બાબેજ બીજે જણાશે.

બીજા કેટલાક સુપ્રસિદ્ધ રુઢીયોમાં ફોટોગ્રાફરની
કિંયા-સિદ્ધી વધારે જણાશે પણ કલા નિષ્ણતા અને

ચિત્ર દેવિષ્ણુને કાઢી આપવામાં સોમાભાઈ આવળ જણાશે

સોમાભાઈ મોઢા બાંને તેમના ફોટા ચિત્રો વીજળીક શેલનીથી ઘનારતા હોવાથી ચિત્રોમાં પ્રકાશ કરતાં ડાયાએનું પ્રમાણ વધારે રહે છે. પ્રકાશની આ મર્યાદામાં રહી હમેશા કામ કંવાથી તેમનામાં રહેથી ચિત્ર નિર્માણની સફિતને મોકાવમાં રહેતું પડે છે એમ લાગે છે

ચિત્ર નિર્માણનો પહેલો કાષ્ટો એ છે કે નિયત કોણી જગ્યામાં પાત્રને અને તેને સહાયક સરળપત્રને સરચીપૂરી ચોખ્ખા આપમાં અને શોષ્ય અવકાશમાં જોડવા. આ નિયમ સોના બાઈના લમ્બાજ દરેક ચિત્રમાં પૂરેપૂરાં સચરાયો જણાય

૧૩

છે, પણ આટલી જ રચણ જરૂરિયાત પૂરી કરી પડી ચિત્રવિષયનું વાતાવરણ ઘડતા પત્રો અને સરળપત્રી સમજવાનું રહે છે

ભાઈની સોમાભાઈ કિવાનપુણમાં બહુ સાચવના હતાં આ બાબતમાં ઘણી વખત રોષ કરી બપ છે અને જો તેઓ ચિત્ર દરની વખતે વધુ વિચર અને પ્રકાશપ્રકાશ દરપનાત્રા પ્રયોજ કરે તો જન પ્રસિદ્ધ થઈ શકે

સોમાભાઈનાં ૧ ૨, ૩ ૪ ચિત્રો એક સાથેજ

૧૨

જુએ અને તેમનું પાત્રવિધાન કેટલું જૂની જૂની તારતુ છે તે એકદમ સ્પષ્ટ થતો પાત્રોના સ્વરૂપ નેટલાં સુકોમળ અને લાવવારી છે, એમની જ સરળ અને સુખ્ય સિધ્ધિ (Pudg) તેમને અપાઈ છે ચિત્રના ચોક્કાં જગ્યાએ આગળ કે પાછળ, ઉપર કે નીચે તથા જરૂર પૂરતો જ અવકાશ હોડનામાં આવ્યો છે આ ચિત્રોના વિશીષ્ટ પણ જુદું સુખ્ય અને કાંઈનારજક છે પાત્રોના સરીતા સુકુમાર અજમરોડ અને વહોની કે સાધનોની રેખાઓ ક્યારે કુચિત થતી નથી લમ્બાજ બધી જ કેખાઓ નરમ અને સમ્ય વહતી લાગે છે

જના તેમાં એક જ ઉદ્યમ લાગે છે, તે (શાસ્ત્ર)ની હજીય વાતાવરણની એક દમ કળા અને ધોળા વર્ણની વચ્ચેના મોળ અનેક ધોરથી લખવલય ચતા વર્ણોની જરૂર રહે છે. કયા કોત્રે જાના ચિત્રને જના (Hard)કક વર્ણના કહે

૧ ૨ ની મીમાત મુંઝરી ગામડી એક તારો મે તે જતા અલુગનું છે.

ખીજી તરફ સંસ્કૃતિ અને પરસ્પર અંગેષધરાવતી સૌભાગ્ય દેવીને પણ કોઈ અવકાશ કે તુપર કાં નહિ !
વસ્તુઓ અને સામાન તરફ નજર રાખીને કાંઈ એ ચિત્રો તપાસે, તેને નાની નાની બાબતો અઢકમા વિના ન રહે. નં. ૧ ના ચિત્રમાં મધુર કલાની મધુર ઉપાસિકાને બેસવાની પાટ કોઈ હોદી નક્કીવાળી હોત તો તેણે તૈયાર કરેલી બખીની ઉપર બીસતી પુતળીને બદલે ખંડોધર કુંજુ કે લામી-ચરવતી હોત તો, ચિત્રનું વસ્તુ યુગ્મન ન ખીલી આવત. ચિત્રો ખોડકથી

શ. સોમાભાઈ

વાસ્તવ સુરિચોના માલીક અને કલાકાર

ઉપાય છે, ત્યારે વધુ કંઈક બની જાય છે. એટલે મૂળની ખૂબી સમજવામાં બાકીનું મદદ મળે છે.

નં. ૫ ના ચિત્રમાં કોઈ વધુ જાતના ફોર્મોની મદદ લીધા વિનાજ પાતના દાચ-પગ અને વસ્ત્રોની છટાઈની લાવણ્ય પ્રગટ્યું છે. પગની જતા કમકચરી આખા અંગમાં જે વાંક આપ્યો છે તેની મધુરતા કે કંઈ નજર સુધી પસરે

૧૧
છે, પૂજા કરવા નીકળેલી આ મુંદરી ઉપર પ્રભાતના અજળવાળાનો ખ્યાલ આપવા તેના ચિત્ર સ્થિતિમાં પ્રવળ કર્યો છે તે ધણે અંશે સફળ થયો છે; પણ આ

નં. ૧. ૧ ચિત્રમાં અટારી પર ચડેલી ઉગ્ર છે રંગભાષાનું કોઈજ પાત પસરે ઉત્કૃષ્ટ રોજેશું લખતું નથી. આ ચિત્રની વિધાન રેખાઓ ખુબજ સચ્ચિત્ત છે. ચાલ કંઈકો નાટકી બનાવતો નહોત એટલું લાગે છે.

નં. ૭-૮. ચિત્ર વિવિધતાવાળાં હોવા છતાં લાવના જમાવવામાં જુજુ મોજા પડે છે. જૂના નવાં સંચારથી અને વસ્તુઓમાં બેજાણેણ માપ છે

નં. ૬ આ એ ચિત્રમાં યુગ્મરાત્રી પોશાકની મનોહરતા મૌલન ઉપરથી રાજે છે તે સમજાવતું પડે તેમ નથી. નં. ૬ આ માં ધરતી અંદર બળતા ઝાંખા પ્રકાશની ચોળના કીક સમજાઈ છે. પગાણી સાથે રમી રહેલી બોવનનાં સ્વપ્ના ધડતી એ મુંદરીની લીલા બહુજ સ્વાભાવિક લાગે છે ચિત્ર રમતા મંપુરું છે; પણ ફરીવાર અતિશય કાળી બ્લેક કાઉન્ટ (પૃષ્ઠભાગ)નો રોષ નજરે પડી જાય છે.

ચાંલી મહાલતી ધુવળી

તેથી કૃત્રિમતા આમળ પડી જાય છે.

નં. ૮ ના ચિત્રમાં પાત્ર ઉપર જાણની સચોટ જાણ પ્રત્યક્ષ થાય છે પણ એનું વાતાવરણ મેળવી આખાની પીછવાઈ જશે અને મળી જાય છે તે આ ચિત્ર એક નમૂના પડી જાય છે.

નં. ૯-૧૦-૧૧-૧૨-૧૩-૧૪. સોમાભાષ્યાના Female portrait (નારી પ્રતિમા) ના અવજાનતા છે. સુંદર અને સમજાવવાના પાત્રો જાણી પાડવાને મળે એ પણ સોમાભાષ્યા એક મુલાખ છે અને સોમાભાષ્યાએ તેને માટે પોતાની લાયકાત સાબીત

કરી આપી છે, એમ સ્વીકારી નિર્ણય લેવા નથી.

શ્રી સોમાભાષ્યા ચિત્ર લેખનની વિરલતા સદાજીવિતી છે અને તેઓએ એ વધુ વિંતન સંસ્કૃતિની સમજ અને વસ્તુને સુમેળ ઉપયોગ કરવા પ્રયત્ન કરે તે તેમના ચિત્રો સુખરાતની સમૃદ્ધિ રૂપ ગણાશે. પ્રવાસ અવસરો અને વાતચાતના જીવનનો માદા પરિચય મેળવવાથી આ શક્તિ આપોઆપ આવી જાય અને જમણી ફોટોગ્રાફી ચિત્રમાળામાં ઉચ્ચ સ્થાન પામે એવી આગાહી સોમાભાષ્યાને મળી એનું દરેક લેખકોમાં સુખરાતની વર્ણવે.

સુખરાતી સાહિત્યમાં અનેકાની જ્ઞાત પાઠનું પુસ્તક તમારે માટે તૈયાર છે
શ્રી. યશવંત પંડ્યા કૃત

મદન મંદિર

પૃ. ૧૨૫, કિ. ૦-૧૦-૦

આ મંદિરો અને વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાય છે : પણ તમારો અભિપ્રાય તો તમે જ નક્કી કરો.

જાણક યશવંત પંડ્યા કૃત્રિમી સાહિત્યમાં મૌલિક, વિચિત્ર અને નવી નીતિના નાટકો લખવા માટે નવીનીકરણી જાણ છે. ૧. આ નવીન કૃતિમાં ચાર નાટકો છે. ચારે નાટકોમાં ચાર દેવો, —૧. પુત્ર, રાંધણ, વિષ્ણુ અને ભગવાન ઉપર પડેલા પુષ્પાવના મદનના પ્રભાવો રસ લેખો લખાયા છે. મદનની મોહના નાટક પ્રસંગોનું આલેખન કર્યું અને દેવોના દેવલોના વિહાર કરી જતાવતા એ અટકાવે દારૂ સંક્રાંતિની કૃતિ છે. ૨. સમસ્ત સુખરાતમાં આવી જતી નારીઓનું જીવન ચોક્કસ સંજ્ઞામાં છે. ૩. જાણ અને આલેખન આકર્ષક અને સુંદર છે. ૪. લખે તેમાં સુધિવાદની જાનવારીઓ દેખાશે. ૫. સત્યપ્રત્યક્ષ અંતર્ગત ગણકોની અભિપ્રાય જણાવવામાં આવ્યાં. સાહિત્ય જગત મદનનાર બની રાશે. ૬. નીતિના ઉત્કર્ષોને રસ આ પુસ્તક બંધ કરવા જેવું લાગશે. ૭. પડવા એવી નકલો જરૂરી નાખે તો સારું છે.

૧ નવસુખરાત, ૨ પ્રગમણ, ૩ પ્રગમણ, ૪ અભિપ્રાય, ૫ સુખરાતી પંચ, ૬ નવસુખ ૭ સુખસુન્દરી.

પુસ્તકલેખસહાયક સહકારી મંડળ સિ. રાવપુરા, વડોદરા.

પેટ

[માર્ગિક કટાક્ષ કરતો હાસ્ય હોય]

લેખક :

અયોદ્યાના હું દેવે. એમ એ.

એક સામાજિકના તંત્રીને હું એમને ઘેર મળવા ગયો હતો. એઓ લોજનાદિથી પરવારીને આપ પડ્યા હતા-આપ નહિ પણ ચતા આપ પડ્યું એમને રથસવાને લીધે અશક્યવત્ હતું સત્તા સત્તાજ એમણે આપકાર ફર મને સામે, જમીનપર, ગેસવા કર્યું. હું બેઠો તે આમર્થ્યમય નયને પ્રચડ વિસ્તારમાં પથરા-એક એમનું શરીર એઈ રહ્યો પણ પેટની વિપુલતા આમળ, સંચંદિય આમળ દીપકની જ્યોતિ પેઠે, ગમના શરીરની વિપુલતા દંઘાઈ જતી હતી. એમના મોઢા ઘેરાવે તે હાસ્ય એવા આદ્યુત હતા કે તેના ગળા એમનું મોઢું પણ મારાપી એઈ ચકાત્ર નહિ. આ એવતા તે પણ જાણે એમનું પેટ એમનું હોય એમ મને લાગતું. એક ખાસ વિનાનું બરાવદાર, તસવ-સતું ઉપસેલું તે ચારે બાજુએ ગોઠાટિયો પિત્તસતું ને વિકસતું એવું એમનું પેટ એમના શરીરનું મુખ્ય આકર્ષક અંગ ન હતું, પણ એક માત્ર અંગ હતું. એમ મને લાગ્યું, પેટ એ એમના શરીરનો ભાગ નહિ, પણ એમનું શરીર; તે એમના પેટનો પેટાભાગ હોય એવો આભાસ થયો શરીરને ખાતર પેટ નથી પણ પેટને ખાતર શરીર છે, એ સત્તો સદેહ અવતાર થયો હોય, એમ એમના કેખાવ પરથી લાગ્યું. હું કાંઈક કામસર એમની પાસે ગયો હતો પણ દમયંતી પામે દૂતકાર્ય કરવા ગયેલા હંસ જેમ એનું રૂપ એમ અકિત થઈ દૂતત્વ બૂધી ગયો હતો, તેમ હું પણ એમનું પેટ એમ અકિત થઈ ગઈ-કાર્ય બૂધી ગયો, અને યોદ્ધા આદી

અરણી વાત કરી પેટ અને માનવજીવનમાં તેનું સ્થાન એ વિષે વિચાર કરતો ઘેર આમ્યો. એ તંત્રીના વિચાર ઉઠર સાથે સરખાવાયેલાં એ બહુજ ઓછાં પેટ જોયાં છે. એમના પેટને મુકા-જલે માઈ પેટ કાંઈ વિશાતમાં નથી. ડોંગરના આમ-મુતની અહેરખમરમાં વાજવાના એક પક્ષમાં છ નિર્ભય છોડાર ને બીજા પક્ષમાં એકજ છોડાર બેસારી એકજ છોડારવાણું પક્ષુ નમતું દર્શાવ્યું છે, તે રીતે હું ના એમનું એવાનું પેટ એક પક્ષમાં મૂક્યું હોય અને સામેના પક્ષમાં મારા જેવા વીસેક પેટ મૂક્યાં હોય, તેણે એમના પેટવાણું પક્ષુ લગનમાં ભારે ચામ આમ છતાં હું નચારે, ભારે મારા પેટ વિં વિચાર કરું છું ભારે ભારે હું એને મનવં કરીશો કહું છું, 'મારા નાનકડા' પેટ! તું બીજાની પેઠે આમળ-ધસી ગાળી લોહાનું પ્યાન બેથેલું નથી. તારું કંઠ જોઈ તું શરપ ધને સીંચાઈ જાય છે, વિપુલ વિશા-રમાં શુદ્ધિ પામી મારા સર્વ અવયવમાં મેળવે આન-વાનું માન તે નથી મેળવ્યું. બોજન સમયે મને અચાનક આવી એવો જોઈને મારા મિત્રો તારી અદ્યતનતા કારણે મને જમવા બેસી જવાનો આશ્રદ કરતાં જરાપણ અચક્ષાતા નથી. તારી અંતઃ આર રહેલા જડરાગિની દીપ્તતા બોજન શરૂઆતના ઉપહાસનું પ્રાત્ર બને છે પરંતુ આ સર્વ છતાં તારે નિરાશ થવાનું કારણ નથી. મારા જીવનમાં તારું સ્થાન અનન્ય છે. તારે ખાતર મેં

ઉત્તરના કર્યા છે. તારે ખર ને આદર્શ અધુરા મૂકી શીખાવું સેવન કર્યું છે. તારે ખાતર મે મૂર્ખોની ખુશામદ કરી છે. તે પ્રસન્ન થઈને મને સુખના ઉચ્ચતમ શિખરે પહોંચાડ્યો છે; તેં કાપીને મને દુઃખની ગહનતમ પ્રતિમાં ધરેલ્યો છે. મહાભારતની પેઠે તારે મટે પશુ દું કહી ચકું કે જે દુનિયામાં છે તે સર્વ આમાં છે. જે આત્મામાં નથી તે કપાય નથી કોઈ સુલભ વાચો નહીં બોજ લ્યો હોય એટલે સસારના તે અર્થનો છે; કોઈ કોઈ કપાટમાં નહિ સમાઈ હોય એટલી લગાએને તેં તારામાં સમાવી છે. આકાશના અગાધ ઉદયસ્થા ઇટલામે પદાર્થો સમાઈ ગયા છે. તેમ તારા પોશાકમાં પણ યં રૂ સગાઈ ગયું છે તેની કંપના પણ કરી ચકાપ એમ નથી.

અમિ, વાપુ, પૂઠી, આકાશ ને સ્ત્રિય એ પાંચે મહાભૂતોને તે એક સાથે આપણ આપ્યો છે તારા જઠરામિની કળ આગળ કાલાનકની પ્રવળતા અંબાઈ થય છે, તારા વાયુના ગમગાટ ને ઉત્પાત આગળ વરોગિયનાં તોફાન વાલકની રમન જેનાં કાને છે પાંચિય પગથીના તારા ચોક અને વપરાશથી થએલા તારા વિકાસને લક્ષમાં લેનાં, તારા યોગના આગળ પૃથ્વીનો ગેલો, ભૂરા કોના આગળ નારંગીની પેઠે, તુરં જામે છે કહીએ ન પૂરી રકમ એનું તારું આકાશ—યેલાલુ ભેન, ચૂર, ચંદ્ર અને અનેકાનેક તારાએ થી ભારાઈ ગયેલું આકાશ, ખૂલ્યા મેળ આગળ ગીચેગીચે ભરાઈ ગયેલી પ્રાંતની ચાલી પેઠે, દક્ષાકાટ કીમે છે. પાણી, દુધ, કોણી ને ખાસ કરીને રક્તની તે તારામાં સમાજેનો નીજો આગળ ખૂલ્યા પડેલી નીજો વિસાત વગરની લામે છે તું તો એક ને અદિતીય છે, અનેક ને અવિલામ્ય છે.

જેવું પિંડે તેવું પાનાડે, અથવા જે વ્યક્તિમાં તેજ સમશિર્ષાં એ ન્યાયે भारी માથે સકળ માનવક-લખા-અરે ! પ્રાણિજાતમાં પેટના પ્રવાન્ય એમને છે પ્રાણીની પ્રત્યેક પ્રતિ પ્રોતાના પેટના પગિતોય અર્થેજ હોય છે.

જોવાનું જગત બ્રૂખા આદમીના જગત કરતાં બૂરું જ હોય છે જેનું પેટ પૂર્ણ મંત્રિય પામ્યું હોય છે, તે મનુષ્યમાં દયા, માયા, ન્યાય, પરમાર્થજિતિ વગેરે ઉચ્ચ નૈતિક મુલ્યોના સહેલાણી વિકાસ થાય છે દુનિયામાં જેટલાં પાપ થાય છે તેમાંના મોટા ભાગનું કારણ જગત પેટ જ હોય છે. મુશ્કિતઃ કિં ન કરોતિ પાપમ ! બ્રૂખો માણસ કહ્યું પાપ નથી કરેતા ઈ એમ કહ્યું છે તે વ્યર્થ જ છે.

મહાત્મા ગાંધી અને અર્વિન વન્ડે સુચેદના કરાર કેમ થયા તેનું કારણ ક્યાંને સમજાવું નથી. ઈંગ્લેન્ડનો ડોન્લેટિવ પક્ષ અર્વિને દીક્રું મૂક્યું એમ માને છે, અદિત્ય ઉદામતવાદી ગાંધીજીએ કાન્યુ કાન્યુ, એમ ધારે છે, અને આમ સાથી થયું તે કાંઈને સમજાવું નથી, પરંતુ આ સુચેદનું સાચું કારણ બધું જ સાફ છે, એટલું બધું સાફ કે તે તરત સમજાઈ જાય નથી. મ. ગાંધીજીએ વોઈસરોયના મહેલમાં પડેલા ખીરા બહેન પામે ખાંડુ મગરોને ખાઈ એજ સુચેદનું મુખ્ય કારણ છે, વોઈસરોય તો બ્રૂખા નદિય હોય અને જમના પછી એકનીમા પ્રત્યે જેવમ ઉદારરતિવાદા થયા હોય એ રવમાવિક છે, અને અને એક ખીજના દર્શિનિદુ સહેલાણી સમજવા હશે પડેલી મુશકાત વખતે, ન્યારે મ. ગાંધીજીને એકુ થત ગયું હતું અને એમના જમવાના સમય વીતી ગયા હતા. ત્યારે સુચેદના મેંદા પડી લાગશે, એ લગભગ ચોક્કસ લાગતું હતું. ઉવટની મુશકાત

વખતે માધીજીએ ડહાપણ વેપરી ત્યાંજ પોતાનું આણું
ગંગાબું, અને બધીજ અડચણો ઓગળી ગઇ. આ
ઉપરથી પેટનો પ્રભાવ કેવો છે તેના ખ્યાલ આવશે.

‘ પેટની વેઠ ’ ‘ પેટમાં વાત રાખવી ’ ‘ પેટનું
પાણી હાથનું નથી, ’ ‘ મોટા પેટવાળો, ’ ‘ જે
પાટા બાધવા ’ ‘ પાણી પેટ ’ ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ.

પેટ એ સર્વ મનુષ્યનો સ્થૂતમ સાધરણ જાગૃક
છે. એ મોટામાં મોટા મનુષ્યને અને નાનામાં નાનાને
એક પક્ષીએ આણે છે. ચોર બપોરે કોટમાં બચાવ કરતાં
કહે છે, કે ‘ સાહેબ પેટ ખાતર આવું કરવું પડ્યું ’ ત્યારે
વ્યાપારીજ, ‘ બસે ’ એ કહેતો ન હોય, પણ સમજતો
તો હસીજ કે એને પણ પેટ ખાતરજ સભ-પોતાના
કરતા અનેકંધા ઉતમ એવા મનુષ્યોને પણ સભ-
કરથી પડે છે. આમ ચોર અને વ્યાપારીજ, શેઠ ને
ગામડાં સ્ત્રી ને પુરુષ, બધાં વચ્ચે પેટ સામાન્ય છે;

‘ એ સામાન્ય વસ્તુથી ત્રેણાં મનુષ્યો ને પ્રાણીઓ
આમાન્ય કાર્યો કર્યા જાય છે.

એકંધ, વિરહ, વિચાર, અનુમાન, ઘુસના
‘ જીદ માનસિક યુદ્ધો; પ્રેમ, ધિક્કાર ઝગમગ, હર્ષ
ગોઠ ઇત્યાદિ હૃદયની લાગણીઓ અને ખુદ અન્તરા-
ત્મા એ સર્વ પેટને આધીન છે મનજ ન હોય તો
ચામે, હૃદય રાક્ષ થઇ ગયું હોય તો વાધો નહિ,
આત્મા ઉપતોજ રહે તોપે કંઈ દરકત નહિ. પણ
પેટનો સ્વસ્થતા વિના કોઇથી કંઈ પણ યર્ષ રહી
નહિ. આમ આધિભૌતિક, આધિરેદિક ને આધ્યાત્મિક

પ્રશ્નો તે પેટનાજ પ્રશ્નો છે ને પેટના પ્રશ્નોનોતો નિમ્મલ
યજ્ઞ જાય તો જગતમાં મનુષ્ય કૃતકૃત્ય યર્ષ જાય એ
અલ્પ પ્રાપ્ત કરી લે. પછી જગતમાં કંઈ પણ કર-
વાનું બાકી ન રહે.

પરન્તુ પેટના પ્રશ્નોનો ઉકાર લાવવો પશ્ચાન્ન
કઠીન છે. એ પ્રશ્નો તો બેજ છે. સ્વધ્વ દ્રષ્ટિએ વૈશ-
કીય પરિભાષામાં લોકો કહી કનનિષાતથી પીમા
છે કે કહી સંમદસ્ત્રીથી. અને એ એ રોગમાંથીજ
અનેક રોગો ઉદ્ભવે છે. આર્થિક દૃષ્ટિએ જગતમાં
બેજ મુખ્ય પ્રશ્નો છે; પેટ મતોષાય તે ઉપરાંત
ખાનારાઓને ને પેટને સંતોષવાનો જનનસિદ્ધ દષ્ટ
અને ઇચ્છા છતાં, પેટ સંતોષવા પુરતું નં મેદની
ચક્રવારઓનો. ઉપલા વર્તેના માણસો અવશ્યતા
ને દબાવિતકપત્ય રોગથી પીમા છે, નીચલા વર્તેના
જૂષમસથી અને નિર્ધનતાથી પીમા રહ્યા છે. આ
બેમથીજ અનિદ્રાનાં મુક જન્મે છે. એના ઉપાયો
રેલો ને ચિન્તકો પોગ્યા રહ્યા છે, પણ એ રોગ
અસંધ અને તેમ નહિ તો કષ્ટસાધ્ય તો છેજ.

મને તો એકજ ઉપાય યજ્ઞ છે. દરેક પોત
પોતાના પેટની વ્યવસ્થા કરી લેવી. એક કવિએ કહ્યું
છે કે ‘ પેટ પોષી પરમાર્થ ન જાણે તો શિર પર
પડશે સોહા, ’ પરન્તુ જે પેટને આપે છે તે પરમાર્થ
નથી જાણતો એમ કહી બનતું નથી; ડારણ કે
પેટને ચોરણ એજ પામ અર્થ છે.

ચીનાઈ ચાતુરી

ચીન દેશની માનિક કાવ્યવરો

—ટૂંકી વાર્તા—

લેખક

રા નરવરલાલ વીમાલાજી

ચિત્રકાર 'ફીનક'

ચા એની બારે આફતમાં આવી પડશે હતો એનાં એતર તો બહુ રોગપ્રુએ ખા ગે હતી હતી જના હતો એનાં વ્હાના બપોયા તો જરૂર પૂર પૂરથી ખૂબ મધમધી રવા હતો એના રેવમના કાકાએનો લઉર સૌથી સરસ અપરિત હતો. દેશમાં આ વરસે તો એના જેવો રેવમનો કાકા બીજા કોઈ તોય નહોતો બરે ખુદ ચીની સંસ્કારના દરજાદાર વડે લખાયેલી એક ચિટ્ટી ચા-એ-એની બાબતમાં કર કમલોમાં આવી પડી હતી કે સો વરસનો કલે બને દેશના આનદમાં બને સોબાબમાં જલિ કરશે.

વા રો માઠ કરવા આગ્યો એત કરવા લાગ્યો ત્યારે તેને પળ ચામ્યોએ હામેલી કહ્યો

પ્રુદ સ્વર્ગીય સાત્તાત્વવા શહેનશાહનો આ-ઓ-સી પર આવો આશીર્વાદ તે આ જ્ઞાતીય ચક્રી નવ્ય એવી એના પરમ સુખી પરાક્રમ્યો તો હલુ હવે આવે છે; એનો કદો દુશ્મન પિ-કોઝ, ચાઓસીને પાક વાડી એનું ભયંકર અપમાન કરનાર પિ-કોઝ હમ-જા જ શેડા દહાડા પર કોઝ ખૂતીને કાચે દુકડે દુકડા ચમ માયો બેસા દતો !-ને એના રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર જેવા દુકડા પ્રુદ આ-ઓ-સીએ પોતે-પોતાની સમગ્રી અખિ ભેષા, દતો !

પણ સૌ કોઈ પૂછશે-ને પૂછેરતો-કે આમ છતાં આ-ઓ-સી એવી તે વળી શી આશતમાં આવી પ-હેલો ? આવા સુખી માણસને તે વળી બીજી આશત શી-કળતું મુશ્કેલતો ખરું જ છતાં આશતનો-કારણી આશતનો કાળ દતો એમાં શંકા નહોતી નહિ તો વળી ફેર જેવા વિકરાળ દેવની માદીતી પ્રતિમાને એ કોઠરે મારી ફેડી નાંખવા જેવા કુકમ કરે પ-રેની રતિમાં એમ બારી તૂટીને ધૂળમાં રેણાઈ આ-ઓ-સી પોતાના પરાક્રમ રસોડાને ખૂબ જ ધમકાવે. "વાંક કંઈ નહોતો એવું અધિષ્ઠુ તો એનું સરસ, કે બધામ મહેમાન વાહ વાહ પોકારી ઉઠ્યા હતા. અરે, એકાંખાશે સુંદર મધનવતી મ્હા પણ એણે રેણા દીધેલી, એટલે સધી કે એનો પાણેલો લાડકવાળો વાંદરો લાડ કરવા આવ્યો-ગેવ કરવા લાગ્યો, ત્યારે તેને પણ આ-ઓ-સીએ હડસેલી મારી કાઢી યકેયો.

આ-ઓ-સીના ત્રણે મહેમાન ઘરમાં પહોંચીવાળા નિરાંતે બેસા હતા. ખાવા પીવાનું કામ પત્ની મયા દેડ તેમને ઉદ્દેશી આ-ઓ-સી બોલેલો "માઈઝા, આશતનો, આપ સૌ ભણો છે, કે હું મારા દીકરાને મહા મહિમામય ઇશ્વરપ્રતિમા સ્વરૂપ શ્રીમાન થી સુસાદના ચરણોમાં રણુ કરવા કહ્યું છું."

સમ્રાટનું નામ સાંભળતાં જ-બોલતાં જ, વળા, શ્રોતા, સીએ લગા લગાને માથું નમાવ્યું-વચ્ચી પડ્યાં સહેજમાં જ બચ્યા; ને વાંદર માંડો પણ બચત એ અભિનય કરવા ગયો તેથી તેને રાણી નકામી કાઢવામાં આવ્યો.

આ-ઓ-સી એ આમળ ચલાવ્યું, મારો દીકરો દિ-કુ માણસાઈમાં આવતો જ નથી. એને જે કેળવણી તો રૂઢી રેરે આપી. તોયે કંઈ પતો લાગતો નથી. ૧૮ વાર બૂકીબૂકીને બાદશાહી સલામ લેતી રીતે કરવી તે એને આવડતું નથી, આપણાં સમને મુનિવેડી સમાજના સનાતન નિયમોના રજવાખ ખ્યાલ એને નથી-આપણી અધિચળ રીતકાતો એ સહેજ પણ સમજતો નથી. છુએને આ લિંગ-સેતી દીકરી-વાળી જ વાત. આવી રૂપાળી છોકરી, જેને કુલ-પચલે બાપમ ખરે, કાણ ખરે, તેને પરણવાની પણ એ મરણ ના પાડી. ને સૌ કરતાં બરાબ તો હજી બાકી છે. તમે સૌ સાંભળાને સુમા ચંતર ખતી જતો, કે ન્યારે ચાંગ-હોએ એને દુકડુદનો પડકાર કર્યો, અને કહ્યું કે "તું તો બાવલો છે, તારામાં આવપલાવ કરવા પૂરતી, પોતાની છરી પોતાના પેટમાં ખોસવા પૂરતીય દિંમત નથી," ત્યારે એણે આકરા રાગે સાંભળવા છતાં દિ-કુ આમળ ધબો નહિ અને ચાંગ-હોએ તો દુદ દહને કહ્યું તે કરી દેખાડ્યું; પોતાના પેટમાં પોતાની પાળા ખોસી દીધી અને ત્યાં ત્યાં સ્વર્ગે સંમર્ષો. આથી કારણી કાળી દીકરી બીજી શી હોઈ શકે ? હવે કુદરતની પુરણી પ્રતિષ્ઠા અને ઇશ્વરજાત જાળવી રાખવા માટે મારે શેા ઉપાય કરવો ઘટે, એનો વિચાર આવ સૌ કોઈ એ તોડ, મને કાની આપો. આપ જે કંઈ નહોં કરીયો, તે પ્રમાણે હું વરતીય.

“હા, એવો સરસ વસ્તુ છે. હા નેહુ તું આનંદ લિગ્ગદ થઇ જશી, હરભે મુગીમંતર થઇ જશી.”

સાજુને સાદિત્ય

સ્વીતાઇ ચાલુરી

મહેસાન મંડળમાં જેવી સૌથી વધારે ઉમ્મર હતી તેણે કહ્યું; પટેલાં તો દિનને તમારે કાઠી ચૂકવો નેમ્મએ, એ તમારો દીકરો નથી એમ નવદેર કરું નેમ્મએ.

બીજાએ મુમના કરી; આને પાંચ તમારા સગાં છીએ, તેમની વચ્ચે તમારે તમારી મિલકત વહેંચીને આપી દેવી નેમ્મએ.

ત્રીજાએ નરસ ઘેંસ જેવી સલાહ આપી; આપણે સૌ એક જ અસલી ખાનદાનના નળીયા છીએ, તમારા દીકરાના કુવર્તનથી અમારું-આપણું સૌનું મોં કાચું થયું છે. એના-પાયથિત તરિકે તમારે મળે કાસો ખાઈને આત્મભાત કરવો એ જ ઉચિત છે. નહિ તો, આપણા ખાનદાનનું કલંક ધોવાસો નહિ.

આવી સહક આપીને સગાઓ તો વિદાય થયા. પછી એમને બોલાવી આપી, એમની આ પરમ નર સહક સચનાઓ માંગવા માટે ચા-એના-સીને નિ મનમાં ખૂબ પસાવો થયો.

સાને પોતાની નાની વહુ દિ-માન પાસે જઈ પહોંચ્યો. હાથમાં હાથી કાતની એક શૂંદર, રદિયાળી નક્કીકમ પાળી પેટી લઈને ચા-એના-સી દિ-માન પાસે રહ્યું થયો.

દિ-માને મોંઘાં મલકાવ્યું, પેટી નોંધ મનમાં રાજ થઈ તેણે પૂછ્યું, 'મરે મટે કરાઈ કેટ આપી છે શું?'

ચા-એના-સી-કે 'હા એવી સરસ વસ્તુ છે કે તે નોંધ તું આનંદ-દિમ્મદ થઈ જશે હરખે યુગી-મંતર થઈ જશે.'

દિ-માન એ નોંધ એકંદમ જાતુરતાના ઉભરામાં આડી પડેલી હતી તે બેડી થઈ થઈ ચા-એના-સી એ મિલકતના પર પેટી પેટી પ્રકી, અને હજી 'તું આદર્શ યુગના છે અને એ રીતની તારી કીર્તિ

ઇતિહાસમાં કલમ અમર રહે, તારું ગુણવર્ણન સર્વોત્તમ આત્માનામાં સૌને મોટે વસે એવી તગતીજ હતું કરવા પ્રવૃંધું છું, આપણા પુરાણા કુળની સનાતન ઇજ્જત અદૃશ રાખવા માટે એક બલિદાનની જરૂર છે. અને તો આપણા મહામહિમામય સમ્રાટશ્રીએ પર લખીને જણાવ્યું છે કે તારે ખૂબ જ લાંબું જીવન, એટલે તું હાથે કરીને એમનો બોલ લાંબું એ કેમ બને! હું આત્મભાત કરું, તો એમનો બોલ પાછો પડે, તે તેથી એમનું અપમાન થાય. એટલે જો ગૌરવલભી કામતો બાર હતું તારા ઉપર તાંખવા માંડ્યું છું, આ રૂપાળા પેટીમાં એથીયે રૂપાળા એક રેશમની રસી છે. તેની પુલકમળા બજે ખેડોવી તું આ લોકમાંથી સ્વર્ગે સંચર, અને આપણા કુળની ઇજ્જતનું રક્ષણ કર.'

દિ-માન બારે બીધી ને કહેવા લાગી, 'પ્રભુ આપની આજ્ઞા સુપોષ છે. પણ હું તો જન્મ બ્ધીકષ્ટ છું. અને કરીને મારાથી મારા પ્રાણુ લેવાનું કામ નહિ બની શકે.'

ચા-એના-સી દિ-માનને શાંત પાડતાં, સર્વવં દેતાં બોલ્યો; કરીક મા તારે એકલાને હાથે જો કામ ન બને તો ઘરડા રસોઈના કિન્નેને મદદમાં લેજો એ તારે મદદ કરશે. એમ કહી ચા-એના-સીએ ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું એ ખદાર થયો.

દિ-માને ઘરડા કિન્નેને બોલાવી મંગાળો અવિદાય કરતો કરતો તે આવી હાજર થયો.

દિ-માન બોલી, 'કિન્ને, તારે હવે આરામની જરૂર છે.'

કિન્ને અગ્નિ યોગજો યોગજો બોલ્યો; 'મને રાત્રે જરાજર ઊંઘ જ નથી આવતી.'

દિ-માન બોલી; 'તે' અમારી ખૂબ સરસ સેવા જાળવી છે. એથી પરલોકમાં તારે માટે અનિશ્ચ

કુંદ પારિતોષિક નહીં ચક્ર છે ને તે ચેતનું બર નાહર બન્ને હાથે.

કિન્ને ગોસ્થો: 'શીશુદેવે મારે માટે સી વ્યવસ્થા કરી છે, તે હું નથી બાંધતો, બાઈ સાહેબ.'

દિ-બાન હહે: 'તે જો, તને મે એક કામે બોલાવ્યો છે. મારા સ્વામીનાથના આદેશને લીધે મારે બંને રેશમનો રસી ફરી પુલ્કમાળા વિંટાળી રવજે મંચરવાનું છે. પણ તદ્દન સાથ મંચાથ વિના, એકલ-વાર્ધા જતાં અને અકળાટ થાય છે. જેવી રીતે જવું તે સમજવું નથી. હું પણ મારી સોજતમાં જ્યાં એ ઠીક પડશે. એકાદ પણ બાંધુ પિંજાણના વિશ્વાસુ માણસનો સાથ હોય તો ઠીક જ પડેને વળી અદિ પણ તારા મેકને તારાથી ત્વેકમે એવે મંતેલ નથી. જો ને, હમણાં જ તે રિવસે રસે હને દેલ મારેલી. પછી અદિ રસીને શું કરવું હતું?'

કિન્નેનો તો બિચારોની મીથી મીથી આબો બધની મારી પહોળા થઈ મળ. દિ-બાન બોલી: વિચાર કરી જો ત્યાં જ ઠીક પડશે, જો તારી ખુશી હોય તો આ રેશમની રસીની પુલ્કમાળા મળે વિંટાળી રવજે મંચર-મૂતી પડ. હું મે મરેણાં માર્કે લઈ આવું છું ને પછી રેશમી પુલ્કમાળા સજલ.

કિન્ને કહ્યું બોલતો નથી જોલ દિ-બાને પેટી-ગાંધી રેશમની રસી કાઢી તેને મળે વિંટાળી આપી. પછી બોલી: 'ઠીક આ બારીની બહાર જઈ વાંસડા પરથી મૂતી પડ. હું મે આની જ સમજ.'

કિન્ને ઓરડામાંથી બહાર નીકળ્યા જતો હતો એટલામાં બહાર એટલા પર કહક અવાજ મેલગાળો: 'અરે, પેવો વાંસડો કુલકયા' કરતો કિન્ને એ તરફ દોડ્યો. તે વેળા એના મનમાં વિચારની રેશમિત માલની હતી કે જે કારણોને અંગે મારે આત્મજાન કરવે ક્ષિત નથી. એક તો એ કે એકવાર મરી

બધ પછી ફરી જન્મનું કે જેમ તેનું કંઈ કામ હેકાલું ન મળે. બીજું જે કોઈના કુલકયાં ફેલેવનાની પ્રતિમા તે દહાડે રેસે મારી ફેલી નાખી પરતોકમાં તેને કામ પડ્યો કે, તે મારા પર સતજડ વેર લીધા વિના નદિ રહે નરિ બાઈ, એ કામ આપણુ નહિ-સરજો જવા બવાનું આપણે તો કાઢી છીએ તેજ ઠીક છીએ. આમ વિચારતો વિચારતો પેલી રેશમી રસી મળામાંથી કાઢીને નાખી હઈ તે આગળ ચલ્યો.

બહાર વળી પાછો અવાજ મેલગાળો કિન્ને. તે જે અવાજ વારાનો કામેયો, પણ ખડે જોતાં તે બિચારોને કોય વાંક ના મળે આ-આ-સીના ધુણી-અથ રીકાણ દિ-કુ બાઈનાં એતો પરાકમ હતાં તે પોતાના બાપની મોખમી મિત્રેરી બોલીને કિમતી હીસ મોતીની ચોરી કરી રહ્યો હતો-તેનો જ એ અવાજ. પાસે જ ખુશી બારી હતી, તે નીચી હતી ને તેમાંથી બહાર આવમાં નીકળી આસ્વા જવામ તેમ હતું દિ-કુએ એક ખાસી મોટી તાસકે હીરા મોતીથી બરચક તૈયાર કરી હતી. મણિમુખા એ તાસકે માંથી ચકચક કરી રહ્યા હતા.

કિન્ને ઘણો જતા જમાનાનો આકર રહ્યો. આ મામલે જોઈ તે ખૂબ ઘુરસે થયો અને ટિકુને વડા બાબો 'અરે, પાપી, બાપલાપણને લીધે બાપ-દાસનું નામ તો ભોળી મારું-તેને કપાને કાળી દીલી આણીને વળી હવે આ બદમાશી!'

ટિકુ બોલ્યો. 'અરે, ચૂપ, ચૂપ! કાંઈ સંભળી જશે.'

પણ કિન્નેની છાત્રને એકવાર ચારી મળી, પછી તે અટકે શાલી તે તો વધારે જ જોલજોર. બરે પાડ્યા હાથે.

આથી ટિકુ ખૂબ બકચોદ તે બોલ્યો. 'ઠીક, ઠીક, જા મે બધી વાત સંભળી છે. રેશમી રસી મને

આંખે કુળને કપાલે ને કલક મેં આપ્યું છે તે બુસવા માટે મારે મરી જતું એજ ઉચિત છે.’

કિન્નેને એ વાતમાં વાધો ન હોતો. તે બેઠો, બસે. તેણે ઝટપટ પેલી દોરી આપીને ટિકુને ગળે વીંટાળી આપી. દોરીને એક છેડે બારી પાસેના વાંસડા પર બાંધી શ્રેણી પડવા માટે ટિકુ આશ્ચર્ય, પણ પહેલાં તો તેણે પેલી તાસક-મણિમેલી બરી તાસક-કાંધે લાઇ લીધી. કિન્નેને તે પ્રત્યે અત્યુત્સાહથી નીરખતો જોઇ બોલ્યો: ‘મારે લાંબો પંચ કાપવાનો છે, એટલે ખરચાપાણી તો સાથે થોડુવધું જોઇએજ ને’

કિન્નેને એ વાત પર બરોસો ન બેઠો, છતાં ક્યવતું હેતુ તે શાઓ કરી તે કંઈ એલ્યો નહિ. ટિકુ-બારી પર બેસી જઇ બોલ્યો: ‘તું અદિથી સાચો જા. માઈ છેડાં વખતનું કુખ દરદ લેવાથી તારી આંખા કાઢી જશે.’

કિન્ને સીધી પરથી ઉતરી નીચે ચાલ્યો ગયો. બાજમાં જવા જતો હતો તે વખતે દરવાજો ઉપર દેવાનો અખડતો અવાજ અને સાથે સાથે મૃત્યુની ડાઘારી પણ સંભળાઈ. કિન્નેને પહેલાં તો વહેમ પડ્યો. રસી પર ઝૂંકી પડવાનો દેખાવ કરી છોકરો છેવટે ડેહીવા પાણી લાઈ અગિયારા મણી ગયો કે શું ?

ત્યાંથી નજર કરી તો બારી પર કોણનું ચરીર ઝલતું તેણે દીઠું. નીચે જગીન પર પણ કંઈક લાલતું ચાલતું પેટકું પડ્યું હતું પણ કિન્નેની નજર તેના પર પડી નહિ-તેને એ સમજતું નહિ. ત્રણે તેમ, પોતાનાં હાથમાથું ડાલાવતો ડોમલતો તે બોલ્યો: ‘જવાહો, રે જવાહો પાપીયો! પરવારી ગયો. હવે ટિ-ચાન બાઇસાહેબને સરજો જવાનું એકકણનું નહિ લાગે, સંગાય સારો છે.’

કિને તો ખાસો પહોંચ્યો પોતાને ચારડે-સોડામાં તે લહેરથી ચરીલુની લહેજત ઉઘાડી, ડોમ બોલે પડ્યો.

બીજે દિવસે રહેવારે ચા-ઓ-સીને ઘેર લગ્ન-પહોંચાનું કુંડ ભર્યું. સૌએ ધોળા ધાગા સળેલો. મીનમાં શોડની નિશાની ને એ. શો કાઈ ચા-ઓ-સીના મતરેલને છેલ્લેલું નજરાણું દેવા આવેલ.

ત્યાંથી નજર કરી તો બારી પર કોણનું ચરીર ઝલતું તેણે દીઠું.

પણ ત્યારે ખુદ ચા-ઓ-સી જ ધોળાં કપડાં પહેરી અંબાર મહેરે તેમની સામે બારી રણ થયો ત્યારે બધા અત્યુત્સાહથી મુંઝામુંઝાર ખની ગયા.

એક જણ ધણો ગુસ્સે થઇ બોલ્યો: ‘અને વાહ! તમે શકતા છો ? અરેરે, આપણા કુંડની કંજાત

આખરે મળ્યાં !

હારે ચા-એ-સીએ બધી વાન વિચલવાર કરી - સમારે એને તો ખૂબ લાંબુ જીવન આપા કરેલી. તે આપા તોડીને મરાય કેમ ? બાઈને-પત્નીને કહેલું. તે કરી મારી મરી ન શકી. છતાં જિનેયીએ એ શબ કામ ન થયું. ને છેલ્લે પ્રુદ યુ-હેમાર છોડી દિ-ક પોતે જ જાતે રવેગાપરક રસીએ લટકી આલખાત કરી ચૂકે છે ને એમ કરી તમામ ખટખટ મિટાવી મેલો છે. સર્ગ વદાલાએ ખૂબ કાળો વખત ચર્ચા રજાક ચલાવીને પછી નક્કી કર્યું કે કંઈ નહિ, ૧૨-કે મર્યો એટલે માફશે.

પછી ચા-એ-સી એ સર્ગએને કહ્યું. 'આપો આગમાં જઈએ. કહ્યું કેમ ત્યાં મર્યું નથી. આપણે હુઆંગી દિ-કને ખત રેડ ઉતારી આપીએ.'

બધા દારબંધ તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યા પણ ન્યાં ઠોકાંને જઈ પહોંચ્યા તો બધા સ્તબ્ધ જ થઈ ગયા. રેડમની રસી મળે લગાવી એક ઘડીર મુકવું હતું. ખરું, પણ તે માણસનું નહોતું-માણસના આપણાનું હતું. ચા-એ-સી વિરમય પામી બોલ્યા: 'આ મારો છોકરો ન હોય. કિનેને બોલાવી આપણે તેણે આવીને કહ્યું મેં પોતે મારી સગી આંખે દિ-કને જો રમો વાંટતો જુઓ છે. આપણે વાંટો તમારા કીકરોને વેલ ખાતણ કરી ચાલ્યો મેલો ને અર્ધ પોતાનું સરીક મૂકી ચકો છે. કંઈ પણ જાણ મતર માણસના આલતો સામે છે ન, બરાબર ! આલો દેડા દેડાની તરફથી દશે. તેમની મતિ તમે ફાલાવી નાંખીશો. તે વેર લેતા દશે.'

કિ-ક મરી જાય તો ચા-એ-સીના વારને સર્ગએને જ મળે કેમ ? ચા-એ-સીને, જીન જમ્યાં-કમ્યાં નહોતાં સૌ કર્યાં જેલો સાથે એકે અતારે બોલી ઉપર ખા, ના એવું ન હોય આ તો દિ-ક જ છે. જુઓને, એનો ને એના આપનો નહોતો-કેવો મળતો આવે છે !

ચા-એ-સી ગુસ્સે થઈને બોલેલ 'મારો ચહેરો ન મળતો આવે છે ! અરે, જરા બરાબર જુઓ, આ ચહેરો બરાબર જુઓ.'

સર્ગએ કરી એકે અતારે બોલ્યાં 'નરાબર આપણે જ ચહેરો છે.' ચા-એ-સી કહે: 'એના મે કાન તો જુઓ.' સર્ગ બોલ્યાં 'તમારા જેવા જ છે.'

ચા-એ-સી વળી કંઈ ગરમક કરવા બનેા કનો એવામાં એક જણે લેના કાનમાં કહ્યું: 'અરે, અરે, મને તેને એક જણે મરવું જોઈએ. બોલી ધોધ થા મારે કો ડો ! બહેને બુધાંવા ખાતા.'

ઉપરે લાચરીયા ચા-એ-સીએ કહ્યું હતું કે

સાચ દીકરા ટિ-કુની જ છે, જો કે દેખાવમાં તે બહુ બગડી મ્મ છે.

સરકારી નોકરીખાતાને સખી જણાવવામાં આવ્યું કે ટિ-કુ મરણ પામ્યો છે. વાંદરાની સાથેને બારે ધામધૂમથી દફનાવવામાં આવી. સૌ સમ્રાજ્યોએ એકે-બીજાને કબુલ્યું કે કુળનું ક્ષત્રિ કુસાઈ થયું છે, ખાનદાની ધત્તવત અચૂક જળવાઈ રહી છે.

ચા-ઓ-સીને મહા મહિમાવંતા સમ્રાટે ખૂબ ઘણું જીવવા આરા કરેલી, તે પછી તે વધારે જીવવા ન પામ્યો. તેના અવસાન પછી એક જીવાનિયે હાજર થઈ તેની મિશ્રત માટે પોતાનો દાવો રજુ કર્યો. તે બોલ્યો: ‘મારું નામ ટિ-કુ ને હું કેટલાક વરસ પર મારે ઘેરથી બારીમાંથી બાગમાં થઈ ચાલ્યો. અહીં હતો.’

સમ્રાજ્યોએ વાત શાના માને ? હરેકે કચેરીએ મામલો ચલાવ્યો અને પક્ષનું સાબળાં ન્યાયાધીશ સાહેબે મિ પ્રમાણે મુકારો આપ્યો.

‘ટિ-કુનું અવસાન થયું છે એ જાતની નોકરી હાજરમાં મોજુદ છે. ને જીવા ચા-ઓ-સીના

ધરમથી નાસી ગયાની વાત છે, તે તો ફક્ત એક વાંદરા નાસી ગયેલો તેની છે. તે વાંદરા ક્યાં ગયો છે તે કામ જાણતું નથી. જો આ જીવાન પોતે તે ઘેર નાસી ગયાની વાત કરે છે તે ખરેખર માની લખએ તો એ પોતે જ પેલો વાંદરા, બીજા કામ નહિ અને એ જો જીવું બોલતો હોય તો પછી એણે મળે રેશમથી રસી બાધીને ઝુલી પડતું નોકર-એકરો.’

ટિ-કુ બિચારો તો સુડી વચ્ચે સોપારી ઘસ પડ્યો. પેલો ઝુલી પડવાની વાત કંઈ એને મન આવતી ન લાગી. તેના કરતાં વાંદરા તરીકે પછી જીવવાનું વધારે ફૂલું, એવી એણે ગણતરી કરી. પછી એક વાંદરા નવાવસવાગા મદારીને; થોડાક રૂપિયા લાગ, એના સમ્રાજ્યોએ એને વેચી દીધો. તે પછી મનશાવતી રીતે ચા-ઓ-સીની પુષ્કળ દેહત એ સમ્રા વહાઈ લહેરને લહેવતથી ઉડાવવા લાગ્યા.

ચિનાઈ ચાતુરી !

* આધાર.

એટલે ?

[પારમી મંસારી નાટિકા]

લેખક :

રા પુરોહિતમ ત્રિવિમલમ

વેલોન્ટ

છરક પુનમની રાત્રી મેળીઅનાતીરોડ પર આનેલા એક બંધાની પાછગની સેન જમણી બામુએ નાનો પોમ અને પોમ પરથી સેન પર આવવાનાં પમથીઆ દેખાય છે પોમમાં, વીજળીનો દીવો જાગે છે. કામી બામુએ એક કાગળી નીચે આવસને બાંધેા મોરો છુ છમી અને આલા પમથીઆ પરથી ઉતરતાં દેખાય છે છમી ડપ વાંતો મોરો સાધારણ કહી છે અને કહાની બીક દોષ નો તે મોરોની છે એમ કહી છમી, તે છતાં મોરોની એ માનીતો છે આલાં રપ વાંતો પોનાને મોરો કહે- વધાવવામાં મોજ માલુવારી રવરપવાલ અને દદ સ્વભાવની સ્ત્રી છે તે જમણને દાધ પકડીને પોનાની પાછગ એમી કાવતી દોષ એવું રપટ દેખાય છે, આલાં (ઉલ્લા પમથીઆ પર) આ દો દો ! (કડી પાસ સેનાં)

છમી (જરા મજરાએરો) યુ છે ?

આલાં હવે છવમાં છવ આરો

છમી પન થર્મ યુ !

આલાં કાપ, કોડીગરની મરમીમાં કાટવા નવા મોળા એક રમમાં કરાપ તારેના મોને છવ જ જતો રી (છમીને બેઠી ગાઠમ તરફ ઘર્મ બપ છે)

છમી (૨ મોલાનું દોષને દોષ તેમ) પન એ—

આલાં (સાંમન્ય ન દોષ તેમ) આજે માંની કેની સરમ નીકમી છ !

છમી આજે માંનેકારી પુનમ છે.

આલાં એ તે મુ દોષે !

છમી આખા વરમમાં આજ જેટલી સરમ થઈ કહી પણ નથી દોની

આલાં એમ કેની કે કાવરેટ મૂન છે.

છમી તેને જ માંનેકારી પુનમ કહેજ. પુનમ મોરો કીલો 10000

આલાં છમી તું આપણું બધું જોન જને કાથી રીની કારોજ માઈ સો માયુંની પાણી જમલ, ન અને એવો મોજ અને જવ જોવો સરમ બાંક છે ! કાંતીમાં જોવો મજોજ !

છમી આરમતો છે

આલાં યુ મીન મારજા. (બેમે છે જમણુ જરા મજરાએરો કીમો રહે છે) બેઠની (છમી જરા છેરે બેસે છે. આલાં ખરડીને દેની તદ્દન પામે જઈ બેસે છે અને તેનો દાધ પોનાન્ય દાધમાં સેરે)

છમી (પુટવાને પ્રવત્ત રતે) આ. ૧. ૨. ૩, આપણે અંત જઈમે

આલાં ૩૧ સ્ત્રી તું પોડુ છ ! મારી પમે બેઠું નહીં મમડું !

છમી: નહીં નહીં એવું તો—

આર્થ: of course તુને મારી પાસે ગમે છે
billy, યું હું જાનતી નહીં !

છમી: પન બહી સરહી લાગશે.

આર્થ: સરહી dont be absurd (મૂર્ખો ના થા)
(પોતાનો એક હાથ તેના ખજાની બાસપાસ
લીધા છે અને બીજો હાથ તેનો હાથ પકડે
છે. છમી ગભરાતો પોર્ચ તરફ નજર કરે છે.)

છમી: (ઉઠવાનો પ્રયત્ન કરીને) પન તારે માટે
wrap લઈ આવું.

આર્થ: તમે માટીમાંથી તો તાલન ઘેલા છેવ. મારે
માટે તુને એટલી બધી કાલજ થાય છે !

છમી: પન સરહી—

આર્થ: I know (હું જાણું છું) છમી. લોશ લગભગ
આટલા ઘેરા થઈ જતા હોય—

ડ: ૫૫...૫૫—આર્થ.

કે કે બી બોલવાની જરૂર નથી. હું બધું
જાણું છું.

—બી: હું...હું.

આર્થ: તે મને કશું નથી પન હું કે' આધિપતિ છઉં !
my darling (મારા બહાવા) (મોડી કરીને
ચુંબન કરે છે. છમી ઉઠવાનો પ્રયત્ન કરે છે
પણ નિષ્ફળ નીવડે છે.) છમી આવી ચીત-
નીમાં આપણે હમેશા બેસી રહીએ તો કેડું
સરસ ? પેછું યું છે, તે કેહ.

છમી: શાનું ?

આર્થ: Harvest Moon ને વાનીયાઓની બો-
લીમાં યું કેહ !

છમી: મામેકકારી પુતેમ.

આર્થ: અને છમી આપને પગીધુ તારે આવોજ

બાંક આપરી લોન પર મુકાવશું. અને છમી
હું તુને એમ પ્રધુ—

છમી: યું !

આર્થ: કે તું પરમદાર રત્નાને સીનેમાંમાં કાપ લઈ
ગયો !

છમી: એવે કશું એટલે લઈગીએ.

આર્થ: Of course ! (અચત્ત) હું જાનતી જ
હતી કે એ જ રાત વચ્ચી પડી હોશે. The
cat (બીલાડી !) અને પેલી એમી પન
એવી જ છે તેની સાથે પન તું સીનેમાંમાં
ગયો.

છમી: હું.

આર્થ: હું જાણું છું એમી એવીજ cat- (બીલાડી)
છે. એમ તુને લઈ ગઈ હોશે. અને મે
છમી that reminds me (મને આ
આવે છે) બપોરે આવતી કાસે કીયા સીને-
માંમાં જઈયું ? એમપરમાં શીલમ સરસ
છે, નહીં ? (છમી કે બોલવા બધ છે તેને
અટકાવીને.) darling (વહાવા !) (કીસી
કીસ કરે છે.) એ છમી !

છમી: (ફૂલતે આવળે) યું છે !

આર્થ: do you realise that you have not
kissed me. (તને લાગે થાય છે કે તે
મને ચુંબન કર્યું નથી ?)

છમી: હા. હા—આર્થ તને કીસી ચુંબન કરે છે.)

આર્થ: Kiss me darling ! yes again.
(વહાવા ! મને ચુંબન કર. હા, ફરી એકવાર)
અને હું એમ પ્રધુ—

છમી: યું છે !

આર્થ: તું મને કાચી લવ કરવા લાગો !

છપી: આહુ, પણ હું—

આહા: Of Course you stupid. હું ભનુજ. આપરે પેલી કીધમસની પાર્ટીમાં મહીઆ તારથી જ.

છપી: આહુ—

આહા: હું આપ કેમ ભનુજ? કોઈ અધિક્ષે પન જોઈ શકતે. પન આટલા દલાસ બોલીએ કાવ નહીં?

છપી: આહુ—

આહા: પેલી ભની જોઇને તુંને encouragement (ઉત્તેજન) નહીં આપ્યું. પન તું આપે અને અહીં જાર આવવનું લેસ કરીને કેવા લાગ્યે તારથી જ મેં ભનુ. અને હું ભનુની નહીં ઉડી કે તું આવા આરતીસ છે.

છપી: કેવી રીતે?

આહા: કે મને આપ કહેવાને માટે આવા સરસ થશે અને આવી ગખા શોધી કાઢી. You darling! (વદાલા!) (ચુબન કરે છે.)

છપી: (ઉભો થઇને) ચાલ આહુ

આહા: (તેને પકડી ને ખાંઠા બેસાડે છે) કા ચાલ. બેઠ. હા આપરે બધારે વાર બેઠનું તો પેલી મીઠાવણી રતા અને એમી વાતો કરવા લાગશે.

છપી: હા ચાલ.

આહા: પન તેની મને કે પરવાજ? આપરે હજી થતી વાતો કરવાની છે.

છપી: પછી કરીશું.

આહા: આપરે કારે પગીશું? પન એ dais (ડિવસ) તો મારે fix (નક્કો) કરવાનીને. ને આજની રજા માએ. અને આપરે એનરેજમેન્ટ (વિરાહ) તો એનજેન જાપને કહીશું.

છપી: આહુ, પછી વાન બધી આપરે કરશું.

આહા: Of Course, darling! You are right (અવગત વદાલા! તું ખોટા છે.) પેલી રતા અને એમીને હું એમ કેમરાવવા નથી માનવી કે આપરે આનંદ એનજેન થયા.

છપી: પન ને તને સરકી થશે.

આહા: (ઉડીને) Kiss me darling! (મને ચુબન કર, વદાલા!) (છપીને ચુબન કરે છે.) I am so happy. (હું એટલી સુખી છું) ચાલ.

છપી: તું પહેલી ભ હું જરા વારે આવજી.

આહા: Of Course darling. (અવગત, વદાલા!) (જાવ છે, છપી પણ બાકા પરથી ઉડીને પોતાં તાર જાય છે. પગથીખા પરથી રતા ઉતારી કેમકજ રતાં પણ રજા વર્ગતી જોડાઈ રી છે.)

રતાં: Hello, છપી!

છપી: (બોલીને) Hello. (પગથીઅવા જાય છે)

રતા: કા આહીએ!

છપી: અંદર.

રતાં પણ હું તે અહીં છું. હું છેક you idiot, પેલી અહીં નથી

છપી: ચાલ અંદર જઇએ.

રતાં: અંદર તો હું જાણ મહ આમ આપરે અહીં બેસીએ.

છપી: અહીં સરકી લાવશે.

રતાં: અને તું અહીં કારે આપો?

છપી: કોઠીવાર થશે.

રતા: Poor છપી હું સમજ પેલી આહા તુંને પકડી લાવી. જક જ હેરાન કીધી.

છમી: હા, હા.

રતા: રાત છે જ એવી બહુ જ પટપટારો કરવા સીમી છે. માઈ તો એનો ખવાજ સાબરીને જ માથું ફરી આવે છે. The tho.—

છમી: cat! (ખીલાડી).

રતા: Yes tho cat, I darling, ચાલ આપે તો પેલા પર બેસીને વાતો કરીએ.

છમી: કેટલા વાગ્યા છે ?

રતા: હજી ધનો વાર છે. (બેસે.છ અને છમીને બેચીને પોતાની પાસે બેસાડે છે) આજે કેવી સરસ ચાંદની છે.

છમી: આજે માનેશ્વરી પુનેમ છે.

રતા: હું જાનું છ. પેલી shakespeare ની લાઈન્સ તને પાદ છે ?

છમી: કમ.

On a night like this.

In a night...

રતા: In a night! absurd પત તે જવા દે. તુને મળે ને in a night like this તુને બહો બેસવાનું નહીં મમતું ને હું સાથે હોજી તો ?

છમી: પત રતાં સરદી—

રતા: nonsense, હું અંદર બેસીને જરાઈ જ ગઈ. કેન જાને લેકિને કાંઈ અંદર બેઘાઈ રહેવાનું મમતું હોસે ? પત સાઈ છે નહીં તો જવા જ બહો આવીને બેસતે.

છમી: ને રતાં—

રતા: અને છમી પેલી યાકન—

છમી: good!

રતા: મું good.

છમી: મને લાગું કે બેરબોને એક જ આ બાવડે છે !

રતા: કેઈ ?

છમી: cat.

રતા: Oh, you dont mean કે પેલી-પેલી—

છમી: cat

રતા: પેલી નકડી યાને મને કેટ કડી.

છમી: એવું કેજ—

રતા: છમી જાને તે સામસી લીધું.

છમી: પત રતાં—

રતા: I am so disappointed in you. (મને તારાથી એટલી નિરાશા છે ને છે.)

અને બીજું શું કહ્યું !

છમી: કેજ નહીં.

રતા: અને હવે ખારેથી છુપાવવા માંડે છે ?

છમી: પણ કેજ નથી કહ્યું.

રતા: મમતા દે પછી વાત બની એવું નાક જ કાપી નાથું અને બાથ પીંપી નાથું.

છમી: એતો સીંગલ કરાવે છે.

રતા: મોઢને લાગે છે કે જાને મમ જ દીસે છે. કેવી ખીલામતી લાગે છે !

છમી: પણ તેં કેમ કપાબા બાથ ત્યારે ?

રતા: એટલે શું એને મારી સાથે Compare (તારખામસ) કરવા બેઠા છ ? અને તુને શું કહી નાખ્યું.

છમી: આજ અંદર જમશું.

રતા: તુને અંદર જવાનું કેમ મને છે. પત છમી—

છમી: શું કહ્યું ?

રતા: તું જાને છે કે તે મને કીસ બી નથી કીધી.

છમી: અંદ. અંદ—

રતા: You shy, darling ! (મારા શરમળ

વદાના !) (બેઝીને ચુંગન કરે છે. હાથી
હુડા ચાલેા નિમ્ન પ્રપત્ત કરે છે) તું
મને એવો મને જ. તું એવો તો Hascal છે.
હાથી મેં શું કયું !

રતા: તું દેહમાંથી હાથે નિદાર આપે તારે મારી
શામે નિદારે આપે તે શું મેં નદી ભેડું ?

હાથી: અંદ અંદ.

રતા: પત્ર દું આપું તેટલામાં તો પેલા આભાં
તને પકડી લીધે. એ ઉજાએરી અને હાથી!

હાથી: કેમ ?

રતા: તારે એનાથી જડ સંભાળીને રેતું લેકડ્યે.

હાથી: પશુ મેં શું કીધું છું ?

રતા: કેં કીધું તો નાથી darling પત્ર એ ઉમેછ
બધાને કસારવાળા કીડાં મારે છે.

હાથી: મારા કે

રતા: અને હાથી આપે જાણતે શરૂ કરીય

હાથી: (અભાંગે) કાનું ?

રતા: કાનું કુદેજ ! કુદ્યો !

હાથી: હું નહીં સમજ્યો !

રતા: તું કાંઈ મને ચીડવે છે. just like you,
you darling (ચુંગન કરે છે)

હાથી: પશુ રતા !

રતા: તું કાંઈ આવજો આપરે સાથેજ કપડું કે
આપરે એન્જેજ થયાં છે

હાથી: રતા, પત્ર—

રતા: પત્ર શું ? તારી સાથે તો પત્રવાનીજ હું
ને અને હાથી !

હાથી: શું છે.

રતા: એ મને સાંતા એન્જેજમેન્ટસ નવી અમળા
આપને નવરી પત્રીયું સમજ્યો ? (ચુંગન
કરે છે.) Kiss me darling. (વદાના !

મને ચુંગન કર.) (હાથીને બેઝી ચુંગન
કરવે છે સાથે પોર્ચમાં થઈ આવતું રેખા
છે) આજ તેમ આપું ? પેલી કાન ના.
માથ હાથી અરી માથું ખાઈ જાય (જાને
કહે છે અને પોર્ચ તરફ જાય છે. આપાં
પત્રવાનીજ પર હાથી રહે છે. હાથી અને રતા
પામે આવતાં.)

આપાં: રતા !

રતા: શું છે ?

આપાં: મારે જારી સાથે વાન કરવે છે.

રતા: મારી સાથે ! શું કેનું છે ?

આપાં: હમણા જાણ કરું છું.

હાથી: Darling તમે જાન કરી કો દું અંદર
જાડે હું (જાય છે) (આપાં અને રતા
લેનની બચ્ચે આવીને હાથી રહે છે.)

રતા: શું છે ?

આપાં: હું હમણા પોર્ચ પર આવે ત્યારે તું શું કરી
હાથી ?

રતા: તારે તેની સાથે શું પંચાન છે ?

આપાં: પત્રી પંચાન છે.

રતા: તુને બીજાની આજ કામ પત્રી પંચાન
પત્રી છે

આપાં: રાત ચોર !

રતા: રાત ચોર !

આપાં: તું.

રતા: You-you મોનું સમજીને મોપ,

આપાં: ચોર નહીં તો શું ?

રતા: મેં તારું શું ચોરીયું ?

આપાં: હાથીને જાલ કીડાં કરું તું ?

રતા: હું જા તેજ પ્રકાર માઈ ?

આલા: હું ચોર્ય પર આવી તારે એ તને જોઈ.

રતા: અને તું અહીં છતીને એવી લાવી તારે તે
શુ કીધું તે હું પત્ત નહું. નકરી !

આલા: તેમાં શું થઈ ગયું ?

રતા: I like your check (મને તારી ધૂજલ
અમે છે.)

આલા: I don't like yours, nor does he
(મને તારી નથી ગમતી, તેમજ અમે પણ
નથી ગમતી.)

રતા: ગાંધન !

આલા: મુર્છા પીધી !

રતા: અરેમ્મી. મરીશ્યદ. બા. બા.

આલા: કુબરી. રાન !

રતા: ભામતી !

આલા: હલકટ !

રતા: I am ashamed of you. (હું તારાથી
સરમાઉ છું.)

આલા: તુંને સરમ છે ના કાં ?

રતા: આલા, તું તો પોતાને એડર્ન કેવરાવે છે.

આલા: Of course હું કે તારા જેવી Grand
mother નથી

રતા: modern લોકો આમ exalt નહીં થઈ
નથી.

આલા: મારા ખાસકૃં પત્ત exalt નહીં થાય. ઉભી
કે મારો ભઈ કેવો છે. કેવલ તુંન મીરી
તાપસે.

રતા: અને હું છતીને કેવલ.

આલા: છતીને !

રતા: અલખત.

આલા: શું અલખત ? છતી તો મારા fiancé
થાય.

રતા: છતી, મારા fiancé થાય.

આલા: liar (છતી) કહે તારી સાથે આરોગી

રતા: તુંને શું કામ છે ? પત્ત તારી સાથે મને
આરોગી તે તો અમી મરે

આલા: આજે, અને તારી સાથે !

રતા: આજે,

આલા: તે ના એમ માની લીધું હશે.

રતા: હું આલા નથી.

આલા: હું રતા નથી.

રતા: જો આલા આપ ખરું છ ?

આલા: Of course, એને મને કશું અને કીધ
કીધી.

રતા: અને મને પણ કીધ કીધી તે તો તે પત્ત
જોઈ.

આલા: તુંને એને કીધ કરતી જોઈ એ. તો કે કરશે
નહીં હશે.

રતા: જો આલા આપરે બન્ને પ્રેમને છીએ.

આલા: હું તો છેલ્લે.

રતા: તારે આપરે ચાલાચાલી નહીં સોજો.

આલા: કદ રાત માલ આપે છે ?

રતા: જો આલા તું કે છતી તારી સાથે
એનજેન થયો છે.

આલા: હા.

રતા: અને હું કહું છું કે મારી સાથે. તારે આપ
રાખા એક સાચી ને બીજી છતી.

આલા: હું તો, સાચી ઉઠવ.

રતા: જોઈશું.

આલા: પત્ત તું કેવા શું માને છ.

રતા: આપરી બન્નેની સાથે તો coquette નહીં
ના થઈ શકો.

આમાં: Of course નહીં.

રત્ન: તારે આ મોડાલો મું છે તે સોધી કરવું
લેખ્યું.

આમાં: મોડાલો તો કે નથી.

રત્ન: એ આમાં, આપગ્રાંથી એક અને આમાંથી
ખસી જવું.

આમાં: હું તો ખસવાની નથી.

રત્ન: આપરે common senseથી મોડાં બેરેંબી
માફે વાત કરીએ. એ તારાથી સ્ત્રી દોષ તો.

આમાં: બોલી મા.

રત્ન: હું એને ચાહે છે.

આમાં: No modern person loves (આ
આધુનિક વ્યક્તિ મહત્તરી નથી.) અને હું.

અને: Ditto. But I can't (એમજ. પણ મને
સાર છે.)

આમાં: So do I. (મારી ગાળનમાં પણ એમજ છે.)

રત્ન: પન હું એની સાથે જનમ માણું છું

આમાં: અને હું પન.

રત્ન: પન આપરે જ-ને કેમ પન્ની સડીએ.

આમાં: પન તારે કરવું છે મું?

રત્ન: આપરે હમીને પુછી લેખ્યું?

આમાં: સાવ એને બોલારી આવું. (પેર તર
જાય છે.)

રત્ન: હમી રે.

આમાં: મું છે વધી.

રત્ન: એ પેરો હમી જ આવતો કેવાય છે. એ માં
એ. આપરે પેરો માં પાછડ હુપાઇ જાય.

આમાં: તાં બેસીને મું કર્યું.

રત્ન: એ હમી અને નહીં તે તુને લવ કરતો હતો
તો જેને લવ કરતો હતો તેને જરૂર મોડા
લવ આરતો હતો.

આમાં: Of course, (અલગન.)

રત્ન: તારે આપરે પેવા ગાળી પાસે જરાય બેસી.
એ અને લેખ્યું. કાને સાં કરે છે.

આમાં: એટલે જેનું પેડુ તમ મે તેને લા કરે છે
એમ જામજી.

રત્ન: એમજ.

આમાં: splendid! (સરસ.)

હમી પેરો પર આપે છે તેની પાછળ એમી
છે. એમી તેનો લાવ પડીને

એમી: What a splendid night-come
along, Jimmy (કેવી સુંદર રાત! આવ
હમી! હમી આમનેમ એવા માટે છે. મું
લેખ્યું છે.)

હમી: પેલી એ જાણીએ અરોથી પડી કે નહીં તે
એમી: કેમ? (ગાંધી પાછળથી આમાં અને
રત્ન ઝડપથી ઉભા થતાં દેખાય છે.)

આમાં: } એટલે.
રત્ન: }

(પડી પડે છે)

ધી ગુજરાત પ્રોવીડન્ટ

એન્ડ ઈન્ડ. કંપની લીમીટેડ

મોરેકાલ ટી. શાહ.

ગાંધી રોડ, સુરેશનિવાસ-અમદાવાદ

કુલ મુદતમાં ચુકવેલા દાવાઓ.

રૂ. ૧૨૫૦) પટેલ કાળીદાસ હીરાજી રે. ખેડપ્રદાનાં એમના માતૃશ્રી બાઈ કુવર ગુજરી જવાથી ચુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) બાઈ શરણીબાઈ તે અલાના ખદ્દનનાં વીધવા રે. કરાચી. એમના પતી ગુજરી જવાથી ચુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) બાઈ મણી જાની સુનીલાલ મોલીલાલનાં વિધવા રે. અમદાવાદ, ધના-સુતારની પોળમાં શુદ્ધીનીપોળ. એમના પતી ગુજરી જવાથી ચુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) શીવાભાઈ વીરદાભાઈ રે. મન્દરપુરા, ખનાદી શેરી, સુરત. એમનાં માતૃશ્રી મંછાબેન ગુજરી જવાથી ચુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) ગોપાલજી રણછોડજી દેસાઈ, રે. સારંગપુર, ધાસીરોમની પોળ અમદાવાદ, એમનાં પતિબાઈ શાન્તા ગુજરી જવાથી ચુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) સો.માલાઈ અમયાભાઈ ખારોટ રે. લાંટવાડા, દહેગામ, એમના પિતાશ્રી બારોટ અમયાભાઈ ગુજરી જવાથી ચુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) ત્રવાડી લક્ષ્મીશંકર શીવલાલ રે. અમદાવાદ, સારંગપુર, પીતળીઆ પોળનાને પોતાના પિતાશ્રીના વીમાના ચુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) શાહ મોહનલાલ મોધવજી ગંગવાલી રે. નાગપુર, ઇતવારી ખબરનાને પોતાના પિતાશ્રીના વીમાના વેર બેંકાં ચુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) શાહ ગીતમલાસ સાંકળચંદ અને મણીલાલ સાંકળચંદ રે. પુના સીટી, કરખાપેઠ, ઘર નં. ૪૫૭ નાને પોતાના સગા ભાઈના

વીમાના વેર બેંકાં ચુકવી આપ્યા છે.

અમારી વીમાની પોળના પસંદ કરીને આ જીવન અને બીજા રાજ્યના અમલદારો, વકીલો, ડોક્ટરો અને શ્રીમંત વેપારીઓ વીગેરે સમાજીક વીચારવંત વર્ગે પણ મેં અતીરે ઇચ્છા થઈ સાત સહ રચા છે.

આખા હિંદુસ્તાનમાં આ એક જ કંપની છે, કે જે મરણ થયેથી અગર હયાતીમાં રૂ. ૧૨૫૦) સુધીની રકમ આપે છે.

બચાનક સંસાર

—એક યુવાનના હુબી ગત્તાની કરુણકથા—

લેખક

સા. ચંદ્રવંશી શંકર
ચિત્રાદાર - શા. દુર્ગાદાસ

ટોચાંક તમ ભાણે રોજ નહીં નીચે છે ત્યારે
ટોચાંક થોડા ભોડા પણ થાપણું યુવાનની રવી બની
રહે છે

પણ મોટો ભાગ તો આ બેની વચ્ચેના છે—એવે
કે પૂરની પર વણે છે હજારની કાઠ આસા વચ્ચે
પોતાનો અવધાર એમ ને એમ પુરો કરે છે રવરમા
કથે જવાની ભેમ એને આસા કે સાધન નથી તેમ છેક
નર્મમા ચબી પડવાની પણ બહુ હશેત એવું નથી. એની
કાશ પાલિત દેવાની એવી છે એ આસે આસે અવની
હપર ઉતરે છે. કાઠવાર કીચ અને કાઠમા એને ચાલુ
પરે છે તે, કાઠવાર કીલીકમ વાકીયા અને કુસા બગીચામા.

આ જીવનના પ્રકાર, પરિસ્થિતિઓ અને અસરોતો
પણુ'વા બેસતું એટલે આ હમ અને યુવની આખી આલ
મને સમાવી દેવી એમ ન બને

એટલે અહીં તો આપણા પચાવી નિવજીવનમાનાં
ટોચાંક દરમ ટાંકી હું થતોપ માનીશ અને એ પાછો
તમે બધાને ખ્યાલ કરી સારો

એક દરમ છુઓ

રમણ એક રસોડું છે. સાત-
ન્ય રસોડામાં એટલી સરકાતા-
સુધાતા અને દવાઅગવાનુ રમણ
વ્યવસ્થા મોઢ રીતો વેટલી
અહીં છે

બે જણ સામસામા બેઠાં છે એક સ્ત્રી અને
એક પુરુષ.

પુરુષની ઉંમર પચીસત્રીસની હતી. સ્ત્રીની ઉંમર
વીસત્રીસની જણાય છે પુરુષ સ્વર્ગ, તંદુરસ્ત અને
વીર્યવાન દેખાય છે સ્ત્રી રાંતી-ભરી, ખુધી અને
મર્યાદાથી છે એ સ્ત્રીને મરદન તો હોવા જ નોંધાયે
પણ કષ્ટ દેખાતી નથી—એવું માલુમ નેટવું માણું
અણે એમને એમ ક્ષા ઉપર મોઢાની દેવામાં આવ્યું
ન હોય! વળી, એણે પોતાની ખુધના મોઢાને મંતાડી
રાખવાને જે કષ્ટ તરફનો કરી કરાવી છે તેણે તો એ
સંતાડી દેવાની વાત અળગી જ રાખી છે—પણ ઉશ્ક,
આમણ એવોજ ખીન્ને છુઓ બનાવી દીધો છે. કુંકારમાં,
એવું પ્રત્યેક અંધ વક છે એના દીમચા જેવા હાથ
પર અંગૂળથી મારી ખસા મુધી માતભાવના અવ-
કાસે ચડી રહ્યા છે. ચાલના જેવા પગની આગળીઓ
અને પાનીઓ પણ બાકી નથી કાન પર પણ
નવજાતના કાંચ, કાપ, નખમીઓ અને એરેડીઓ

ખડી રહ્યાં છે મળે પણ ભાત-
ભાતના ગળુખંધો કપરાછાપરી
સીંકાઈ રહ્યા છે

તમે સમજી જસો કે આ
બંને પતિપત્ની છે. બંને જણુ જમવા બેઠાં છે

ત્રી જમે છે. પણ ત્યાં વાતનું કે
જોડવામાં અને રૂબરૂમાં હોય કે સ્વાદ
આવે તો હોય: કારણકે ભરેલો કોળીએ એના
મોંઘાના જોખમમાં ને દાંડ પચે અટ-
વાયા કરે છે. અને ખોળે એક કોળીએ
દાંધમાં રહી રહી મોંઘાની અંતર કુટીયારી
કુસી. જવા પોતાના વારાની વાટ જોતો
તંપાર જાય. આ કુઆલોંએ હોય ભેરી રહી
નથી કારણકે એની ઓખમાંથી આસુએ
ખરખર કરતાં માથ પર મરી પડતાં જણાતાં
ત્યાં પણ ધડોએ પથોં અને નજારાં તો
આંસી કમ્પોંગ પડે છે, તેમજ એનો આજો
ખજો એવાળોં અને ભૂંડો જણાય છે એ
કાઠીને પેતાનો કોરોસો હાથ ધાળીયા થયારે
અને પુણ્ય તેમજ માંડાતરી અને દવાદ
ર માટે છે અને એની દ્રષ્ટિ મેજ-
રાઈ જુએ છે, રિતવે છે.

પણ એ દ્રષ્ટિ નથી મળતી

પુણ્ય મપાઈએ નીચી નજરે પોતાનું પેટ

ભૂંડોનય છે અને શાન્તિનો ભંચ નહીં થવા દેવા ઉત્સાહ
દાખવે છે. એ કહાં આંસી વહેતો નથી કે નાક ખંજો-
રનો નથી. પણ એના વલન પર પણ વર્ષો રહ્યાં
વાડાંની. શ્યામતા આવી રહી છે એ એક એવા
જેમરા અને દૂધા દંડી પીડાત રહ્યો છે કે જે એના
તેમસના બહારના દેખાય પરથી કાંઈ ભયજેન કણુવ
કે-દજ જેમ જનીનનું પેટ ચીરે તેમ એ દંડ એનો
હથ્થને ચીરી તારમે છે.

આ મૂક પણ વહેતો નોખના દાય પરથી દ્રષ્ટિ
અસંકતા નાં.

દેહલીક વારે પેલી ભેરી જીનીનીનીની, અચકાતી

અચકાતી જાણે કોઈ જમીર મુન્દો કરતો હોય તેમ
પુછે છે.

“કઈ લેરો? મુક?”

જાણે માથા પર લોખળા પડી હોય તેમ પેલો
પુણ્ય આ સવાલથી ભડકે છે. એ ઉચું જુએ છે,
સાંકું વાળે છે અને પછી જખરો. અસલ કટાંગી
આણી રહ્યાં મરી ઉચરે છે:

“ના”

આ “ના” શુરસાથી—તિરસ્કારથી ઉચરાય છે.

અને જેને જવાબ વળાય છે તેને એ એક પ્રકારે જે-
હોવા, જોખમે.

આ સવાનજવાન પછી પુરૂષે સ્ત્રી તરફ કંપા સુધી તાકતા કહે એ તકવામાં તિરસ્કાર, પશ્ચાત્તાપ જખરજલત કરાગે રૂપકી રહ્યા હતી એ તાકવામાં જોણે કે એ પોતાની 'સહમર્મકર્મચારિણી' ની સમજા બોડાને બારીક અભ્યાસ કરે ન હોય, જાણે કે

'એ યાદીને પોતાનો ભરેલો દામ યાદીમાં યમાવે છે, અને પુરૂષ તરફ મહાભરી અને દયાળુ નજર માટે છે. એણે પોતાની "અલ્પજ્ઞતા ને અત્યાર સુધીમાં થયે તો નીકળી ન હોય."

એ વાગ, પોપડાં એ મળ્યાં એ ખુબ એ લીમચા જેવા દામ અને યામલ જેવા પત્ર, એ વેલ્લીડીઓ, એ બાલુમધ બેરખા, એ ગળચવા, બજુ-

બંધ, એ કાટા, એડીંગ, સંધ્યા, સીંઘોએ બજુ સંધ્ય કે મેળા ન હોય.

આ બેડીંગ સ્વરૂપ અને સાદા પશુ કેડીલ નવજુવાનને એ જોને એમદમ અજાણી મોં ચોમ અને છુરપલર વેચી મરાણ છે વરસ અને બેકર વરાકના દાધના નહીં નથી "વદાતુ અને ચદાતુ" તદ્દન અજાણ્ય એ, ભવિત છે

આ બને ન જુને તોંકાની દરીયાના મે અમુક સમય ઉપર એમના કુરુબીઓ અને એણે હસેલી મેળ ન હોય અને આ બ ને ગીત ને ત્વ થી "આવા" મુખને ફેરડો પણ શક્યો નથી પવિત્ર પ્રેમ માસ અને લક્ષ્મીના વિનિયમમાં ફેલી નખારો છે વૈમાળા અલ્યામા લ તમા મેવાઈ છે

સ્ત્રી પ્રેમના વળા બની રહી છે! પણ ફો મજાર જીવાન છે

આ રપલીકાળના દરમિતું સ્થળા બલ્યાઈ અને બદલે સુખનસરિ આવે છે

જ્યાં પરવારીને સ્ત્રી વલ્લુ સ્વાસ્થ્ય સંપત્તિમાં પામે પામે સ્ત્રીકેન્દ્ર કુલલસાથી સમા છે ને કેડે એકવાર પરી જેવી આજ તોપમ ના જેવી વિદ્યુત ઉપખલે છે પુરૂષ પોતાનું મોં છુટ્ટ છે અને જોમ કરે પણ જોને એનું મોં પાણુ પુરુષ નજરે એવી પત્નીની જેવી કરતુ!

સવાન
સ્ત્રી
કાટા
એડીંગ
સંધ્યા
સીંઘો
બજુ
સંધ્ય
મેળા
ન હોય
સ્વરૂપ
નવજુવાન
એ જોને
એમદમ
અજાણી
મોં
ચોમ
અને
છુરપલર
વેચી
મરાણ
છે
વરસ
અને
બેકર
વરાકના
દાધના
નહીં
નથી
"વદાતુ
અને
ચદાતુ"
તદ્દન
અજાણ્ય
એ,
ભવિત
છે

પુરૂષ
સ્વાસ્થ્ય
સંપત્તિમાં
પામે
પામે
સ્ત્રીકેન્દ્ર
કુલલસાથી
સમા
છે
ને
કેડે
એકવાર
પરી
જેવી
આજ
તોપમ
ના
જેવી
વિદ્યુત
ઉપખલે
છે
પુરૂષ
પોતાનું
મોં
છુટ્ટ
છે
અને
જોમ
કરે
પણ
જોને
એનું
મોં
પાણુ
પુરુષ
નજરે
એવી
પત્નીની
જેવી
કરતુ!

એ એ આગલ આજનામાં પોતાના હિંદાર નીકાલ્યા
જોઈ પોતાની સ્ત્રી સંપત્તિ પથેચ સ્વરૂપમાં જોઈ
આજને એથી એ વસ્તુપરિધાન હમેશાં એકાન્તમાં
મેકેરતી: પણ આજ એને એ વિધિ પોતાના
પાત્રી સન્મુખ જ કરવાનો ઉઠાજો થઈ આવ્યો.
હા, અંગના જે પ્રદેશો સર્જથી વધારે પાપમાય
દિ કાયા, હતા, સાર વિરૂત બની ચલાહતા તેને એ
મત્તવાર સુધો કુશળતાથી નજર બહાર રહેવા દઈ
સર્જન-દેશના સાહવા નીચે છુપાવી રાખતી. પણ
આજ તે એની પોતાની નબળાઈ બજવાત બની
આવી, પોતાની આરડત પર અવિશ્વાસ આવી ગયો,
સંકેતોનો જખરો સપાટો લાગ્યો અને પેલા પુરુષની
આરપાર થીંધી નાખતી કાલીલ નજરથી એ કાવ-
બીત બની ગઈ.

એનું ઉઠકુ વસ્ત્ર એકદમ એના હાથમાંથી સરી
પલકારામાં જોઈ પર દગલો થઈ પણ એનું
સ્વરૂપ એના અસલ ઘાટ અને રંગમાં એકદમ
લાડું થઈ ગયું. એની કે તેની મિલકલ દવા વગર
એ દેહે પોતાનું પ્રદર્શન માંડ્યું મનુષ્યની બેનકુશી
ઉપર, જાણે કેરતાથી અજખાટ દસી રહેવું ન હોય !

એથી એથી એકદમ મીસ પડાઈ ગઈ. એ લાજની
હાથ દઈ એકદમ નીચે જેસી ગઈ-ના, છુગડાના
પર પોતે પણ જાણે દગલો થઈ ગઈ.

હવે પેલા મરદનો પ્રીમજ કાચુમાં નં. રહેશે
આ દેહે એક વારના એના યૌવનકાળમાં પોતાને
કહેવાતો આનંદ આપેલો તે અપારે એ સાવ
વીસરી ગયો.

અધ્યામાંથી એકદમ ઉઠળી ફાંન મારી એ
તકેરી ઉઠિયો:

"લાજવતી ! સુડા ! હવે તો કંઈ મગીલ અને
વિવેક થીજી !"

એ રાતથી-એ પળથી એ બંને એક બીજાની
હડકાતા યત્ન બની ગયા.

[સંપૂર્ણ]

[સંસારનું બીજું રસિક ચિત્ર પાંચમા
પુસ્તકમાં પ્રમટ થશે]

અમદાવાદ-પાટનગર માટે :

સર્જનું સાહિત્ય

છુટક નકલ ખરીદવા અને વાર્ષિક લેવાખ
અમદાવાદના માહોને કારવાની સગવડ માટે અગ્રેએ
અમદાવાદ ખાતેના અમારા સોલ એજન્ટ તરીકે
રા. માધવલાલ હરિલાલ વઝીર નીમ્યા છે (ન્યુઝટેલ,
સેન્ટ્રલ એક સામે, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ એ
સરનામું નોંધી લેવું.

ખોરત મીઠા જ અમળ! વડીલી ચાવાઈથી સદમ
સાહેબને કદી રમેશે રાજકુળનું ગૃધી.

પણ મનોરમા વાગ્મિપ્રદમા રમેશથી ઉત્તરે તેમ
ન હતી. તરેણે તરત જ રોકડું પરખાવ્યું : “સાહેબ,
સફાઈ રહેવા ઘો. પુરખો નથી આપતા પ્રેમ કે નથી
આપતા ન્યાય. પ્રેમને નામે પ્રેમાલાસ આગળ પરી
નર્તન બાપને હાડી મૂકે છે પુરખો જેની પ્રપત્ની
અને પાખંડી ભતિ દહાડી બીજી રત્નની બાજી છે.
‘દમ, કપડી, પૂતારા, લૂંટારા હો, પ્રાણપતિ!’
એમ કાંઈ અમરુત મચાઈ દરો? કયને તુ કેવિ
કરખે તુ દાસી! ‘રેવી’ કહી કહાને બીચારી
ભાળી ભામિનીએ! ‘દાસી’ બનાવી દીધી! કાંઈ
કરામખોરીની દહાડે!”

પ્રથમે સ્ત્રીભતિને લાખી હલ આપી છે એટલે
વાદચિવાદ તો એમના પોતાના જ-પુરખભતિને કામ
પણ એટલે એ પાકાવે નહિ. વિવાદથી બહાલ વહે તે
રે રમેશે સ્ત્રીભતિની સાથેના પ્રમંથમાં રાખખાણ
પણ સાધન યોગ્ય અનેકા સ્ત્રી સુત છે:

“પ્રેમપ્રથ પ્રમંથમાં ‘કેક’ સવ-કેક.”

“કેક”નું પ્રેમદાન એટલે પ્રમદા પાવદાન.
પતિને પ્રેમદા ને-પત્ની પ્રેમપ્રતિમા

૨

મણુડણ

માણસને-મણુરી ‘મણુરી’ ન હોય-‘આનંદ’
લાગે, જો કદર હોય તો કદર મણુરીને આનંદ
બનાવી દે છે-કદર એ પારસમણિ છે. એ ને એ-
જ સોજાં, સુવણ, તેમ એ ને એ જ મહેનત-મણુરી
આનંદ, જો સેવ્ય જનની કદર તો. એક જ સંતોષ-
રિમત, એક જ પ્રાણભર્યો કોતેજનસખ, એક જ

‘કીક’ હણું’ એક જ ‘સાખાણ’ અને ‘મણુરી’
‘પરિશ્રમ’ ‘પ્રસાદ’.

રનિવારના દિવસ હતો. રનિવારે રદાને મનો-
રમા દમેશાં કાંઈ ને કાંઈ સ્વાદિષ્ટ વાનીએ બનાવી
રમેશને રાજ સમજી. રમેશ તે સારી રીતે સમજી
અને તેથી મને ત્યાંથી ગમે. તેમ કરીને રદાને મેર
આવતો એટલું જ નહિ, પણ કેણે તાઈમિત્રને સાથે
લવનો, જેથી પોતે કંઈ પોતાની પ્રિયાની પ્રમંથને
પ્રદિ તટસ્થ રીતે મળી શકે. આ પ્રમંથે મનો-
રમાએ ખાસ હોમથી બદામની કચોરી કરી હતી
અને તે રમેશની ખાસ મનમમતો-મેશક, મનોરમા
પણી. કચોરી ખાનાર માટે સારી, કરનાર માટે કષ્ટ-
રમરુમિ ઉપર નટને બેનારને પાછળની-તેવરીની
તકનીરનો. રો ખ્યાલ આવી શકે! એક તો કચોરી
એટલે જ કરનારના કૃત્યા; રહેમા વળી ઉદાસજીનો
ધોધાટ-મગમગાટ જ એકરો નહિ, તેઓ વાંસીકરની
બાદેલા બદામ તાણી વળ પછી કોમેરામાં પરીપાક
મતિએ મેરકાગર હોય તેમના બાનનું મને અને
તે પણ માગલુનની દકમેર-દકથી-સંતોષાવથી
સ્વરાખ ખાક. મૂળ તો મનોરમા બીચારી જી,
તેમાં પાછી માતા અને માનનારાં સ્વમંતાન, પછી
નાથે કેમ પાડે ને તે કેટલી પાડે ને તેમાં વળે છે!

બાદદહા તે બાલક-એમાં બીચું બાજી છું!

બીચારી મનોરમાએ મહેનત કરવામાં. પણ મણુ
રાણી ન હતો એને. એમ જ થઈ કાંઈ હતું કે
“એ કચોરી ખાશે ને. મુદ પશે, એટલે બસ યંચ
નંદાઈ. બીચું બેરાને શું નોંધએ! .. બીચારી ભોળા
ભામિની! “આદ્ય અધુરાં રહે, દરિ કરે સો હોય!”

મનોરમા રાંઠ બેતી. બેઠી હતી, હોશમાં રાંઠ
બેતી બેઠી હતી. પણ રમેશ-મેર મેર આવે!

પડીયાનું સ્થાનું વારંવાર જોયાં કરે-જેમ જેમ સમય આગળ વધતો જાય તેમ તેમ સાથે અધીરતા પણ વધતી જાય.

“આજે જ્યાંય જોવા કેમ આવ્યા નહિ ?

આવ્યા નહિ—ખબર કહાન્ના નહિ.”

આજે જ્યાંયમ.

પ્રતીક્ષા કરી હોય તે એનું તતપરપરપણું બન્યું—જેમાં પણ સ્વાર્થપ્રતીક્ષા નહિ પણ પ્રેમપ્રતીક્ષા રહાજે રહાય પછિ આવે તોને રથાને છ, સાત, આઠ થતા બીચારાં છોકરા તે ખાવાની ઓગળી કામગીરીમાં પિતાજીની નહ જોવામાં રેડપ્રાર્થનાઓને રેડથીવાર વીસરી શકે ? સહકુટુમ્બ સહજોજનના જ્વન તો ઉડી ચલાં, રમેશની સાથે જમવાની છોકાં જોઈ હોઈ કાળી ચર્ધ મનોરમાની આંતર ભયનો પાર ન હતો. છોકરાંઓ કુદરતી અધી-શર્ધ કામચલાં અને મનોરમા સ્વાભાવિક ક્ષતબ્યતાથી એકની રીસ બીજા ઉપર ઉતારતી વાંક વિધાતાનો ! છોકરાંઓની આજ્ઞા ભાગીને કટકા ચર્ધ ચર્ધ હતો તો બીચારી મનોર માની તો ભાગીને જૂઠા ચર્ધ ચર્ધ હતી અને તે પણ બારીકમાં બારીક શું કરે ? છોકરાંને જમાડી સલાદી હીધા પછી તો સર્વ સુમ-સુમકાર નવ વાગ્યા, દસ વાગ્યા, અગીઆર વાગ્યા સેકાંના સંસ્કારના અર્ચાગીન અવતાર

સમી સહનસીઆવરણ આર્ષણી જ આમ જલ્લિલની પૂજા કરે-પાશ્ચાત્ય ધોરણે ઘડાતી મૂર્તિઓ તો એ ન દર્શી શકે તો કળી તો શું જ શકે ? અને કહી શકવાની તો વળી વાન જ શી ?

ખારનો ટોરો ઘણો અને મનોરમાને ચોતાના

“જમ્યુ તમે તો એવાને એવાજ રહા-ડે પ્રતિ પશ્ચાત્ય છે !”

આર વાગ્યા હાગ્યા એક તો આખા કિલસની મજુરી કામ્યુ કચોટી એટલે જ રૂથો-અને તે પણ કુટુમ્બ માટે, પનિચિતોની અનિચિત નેપ્થ્યા માટે, કાલે આજને ઉપયોગી થનાર પાકોરાંઓ માટે મજુરી મનોરમાની અને “જય” ત્યારે રમેશભાઈને નાથે

જમે. “શુ રમેશભાઈ ઉઘાર છે ! ખરેખરી ખાનદાની તે ખાતું નામ !” એમ મિત્ર મહેમાનો ખુશ થઈને કહેવો, રમેશ રાજી થાય જ ને ?

... “કાપડાની આંખમાં પતિ-પત્ની એક છે”

અને ‘એક’તા અર્થ પતિનું જમે ખાતું અને પત્નીનું ઉઘારખાતું... ચાલુ આવે છે. બિરથ લોભા દિનને કાઠી લુટી ગયે છે !—હિન્દુ તે શ્રીમદ્ નર જ છે ને ? “બળીયાના થો ભાગ” એ સાચો સુદિનિયંમ-ત્રાયે પછી સારા તરસા રાખે માટે મારામારી કરે.

આખરે બારણું ટોકાયું. મનોરમાએ—બૂખી, તરસી તરફડતી, મનોહરમનો ભોગ બનેલી મનોરમાએ નવ-ચેતનનો મધકરો અપભવ્યો, લી, દોહી, તરત બારણું ખોલ્યું. બીચારીએ રોડદશાએના નિયમાનુસાર નક્કી કરી રાખ્યું હતું : “આજ તો એમની સાથે મેલા કાઠી, એટલે એમની મેજે મનવતા આવશે, ‘મારું કર, મનોરમા,’ કહી કહાંતે કરતરો—સ, ત્યારે મારો દાવ.” બહો બીચારી મનોરમા ! અસહકાર અસહકારક ત્યાં ત્યાં રહેને રોકે હોય, અને રમેશને રોકે અત્યારે અત્યારે ઉડી ચ્યો હતો.

મુગે મોંઝે અને મંબીર ચહેરે કપડાં કાઢી રમેશ પલંગમાં પડ્યો—નહિ રિમત, નહિ મીઠો બોલ ને માફી માગવાની તો વાત જ રીતી હોય ?

મનોરમાના હૃદયમાં રમેશ કોરતાથી કટાર ભોંકી દીધી હોત તો એને આ નિહુરતાથી જેટલી વ્યથા થઈ તેથી વધારે જાણે થઈ હોત પણ આખરે સ્ત્રી એટલે સૌક્યમાર્ગદર્શિ—ગાંધીની બનવા મમતે ચહેલી સ્ત્રી અને તહેમાં પણ આર્ષપત્ની પછા પુછા નહિ સુકમારતાની સીમા. આર્ષપત્ની એટલે નરુ હૃદય. પ્રત્યક્ષ બર્ષાવ કડવાસ મળી

જમને મનોરમાએ નરમાથી પતિદેવને નમ્ર નિવે દન હતું : “કચેરી તૈયાર છે.”

બેદરમર જવાખ મળ્યો : “સાતુલાની સાથે બહાર ગયો હતો એટલે બૂખ નથી” મનોરમાને કાઠ “આશ્રમ”માં આશ્રમી, બહુમા ને પૌચા, બરાડા ઉઘાળ્યા દરો કે કાલુ બધે થું ચે કહ્યું હતો : સાતુ-લાનીના તામ્રનિદેશો મનોરમાના મન ઉપર અવુ-ધાર્થે પ્રગટ પાડ્યો—અસહ આશ્રમ કપો. વળી મળી મળી રહેવાનું નહિ એટલે ઉમેર્યું—

“પણ મહે” બહુ હોંસથી કરી છે, બે નજા ચાખરી હોય ને મોહિવાદની મરજી હોય તો.” બીચારી મનોરમાએ સંક્રાંતિ સંક્રાંતિ થઈ.

“તે ત્હારી ખાતર કંઈ બે ચેટ કરે !” બહુ-લાનીની ખાતર બારીસ થાય, કંઈ મનોરમા ખાતર બે થઈ હો ! તે વખતે અપરોક્ષ—નિયમો સંસ્કાર અને મંયમ સચવાયે.

આર્ષશક્તિથી મનોરમા બીચારી પત્ની પ્રતિજ્ઞ કરતી બૂખી દરો રહેને ખાલ જ ને પતિદેવે કરવાનો ન હોય તો પછી એને ખાતર પોતાને કંઈ કરવાનું તો ચાતું જ હોય ? પતિદેવ એટલે પરમેશ્વર-સૈવર્ણ રત-રાત્ય Absolute Monarchy ! ... બધી શોધ-શુ જ મંડાઈ છે તે અનિયમિત અધિકારથી, બારી તો પતિદેવે પાસપોસ થઈ નય અને પૃથ્વીપ્રકાશ પણ.

માથુએતે મજુરી ચારે તે વ્યર્થ બેદરમર મે-દરમરતાની લાધિ-આધા તો માનવજીવનની મીઠાસ એક બીજાને માટે કંઈ ને કંઈ ‘મજુરી’ કરવામાં છે. આ પ્રયંસ તો એક વાગમી રૂપે જ—આવા તો કંઈ બનતા. મનોરમા, “મનોરમા” મરી ‘મજુર’ બની હતી.

૩

પાછી મનોરમા

પ્રેમપક્ષા પ્રવેશને પીઠાકારક છે-પણ પ્રાપ્તિ તે પ્રકૃતિ. માણસ માણસ છે ત્યાં સુધી આવરણો આપે જવાનાં, રખવનો થયે જવાનાં, આખરે ઠોકરો ઠોકણે આણે ત્યારે પાણું આઠલ રસપ.

"To err is human, to forgive divine"

"જૂવ કરવી એ માનવ છે, ક્ષમા કરવી એ દેવી છે."

તેમ રમેશમા પ્રથમ પરિવર્તન થયું તેમ જ પુનરાવર્તન. સુલોની સંગીનતા કરતાં રમની ભ્રમકચી પતંગ મારક અંતર અને આકર્ષણ ત્યારે બીજું યુ યાચી બીન અનુભવીએને આધાત ઘણ એ સ્વાભાવિક છે, બાપી તો સુદૃઢ છે. જે ચંચલતા પરિવર્તન કરે છે-જે ચંચલતા જટ કરે છે તેજ ચંચલતા પાછા ઉદ્ભવ કરે છે ચંચલતા એટલે ચંચલતા-નહિ નીતિમાં અચલ, નહિ અનીતિમાં.

રમેશ ભૂલ્યો હતો, પરંતુ ભાનુમતીની કામકમા જેમ રમેશ ચોતે અંતરો હતો તેમ ઈતર પણ અંતર જ તે! અને ભાનુમતીની ભ્રમક જે ભેતારતો ઈતર ન હોય તો ઈતરને તો રાત્રો જ હોય! સૌન્દર્ય સર્વોચ્ચ છે-સ્વામિત મતુભૂત ક્રિમિ મોઝય છે. પ્રભુએ સૌન્દર્ય સર્જ્યું; મનુષ્યે ઈતર કર્યા-અને જ્યાં ઈતર ત્યાં ઈતરો રમેશ એ સાદી બાબત વિશે વિચાર કરતો જ નહિ. ચોતે કાળના અધિકાર ઉપર આત્મચાર કરેલો એ વીસરી જઈને ઈતરને પોતાનું અનુકરણ કરતા ભેદ એને આધાત થયો. ઈતરના ઈતરથી કાળીદાસ કેમ ખમણે!... આધાતે આંખ ઉઘાડી ભગો ઉઘો કરેલી બળિ લાગી.

ને પછી... પક્ષાતપ

"હા પાતાલો વિદ્યુત્ત ઝરણુ રમંથી ઉતરું છે"

પક્ષાતપ પાપવિપતો ઉતાર છે-પાપમંથી પુણ્યમાં પોછા જવાનો પત્ય છે-રખવનશીલ માનવાનો જે મુખ્યાધાર છે રમેશ પાછો- ફરો-The Return of the Prodigal-"અથવા" પાણું આવતું" એ હમેશાં કહેણ આનંદ અને નિરતિ ભોજવે છે. રખવનોના શિખરુ મ્યાથી હોય છે.

સિનેમા બેરા ભાનુમાની સાથે પધારેલા રમેશમાઈ બીજું જ અણુધારું અવતર નાટક પોતાની જ હાજરીમાં પોતાની આંખ આગળ જનનું ભેદ આમળ અને છે-આધાત ખમે છે-પામે ફરે છે..."આ મહારી ભાનુ માસી!" જેમ આધાત અનુભવનારને મનોરમાના આધાતની કથના કથાથી આવે છે "હા મહારો રમેશ આવો!"...હા હા થયું જે મનુષ્ય પૂર્વપરતો વિચાર કરવા બેસે તો છતી ન થો છતી...એ તો "જે દાહર તે વહર," જે વખતે જે ઉમિં ઘણ તે તે વખતે ભોજ-કપાળી બાત કદ્ર. દેના ભૂલ્યા અને આ માત્ર પાપીઓની જ વિસ્મયી કથિ નથી, "સુમેતત્ ચોષમ્" પણ એ જ વિસ્મયીનો ઉદ્ગાર છે એમાં માનવજનની ઉર્ધ્વચક્ષુતાનો રવીકાર છે-સદુપયોગનો ઉપેચ છે.

ભાગ્યાના શીર જેવી મનોરમા પાછી હરખ ઉમે છે- પૂલોનો છેડા પર ને મરતો છેડા પતીનું હલ્લ-"થાક વાતે વીસામે!"- "પાપીઓની પતિવધા પતી ગણ," સુખમય દયતાઈનના પૂર્વાનુભવોના રમ્ભતિચિત્રોની પરપત, માનસ ચિત્રપટ સિનેમા- ઉપર પ્રતીત થતો પસાર થાય છે પ્રકુનો પાલ, આર્થપત્નીને સ્તવરને સ્થાને પતિવન બતાવનાર યાચિએનો પાલ કે પૂર્વાનુભવના પુનરનુભવનો પ્રમેશ હણ હતો. આર્થપત્ની એટલે નરી કામા"...મનોરમા "અનુરૂપ" મરી હતી; પાછી "મનોરમા" બની હતી.

મો. મહંમદઅલી

એક આદર્શ
પત્રકાર

‘દરેક ધર્મવાળા પત્રકારને પોતાના ધર્મનો
ગણે અથવા એથી પણ સારું એ છે કે
તેની ધર્મ વગરનો ધારે.’ - મહંમદઅલી

લેખક : રા. નિઝામુદ્દીન ઝા. કુરેશી

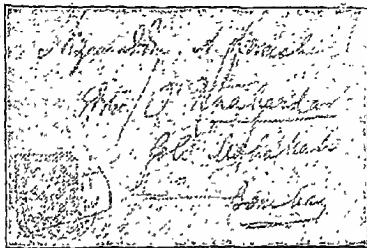
જ્ઞાત સમગ્ર ઉર્દુ સાહિત્યના એક અગ્રગણ્ય કવિ અને ગદ્યના એક સેવક મો. મહંમદઅલી
સાહેબના હાથનો લખેલો એક મૂળ ઉર્દુ લાખાનો પત્ર તેના અનુવાદ સાથે અગ્ર પહેલી જ વાર
પ્રગટ થાય છે એ પત્ર મો. મહંમદઅલીનું જીવનચરિત્ર લખનારાઓને અને એમનું જીવન રહસ્ય-
ભણુઓ ઇચ્છનારાને ઉપયોગી થઈ પડશે. એટલું જ નહીં એ પત્ર પત્રકારિત્તની દ્રષ્ટિએ પણ મહત્ત-
વર્ધી છે. એમાં એમણે પત્રકારને આપેલી દિબામણ વાંચવાથી એટલું તો પ્રતિત થશે કે મો. મહંમ-
દઅલી એક કુશળ નીતિપૂર્ણ પત્રકાર હતા. ‘કોમરો’ અને ‘હુમદ’ પત્રની ખ્યાતિ એમની કશ્મિને
આભારી હતી. મારા શ્રેદ્ધિ મિત્ર રા. લાહ નિઝામુદ્દીન કુરેશી સાહેબે મો. મહંમદઅલીનો અસલ પત્ર
અને તે ઉપરની પોતાની નોંધ ‘સત્તાનું સાહિત્ય’ માટે આપેલો સુઝરાતની સેવા કરી છે એમાં શક
નથી. એમનાં આભાર સાથે પત્ર અને લેખ અને રણુ રહે હું

સાદીક

૨૮ વર્ષ પહેલાંની વાત છે. ના. માયકલાં સર-
કારની નોકરીમાં મહંમદઅલી નામનો એક અલીગઢ
કોલેજના વિદ્યાર્થી આવ્યાનું સાબળું. કુશરને આંક
દસ વર્ષ પહેલાં જ અલીગઢનું નામ સાંભળેલું ને
ત્યાં મુસલમાન બાળકોનું હુલ્લુ લાવી ધડાપ છે એ
પણ સાંભળેલું તેથી કબૂલા ગણેલા મુસલમાનો
અલીગઢના નામને વ્હાલથી યાદ કરતા હતા. અલી-
ગઢ એટલે રાખી હંમદલીને સમુદ્ધ, અલીગઢ એટલે
સુરિક્ષમ લાગણીઓના વાંડાર, અલીગઢ એટલે ધરલા-
ખી સંસ્કૃતિનો આદર્શ નમુનો. કુદરતી રીતે મારા
મનમાં એ અલીગઢવાળા મહંમદ અલીને જોવાની
છકંદા થઈ. મહેસાણામાં મુકામ-હેતો, જોયા, મળ્યો
તે પારવા કરતાં વધુ હેતાળ લાકડી મુલાકાત લીધા-
ની મારા એતરે સક્ષી આપી.

સને ૧૯૦૪ માં અમદાવાદ ખાતે મુબારક હજી
કાની કેળવણી મેળવેલાની બેઠક મળી. નવાબ
વિહારલ મુલક બદાદુર ધમુખરમાને બિરાખા હતા
થીના દિવસની બેઠકમાં યુરોપી - પોશાકમાં સ્ત્રાજ
મજેલા મહંમદઅલીએ મુસ્લિમ પુનીવસારી મેંબર
એક લાખે લેખ વાચ્યો. સાંભળનારાઓએ આશીન પો-
કારી. મારે મન હર્ષિત થયું. ને તેમણે કહ્યું : “ આ
વિદ્વાન અલીગઢની મિલતાનું તને માન મળેલું છે.”

સને ૧૯૦૩ થી ૧૯૦૭ સુધી સીકંદર, વગે-
રા, અમદાવાદ ને સુમાઈના અનેક મુલાકાતો થઈ.
મહંમદઅલીને દરેક રંગમા રંગાવલા જોયા. લીડરો-
ને વિદ્વાનો અનેક જોયા. અલીગઢના પણ અનેક બિગ્લ
જોયકે જોયા. પણ એમના રોમાળ હાંમની અર્થ
જોયે નં જોઈ. નાના મોટા, અદાત આલા બધા

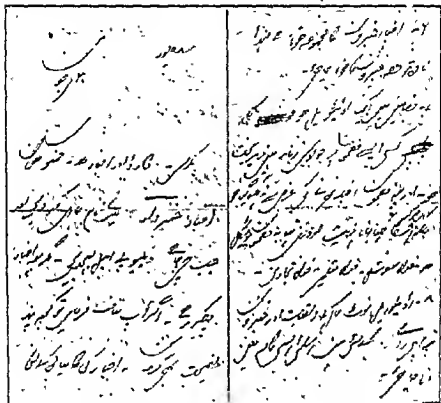

મો. મદમદઅલીએ ૧૯૦૭ માં લખેલા પાટનાર પત્રનું કવર.

એમને આદના અને એ પોતે તેમને સજા લાગવી પડે સમજતા, ગાયકવાડી રાજવંશમાં આવેલા પ્રેમાગ્રામ અમલદાર બાબે ૪ અગસ્ટે દીને એમ ઉચ્ચેસર લેખાવું

સને ૧૯૦૭ માં મુજાબથી મારા તંત્રીપદ હેઠળ 'અમરદાસ' નામનું સચિત આંતરિકકે પત્ર બહાર પડ્યું, બીજા મિત્રોની પોંડે મો મદમદઅલીને પણ મોકલવામાં આવ્યું, તેનો નો જવાબ આપ્યો તે વચિત્ત મારા અંતરે પોકાર કર્યો. આ તો અવીગ-દનો વિવાદો આકાશકાંડનો પ્રેતપુએટ, ગાયકવાડ સરકારના અરીજી ખાતાનો ઉપરી કે એક પત્રકાર. એ પત્રને મેં જીવ પોંડે સંધરી રાખ્યો. બહાદુરે એમને સને ૧૯૩૧ માં લઈ લીધા; જંગમે એમનાં અરિય લખ્યા. એમાં એમને પત્રકાર લેખ્યા, પણ એમના

દાઘનો લખેલો પ્રચાર કપાચ ન ભયો. બાઈ સાદીક અમરાવાજ આવતા મદમદઅલી વિશે વાતચીત થઈ. એમણે ૧૯૦૭ ના પત્ર વિશે હસારો કર્યો. એમણે એ પત્ર લેવાની હડ પકડી. વર્ષોથી નો પોર્ષા પરા-દીના તથાવે બેઠાં દના તે કાઢ્યાં, પત્ર મળી આવ્યો. વાઘ સાદીકે ઝડપી લીધો ને મને યોડી. લીટીઓ લખવાની આગ કરી. તે સમયના મો મદમદઅલી મરુમુલ અતેક અરિયો લખાયા છે, ને હજીયે લખાશે એટલે એ માત્ર પત્ર મંદિયે એ સપ્તે લખી નાખ્યા. હજી પોંડે મંગાવેલા પત્રને મેં એટલા માટે જ આગશે કર્યો કે જગત મરુમુલના વિચારો ભણે ને હુવે કે મદમદઅલી ૨૪ વર્ષ પહેલાં પણ કોમી-વાદથી ફર નહેવડી. શ્રેય આપતા દના. અસહ્ય પત્રના કોઈ સાથે તેનો અપુવાદ પ્રગટ થાય છે. મુજરાની

મો મહમદઅલીના હસ્તાક્ષરમાં એમનો પત્ર ૪૪ ૧-૨.

સાહિત્યના પ્રાચીનો એને વાંચે ને ઉડું સાહિત્ય-
રસીકો એને મંપરી રાણે કે ઉડું ભાગના 'જવડર'-
ની કવચથી-લખાવતા શબ્દોના દર્શન થાય છે.

મો મહમદઅલી સાહેબે લખેલા પત્રનો અનુવાદ
આ રીતે :

મહેરબાન : કાંઈ અને પેપર-મત્તા. વાચારી
કુ. "અમરદાર" પત્ર મારા નામ ઉપર ચાલુ કરેલો

અને મરદમ આપે તારે વેપુરેમન મોડમનો, પણ
આ પત્ર ચાલતે જ રહે. કદાચ તમે કમા કરે
તો થોડીક ગ્રીવામણ અને બોધ પણ આપું. પત્રની
સરજવા ખાતે આદલી વાતો અવગમ થવી નેહએ.

૧ : એમનાં વાતોથી તારા અગમ રહેતું. ૧૪
દુશ્મન વિરુદ્ધ કેંઈ લખતું નેહએ નહીં; તેમ વચ્ચે
કારણે મનોનાં વખાણ કરવાં નેહએ નહીં.

<p> ૧. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૨. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૩. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૪. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૫. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૬. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૭. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૮. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૯. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૧૦. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક </p>	<p> ૧. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૨. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૩. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૪. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૫. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૬. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૭. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૮. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૯. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક ૧૦. બેદ મુલક કરીને જીવે મુલક મુલક </p>
--	--

નો મહ મન્ગલીના હસ્તાક્ષરમાં એમનો પત્ર ૫૯ ૭-૮

મંજી હોય, પણ ને લખનારી અખત નરર જણાય
તેવાજ લેખ હોવો એમ છે

૮ તંત્રી તોયો, થાયુ બનાવો અને ખતો ઉપર
વેતલના વિચારો હતાંતવા માટે છે તેથી એજ માન્ય છે
ઉપર આવવી લેખ છે

૯ એકાદ લેખ બીજી કોઈ વ્યક્તિનો પણ
નરર હોવો લેખ છે, પછી તે ખતર સંબંધી હોય કે
કોઈ સ્વતંત્ર લેખ હોય

૧૦ હુર્તી હુત્ર મધ્યેયે ચોક્ક ખતરપત્રીખિતો
અથવા પચારદાર માણસો રાખવાની યોજવાયુ કરવી
લેખ છે એજો મહીનામાં એકવાર અડધા ગામ-
મથાં આવી રહે એક હાખાય તે મજમની ખખ-
રેતુ ચોક્કી રહે લખના તરીકે મુરત, અમદાવાદ,
ભરૂચ, વગેરે, પુના મહાજલેશ્વર વગેરે

૧૧ કામગીર તેજ ઊપર લેખ છે ને ખરી
રીતે કોઈ જરૂરીયાતને બધી લખનામાં આવ્યા હોય,

નદી કે ખજારપતીના મંગળની ચેતનસંકિત જતાવવા માટે અથવા કાંઈ અંગત ચર્ચા મેળવી.

૧૨ : પણ ધાર્મિક તકરારથી તદ્દન અજાણ અને અને નિરાશુ રહે અને ખસુસ રીતે એ વાત કેટી પણ બાંહેધર ન થઈ ગયે કે તંત્રી સુત્રો છે કે શિઆ. દરેક ધર્મનાથો તેને પોતાના ધર્મને ગણે અથવા એથી પણ સારું એ છે કે તંત્રીને ધર્મે વશરનો ધારે

૧૩ : તંત્રીએ પોતે અથા સવાધો ઉપર વિચાર કરવો અને બીજા ધર્મો તથા પુરતો ઉપરથી દરજ્જાત રીતે માનીતી મેળવવી તંત્રી કેટલી બધી સખત મહે-રે છે. મારે પોતે મિસ્તર ન કે ક સખવાનું છે. જે કે જની વર્તમાનપત્રો ઉપરથી જાતોની માનીતી મંગતી રહે છતાં પણ ચાર પુસ્તકો પહે-તા છેશ્વો સુધી વાચવા પડ્યા છે. તેની ઉપર ચિન્હ કરવા પડ્યા છે, મોટા લીધી છે, ત્યારે બધને એકાદ મોલમનું લખાણ લખી શકીશ, જે કસમ ઉઠાવીને લખવા મોટું તો થઈ શકે છે પણ વાચનારને મુશ્કેલ છે.

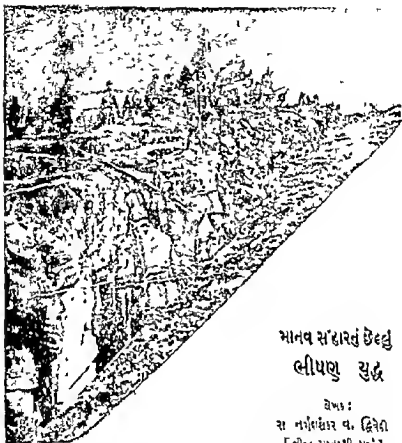
મો. મહંમદઅલી

આજા છે કે આ શીખામણો માટે દરમુખર કરશે. આપની સાથે એક ખાસ પ્રકારની લાગણી છે તેથી હામ ખીટી છે. મહેરબાની કરીને નિઃશુ-લક અજાણી સહજને ફરી દેશો કે કાગળ મળે છે. હું તારી જગજ આપવા મન કરીશ, પણ મરસ આખર થયું છે અને હાનરો સરકારી કામ

બાકી છે કયા વાર લાગે તો મારે કરે.

આપનો દર્શનાભિલાષી મોહમદઅલી * ૧૩મી જુનના ટાઈમસ એન્ડ ઈન્ડિયાના મોરો એક લેખ લાલની અક્ષાંતિ ઉપર પ્રગટ થયો છે. મોઝ લાગે તો તરલુમે કરી સેટો. એ ત્રિપ હજુ આપુ છે બીજો લેખ પણ પ્રગટ થશે.

ઓલ ડવાએટ ઓન ધ વેસ્ટર્ન ફ્રન્ટ

માનવ સંહારનું ઉદ્ધુ
લીપણુ ચુદ્ધ

લેખક :

સા નર્મદાસદાસ વ. દ્વિવેદી

[ગ્રીન પુસ્તકાગી ધર]

જાહેર બોલી માનવ સંહારની રમત રમતાં પેલિયા.

મિત્રમંડળને જૂતાગળતા રમવાં દાખ છે એક
જણ પૂછે છે કે “ તારા મોટે આપણને રહેણાંલિ-
માન અને દેશ પ્રેમને નામે આપણા વિદ્યોગ અને
ખીનચો કુધ્મતા મેતાનમાં મરવા ધકોલે છે અને
ચોતે ચોતાનાં કુટુંબ સહિત ધરના ખુણામાં બેઠી
હોદ્દાનિક આનંદ લીએ છે ! શું તેઓ ગ્વેદાલિ-

માનને નામે આપણી નાની હામર અને કાચી ભુ-
દિનો મોટા લાલ લીએ છે ! શું એ લેણામાં દેશ-
પ્રેમ નથી ! મિત્રમંડળને એ સિદ્ધો એને એ
મોટાચો ઉપર તિરસ્કાર આવે છે. કુખ્ય એટલે
એ દેશના જીવનોનું અકામે મૃત્યુ, તેની હાલત
આજાઓનો અકામે પવસ, તેમના અમુખીયા મનો

ન્યારે તેણે લખવાની શરૂઆત કરી ત્યારે કોઈ આવી લાંબી નવસકથા લખવાનો તેનો ધરતો ન હતો પણ એક વખત લખવાનું શરૂ કર્યું પછી તેનાથી આવા પ્રકારની કથા લખાઈ ગઈ.

રિમાઈ કહેજે લલાઈના મેદાનમાં સાથીઓ સાથે જે સંબંધ બંધાશે હતો, પરસ્પર સંબંધની જે ભાવના પૂર્ણ હતી, તે લલાઈના મેદાનમાંથી પાછા ફરી આવતાં સમાજના બીજા માણસો સાથે જુલાઈ નહોતી.

રિમાઈ ન્યારે અવધાસ કરતો હતો ત્યારે પુસ્તકોના વાંચનને અને સંગીતના શોખને હતો, પણ જે પડીએ તેને રજુમેદાન ઉપર લખ જવામાં આવ્યો તેજ પડીએ એ બધું બદલાઈ ગયું તેવોના અવાજ અને મનુષ્યોની ચીસોથી તેનું હૃદય પથરાઈ ગયું-સાંતરે પથરાઈ ગયું.

રિમાઈ આ નવસકથા લખીને જગતમાં જાહેરિતો થયો, પણ તેની તેને પડી નથી. તેપણ તેને જે આર્થિકલાભ થયો છે તેથી તે પ્રસન્ન છે તે કહેજે 'એ વર્તમાન દેખતથી તે હાલનીતારને માટે આર્થિક દૃષ્ટિએ સ્વંત્ર જાતી થયો છે જે પુરાતન સામાજિક લાભ નકલો અંગ્રેજી અનુવાદની ખર્ચ અને જેની જગવિખ્યાત શીશ્વ કિતરે તેમાંથી તેને ફેટલો નહોતો મળ્યો હશે તેની તો કપતાજ કરી લેતી.'

રિમાઈને આ નવસકથા લખવા માટે જર્મનો ચાહતા નથી. ધણી જર્મન મિત્રોએ તેની સાથેની મિત્રાચારી હોડી લીધી છે આથી તે ધણે સખ પોરીસમાં ગાળે છે. તેને ક્રાંસમાં રહેવું વધારે મહે છે ક્રાંસમાં લગભગ ૪૭૫૦ માર્કિટની મુસાફરી તેણે મોટરમાં બેસીને કરેલી છે. તેને લાગ્યું છે કે આખા ક્રાંસની જગતમાં પ્રાચીન મંમૃતિ પસંદગી છે.

ન્યારે રિમાઈ કામગીર કે અન્યન્યરસાયી કંટાળે છે, ત્યારે પેરીસની હોટેલની અગાળીમાં જઈ

બેસે છે અને સીગારેટના ધુમાડા કાઢતાં રસાકિપ-રથી પસાર ચતા માનવી સમુદાયને જોઈ રહે છે.

આમ કરવાનું કારણ તેના શબ્દમાં આપણું "એ માનવી સમુદાય હવત છે અને બીજા ભલા કરતાં હું હવતની વધુ પૂલ કંઈ છું. પુરાતનના વાગ-નથી જો હું હવતને વધારે ચાહી શકું, આપણેહીએ છીએ એ સદુષ્ટી મહાન અને આલપનનક પ્રજ ઉપર વિચાર કરી શકું, તોજ એ પુસ્તક પડ્યું મને મહે છે."

All Quiet ની ક્ષીમ

હવે આ લેખનાં ઉવરના વિભાગ-જગમજગર નવસકથાની જગમજગર શીક્ષમ ઝેલી રીતે લેવામાં આવી તે જોઈએ.

પશ્ચિમના દેશોનાં વેપારીઓમાં પૈસા કમાવતી જે કળા છે તે દિલ્લા વેપારીઓમાં નથી તકનો લાભ લેવાનું દિલ્હીએ મળ્યું જોણું સમજે છે અને વધારે ખર્ચ કરી મોટી કમાણી કરવાને બદલે જોણું ખર્ચ કરી જોણી કમાણીથી સંતોષ માનવારા છે અચરતો વેપાર હંધાની ખરી કલાથી મહિતમાર નથી.

ન્યારે વોઈ વુર્ડાઈ ની પ્રસિદ્ધિના જગતમારમાં કંઠા વાગી રહ્યો અને શરૂવર્તિ અંધમાં તેની જગત ચલા લાગી, જગતની મુખ્ય મુખ્ય કાળાઓમાં તેના અનુવાદ થઈ તેની લાખો નકલો ઉપડવા લાગી ત્યારે શીક્ષ્ય કંપનીઓનું તેના તરફ લક્ષ ગયું સાત કંપનીઓ તેની ક્ષીમ ઉતારવા મેદાને પડી, દૈર્ઘ્ય દિલ્હી જોની કમ્પનામાં ન આવે એવડી મોટી રકમ તે બદલ તેના લેખકને આપવા માંડી પણ ઉવરે આ મજા વધી કાઠે લેખકેએ સદુષ્ટી વધારે રકમ આપી તે ખરીદી લીધી.

અને કહેવું જોઈએ કે જનસમાજની કાચિ આવી છે અને આપણે તેથી છે, તેને આપણે પડો અને આ નહીં

પર્સ પડે, એના બ્રમમાં પડવા વગર તેણે જે રીતે એ નવલકથા લખી છે તે- રીતે તેને શીલ્પમત ઉનારી છે. અલગત રિધ્મ અને વર્ના લખાણ થાય એ દૃષ્ટિએ કેટલીક વારો બની કરવી પડી છે, તોયે નવલકથાના પાત્રોમાં કે પ્રત્યેકોમાં કર્વાય પણ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો નથી. આખી નવલકથામાં સ્ત્રીપાત્ર એકાદ બે આવે છે અને તે પણ ક્ષણભર— એટલે સ્ત્રીપાત્ર વચરની કદી લગાય એવી આ નવલકથાને તેણે રફીન ઉપર એવાજ રૂપમાં ઉતારવાનું સાહસ કર્યું છે અને એ સાહસ સફળ થયું છે એમ આપણે ભાવીએ કીએ. આ કારણથી મને તો નમે All quiet નવલકથા વચિ અગર તેની રીધ્મ જુઓ—તમારા મનજ ઉપર એકસરખી છાપ પડે છે.

રિધ્મમાં લગભગ બધાજ પાત્રોમાં ૧૭ થી ૨૦ વરસના જુવાનીપાસેને પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. પાત્રોનો પસંદગી કરવામાં પણ અસાધારણ કુશળતા વાપરવામાં આવી હતી. પોપની જુમિકા ભજવવા માટે ૨૦૦ ઉમેદવારો તેવા હતા. તેમાંથી એકની પસંદગી કરવાનું કામ કેટલું વિકટ છે તે સહેજે કમનજ યામો.

A Scene from "ALL QUIET ON THE WESTERN FRONT"
UNIVERSAL SUPER-PRODUCTION

એક કરાએટ એલ ધ વેસ્ટર્ન ફ્રન્ટમાં એક દૃશ્ય.

અન્ય પાત્રો અને સલાહકારો તરીકે રશીયન રાજકુમારો, જર્મન ડ્યુક, સિટિય સરકર અને નીકા-સેન્યર્ગ કમીયન બોમ્બરનાર માયુસેલ લાગણમાં સામેજ પાત્ર લીધેલા જર્મન સેનિંગીની એક દુકાની, અમેરિકન સરકારની એક દુકાની, ફ્રેંચ, જર્મન અને રશીયન માણ સેનિંગી વગેરેની મદદથી આરિધ્મ ઉનારવામાં આવી છે.

મુખ્ય સલાહકાર વામવત મેાર્કાઈ ૧૮૧૪થી ૧૯૧૮ મુખી લાગણમાં સામેજ હતા.

આ શ્રીલમ હિતારવા માટે હોલોવુડની દક્ષિણે ૩૬ માઇલ દૂર પાસિફિક મહા-સાગરને કિનારે બાસ્ટોઆ અને લાચુના વચ્ચેનો ૧૧૦૦૦ એકરનો પ્રદેશ નિયત કરવામાં આવ્યો હતો. ૨૦૦ એકરના વિસ્તારમાં લગભગ ગેલન તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું.

શ્રીલમ માટે તૈયાર કરેલા લગભગ કેમ્પમાં ૫૦૦ લડાયેલા, અમલદારો અને બીજાં મા-ને રાખ્યાં હતાં. બસીલ, રીમ, તોપો વગેરે લીધું તે તાત્કાલિક લગભગના ચિતાર

ગણવા યોજવામાં આવ્યું હતું. રાત્રિએ ચાલની લગભગની શ્રીલમ હિતારવા માટે ૫૦૦૦૦ મા-ખુસોના, શહેરને પૂરે પડે એટલા વીજળીક બનના રિયાલો ગોળ્યા હતા.

દારગોબાની સામગ્રી પણ લગભગની પેઠે ગોળવી હતી. બેન્જિ, સુંગે, બધુજ સ્વાભાવિક રીતે હાડતુ પડ્યું હતું ૨૦૦૦૦ રતલ નેટલો ફૂલ કાઢે પાછડર અને કાઢે ચાપ એવા પાછડર વાપરવા પડ્યો હતો અને ૬ ટન નેટલો ઢીનેમાંછટ વપરાયો હતો.

નાના, મોટા મારીને ૬૦૦૦ યોંગ ફેંડાલા દના અને ૧૫૦૦૦ નેટલા નાના બોંબો સગમી હાથા હતા. બુદ્ધી બુદ્ધી પ્રખળતા માછ સંનિશ ૧૨ ચત્રિકે તોપો લઈને લગભગમાં લાગ લેવા સંજ્ઞ હતા. ૨૦

A Scene From "ALL QUIET ON THE WESTERN FRONT" A UNIVERSAL SUPER-PRODUCTION

એલ ક્વાયેટ એલ ધ વેસ્ટર્ન ફ્રન્ટમાં એક દ્રશ્ય.

જર્મન હોલીવુડની એક બેટરી સાથે લગભગ બન કરાવતી હતી અને એ હોલીવુડની સાથેની હતી શેલ (ગોળા) અને ગોળીઓનો સાચો અવાજ બાવી રોકે તેટલા માટે દરમ લેવાની વખતે સાથે શેલો ફેંડવી પડી હતી અને એ બોમ્બમાત્ર કાંધમાં અત્યંત આવચેતી લેવી પડી હતી.

હુકામો લગભગના આબેહુમ ચિતાર આપવાને માટે એક સારું એવું અથવા તો ખરબચેમ રજુ મેંદન ગોળવવામાં આવ્યું હતું અને શિલમ ભેવા પછી આપણને લાગે છે કે આપણે કૃત્રિમ સુદ ભેવા વધી પણ સાચેજ સુદ ભેદએ હોએ. શ્રીલમમાં ખતાવાયેલ દરમ સ્વાભાવિક લાગે એથી બીજી વિશેષ સફળતા છે હોય શકે ?

CPસંહાર.

આ સેખ પૂરો કરતાં પહેલાં બે શબ્દો કહી દઉં
All goods ની શેખ મહાન છે આશ્ચર્યજનક છે.
અદ્ભુત છે, પણ All goods ની નવનયા એ
ધીરે વિશેષ છે, એક અદ્ભુત છે તો બીજી ચક્રવર્તી
છે, એક આશ્ચર્યજનક છે તો બીજી આશ્ચર્યની પરિ
શીમા છે.

એક દરખાશ છે, બીજી શબ્દચિત્ર છે દરખ
ચિત્ર મને તેમજ પ્રેમજ હોય, રસભાવિક હોય, ભાવ
પૂર્ણ હોય, છતાં રીઝવિય અગ્રિમ જાણુ પડે છે.
અને આ શબ્દચિત્ર તો એમજ પરિપૂર્ણ છે કે શબ્દ
ચિત્ર વાંચ્યા પછી દરખચિત્ર ભેવાની અદર રહેતી નથી
આ શબ્દચિત્ર એટલું તો ભાવથી, સરળતાથી અને

અને સ્વાભાવિકતાથી દોરાયુ છે કે એ વાંચની વખતે
તમે શુદ્ધતા મેલનમાં હો એમ તમને લાગે છે. ભાષે
જર્વાજ ભાષકર દરમો વખતે સમુખ આવી ખર્ચે
શર્પ છે એમ તમને અનુભવ માથ છે પુસ્તક વચિ-
તારને પરિણામ પણ એના જ રસમાં આવે છે અને
થોડા દંડમાં સુધી તો એ બીજી રજીમેતાનનાં અભિ
કરજુ દરમોની છાપ તેના મનઃકર્મમાંથી ભૂસાતી નથી

આમ દરમો-સાથે સૈનિકની મનોદશા-નિમિત્ત
પાછળ રહેલી તેની યાતના અને તેને બગેતી જે
વિષિત મનોદશા-તેનો ખ્યાલ દરખચિત્રમાં અર્ધ
પ્રમાણમાં આપી શકાય, તે માટે તો શબ્દ ચિત્રજ
નેત્ર ભેખએ અને આ નવલકથામાં એવા કેટલાંક
શબ્દચિત્રો છે કે જેની ભાષુ 'સર્ગપું સાહિત્ય' ના
વાચકોને પહેલી તકે કાવવાની ખારી ધ્રુવજ છે

સર્ગપું સાહિત્ય

સાદીકતું નવું પુસ્તક-પ્રકાશન

'વેપળ પ્રાજ'ના સંવર્ધની ઠરીકે હળવા પાચનના રોગોનો તેમજ પિંડ પાચકોના ભજીયા કષ્ટેશ
શી સહીશના વાંધે નીકળતા આ નવા પ્રકાશનમાં પહેલાં બે પુસ્તકો એક વિશિષ્ટ છાપ પાડે છે
શી 'સાહિત્ય રિપ' તેને રિપે સેખ જ કહે છે કે 'સેખા વર્તમાન વસ્તુ કોટિનાં સેખકે ના અને
અરો મોક્ષિક લેખોનો સમૂહ હોય છે, અને નવું હળુ શાહિત્ય હોઈ નથી પણ અંધગોષ્ટિ
પિંડ સાહિત્ય હોય છે લેખોની પસંદગીમાં કથકચક્રે મળતા શાવકપદ્ધતિ વિશેષ
છે, અને વિના સકાંચે ભાળ, શુભા, વર્ધ, કે સી-પુસ્તકના હાથમાં તે મૂવી શકાય તેવું છે'

પહેલાં ત્રણ પુસ્તકોના જ લેખકો ભુએ

રવિશંકર રાવળ, અયોધીન્દ્ર દવે, હનનભાઈ રાધા, મનસુખજીભાઈ મહેતા નાનુભાઈ દવે, બુનીયાદ
નવનિર્માણ રાઈ, હનુભાઈ સારિશ, રેશમજી પરમાર, ચણીવત પટેલ, ખનરાઈ રિખાડી, નરેન્દ્ર
વોમાનાથા અદ્રકાન્ત મુલવિયા, અવનસાચ રાઈ, પીલિનીચંદ્ર, નર્મદાશકર દિવેદી, વિમલ, કાન્તિ
ભેરી, સારી, પેતે અને પેલી રિખાઈ, 'મેધવેશી' પાના કલ્યાણ-લેખક 'શુભા' જ -

દર પખવાડિયે ૦-૪-૦

એટલે જોશમાં પેરો વાર્ષિક લગભગ રૂ ૫ પરદેશનાં રૂ ૧૫ પણ આનાના રૂ ૨૦ મેલવી નમૂનો મનાવી
અભિલેખના કૃપા શહેરોમાં ફેરીવાળાં પાસેથી લઈ તેલે રુપને પર નવીરના પુસ્તકોલ પાસે મળે.

સર્ગપું સાહિત્ય

૦૬ ટેમ્પરેરિસ લેઈન કોલ

સુમાઈ, ૧

ગુણગુરવી ગુજરાતનું સર્વોત્તમ માસિક

નિયમિતતામાં આવેલું

વાર્ષિક રૂ. ૦-૦
ઉપર પાનનું
વાંચન

ગુણસુંદરી

૧૫૦ ઉપરાંત
ચિત્રો

તંત્રી :
જયકૃષ્ણ ના. વર્મા

આસ બાળવિભાગ પાસે
ચર ચલે છે.

ઉપરાંત :
પરેશ હ. શુક્લ

આ ઉપરાંત આસ વિષયના પ્રેરક લેખો, બહુતા રવિ-લેખોના સંસ્કરણો, સુંદર અને રસિક નવલિખાઓ, આદ્ય નવલકથા, જગની શ્રી પ્રકૃતિના સમાચાર, એ ઉપરાંત હિન્દની રાષ્ટ્રીય ચળવળમાં હિન્દની મુદિલાઓ આને જે સર્વોત્તમ શક્તિ આપી રહી છે, તેની સવિસ્તર માહિતી આપતી માસિક સમાલોચના, અધ્યાત્મિક ચિંતો, વર્તમાન વાર્તાઓ, મહિલાઓ, દીપોત્સવો અને બાળકો અને એ ચર મુખ્ય એક ઉપરાંત રૂ. ૧-૮-૦ ની કીમતનું ઉપરાંત જેટ પુસ્તક આપવામાં આવે છે.

લવાજમ હિન્દ : રૂ. ૪-૪-૦

પરેશ રૂ. ૫-૧૩-૦

ગુણસુંદરી કાર્યાલય : ૧૦૪, ગીરગામ બેકરોડ, મુંબઈ-૪.

અમી સ્વ. પતિચીના સ્મરણથી
 ધી કર્ણકે મુઠા લી મમાને
 હી - - - - -

પુરુષ કે પ્રેમદા ? -

—એક ભેદશી ચમત્કારિક કાળી પોલિસની નવલકથા—

લેખક

ડા. ધનમકર હીનાશંકર ત્રિપાઠી

સાં જનો સમય છે; ધર્મનારાયણ આખા
 દિવસની મુસાફરી પૂરી કરીને પોતાનાં
 સોનેરી કોરચો સમેટી સેવા અરત યવાની તૈયારીમાં
 છે. આ પવનની લહેરો વાતાવરણમાં ફેલવા રહી છે.
 ભદ્રપુર નગરના સિમાડા ઉપર આવેલા એક
 ભંજામાં આ વખતે એક વૃદ્ધ પુરુષ બારીએ બેસીને
 સાંજની કુદરતી શાંતિ નિહાળે છે—આ પવનની
 મજા ભોગવે છે.

એજ ભંજાના એજ ખડમાં વચ્ચોવન્ય
 ગોળ ટેમણ આગળ એક છુરશીમાં બેસીને એક
 ખૂનસુરત કુવતી ભરવખમ કરી રહી છે. આ વૃદ્ધ
 પુરુષનું નામ નવનીતલાલ છે. કુવતીનું નામ આશા
 છે. આશા નવનીતલાલની પુત્રી છે તેની હંમર
 વીસથી વધારે નથી.

હરોઈ માણસ આજના મરેલા તરફ જોઈને
 અત્યારે કહી શકે કે, તે ગુસ્સામાં છે તે ભરતકામ
 કરે છે ખરી, પરંતુ વયમનિયમાં ગુસ્સાખાજ
 નજરથી તેના છુદા બાપ તરફ જોવા કરે છે. વૃદ્ધ
 તરફ જોવાને પણ અત્યારે એમજ કાણે કે તેનું

તિવ કુમારપુત્ર છે. પુત્રનુંમાં સાંજનો દેખાવ તે નિહા
 રહ્યો છે. તોપણ ધરીએ ને પત્ની પોતાની પુત્રી ત
 તે ભયભીત નજરથી જોતો રહે છે, અને જ્યાં
 જેની નજર એક ઘાવ છે કે—તરતજ તે જુદા મે
 ફેરવેને બારી બહાર જોડા રહે છે.

આ બે આમ કેમ કરતાં હશે ? બેઠક, એ
 બેઠક ધીરે ધીરે વાંચેલા સમગ્ર પુસ્તકો

આ પિતા-પુત્રી આમ કુમારપુત્રી લાલના
 હતા તેવામાં એક મોડે બારી ખખર બા
 “જમવાનું તૈયાર છે છ”

આશાએ ભરતકામ ટેબલ પર પડામુ પુર
 જોતી ખસેડી અને છછજાટ કરતી તે ચાલી ગા
 વૃદ્ધ જમીનદાર નિસાસો નાખતો ઉઠ્યો અને ધં
 ધીરે તે પણ જમવા ગયો.

જમ્યા પછી આશા તે ઝોરકામાં વૃદ્ધ
 સાથે આવી નહીં. એક આરામ ખુટકોમાં પણ
 તે બોલ્યો “આના મિત્રજ પર છધરતો કે
 હતરો ?” થોડી વખત ચિંતારવન બુખમ
 સમ્યા પછી તે બગાડવા લાગ્યો “જમો બેનમા
 એકે હરે અઢીવી માંથા જનુ જોડેલે ૨

હાવામાં સાથે નદિ રહેવાય પણ...” તે પાછો સુખ થઇ વિચારમાં પડ્યો.

આતમ પુરુષીમાંથી ઉઠીને તે કમો થયો અને અહીં તહીં ધીમે ડગલે ફરતાં કહેવા લાગ્યો: “પણ હું સામાટે જાઉં છું તો કદાપિ અહીંથી નહીં જાઉં એને જ કાઠી મૂક્યા વિના છૂટો નથી! જે બની ચુક્યું છે તેનો અશ્વસાન કરવો નહોતો; પણ બાધિયતી દેશન દુર કરી નેપથ્યે.”

જારી તરફ ઉભો રહી આગ્રાજ તરફ જોતો તે બોલ્યો: “ઓ પ્રભુ! મારી આ હાથ તો હા માટે કરી! મારા નાભિમાં યું સુખ લખેલું નથી? અરે! હું કેમ જ હોત; મરી જ હોત, મહુરી કરીને જ પેર લારતો હોત તે જલ્દી સાઈ થાત! પુણી પુણી આ જનમલમાં જલાનમાં નખો આ જમી સાહેબી! પેણે! પેણે! પેસાવણાને ‘ટફું કુખ છે તેટલું મરીખતે નથી!’”

તે ઓરડામાંથી નવનીતલાલ બહાર જવા ગયો. ચંદ્રમાએ હવે અન્યથાનાં સાર કરી દીધાં. પવન જોસનું પ્રકાશ છે. તેના ભેરથી જરૂરી પ્રજા હાલે છે. કસાક સુધી જંગલના ચોમાનમાં તે ફોં. એકલામાં એકાએક આદ્યતિ પ્રકાશ મંત્ર પડ્યો. અંધારૂં થઇ ગયું. પવન પુનઃ વાવા લાગ્યો. આગાધમાંથી વીજળા ચમકાર અને વાદળોનાં ઘેરો મગગટ થવા. લાગ્યા-પેદીક પગમાં વરસાદ પુટી પડ્યો. ધોધમાર સખત વરસાદ!

નવનીતલાલ, મંડળમાં પાછો ગયો અને આતમ પુરુષી પર બેસી રહ્યો. પણ તેને એનું મંત્રું નહીં. હવામાં ઘરતી પ્રેસરી ગઇ છે. વરસાદને શીથે જમીન પસળવાથી એક જાલવી મહુરી સોડમ આવવા લાગી છે. હરોહરના દિવસે ઉગાટ ચાન

રઈ જાય; પણ નવનીતલાલ બેરમણો: “હા! માં દિવ જે આશામ શોધે છે તે ક્યા છે? હવે તે આ છત્તરમાં તે આશામ—”

“હં: હં: રસનામાં પણ નહીં મજે! હા હા—” મહી તેનું અધુરું વાક્ય પૂર કર્યું.

નવનીતલાલે ચમકીને આસપાસ જોવા ચાલ્યું તે પુરુષી પરથી સફાતો ઉડ્યો. જુલુ છે તે ઓરડાના ઉંચા પર એક ઓ ઉભો છે. એ શીને જોઈ જા છુટો ચમક્યો!

પ્રેણ હું છું? આ જાગતીમની બચાવ રાને હું અહીં આવી! —”

વરસાદમાં જોની ક્યેશ પોતાનાં વંચ ખંખેરી તે જો તેની નજરી આવતાં બોલ્યો. “હા! જમીન દાર સાહેબ! હું હસખતી! તમને હસવના આવી છું!” તે વેળા તરફ આંખિમાંથી આજ વરસાવની હોય એવી હમે ટંચર ટંચર નેપ રહી!

“ઓ મલા! મને ન સતાવ. હું જતી રહે.”

“આપું છત્તર હું તમને સતાવીશ. જે આશા તમને નેપથ્યે છે તે નહીંજ આપું, સમજ્યા!”

તે ઓરડાનાં મોળા ટેબલ નજીકથી પુરુષો. તે જુદા પાસે ખમેરી લાવીને, હુંહ તેમાં નિરવિ બેઠી. તે એક વાધેક ઉમ્મરનો ઓ છે. તેના ઘરિતી અવલોકા મરાવલાર છે. તેના મહેરા ઉપરથી અને આંખો ઉપરથી હરોહર હલી સો કે તે એક મજબુત ચનની આલાક ઓ છે.

તેને પુરુષી પર બેઠેથી જોતાં તે વહે આતમ પુરુષીમાંથી ઉઠવા કાશિય કરી. તે જોએ પોતાની હાથથી તેને અડાવીને કહ્યું: “સખર! મારી વાન સાંખળી દેશ—”

‘તારી વાત ! તું બીજા શું કહેવાની છે !
બ્યારે ને ત્યારે બમ એકજ વાત કહેવા તું આવે
છે ! !’ કંઠાળાબરેલી રીતે તે વૃદ્ધ બોલ્યો.

“એક, મારે એજ વાત કહેવાની છે. મને
શ્પીઆ જોડજો છે.”

“શ્પીઆ ? શું મને તું વિગતો નાખત મારે
છે ! ! જા, નહીં આપુ કોઈથી નક્કીતલાલે
જવાબ દિયો.”

“જુદાંજી !” કરશમી બરેલા અવાજે હૃદય
બેબી જો આનાકાની કરીશો તો હમણાજ આશા
પાસે જઈ ફક્ત એકજ શબ્દ કહીશ અને એ પછી
શીમાન ! તમને ઇશ્વરું મારે પડી જશે ! સમ-
જન્ય છે ?”

“એ ન કાન ! કીમેથી બોલ કીમેથી—”

“શ્પીઆ આપો છો કે નહિ ?”

“પણ.....”

“શ્પીઆ આપો છો કે આશા પાસે જઈ ?”

“જમ મારી કે, મારું પાતું તારી સાથે પડ્યું !

ધીમી પડ, અને શ્પીઆ લઈ ચાલીથી જતી રહે !

આરામ ખુશીમાંથી ઉઠીને તે એક તિનેરી
પાસે થયો અને તેમાંથી થોડીક તોટો કાઢીને તેણે
હસના કાથમાં મુકી. તે તથાની તે નોટા ફેંચી દેતાં
બોલી: શું બચે જ નહીં ચાલે—”

“ત્યારે કેટલા જોડજો છે ?”

“પુરા પાંચસો.”

“લે, બાળ તારું મોડું !” એમ કહીને તેણે
વધુ તોટો તેને આપી. જમીન પરની મોટા અને બા
વધુ નોટા એકઠી કરી પોતાના ખિરસામાં મુકીને
તે સ્ત્રી ઉભી થઈ અને હવે ફરીથી મળીએ ત્યાં
મુધી ‘જમ જમ’ એમ કહીને તે આપતી થઈ.

“સત્યાનામ જાને તારું મો બજા !” એમ
જમડતો આ હુદી જમીનદાર એક કોચ પર માથું
નીચું નાખીને પડ્યો

વરસાદ વરસે છે. માનવીજ ચાલુ છે. રસ્તામાં
કોઈ માણસની અવરજવર નથી. રાત્રીનો મધ્ય અંધ-
કર ચારેપાસ બિદામણાપણુ ફેલાતી રહ્યો છે.

મધ્યરાત્રિ થઈ તે વેળા તુલનીતલાલના બગલાં
આગળ જો કોઈ ઉભુ હોત તો તેના સાંમજવામાં
કાંઈ વિચિત્ર વાતો આવી હોત. પણ ત્યાં જહારના
શામમાં કોઈજ ઉમેરું નથી.

એ મકાનમાંથી કાઠજુદી બરેલા અવાજ મંભ-
જાયો “કીમરને ખાતર મને મારી નાખો નહીં,
દયા કરો, બરેરે ! નિર્દેપના સોદીમાં તમારા હાથ
.....ના.....ખર.....રો.....એકાદ ! ...”

એ શબ્દો પછી કોઈક જમીન પર પડ્યા
પડ્યુ હોય એવો ધ્વનિ સંભળાયો. એ બદ કોઈ
હજમ હજમ દોડી આવું મંભજાયુ

અને પછી એ મકાનમાં ચૂપજીવી પથરાઈ રહી.
જહારની ચાલવીજ અને વરસાદ વરસેલા
ચાલુ છે. આસપાસ કોઈ એવું નથી કે-જેને આ
જંઘલાની અંદર શું બન્યું તેની ખબર હોય !

શું થયું હશે ? ધનશંકરે રોનો હશે ? દોડી-કોણ
મથું હતો ?

સહશર પડતા બંધવાના નોકડા ચાકરો જાગરા
ત્યારે તેઓમાં ખગલગાદ થઈ રહ્યો.

જમીનદાર નક્કીતલાલનું પૂત થયું છે ! તેની
લાલ દિવાનખાનામાં પડી છે. તેના પેટમાં ખંજર
બોંકાયેલું છે. તેના હાથમાં કોઈ સ્ત્રીના વળ છે.
તેની નજદીક સોદીતું ખાખેલીયું બરાડું છે. હર-
કેઈને આ દેખાવ જોતાં કમકમાટી ઉપજે !

નોકરો ફક્ત તે ખૂનથી મલરાયા નથી. નવ-
નોતલાલની પુત્રી આશા શુભ થઈ છે ! તેને પતો
નથી ! !

શું પિતાનું ખૂન કરી પુત્રી નાસી ગઈ છે ? !

ચિંતાચતુરનો અભિપ્રાય

“ ખુની કોઈ સ્ત્રી નથી ”

ભદ્રપુરા પોલીસ ખાતાએ ખૂનવાળી જગ્યાએ
તપાસ ચલાવી. નોકરોને પૂછપરછ કરી અને
આખરે એમજ નિષ્પત્તિ કરી લીધી કે, નવનોતલાલનું
ખૂન તેની નાસી જવા દીકરી આશાએ કર્યું છે.

પોલીસ ખાતાને આ શક સાવચાતી મારણે ખુશ
હતા. નોકરોને પૂછવાથી જણાવ્યું હતું કે—તે રાત્રે
ખૂન થયું તે આખો દિવસ પિતા—પુત્રી વારંવાર
હાથપાંચ કરતાં હતાં. બન્નેએ બગેરે અને સારું
દેહની રક્ષા મુજબ હસી ખુશીને વારો કરતાં ખાધું

હતાં મધુ, ચૂપચાપ ખાધું હતું. સડવાનું મારણ
નોકરો સંમત થકયા નહતાં; પણ નવનોતલાલ ધણી
વખત એમ બોલતો સંભળાવેો હતા કે “ મારે તારું
કામ નથી. હું વાંત્રીઓ રહી હોત તો દીક યાત્રા ”
આશા પર શક સાવચાતું આ પહેલું કારણ.

જો ખંજર નવનોતલાલના ચેટમાં ખોસવામાં આવેલું,
તેના ઉપર આશાનું નામ હતું આ બીજું કારણ.

મરનારના હાથમાં એક બીના વાગ હતા તે
આશાનાજ હોવા જોઈએ એમ પોલીસ ખાતાને
શક ઉપજ્યો, એ ત્રીજું કારણ.

આશા નાસી ગઈ, એ ચોથું કારણ

અને છેક છેલ્લું પાંચમું કારણ એ કે—જો દિવાન-
ખાનામાં મરનાર પડ્યો હતો, તેમાંથી એક ચીમજા-
યદી મોટેથી ચિટી મળી હતી. તેમાં લખ્યું હતું કે:

“ મારા ઉપર જે તહેમત મૂકે છે તેથી હું અજાન
ચાઉં છું. હું ‘ચલતલ’ કરવા માગતી નથી, તમારા
ઉપર મને વિશ્વાસ નથી. મારી ખાતર તમે તો
વાત છૂપી રાખો, એમ હું ઈચ્છતી નથી. અને
તમારી પડવા નથી.
શ્રી. આશા ”

આ ચિટી ખૂની તરફ આશાને હાથવજર
મુખ્ય પુરાવા હોવાનું પોલીસ ખાતાએ માની લીધું છે.
આસપાસ ભયાં બની શકે ત્યાં માણસો દોઢા
વીને નાસી જવારનો પતો મેળવવા પોલીસ ખાતાએ
પ્રયત્નો કર્યા છે પણ તેના પતો મળ્યો નથી. આખો
દિવસ પસાર થઈ ગયો છે.

ભદ્રપુરા રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર સાંજના સ્વત
વાગ્યાને શુભારે પોલીસ ખાતાના વડા ફરેલો હતો
તેનામાં અમદાવાદ જતી ટ્રેન આવી પહેંચી. સહેજ
ઠોનકતી ખાતર તે અમલદાર ટ્રેનના ડબ્બાઓ
તપાસતો હતો; તેવામાં અચાનક પહેલા વર્ગના
ડબ્બામાં એક શુદ્ધને જોઈને તે બોલી ઉઠ્યો:

“ એહો મિ. ચિંતાચતુર ! આપ આ ટ્રેનમાં
ક્યાથી ? ”

જેને સંભોધીને પોલીસ ખાતાના વડાએ
સવાલ કર્યો તેણે જવાબ દીધો, “ મોપરા મેલો હતો
ત્યાંથી પાછો અમદાવાદ જઈ છું. ”

“ કોઈ ‘પેલ’ માં શકાયલા છે કે ? ”

“ ના હમણાં જવા આરામ છે— ”

“ ખસ. ત્યારે અહીં કુતરી પડે. ” એમ
કહીને તેણે ડબ્બાનું ખાતરું ઉઘાડ્યું અને તેનો
કાચ એંચીને બહાર આવવા દબાવ્યું કર્યું.

“ પણ તમારો મારો વખત શા માટે ગુમાવે
છો ? ”

‘નકાઓ નથી. મારે તમારી સલાહની જરૂર છે. બસ, ચાલો ને ચાલોજ.’

‘ઠીક, બાઈ, આવા આમદ આગળ ! સાચાર ! એમ કહી તે હજીમાંથી બહાર આવ્યો તેની પાછળ એક યુવક પણ તેની ‘એમ’ લાગેને બહાર આવ્યો.

લીચક ! આ વિદ્યાચતુર મેણુ છે ! એ યુગ-રાતનો એક બાહ્ય દરિકરીય છે; અને મોટા મોટા ગુનાઓમાં પોતાના ‘સુદ્ધિબળથી’ તેણે અર્ધ-ગુણેયોને પકડી પારખા છે. તેની સાથેના યુવક તેનો સાથીદાર કિશોર છે. એ છેલ્લો વિદ્યાચતુરની ‘નાની પ્રતિમા’ રૂપ કહીએ તો ચાલે. આ જુગલ જોડીનાં પરાક્રમે, સાહસકર્મો વગેરેથી અબજ હોષ, એકું ગુનજાનના કાળેજ ટાઇ દશે.

ભરપુરનો વડો પોલિસ-અમલદાર આ સમયે દરિકરીયને બહુ સારી રીતે જાણે છે. નજનીતલાસના ખૂનની શોધમાં દરિકરીય વિદ્યાચતુરની સલાહ લેવાનો વિચાર અચાનક તેને જોતાજ સૂઝવાથી અને દરિકરીય અત્યારે ટાઇ રેસમાં રોકાયેલો ન હોવાથી તેણે તેને ભરપુર ખાતે ઉવારી-લીધો છે.

એક ઘોડાચાલીમાં બેસીને આ ત્રણે જણુ નજનીતલાસના અંતરા આગળ આવી લાગ્યા.

અંતરા આગળ પોલિસ-પકેસો જોઈને દરિકરીયે પેતાના સાથીદાર વરે અર્ધસૂચક નજર-કરી, એટલે તે બોલ્યોઃ “મને ખાતો પાંચ વહેમ દતોજ—” દરિકરીયે તરે અગિયો અરકાદી. સાથીદાર ત્રણ વધ ત્રણ.

-તેઓ સંવશમાં ગયા પોલીસ ખાતાના વગર

ખૂન કેવા મંજોરમાં થયુ; ખૂની મેણુ છે; પોલીસ ખાતાએ પૂછપરછ કરી થી થી માહિતીઓ મેળવી છે; એ બધી હકીકતનું ખ્યાન કર્યું ને ચિંતી મળી; આવી હતી તે દરિકરીયના હાથમાં તેણે મૂકી.

“ઠીક. એ મારી પાસે રાખું છું.” દરિકરીયે તે ખિસ્સામાં મૂક્યા બાદ આસપાસ અવલોકન દર કર્યું. પોલિસે બધી વસ્તુઓ હજી નેમતી તેમ રાખી હતી. દરિકરીયે સાથ પર વાંકા વળાને તેના હાથમાંના વાળ લઇ લીધા. તે તરખ દત્તા. ચોકજુ દત્તા; લાગા દત્તા. એ બાદ તેણે લાકડાં જાંબમાંથી ખજર બેચી કાઢ્યું. તેના હાથપર કીમતી હીરા જોડ્યા દત્તા. વચ્ચેવચ્ચે “આશા” નામ લખેલું હતું. મરનારની આસપાસની જગીર તરફ નજર નાંખી, તે એક બારી આગળ ગયો ત્યાંથી તેણે બહાર કૂદકો માર્યો. જમીનપર ઝાંઘના પત્રમાં ખૂન બારિશકથી નેમ્યાં. બારી વાટેજ તે કિનારખાતામાં ખાંડો આવ્યો.

“તમારે ત્યાં ગઈ રાત્રે ખૂન વરસાદ પડ્યો લાગે છે ! ઓપરમાં જરીકે નહોતો.” દરિકરીયે કહ્યું.

“એ, બહો તો ઘાંબાર વરસાદ પડ્યો દત્તા !” પોલિસ-અધિકારીએ કહ્યું.

“ખૂનીનાં પત્રમાં તેરીજ ચોદા થયું ! જુસાઈ ગયા છે, પણ ચિન્તા નહીં. ૪૮ કલાકમાં હું ખૂન કરનાર મેણુ છે તે કહી આપીશ.”

“ખૂની આશા છે એમાં તો શક જ નથી.”

“નહીં તે બહુ તદ્દન બિનગુણેમાર છે !”

દરિકરીયનું આ કહેતું સંલગ્નને પોલિસ અધિકારી તેમજ કિશોર બંને ચોક્યા.

“શું તમે પોલિસ સોમા નિર્દોષને ગુણેમાર

કર્યા બેસાડીને જ તોમના મેળવો છો કે ? ”
ઠીકઠીવે પુછ્યું,

“પણ પુરાવાઓ તો તપાસો ?” સહેજ
મિદાઈને પોલિસ અધિકારી બોલ્યો,

“તપાસના અને તે પછી જ હું એમ
કહું છું.”

“પેશો ચિટી ?”

“એ આશાએ પોતેજ લખી છે, એનો શો
પુરાવો છે ?” અને આ બાબત મોજેજ તેણે તે લખી
છે, એમ શા ઉપરથી તમે કહી શકો છો ? ખીણ
કાંઠા બાબત સંમંથી તે કેમ લખાઈ નહોત ?”

“વારુ, પોલિસ-અધિકારીએ વધુ કબીલ
કરવા માંડ્યા.” એ નાસી ગઈ એ તો પાકો પુરાવો
મોતે ?”

“એ તો એક સામાન્ય ફનીલ છે.” ઠીકઠીવે
કહ્યું. “કાંઠા ખૂન થાય ત્યારે નાસી જનાર પર એ
કાંઠા પહેલો રાક લાવે; પણ મિત્ર ! જેના તરફ
કેસનું ધ્યાન ન હોય તેના ઉપર શા માટે રાક ન
લાવેલો. કિશોર ! તને યાદ છે આપણે ઉડતો ‘કેસ’
જેમાં આપણે તપાસ કરી આવી.” ઠીકઠીવે
સાતના સોથીધરને પુછ્યું.

“હાજુ, જે સીએ પોતાની કામતી બંધાડીઓ
ચોરાવાનો શક પોતાના ડોકર ઉપર આપ્યો હતો,
તેનોજ પુત તે ચોરી જનાર હતો એમ આવે
સાબીત કરી આપું હતું.” કિશોરે કહ્યું.

“આમ પણ બને છે, માત્ર મિત્ર !”
ઠીકઠીવે પોલિસ-અધિકારીને કહ્યું. “આથી જેના
પર કોઈનો રાક નથી જવો તેને હું આ ઘણલામાં
ખુની કહું છું.”

“એ કાણ છે ?”

“હજુ પુરતી તપાસનો જરૂર છે; પણ તમારી
જાણશા ચાલત કરવા હું કંઈપણ કે ખૂની કાંઠા
જોરાત નથી.”

“શું ? ખૂની કાંઠા જોરાત નથી ?”

“બેસો. હું સમજાવું.” ઠીકઠીવે શાન્ત રૂરે
જવાબ દીધો.

ખાનીની શુભવચ્છું હરેલી નિશાનીઓ.

ઠીકઠીવે અને પોલિસ-અમલદાર એક કેમમાં
બેઠા. ઠીકઠીવે કહ્યું. “ખૂનીએ કાંઠાપણ સી સામે
જાઓ રાક કરેલો છે. તેથી આપણને દોક સી
ઉપર વહેમ જાય; પણ ખરી રીતે તેમ બન્યું નથી.
જુઓ, વાઝા, મારનારને અંગ્રૂડે બાંધવામાં આવેલા
હતા. સી સામે ઘડ કરેલો; માટે તેમ કરવામાં
આવેલું છે. નથી, આ પ્રમદા જુઓ, વરસાદને લીધે
એ કે તે ખુલા નથી પણ પુરુષના સ્કીપરનાં એ
ચિહ્ન છે.”

પોલિસ-અમલદાર શ્રી શ્રી બેસી રહ્યો. ઠીક
ઠીવે બાબત. ચક્ષુઓ : એ રેલીપરમાં પણ સફાઈ
વાપરેલી છે, એ રશ્મિ પર ખુદ મરનારના છે.”

“દે ! શું ખૂનીએ તે પહેરેલા ?”

“મને તો એમ લાગે છે. આપણને ચાંચમાં
નાંખવા આ કારીગરી કરવામાં આવી છે ! ખૂની
આવાક અને હોકમતજાન છે તે સી નથી, તેનું
એક વધુ કારણ એ છે કે, મરનાર સાથે તેને કંઈ
કંઈ યદ છે. એ સી હોત તો આ હુકા પણ જોરજબર
મરનારે તેને જરૂર કંઈકાવી નાખી હોત; કદામ ધકો
મારીને પાડી નાંખી હોત; પણ તેના કાંઈ નિશ્ચય
નહો હોવાથી ખુની મરનાર કરતાં વધારે બળવાન
હોવો જોઈએ.”

ટીકડીવે ઉઠ્યો. તેણે દિવાલ પગની ધડીઆળને ચાવી આપી તે ધડીઆળમાંથી બારણું ટોડતા વાગ્યા. "મારા વડાલા મિત્ર !" તેણે સેપિસ અમલદારને કહ્યું : "જૂનીની હુઆઈ સમગળ છે ? કહો તેણે તજ ઉપર મૂક્યો છે. પણ ક્યારે ! બાર વાગવાના હતા ત્યારે ! એટલે કે ખૂન બાર વાગે થયું છે પણ કહો જલ્દી વેદફને તજ પર ફેરવી દેશમાં આવ્યો છે અને ધડીઆળ બંધ પાડવામાં આવ્યું છે. "

"વાદ ! મામલો ગુંથવજુ ભરેલો બન્યો જાય છે ! "

"એક સ્ત્રી એકાદમાં આવેલી છે." ટીકડીવે આમતેમ કરતા અને અદીનદો લેવા કહ્યું "પગ જૂની આવનાં પહેલાં ! રૂબીનાં પગલાં પ્રવેશ હાર-મંથી જાણ્યા છે. તે સ્ત્રી બારી તરફ ચલ નથી. જૂની બારીમાંથી ફરો મારી બદારની લીની જાળી-નમાં મળે છે અને ત્યાંથી વળા પાડે અંદર આવેલા છે. હાલ બારી મારફત આવેલ દોષ અને ખૂન ક્યાં બાદ તે બારી વારે જ નાકી મૂવે દોષ. જુઓ સ્ત્રીપરના યોગ્ય પગલાં બારી તરફ જાય છે અને ત્યાંથી પાછાં મરનાર પડ્યો છે તે તરફ આવે છે. આ સામસામી નિહાનીઓ જૂનીની કીલયાસ બનાવી આવે છે. "

"તમારું કહેવું વ્યવસ્થા જણાય છે." સેપિસ-અમલદારે ટીકડીવને કહ્યું "પણ એ જૂની જોળ દશે ? "

"ધારે ધારે આવ્યો એની શરત પડીશું. " ટીકડીવે કહ્યું.

"મિ વિશ્વામિત્ર ! " સેપિસ-અમલદાર બોલ્યો "ગોપરમથી અમારા ખાતાવાળાઓ કહે છે એ દલે મને ખૂં સજો છે ૧—તમે, રાજાધિકારી પોં, રાજ

ધેનામની મદદથી કામ કરો છો ! આ ધડીઆળનો બેઠ, આ પગલાંની હુઆઈથી નિહાનીઓ, એ બધું મને તો મુશ્કેલ પેના કરનાઈ સજો છે. પગનું નખારો ચડેલો તો તારા શાંત જણાય છે ! "

ટીકડીવે કહ્યો અને પોતાની ધમકા અટકાવતા તેણે ચેલાના સાથીદારને કહ્યું : "કિશોર ! પેની સામેની તિમેરી ઉપર જે વાળ પડી છે, તે લાપ લેકે. "

કિશોર તે વાળ પાળ્યો, તે કુચીએનું ચૂમણુ દનું. ટીકડીવે તિમેરી તરફ અને જૂમખા તરફ મગીમર લેધુ અને પછી ઉઠીને દેજ જૂમખામાંની એક કુચીવતી તેણે તિમેરી ઉપાડી. ધોડીઃ નોરોનાં બાલ તેમાં દર્તા. તેમજ બીજાં કાલકાઃ કાલકામાં દર્તા. નોરોના બાલમાંના એની રોરી જરાક ટીકી દી એમ લેને લાગ્યું તે બાલ તેણે લપ્પમાં લીધું. એક ઉપરથી નોટ પર ૭૦૦નો આકાશ મળેલો દનો ટીકડીવે તે નોરો ગળી લેકેલો તે ૨૦૦ ની ધમ ! ટીકડીવની અંબમાં ચમકારો જાણ્યો.

તેણે કહ્યું : "આ બંધવમાંથી ૫૦૦ રૂપિયાની નોરો મરનારે જોઈકને આપી છે; અથવા તે જોઈક ચોરી થયું છે પણ ચોરાવાનો મંત્ર નથી. કારણ અનીઓ તિમેરી ઉપર જ રાખીને જ્યારે એનાં મોઝ દોલકાં અને ૫૦૦ લાકને ૨૦૦ રૂપિયા શું કરા જાય વળા—"

તેણે એક બીજું બંધવ લીધું તેનું ૧૦૦૦નો આકાશ દનો. નોરો તળી લેકેલો તો બમણર ધમ એવાં બીજાં એ બંધવોમાંથી નોરો ૫૫૫ તેની ઉપર મળેલા આકાશ મથે મળી રહી. ટીકડીવે તે ઉપરથી કહ્યું : "આ જાળી નોરો સમગ્ર રાખવામાં આવી છે. તે ઉપરથી ચોરી થવાનું માની શકાતું નથી. મરનારે નોરો જોને આપી દ્યો ? ક્યારે આપી દ્યો ? "

પોલીસર આમતેમ જોવા પછી ડિટકટીવે કહ્યું: "હા, એ બાબતની તપાસ પછી ફરીશું. હવે ચાલો, ઉપર જઈએ."

તેઓ ઉપરના માળપર જવા તૈયાર થયા. ડિટકટીવે એ પગથાંમાં ચડતાં જ યોથી જાણે બોલ્યો: "સ્લીપર પહેરીને ખૂની ઉપર પથ ગયો છે. ચાલો, સ્લીપરના નિશાનની પાછળ—"

તેઓ સંભળપૂર્વક દારૂ પર ચડ્યા. ઉપર જતાં જણાવું કે તે માળમાં વિશાળ ઝોરડા છે. તેમાંના એક કે એ દારૂ નહકજ દતો તેમાં તેઓ પેડા. એ ઝોરડો કોઈ સ્ત્રીનો જણાયે. "એક આશાને ઉદ્ધેસ કરવાનો આ ઝોરડો હોવો નહીંએ," ડિટકટીવે કહ્યું.

"હા, તેમજ છે." પોલિસ અમલદારે જવાબ દીધો.

એ ઝોરડાનું મોતરર અવશેષન કરતાં કરતાં ડિટકટીવે ખૂબ વિચારમાં બસ્યકે એવો દિગ્મુદ ખૂની થયો.

"જાત્રી શુંમરણ હમી થઈ સામે છે, ખરું ને સાહેબ?" ફિરોરે ડિટકટીવને પૂછ્યું.

"હા, પેલી દિવાસ જુઓ. તેમાં પેડો ને લાલ ડાઘ જણાય છે તે મને મુઝવે છે. ખૂની આ ઝોરડામાં પથ આવેલો છે. મને લાગે છે કે, મારા આગળના વિચારો પડ્યાવલા પડશે."

"ખૂની આશાજ છે, એમ હું નહોતો કહેતો? હવે આપ સીધી રાહ પર આવ્યા? "પોલિસ-અમલદારે જરાક ઉત્સાહભર્યા અવાજે કહ્યું.

ડિટકટીવે તેને કોઈએ જવાબ ન દેતા વિચારોમાં મડક રહ્યો.

એટલામાં નીચેથી અવાજ આવ્યો: "લેશી

સાહેબ! જલ્દી આવો, ખૂનીની અમે ધરપાસ કરી છે!"

"મારા જમાદારનો અવાજ!" પોલિસ-અમલદારે કહ્યું: "ચાલો, ડિટકટીવ સાહેબ, એ કોણ છે તે જોઈએ."

ચોદ વર્ષના છોકરાએ કહેલી વિગતો.

મહુમ નવગીતલાસના બંગલા આમળ મોડીનું ટોળું એકઠું મળેલું હતું. અને વચ્ચા પોલિસ સિપાઈઓએ ૧૪ વર્ષના એક છોકરાને પકડી રાખ્યો હતો. પોલિસ અમલદાર-મિ. લેશી, ડિટકટીવ વિલા ચતુર અને તેના સાથીદાર ફિરોરની સાથે જમાદાર સજાગતખાન ત્યાં જઈ પહોંચ્યો.

"શું આ ખૂની છે?" છોકરાને જોઈને મિ. લેશીએ સજાગતખાનને પૂછ્યું.

"સાહેબ, એ શું કહે છે તે સાંભળો; એટલે આપને આપોઆપ જાણું ભમનશે." જમાદારે જવાબ દીધો.

"છોકરા! તું કોણ છે?" મિ. લેશીએ તેને પૂછ્યું.

"હું એક એકતનો છોકરો છું. મારું નામ નાપી-જો મારા બાપનું નામ પૂત્તે." એ છોકરાએ જવાબ દીધો. "આ જમાદાર સાહેબ અમારા ખેતર આજળથી સિપાઈઓ સાથે વાતો કરતા જતા હતા; ત્યારે તેમની વાતના થોડાક શબ્દો મારે અને ધમધમ "વરસાદની રાત્રે એ નાસી ક્યાં જાય?" "જાત્રી ખૂની હો કે?" આનું આનું તે બોલતા હતા ત્યારે હું એ વાત જાણતા હતા તે-એ તેમને કહી, તેજાસી મને પકડીને તેઓ અહીં લાવ્યા છે,"

વિદ્યામત્તરે પોતાના ખિસ્સામાં હાથ નાખ્યો. ફપીઆ પાંચની નોટ કાઢીને તેણે તે ઊંકરા તરફ ધરીને કહ્યું: "તારી હેશિયારીના બદલામાં હું ચણ-ખુશીથી તને આ બક્ષિસ આપું છું."

"નહી, સાહેબ" તે ઊંકરાએ જવાબ દીધો: "અમે જેકુત લોભી કદી કાઢતું ઇનામ લેતા નથી. જો હું એ લઈ તો મારા બાપા મને અધમુઓ કરી નાંખે."

"ઓહો!" ટીટકરીવે દસીને ફક્ત એટલું જ કહ્યું અને નોટ પાછી ખિસ્સામાં મૂકી ધને લેધીને કહ્યું: "આવો, આપણે ઝાડી તીચેનાં નિશાન જોઈએ."

"અમને આ ઊંકરાએ તે એ જગ્યા ક્યાં ઉર્લાં દતાં તે બતાવ્યું છે." જમાદારે કહ્યું: "ચાલો, સાહેબ! હું બરાબર જગ્યા બતાવું."

તેઓ ઝાડીઓની અંદર ગયા. જમાદારે જગ્યા તાની, અને કહ્યું: "જુઓ સાહેબ, ઝાડને લીધે - અહીં ખૂબ પડ્યો નથી તેથી પગનાં નિશાન સાફ સાફ જણાય છે. જુઓ, થોડાંક પગલાં મરદનાં છે અને થોડાંક બોરતનાં છે."

ટીટકરીવે બારીકાઈથી તપાસ કરી. તેના મનમાં એક અર્થનો ઉત્પત્ત થયો. તે એ કે-તે પગલાંમાંનું એકે 'રસીપર' વાળું ન હતું! જને ખુશ્કાં પંજાવાળાં પગલાં હતાં.

તેણે મિ. બેથીને કહ્યું: "જે સ્ત્રીનાં પગલાં છે, તે સ્ત્રી મરનારના બોરકામાં આવી ગયેલી છે. તે સ્ત્રીને મરનાર સાથે અથવા તો ખૂટી સાથે સંબંધ છે જે પ્રકરનાં પગલાં છે. તે જીવાન છે. ખૂન કરનાર તે નથી," તે ઝાડીમાંથી બહાર નીકળ્યો; પથ જડી બહારનાં પગલાં બદલ્યે ચર્ચ ગયેલાં હતાં, વરસાદે તે ગુસ ક્યાં હતાં.

"ચાલો, આપણે હુસને ત્યાં જઈએ" ટીટકરીવે કહ્યું.

વિધવા હમુની ધરપકડ

તેઓ સર્વે હુસને ત્યાં ગયા. સિંપાઈએ તેના મક્કન બહાર ઉભા દતા અને તે મક્કનના અંદરના ભાગમાં રેડિયો કાંતતી હતી. અમલદારોને જોઈને તે બોલી "અને રાંડીરાંડને શા માટે સતાવો છો, સાહેબ હું આમાં કાંઈ જાણતી નથી અને એમાં કાંઈ લાગતું વળગતું નથી."

"મરનાર નદીકર" મિ. બેથીએ કહ્યું "ખૂન કરીને પાછી સફાઈ કરે છે?"

"શું મેં ખૂન કર્યું છે? એની કાંઈ સામિતી દશે તે?"

"સામિતી પછી બતાવીશું પણ ચાલ, તારે જમ્યું હોય તો કહી દે તે ખૂન શા માટે કર્યું અને તારા સાથીદારો કેાણુ દના?"

"પથ મહેરબાન, મને એની કાંઈજ ખબર નથી."

"તું એમને એમ નહોતો જાને. તને જેલમાં પૂરી કેરડાનો માર મારીશું ત્યારે જ કેમણે આવવાની! જમાદાર, લઈ જાઓ આ બાઇને જેલમાં!"

મિ. બેથીના આ હુકમ મુજબ જમાદાર આગળ ૧ આખો એટલે વિદ્યામત્તરે પોતાના હાથમાં ઇશારત કરતાં કહ્યું: સખર! એ બાઈ સાથે મને એકલાને ચોડી મિનિટ વાત કરવાદો."

રોલિસ અમલદાર અને બીજાઓ બહાર ઉભરા આગળ જમ્મ કાસ રહ્યા. એ પ્રકારે વિદ્યામત્તરે ધડીસર તે સ્ત્રીનું માથાથી તે પત્ર સુધી અવલોકન કર્યું. તેણે તે બાઈ તેને પુછ્યું "મરનાર જગીનદાર નવતીતલાકને - તું શા માટે આવ જા કરતી હતી, બાઈ?"

“હું ! હું કદી એમને ત્યાં જતી નહોતી.”

“ભૂલું” ના બોલીશ એથી તને નુકસાન થશે, એ ખબર છે? જો, બધાઓ તને જ ગુન્હેગાર કહે છે. હું કદી છું કે-નું ગુન્હેગાર નથી.”

ધનરાજી તમારું સાફ કરે. આ બધામાં તમે એક જ સાચક માન્યતા છે.”

“પણ બાઈ દેખીતી સાબિતીઓ તને ગુન્હેગાર કહેતે તેવી છે. ખૂન પહેલાં-નું નવનીતલાલને ત્યાં ગઈ હતી, હું તારા ખાનગી યાત્રા કરું ! તે” એવી ખાસેથી રૂ. ૫૦૦ લીધા હતા—”

“એ પ્રભુ ! એ શું બોલે છે. મહેરબાન !”

“તારા સાચા, તે ધીમેથી બોલે છે. “હા તો તું મરનારની રજાવ હતી અથવા તો તે તારા ખર્ચામાં હતો ન છુટી ઇલાજ એવી રીતે તે તારાથી દુષ્કારો હતા.”

“તમે હવે ઉપરાંત બોલો છો-મારી આખરને જોડો લગાડો છે.”

“જો તને એમ લાગતું હોય તો સાચી વાત કરી કે; અથવા મરનાર પાસેથી નીકળ્યા બાર તેના મર નજદીકની કડીઓમાં હું જેની સાથે ગુપ્તગુપ્ત વાળ કરતી હતી તેનું નામ જાણી રે.”

હવે અર્ચાથી તેના સામે જોઈ રહી. તેણે મોં આડું ફેરવીને જવાબ દીધો. “હું ડાહ્યને કામે રાતે ગળા નથી.”

દીકરીને એકમ ત્રેસરમાંની લીટ પર સ્થિતતા કર્યા છતાંયે તે સ્ત્રી આગળ ખસીને કહ્યું: “જો, બાઈ, એના પર કોઈમના અણ છે કે નહીં? હું રાતના બહાર ગઈ હતી, એ ચોક્કસ છે.”

તે ખસીઆણી પડી ગઈ. “હું, હું, મને જાણ આપ્યું.” તે બોલી: “હું દીવાસગાની પેટી ભેગા બાજમાં ગઈ હતી.”

દીકરીને હસીને પૂછ્યું: “તે ત્યાંથી તે ખરીદી હોય ત્યાં મારી સાથે આવીશ ! જેણે તને દીવાસગાની પેટી આપી હતી તે દુકાનવાર આપી પ્રશ્નને ?”

“એ તો હું કેમ કદી છડું ! તેને વખતે વાદ હોય અથવા ન પણ હોય !”

“મજાતરતાં શું કામ કરે છે ! બાઈ, જો, આ તારા વાળનું ગુંથણું છે ?” બોનાના બિરુદા-આથી વિવાદાત્મક તે ગુંથણું કાઢીને બતાવ્યું કે જે મરનારની આમળાં ખરીદી મળી આપ્યું હતું

હવે શીઠી પડી ગઈ. તે બોલી: “આ વળ ? એ તમારી કને કાઢી આપ્યા !”

“બાઈ, સો જન તરફ સખ્ત થતું તે મને પર્મ નથી. જો, હું ગુન્હેગાર હોવાના આદર્શ દેખીતા પ્રસાર મેં તને બતાવ્યા તે છતાં હું માનું છું કે-તું ગુન્હેગાર નથી. છતાં ખૂબી વિશે તું કંઈક કદીકન જણે છે. કાઢીઓમાં જેને હું મળી હતી તેનાં અને તારાં પગમાં અમે ભેગા છે. હું અત્યારે તેનું નામ અમને નહીં કહે તો આખી રાત મહેનત કરીને પણ અમે તેને શોધી કાઢીશું અને પછી વાન બિલકુલ કાચમાં નહીં રહે. ખાતે માની જન.”

શોધકાર ધુણી તે યુગ રહી. તે બાઈ બોલી: “તમે મને નકામા મશરોની નાંખો છો ! તમે જ કહે છે કે, હું ગુન્હેગાર નથી તો પછી મને કેવી રીતે આ ખૂનમાં સામેલ કલો છો ? હું કંઈ જ જાણતી નથી. હું નિર્ણય છું. મહેરબાની કરી મને ના સતાવો.”

“બહુ સાફ” એમ કદી વિવાદાત્મક મિ ભેટા પાસે ગયો અને તેને કહેવા લાગ્યો: “એને તમે ખુદીથી તમારી ત્રેસરમાં લઈ જઈ લાગો. પણ તે પછી જે બાળક કરવાની. તેના મક્કમની કાની ભેગા-

ની અને કોઈ સી મારત તેની પોતાની ઝડતી લેવાતી.”

પોલિસ-અધિકારીને તે તેજ પરવાનગી નેહલી હતી. સમાપ્તખાન જમાદારને તેણે હુકમ કરી દીધો એટલે હુસુને કેદ કરીને તે ત્રણ સિપાઈઓ સાથે ત્યાંથી ગયો.

“હવે પંચ રૂબરૂ આ બાઈના ધરની ઝડતી લઈએ.” મિ. લેશીએ કહ્યું.

“હા, મને અમુક શક છે, તેનો પુલાસો ઝડતી વિના થશે નહીં.” વિલાયતુરે જવાબ દીધો.

ત્રણ રાફદારીઓને બોલાવી મંગાવવામાં આવ્યા અને તેમના દેખતા મકાનની ઝડતી લેવાઈ. જે કપડાં ડિટેક્ટીવે ખોદી પરથી ઉતારીને હુસુને બતાવ્યાં હતાં, તે તપાસવામાં આવતાં તેમાંથી એક રમાલ નીકળ્યો. એ રમાલની એક કિનાર પર “આનંદ” એવો શબ્દ લખેલો હતો. ત્યુ તપાસમાં એક પેડીયાથો ર. ૦ ની નોટ મળી આવી.

“મરનારની વિજેરીમાં ખુટીજ આ નોટો.”

લેશીએ દીક્ક કરી

“એમાં શક નથી.” વિલાયતુરે જવાબ દીધો.

આ ચીજોની તપસીલ કરી લેવાઈ અને તેને લગતા લખાણમાં પંચના માણસોની સહીઓ કરાવી લઈ લેશીએ તે ચીજો પોતાને રવાના કરી લીધી.

“સાહેબ, આ બાઈ ખૂતી છે ને ?” લેશીએ પૂછ્યું.

“ના” ડિટેક્ટીવે જવાબ દીધો.

“ત્યારે ખૂતી છે કોણ ? પુરુષ કે પ્રમદ ?”

લેશીએ થેજો કર્યા

“ડિટેક્ટીવે જવાબ દીધો નહીં.

લેશીએ થેજો કર્યા

“ડિટેક્ટીવે જવાબ દીધો નહીં.

લેશીએ થેજો કર્યા

“ડિટેક્ટીવે જવાબ દીધો નહીં.

લઈ ગયો. જમતાં જમતાં ડિટેક્ટીવે કહ્યું : હુસુ ખૂતી નથી છતાંપણ એને મેં કેદ કરાવી તેની મતલબ લુંદી છે.

“આપ તેને નિરપરાધી માનો છો તો પછી એક કેદ કરાવવાની આપની મતલબ થી ?” લેશીએ પૂછ્યું.

“એકજ, ખૂતી અથવા તેના મળતીબાંધેને આ બાઈના કેદ થવાની ખબર મળતાં તેઓ કોઈક એવું તકલ્લુ કોરેલું પગલું ભરશે કે જેથી તેમને રોખવામાં આવેલુંને અત્યુકળતા મળશે.”

“હું આપનું કહેવું સમજી નહીં.” લેશીએ પૂછ્યું.

“કિશોર, તું સમજે છે ?” ડિટેક્ટીવે કિશોરને પૂછ્યું.

“હા, હુંજોને ખૂતી સાથે કોઈક પક્ષ સંબંધ છે. વળી મરનાર સાથે પણ તેને સંબંધ હશે.”

“મરનાર પછી ?”

“હુસુ પર પોલિસખાતાને શક છે અને તે કેદ થઈ એટલે ખરો ખૂતી એમજ માની લેશે કે પીઠ પતી !—

“મરનાર પછી ?”

“અને પોતાના તારક કોઈનું લક્ષ નહીં એમ ત્રણીને તે પુણ્યપુણ્ય એવી વર્તણૂં મલાવશે કે જે તેને પોતાને જ દેવામાં નાંખશે.”

“તારક અત્યુમાન મારા જેવું જ છે.” ડિટેક્ટીવે કહ્યું : “મિ. લેશી, કિશોરની મારણ ખતી છે. પણ આપણે કઈ જાણીને એસવાના નથી. જે રમાલ આ બાઈ પાસેથી મળી આવ્યો છે તેની કિનાર પર જે ‘આનંદ’ શબ્દ લખેલો છે તે કોઈક માણસનું નામ છે તે કોણ છે અને ક્યાં રહે છે, એ જ પછે તપાસવાનું છે.”

“જમાદાર એકાદ કાકામા અહીં આવશે અને હસુની પોતાની રૂઝતીમાંથી શું નીકળ્યું તેના ‘રિપોર્ટ’ કરશે. તે વખતે આપણે ‘આનંદ’ વિષે તબીબી કરાવીશું.” જોશીએ સૂચના કરી.

તેઓ જમી રહ્યા અને નિરાશ બિં. બેરોશા બેસવા ઉઠવાના ઓરડામાં આરામ લેવા કાગળા આપે એકાદ કાકા વીતતાં સુતાવતખાન જમાદાર બે તથા પોલિસ-સિપાઈઓ સાથે આવી લાગ્યા. તેણે ખબર આપી કે -હસુની પોતાની ઝમીયા પાન બનાવવાના સામાનની કોથળી નીકળી છે, જેમાં થોડાંક પાન, સોપતીના ફરચારીયાં અને એક નાની સરખી સૂઈ છે. અમે તે જપ્ત કરી છે. એ સિવાય તેની પાસેથી કશું નીકળ્યું નથી જમાદારે તે કોથળી જમાવી. તે રેશમી કપડાંની હતી, અને સૂઈ ઉપર હંદર ઓરડામાં હતું.

“માત્ર ચાંખીન જણાય છે !” જોશીએ ટીકા કરી. એ વિને ટીકાટીક કાકા બોલ્યા નહીં પણ તેણે જમાદારને કહ્યું “આનંદ નામનો શબ્દ કોણ છે ?”

“તે એક કાપડની કુડાનવાળો છે તેનું આજુ નામ આનંદવાસ છે.”

‘લુવાન છે કે ?’

“હા. વળા લહેરીલાલ જેવાં એ છે.”

“હસુની નજીક રહે છે કે ?”

“હા. તેના શાખપડોશી છે. હસુ તેને પોતાના મમીઆઈ ભાઈ તરીકે ઓળખાવે છે.”

“કેમ, સાહેબ, એ જામાસને પકડીશું” જોશીએ પૂછ્યું.

“ના તે મુન્હેગાર નહીં હોય, એમ હું માનું છું”

“ત્યારે મુન્હેગાર છે કોણ ?”

“જોશી કાઠીશું. ખાતેશી રાખેલ હવે તો આ

કુમતો પૂરો પતો મેળવ્યા વીના હું અહીંથી નહીં જઈ એની ખાતી ગમતો.”

તેઓએ બાદ મરનાર નવનીતશાપને મોકલે ગય મકાન ઉપર પોલિસ-સિપાઈઓના ચોધી પકડેલા હાથમાં હતો. ટીકાટીકે, મિ જોશી અને કિંગારસારે મકાનની અંદર જઈ અવરોધન કરવા કહ્યું અને પોતે મકાનના ચોરાનમાંના બગીચામાં તપાસ કરવા રોકાયો.

રુચિના લગભગ હતો સુમાર થયો હતો. બાજુ માંની ખોરી રહી હતી વરસાદનું નામ નિશાન નહીં બગીચો ચાંદનીમાં સુંદર દેખાતો હતો. બગીચામાં કંઈ નવું જાણવાનું મને છે કે કેમ તે તપાસ કર કરી. મરનાર ને ઓરડામાં હતો તે ખાતે આજુશી તેણે પગમાંની નિશાનીઓને આંખો જમીન તપાસવા મોકી આગળ વધતાં વધતાં એ જમાદારે તે ઘોળી ગયો પૂવના વેવાઓની ને દારૂ દારૂ ત્યાં આની રહેલી હતી ત્યાં તેને એક વેસાવાળ જમીન રાક પડતી જણાઈ તે જમીન પર બેસી ગયો. પોતાના ખિરસામમાંથી વીજળીની ખતી બહાર કાઢી અને તેમાંથી પ્રકાશ આમ તેમ ફેંક્યો. એક છાંયે તેણે હાથ લગાડ્યો અને તે બાદ તે તરતજ ઉભો થઈ ગયો.

વીજળીની બની ખિરસામાં થકીને તે મકાન દરવાજા આગળ ગયો દરવાજા પાસે માગીતું કું આપેલું હતું તેણે માળીને ઢાંકે મારીને બહાર ખેલાવ્યો અને પેશા રાક પડતો છોડ કે નેતે તેણે હાથ લગાડી જોયો હતા તેની પાસે માળીને હાથને પૂછ્યું “આ છોડ કાઢે છે કેમ ? શું તો આ છોડ નવો જ રાખ્યો છે ?”

માળીએ છોડને હાથ લગાડ્યો અને હવાની નોંધે તેણે મોઢું ઉતારી ગયું. તેણે જમાન દીધો આજુશીન વાલ છે, સાહેબ ! આતો એક લુનો છોડ છે અથવા પકેલાં મેં આ હાતમાં તેને નેવેલો નહીં.”

“ત્યારે તે તે ઉબેડો નથી ?”

“ના. સાહેબ.”

“એ તદ્દન ઉબેડી નાંખ, ભેડ ?”

માળીને લાગીર મહેનત પડી નહીં. જરાક જ આંચકો મારતાં તે ઉબડી ગયો. “આસપાસની ધુળ ઉબેડી નાંખ.” ડીરકડીવે કહ્યું.

માળી એ ધુળ ઉબેડી નાંખી અને એ ખાસે ત્યાં આગળ પછો તેમાંથી ડીરકડીવે નવીજ વત તાલુકાની મળી. કપડાંની એક પોટકી તે ખાસની બંદર દાટવી હતી. ડીરકડીવે તરતજ તે હાથમાં ધસી લીધી અને તે છાંયી નાંખી તે પોતે તેમજ માળી બંને, એ પોટકીમાંની કપડાંની હાલત જોઈને તાલુકા દયા. એ કપડાં લોહીથી લદાવત થયેલાં હતાં. અને તે એક પ્રરપનાં હતાં.!!

“આ શું ?” માળી બોલી ઉઘે.

“તું કેવો બેદરકાર બાગ્યાન છે ? કુસો આ તારા શેઠના ખૂનીએ ઉબેડ્યો; ખાસો બોલી તેમાં નાનાં લોહીવાળાં કપડાં મૂક્યાં અને પાછો વેલો. તેમ રોપી દીધો ત્યાં શુંથી તને ખબરજ ન પડી ?” ડીરકડીવે માળીને પૂછ્યું.

“સાહેબ, આ ગરબઝ મારી માહિની બદલ થઈ છે.”

“એની તો મને ખાતરી છે. તને ખબર પડે એવી રીતે આ કામ કરનાર “બોટ” જ હોય. કચેથી બહુ કાળજી રાખ, સમજાવો.” એમ કહીને ડીરકડીવે કપડાંની પોટકી લઈને મકાનની બંદર ગયો.

તેના હાથમાં પોટકી જોઈને જોશી અને કિશોર બંને દયા. ડીરકડીવે તે પોટકી ખુલી કરી. તેમાં એક ખમીસ અને એક પેાતીલ હતાં અને તે લોહીથી ખરબચડાં હતાં. તેણે ખમીસને કોશર તપાસ્યો. પોતીઆની કિનાર તપાસી. બંનેની ઉપર “ન”

અક્ષર લખેલો હતો. ડીરકડીવે ખમીસ હાથ પર ઝોલવી ભેંસું અને પછી કહ્યું: “આપણી વાત છે કે આ કપડાં તો ખુસ મરનારાનાં જ છે.”

“વાહ ! શું મરન રેજ પોતાનું ખૂન ક્યું ?” જોશી પૂછવા લાગ્યો.

“ખૂનમાં સીવાયલાએની આ ગંધી કરામત છે. મી. જોશી, આપણને આ કપડાં મળ્યાં છે એ વાત મામમાં લોખને કાને પ્રસારો છે.”

“કારણ ?”

“સકલારે તમને તે જણાશે. ઉપરાંત માનસ મટે એક નિરાશો બંધાવત કરવો જોઈશે. તમારા જમાદાર અને બીજાં લોકો યજમાન સિવાયબેની બાને રાતે આ મકાનમાં અને બહાર ચોક્કસપેરે રાખો. કોણ પણ સકમંદ આપી બહાર આવે તેને તેઓ પકડી લે એમ કરમાવો.”

“અને આપણે શું કરીશું ?”

“તમે અને કિશોર તમારે ઘેર જઈને નિરાતે “લંબી બેલો !” પ્રકાશનો પહોર પતાં બહાર પાછા આવશો.”

“અને તમે ?”

“હું ક્યાં સોંપશ બધવા શું કરીશ તે કહી શકતો નથી.”

“વાહ, ” જોશી બોલ્યો: “તમને મેં બોલાવ્યા બેટલે તમારા દિલના મોહપણ તરંગને હું મંજુર રાખુ છું; પણ મિ. વિદ્યાવતુર, અહીં પૂછવો તો આ તમારી નક્કામી ધાંધલ છે. બોટાં રહ્યાં છે. ખૂની એ રીતે હાથ આવે એમ હું નથી માનતો.”

ડીરકડીવે કાંઈજ બોલ્યો નહીં. જોશીએ પૂછ્યું:

“આ પોટકીનું શું કરવું છે ?”

“તે બહાર મકાન પાસે બાંસે પડી રહી.”

“વાહ ! મુદા માસ આમ રજગતો થઈ શકાય ખરો ?”

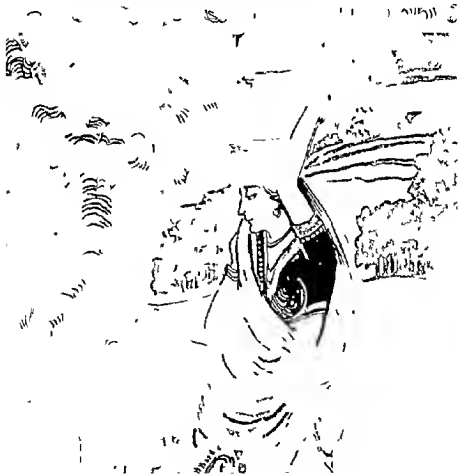
[આ રમજલી વાર્તા પાંચમા પુસ્તકમાં પુરી થશે]

સાજી આઈ

આદીત્ય

૧૫ પૃષ્ઠ

પ્રકાશ

સર્જાતું સાહિત્યના તંત્રી-સાદીક

ચાલુ માસથી પ્રગટ કરશે

નવું સુંદર સચિત્ર હળવા સાહિત્યનું સાપ્તાહિક

ચેતનયુગ

સારાથે ગુજરાતના એકેએક સિદ્ધહસ્ત લેખકોની કલમે લખાએલા વિવિધ લેખો હળવા સાહિત્યના પત્રોમાં અનેરી ભાત પાડતા અવનવા વિષયો ફેાટા અને ચિત્રોથી શાસ્ત્રમારિને દર આઠવાડિયે માત્ર ૧ જ આનાની નજીવી કિંમતમાં આપવાની અમે નવી યોજના કરી છે.

૧૦૦૦૦

પહેલાજ અંકથી એની દસ હજાર નકલો અમને પ્રગટ કરવી પડશે. કારણ કે સારાથે હિંદમાં દરેક ગામ અને શહેરમાં એના એજન્ટોની વધુમાં વધુ મુદકે નકલની માંગણીઓ આવી રહી છે. અને હજી તે 'ચેતનયુગ'. બહાર પડે તે અગાઉ સંખ્યાબંધ આહુકો પોતાનું વાર્ષિક રૂ. ૫ નું લવાજમ ભરી રહ્યા છે. તમે જરૂર 'ચેતનયુગ'નો પહેલો અંક જોશો. એક જ અંક જોતા તમને ખાત્રી થશે કે એક આનાની નજીવી કિંમતમાં 'ચેતનયુગ' સૌથી વિશેષ સુંદર, સંગીન વિવિધતાભર્યું સાહિત્ય આપે છે. ૧ લાજ અંકથી ૫૦૦ રૂપીયાની ઇનામી હરિદાઈ પણ પ્રગટ થશે. નમૂનાના અંક માટે ૧ આનાનો પોસ્ટ રકાંચ ખીડો.

ચેતનયુગ

અમદાવાદ ઓફીસ
રતનપોળ લીંબુપોળ.

દરેક લવાજમ ભરવાની અને પત્રવહેવાર કરવાની ઓફીસ,

૭૬. ટેમેરીન્ડ લેન-કોટ-મુંબાઈ.

સર્જનું સાહિત્ય

● સાદીકરે નવું પુસ્તક પ્રકાશન ●

: પાંચમા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

અવપ્રકાશન : રા. જયંતી બચી. ખાંડારી :

અવપ્રકાશન : અદર્શરે અનુક્રમણિકા : રા. સારાભાઈ.

વિતરણ : હવાનિધિ, અમદાવાદ.

સાંપાડકનું નિવેદન	સાદીકર	૫
પ્રગટ નહીં કરવા સમિતીનો	ધુમકેતુ	૭
જ્યાં માઠ ત્યાં રસ નહિ	સુનીલાલ વ. શાહ	૮
વિગ્રહ પ્રેમની વાતો	છગનલાલ પંડ્યા	૧૯
મેવેદન	કલાધર્મી	૨૭
કલ્પનીત કોઈ	દેશજી પરમાર	૩૧
મારી નોખપોથી	ગુમા	૩૩
નગ સત્ય	પૂષ્પ શુક્લ	૩૫
જ્યાં મિત્રતા જ્યાં કાળ	પુરુષોત્તમ શાહ	૩૬
નગીન કાકાની કાઠી	કિશોર વઢીય	૩૭
રજાજી	આણંબાઈ દેસાઈ	૪૧
સ્વિત્તવ્ય	અમવાનલાલ મોહન	૪૧
ગોરીયા	કૃષ્ણસાહ વાટ	૪૨
સંસાર વિગ્રહ	અવનંદન શુક્લ	૪૮
અમદાવાદની મુલાઈ-હવાઈ	કનુ દેસાઈ	૫૧
હવાઈ-જાલિ	મનહર શેઠ	૫૫
પુરુષ કે પ્રગટ ?	ધનદેવર વિપાવી	૫૭

સર્જનું સાહિત્ય ૭૬, ટે મે રી નં લે ન કો ટ મું બા ઈ

ન સર્જનું સાહિત્યનું છું પુસ્તક રવિવાર ૨૬:૪:૩૧ ના દિવસે બહાર પડશે ન

सर्जितुं साहित्य

शुद्धमहिरे अणुमहिरी

चित्रकार :
रा. साठगाव

પુસ્તક :

: પાંચમું

સંપાદકનું નિવેદન

‘સર્જન સાહિત્ય’ ને મળેલા અદ્યતન વિજ્ઞાનથી અમારા હિત્તાદર્શી જદિ કંઈ છે. સારાથે ગુજરાતના કેળવણીશાસ્ત્ર અને સંસ્કારી વાંચક વર્ગમાં ‘સર્જન સાહિત્ય’ પોતાનું સ્થાન મેળવી શીકે છે. એના સ્થાપી પ્રાદેશી સંપ્રદાય દીન રૂપે વંચી ગયે છે; તેમ એનું છટક વેચાણ પણ સારા પ્રમાણમાં વધી રહ્યું છે. અત્યારસુધી પ્રગટ થયેલા ચાર પુસ્તકોના અનુભવ પછી અમે ખાતરી માગી શકીએ છીએ કે શિષ્ટ અને સંસ્કારી સાહિત્ય પાંચતરમી સદી એક મોટી સંખ્યા હતી ધરાવે છે; પરંતુ અત્યાર સુધી એ જાણ વાંચકોને એકાદ જૂથમાં

નિહિતતાવાળા પરંતુ જે વધુ પ્રમાણમાં વાંચનની જરૂર હતી. તે જરૂર મોટી કીમતના સચિત્ર માસિક પત્રો દેટલેક અંશે પૂરી પાડી શક્યા નથી. ત્યારે ‘સર્જન સાહિત્ય’ એક માસમાં બે વાર ગુજરાતના પ્રતિષ્ઠિત અને સંસ્કારી લેખકોના લેખો તેમજ ગુજરાતના સ્વીકારાયેલા કુશળ ચિત્રકર્તાઓ ચિત્રો સાથે પ્રગટ થતું હોવાથી—અને વર્ષ દરમિયાન ગુજરાતના એક સિદ્ધાંત લેખક શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દ. દવે એમને એનું હાથપરસનું એક કીમત હાથપર એટલું પુસ્તક, વાંચકોને આપવાની યોજના કરેલી હોવાથી એને ઘણું કરતી ઘણી વધુ કિંમત મળી છે. તેથી ‘સર્જન’

સાહિત્યના હવે પછીના પ્રસ્તુતિ વધુ ને વધુ પ્રમદ પ્રગટ કરવાના અમારા હેતુસાધર્મી ગળા આ-
વ્યાં છે. અને અમારા અધિક્ષણ સફળ થયે એવી
પ્રતિતિ થાય છે.

સંસ્કારી ગુજરાતે અમારા નમ્ર પ્રયત્ન પ્રત્યે
દર્શાવેલી મમતાભરી સહાનુભૂતિથી અમે આશ્ચ-
ર્યથી મરતન નમાવીએ છીએ, અને દીપ્ત સાથે
પ્રેમીએ છીએ કે 'ગુજરાત શિષ્ટ અને સંસ્કારી
સામન વાંચવા માટે કેળવણી નથી, ગુજરાત ઉંચી
પંક્તિના લેખકોનું સાહિત્ય છરવી ચઢતું નથી' એ
વાર્તા ખમ છે. ગુજરાતમાં વસતી—ગુજરાતી વાંચી
લખતી—ગુજરાતમાંની દરેક પ્રામાણ—અવગત પારસી

પુસ્તકોના અપવાદ સિવાય—'સર્જનું સાહિત્ય' પ્રિય

પાસું છે. એના હવે પછીના પ્રસ્તુતિ ક્યારે પ્રમદ

એની આતુરતા સાથે રાહ નેતા પગે અને

અમારા પ્રયત્નમાં અમને ઉત્તેજ રવા છે.

સર્જનું સાહિત્ય 'વિવેચી આ કૃષ્ણ આમાર મોઢ

અપતાં અમે આજે વાચકોને એક નવી આનંદ

લાયક ખજાર આપવા ઉત્સુક થવા છીએ.

ચેતન યુગ

'સર્જનું સાહિત્ય' ના કેટલાક વાંચકોની

ચચના છે કે તમે જેમ સંસ્કારી ને ઉંચી પ્રતિનું

સાહિત્ય 'સર્જનું સાહિત્ય' દ્વારા આપો છો—

તેમ હળવા પરંતુ શિષ્ટ સાહિત્યનો એક વિભાગ એ

પ્રસ્તુત પ્રકારનમાં રાખો તો જેઓ હજી મુશી સંજોગ

અને ઉચ્ચ પ્રકારનું સાહિત્ય વાંચવાને ખરેખર ટેવા-

વા નથી. તેમને એથી પહેલે અંશે સખારો મળશે;

સારે સારા અનેક શુભેચ્છક મિત્રો અને પત્રકારિત્વ

જગતમાં મેં કરેલી અત્યંત નમ્ર ને નહીં સેવાની

કર કરનારા હળવા સાહિત્યના શીખીન વાંચકો

પ્રતોદારા અને અંત પુરાષાતોમાં ક્યા કરે છે

કે, તમારે 'સર્જનું સાહિત્ય' ઉપરાંત હળવા અને

શિષ્ટ સાહિત્યનું એક સાપ્તાહિક પત્ર પણ પ્રમદ કરવું

દર્શકત એ છે કે 'એ વડી તોળ' ના એક માટે

અને વંચી તરીકે લગભગ ૭ વર્ષ સુધી એ પત્રનું

એક સરખું સંચાલન કરવાથી હજારો વાંચકોનું મારા

કાર્ય પ્રત્યે-અવગત, એમની મારા પ્રત્યેની સદ્મા-

વના હીએ જ આકર્ષણ છે; અને તેથી તેઓમાંના

અણા અને હળવા સાહિત્યનું એક સાપ્તાહિક પત્ર

પ્રમદ કરવાનું કાર્યોન કરે છે; અને હું પણ માનું છું

કે ગુજરાતની જનતાને શિષ્ટ સાહિત્ય તરફ આકર્ષણ

થવાનું કારણ હળવા સાહિત્યદ્વારા તેમની કેળવણી

રહિ છે; અને હજી વાંચકોની રહિ જેમ જેમ

હળવા સાહિત્યદ્વારા કેળવાતી જશે. તેમ તેમ વંચી

પ્રાચુર્યને પ્રેરક, સંસ્કાર પ્રચારતા અને મનવતા

કેળવતા સાહિત્ય તરફ વધુ આકર્ષાતા જશે. એ વિશે

અને આથી હોવાથી હું અર પર અક્ષા શખીને વાંચ-

કેના સંપૂર્ણ સહકાર મેળવવાની ખાત્રી સાથે આ-

વના થોડા જ દિવસોમાં ચેતન યુગ' નામક એક

આવર્તિક પત્ર પ્રમદ કરવાનું આરંભીશ. 'ચેતન

યુગ' માટે મેં એકી કરેલી સેખ અને વિચલમ-

મીએ તેમજ ખીલ અનેક અવનવા આકર્ષણે તેમાર

હોવાથી એ નવા આવર્તિક પત્રના સંપૂર્ણ વિશ્વની

અને ખાત્રી રહે છે. તે હતાવિ હું એક આનવી રહે-

મારા કાર્યમાં તુટીએ કરો ને રહેશે. પછીવે ઉપયોગ

પણ હશે, તે કહાર તુટિના વાંચકો નમાવી સેશે

એવી અક્ષા રાખું છું.

અને આશા છે કે 'સર્જનું સાહિત્ય' ના વાંચકો

થોડા જ દિવસોમાં પ્રમદ અતારા સાપ્તાહિક 'ચેતન

યુગ' ના પ્રચારમાં-એની સમૃદ્ધિ વધારવામાં મારી

સાથે સહકાર કરશે અને અખલ્લહાની-સાહિત્ય દેવી

સરસ્વતીની સેવા કરવાની મારી સક્તિ વધતી અને

સદનો કાણી કરશે.

સાદી

પ્રગટ નહિ કરવા માટે લખેલી કેટલીક નોંધ

એક અમેરિકન મુદત્રણે જાપાનમાં લખાતું 'દર્શ' કે 'wanted an unpractical education' જીવનનો કમાતા શીખવતું એ કામ કેળવણી માટે હોય જ નહિ. એ કેળવણી જ નથી. એવી રીતે કેળવણી અને કમાણી એ વિચારો સાથે સાથે કરવાથી એકે વિચાર સાથે થઈ શકતો નથી, કેળવણી ને મળે તો એટલું આગળ શો કે જીવન માણસ અને તે સ્થિતિમાં જીવન માનતાં શીખી જાય અને દરેક સ્થિતિમાં મોતની જાતને વધુ ને વધુ ધડવાની તૈયારી બતાવે, તો કેળવણીએ જે કરતું થયે તે કંઈ છે એમ કહેવાય. તરીબાધમાં ખુબારી લેતો જીવાન અને ફરતે કાસ એક. એક બી. થઈ ઈર્ટમાં નેક-ક્રી બર્મા કેસ કડવા હોય તો વડીલ એ મેમાં વડી-કને કેળવણી લીધેલો માનવામાં આવે છે. એ માનવા-તાએ જ કેળવણીનો ધાણ કાઢ્યો છે. એ અવદાર છે, શક્તિ છે; પણ કેળવણી કે સરકાર નથી. એ-જ નીએરિંગમાં પાસ થઈ એકાદ 'ભગ' શોધી કાઢી સાંચ લેતાં શીખી જાય ને ઘર ભરતાં આવડી જાય એ અલગ જ એ અર્થમાં વાલીઓ કમાણીવાળી કેળવણી માટે છે તે અર્થમાં કેળવણી છે, પણ એમાં મારી કેળવણી નથી. ખરી કેળવણી આત્માને જ કેળવણીને કમાણી સાથે જોડીતે આપવામાં આવે છે, તે કેળવણીનો નાશ થાય પછી જ દર થાય. જે

કેળવણી પૈસા કમાતા નહિ શીખવે—પણ જાત પડતી શીખવશે—તે જ છેવટે ટકી શકશે.

મણી વખતે દુર્ગુણનું સ્વરૂપ નહિ સમજવાથી માણસ મોટાની મણી સજિત તેની સામેની લાકાઈમાં વ્યર્થ રીતે મુખાવે છે. ને એટલું સમજાઈ જાય કે કુખની સુકુમારતા જોવાની જાણ અને કોપથી લાલણ્ય થયેલી જાણ મિતાવી એ જાતે અવરધા એ જ જાતની લાગણીમાંથી જન્મે છે. તો માણસને દુર્ગુણ સામે લાકાઈ કરવાનું સ્પૃહા થઈ જાય. કેટલાક મનુષ્યો આવી ચામડીના હોય છે. કેટલાકની ચામડી જાડી હોય છે. ખૂબેલા પ્રકારના મનુષ્યોને કુ-મળી, રસબીની કસજીવનિ-દવા, અદિસા ને સાત જેવી બીજાની ખીચવણનો અવકાશ છે—અને બસ જર જાવજા એથી વિરુદ્ધ ચીડીવા, દેવી, માનવ વિરોધી, વિષથી અને વા થવાનો પણ અવકાશ છે; બીજા પ્રકારનો મનુષ્ય અખુદ સદનસજિત અને બીરતા પણ બીરને શોભે તેવી ચોતભરી કિમ્મત કેળવી શકે: તેમ જ મૂર્ખ, બડ, ને વિવેચીન શક પણ થઈ શકે. જે મનુષ્યો પોતાનામાંથી જન્મેલી લાગણીને તરવ વધ જની જાય છે, તે જાતણી અને તેટલી જંચી મનાની હોય તો પણ તેમાં પશુનાનો

અંશ છે: લાંબણીને લુહિની ધાળ વચ્ચે વહેતી કરનાર મનુષ્ય જ વિનિતા બને છે.

હવેન સમર્પણની ધરીએ જે માણસ પાંછો હકેશે નથી, તે જ માણસ ખરી ધાર્મિક જતિ ધરાવે છે એમ કહી શકાય.

×

ધર્મ' લોકમાં ત્રણ સ્વરૂપે રહે છે. બાળ રૂપે, આધ્યાત્મન રૂપે અને રોમ રૂપે. અનુકરણ ધર્મ-અથવા આચાર ધર્મ-એ વંશપરંપરા અતઃજ્યેષ્ઠ-લાક રોમ આવે છે તેવા રોમ છે; મંદિરમાં પાણી ઉતારી ને મોટે સાંઠે પ્રાર્થના કરતા જાપને જ્યેષ્ઠ ઉકારા પ્રાર્થના કરે તે અનુકરણ છે; એ અનુકરણ જાપે, જે પ્રકારે ધર્મને હવેનમાં સ્થાન આપ્યું હોય

તે પ્રકારે જ રહેવાતું. હવેન સમર્પણની વેળાએ ધણા ખુનીઓ ઇશ્વર ભક્ત બની જાય છે; એમાંથી આધ્યાત્મન લેતાં થીએ છે; એ ખુનીની ચિત્તવ્ય વાણીઓ. સવારમાં દેવની છાંયી પાસે બેસી માથા ફેરવી, પાછી જ બેઠું બોલવાનું થર કરે, તેના જો હારજીવિત છે: એ ધર્મ જેમાં હુઆપથી પાંચ પૈસા કાઢી, બે પાઉ દેવ પાસે ધરી, ચાર પૈસા ને એ પાછાની નફા કરવાની વાન છે, તે ગમે તેટલા વર્ષ ને જાત્રો હોય છતાં ધર્મ-ને જિતિ હવેનને જાત્રી જરૂર પડે છે તે સો સોના અનુકરણી વાત જે. અને તે વખતે મનુષ્ય થી રીતે ટકે છે તે જે ધાર્મિક જાળનો પ્રયાસ છે.

ધૂમકેટ

સર્નતું સાહિત્ય

સા હી ક નું ન વું પુ સ્ત ક-પ્ર કા રા ન

‘વિદ્યો શ્રીજ’ના સહતવી તરીકે હવેના વાંચનના રોખીનો તેમજ શિક્ષક વાચકોમાં નાણીલા રમેલ થી સહીત્તના હાથે નીકળતા આ નવા પ્રકાશનના પહેલાં બે પુસ્તકો એક વિશિષ્ટ હાથ પાડે છે. શ્રી ‘સાહિત્યપ્રિય’ તેને વિશે ચોક્કસ જ કહે છે કે ‘તેમાં વર્તમાન હવેન કલિના લેખકોના ખૂબે અગ્રી મૌલિક લેખોનો સંગ્રહ હોય છે, અને નવું હવેનું સાહિત્ય હોઈ નથી પણ મુખ્યમોહિતિ સિદ્ધ સાહિત્ય હોય છે લેખકોની ખસતીમાં ધમધમાડ કરતાં કાવ્યકાવ્યો વિશેષ છે, અને વિના કોઈયે બાળ, યુવા, રૂઢ, કે સ્ત્રી-પુરુષના હાથમાં તે મૂકી શકાય તેવું છે’

પહેલા પાંચ પુસ્તકોના જ લેખકો જુઓ

રવિશંકર રાવળ, જ્યોતીન્દ્ર દવે, હનુમાન હ. પંડ્યા, ધનસુખલાલ મહેતા, પ્રદીપ વગીલા નાનુભાઈ દવે, યુનીલાલ વર્ધમાન યાદવ, હનુલાલ વાલિક, રેશનલ પરમાર, ચંદ્રવંત પંડ્યા, ધનસુકર ત્રિપાઠી, કૃષ્ણલાલ મીખરાણી, નરસી વીમાનજી, ચંદ્રકાન્ત સુવરિયા, ચંદ્રવનરાય ટુકડ, મોહિનીચંદ્ર, વર્માસાહેબ દિવેલી, વિપુલ, કાલિ, મોહી, સાહી પોતે અને જેલી નિખલાલ નોંધપાથી ‘વાળા કટાક્ષ-લેખક’ મુશા.

કર પંખવાડિયે ૦-૪-૦

એકલે રોજનો પૈસો. વાર્ષિક લવાબજ રૂ. ૫. પરદેસીય સિ રૂ. ૧૫. ર્ષિક આપના સ્ટેપ સાહી નમૂનો મંગાવી જુઓ. નવા મુખ્ય સંદેશમાં ફેરિશાએ પાસેથી તથા રેલને કલેક્ટરના પર ન્હીલેલના મુકદ્દેશ પરથી મળશે.

સર્નતું સાહિત્ય

૭૬ રેમિન્ડર-લેઈન કોલ

ધૂમકેટ, ૧

જહાં ગાંઠ તહાં રસ નહીં

[એતિકાસિક રસપૂર્ણ નવલિકા]

લેખક:

શ. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

(વિચાર : શ. ઠાન્નિ)

“ નામ ! ગાયો આને તો ચોપાટ દાગીએ ! ”
સ્વામીને મુખવાસનાંબુસ અર્પણ કરતાં રાણીએ
ઉત્સાદભરિત વદને કહ્યું.

“ હા, આભો : પણ ઘરત કરી પડી હો ! ”
સ્વામીએ ‘મુંડીના ઉમ્મણને મંદ રિખતથી વધારી
બેતાં કહ્યું.

“ કંઈ ઘરત ! ”

“ તમે હારો તો તમારે આઠ દિવસ આ જ
ઐતર્યામાં એકલા જે રહેવું; અને હું હારું તો મારે
આઠ દિવસ અંતર્યામાં પગ મૂકવો નહિ ! ”

મુખમાંથી સ્થિત સુસાવતી અને કટાક્ષ કરતી
રાણી મોઝાં: “વાહ વાહ ! એવી તે વળી ઘરત હોતી
હો ! આઠ દિવસ અને આઠ રાત તમારે અને
મારે બહાર રહેવું, એટલે હું હારું તો મને સળ થાય
અને હું હારું તોય મને સળ થાય ! તમારા રા-
ખમાં આવો ન્યામ તોળાય છે કે શું ? ”

“ એમ કેવી રીતે ! ” રાત્રી હસતાં હસતાં
હસતાં પૂછી રહ્યા.

“હું હારું તો હું એકલી જ જેમાં રહું અને
તમે હારો તો તમે અંતર્યામાં આવો નહિ એટલે
એવ રીતે મારે આઠ દિવસ સુધી તમારાથી અગમ્ય
રહેવું ! નારે, મારે તો એવી ઘરત કરવી નથી ! ”

“ ત્યારે ! ”

“ એ ઘરતમાં થોડો સુધારો કરો તો હું
કબૂલ કરું. ”

“ કહે, તો સુધારો કરવો છે ? ”

“ મારે એકલા જેમાં રહેવું પડે, કે તમારે
અંતર્યામાં બહાર આઠ દિવસ રહેવું પડે, તોપણ
તમારે રોજ એક વાર મારી પાંચે આવીને મારે
હાથ પાન ખાઈ જવું; કહે કબૂલ છે ? ”

“ હા, કબૂલ ! ” અભેચિતને દસીને રાત્રી
દેવગદેવીની હથેલીમાં તાગી આપનાં ઘરત કબૂલ
કરી આઠ દિવસના સતત વિશેષની ઘરતને કે
રસભરિત રીતે રીઝી પડતી જોષ ને પ્રેમાગ્રા પાં
પત્રોનાં મન ઉત્તર્યા.

દેવગદેવી ગુજરાતના રાત્રી કુમારપાણની
હેન હતી, અને એ પદ્મી રાત્રીકા શાહબંદી
આવી, ત્યારથી અર્જોનાજનો રાત્રીકા અને અંતર્યા
પુર જાકેટમાગ થઈ ગયાં હતાં. ગુજરાતનું પાં
નગર વિકાસની તેરમી સદીના પ્રારંભમાં વિદ્યા અ-
ભ્યાસ પામ રૂપ મન્યું હતું અને તેના મેકારા-
મુકત દેવગદેવીએ ધરપૂરને શાહબંદી કરતાં કે
ત્યાંના મેકારાના દેહાર ફેરવી નોંખ્યા હતા. મદ-
ગાઈલામ નવા મંધાવ્યા, સુધા આંતર્યામાં મગીર
વવર્યા અને એમિર મંદરતા તથા સુધા-
પાણી દોષી. અંતર્યાના મેકારાએને તેજે પાટ-
થી એવી એવી સામગ્રી મમારીને રૂપમાર્ગ દા-

અર્જુનશ્રી તો દિવસનોય મેલો, જાગ તે, મુસ-
તેજત ઓરડાઓમાં જાળવાતું પર્વદ કરતો દાસ-
સીઓની, રીતભાતમાં પણ દેવજદેવીના આગમન
છડી અર્જુનશ્રીને અજ્ઞાપ દેરદાર, નિયમિતતા અને
વેવેક દેખાવા લાગ્યા હતાં. દેવજદેવીની કથાચતુર-
તાએ અર્જુનશ્રીને વશ કરી મૂક્યા હતાં એમ સ્વી-
કારે તો થાયે, આથી અર્જુનશ્રી અને દેવજદેવીના
પ્રેમની, વિશ્વાસની અને ઉશ્વાસની, કંઈ કંઈ કહા-
શુઓ લોકોમાં પ્રચલિત થઈ ગઈ હતી.

એનાટ દળાઈ, દાવ ખેલવા લાગ્યો. હારછતના
ઉપર દાસ્ય-વિનોદ તરવા તથા ઉછળવા લાગ્યા.
રાણીનું એક ચોમડું મારતાં અર્જુનશ્રી બોલ્યો: “આ
એક મુઝિયો મૂઝો!”

રાણીના વડન ઉપર કારમી મંબોરતા આવી.
આમાં કોઠિયાં કરતા રોષ સમેત તેણે પતિના
સામે નેપું. અર્જુનશ્રી દેવજદેવીની ગંભીર
સામે નેપું કર્યો. દાવ આગળ ચાલ્યો
મને રાજ્યએ રાણીનું બીજું સોગંદુ મારતાં
કહ્યું: “આ બીજે મુઠિયા મૂઝો!”

રાણીની આંખોમાં રોષના તણખડને સ્થાને કા-
તો અગ્નિ કમળી ઉઠ્યો તે સમય કે રાજા પે-
તાના ધર્મચૂર-જૈન સાધુની-તેના મુંડન કરાવેલા
મસ્તકની દાસિ કરે છે. એક બીજા ધર્મની સર-
પાઈ કરવાનો, ચાઆયોનો, વિદ્વાતાવર્તો “વિદ્વાદોનો,
કેમચોયોના સામર્થ્યની અને ચમત્કારોની જાણથી
જનતામાં જૈન કે શીવ ધર્મનો પ્રતાપ પાડવાનો એ
કેમ વર્તેલો હતો. ધાર્મિક અસ્મિતા ધર્મના અભિમા-
નમાં ઝોમળતી જતી હતી. મુજસતમાં જૈન ધર્મનો
પ્રતાપી ખજા ગૌરવપૂર્ણ રીતે કરજી રહ્યો હતો
અને દેવો તથા વૈષ્ણવો અસુખાકારી આંખથી તે

તરફ નેપું રહ્યા હતાં. જૈન સાધુઓને મન ચોતાતું
નેપું માન કે અપમાન નહોતું, તેથી વિશેષ તેમના
અનુયાયીઓને મન હતું. દેવજદેવી તો હેમચંદ સરિ-
ના ભક્ત કુમારપાળની બહેન રહી; તેનાથી જૈન
ધર્મચૂરનું આતું અપમાન થી રીતે સંખાપ ! તે
આંખ દેરવીને બોલી: “મહારાજ ! જરા મ્હો
સંભાળીને બોલો. તમારા વિવેકશાળ્ય મુઝિયા સંભા-
સીયો કરતાં કેસોચથી દીપ્તિમય મસ્તકવાળા
મારા શરૂએ વધારે પાવન હોય છે.”

અર્જુનશ્રી રાણીના વચન ઉપર તિરસ્કારનું
દાસ્ય દસીને બોલ્યો: “તારા રખડતા લાકડે શબ્દ
અપાવું એટલે એ મુઝિયા પવિત્ર ધર્મ થયા ?”

“જમકા ! જરા વિચારીને બોલો ! મું રાજ-
રાજેશ્વર કુમારપાળનું અપમાન મારી અપીલ કરતાં
પણ તમે બીજા નથી ?”

અર્જુનશ્રીનું સ્વમાન સ્ફુટ્યું. તેણે ચોપાટ ઉઠાવી
કેલથી રાણીના માથામાં ચારી, તે ઉઠી જતો
બોલ્યો: “તારો લાકડું અને મું કરી નાંખવાનો છે !
જા, તેનાથી ચાપ તે કરી લે.”

“ઠીક છે, પણ જો હું તમારા ચળે મ્હોમાં
પાછા ન પેસાડું, તો હું પાટણનરેડની બહેન
નહીં !”

વિનોદની હાલોની વચ્ચે બેલાતા ચોપાટના
ધવને સ્થાને કલકલો જંગાવાત નાગ્યો. માનનીનું
અભિમાન સ્ફુટ્યું અને એ અભિમાનના આવાતે
પ્રેમીની ગર્વિષ્ઠતાને જમાડી.

(૨)

પ્રજાએ રાજકંકરીના પ્રભાવનોત્તર વિશ્વ ઉપર
કરમો આપાત ચાપ તેવા સમાચાર ચોંચેર કરી
વચ્ચા કે “રાણી દેવજદેવી રીસાળને પીપર નાવ

“ ઘર ભાગ્ય સાથે અને તાલમે રહીનું બીજું શ્રેય” મારતા મધુ “ આ બીજી મુઠિએ મને.”

છે.” અર્ધશીશની તાલુપદામીના મુખમાંથી નીકળેલી એ વાતે મુશ્કેલી થઈ ગઈ. તે પત-
પટપટ, માનરમ, આને ચોં અને ઘેર ઘેર ફરી
વળી પુરોએ તેને મપાડે મા શે, ઊઠીને તેમાં
અનિચ્છેદિત લાગી, પરંતુ મધુ આગવમાં જરા

ઉચે “માનો અને પડી અપોદી અંતરની તથા
ઘણીમોથી વીરવાપમે રમ રાજદરમાંથી નીકળે
મેંથીએ નમરોનમર નેવો તારે તે મો મોમાં
જાવતા નાંખીને દશા જ થઈ ગયા.
સુરખમ યેઠ માથે પાવરી પાછોને મુઠાનેથી

દરવાજે દેખ્યો. શંકર બારોટ પૂજ કરતો કરતો ઉઠીને રથની પાછળ પાછળ ઉતાવળે આવ્યો. રથ નચરતી બહાર નીકળ્યો અને સૂરજમલ રોક તથા શંકર બારોટ પહોંચ્યા. રથ બેઠો રખાવ્યો. શેઠે કહ્યું: "રાણીજી! આતું ન થાય એમાં તો પાટણની અને શાકંબરીની-બેઠની લાજ નાથ પાઠાં વળે અને યદ્ય ગુજરી બૂધી જમને તાડીને સધિ." "

શંકર બારોટ કહ્યું: "શેઠ સાચું કહે છે, માતાજી! રાજગદના વાવરા છે, તે કોઈ વાર સવળા વાય, કોઈ વાર અવળા વાય, પણ ક્ષત્રિયાણી પોતાનો ધરમ ન બૂલે અને શાન્ત તથા રાજને બોટ લાગે તેવા મારગ ન લે."

પાંચમાં પ્રુજાય એવો સૂરજમલ રોક અને કાણપણના બંધાર-જેવો શંકર બારોટ: તેમનો પગથો બોલ સૌ ઉપાડી લે. અંગ્રેજિયન પણ તેમનો બોલ ઉચાપતા પહેલાં ઢીઠ વિચાર કર્યા વિના ન રહે; પરન્તુ તેમની શિષ્યામણ દેવગદેવીના ખ્યાનમાં ઉતરી નહિ! રથનો પગથો આથો હાસેલીને અને એકઠણીની કિનાર જતા આગળ ખેંચીને આખો દાંકતાં રાણીએ કહ્યું: "શેઠ! બારોટ! રાજગદના વાવરા સવળા વાય સારે મને તેડવા આવવો."

રથનો પગથો પાછો પડ્યો અને રથ ચાલવા લાગ્યો. રાણીજી પાઠાં વળે કે ન વળે પણ તે આવો ઉઠાંજળો જવાબ આપશે એવું તેમણે સ્વપ્ને પણ ધાર્યું નહોતું. શેઠ અને બારોટ વીડે મોંઝે પાછાં વળ્યા.

(૩)

પતિગ્રહની ફરિયાદો પિતૃગૃહમાં સહજપણાપૂર્વક સંભળાય છે. પુત્રવંધુનું સ્વમાન મોહનારોં લાસ-સસરા પણ પુત્રીના સ્વમાનનો માત્ર સંખ્યા સકર્તા નથી! ભગિનીવત્સલ બાઈ બહેન-બનેલી વચ્ચે પડેલા

અંતરાયોને વિહારવામાં તટસ્થ રહેવા કરતાં પ્રહાર બળવામાં વધારે-આત્મવિશુદ્ધિ માને છે! એકસોડિયા સંબંધ-સંસ્કારનો એ પ્રભાવ લાગે પણ હરે અને હાનિ પણ કરે.

કુમારપાળ બહેનને મુજેથી બધું પ્રકરણ સાંભળીને ઉશ્કેરાઈ ગયો. તેણે અંગ્રેજોરાજની મેથ જોવાને યુક્ત કૃત મોકલ્યો. ફરતે, શાકંબરીથી પાછા ફરીને એવા સમાચાર આપ્યા કે અંગ્રેજિયન પ્રકટ થઈ કરી શકે તેકરો! બળવાન નથી પણ તે યુક્ત રીતે

કુમારપાળને મારી નાંખવા મથે છે કુમારપાળને
હવે અર્જુનજી એક કંટક વૃક્ષ લાગ્યો તેણે શાસ્ત્ર-
ભરી છાને પોતાની સેવા દેતી અને શાહભરીની
પડોશના પ્રદેશમાં પડાવ નાખ્યો કુમારપાળ કીધી

કારણો હતો, તોપણ પોતાની બહેનનું, પોતાનું તથા
પોતાના મમ્મનું કંઈ વચનોથી અપમાન કરનાર
અર્જુનજી એ પહેલેથી જ કામ માંડી સે તો યુદ્ધ
નહિ કરવાનો વ તેનો ધરિશો હતો તેણે અર્જુનજી

તરફ પોતાનો ફક્ત યોગ્યવો, કામ
માઝી લેવા કદામ્નું પરગ્ન તેનો
પ્રત્યુત્તર એટલો કર્યો આવ્યો કે
યુદ્ધ વિના બીજો કોઈ માર્ગ રહ્યો
નહિ.

અર્જુનજી પોતાના મિત્ર રામ-
એને મલ્લે જોવા આ દના, પણ તે
પોતાના સેનામુખની સ્વસ્થતાને પિછા-
ણતો હતો, અને શાહભરી સુધી
પહોંચિયો કુમારપાળ એ ખરેખર યુદ્ધ
કરશે તો પોતાની ખુશામી કંઈ વિન્યા
રહેશે નહિ એવી વ તેની મજબૂતી
હતી. પરગ્ન પોતાના મંત્રી આદલની
સલાહથી કુમારપાળને નાંખી જઈને
સમાધાની કરવાનું અર્જુનજીને કીધ
માન્યું નહિ. કુમારપાળના અમરુદ્ધ
માણસોને ક્યંથી ફેડીને કપટવો
કુમારપાળને દાંતી કે હુશની વગેરે
એવી મજબૂતી આદો કરી રાખી હતી,
તે તેણે અર્જુનજી અને સમાજની
અને અર્જુનજી મંત્રીએ બતાવેલે
માર્ગે જવાને તૈયાર થયે.

“ તેણે જાણી હતી કે અને વૃક્ષના ધુમ્મસે એટલો,
અર્જુનજીની આંધે નગર દૂરી સરખમલ અને કંઈર બારેલ
આવ્યા હતા. ”

પ્રકટ રીતે વેર વાતલામાં લી-
રના ભેદએ છે એ વીરતા વિનાના
મનુષ્યો વેર છૂપી રીતે વાળે છે

અને પરતે સાધનમૂલ બનાવે છે. વીરતા વિનાનાએ વીરનાં ભાવો કાર્યો કરવા મથે છે ત્યારે તેઓ હંસનાં છુછાનાં લીધેલાં પીછાંથી કાગડો હંસ બનવાપણ કરે તેના જેવા દેખાય છે; અને તેમાં ભયરે તેઓ નિષ્ફળતા મેળવે છે ત્યારે બાપલાનાં અને સરખતા મેળવે છે ત્યારે કપટકળાકુદરજનાં બિરૂદો મેળવે છે । વીરનું બિરૂદ તો તેમના સલાટે લખાયેલું હોતું જ નથી.

ચાહકને અને કુમારપાળને જીવું વેર હતું સિદ-રાજ બપુત મરણ પામ્યો ત્યારે ચાહકને પોતાના બોળે લીધેલા પુંચ તરીકે પોતાની પાછળ પાટલુની ગાદી મળે એવી તેની હિમ્મત હતી અને ચાહકને પણ શુભચરિત્ર થવાની મહત્વાકાંક્ષા હતી, પરન્તુ સિદ-રાજ મરણ પામતાં કુમારપાળ આવી પહોંચ્યો, પાટલુની પ્રજાએ તેને રાજ્ય તરીકે સ્વેકાર્યો અને રહી ગયો. ત્યારથી તે કુમારપાળની ઉપર આ બંધન જ રહેતો. અત્યારે તેણે એ વેર વાળવાનો પ્રયત્ન જોયો. તેણે અર્જુનરાજને એ વેર વાળવાના સાધનરૂપ બનવા દીધો.

ચાહકની કપટકળાકુદરજાએ કુમારપાળના હા-ધીના મહાવતને ક્યયથી ફેંચ્યો, પરન્તુ કુમારપાળની પ્રજા બાઅરખાએ તેને ચેતાવ્યો. અને ઉલ્લી પડીએ હાથીના મકાલતરી ફેરબદલી કરીચી; ચાહકને એ ફેરબદલીની ખબર નહોતી. ચાહક કુમારપાળના હાથી સામે પોતાનો હાથી લીધી પણ કુમારપાળને મારવાનો તેનો હાથ ફાળ્યો નહિ અને ચાહક લોભે પછ-કાયો. યુદ્ધમાં કુમારપાળ પોતાના હાથી પરથી જીતેલ મારી અર્જુનરાજના હાથી પર ચડી ગયો અને તેને પછાડી તેની જાતીપર ચડી બેઠો. અર્જુનરાજ ઉલ્લી પડીએ પોતાની સ્થિતિ સમજ્યો અને તેણે કુમાર-પાળની ક્ષમા માગી. પણ હવે એ ક્ષમાપત્રના મોડી

હતી ! ક્ષમાપત્રનાથી કુમારપાળનો શપ્થ શમ્યો નહિ તેને પોતાની બહેનનું અને પોતાના ધર્મશૂરનું અર-માન સાચતું હતું, પોતાની બહેનની પ્રતિજ્ઞા સાંભરતી હતી અને યુદ્ધમાં તેનાં કેટલાંક માણસો મરણ પામ્યાં હતાં તેનો બાકો એકલી ક્ષમાપત્રનાથી મળેલો મળી શકેલો તે તૈયાર નહોતો. છેવટે અર્જુનરાજના સહાય સખાઓ અને તેના સામંતોએ કુમારપાળને વિનવિ કરી, પોતાની બહેન જલજાલેથી કુમારપાળ રો પરણાવવાની અર્જુનરાજને મંજૂર બતાવી, એટલે સંપૂર્ણ રીતે કુમારપાળ તેને ક્ષમા માગી અને શાંત-રીતે રાજ્ય પાછું સોંપ્યું.

(૪)

પોતાનું, બાકનું અને ધર્મશૂરનું વ્યવમાન કરનાર સ્વામીને પોતાના બાકાએ હરાવ્યો અને ઉપરથી પોતાની નસુંક હવે પોતાની ભોળાઈ થયે, એવી ખબર પાટલુમાં સાંભળતાં જ મનિન્દ્રી દેવજ-દેવીનું મુખકુ હસી હસી જવા લાગ્યું. તેના મનિન્દ્રી-ત્વની નવાજાને હવે આકૃતિ બની હતી. તેનું મનો વૈર હવે શરૂનું હતું. આથી હાર અને આટલી શૂન-હાનિ પાછી પોતાનો સ્વામી શું મૂકે લાંબને હવે પોતાની સાથે વિવાહ કરી ચક્રો ૨ તે મનમાં મોલીઃ “ખરેખર, પાટલુનરચની” બહેને તેમના રાખે તેમ-ના જ મૂકેમાં પાછા પેસાજા !”

હારી શાંતિભરીથી આવેલા સમાચાર આ-પીને આથી મન અને દેવજદેવી એકલી રહી. તેને આનંદથી નાચવાનું મન ચાલુ હતું ! તે બંધી અને એક પક્ષત્ર મારતી સામે રાજિલા ચાંદીના ચરિત્ર પાસે જઈ લીખી. એકાંતમાં તે ઉચ્છ્વેસમ કાંચ ફાંચી અને કૂદી । પોતાનું વેદન બરીચોમાં નોતો તે બાનું થી ઘેલી બની ગઈ. વાન તથા પશુ તે બેસ રહે

હોને તીન અવિગ સ્ફુટ થતો દેખાયો. આ આનંદનો ઊભરો કાઠની પાસે કાઠ્ય વિના દિને એવ થશે તેમ નહોતું, એટલે તે દોડતી બારણાની બહાર નીકળી. પોતાના બાહના પરકમની માલ કહેવા તે બાંધી પાસે તેના અંતઃપુરમાં જતી હતી; પરંતુ બાંધીના બોરડામાં પેસતા જ તેના ખાનમાં આવ્યું કે શાકંભરીથી લાકડે માટે નથી રાણી આવવાની છે એટલે એ રોકાય આવવાની વાતથી પોતાની બાંધીને આનંદ નહિ શય. દુરાવજ દેવે પોતાના આનંદના આવેરને આવેરો. તે એકદમ જંભીર ખની મઠ. જરૂર નજાતો મનોહરને સંપર્કમાં રાખવાનું બળ તેણે કેળવ્યું હતું; સાસરેથી રીક્ષા હોને પિયેર આવતાં તેને મનોહરને સંવદ્ધ રાખવાની જરૂર જણાઈ નહોતી, પરંતુ અત્યારે સંવદ્ધતા મળતો હૃદયોગ કરવાની તેને જરૂર જણાઈ હતી, એટલે તે કાલે મોઝે શાકંભરીથી આવેલા સમાચારની વાત બાંધી સાથે કરીને પાછી ચાલી મઠ.

કાણુ પછી કાણુ, પછી પછી પછી અને દિવસ પછી દિવસ જવા લાગ્યા. વિનયવતિતા માનિરીતો આનંદ જૂનો થવા લાગ્યો અને પતિપ્રદે જવાનો સમય નિકટવર્તી થતો દેખાવા લાગ્યો. એ અંતઃપુર, એ સ્વામીનું વદન, એ મોપાટનો દાવ : એ સુખદ પ્રસંગોના પુનરાવર્તનને તે કંપી રહી અનેક પ્રાર્થનાં જાણી સુખસખો તે પોતાની મનઃકૃષ્ટિમાં રહી રહી.

કુમારપાળની મેના પાટણમાં પાછી કરી ત્યાર પછી એક અઘવદિવામાં અર્જુનરાજ પોતાની બહેન જાલદહીને કુમારપાળ વેરે પરજીવવાને તેને સાથે લાકડે પાટણમાં આવ્યો, તેની સાથે રાજપુરોદિત હતો, રાજમારોદ હતો, નગરોદ હતો, સત્પતો

હતા, સંખ્યાધિપતિઓ હતા. દેવગદેવી પતિને મળવા ઉત્સાહ હતો, પણ અર્જુનરાજ તો તેને મગગ આવવાને બદલે લખેનો દિવસ આની પહેાંચી લાકડી દેવગદેવીને દષ્ટિએ પંચ પાચો નહિ ! ઉચ્ચે ન્યારે કન્યાદાન દેવાનો સમય થયો, ત્યારે અર્જુનરાજ કુમારપાળના દાસમાં પોતાની બહેનનો દાસ આપવાને મંજુપદમાં આવ્યો; તે સમયે જ તેને દેવગદેવીઓ મળે.

પતિને જોતાં જ દેવગદેવીનું હૃદય એસી મુઠ્ઠા તે મૂર્તિમન્ત શોક હતો, જાણે અર્જુનરાજ જ નહિ તેના વદનની એક વારની તેજદાર ચામડી પર સ્વા મલતા પથરાઈ હતી, તેની કાળી મુઠ્ઠાં અર્થે અર્થ સહેવાળ છગી નીકળ્યા હતા, તેણ મુપ્રુટ માત્રમ, આઝ પડ્યા હતા કન્યાદાનનાં વિધિમાં એકાદ પટ્ટિકા બ્યતીલ થઈ, પણ તેટલા સમયમાં અર્જુનરાજે પોતાની કોમળી આંખને એક વાર પણ હમો કરી નહિ ! પોતાની આસપાસ કાણુ કાણુ છે તે તે જોવા છુટતો નહોતો, કામને તે ઓગળવા છુટતો નહોતો રામીંદગીનો ઊઠરા બહે સોઠા ઊઠરાતો જ્યે પરંતુ લોખી જ્યે છે અને સમજે છે તેટલું પોતાનું હમો અર્થે - જોવાનું પેરું પણ અર્જુનરાજમાં રહી નહોતું !

પોતાના વિનયનું આ રજ જોઈને આનંદ પામરો કે શોક પામરો તે દેવગદેવીને સમન્વય નહિ તે મનમાં ને મનમાં ચુસ્કવા લાગી. કાણુમાં તે દ્રવ્ય અનુભવતી, કાણુમાં તે દષ્ટાંતા અનુભવતી પરંતુ એ એકે અનુભવમાં તેની જલિ સ્થિત થઈ નહિ. અસ્થિરતામાં તથુ દિવસ વહી ગયા, વાન કાંઈ પણ પૂરું થઈ ગયું.

(૫)

સેવક સાથે અજાણથી સમાચાર કહાણીને અણો-
રાજ દેવળદેવીને અંગવાસે આવ્યો. પિયેરમા પતિને
મળવામાં ઉપજતી સ્વાભાવિક ઘનનહુતાથી નીચું જો-
ઈને દેવળદેવી પતિના આગમનની પ્રતીક્ષા કરતી રેઘથી
ગાલીલા ઉપર ખેસી રહી. આંખો ઊંચી કર્યા વિના
કાનથી જ પગદર સાંભળીને તેણે જાણ્યું કે પતિ
આવે છે.

“રાણી !”

દેવળદેવીએ એક જોખરો સ્વર સંભળ્યો, અને
તે ચમકી, તે સ્વર તેના પતિનો નહોતો તેણે આંખો
ઊંચી કરી અને તુરત જ હુમટો ખેંચ્યો. અ-
ચેતિરાજની સાથે નગરથી દૂર સુરજમલ અને
કેર બારેક આવ્યા હતા, બારેકજ એ
વન દેવું હતું.

“કાંઈ સંભવથી દેવને કહ્યું.

તેણે જણ્યું આસનો પર બેઠા. બારેકે વાતચીત
કીધી. “રાણી ! શાકંભરીના રાજગહના
રા તમે સવળા વાના કર્યા, માટે હવે શાકંભરી
પધારો !”

દેવળદેવીના કાળજમા એ શબ્દો રહ્યની પેઠે
ચોંટી ગયા. શાકંભરીથી રીસાકને નીકળતી વખતે
બારેકે ને રિખામણ આપી હતી તે પોતે માની
હોતી, પરિણામે કાંઈ કાંઈ અનિષ્ટ બનાવો બની
ગયા એ બહુ તેને સંભવું. બારેકના રાખેકામાં ટણો
હતો તે પણ તેના પ્યાનમાં આવ્યો. જવાબમાં તેણે
મીન જ સેવ્યું.

સુરજમલ થોડે કહ્યું : “અને આપને શાકંભરી
પધારવાનું કહેવા આવ્યા છો.”

દેવળદેવી હજી વિચાર કરતી હતી.

“કાસે અને બધા અહીંથી ઉપડીએ છીએ.
આંખ પ્રવાણની તૈયારી કરી રાખીએ !”

દેવળદેવીએ કંઈ જવાબ ન આપ્યો.

“હવે ગઈ ગુજરી ભૂલી જવાની છે. મે
માણસનો કાંસ પાને આંગણે જશે. ભેંસિતો જ
નહોતો, તે મણો અને બનવાનું હતું તે બન્યું. હવે
તે બહુ ભૂલી જઈને મન મૂકીને જવાનું છે.” શો
કાવો રીતે કહ્યું.

દેવળદેવીએ જણ્યું કે પોતાનો પતિ કશું બોલતો
નથી. પતિના છેવનમાંથી રસ નાશ્યું પામ્યો છે એવું
પહેલા દર્શીને જ દેવળદેવીએ જણ્યું હતું. તે
પોતાના મનને પૂછતી હતી : એ રસના આંખ ડૂબ
પૂર્વવત વહેવા લાગશે ? અને પોતે પોતાથી કણકર
જાણ્યો થયેલો જોવાનું સંકી સકતી નહોતી અને ને
પોતાના હૃદયમાં તાંબા ભાડુમાં જ નિત્ય રમતો તે
સ્વામીના એ સર્ગી અંતરમાં પુતી આનંદના પ્રવાતા
ઉઠશે !

“રાણી ! એમાં વિચાર શો કરવો ? હવે હવે
આંખ પાંચી કાંઈ દી, છૂટી પડ્યા સાંભળ્યા છે !”
બારેકે કહ્યું.

નીચું જ નેઈ રહીને હાથની અંગૂઠાઓથી
પગના અંગૂઠાને નમ્ય બોતરતાં રાણીએ કહ્યું :
“મહારાજ ને કહે તે ખત.”

અણોરા પૂતળાની પેઠે આસન ઉપર બેસીને
નીચું જ નેઈ રહી હતી. શોક, બારેક અને રાણી ત્રણે
અણોરાના શબ્દો સાંભળવાને ઉત્સુક બન્યાં, પણ
અણોરાના ગુપ્તમાંથી એક શબ્દ પણ નીકળ્યો
નહીં ! કણ પછી કણ જવા લાગી અને ત્રણે
જણ્યા આંખમાં રૂબવા લાગ્યા.

“ મહારાજ ! કહેા, હવે આપની શી આત્મા છે ? ” શેઠે અણોરાજની વાણીનું ઉત્તરન કરવા ધન ક્યો.

હવે અણોરાજને બોલ્યા વિના છૂટકો નહેતો. તે બોલ્યો : “ આપણે બધા રાણીછને શાકંભરી આવવાનું કહેવા આબ્યા છીએ; પછી મારે બીજું શું કહેવાનું હોય ? ”

એ રસદીન, લુખ્યા, વિનાશટકે હૃદયસાધના અને ઔપચારિકે શબ્દો દેવગદેવીને કાને પડ્યા અને તેના હૃદયના રસતંત્રમાં તણાત પડી ગયા. ઉચ્ચમાંથી રસ છઠ્ઠાઈ ગયો હોય પણ સહ્યવના અવશિષ્ટ રહી હોય. તો હૃદયનું પતાવ ફેડીનેય, રસ-ઝરણા વહાવનાર કોઈ જાદુગર નહીં આવે, પણ ત્યાં હૃદયને રથાને કાઢતો સુખો કડો જ રહ્યો હોય ત્યાં જાદુગર તો શું પણ રિષતા. ૫ ક્યાંથી નવપ્રસ્થવતા આણી શકે અને રસ વહાવી શકે ?

શાસ્ત્રમાં દેવગદેવીએ નિમણ કરી નહિયો. તે બોલી : “ શેઠ ! હવે શાકંભરી મારે મારે નકામું છે. ”

“ એમ તે હોય ! શાકંભરી તમારું પર છે. સ્વર્ણન મહારાજનો મહેલ-હોય, પણ તે તમારું પિયરે કહેવાય-પર નહિ. ”

“ મહેલ કે શું પર ન હોય, શેઠ ! દિલ

હોય તો મહાલુમાં ૫ મહેલના મનોભાવ રહે. પણ એ ફેરી એક વાર વૂટી તે હવે વૂટી જ ! ”

“ તમે જુલો છો, રાણીછ ! વૃગને સંધી-ચકાવ અને એક કરી ચકાવ; હું કહું છું કે તમે વૂટીને વહેવા સંધી ન ચકાવ, પણ હવે તો સચિ ! ” શેઠજી સ્વરમાં કીંક્રક આઠાસચકતા ગાછ.

“ શેઠ ! તમે શાણા છો, પણ તમારું શાણુ-પણ જાણ છે. વૂટીને સંધાવ, ૫૨ વચ્ચે ગાંઠ રહી જાય તે જાણો છો ને ? ” રાણીતો એ જવાબ હતો. સંધિવાના ધનનીય હવે અવધ આવી રહી છે, જારોટ અને રાજ એક જ શબ્દમાં દેવગદેવીનો મનો-ભાવ સમજીને પાછા આવ્યા ગયા.

કુમારપાને પણ પોતાની જાહેનને સમજાવવા અને પતિશુદ્ધે ને કેસવા ખૂબ ધન ક્યો, પણ દેવગદેવી ધુનઃ પતિશુદ્ધે ન જ મઠ. જીવનમાંથીય હવે તેનો રસ જોડી ગયો, આઠ દિવસ સ્વામીથી અગ્રથા રહેવામાં પોતાને સખત સજા થતી માનનારી દેવગદેવીએ અનુસૂધી સ્વામીથી અગ્રથા રહેવાનું જ હવે પર્મલ ક્યું ! તે પાટણ છોડીને ખંભાત આવી મઠ અને ત્યાં તેણે તપશ્ચર્યા કરીને શેષ જીવન પાંડુ ક્યું !

શેઠે જારોટનો એક કુલો શાકંભરીમાં ધેર ધેર બોલાવો :

પ્રોતિ રોરી કલાં, વૂટી તે વૂટી સડી;
પરિવલ સંધિય ગો, જહાં ગાઠ તરીકે રમ નહિ !

‘યુદ્ધ વીરો અને વીરાંગનાઓનાં ઘર આંગણે દર્શન.’

“મહાભિનિષ્ક્રમણ”

તા. ૧૨ મી માર્ચ ૧૯૪૦ ની સુવર્ણમય પ્રભાતે મહાત્મા ગાંધીજીએ સાબરમતીના આશ્રમમાંથી ઢાંઢી તરફ ૭૬ યુદ્ધ વીરો સાથે સત્યાગ્રહ માટે પ્રયાણ કર્યું તેનું ઐતિહાસિક રંગીન ચિત્ર: જેમાં એ યુદ્ધ વીરોનાં હુબહૂ પુણ્ય દર્શન તમે કરી શકો છો. તેમનાં ઉત્સાહભર્યા તેજસ્વી વદનકમળ નિરખીને વીરતાની પ્રેરણા પામી શકો છો. સપ્ટેમ્બર ૧૪×૨૦ મૂલ્ય ૫ આના (પોસ્ટેજ સાથે). દરેક હિંદી ઘરની દિવાલ આ ઐતિહાસિક ચિત્રથી શણગારવી જોઈએ.

મુંબઈ સંગ્રામ સમિતિના

પ્રમુખોની ચિત્રાવલિ.

મુંબઈના રાષ્ટ્રીય યુદ્ધને ટકાવી રાખનારા અને યુદ્ધ સમિતિઓનાં પ્રાણ રૂપ થાળીસ યુદ્ધ વીરો, વીરાંગનાઓ અને કાર્યકર્તાઓનાં દર્શન તેમની ઓળખ સાથે તમે આ મુંદર અને દળદાર અલ્પભ્રમમાં કરી શકશો. ઉપરાંત મુંબઈ ફ્રી ઇમરજન્સી હોસ્પિટલ, કેમ્બ્રિજ હાઉસ વગેરેનાં ચિત્રો વેનગાર્ડ તથા એક્સલસીયર ફોટો સ્ટુડીયોના કુશળ આર્ટિસ્ટોને હાથે ઉતારાવીને આપેલાં છે. ઘરમાં સંઘરી રાખવા લાયક આ એક ચીજ છે. મૂલ્ય રૂ. ૨ પોસ્ટેજ સાથે.

બીજા રાષ્ટ્ર નેતાઓનાં ચિત્રો જોઈતાં હોય તો અમને પૂછો. અમારા પીકચરના સેરપલ માટે ર. ૧-૪-૦ ના પોસ્ટ સ્ટેમ્પ બીડવાથી શાકડી આપીશું.

ગાંધી પ્રેસ, રતન પોળ-અમદાવાદ.

બી. પરીખની કંપની, ગુલાલવાડી-મુંબઈ નં. ૪

વિશુદ્ધ પ્રેમ

(છગનલાલ હરિલાલ પઢવા)

રાખનદાદર અધુરુદનરાય આજ દીવાળીના ઉત્સ-
વોમાં બેઠે વિગેરે બેઠે હોવાથી જરા અવકાશ મેળ-
વીને, દિવસના કામકાજથી પરવારીને પોતાની મોટરમાં
સંલેસ કરવા નિકળ્યા હતા. ફરતા ફરતા તેમને રિવાર
આવ્યો —

‘આજના માર્ગસિદ્ધિ અવસરે ફેટલાં ફુડુંબો
બરેબરાં સુખી હશે ? જ્યાંને શુ બધી બનતો મેલો
મને એવી સ્થિતિમાં પ્રભુએ મુક્યાં હશે ?’ પોતાની
અચૂકી તેવા સંતોષીમાં પોને કરવાને સમર્થ હતા તે
મારે અંત કરચુથી પરમાત્મતા તેઓ પાઠ માનવા
હાથ આજ તેમને ત્યાં આ આનંદદાયક અવસર
મેળવે રીતે ઉજવવાની સૌ પ્રકારની તૈયારીઓ યથા
રહી હતી, તેમના ફેંકડા આશ્રિતોને ત્યાં બોમ્બડી
બોટો મોકલાતી હતી, મરીમ ગુરમને અન્ન વસ્ત્રનાં
દાન થઈ રહ્યાં હતાં, પોતાના બાલ્ય આપાસમાં મને-
યાએ ના તથા તેમના બીન પખવાજ આદિ વાજીએના
સંગીતના અધુર સ્વરોના અહિસન ચોપાસ પ્રસરી
રસાયી તે તળીએથી રાચ સુધી ગાજ રણું હતું, તેમની
મોટર જાગરી અને હંચી કડીમરીની અનાવડવાળી
હોવાથી તે પૂરા અપાટમાં માર્ગ કાપતી
ગેઠની હતી માર્ગ એકાન્તને હોવાથી અવર
જવર એકો હતા પ્રતિનું સૌર્વ નિદાગતાં નિદા-
ગતા તેઓ પછે દૂર નીકળી અપા ત્યાં અંધારૂં પહોં
યથે પહોં એટલામાં જરા ગ્રામીણોએ પ્રવેશ આપી
પહેંચ્યો પહોં રાખનદાદર સાદેની મોટરને તે કઈ
પીસાનમાં ન હતો તેથી તે તે કુદા મારતી આવજ

પરેજ જતી હતી વીજળીના અગદગતા બે મેટા દીવાનો
પ્રકાશ આગળ દૂર સુધી પડતો હતો. તેમની મોટરની
આ અગિ બે સહેરના કોઈ પોતિમે એક હોત તો
તેમને ક્ષાસ્તાએ ગેરી દીધા હતા; પણ અહીં તેમને તેવા
કોઈ પ્રતિષ્ઠ નો એક ન હતું ને સામેથી આવી
ચીતરા પરવાની સહેરોથી, તેમનું તથી ગપેટું મમજ
ચાન્ત પડતું હતું, તેથી તેમને ઉત્સાહ કંઈથી હાંક-
વાનો ફિયુસિત થતો હતો. પોતે આ કાર્યમાં જનુ
પ્રવીણ હોવાથી સાથે પોતને લાવ્યા પણ ન હતા
ત્યાં તો એક સાંકડી મચોઆરી જેવું વચ્ચે નડતર
રૂપે આવી ગયું બને તેમાં એક પુરાણું વૃક્ષ કોણ
બળે ક્યારનું એ પડુ પડુ થઈ રહ્યું હતું, તેની મજ-
બુન ઘિરાએ જેવી લાંબી મૂઠીવાની જડોને એમની
મોટરનો મખો લાગ્યો તેની સાથેજ તે મોટર લપખમ
કંઈ વળી થઈ ને દશની પ્રવંચ લાખાએ રૂપી બનુના
વજ પાસમાં લીટગઈ મધ । રાખનદાદર સાદેનું
મગજ આ વેળા કાપના-સુધિમાં કઈ અવનવાં દરે
એવું હતું તે તેમને પ્રથમ તો કંઈ સમજાવુ જ
નહિ તેઓ બળે નિદામથી બાંધા દોષ તેમ માયા
ઉપર આધાર થવાની સાથે સખ્ત જની ગયા
મોટર તો હવે આને જ ચાલી ! તેનાં દાખ તેપોને
અચાજ કરતા ફાગી મયા ઉપરના બાજના ચૂરેચૂર
થઈ ગયા, દીવાલોનારાજ ગયા ને તેઓ પોને અજ
કાઈ જવાની આરતના આવી પડે એમ હતું પણ
મદાગો તેઓ એકદમ યેઠાગીને બહાર કૂદી પડ્યા
ને જવા દૂર જઈ આમને કેવા બપકર જતી ગયો

હતો તે જોતા ઉભા રહ્યા: તેમની પાસે ધમિકટીક ઠોચી સમ્પળ હતો તે કાઢતાને તેઓ પરિસ્થિતિ તપાસવા સામ્યા. હવે આ જગલમાંથી પ્રમાણે થી રીતે પહોંચતું એ સવાલ પહેલોજ ઉદ્ભવ્યો. ત્યાં પોતાનાં પ્રિય ધર્મપત્નિ અને આપું કુટુંબ આજ સપ્તરવે દિવસે તેમની રાહ જોયાં કરતાં દરો-રોંઠે હમણાં આવશે—એવી આશા રાખી રાત્રીનું મિષ્ટ ભોજન તૈયાર કરાવી તેના સ્વાદ લેવાને તલપપડ બની રહ્યું હતું, ત્યાં તેમને નહિ જુલ્યે-તેઓ ક્યાં છે તે નહિ જાણે તેથી તેમની નિરાશા કેવી થશે, તેનું મિત્ર તેમની કલ્પનામાં ખડક યથ મધુ-પચુ થો ઉપાય? હવે શું આપી રાત આ ભયાનક સ્થળેજ ગાળવી પડવાની! એ વિચારે તેમને જરા કમકમાડી પણ ઉપજવાથી. પોતાના જેવો બીજો કોણ ફર્કામાં આવી જખતે આ સ્થળે ધમને જાગર મળી આવનાર હતો! આવી ચિન્તાની મગમગમાં તેઓ પડ્યા હતા, ત્યાં પાછળથી કોઈનો અવાજ અણધારે આવતાં તેઓ ચમક્યા.—

“આ તે શી અકસ્માત?”

તેમણે પાછળ ફરીને જોયું તો એક મજબૂત બાંધાની, ઉંચ, કઠાવર શરીરવાળા પુરુષને આવર-કેટલાં ગળામાં દાઘ લાગીને પોતાની દુર્લેષા સમ-ભાવથી દયાબળક દહિયા નિહાળી રહેવો તેમણે દોઢા.

“પ્રશ્નનો ખાંડ કે આપ બચી ગયા હો! આ-ટલો બાર તો ભલમલા દાઘો જેવાને પચુ કચી નાખે તો એક પામર મનુષ્યના શરીરનું શું મરું! આલો હવે ને થયું તે થયું. મારું મહાન નજીક છે. હું ત્યાંથી મારા નોકરોને લીધા લઈને મોકલું છું તે બધી બેસશે ને બીજા કોઈને અકસ્માત ન થાય તેની સંભાળ રાખશે.”

“આપને ખરેખર! પ્રથમેજ મારા સંભાળ આ કોટાટીના સમયે મોકલ્યા બહુપણ છે. હું કે માનતો હતો કે આ નિર્જન સ્થાનમાં મારે રાત્રી રાત કંઈ કાઢવી પડશે. આપનો ઉપકાર આ કબ્દામાં માનવો તે હું બચતો નથી.”

“એમાં શું! એ તો એક બીભત્તી દરખ છે ને હું મારા બાંધમાં ફરતો હતો ત્યાં મને કંઈ જાણે કંઈક સંભળાયો ને આપની મોઢરની તો પ્રકાર અચાનક બંધ થઈ ગયો, તેથી મને પ્રભાવો કે કંઈક ભયંકર અકસ્માત થયો હતો. બે પ્રથે. અને આવ્યો ત્યાં તો આપની આવી સિધિ જોતા હું રતબજ બની ગયો.”

બંને મુઠ્ઠાઓ સાથે સાથે ચાલ્યા. અને થોડે વારમાં એક વિશાળ બવનના દરવાજા પાસે આઈ પહોંચ્યા. તેનાં માલિક તરતજ મોઢરને મોકલી મોઢરની સંભાળ રાખવા લીધા લઈને જવાની આજ્ઞા કરી. દિવાનખાતામાં પ્રવેશ કર્યા પછી તે મોઢી પોતાના એક સેવકને આ વિગેરે લાવવાનું કહ્યું. પણ રાવ પહાડુર સાહેબે પ્રથમ પ્રશ્ન કર્યો કે આજે ત્યાં ટેલીફોન હોય તો મારે મારે મહાને બહુ આપવી છે કે હું આજ બનાવાસે ફરસા પડ્યો કે તેથી જરા મોઢી મારી સમજા.”

“પચુ આપ જરો થી રીતે? કહે તો મોઢર તૈયાર કરાવું.”

“ના જી, આટલો ઉપકાર શું થોડો છે! જંગલનું કોણું હું જંગલીય જીવને મારી મોઢર બધી થોડી વારમા આવી પહોંચશે. મારા બધા પત્ની મારી વાટ જોઈને બેસી રહ્યાં છે. માલિક ટેલીફોન બનાવશે ત્યાં બંધને સવા દાડુર સાહેબે વાત થાર કરી—

“પ્રશ્ન? લકમણ? હો—એ હું મહાન—

મ્હારી મોઢરને અકસ્માત થઈ ગયો છે તેથી હું જરા મોડા આવી રહીશ ત્યારાં બાને કહે કે આપણી બીજી મોઢર અડી મોઢરે. છુટકાની એરો-રેમની પાસેજ આ મોઢર પડેલી છે ત્યાં કાવે. નોકરો ત્યાં બેઠા છે તે મ્હાર ડેઠાણું બતાવશે. "

જેઠ આ વાત કરતા દત્તા તે સંજોગે બંધસાના માલિકની આંખમાં મેણુ જાણે કેમે આંસુભર્યાં આંખાં રેશીરત કરીને પાંખ વળ્યા ત્યાં રામનદાદર સાહેબે તેમને આંકુ ફોલાય તે બગમગા થઈ ગયેલા બેલા, તેણી વેળા જરા ગમરાવા ને પુછવા કામ્યા કે "ભાઈ ! આ શું ? મ્હારા ભોલદાથી આપને કઈ થાકે તો લાચુ નથીને ? "

" નહિ-નહિ જેઠ-એકુ તે કાઈ રોપ ! હું તો મ્હારી પૂર્વ કાલની રિધતિનું સ્મરણ થઈ ગયતાં "

મ્હારી પોતાની લાલની રિધતિનેજ શીઠ કહે છુ એક વખત એવો પણ દત્તા કે જ્યારે મ્હારે પણ એક કુટુંબ-વતરાક પ્રિય પત્ની હતી ત્યારે આપની પત્નીનું નામ લીધું ત્યાં મ્હારો મા લાભે થઈ આવ્યો આ કહું તો મને ઈર્ષ્યા જેવું પણ થય આવ્યું હું મ્હારા પોતાનાજ દોષે આજ કેટલાક વર્ષો મારી ખોતે ગુમાતાં જોતા છું તે વિચાર મને ગાંઠા જમાવી દે છે. ક્યે વચામે તેને પાછી મેળવી રા' તે કઈ મને કમનું નથી. મ્હાર કુ મ કાવી પાસે રહું તે પણ કમનું નથી. આજ આપને મેળવજ આમ દેવ

" હું તો મારી પૂર્વગામી રિધતિનું સ્મરણ થઈ આવતાં મ્હારી પોતાની લાલની રિધતિનેજ શીઠ કહે છું "

એણે મ્હ કમો ને આપ કોઈ પ્રતિદિન મુકમ પાસે હો તેથી આપની રહાગ હરવતો વિચારે ખાલી રામરો નહિ. "

" કાઈ, એમ ગમરામે શુ થય ! મને આપની નથી વાન કરી સંભાળતો ! શુ જાણતાં પત્ની દયાન છે ને આપનાથી જુદા રહે છે ? મ્હારી નામ મધુસુતાવ તે "

" એ નામ તો મેં સાંભળેલું છે રામ નદાદર ખાતે ! આપનાં દરેક આજ પ્રથમ જ વર્ષા મ્હાણી કયા લાંબી નો નથી, પણ ત્યા વખતને એવી

છે ખરી. આપને કંટાળો ન આવે તો કહી સંભળાવું.
એટલાથીએ મ્હારા હૃદય ઉપરનો ભાર કંઈક ઓ-
છા થશે.

મ્હાફે નામ મંદરીખર છે. મ્હારા પિતાએ અમને
સર્વ લાઘ્યોને સારી કેળવણી આપી. તેથી હું સી-
વોશ એન્જનીયર થઈ શક્યો પરીક્ષામાં ઉચ્ચે નખરે
ઉત્તીર્ણ થવાથી મને સરમતી મળ્યનેર ખાતામાં સારી
નોડરી સહોદાધી મળી. થોડા સમયે મ્હારા લગ્ન
પણ થઈ ગયાં. ને સારા ધરતી કન્યા મળવાથી મ્હારો
નંસાર સુખમય નિવડ્યો. વિદ્યારીને દિવસનો ઘણો
ભાગ એકલાજ રહેવું પડતું. જમીને હું નોડરી પર
અડતો ને રાતે ચોરોઢેર આવતો. આવ્યા પછી પણ
મ્હાફે મન કોઈ વસ્તુના પ્રયોગો આદરવામાં મગ્ન
રહેતું; તેથી હું તેની સાથે બેસીને કે હરવા લઈ જમને
ઈંદ્રિયોદ્દેશથી રોકતો નહિ. ને કંઈ ધર સંબંધી
કરતી તો મને કંટાળો આવતો. તે સમજતી

મ્હાફે ચિત્ત દક્ષિમાં એટલું બધું પરીવાસુ છે કે
તે ને બીજે રસ્તે થોડી વાર પણ વાગવામાં નહિ
આવે તો તે ધીમે ધીમે બગડતું જાય—કદાચ એક
પ્રકારની ગાંડા પણ આવી જશે; તેથી ન્યારેને
ત્યારે આવીને મોટીની ફરીવાર કરીને, કે
માળાની છુલો કાઢીને કે રસોઈવાની બેરકારી બતા-
વીને કે પોશાકોની કુચલી કરીને મ્હાફે મન અન્ય
વિષયમાં રોકવા બળતો પ્રયત્ન કરતી, પણ સમજતી કે
એના એ પ્રયત્ન વ્યર્થ, હતા. મને તો સંસારમા મ્હારા
ધર્મનેરી પંથાને લગતી શોધખોળો સિવાય બીજા
કશા ઉપર ધીરિ હતી જ નહિ તેથી હું તેના સમ્મતી
પણ દરકાર કરવાતું છું જી જ મ્હાફે. મને કોઈ વાર
મ્હાફે આવતું કે મ્હારા નેવા વેપારીને પરણવામા
એની બૂલ જ થઈ છે. એની સોજાતમાં મને કેટલો
આનંદ થાય તેનો હું વિચારે પણ કરતો નહિ. હવે

મને બધું થાક આવે છે ત્યારે કેવો પથતાપ થાય
છે? એની ધીવનારમા મ્હાફે ધૂળમા મેગવી 'રી.તી.
મ્હારા કરતાં તો કોઈ કંઠાગને પાણી હન તેએ
એનો જન્મ સાર્થક થાય. પૈસાતું મુખ ને કંઈ બધું
મુખ છે? સારા વસ્ત્ર અને અન્નકાર પહેરીને બસેને
મ્હાફે મલકતું રાખે પણ અંતઃકરણનો કોઈ એના
અવને કારી ખાતો હોય-પતિના આનાદર રૂપી શોધનો
લડો સળખતો હોય તે શી રીતે દર થાય? એની
સદચરીઓને પતિ સમાજમતું અનુપમ રત્નોષ્ઠિ સુખ
ભોગવતી બેઠને એને શું નહિ થતું હોય! આ બધું
ભાન મને હમણાં આવે છે હો—તે વેળા તો દમ્બો-
પાર્જન કરવામાં— નામના કાઢવામાં જ હું દિવસ રાત
મંદ્યો રહેતો; તેથી ત્યારે એ મને બધું બધું પ્રકારેની
વાતો કરીને રીઝવવા લાગતી ત્યારે મને એમ થતું કે
આની સાથે તે અપન કેમ ગાળી રહતી? મ્હારા
વિચારોની સાથે એના વિચારો કયાંથી મળતા થવાના?
હવે તો એનાથી છુટકારો થાય ત્યારે જ બચાય તેથી
એક વેળા કંઈક મને એવું ભૂત ભરાય મળું કે મ્હાફે
એને છુટાં રહેવાની આજ્ઞા કરી દીધી! તે વિચારી
આ સાંભળી આમી બની મર્મ. પતિના સહવાસ કંઈક
સ્વિણસો આવતો તે પણ હવે જતો રહેવાનો! અને
પતિએ વિષમયસ્થા નહિ તો બીજું શું? પણ તે
એની કલાગરી હતી—આત્માપાલક હતી—મને ખરા અર્થ-
કરણીયાં માલતી હતી કે મારા સુખમાં અંતરાય આજ-
વાનો જતાએ એને ખ્યાલ પણ આવ્યો નહિ. કળ-
દળતી કળકળતી એ મ્હારાથી છુટી પડી. એક દિવસ
પણ એણે મને કપડા રૂપે કશો નથી. એના ખર્ચને
માટે મ્હાફે સારી રકમ બેંકમાં જમા કરાવી અને એને
લીક પડે તેની રીતે કોઈ બીજા સમાની સાથે રહેવા
મ્હાફે એને કરી દીધું. ત્યારથી અમે છુટાં પડ્યાં તે
પર્યાં. મને તો મ્હારી ધુનમાં ને ધુનમા એની કેરી

દયા થઈ હતો એ વિચાર કોઈક જ વાર આવતો
મહારા પ્રયોગો સફળ થતાં ગયા તેમ તેમ લક્ષ્મીની
પણ મહારા પર કૃપા થતી ગઈ આખર મહારે કંઈ
કરવાનું ગળું નહિ. આ બંધનો મહે ખરીદો મોકલ
આકરો-મોકરો વિગેરે વૈભવ માણવા લાગ્યો; પણ ક્યા
મહારા મગજ ઉપરથી મહારા કાર્યને બાંધ હતી ગયો,
ત્યાં તે પોતાના જીવન સાથીને મંજારવા લાગ્યું તેની
ઉણપ અને સાક્ષના લાગી તેના ચિન્તાનું જીવનને હવે
મને નિરસ ને ધિક્કારવા પેચ લાગવા માંડ્યું પણ
જેને મહે કાંઈ કરીને જ કહેવું તેને હવે મહારે શી
રીતે ખેલાવવી? મોવાણુ તો આવે કે તેમ જોની અને
જામરી સંક્રમણ થવા લાગી હવે તો કિવસને રૂત એના
વિષોમમાં ફેંકી મુકે છુ આ મહારા મહેડો બંધનો અને
ખાસા ધાય છે મહારી અવજન અંતિમ કરાં અને જરાએ
એન પડતું નથી. તેથી જ આપ ત્યારે એક સુખી
કુટુંબી રૂપે વાત કરવા લાગ્યા ત્યારે અને મહારેડું જ
પાણુ તાણુ મધ આપ્યું એનો કિમર કહ, એની
મધુરી વાણી, મહારા શરીર માટેની-મહારા સુખ માટેની
એની કાળજી, પોતાનો અનુપમ સ્વાસ્થ્ય ગનનિરોધિ
માન-એ મધુ માદ કહે છુ ત્યારે મહારી છાતી કાઢ
કાઢ થઈ જાય છે.”

હવે એ મીઠો સ્વર ફરી મોઢ સંમગાવે તો હું
આ મહારી નથી નાહોજલાલી પુરવાલ કરી દઉં ”

“ તમે એમને માટે નાણા કઈ બેંકમાં મુકાવ્યાં
છે ? ” અનુસૂતનરામે પૂછ્યું. તે સદર તો છે તે ! કેટલીક
વાર એનું બને છે કે નિશાસથી બાળે છોડી રકમ
બેંકની નાણાંમાં મુક થઈ જાય છે તે આપણે ધારતા
હોઈએ કે તેના દાંત લેનાર તેનો ઉપયોગ કરી છકતું
કરી; પણ તે ચિંતારાની તો કંઈ દી રીતિય મધ જાય
છે; તેથી નથી રહેતા ધરના કે નથી રહેતાં ધાકનાં.”

“ ના, ના, શોહ, એ તો હમીરીય બેંકમાં
એમને નામે મુક્યાં છે તેથી તે જ્યાંની બીક નથી ”

આમ વાત ચાલતી હતી ત્યાં મહારથી કોઈ મો-
ટરના ભુગવાને જોશયર અવાજ આવ્યો તેથી અંદ-
રોખર જરા ચમક્યા પચ શોટ હતું-“કંઈ નથી એ
તો મહારી બીજી મોટર આવી પહોંચી છે, મારો
આપણે જમને લોઈએ ” એમ કહી તેમને હથ ઝા-
લીને તેઓ મહાર આવ્યા. મોટર લાંબારને તેમણે હતું
તમે આજની રાત અહીં રહેજો આ છાત્રને સા-
હેજ તમારે માટે સુવાની મોકલજ કરશે સવારે
આપણી બાગેવી મોટરને છું કરવું તેનો વિચાર કરીને
મને રેહાઈન કરજો.”

“ હો, સાહેબજ માફ કરજો આપને બહુ ખોટી
કર્ણ; પણ આપનો ઉપકાર તો હંમીર્યન ભુલા-
ય તેમ નથી.” એમ બોલતા તેઓ પોતાની નથી
મોટર પર ચડી ગયા અને તેને આજાઈથી દરવાજા
મહાર કહી પોતાના મકાનને રસ્તે દાંડી ગયા.

માનમાં તેમને ચદોખરની દુખી અવસ્થાના
સ્વાભાવિક વિચાર આવવા માગ્યા પણ મકાને પ-
હોચતા તેમના કુટુંબ સાથે મોઢા મોઢા પણ દીરા-
ળાનો અર્થાતિક પ્રમંથ તેઓ ગાળી શક્યા તેથી તેમને
લજા આનંદ થયો.

(૨)

બીજે કિવસ સવારે તેઓ બેંકના અધિક કાર્ય-
કરોને મળ્યા ને તેમની મારફત તપાસ ચલાવી,
મિલિસ ચદોખરના ખાતાના નાણાં તેમની વતી
મોણુ ઉપાડવા આવતું હતું તેનો ખતો તેઓએ મોક-
લ્યો. તે માણુએ બેંકમાંથી લાવે એ ખાઈ કર્યા રહે
છે તે તેમણે જાણી લીધું અને તાનડોળ પોતાની
મોટરમાં તે રકમે તેઓ પહોંચ્યા. ત્યાં જણાવું કે તે

બિચારી દાઢ તેની ડાઘ વિધવા માણીની સાથે એક માણના મકાનમાં રહેતી હતી તે પછે ભાગે જાણે મળતી નહિ. તે પોતાનું ઇચ્છન રીતે વીતાડતી હતી તે પછુ તેજોએ જાણી લીધું. પછી પાછા તેજો પંદ્રમેજરને જમણે પહોચી ગયા. અને તેમને એકાન્તમાં લઇ જઇને કહેવા લાગ્યા:—“ભાઈ ! મહારી તમારી સાથે કાંઈક આનગી વાત કરવાની છે. જરા ચીરજીવી સાંભળશો ?”

તેજો મહાર કરવા જવાની તૈયારીમાં હતા પછુ જા સમાચાર સાંભળી રોકાઇ ગયા. શેઠને શી આનગી વાત કરવાની હશે તે કંઈ તેજો સમજી શક્યા નહિ તેથી જરા વિસ્મયથી પુરશો પર બેસતાં તેમની પાસે જોઇ રહ્યા.

“ કેમ, આપને માટે શું મંગલું ?”

“ કંઈ નહિ. હું આપને એક પુરુષજનર આપે જ આવ્યો છું. બીજા કદાચી આપને એવો નહિ જાય એ મહારી ખાતરી છે. આપે આપનાં મુખપત્રની વાત કરી હતી:—

“ હાજર:—

આપ તેમની સાથે પાછો ગાદા સંબંધ વિધવાને તપ્પર છે એમ હું સમજ્યો છું તે મને ?”

“ અલગત ! જુઓને મહાર ચીરર ચિન્તા રજા મંજિમાં જળાને તેનું કુર્બાન થઈ ગય છે !”

“ મહેં એમનું મકાન શાખી કાઢ્યુ છે. એ બિચારા કંઈ જાણી કહેલીમાં રહેતાં નથી; પણ નેમ જમ કરીને વિરલ વીતાડે છે સાથે એમની ડાઘ માણી પછુ રહે છે.”

એકમેકરનું મહેં શીકું પડી ગયું. પોતાના અવિષ્કારી કૃપથી પોતાની પિયાને મહેં કુર્બાન બોલ્યું મોઝ—પોતાની અલગત કદમી તેને કયા કામમાં આવતી

નથી એ વિચારે તેમનાં મનમાં જ્વાળા પેલા કરી; પણ તેજો કંઈ બોલ્યા નહિ.

“ હવે હું એટલું પછુ જાણી શક્યો છું કે તેજો પાછાં તમારી સાથે રહેવા આવવાને આદર છે. ને તમને ફરીથી કંટાળા ન આવે એવી રીતે વર્તવાને પછુ તૈયાર છે. તેમને પોતાની બૂલ મંદુ થઈ એ સમજાવું છે. હવે તમારા તરફથી આવકાર મને એટલી જ વાર છે.”

“ અરે એ શું બોલ્યા ! હું તો શેઠનો જમને એને પો કંઈ પડે એવું મને થઈ રહ્યું છે ! કહેને એજો ક્યાં રહે છે ?”

“ તે હું કહું છું. એ બિચારી તો કે કદાખાં આજા રાખી બેઠાં હતાં કે તમે એમને પાછા તેમ વસી. પોતે પોતાની ઇચ્છા કામમાં રાખી કદખાં નહિ તેનું જ આ માણું પરિણામ આણું એમ-એમો માને છે ને હવેથી તેવી શુલ ન થાવ એની કામજ રાખવા પ્રયત્ન પછુ બગીરથ કરી રહ્યા છે.”

“ માંડી રે માંડી ! એવું હતું તો જરા મને કદાખાં તો ડાઘ જોડે કરાવવો હતો ! હું શું જાણું કે મહારી જુલની એ આમ માણી આપવા પુરશે હતી ?”

“ એ બિચારીને એટલી દિલ્લસ ન આવી કામ આપ કહેતા હતા કે એને મધુર કંઈ ફરીથી જમન કરવો સાંભળવાને આપ જલુ આવડે છે-પછુ-માર કરને મહારે આપને એ સંખેય એક રવા ખાં કરે એવ ખેડકારક સમાચાર જણાવવાનું છે-આપની પાસે આવીને એ પુનઃ આપનાં મુખપત્રની રૂપે રી. તે-ચકરો પછુ એમને બોલતાં આપ સાંભળી શક્યોચ નહિ !”

“ એમ કેમ ? જરાએ નહિ બેઠે ? શું એમ

તત જ એવે તપસ્યા રૂપે આવ્યું છે ? તે પછી અહીંયાં આવે ત્યારે તો ઊંડો ને ?”

“ નાજ-તેઓ મુગાં-અવકાજ બની ગયાં છે । ”

“ ઝો બગવાન ! આ વળી કેવું નવું દુઃખ ! ”

“ હસ વર્ષ થયાં એક શબ્દ પછી ઉચ્ચારી શકતાં નથી. એક વાર એમના મકાન ઉપર ઘડને એક એરોપ્લેન ઉડતું હતું તે અકસ્માત વૂટી કુટીને એમની નજીકજ-એઓ ફરવા નિકળ્યાં હતાં ત્યાં-પડ્યું તેના ધડકાની સાથેજ એમનો જિલ્લા બંધ થઈ ગયો છે. ”

“ અરે ! આ શો ગળ્પ ! એવું તો કાઢીએ થયું સાંભળ્યું નથી. ”-ચંદ્રશેખરે પોતાને અનલ્લ બેઠે દર્શાવ્યો.

“ એઓ બહુ બોલતાં તે આજ સાંખી રહતા નહિ-દેવે એઓ બીલકુલ નથી બોલે એવા-તેવણું તેમનો સહાર કરવા આપ તૈયાર છો ? ”

પોતાનાજ ક્ષેત્ર આ બપોરે પરિણામ આપ્યું છે, રેવેજ તેને માટે પોતાને આ શિક્ષા દેશે છે-એવું બાન થઈ આવવાથી ચંદ્રશેખર મગજગા યાં જવા ને કેટલોક વાર સુધી કંઈ મોઢી પૂછી શક્યા નહિ.

“ કેમ મ્હારી સાથે આવો છો ? ” આખરે મધુસુદનરાયે તેમને ટોળ્યાં.—

ચંદ્રશેખર જાણે સ્વપ્નમાંથી જાગૃત થતાં દેખ તેમ નોકરને મોહાવવાનો થંટ નોટી પચાડતા લાગ્યા ને તે હાજર થયો એટલે કહેવા લાગ્યા.—

“ જો, પાકુ-આજ ત્હારાં શેઠાણી પાછા આ બંચડાને પાવન કરવા પધારવાનાં છે. જ્યાં નોકરોને ખખર આપી દે સર્વ પ્રકારની તૈયારી કરાવ એકે એક ખતીની આખા બંચડામાં રોહાળી કરાવ. ગ્રમ-હજાની ન્યોત પ્રકાશ. મ્હારી ખરી રીવાજો આજ જ છે. રાતે ફૂં એમને ઘડને જવર આવી પહેચોશ

રામજી થાણેખરને તેડીને તેમની પત્નીને મકાને આબ્યા ત્યા સંખ્યા સમય થવા આબ્યા હતો. પેલી બાઈ બિચારી ક્યારનીએ તેમની આવવાની રાહ ભેટી ભેડી હતી. તેને કાને મોઢરને! અજાજ આવ-તા જ તે તેમને મળવાને હમી થઈ ગયો

“ પધારો-હજી સુધી મ્હેં કિશોરી બેનને આ અણધાર્યા મેળાપ વિશે એક શબ્દ જણાવ્યો નથી. એ એમના દિવાનખાનામાં બેસા છે. ”

“ બાલો-ચંદ્રશેખર-એકદમ પહેંચી જાઓ તે એમને કહો કે તમે એમને એમને મકાને તેડી જવા આબ્યા છો. જેમ તમે અણુચિંત્યા જરો-મસરી-તેમ ફતેહ વધારે થવાની આશા રહે છે. જેવા આ-ઘાતથી તેમની જીભ એકાએક બંધ થઇ ગઈ છે, તેવોજ આઘાત પાછો તેમના મગજ પર એધાય તો કહાય તે પાછી બોલતી પછી થઇ જાય ! પ્રભુ કરે ને તમ્હારાં ભાગ્ય ઉપરે.”

“ જલુ સાકાળ્ય કરો. ”-બોલના તેઓ અંદર દોડ્યા રામજીને પેલી બાઈ ધકકતે દેવે બહાર રાહ ભેટી હતા રહ્યાં તે બિચારીનું અંત તો કુટી જતું હતું. એકદમ તેમને કાને ચંદ્રશેખરનો જરા બોખરો અજાજ આબ્યો પછી પાછી શાન્તિ પ્રસરી મઠ. પેલી બાઈ મસરાઈ ને રાહ પછી પડી શી આશત આવી હતી. “ રામજીને પછી બ્હીક લાગી કે ધારેલું પરિણામ કંઈ આપ્યું નહિ. એટલામા—

“ કોણ-મ્હારાં બહાઈના ચંદ-શુ મને તમે અજાજરે કમ્મ કરી ! ”

—આ શબ્દો ખતેને કહે પડ્યા તેમનો થોડ આનંદના રૂપના જલ્લાઈ મયો ગવા ! થો સુંદર અજાજ ! જાણે કદિ બંધ પડ્યો જ ન હતો ! કેવી મોઢાશ ! કેવો ઉમંગો ! કેવું દર્શન સંમિલન !

રાવણની આંખમાંથી તો હર્ષનાં આંસુઓ સરવા લા-
ગ્યાં । તેઓ પરમજી—ને દયાળુ હતા. તેમની મધ્ય-
સ્થનાથી જ બને આ દુઃખી જન પુનઃ સમાશ્રમ
પામીને પાછાં મુખી થયાં એ વિચાર આવતાં પોતે
હૃત્ક્રાંત થયા એમ માનવા લાગ્યા.

“ આપણે પ્રાચીન ચમત્કારજ્ઞ ગ્રાજ નિદાશ્યો
છે હો ! ” તેઓએ પેલી બાકીને કહ્યું. “ ઘાકતરો
બધે તેને મને તે રૂપે વર્ણવે પણ મારું તો એમજ
માનવું છે. ” એમ કહી તેઓ તેની રમ લમને
બંધારી જવા લાગ્યા.

“ શું ત્યારે આપ તેમને ફરીથી મળવા મારે
નહિ શકાઓ ! આપના મુખ પ્રવળથી તો આજનો
હૃદયસ્થ નેત્રાને અમે ભાગ્યશાલી થયા છીએ. ”

મારે ત્યાં પણ દીરાળી જ છે ને । હજી તો
મને મકાને પહોંચતાં કેટલીયે વાર યસે ને ત્યાં બિ-
ચારી મહારી પત્ની મહારી રાહ ભોલી બેસી હતી.
“ જુ તમનેએ મુખી રાખો—” એમ કહી તેઓ
મોટરમાં ચડી બેઠા. થોડી વાર મોટરનો મગગાટ
અંજાણે ત્યાં મુખી બાકી ત્રિચારી તેના સાથે ને-
ત્ર ન રહી. પછી તે દૂર જતાં પુનઃ શાન્તિ પ્રધરી
એટલે “ હાલ ” કરતી તે બેસી મઈ ને મનમાં
જ બોલી—

“ પ્રભુએ જગતમાં આવાએ પેરોપારી સત્ય-
જ્ઞો ઉત્પન્ન કર્યા છે ને ! કેટલું પુણ્ય એમને થયું
બને જણ એમનો જેટલો પાક માને તેટલો બોલો
છે. ”

આ ચિર વિન્દિત પ્રેમી મુમયનો પ્રવેશ જલ્દ
નવાજ પુષ્પમાં થયો. હોય એમ તેમને બાસે એમાં શું
આશ્ચર્ય ? કિશોરી પાછી પોતાના બહાવા પતિની
સાથે પોતાના મૂળ આવાસમાં પહોંચી ત્યાં એણે સર્વ
મંગલમય આવકારદાયક ચિન્હ ત્યારે. એમાં ત્યારે
પોતાના પતિના વિશુદ્ધ રનેહનું એને ખડું જાન થયું.
હવે ચંદ્રોખર પણ એના આશ્રમનથી નહું મુખ
રોજવવા લાગ્યો અને એકવાર જે રસ્તે એને કંઠાગ-
ભરેલો લાગતો હતો, તેને ફરીથી પોતે ક્યારે સામગ્ર
સામગ્ર કરે એજ વિચારે એની સાથે એ અદ્વિતિય
વાતે વળમતો—એની પ્રત્યેક કુષલી પણ આનંદથી
સામગ્રતો અને એના મુખના સાધન કેમ વધે એની
કાળક્રમાં પોતાનો સમય બચીત કરવા લાગ્યો.
કિશોરી શુદ્ધ ચંતનપરણી પતિની પુનઃ સેવક કરતી
અને તેને રીઝવવા દિગ્વિખિત પ્રવળ કરતી તેમાં એ
ધાર્યા કરતા પણ વિરોધ સફળ થઈ એ કહેવાની
કંઈ એ જરૂર રહે છે ?

સંવેદન

લેખક રા કલ્યાણી

“ રમેશ, આ સમયે પણ મ્હારી કલાની કદર તો ન જ થયું ” ખિનના વ્યક્ત કરતા અચાને આરામ પુરતીયા લાંબાગતી નિરંજને કહ્યું

લલિત કલા પ્રદર્શનની પારિતોષિક પત્રિકા જાહેર પડી ચૂકી હતી અને તેમાં નિરંજનનું નામ નહોતું. એટલે જ અત્યારે રમેશ નિરંજનનો સ્વખાવિક ખેડ કરીકે દર કરવાના હવેદથી આવ્યો હતો તેને આવતો લેઈ નિરંજને ઉપર પ્રભાણે ઓળખાવે કહ્યું.

હા સ્ટેજ નિષ્ક્રમ મૂળ રમેશ પ્રત્યુત્તર વાળશે નિરંજન, પરંતુ ખોટા મ્હાકાર એમ લેતાની કરર એકદર ઉપર ટવે ઠ જ કલા. ‘ નિરંજનની સામેની આરામ પુરતીયા જગ્યા લાઇ રમેશો સમ આચ દર્શાવે. “ જે કલા અંતરથી ઉગે છે તેનો સત્કાર વહેલા કે મોડા થવા વિના રહેતો જ નથી ”

‘ રમેશ, હું તુ મ્હને બાલક સમજે છે કે માત્ર એવી બાલ્ય વસ્તુ પર જ મ્હારી કળા અવલભેલી હું માનું છું ? ” અત્યાર સુધી શાન્ત પડી રહેલ નિરંજને નિરાશાનું કારણ મળ્યું હતું તેને આમ રહે-જ ન્હીકારના માર્ગે આપતા કહ્યું “ અને તેના કલાકારને પણ ઉત્તેજતા કે પ્રોત્સાહની અમુક અંગે તો જરૂર રહે છે જ ”

“ જરૂર ” નરમાશથી રમેશ કહ્યું. “ હું તો માત્ર એટલું જ કહેવા માગું છું કે એવી કલાકારે નિરાશ થવું ના લેખએ દરી દરી મલ્ને, દાઢ નીંદ

તો કોઈક કાલે પણ તે પોતાની કલાની કદર મળતી પામે કરાની સકશે ”

“ રમેશ, એ તો બધી આમાન્ય વાતો છે, હું જે ભણવા માગું છું અને મ્હને અતરથી રહે છે તે એ કે મ્હારી કળામાં ભેગી કષ્ટ ઉછરે છે કે એ લાગ્ય નથી બનતી ?

“ નિરંજન, હું પડીત બનું તો માફ કરને ” આરામ પુરતીયા જરા વધારે સ્વસ્થતાથી બે સત્તા રમેશે યદ કહ્યું. “ કલા એ આત્માની મુખા છે સરીરની કુખા જેમ નવા નવા આકાર મામ્ય કરે છે તેમ આત્માની એક વખત મુખા મળ્યા પછી તે કલાની નવી કૃતિઓ માગવાનું કરે છે તારામાં એ મુખા જન્મી છે બીજી વસ્તુ પણ હું જોઉં છું ત્હારી સ્પૃહ જરૂરીયાતોની સંક્રામણ દર કરવા ની-પજાની ચાલના અને તેને પાર થવા અંગેના અવિરત પત્તો—આ પણ ત્હને આગળ પ્રેરી રહેલ છે ” રમેશ થબી રમેશ આગળ બેઠ્યો. “ નિરંજન હું કલા—નિવેચક તો નથી પરંતુ મ્હને એમ લાગે છે કે ત્હારી કલામાં કદમના છે; પણ કદવ નથી આ-ધી હું એમ નથી—”

વખે અટકાવના નિરંજને પૂછ્યું “ એટલે રમેશ જરા વધુ સ્વસ્થતાથી મ્હને સમજાવ ”

“ નિરંજન, કલાકારના જીવનમાં એવા કાષ્ટ ઉઘા અવેદનની જરૂર રહે છે, કે જે કલાનું વેધક કારણ બની તેને મૂર્ત સ્વરૂપ આપે એટલે જ મે કહ્યું

તારી કલાને પાંખો છે; ઉપાં નથી. અને આત્મા
તો કલામાં સમ્પત્તા મૂકે છે એટલું જ. ”

“ ત્યારે કલાકારે એવા નીચ સવેદન માટે હાથ
એડી રાહ એતા એસી રહેતું? એમ ? ” નિરંજન
પાછો રહેજ નીકળ્યો. “ કલા શું એવી પામર વસ્તુ
છે કે જીવન પર તેને આધાર રાખવાનો ? ”

“ ના. છેક એમ તો નહિ. કલા એક રીતે સ્વ-
તંત્ર છે; છતાં કલાની સંપૂર્ણતા—પરીપક્વતા—નેષ-
કતા માટે ગંભીર અન્યન નોંધવું. ”

નિરંજન ઘોડીવાર પસો વિચાર કરતો એસી રહ્યો.
તેણે જરા સ્વસ્થ થઈ રહેતો હતો “ પણ હું
બધી જાણું છું. પાણી ગરમ થઈ ગયું હશે ચાલ,
આપણે બહુ સારો ધોષ કરીએ. ફક્ત મ્હા ખીએ. ”
તેઓ બન્ને અંદરના ખડમાં ગયા.

(૨)

ત્યારે તેઓ મ્હા પીતા હતા ત્યારે નિરંજને
ડાંગ વિષયકતર કરી કહ્યું “ મને એ સાહે છે કે
. . .પણે ત્યાં કલા-સંસ્કૃતિ બહુ ઓછી છે. આપણે
ત્યાં જૂતાગળા મોરવ પર નિર્ભર રહેવાની સામાન્ય
રીતે રેવ પડી ગઈ હોય છે. તેમાં શિલ્પની કલાનો
પણ સમાવેશો થઈ ગય છે. આપણે અજ્ઞતા કે
હિંસારાની શિલ્પ કળાનાં ડીમ્ ડીમ્ બાળકી આપણી
જાતને ગંધેરી માનીએ છીએ; પણ જરા હંકા ઉતરી
જોતાં જણીશો કે આ સ્વર્ણય બનાવવાની શક્તિ બહુ
કંઈ મંદી, અનુભવ એ રીતે વિદ્યા મેળવી કે કેળવી
શકતો નથી. રમેશ, હવે એ હું જરા પંડીત બનું તો
માફ કરજો. શિલ્પકલાએ શું શું સાધ્યું છે તે જોઈ
હોય તો ઓસ પર કાટિ ઠેરવવી નોંધવું. સૌન્દર્યની
માન્ય સેવા કે સમૃદ્ધતા પૂજા એ કાઠ રેડી કરી
ડાપ તો તે ઓસે. એ સૌન્દર્ય પિપાસાએ ઓસને

સુંદર કલા બધી અને એ સૃષ્ટિ કલામાંથી ઓસના
સકલ જીવન અને-રેહમાં સૌન્દર્ય અવતર્યા. ”

રમેશથી બહુમાર નીકળી ગયો. “ આપણે ત્યાં
પણ એવાં સર્વાંગ સૌન્દર્ય અને કલા જન્મે તો ? ”
નિરંજનનું આ શબ્દો પર ખ્યાન ગયું નહિ.
“ રમેશ, મહેને ઘેરો નાં ગણતો. પવન જાતના જીવ-
નમાં ખરા પ્રાણ મૂકનાર કોઈ હોય તો તે કલાકાર
જ છે. ”

આમ ઘોડી રાત મુઠી તેઓ વાંત કરતા
બેઠા હતા.

નિરંજનના એ નાના ધરમાંથી રમેશ બહાર
નીકળ્યો ત્યારે સર્વત્ર અંધારા હતો. એ અંધારામાં
પણ માનવ હૃદયમાં રહેલી વિવિધ વૃત્તિઓ માફક
વ્યોમમાં તારાઓ આછા આછા ચળકી રહ્યા હતા.
નિરાશાથી ઉત્તેજિત ધણ બગીચા વાળે પણ
રતેક મેળવવા નિષ્ણા કરતો નિરંજન તે સમયમાં
પાણી ફેરવતો હતો.

(૩)

કલાકારે ચોતલા માનસનું સચોટ પૃથક્કરણ
સતત કરતા રહેતું નોંધવું અને તો જ કલા પ્રતિ-
સાધક બને છે. નિરંજન એટલા પ્રમથી પ્રતિભા
તેવાર કરતો એટલું જ ગંભીર ચિંતન પણ કરતો.

આ અર્થતંત્ર પરિશ્રમના પરિણામે નિરંજને
ગંભીર માંદગી ઓગવી હતી. તે જરા સાળો થયો
ત્યારે તેને દવા ફેર માટે બહાર ગામ ઘણું જવા ઠાકરે
રમેશને આગ્રહભરી કાશમાંથી કરી હતી.

રમેશ હરનંદરામ રોહિતા નાના કુમારનો શિક્ષક
હોતા હરનંદરામનો રમેશ પર મહુ પહોંચત હતો
અને એ નિકટ પરિચયને લીધે રમેશો રોહિતે નિરંજનની
સર્વ દબીકત કરી. આથી હરનંદરામની પ્રેમિ સંપા-
દેશમાં કલાના સંસ્કારો નાનપણમાંથી જ જન્મ્યા
હતા તે કેળવવા હરનંદરામની શક્તિ ઉત્તેજિત થઈ.

હારી કહાને પામ્યા છે; કંઈ નથી. અને આખા
તો કહામાં ભળ્યો છે એટલું જ. "

" ત્યારે કહાકારે એવા નીચ સંવેદન માટે દાંધ
જોડી રાહ જોતા બેસી રહેવું એમ ? " નિરંજન
પાછો સ્વેચ્છ ચીકારો. " કહા શું એવી પામર વસ્તુ
છે કે બીજા પર તેને આધાર સમ્પાદનો ? "

" ના. છેક એમ તો નહિ. કહા એક રીતે સ્વ-
તંત્ર છે; છતાં કહાની સપ્તર્થતા—પરીપક્વતા—વેદ-
કતા મારે જંબીર અન્યન બેઠકો. "

નિરંજન યોડીવાર પસોં વિચાર કરતો બેસી રહ્યો.
તેણે જરા સ્વચ્છ યદ્ય રમેશને કહ્યું " પણ હું
બૂધી બદલું છું, પાણી મરમ યદ્ય રમું હશે આઘ,
પણે વધુ સારો ધંધો કરીએ. કહા એ પામર. "

જાને અંદરના ખડમાં રચા.

(૨.)

ત્યારે તેઓ એ પીતા હતા ત્યારે નિરંજન
વિષયોત્તર કરી કહ્યું " મને એ સાહે છે કે
તેણે ત્યાં કહા—વસિકા બહુ બોલી છે. આપણે
ત્યાં મૂલકાળના ગૌરવ પર નિકર્ષ રહેવાની સામાન્ય
રીતે-રેવ પડી ગઈ હોય છે. તેમાં સિદ્ધાંતી કહાનો
પણ સમાવેશો યદ્ય બધ છે. આપણે અજ્ઞતા કે
પ્રસિદ્ધાની વિશ્વ કળાનાં કીર્તિ કીર્ત બળની આપણી
જાતને વહેરી માનીએ છીએ; પણ જરા હંધા જનની
જોઈ જાણીએ કે આ સ્વચ્છ બતાવવાની વૃત્તિ બહુ
જોડી નથી. મનુષ્ય એ રીતે વિદ્યા મેળવી કે કેળવી
સકતો નથી. રમેશ, હવે મેં હું જરા પંડીત બનું તો
મારું કરમે. સિદ્ધાંતીએ શું શું સાધ્યું છે તે બેઠું
હોય તો મોઝ પર દણિ ઠેરવવી બેઠકો. સૌન્દર્યની
સાચી સેવા કે સમૃદ્ધગત પૂલ બે કાઠ રેતી કરી
હોય તો તે મોસે. એ સૌન્દર્ય પિપાસાએ મોસને

સુંદર કહા બાધી અને એ કોઈ કહામાંથી મોસના
સમય જીવન અને દેહમાં સૌન્દર્ય આવતી. "

રમેશથી ઉદ્ધાર નીકળી ગયો. " આપણે ત્યાં
પણ એવાં સર્વાંગ સૌન્દર્ય અને કહા જન્મે તો ? "

નિરંજનનું આ જાણે પર ખ્યાન અર્થ નહિ.
" રમેશ, મને થેલો ના મળ્યો. પરંતુ જન્મતા જીવ-
નમાં ખરા પ્રાણ મૂકનાર કાઈ હોય તો તે કહાકાર
જ છે. "

આમ મોડી રાત સધી તેઓ વાંત કરતા
બેઠા હતા.

નિરંજનના એ નાના ધંરમાંથી રમેશ બહાર
નીકળ્યો ત્યારે સર્વજ્ઞ અંધકાર હતો. એ અંધકારમાં
પણ માનવ હૃદયમાં રહેલી વિવિધ વૃત્તિઓ મારક
બોમ્બમાં તારાઓ બાજા બાજા મગાડી રહ્યા હતા.

નિરાશાથી ઉત્તેજિત યદ્ય ભગીરથ પાને પણ
ફતેહ મેળવવા નિશ્ચય કરતો નિરંજન તે સમયમાં
પાણું ફેરવતો હતો.

(૩)

કહાકારે પોતાના માનસનું સચોટ પૃષ્ઠકરણ
સતત કરતા રહેવું બેઠકો અને તો જ કહા પ્રતિ-
સાધક બને છે. નિરંજન એટલા અમથી પ્રતિષ્ઠા
તેવાર કરતો એટલું જ જંબીર ચિત્તન પણ કરતો.

આ અર્થત પરિશ્રમના પરિણામે નિરંજને
જંબીર માંદગી મોગથી હતી. તે જરા સામે થયો
ત્યારે તેને હંધા ફેર માટે બહાર ગામ લાઈ જવા કાઠરે
રમેશને આમહકારી બહામણ કરી હતી.

રમેશ હરન-દશ્યપત્ર શોધના નાના કુમારનો શિક્ષક
હતો. હરન-દશ્યપત્રો રમેશ પર બહુ પડાવત હતા
અને એ નિષ્કટ પરિચયને કારણે રમેશ શોધે નિરંજનની
સર્વ હકીકત કહી. આથી હરન-દશ્યપત્રી પ્રતિ મુખ-
રેખામાં કહાના ચેરકારો નાનપણમાંથી જ જન્મે
હવા તે કેળવવા હરન-દશ્યપત્રી વૃત્તિ ઉત્તેજિત થય.

કલગીના કોડ

કલગીના કોડ, તારી કલગીના કોડ.

એ તો લગ્નનો શિરમોડ

મારા પ્રણય યોગીરાજ !

તારી કલગીના કોડ.

કલગીનાં બાણે પ્રિય ! પ્રેમસેતુ બાંધશું;

અશ્રુનાં ઉરસાસ વડે આત્મન થિ સાંધશું;

એવી મધુરી મારે જીતવાની હોડ

મારા પ્રણય યોગીરાજ !

તારી કલગીના કોડ.

તારી ઢેલડના કોડ

-પછી સરખાસરખીંજોડ.

મારા પ્રણય યોગીરાજ !

તારી કલગીના કોડ.

દેવગઢ પરમાર

પ્રેમાનંદના સકલનું અવસાન.

એક મહેતાજી તરીકે હિન્દીના આરંભ કરી રાજ્યના દિવાન અને છેવટે એક મીઠા માલિકની સમૃદ્ધિને પ્લેથિનાર સંસાર સુધારક, પ્રાચીન સાહિત્યના અભ્યાસી અને કુશળ લેખક રાજ્યરત્ન રા. મ. હરગોવીંદ્રદાસ કાંટાવાળાના અવસાનની નોંધ લેતાં અત્યંત ખેદ યોગ્ય છે. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં સ્વર્ગસ્થ ખૂબ રસ લેતા અને એક ચંત્રવર રૂઢિ એમણે પરિવર્તે સુખત કરેલી. એ સિવાય સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં એમણે પોતાની ઉદારતાની સારી નેત્રી રકમો ખર્ચી હતી; અને પોતે સક્રીય અનેક પ્રસંગે લખીને ગુજરાતી સાહિત્યની મેવા કરી હતી એમના અવસાનથી ગુજરાતે એક દૈર્ઘ્ય વિચારના સાહિત્યકારને સદા માટે ખોલો છે. પ્રેમાનંદે પોતાનો એક સાચો ભક્ત ગુમાવ્યો છે. એમની ખોટ ગુજરાતને વધે સુધી સામ્યા કરશે અને એમના કુટુંબીઓ પર આવી પડેલા દારૂઘુ દુઃખમાં અંતઃકરણથી ભાગ લેખકને છીએ અને હૃદય સ્વર્ગસ્થને શાંતિ અને એમના કુટુંબીઓ તથા શ્રી. મહુભાઈને શાંતિન આપે એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

નવા ખાસયુગનાં નવાં ખાસકાવ્યો.

દુહૈકા

કવિનામ: દેશળજી પરમાર,

ચિત્રકાર: રવિચંદર પંડિત

(પાંચ આના)

‘મન્નગોટા’ પછાનો સંચિત્ર ખાસકાવ્ય સંગ્રહ.

લખે: દેશળજી પરમાર, સલાણિસ રોડ, ગવારક, અમદાવાદ.

મારી નાંધપોથી

લેખક : રા. ગુપ્તા

તા. ૫૧ : ૧ : ૩૦

“તમે લેખકો બૂલકણા બધું !” ચંદના પ્યાસામાં હોદ્દર બોળાને લખવાનો પ્રયત્ન કરતાં જોઇ મારા મિત્રે દીઠા કરી. હોદ્દર ઉઠી દશે એમ ધારી મેં તે ફેરવીને ફરી ચાંદના પ્યાસામાં બોળી લખવાનો યત્ન કર્યો. “હા-હા-હા-હા” મારા મિત્રે ખડખડાટ હસતાં હતાં. “બૂલ હોદ્દર મેં મંડી નથી યમ; પણ ચાંદના ખાસને ચાલીને અડિયો માનસની ચઢ છે” “ચરે હા !” કહીને મેં ચાલીની શીશી લઇ તેમાંથી પ્યાસામાં ચાલી રેડી. “ખડિયામાં જ ચાલી રેડો તો ઠીક નહિ ?” મારા મિત્રે નિર્દોષતાને ધારણ કરી પૂછ્યું, “અલબત્ત, અલબત્ત !” મેં હસીને ચંદને ચાલીનું મિશ્રણ ચંદના પ્યાસામાંથી ખડિયામાં રેડ્યું. મારી આ કૃતિથી ખડિયો ઉમરાવો, મારા છુચડા, ચંદા ને ચાંદી ભગડમાં અને મારા મિત્ર દસો, એ વાત બધી અપ્રસૂત છે. હું બૂલ કરું છું, બધું કરું છું, મોરે બાગે બૂલો જ કરું છું, છતાં મિત્રે બૂલકણો કરી છોડામ નહિ, તે વાત પણ ખડિં અપ્રસૂત છે; હું લેખક છું એમ હું નથી કહેતા ને ખીજા બધા નથી કહેતા, પરંતુ તે વાત પણ ખડિં અપ્રસૂત છે. હું બૂલકણો તેથી લેખકો બૂલકણા કેમ કહેવાય ! હું લેખક હોઉં ને હું બૂલકણો હોઉં, તો હું બૂલકણો લેખક કહેવાઉં. પણ તેથી ‘લેખકો બૂલકણા’ એવું વિખાન શી રીતે ચર્ચા કરે ? હું હું લેખક છું તેથી

બૂલકણો છું, કે બૂલકણો છું તેથી ‘લેખક છું’ હું બૂલકણો હોઉં તેથી મારા પર લેખક હોવાનો આરોપ મૂકવો એ વ્યાપ છે ! તેમજ હું લેખક હોઉં તેથી મારા પર બૂલકણા હોવાનો આરોપ મૂકવો એ પુખ્ત છે ? અથવા લેખકો પર બૂલકણાપણાનો આરોપ મૂકવો, અને બૂલકણાઓ ઉપર ‘લેખકપણા’નો આરોપ મૂકવો એ બરાબર છે ? કે લેખક અને બૂલકણો બંને લેખ..... ...પણ મારે શું કહેવાનું છે તે હું આ મારી પ્રથમ પરંપરાને લીધે બૂલી ગયો છું. એટલે હમણાં તો આટલી જ પ્રજ્ઞાવલિ બમ છે. ખરે પછે તો લેખક માણસ છે. એમ બધા માણસ લેખક નથી, તેમ બધા લેખક માણસ પણ હોના નથી, એમ જોઇ સિદ્ધ કરવા માત્રે તો તે કરી શકે એમ છે, જનાં લેખકોમાં માણસના જ કુણાવશ્ય હોય છે એનો અનુભવ તો પાંચોને પશુ થતા દે. આથી લેખકોમાં માણસના જ મુશ્કાવ-શ્ય હોવાથી, ટેલક લેખકો બૂલકણા હોય છે, અને ટેલક લેખકો નિવમ-વ્યવસાય-વ્યવસ્થા પાછળ મરી શીટલાસ પણ હોય છે. આથી લેખકો બધા બૂલકણા મેં, એવું સાર્વત્રિક વિધાન કરવું એ અનુભવ દર્શિત પરિણામ છે.

પ્રિદેશો (ખાસ કરીને સમિતિશાસ્ત્રના), લેખકો અને સામુદાયો બલકપણાનો ભલો ધનરો લીધો હોય એમ માનવામાં આવે છે. જનાં દબની માન્ય-

તમા, બેલવાની બાબતમાં, કપડાં પહેરવાની બાબતમાં—અરે! શાક સાવગની ને લેમન પીવણી બાબતમાં અદ્વૈત ચોક્કસાઈ, વ્યવસ્થા ને નિયમ ન્યવનારા શ્રેષ્ઠર, લેખક ને સાદરને—એકને નહિ, અનેકને—મેં જોયા છે.

મારા એક સક્ષરમિત્ર પોતાના લેખની બાબતમાં એટલા ચોક્કસ છે, કે પોતે પહેલાં એક લેખ લખે પછી તેને સુધારે અને સુધારેલા લેખની નવ નકલ, પોતાને હાથે જ—ખીન્ને મદદ આપવા આવે તો તેને ના કહીને પોતાને જ હાથે—ભાડે; તેમાંની બે નકલ છાપવા માટે મોકલે. બે નકલ મિત્રાદિક આગળ વાંચી સંભળાવવા માટે ને બાકીની કાલેજને માટે રાખે. લેખની બાબતમાં જ એઓ આટલા ચોક્કસ છે, એમ નથી પણ બીજા અનેક બાબતોમાં—ખાસ કરીને પુસ્તકોને પૂર્ણ ચકાવવામાં—પણ એઓ એટલી જ કાળજી રાખે છે. સાધારણ ઠોડી નોટલુક પણ એમને લાં પૂર્ણ વિનંતી હોય એ અશ્વેશવિત છે.

વ્યવસ્થા, નિયમ, ચોક્કસાઈ વગેરે બાબતમાં કદ આમક ધરાવનારા શ્રેષ્ઠર પણ એઓ નથી. મારા પરિચિત એક શ્રેષ્ઠરની ચોક્કસાઈ ચરપી તેમનું નામ સોશિએ ચોક્કસ પાડ્યું છે. દરેક વસ્તુની તેઓ કાલેજ રાખે છે. રસોડાઆને ચૂકી લખી હોય તો તેની પણ નકલ—કાળેજની—એમની કાલેજમાં હોય જ. નકલ ક્યાં વિના એઓ કંઈ પણ લખતા જ નથી. અને તે નકલ જ્યાં તિયમપુર સર 'કાલેજ'માં તરત જ મોકલી દે છે. લખેલા લખાણની પેઠે બોલેલા ચળેની પણ એઓ નકલ રાખતા હશે, એમ એમની બેલવાની રીત જોઈને લાગે છે. ધારે ધારે, તોળી તોળીને પ્રત્યેક ચળેના એઓ ઉચ્ચાર કરે છે. સાંભળનારને લાગે કે આ ચળ એઓ બોલ્યા તેની

મૂળ નકલ એમના મગમાં—કે મગજમાં—જ છે, અને આપણે કાને પેડેથી તે એ ચળેની નકલ, કાળેજ—કાળી, માત્ર છે! કપડાંની બાબતમાં પણ એઓ એટલા જ ચોક્કસ છે. એમનાં કોટ, રોબી, પેસિયું એક સળ વિનાનાં, ચોક્કસાઈથી પહેરવાં ને અદ્વૈત ચોક્કસાઈથી સચવાયેલા રહેતાં હોય એમ એમને જોતાં વાર જ લાગે છે, એઓ ચલા પીએ અથવા સોડામેમન પીએ તે પણ એટલી જ ચોક્કસાઈથી. અમુક જ કુટુંબા જણીને પીએ, તે એક છાટો પણ કપડાં પર કે જમીન પર પડ્યા ન કે ખાદ્ય પણ અમુક રીતે જ પકડે, એટલું જ નહિ પણ ચલા કે પાણી મગમાં ઊનારતાં એમના મગનો કાકડો પણ અમુક જ રીતે અને ચોક્કસ પ્રમાણમાં જ હાથે એવી કાળજી એઓ રાખે છે. પેશ લખ્ય હોય તો ડોળા અમુક પ્રમાણમાં વિશ્લાવીને અને કંડું હોય તો આંખ જમ્યા મીંચીને પીતુ જોયા દર નિયમ એમણે રાખ્યો છે. બગરમાં ટાક લેવા જાય, લાં પણ દરેક, શાકને ચોક્કસાઈથી તપાસી જોવું, એઓએ દુકાને ફરી તેનો ચોક્કસ ભાવ જણી લેવો, જોજમા જોઈ કટલી કિંમતે એ મળી શકશે તે નક્કી કરી લેવું અને પૂંછી વીણી વીણીને શાક લઈ જોળીમાં તેને ચોગ્ય રીતે મોઢવું એ એમનો દરેકનો કાર્યક્રમ છે.

લેખકોને જૂલકણા કહેવા એ વસ્તુસ્થિતિનું વિપરીત વ્યંજ છે. ઘણી વાર અને થાય છે કે લેખો જૂલી સજા હોત તો કેટલું સાફ! જૂલવાની અશક્તિને લીધે જ ઘણાખરા લેખકો તો લેખકપદને પામ્યા હોય છે, વ્યવસ્થા અને ચોક્કસાઈના વિવશ લેખકો ખાસ ખીજ પ્રકારના પ્રાણીઓ કરતાં ઊતરતા છે, એમ પણ નથી. નોકરી કરનારા લેખો પમા-

રમાં પૈસાને બદલે પથર લેતા નથી; અને કૃતરાત્રના બસવાથી કંટાળેલા લેખકો કૃતરાત્રે પથરાને બદલે પૈસા મારતા નથી. બૃષ હાલે ત્યારે લેખકો રોટલીને બદલે ચોપડી ચાવતા નથી, અને કળાટમાં ચોપડીને બદલે રોટલી ગોઠવતા નથી. લેખને મથાળે કે દેહલ પોતાનું નામ મુકવામાં જરા બૂધ કરતા નથી, અથવા તે નનામા ચર્ચાપત્રની જરૂર હોય ત્યાં પોતાનું નામ મુકી કેવાની બૂધ પણ કરતા નથી. લેખકો પોતાને માત્ર દેવાનાં વખાણ કરવાની અને વખાણ કરનારને વગાવવાની બૂધ કદાપિ કરતા નથી.

આમ છતાં લેખક, સાક્ષર કે પ્રોફેસરને બૂધ-કણા માનવાની જ જગેની દુષ્કિ હોય તેમને, નામ એ નિર્દોષને સુંદર પ્રાણી છે એવા મતનો વિરોધ કરતાં આરા મિત્રે કહેલું એક વાક્ય જ મારે કહેવાનું છે.

‘એન હંછેગે ભુજો, એટલે ખજર પડી !’

હંમેશા માગો.

ઉર્મીની પ્રખ્યાત બનાવટો.

અમેક્સ—હિન્દુસ્તાનનો પહેલો ચામડીના રસોપર રામલાલ મધમ.

આઠી હેરએઈલ—મગજને કંક આપનાર ઉત્તમ તેમ.

હેર ગાર્ડ—ઉતરના વાગ માટે અકસીર ઈલાજ.

હેર કલીનસેક્ટુ—વાગ પાવા માટે અનુપમ પાકડર.

હીરિસ પાઉડર—અદેશ અને ચામડીને પ્રવેગાલ બનાવનાર.

ઉર્મીપ્રાઈસ—ગોઈ પણ રોગ ઉપર લેખક દવા.

ઉર્મી એગ્યુમીટિયર—રોગ ભાતનાં તાવને દૂર કરનાર.

ફૂથ ગાર્ડ—ફૂથ પાઉડર—દાંતની રોગ રીપરો દૂર કરનાર ઉર્મી પ્રીમીયમ વાંસ.

ઉર્મી કેમીકલ વર્કસ

p. s. સ્વપેશી મારકેટ મુંબઈ-૨

નમ્રસત્ય

લેખક: રા. પૃથુ દ. શુક્ષ્મ

જ્યારે દુ બાળક હતો ત્યારે માનતો હતો, અને મને વિખતવામાં આવ્યું હતું કે, જનતામાં સત્ય, પ્રેમ અને આશાઓ વિગત છે, પરંતુ જ્યારે મેં જનતા અનુભવ્યું ત્યારે જોયું કે એ બધું વિશ્વાસી જન અને ભગવાન છે, કૃષિ છે પણ કેટલાક એવા છે જે સત્ય અને પ્રેમના અંધારા વચ્ચે છબી ચડતા નથી. દુ તેમના એક પુત્ર.

x x x

જનતા આખું મુખાંજોનો એક મોટો મેળો છે, અને સેનાન અને તેના સાથીઓ એ મેળના પ્રમુખ અને કાંપવાદો છે.

x x x

જે વાંચે તે જણે એ વાત જોડી છે. સાચી વાત એમ છે કે મુખાંજો મજૂરી કરીને વાંચે છે, અને જામણો તેના મૂંઝરે જાણે છે.

x x x

ગુપ્તાનો કહે છે કે, પ્રજાની ભક્તિ કોઈ-પ્રજાની નંદી કોઈ કારણ તેણે તમને હંદી આપી અને જનતાની રચના કરી. પણ ભણા દુ એમ પુત્રું કે અને ક્યાં તેને એ જનુ કરવાની ખરબક કરી હતી ?

x x x

જરાક અંજો મંપ કોઈ, જરાક કમળાનો સરાજ પીચો અને તમને જણાશે કે સી ભક્તિ દેરીઓને અવનાર છે, પરંતુ જરાક અંજો ઉધાશે, જરાક કમળાના અંધારાને દૂર કરે તો જણાશે કે સીભક્તિ રૂંધેશી પતંગીયા છે. રૂંધેશી એટલે જ કે પતંગીયાં નિર્દોષ અને નુશાન વચ્ચેનાં છે.

x x x

જલ સિંચતી બાલકાને

(અંકકાન્તા)

આહું આહું દિનકર તણું તેજ જ્યારે વહું^૧ છું,
ને વાયુ ત્યાં પરિમલ લલ્લ યોદિશે દોડતો^૨ તો;
ને હું પુષ્પો તમીં નમીં નીચે બેટતાં પ્રેમથી ન્યાં.
આવી બાલા નવ કુસુમને સિંચવા પાણીમાં ત્યાં

પાણી પાતી બહુ જલ થઈ, ઊંટતી પુષ્પને હાં,
એથી પામી નવજીવન^૩ એ ડોક ઉંચી ધરતાં,
પસિયાં જે તલી કુંજ મહી કુંજતાં શુ મધુરૂં!
હામે એનું રમણીય અક્ષાં હોય ત્યાં હું અધુરૂં ?

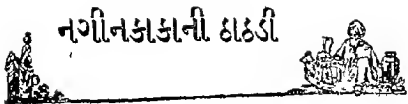
પાને પાણી કતલ અહીંયાં આવીને બાસિયાં છું,
તું તેઓની શબ્દ બરની એક આશા બનેરી;
એ પાણીમાં અમીમય રીસે આદરમર્મ પ્રેરતાં કે,
નયની કેવો પરિમલ મીઠો, યોદિશે પાદને એ.

આ પુષ્પો એ કવિજન લહે, બાત એ વિષ્ણુ બાસે,
તું દેવી છે કવન^૪ તણી ને પ્રેરણા પાણીમાં છે;
તારે કાને કવિજન થઈ ડોક ઉંચી ખરે નો.
હાની પાણી કવન તણું તું સુખમાં રહેને ત્યાં.

૧. કાવ્ય ૨. Pansy.

પુરુષોત્તમદાસ શાહ

નગીનકાકાની ઠાઠડી

લેખક: રા. કિશોર વર્મા

બી. એ. એલ. એલ. બી.

ચિત્રકાર: રા. હનુમાન

મોત અવગમ્ય છે એવી સોના હમેશા ફરીવાર કહે છે પણ પોતે મરવાની વાતમાં તેટલાજ અવગમ્ય છે એ સોના જૂની બાપ છે.

અમારા મહોલ્લાના નગીનકાકાનોજ કાખલો થોડો. નગીનકાકા અમારા મહોલ્લાના લાકણી, મીનજી, પૈસે ટીકે સુખી એકલ ડાકલ માણસ છે આ હોળીના એક માસ આગળ તો તેમણે પોતાનું ત્રીસ હજુ હતું અને લોકમાણે જોટલા કાચથી સ્વ રાજ તેમના જન્મસિદ્ધ હક હોવાનો દાવો કર્યો હતો તેટલાજ કારપૂર્વક તેમણે તેમણે જન્મજીવન હતું કે "મરવું છે તો મરુંજાનો દહ છે" માત્ર હોળીના એક દોઢ માસ ઉપર એમની છાતીના કુખાવે ઉપડી આવ્યો ભારે એમની ખબર દેવા આવવાર દરેક વ્યક્તિને કહેતા "મેણે નથી વ્હાવતું કે કુખમાંથી છુટા થયું. બચવાનું ત્યાંજે મોતના દંડજી દેસણ મળ્યા છે કે મને કચડી નથી લેતે." અને દાકતર-સાહેબને પણ "દાકતરસાહેબ, એક પડીકી આપી દોની કે નીકાલ થક લખ હવે તો આ કુખ નથી ખમતું" એમ વિનવતિ કરેલી. પણ દાકતર અસહ-કારી ન હતા અને જોડ અને મહેલને અનેક સાધના થાપ્યા ન હતા તેથી નગીનકાકાની વિનવતિ તેમણે સ્વીકારી નહિ અને તેમને સારા કર્યો ગાત્ર હોળીને દહાડે સવારે નગીનકાકાએ વાલિય નીચી

વધા વિજય એ પકિતથી દર થતા ગીતાજીના શ્લો-કનો ટીકાવાંધી અભ્યાસ કર્યો હતો છતાં અમારા મહોલ્લાના હોળીઅમોએ એમના જોટલા આગળ એમની બાંધેલી ઠાઠડી મૂકી "એ મા ...રાખ્યા ...નગીનકાકા ...રેએએ....." ની પોક મૂકી ભારે નગીનકાકાએ સુ કર્યું.

નગીનકાકા એક માસ પરનો છાતીના કુખાવે જૂની ગથા છાતીના કુખાવાએ તેમનામાં ફેટશે. કુનીયા પ્રત્યે વેરાન આવશે હતો તે જૂની ગથા તે વેરાનને લીધે તેમણે ડેટલા ડેટલા નિમંત્રણે મોતને મોકળાં હતા તે જૂની ગથા પોતાની નિશાનને મારે એક ધધા-દારી માણસ પાસે તેના ધંધાને અજુબાજુ એ ધોર કામ કરાવવા તેમાર ધર્મ ગથા હતા તે જૂની ગથા. મહાત્માજી તેમની સુગી કોટેલી દુકડી લઈ સનિય ભગ કરવા નીકળ્યા તેમ સમગ્ર ધુનરાની બાવાની જાણવાડીથી મ, જ, અને ચની પહેલી દુકડી લઈ રોષમને રોષમ, બારીએ આખા અને તે અપરોના થર થર થર અદારી નગીનકાકાએ ઉમરો કાટવા માંડ્યો "કેમ મહોલ્લામાં એકલા નગીનકાકાજ રહ્યા છે? તમારા ડોસાકોસી છે કે બધા મરી ગયા છે? તેમને પહેલા પહોંચાડો. હું નમને સુ ભારે પડશે છું? હજી તો તમને એકે એકને અસ્તીકુમાર પહેલો પહોંચાડી અને પછી જર્મી સમન્વાને ખમ્યા હું."

પણ બચ્ચા દર્દી સમજે તેવા ન હતા. તે પણ તેટલાજ અવગત હતા. નારણકાકા અને મગીમામી જીવતા હતા ત્યાં સુધી તેમનીજ કાઠડી તેઓ કાઢતા હતા અને તેમનાજ નામની પોકા મૂકતા; પણ નારણકાકા ગુજરી ગયા અને તેમની નાની નાતમાં ધર-દીઠ એક ડામુ સ્થાપને જાણ અને ન જાણ તો સવા રપીઓ દંડ " એવા નિયમ છતાં ડામુ ન થયા તો પણ ઠેઠ નીકળ્યું ન હતું અને મગનમામી વખતે " એને લાંબી ડામુ આપણે ત્યાં આવતું હતું કે આપણે જઈએ" એ વહેવારની મણુચીથી ડામુ ભંગા ન થયા અને મગનમામીને સેવામંડળની શારીરિકતા જ્યાં પડ્યા તોપણ તેમની જીવતા પોક મૂકનારા મુખ્ય ન હતા. છતાં નારણકાકા અને મગીમામીની ખાટલીના માનનો અધિકાર પામેલા નગીનકાકા પ્રાણ પોક મૂકતા એ તમે અમારા મહોજ્જ્વાના મીચાએને સમિત્યા હોય તો એમજ યાચ કે મગીનકાકાના દેહની અંતરમાં જેમ દહિયોના કાઠડીથી દેવતાએને દાનવ સામેના હુલ્લમ વિજય મળ્યો તેમ હોળાએએને સ્વરાજ મળવાનું હશે અથવા તો નગીનકાકાના રચનામાં જીવને અમુલની કુખીએ આ દરેક હોળાએ માટે મોકલ્યો અથવાના હશે.

છતાં હોળાએએ કાઠડી કાઢી તેમાં ખીજવાવા જેવું શું હતું? ઉલટી તેથી ફનીઆ કરમાં ન સાંપ-ડતી તક નગીનકાકાને સાંપડતી હતી. મારી પાછળ શું થયે? અપ્સનિયમરો કડી પાળીય કે નહિ? મારો દેહ પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક સ્થાપન જશે કે નહિ? એ અને એવી ચિંતા માણસને રહે છે. પોતાની પાછળની પ્રાણપોક સાબળવાનું માન, તેની આતં વેદનામાંથી મારી પાછળ મારા જીવથી ફાગતા માણસ છે એ

જાણવાનો આત્મસંતોષ, આટલા આટલા ડામુઓ તથાઈ મર્યાદા છે તો સ્થાપના પાશમાં ધણી મળક આવશે એવી ઉલટ આપતી માહિતીનો આનંદ અપ્રાપ્ય છે અને તે આમ સદગ મળી જાય તે વખતે તેની પ્રાણિથી આનંદ માનવાને બદલે આમ ખીજવાઈ જતું શું થોડું છે !

તેમાં નગીનકાકાને શ્રમાવવાનું શું હતું? ખરેખર મરી ગયા વગર, ખરેખર મરી ગયા હોય તો પાછળ શું થાય તે જ્ઞેવાની અપ્રાપ્ય તક તેમને મળતી હતી, તેમને તટતી નાહી અને મરતા જીવની વેદના ખ-મવાની નહોતી. થોડા થોડા છુર હોય તે વખતે સદગતિની સદામતીને માટે થોડે નંખાઈ થડે પા-છીએ જગતોગાવાનું નહોતું; મરતાં મરતાં પોતાની મીઠાત તરફ છેલ્લી દ્રષ્ટિ નાખી આના વમર માથા જતું પડશે એવો નિસાસો નાખવાને ન હોય પણ આરામ પુરણીમાં પડ્યા પડ્યા મોતની એક પણ પીઠ ભોગવા વગર મોતની મોજ માણવાની હતી.

નગીનકાકામાં કંપનાદક્ષિત નહોતી, શીઘ્રી નહોતી કાચવરિ નહોતી. નહિ તો નગીનકાકા આમ ખીજવાત નહિ, મનુષ્યના ચારિત્ર્યની, તેની કારકી-દીની, તેના ગુણોધીની ખરી કીમત તેના મરણ પછી થાય છે. જીવતા માણસોને 'બોટું' કરાવવાના ક્ષેત્રથી તેમની યોગ્ય દીક્ષા થઈ શકતી નથી. દાખલા તરીકે હું અમારા એક વિદ્યાર્થી જોગખીતાની બા-જતમાં એક હાલ્ય રસિક પુસ્તક લખી છું ' એમ છું પણ તે લખી જણાવતાં તેમના કંઠાની બીક લાગે છે. પરિણામે પોતાને માટે જન્મતો ખોરા અભિપ્રાય શું છે તે જાણવાની તક જીવતા માણસને મળતી નથી એ તો આજ કીમત ગણવાવા સરકાર જેવા જેમની ખામતમાં મરણની બોરી અથવા ઉડી-દોમ તેજ જાણી શકે છે. કીમત ગણવાવા સરકારના

મરણની ખોરી અંધા હોતી. હિં ના બને હિં બહારના દેરેરના વર્તમાન પત્રોએ તેમના જીવનની અને કારકીર્દીની નોંધો છાપેલી, તેમના ઔદ્યોગિક સાબ પામેલી યોગ્યતાએ રજા પામેલી અને આવે મહીર અને કુખર પંચે પથ રજાનો આનંદ ન દાખી શકતી મુખપુ જીએ અમે સુરત દેનેજમાંથી નીકળેલા તે યાદ આવે છે ' પોતાની સારી માઠી વાતો જાણવાની, પોતાની કારકીર્દી જાણત નિખપુ અભિપ્રાય મેળવવાની, મર્થ પછી પોતાનું શુ યશ તે જાણવાની અવગત તક નામકારને બીજી થી રીતે મળતી.

સાહિત્યકારની બાબતમાં આ વાત વેદશીલ સાથ છે એ દરેક સાહિત્યકાર એક વખત મરીને સજીવન થઈ શકતો હોય તો તેના જીવનને ફેરફાર સુખ થાય ' જોડાશીય, ચેટ્ટન અને જોડાશીય એક એક વાર જાગી તેમની કદર થતી જુએ તો તેમને ફેરફાર સુખ થાય ? એકવાર હાજરમહાદ તેમના કપરસતા નમાંથી જાગી હાજરમહાદ રમારક ' ડોક્ટર સાહેબ એક પડીખી આપી દોની કે નિકાલ થઈ ગય ' એથવાની જાય તો ફેરફાર આનંદથી ફરી મરે ' એક પરિચિત લેખકની બાબતમાં પણ એમજ બન્યું હતું તે જીવતા હતા ત્યાંતરથી તેમની કીમત જાણી જાતી નહિ. અને તેમના મરણ બાદ તેમના અંધ પેદા જાણે જાણ્યા. તેમના કાવ્યોમાં આજારજ કવિ નાં ચોકમાં સુવત જાણ્યા તેમના મરણથી 'શુ જરાતી સાહિત્યને કારે જોડા જાય' એક દીકરું રત્ન મુખાય. આટલું સાંભળીને તે મર્થ હોત તો તેમને ફેરફાર આનંદ થાય '.

' ડોક્ટર સાહેબ એક પડીખી આપી દોની કે નિકાલ થઈ ગય '

અને આ આનંદ જીવતાં મરી શક્યા વિના કયોથી મળી શકે ? જતાં નમોનમા તેમને જીવતાં જીવતાં મરવાનો આનંદ મળી શકે છે તે એ મારફતી સકથા નથી.

એ તેમનામાં જ્યાં દ નવા હોત તો આ પાવંત જનનથી ઉઘી દટિ કરી અમરાપુરોના વૈભવ નમોનમા કનથી હાકત કનપુરીના કનતા દરજારનો હાં અને મેનકા ઉર્વશીનાં પુચો જોઈ શકત, તેમની આગળ

ગમેલાં ધનકોરકાકી “ તમે પહેલાં વિમાને ભેરી
આવજોરે” એમ નન્દનવનમાં બોલો. સલકારતા
કુદી શકત, સુધાનાં પાન કરી શકત અને એવી
એવી કંઈકે સ્વર્ગીય લહેજોનો તી કુદપના કરી શકત.

જે નર્મીનકાકામાં શ્રીસ્તુત્રી હોત તો સમજી શકત
કે હોળીઆએ તેમના શુભચિન્તક હતા. માર્ગે શ્રુતિઃ
શરીરીણાદ મરણ એ તો મનુરપને સ્વભાવિક છે, જીવન
અવ્યભાવિક છે, અને જે આ ધર્મશાળા જેવા
અસાર મંસારને હોળીવી પરમધામ પ્રાદ કરણી તેમના
આત્માને તેની સ્વભાવિક રિયલિટી પહોંચાડતા હતા
તે હોળીઆએ સાચે ખોજ્યાત નહિ.

તે નગીનકાકાના જરૂરો કારણથી હોત તો
નગીનકાકા સહેજે જોઈ શકત કે હોળીઆઓ અંદરથી

છુંછતા હતા કે નગીનકાકા બહુ જીવે. જે નગીન-
કાકા મરી જાય તો પછી કાંઈક કોની કામ ? જે
નગીનકાકા મરી જાય તો મધુપતિ ચોપાને હિસે
કોના પતરા પર પથરા ફેંકાય ? જે નગીનકાકા મરી
જાય તો કોના કંઠકવાને પાછળથી હથ્થા મારી મોઢા
સાંભળવાનો આનંદ મળે ? જે નગીનકાકા મરી જાય
તો આ તમામ આનંદ મરી જાય.

નગીનકાકા શ્રવે છે ત્યાં સુધી તો વરસે વરસે
એમની કાકી નીકળશે. વરસે વરસે એમની અચાસીમાં
પથરા પડશે, વરસે વરસે એમના પતન જરૂર થીરીએ
કળશે, વરસે વરસે એમની પ્રાણીયક મુકશે.

જો નમીનકારને આમ ૬૨ વર્ષે મરતા અટકવું
હોય તો એકજ રસ્તો છે— એક સામગ્રી મરી જવું.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં અનુભવી જ્ઞાત પાકર્ત પ્રસ્તાવ તમારે માટે તૈયાર છે

श्री. यशवंत पंड्या कृत

મદન મંદિર

पृ. १२५, किं. ०-१०-०

શ્રી માસિમે અને વર્તમાનપત્રના અભિપ્રાય છે : પણ તમારો અભિપ્રાય તો તમે જ નક્કી કરો.

ખાજ યશવંત પંડ્યા કુળશાહી સાધિયમા સૌલિક, વિચિત્ર અને નવી નીતિના નાટકો લખવા માટે ભણીથી વહેલી વ્યક્તિ છે. ૧, આ નવીન મુલિમાં ચાર નાટિકાઓ છે. ચારે નાટિકાઓમાં ચાર દેવો, —કૃષ્ણ, રાહુ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્મા ઉપર ખેલાયેલા યુગ્મધના મહત્ત્વના પ્રજાપતિના રસ લેખો જમાવ્યા છે. મહત્ત્વની ચીટાના નાટક પ્રસંગોનું આલેખન કર્યું અને દેવોના દેવત્વનો નિઃસંકલ્પ જણાવેલો છે. આટલું હાથે રજૂઆતથી કહ્યું છે. ૨, સમસ્ત કુળશાહીમાં આવી નવની નાટિકાઓ બહુ જ મોટી સંખ્યામાં છે. ૩, આખા અને આલેખના આશ્રય અને કુદર છે. ૪, તમને તેમાં કુદિલાદની ચીનચારીઓ દેખાયો. ૫, સંસ્કૃતથી અન્યથા અલગીની આગિ કાઢાયામાં 'આપ' સાલિક જરા મદદગાર બની રહે ૧, નીતિના ઉત્તરસરોને કાંચ આ પુસ્તક નવું કરવા જેવું લાગે. ૨, પંડ્યા એની નકલો જો વધે તો માગે તો સાઈ જ.

१ नवगुणरात, २ प्रज्जर्णधु, ३ प्रज्जमित्र, ४ लीपेध, ५ गुणराती पंथ, ६ नवयुग ७ भुषुसन्धरी.

પુસ્તકાલયસહાયક સહકારી મંડળ લિ. રાવપુરા, વડોદરા.

રજકણુ.....!

વેનાર:

રા બાગુમાઇ દેસાઈ બી. એ.

વિચારી પણ આવર રીન માણુચ, સુરંગી પણ
વાય રીન મુખ જેવો છે ।

x x x

ઉત્સાહ છે પણ ઉલોન નથી, એટલે દોષ છે
પણ પેસે નથી.

x x x

જન્મ, સમ અને મરણ એ ત્રણ મનુષ્યના જીવ-
નના અગ્ની ચક્રતના ખતાવો છે. જન્મ પર આપણે
શણ નથી તેમજ મરણને પણ આપણે અટકારી
શકતા નથી. હાલની બાબતમાં આપણે શણ ધરાવી
શકીએ, પરંતુ સમાજ બંધનો એટલો પણ હક
આપણ તૈયાર નથી.

x x x

હાન અને હાન પછીના ફિરસો મોદક અને
આનંદ શાક હાલો છે, પણ એ મોદ અને આનંદ
માં ધણી મોટી ત્યાગમયરી સમાવેશી છે ।

x x x

આજા અમર છે, આઠારીન માણસે કુખીઆ છે.

x x x

ઉનાવળ અને ઉનાદમાં વેર લેવાય છે, પણ
નવરાત્રી વેળાએ વિચાર કરવાથી પાતંગ્રાપ થાય છે.

x x x

દુરમન જનાવજાની જેને બીક સામે છે તેને કાલ
સાચો મિત્ર હોઈ શોજ નહિ

x x x

છીછર સુખ માણવા કરતાં, ઘડુ દુઃખ બેગરવું
એ હજાર રાજ્યો સાથે છે,

દિવા-સ્વપ્ન

શેખર. રા. સુગરાતમાલ હનગીશ કર માંડક બી. એ.

મધ્યન્દના યુષ તાપમાં યમિત યોગે જગત
શાંતિને યોગે મોર્ચ ખર્ચ મનુ દનુ.

કુરુતે જ કંઈ શાંતિ મળે. અધ આલેથી દોષ
નહિ તેમ પવન પણ શાંત દોષ, તથા માંડ પાન
પણ એક જનની વિશાંતિ હાલ રહ્યાં દના. કદા તે
શાંતિનો બંધ ક્યાંક ક્યાંક પાસાવના પુષ્પવદ્ધથી
નથા કપાક કપાક તપ્પટમાં છૂટાઈ રહેલ કોકિલના
'કાગી ચડ રહ્યો દનો.

નગર વ્યાપાર પર પણ ટિપ્પિનના ઉતરી દની.

કદા આશાઓ, નીવ-નિરમ આશાઓ, ખા-
નગ મદાસામસ્તી શાંતિની દગીશ કરતાં અધાઓમાં
એક પણ વાદળ એવામાં આવતું ન દનું નહીં એ
વાદાઓને તે કુદરતના શાંતિ મને આસર કરી
ન દેખ ।

પણ એક ક્ષણમાં કર દરથી એક અપખંડ,
એકમે, રજગતે, રજગતે, કોમ રમણ ઉતારા જેવો
દષ્ટિ મળ્યામાં પ્રવેશ કરતો સહેવનો મારા તરફ
આવતો દેખાય છે.

પવન સુરની સોરીની બીડથી અથવા તે તેની
નયન બહિર્ગી બીડથી તેની આજગ આજગ તાસને,
અનેક રૂપ મારણ કરતો, તેની પામેથી હટકવા કદા-
વાની પેઠે અનિપદ રૂપ બદલતો, આવવાની પેઠે હતો
હાલે દોરતો, રજગતે અનેક નમરો કાને દેખાયો.

કેટલો બધો યુગ ! હું એવા પર મોટી પડ
ધું ! અને મનમાં પડું ધું ! 'એ મારું મનમ તો
ન દોષ !' જેવો તે શાંત નિરાશ જનની નિર્વેપ
તથા ધણી અદૃષ્ટ વિચારે જલ છે એ મારી દષ્ટિને
તૈતિવાન કરી પોતાની સાથ.

જનુ-જનુ તે હાં ચપો ! હાં ચપો તે એકાદા
આશાઓ એકાદા સામગ્રીઓ ।

મને કદા કર છે કે એ તે અપખંડ દનો કે
મારા માનવનું પ્રતિનિધ દનું કે એ તે મનની સો-
રીથી પુષ્પ, આશી છટા અનિપદ જાણે 'કનુ
માર્ક મન દનું કે કદાવા રમિન 'નું નામનું એકાદા
એક પ્રગલ્ભ નરક દનું કે એ તે સ્વગંધી મળવ તમ
દલે કે અને પેઠી મળવ સમ દનું ।

વગર ઉશ્કેરણીએ હુમલો કરતા ગોરીલા

અર્ધા માણસ જેવું
ભયાનક વાનરપ્રાણી

લેખક : રા. કૃષ્ણપ્રસાદ શિવસેકર બાદ

માણસ જાતની રજા ઉત્પતિ વાંદરામાંથી થયેલી હોવાની ડાર્વિનની માન્યતાને (Theory) ટેકા આપનારા માણસો પણ નજરે પડે છે અને તે પ્રાણીઓને જોતાં સામાન્ય રીતે એ માન્યતા ખરી હોય એમ માનવાને કારણે પણ મળે છે. ભારત વર્ષમાં પણ વંદાવન, મથુરાં વગેરે સ્થળોએ માણસના આકારને ઘેરાં મધ્યા મળતા વાંદરાં મળી આવે છે અને ભાવિક યાત્રાળુઓ તેમને મધ્યા વગેરે નાખે છે. આ વાંદરાં પણ અટકચારી હોય છે. અને જો કોઈની પાસેથી મધ્યા મેળવવા હોય તો તે માણસની કોઈ મીજ સંક્રાંતિથી કોઈવી જગ્યાને ઉભે આડ ઉપર જઈને બેસે છે અને પોતાની હાથના બર આવતાં તે પ્રાણી લાંબ મથેલી વસ્તુ પાછી આપી દે છે. આ તે જાનવરોની સમજ શક્તિના પુરાવા માટે બસ છે. અર્ધા મનુષ્ય કરતાં આ પ્રાણીઓ કે જેને કપિ ગોરીલાના નામથી ઓળખવામાં આવે છે તેની અસહ્ય ઉત્પતિ અને સ્વભાવ વિષે ઓળખ આપણને થોડા અને ઉપયોગી થઈ પડશે અને જાણી કે તે દેખાવમાં મનુષ્યના આકારને મળતાં હોવા છતાં પણ સ્વભાવ વગેરેમાં કેટલો જાણીતા હોય છે.

ગોરીલાઓની હસ્તિ હોવાની બીજા સદીઓથી જાણીતી હોવા છતાં અત્યાર સુધીમાં તે જાતની ઉત્પતિ, સ્વભાવ અને લક્ષણોને લગતી ખાતરીપૂર્વકની વિવરણ કશી જ થોડી જાણીતી આવી છે, તેમાં પણ મતભેદ છે. કેટલાક લેખકો આ જાનવરને મનુષ્ય જ કહેતા અને કોઈને ધન્ય ન કરે તેવું-ધારે છે,

જ્યારે-બીજાઓ તે જાનવરને સમજતાં જાનવરી જાનવરોના કરતાં પણ વધુ ભયંકર માને છે.

હુઆન્ગવાંગા જેમવાદને પોતાના સરકારી રીપોર્ટમાં લાઇકેન્ડ ગોરીલાને સંપૂર્ણ શાંત અને કોઈને ધમ ન કરે તેવા વર્ણવ્યા છે, જ્યારે ડૉ. હાઈસલ પે જેમરન્સમાં મળી આવતા ગોરીલાઓની-અર્ધકરવાના-ધણા દાખલાઓ આપે છે.

લાઈકેન્ડ ટાઇપના ગોરીલાઓ-વિષે મળેલી વિવરણમાં કોર્તા જણાવે છે કે ઉમરે પહેલેલા-તર ગોરીલાઓ વગર ઉશ્કેરણીએ પણ હુમલો કરે છે.

ગોરીલા બેરી-ગોરીની પહેલી-સોલ લગભગ ત્રીસ વર્ષની વાત-ઉપર બેરીગર નામના એક જર્મન એન્ટનીયરે બેલ્જીયન પોલિસમાં કોલુ સરોવરની કાંપળે (ઉત્તર પૂર્વ) વીરૂના મેન્ગાલુખી ખાતે કરી હતી.

આ ગોરીલાઓ વાંસના જંગલમાં દરીયાઈ સપાટીથી ૮૦૦૦ અને ૧૦,૦૦૦ ફીટની વચ્ચેની ઉંચાઈએ રહે છે. આ પ્રદેશમાં ગોરીલાઓની વસતી લગભગ પંચીક લગભગની દરી.

હેસલ ૧૦ વર્ષની અંદર આ ગોરીલાઓના નમુના મેળવવા માટે કેટલાક પ્રયાસો આ વિશાળમાં જ્યાં હતા, તેમાં એક ટોળા એકઠીએ દેશી સોલ-રેની મદદથી ૧૪ જાનવરોને મારી નાખ્યાં હતાં.

ગોરીલાઓની સલામણી થતી હોવાથી અને તેઓ સામે ઝોળાખાર થતા હોવાથી એમ જણાય છે કે તે જાનવરો એટલું તો સમજી નહીં હતાં કે ઝોળાઓ આપણે સામનો કરે તેવા છે અને તેથી

મોખશી દુભરી પુણવતી-૧૪/૪/૩૦. અત્યંત અદ્યતન અભ્યાસ-મનન કરીને દેવાના
મારેનવ અંગે કહી આવશે તેમ જ.

તેઓ ગોરીલાઓને ભેળાં નાસી નાંચે છે. દ્યુનેગા ખાતેના મીથનવાળા બ્લાઇટ ફાઇર્સ, કે જેઓ ગોરીલાઓ વિષે વધુ ભયંત્રતા હતા, તેઓએ જાણવું હતું કે અમારા મીથનની નજીકમાંના ગોરીલાઓએ આદાના દેશીઓને મારી નાંખ્યાના બનાવો જન્યા છે અને કેટલીકવાર ગોરીલાઓના શિકાર કર્યા છે અને અમારા એ અનુભવ એ છે કે ૧૦ વખતમાંથી ૯ વખત નર ગોરીલાઓ ખાણુએ ભેળાં જ હુમલો કરતા હતા. આ મીથનની પછવાડેના પહાડ પરથી આપેલા એક નર ગોરીલાએ ૩ રહીશો સાથે ગપા-ગપી કરી હતી અને તે ગોરીલાને બાલા વડે વીધી નાંખવામાં આવે તે પહેલાં તેઓએ બે જમીને મારી નાંખ્યા હતા. આ ગોરીલાઓ પહાડો, કે ત્યાં ખીણકુલ નિર્જન હોય છે ત્યાં રહેતા હોવાનું ધારવામાં આવે છે.

ગોરીલાઓ ત્યાં વસે છે ત્યાં કોઈપણ ટેકાએ બે હંમરે પહેલિલા નર ગોરીલા એકઠા મળેલા જોવામાં આવશે નહીં; બે કે એમ મનાય છે કે ગોરીલાઓનાં કુટુંબોને બેમાં ખવાડતી વખતે તેઓ એકઠા થાય છે ગોરીલાના કુટુંબમાં સામાન્ય રીતે ૧ નર ગોરીલો, ૪ થી ૫ માદાઓ અને ૧૦-૮ નાનાં નાનાં ઝોલીવત્તી હંમરનાં બચ્ચાંના સમાવેશ થાય છે.

ગોરીલાના કુટુંબના બચ્ચાંના અંદર અંદર ઝમકો કરવા આદર હોય છે અને છેવટે તેઓ એક બીજાને જમણાં કરે છે અને મોટી માદા ત્યાં આવીને તેઓને પોતાના હાથ વડે માતા પોતાના બાળકને ઇષ્ટો આપીને માયાથી ચાંત પાડે તે રીતે ત્યાં સુધી કાંત પાંડે નહીં ત્યાં સુધી જ્યારે મરવાનું આશુ રાખે છે.

નરગોરીલાનો અવાજ સિલ્કની ગરજના કરતાં પણ ઘણો મોટો હોય છે અને તેની ત્રાડથી કોઈ ચિત્તો કે સિંહ ગોરીલાના બચ્ચાંનો શિકાર કરવાની તક શોધતો હોય તે નહીં જાણે છે. આમ એકાદ બે વખત ત્રાડ નાંખીને તે પડેલા ઝાડ પર ચડી જઈને ચોતરફ નજર કરે છે અને વધુ બપ હોવાનું ન જણાય એટલે પાછો જતો રહે છે.

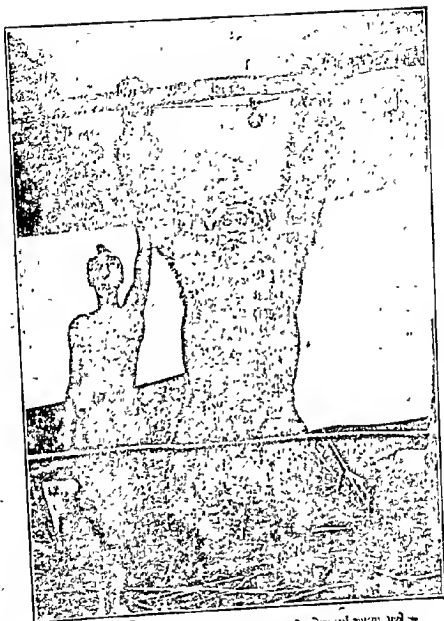
ગોરીલાની ભાત મોટે ભાગે ઝાડ પર ચઢવાનું પસંદ કરતી નથી; પરંતુ પડેલા ઝાડ પર ધારી નજીકમાં રહે છે.

ગોરીલા હુમલા માટે પોતાના કાખ હાથનો ઉપયોગ કરે છે અને સમતોલપણે ભગવવા માટે જમણા હાથનો ઉપયોગ કરે છે, કારણ કે તેઓ જમીન પર એક હાથ મૂક્યા વગર બહુ દૂર ચાલી શકતા નથી.

સામાન્ય રીતે નરગોરીલાની લંબાઈ ૬ ફીટની હોય છે, જોકે સરેરાશ રીતે ૫ ફીટ ૮ ઇંચ કાંત વધુ લંબાઈના ગોરીલા મળી આવતા નથી. માદા ગોરીલાની લંબાઈ નરના કદથી અર્ધી કરતાં, પણ સ્ત્રેજ ઝોલી હોય છે.

નરગોરીલાનો રંગ કાળો હોય છે અને તેની હડપથી પર સફેદ છુરા કાળા રંગના વાળનું બૂંધ હોય છે. તેની આંખ પરનાં ભારાં પર પણ વાળ લગેલા હોય છે, તેના હાથ પરના વાળ ઘણાં લાંબાં હોય છે અને તેનો દેખાવ કાળા શીંગતા જેવો જ દેખાય છે.

માદા ગોરીલાનો રંગ પણ બહુ જ કાળો હોય છે. ગોરીલાઓ સો વર્ષ જીવતા હોવાનું મનાય છે. લગભગ ૪૦ વર્ષના નરગોરીલાઓનો શિકાર કરવામાં આવવાના ઘણાં દાખલાઓ મળી આવે છે. ગોરીલાઓ કેમ્પોની આસપાસના વિસ્તારમાં પણ મળી આવે છે. આ વિસ્તારની અંદરના ગામોના

ભાણસી રાઈના કોઈન-૦.૫ પગલાંની રોઈના માણસની સોગવમાં આવ્યા પછે -

લોકો તો લગભગ દરરોજ તેઓને બોલતા, બોલાવતા પશુ સાંધાને છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાઓ કીડુ સરોવરના વિસ્તારમાંના હાઇલેન્ડ ગોરીલાના સાનકાલાઈ જેવા હોષ તેઓ વિશે તપાસ ચલાવતાં બચ્ચા છે કે આફ્રિકન ગોરીલાઓ સકાર્થી મુક્ત હોય છે અને તેઓને મોઝામ્બિકમાં હોય છે. ગોરીલાઓના સિકાર કરવાનું કામ સરળ હોતું નથી. છેલ્લા ૩૦ વર્ષ દરમિયાન આફ્રિકામાં તેથી ઘણી ફેલિશો થઈ હતી; પરંતુ માત્ર ૪ ને પોતાની સાથે ગોરીલાની જાતેના નમુના પાછા લાવી શક્યા હતા. કેમેરુન, ગેલન અને બેન્ગુયેલ કેમિયા રહેતા ગોરા લોકો તરફથી કેન્ડી-ગુકામખેમાં થોપા નમુનાઓ પુરા પાડવામાં છે. ગોરીલાઓના સિકાર મોટે ભાગે ત્યાંના સિકારીઓ અથવા તો સોલજરો કરે છે મોટા ભાગે તો ગળીયાઓમાં ધુસી જઈને ત્યાં કામ તો માણસોને ગુસ્સાવેલા હોવાના અને દુમલો કરી જાત લેવાના બતાવે પશુ તે વિસ્તારમાં જન્મ્યા છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાઓ ટાંગાનિકા અને કીડુ હાઇલેન્ડના ગોરીલા કરતાં વધુ મનુષી અને લાયક હોય છે. કેંગોની પૂર્વ તરફના વિસ્તારમાં તો ગોરીલાઓ મોટા રાજ અને માલિક જેવા હોય છે. ઘણી મોટી હમ્મરના વૃદ્ધ ગોરીલાઓ સિકાર કેંગોની નજીકમાં આફ્રિક સી. કેલી-સે કંઈકે હતા અને તેને સ્પીકાંગોના શીડ મુસ્કીઅમમાં રાખવામાં આવ્યો હતો. આ નેર અને વૃદ્ધ ગોરીલાઓને સ્વભાવ સાધારણ રીતે એવો હોય છે કે જો તેને કોઈ મનુષ્ય દરિદ્ર અથવા બીજાને માર્યો હોય અને તેના કુટુંબમાંથી હાઈ કંઈકેમાં આવ્યો હોય તો તે એકલો જન્મમાં રખડે છે. ગોરીલાની જાત નરમ

સ્વભાવની અને કાઠને ઈન્ન નહીં. ફરારી હોવાની વાત ને-આરામ ખુશીમાં ભેસી ભેસીને કુલ્લી શીથબોળ કરનારા શોધકો કરે છે, તેથી દોરવાઈ જવાનું કારણ નથી; કેમકે તે વાત ખરી નથી. ગોરીલાનો ટેપાચ અર્થો માણસને મળતો, કળી અને બદરાવાળા રાક્ષસ જેવો હોય છે. ગોરીલાઓનું કુટુંબ ૬-૮ ગોરીલાનું હોય છે. તેઓમાં જે માથાપ દેખ છે તે રહેવાના માળા બધે છે અને તેઓની આસપાસ નાના બચ્ચાઓ વીરંગાઈભેસી રહે છે. નાના ગોરીલાની આંખ પીળાશ પડતી હોય છે ગોરીલાને સ્પર્શિત થાય તે વખતે જ્યાં હોય ત્યાં લાંબવાની રેવ હોય છે, કારણ કે તેઓ બહુ જ એકાદ ચાલનારા હોય છે. આખા દિવસમાં તેઓ કામો જ દૂર જાય છે. તેનું આખું કુટુંબ જો તેમને સતાવવામાં ન આવે તો એક જ જગ્યાએ બે ત્રણ દિવસ પસાર કરે છે. તેઓ ઘણું કરીને એક જ જગ્યાએ બે વખત રહેતા નથી.

ગોરીલાનું કુટુંબ દમેરા પર્વત આશળ અથવા તો આદીવાળી ટેકરી પર રહે છે. કેટલીકવાર ગોરીલાના કેટલાંક કુટુંબો તવાળાપુખી ઉપર અથવા પર્વત ઉપર રહે છે તેઓ તે જગ્યાને પોતાની મીઠક માને છે. તેઓ પોતાનું રહેવાનું સ્થાન ધરતીકંપ, જ્વાળામુખી શટવા વગેરે મંત્રોમાં આસ કરેજ પડે તો જ બદલે છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાની અસલ શોધ અમેરીકન નીક્સનરીઓએ કરી હતી અને તે પછી કેમનેચરલેટોએ કરી હતી આ ગોરીલાઓ અવમા આવી પડ્યા ન હોય ત્યાં સુધી કામો જ થાકે પડે છે. તેમણે રાત્રે તો કરી પશુ ત્રાસ પાડતા નથી.

ગુજરાતનાં કુટુંબોનું માસિક,

અમુક માસિક બાળકોના ના દોષ છે, અમુક મીઝોલાઈ દોષ છે; મોટેરા પુરુષો ને નૃસી વળી પોતાના અમર્તા માસિકા વચ્ચે છે. પણ 'કુમાર' કુટુંબમાં સૌને એકમરમું પ્રિય દોષ છે.

હમતી પ્રભુનું માસિક દોષાઢપરંબ એની સગમના ને મનેરજક વિવિધતાથી તે

એકામાપણ માનીતું છે. એની ચેતનવંતી ને રસદાથી કામધીથી મોરંગ પણ

આકર્ષાય છે; અને એનાં મિત્રો, વાતો ને બાધવિચારને કારણે બાળકોને

પણ તે ચતવમતું છે. આમ, એ એકમું કુટુંબનાં સૌ માણસોને સરખો

રૂસ આપે છે. એનાં મિત્રો, એની કલાબરી રચના, એની

નવીનતા, એની વિવિધતા ને સમૃદ્ધિ મુજવાની

મા સિ મા માં અને છે.

એના ગમે તે અંદે જુઓ ચુને તમે ક્રાહક થવા લક્ષ્યાથી

વાર્ષિક લઘાજમ રૂ. ૧ = ખરોશતા ૧૧ સિ : કુમાર ઠાપોદય, રાપપુર : અમદાવાદ

મેકે તો લગભગ દરરોજ તેઓને બોલતા, બોલાવતા પણ સાંભળે છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાઓ કીવુ સરોવરના વિસ્તારમાંના હાઇલેન્ડ ગોરીલાના સાવકાગર્ભ જેવા હોય તેઓ વિષે તપાસ સ્થાવતા જણાય છે કે આફ્રિકન ગોરીલાઓ સહાયી મુક્ત હોય છે અને તેઓને શોધાક યાત્રીઓ હોય છે. ગોરીલાઓનો સિદ્ધર કરવાનું કામ સ્વરણ હોતું નથી. છેલ્લા ૩૦ વર્ષ દરમ્યાન આફ્રિકામાં તેવી ઘણી કેશિશો થઈ હતી; પરંતુ માત્ર ૪ જ પોતાની સાથે ગોરીલાની જાતેલા નમુના ત્રાંચા લાવી ચક્રમા દતા હેમેરસ, એલન અને મેલ્ચમન કેઓમાં રહેતા ગોરા લોડો તરફથી કાન્ડી-ટુલ મ્યુઝીયમોના ચોગક નમુનાઓ પુરા પાડવામાં આવ્યા છે. ગોરીલાઓનો સિદ્ધર મોટે ભાગે લાના સિકારીઓ અથવા તેા સોલ્ડરો કરે છે મોટા રીલાઓ તો બગીચાઓમાં પુસી જાળને ત્યા કામ કરતા માણસોને ગરુગ્રાંથતા હાવાતા અને દુમ્ભેલા કરી જાત લેવાતા બનાવેા પણ તે વિસ્તારમાં જાન્યા છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાઓ ટાગાનેલા અને કીવુ હાઇલેન્ડના ગોરીલા કરતાં વધુ ઝડપી અને લાંબકર હોય છે. કેઓની પૂર્વ તરફના વિસ્તારમાં તે ગોરીલાઓ મોટા રાજા અને માલેક જેવા હોય છે. ઘણી મોટી ઉમ્મરના વૃદ્ધ ગોરીલાનો સિદ્ધર કેઓની નજદીકમાં આઈડે સી. હેલાન્સે કપોઈ હતો અને તેને ગીકગિના શીલ્ડ મ્યુઝીયમમાં રાખવામાં આવ્યો હતો. આ નર અને વૃદ્ધ ગોરીલાઓનો સ્વભાવ સાધારણ રીતે એવો હોય છે કે તે તેને કોઈ મજબૂત દરિદ્રે અમર બીજાએ માર્યો હોય અને તેના કુટુંબમાંથી હાઈ કહાંવામાં આવ્યો હોય તો તે એકલો જગમમાં રખડે છે. ગોરીલાની જાત નરમ

સ્વભાવની અને કાઠને ઈન્ડ નહીં કરનારી હોવાની વાત જે-આરામ ખુસીમાં મેસી મેસીને કુલ્લી શોધખોળ કરનારા શોધકા કરે છે, તેથી દોરવાઈ જવાનું કારણ નથી; કેમકે તે વાત ખરી નથી. ગોરીલાનો દેખાર અર્ધો માણસને મળતો, કાળા અને નદરવળા રાસ જેવો હોય છે. ગોરીલાઓનું કુટુંબ ૧-૨ ગોરીલાનું હોય છે. તેઓમાં જે માળખ હોય છે તે રહેવાના આળા બાધ છે અને તેઓની આસ પાસ નાનાં બચ્ચાઓ વોટજાઈ મેસી રહે છે. નાના ગોરીલાની આંખ ધીળાઈ પડતી હોય છે. ગોરીલાને સ્પર્શત થાય તે વખતે જવા હોય ત્યા કોંધવાની ટેવ હોય છે, કારણ કે તેઓ બહુ જ ઓતું ચાલનારા હોય છે. આળા દિવસમાં તેઓ કાળે જ દૂર જાય છે. તેનું આખું કુટુંબ તે તેમને સતાવવામાં ન આવે તો એક જ જગ્યાએ બે ત્રણ દિવસ પસાર કરે છે. તેઓ બહુ કરીને એક જ જગ્યાએ બે વખત રહેતા નથી.

ગોરીલાનું કુટુંબ હમેશાં પર્વત આગળ અથવા તેા ગાડીયાળી ટેકરી પર રહે છે. ફેલકિવાર ગોરીલાનાં ફેલકિ કુટુંબો જગાળામુખી ઉપર અમર પર્વત ઉપર રહે છે. તેઓ તે જગ્યાને પોતાની મીઠકત માને છે. તેઓ પોતાનું રહેવાનું સ્થાન ધરતીકંપ, જ્વાળામુખી કાટવા વગેરે મંત્રેઓમાં ખાસ કરમ ખડે તો જ બદલે છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાની અસલ શોધ અમેરીકન મીશનરીઓએ કરી હતી અને તે પછી ફ્રેન્ચેસરલીઓએ કરી હતી આ ગોરીલાઓ લખમાં આવી પડ્યા ન હોય ત્યાં મુખી કાળે જ ત્રાડ પાડે છે. તેમણે રાત્રે તેા કરી પણ ત્રાડ પાડતા નથી.

‘વધુકીની ફેલુ જેવો પોતાનો ચોંટ્યો અને ઉત્ત-ઉત્ત રક્ષરથળેખાડી રહ્યો, મદભરી રતી બની બેઠી’

લીધો, પ્રતાપ હંમે મૂક્યું અને આગળ મરણી બળે સ્વાભાવિક રીતે જ-અકસ્માતથી જ છેડો ખસી ગયો. હોલ તેમ વામુકીની ફેલુ જેવો પોતાનો ચોંટ્યો અને ઉત્ત-ઉત્ત વૃક્ષરથળેખાડી રહ્યો, મદભરી રતિ બની બેઠી.

અમાઉ આ દેજી અનેકવાર ભારે દેખાવને એણે સત્વર નિદારી નાખ્યા હતાં. એણે આ રીતે પોતાના પતિને વિદ્યવધ બતાવી, પડોવી, રમાયે, નરમ વેચ કરી નાખ્યો દુનો પણ એની એ તરફીજ આજ કારખાન નીતરે એમ લાગ્યું નહીં. એ નિઃશ્ચય બની ગઈ, કારણ કે આજ એનાં રાત્રી છૂટાં થઈ ગયા,

પેલા પુરવે એકદમ અનુભાં આવી લાકડી ફેંકી દીધી. રોપી દેખાવે દીધી અને પોતાની વાણીમાં એકદમ આવેશ આણ્યો. પેલા નિર્ધેય કામગીરે પણ એણે સારી પેઠે મક્કળી નાખ્યો.

“આ વિધવા પેલા હું નથી આપનાર સમજ ? તારી ગઈમાંથી તું જ આપને. તારી પાસે પહેલું છે અને એ મેં જ અપાવ્યો છે-હવે તો એ વેચી નાખ. ખાલી તને સમજાવે કે કેટલી લીમો મો વાલ છે. પાત્રે પેસે પરમાન્દ તો સહેલો છે.” શીમાને સંજગ્યાવ્યુ.

કુરોઈ અને કેમવત થ દારી જવાથી લગત્યાઈ

અમદાવાદ

૫૧ મુંબાઇ

તમે કદાચ નહિ માનો, પણ અત્યારેહું જમીનથી એ હતર શીટ ઉચે હોઉ તેમ લાગે છે આ પત્ર મારી નરસિંહ મહેતાના જેવી નાની આરડીમાં આવેલા ટેબલ પરથી-

અરે! શીટ દીવાના પ્રકાશથી લાખુ હું તેમ છતા મૂલને લાગ્યા જ કરે છે કે અને રથ રહે છે કે આ જમીનરૂપી કુદરતી કારણ તેજરવી કિર લોચી એટલો અધી સ્પષ્ટ જોઈ શકાય અથો છે કે મારે શા માટે ખાશી આ ચાલી અને કામગનો ઉપયોગ કરવો? પણ તેમ છતાં કુદરતી વાતાવરણ બહુવારી ત્હમને રક્ષ પડતો હોવાથી આ કામગનો ઉપયોગ કરવાનું ધાઈ હું ભે કે તે પહેલાં મારે એક વસ્તુ કહેવાની જરૂર છે કે, આ વિશાળ રત્નમિ એટલો બધી મારી દટ્ટિ આજગ પડી થઈ છે કે મારી દટ્ટિ પણ એક ચિત્રપ જેવી વિશાળ થઈ છે, તો તમે પણ તેવી જ દટ્ટિથી મારા તરફ-નહિ તો ઉલ્ટે આ કારણ તરફ તો જરૂર ભેરો.

ત્હમે માનશો? ત્હમારો ઉચાંકેમાં આડ, ઉચી બાંધણીઓ, પીપળા અને વડ મારી દટ્ટિમાં અત્યારે તો છોડ્યા લાગે છે અરે! ત્હમારો પેલી ખલુરી અને ઉચાંકમાં અદ્ભુત મજાતાં તાડનાં આડ મારી દટ્ટિમાં તો આવતાં જ નથી ત્હમારો દવા ખાવાની ટેકરીઓ અને બપોર પમુઓથી ભરેલા ટેકરા પણ અને તો ઉપરથી સાધારણ જ લાગ્યા. અને, પેલી વાંધી યુરી, સજવળની બ્લેટી નદીઓ લાંબને મને તેટલાં મોટા નાદ કરતાં મોજામાં ઉઝળતી હોય-અને

આકાશમાં ઉડતા

લેખક

રા. કનુ કેસારી

ત્યા ગામડાને પાણી પાતી હોય, હોઠકા કે વડાણો કુખાડતી હોય અને બપોર નાદ કરતા મોજાથી પર્યટો અને મેખા સાથે અપહાની હોય તો એ મારી આખ આજગ

તો એ નહુ ધીમેહું લાખનું દરિયો નણુ ભેયો, પણ એનો વિશાળ પપ, મારી દટ્ટિ પણ તેમજ દોઈ, વિશાળ આકાશ સાથે સંધાતો લાગ્યો. એટલું જ નહિ તો, ત્હમારો મોટા મોટા જહાજ જે આવ્યા ઉપ સામરના પાણીમાંથી ફરવની હિંમત કરે છે, તે મૂલને તો મને તેમ મોડેલાં શક્તિ વિનાનાં રમકડાં જેવા લાગ્યા અને ત્હમારો મોટાં મોટાં રહેણાં જેને માટે ટેલવાએ યુરો દવા દશે, ટેલવાએ સતતવો આવી થઈ દશે, ટેલવાએ કિલ્લા અને ગુરત્તે ત્હાણાં જે આપ્યા દશે, સૈકાઓ વિત્યા દશે, ટેલવાએ એમાં મરણ પામ્યા દશે-અને કેમકાએ એમાં નવ જન્મ પામી જીવતા દશે એ ત્હમારો મોટાં રહેણાં જવા દો! ઉપરથી મુંડે જેવા લાગે છે તે! ત્હમે દાખ કરશો! ઉપરથી માગીના બીડ અને ઈરા લાગી-લાગીને મોડીને દમવા રથો હોય તેડુ આનેકુણ લાગે છે તમે એમ પણ માનો છો કે તે દર દર વસ્તુ છે પણ હું જ્યારે મારી દટ્ટિ નીચે કંઈ છુ ત્યારે તો મને મોટાંમોટાં રહેણાં અને નદીઓ પાસે બેઠી નજરે પડે છે અને એ રહેણાં વચ્ચે જળરક્ત ઝડપથી દોડતી આગમણીઓ! poor little things બીચારી! એની ઝડપ દોડીશોએ એકી લાગે છે પણ એ સૌ જવા દો! પેલા બાજ અને સમજ

ખૂબ ઉંચામાં ઉંચી ઉડતી ગણે! હો ને ? પણ ક્યાં છે
 છે તેની એવડીની ઉંચાઈ ! તહમરી પાસે પતંગ ચડા-
 તવ નો દોરો પછે ખૂટી નાવ ! અને તહમરી કૃષિમાં
 સ્વર્ગનો ખ્યાલ કરત હો તો, રહેવા દેને ! હવે તો
 તેની પાંચ તબક્કે શીટ સુધી તપાસ કરી, પણ હજી
 એ એટલું જ હવે લાગુ. હમામથી એ પર છે. અત્યારે
 તો હું મારી ઉપર અને આગળ પાછળ આવેલા સફેદ
 વાદળા અને નીચે આવેલી અદ્ભુત સૌન્દર્યવતી ગાઈ
 કુદરતી સંધ્યાને મારા તરમી ઝડપથી નીકળતો હોડું
 ખું; વિમાનમાં બેસીને !

પેલા ચિત્રકારો નીચે બેઠા બેઠા રેકરી અને
 મોટા વડાઓના પગલાંને વખાણતો તેજ છાવામાં
 અનુક્રમિત કંપો કરે છે તે ઉપર આવતા બધું જુલો
 રો. એનાં ચિત્રો અને ચંક્રવર્તીઓ અને વિચારો
 રજાલાય. ઉપરથી દેખાતા નાના માનડાના નીલંબ
 રંગીન છાપરા અને લીલી કુદરતને ભગવાનના
 તર મન રહે. અને પેલા કવિઓ કે એમને તો
 નીચેનું સૌન્દર્ય અને તેની રજૂતિ કરવા જુલો
 જતી પડે. ઉપર નથી આવવા એમની કાયલોના મોટા
 અવાજો કે તથા પંખીઓના કેકારવ. ઉપર એના જેવું
 કોઈકાણું નથી કે દેખાતું નથી. ફક્ત દેખાય છે તથાને
 માનો ખાખોનીચા જેવાં અને નહીંઓ દેખાય છે
 માની બહેનાએની એ નહીંઓ કે સાચરના પાણીનું
 અજાન દેખાતું સંગીત નીચેજ રહેલું. ઉપર તો અડાચા
 કેવાનું એક ધાર મંચીત અને તેમાં એક ધાર તાલ-

મયનાદથી સંગીતમય
 વાતાવરણ કરે છે
 વહનપંચનાં પંખો !

પર-પર એ કળાના પૂતળીઓને દ્રષ્ટિએ-ઉપર
 નમ, અદ્ભુત, સૌન્દર્યમય વિષય તહેમને નજરે પડશે.
 પેલા ગરીબ કૃષિઓના કમલા જેવી રંગી-એરંગી જમણ-
 મિયાંએ પહેરેલી આદર-ભાવભાવના રંગોથી, ચોરસ
 લંચચોરસ, મોળ-કે તદ્દન નવાનજ આકારોથી ભર
 પૂર સુશોભિત ચમેલી સાડી અને તેમાંજ છુટથી ફરતી
 વાઈનુંકી, મોળકુદડી ફરતી, આગળ ધસતી નીચા
 પાણીથી અજકાટ કરતી નદીઓ અત્યારે, ત્યારે મળ-
 કાટે મારતી દેખાતી; ત્યારે વધુ સુશોભિત અને
 આકારકારક નીચેની રંજમુમિ લાગતી. તેમાં એ વળા
 એવી નદીઓમાં નાનાં મોટાં વહાણો-ઢોલીયો નજરે
 પડ્યાં રાત્રે સૌન્દર્યમય પંખોનું હેમ તેમ અદ્ભુત.

પણ આ મિનન મિનન રમતી ચારમાં બાહેલાં
 એતરો ગાઈ લીધાં, તો ગાઈ સુકકાં, ગાઈ પર પ્રકાશ,
 તો ગાઈ પર અંધકાર ગાઈને સુષા કે ગાઈને કુખ તે
 ઉપરથી કાંઈ રાકાતું. જેમ આ રંજમુમિ પર વાલી
 માનનીઓ પોતાનું નિત્ય ઇવન છરો આગળ વધતા
 દેખાય છે, તેમ હું પણ હવે વિમાન સાથે પુર ઝડ-
 પમાં માલી આ મીલન્ય ધુમકાથી તહેમને ફર લઈ
 નાઉં.

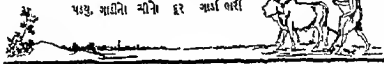
આજ મીલોનો ધૂમકો-અને ધૂમકાના મોડાં
 વાળું સહેર તેજ અમદાવાદ-એટલે આ સહેર વિશે
 ઉપરથી રહેજ જણાવું ! તહેમ અંધકારમાંથી પ્રમા
 શ્યા આવી, જેમ ધીરે ધીરે બાંબ ખોલો, અને
 જેમ તહેમને ખૂબ પ્રકાશ છાવે તેમ તદ્દન નાહો, પરનું
 એક કડીન તપ કરી ગાઈ ભાવનામય ચારીત્રવાદ અર્થ
 પવિત્ર પ્રેમથી, પોતાની નમ દૃષ્ટિ રાખે, તેમ તમે
 ઉપર જતા બંઓ, ત્યારે સાચી, તમારી દૃષ્ટિ આગળ

સૌ-દર્પ વધશે. આ જેવા અમદાવાદના ઉચ્ચ ભુવળા-
માંથી નીકળતા ધૂમાણ હાપરથી હવે ગયા, ત્યારે મોટા
સાબરમતીનો પટ નાનો લીસોગ જેવો લાગશે એવું
આ નાનો દેખાતો ગાંધીશેડ, બદ, ત્રણ દરવાજા અને
નાનાં મકાનેને હાંધી દેશે-આ બરાસી મીથોનો ધૂમાણો
અને હાપર આવી સામે જ જુઓ તો દરથી
પહાઃ જેવું દેખાય છે તે જ પાવામદ અત્યારે બે
હમર અમદાવાદથી હવે અને ફાકાગીરો મોઢા-
લની હાપથી છોડીને છીએ. અને પદર
મીનીટમાં આવશે તરીઆદ. આટલું મોઢા
નરીઆદ ।—પણ હાપરથી તો હાપરા-હાપરા
અને સાબરમતી નાનું ગામડું હોય તેવું જ લાગે કે-
આ જેવા મંદિર આગળ બરાણેલા બે લાખ માણ
સોની મેની તો કુલના ક્યારા જેવા રીપેલા, પચરમી
કુલોનો લાગતો નરીઆદ છોડતાં ચરેતરની લીવેતરી
અને ઉતરતો પાક બરોગર દરિ આગળ દેખાતો-વસો
આવ્યું આજુ'દ. અને પછી આપણો વિમાનનો રસ્તો
સીધો જાય છે આગમી વડોદરે રહ થકે રસ્તે
આને છે. આપણને રસ્તો બરમથી પાછો જેમો
થશે. અત્યારે હવે એ નીચે દેખાતી આગમીના
રસ્તાની નાની લીગીએ અદરેય થઈ.

બીજા બાલુ દેખાયા ખલાતનો અજાન-અત્યારે
તડકા ઠીક પડનો હોવાથી સાર રહ્યો પણ તપતો-
ચમકતો હતો અને સ્કેન આગળ વધ્યા ત્યાં તો
બે ચાર તુરેલા કાવના ધૂમ્મરીમાં પડેલા કટકા
જેવું ને દેખાતા માંડ્યું તે વિમાનમાં મહેલા નકશામાં
તેણે તો વડોદરા માલમ
પડ્યું. ગાંધીનો ચીનો દૂર

માથો મથો હતો. પરંતુ નકશામાં નજર નાખતા
દૂરથી રસ્તાની સમજણ પડતી. અને નીચે બદલત
સૌંદર્ય ઇશિનું પાન કરતાં, ત્યારે માલમ પડ્યું કે
નીચેની જગીરનો રંગ બદલાવા માંડ્યો હતો. લા
જમીન કાળી જેવો લાગી હતી. અને પછી તે
ખાલીએ કાળા કાલવાની દેખાઈ-થોડી જ વારમાં
તો દરથી ધસમસતી આવતી નર્મદા નદીનો ચીનો
દેખાયા-ત્યાં ભૂગુન્થિનો આગમ અને હાથ આવ્યું.
આ જ મોગી નર્મદા, બુચરો ગોદ, મોટા પૂન
અને નગીના પાણીમાં દરતી-કરતી નદીઓ-અહીં
અનુપમ ચિત્ર થઈ પડ્યું પણ રૂકત ત્રણ મીનીટમાં
તો કાચ પસાર થઈ ગયું નીચે વાવેલા બેનરોમાં
દેખાતા કપાસના હોડાઓ, કળા જમીન; તો કાંઈ
કોઈ જમીએ નાના એવરોમાં ચરતી માથો અને
પાછળ ઘોડા જેવાજો, હવેથી અત્યંત નાના ટપા
ચૂંકા હોય તેવા લાગતા. કોઈ કોઈ વખતે નાના
ગામડામાં આવેલા તળાવ અને તેમાં ન્હાતી બે સેં
ચોડખી દેખાતી લગાવના કિનારે, પાણીમાં મૂળ
કરતી, ગામડાની મકાનઓ કે પછી ગામના છે
આવેલા કુવામાંથી પાણી ભરી લઈ જતી પતીઆ
ડીંગો, બે ઘડી અમરી તરફ, અમરી દોડ તરફ
હવે નજર કરતી હવે રહી જતી દેખાતી-
આજુર્વમાં મરકાવ થતી લાગતો સ્કેન આગ
ગયા કે ગામના પાદર આગળ સીમમાં ફરતા જતા
ભરવાડો એકોઠા થઈ કાંઈ કુતુહળથી અમારા પડ
કડપથી જતા વિમાનને નિહાળતા-અને સીમમાંથી
અકાળજિના
ગઈ જારી

આવનાર બેકુતો પણ આડામંથી અમારી તરફ મોઢાં ધાડી ઉઠા રહેલા દેખાતા-આ બધાં દરેયો અમારી એવી બધી અડપ દોષવાની હતી કે અશ્વત્થ વિચિત્ર પણ - સિંચર ચિત્રો બની જતાં, અને નીચેની રંગભૂમિ સાવ નિર્જીવ હોય તેમ લાસ થતો.

આમ થોડા વધુ દરેયો ભેતભેતતામાં તો વાંધો-ચુપી નહીં તાપતી દેખાવા માંડી. અને તેને કિનારે વિચિત્ર રીતે વસેલું સુરત નજરે પડ્યું. પહેલાં નજર કરતાં તો સુરત શહેર મારે જ સંકેત મળે! મનમાં થયું કે આ જ મહાન શિવાજીએ કુરેલું શહેર સુરત દરે કે બીજું? અહીં રેલા વળંકાઓએ અખાડો જમાવ્યો હતો? અહીં જ રેશમ અને જરીકામનો પિટિ કષ્ટો આસનો હતો તે જ આ શહેર સુરત? નીચર તો મનાયું નહિં.-કારણ પેશા કવિએ લખેલા કાવ્ય પ્રમાણે 'સુરત તું સોરાની સુરત' ઉમ, થયા બેઠાલ 'એવા હાસ ઉપરથી પણ લાગે છે. આ થોડાં ખાલી વહાણુ-અને તાપ્તીતો સુકાનો પટ, એ આપાર ફેટલો; આલતો હતો તેની ચક્રરખ નીચાની ખતાવે છે. આ દૂરનો પ્રદેશ દેખાય છે તે બારોડાથી તાલુકો! વેરાન જેવા બધા લાખતો! થોડો થોડો મલુરી સિવાય બીજું તો શું દેખાય? એમાં જ યતી ધીજરતો મારામારી-અને ફેરાપલટો-તો અંદરજ ઘંટાયલો રહ્યો છે.

આ વિચારો આલતા હતા અને મુંબઈ સુધી જતાં દરોવાના કિનારા ઉપર ઉડવા લાગ્યા. કુમાસ અને વસસાડ પણ પસાર થઈ ગયાં અને હવે આખો, નીચે દેખાય

છે તે વસઈનો જૂનો-પરાજો. કેટ, અતારે તો ધાસ ચારા સિવાય હોરા થોડી વણી રહેલી છે. બીજાનો જુનો ઇતિહાસ! વસઈની ખાલી એ-બંગી-તમા તો દૂર દેખાવા મંડિયાં કુમાઈનાં પરાં; અને જુકુનો દરીઓ-અડીમાં પાંચ મીનીટ આપણને હોઈ થઈ. અને પાંચ મીનીટમા જુકુના કિનારા ઉપર જ! અમારા પગનું સંગીત બંધ થયું-અને સમગ્ર તરાપ મારે તેમ જમીનપર તરાપ મારી-પુખ દોડી ઉઠ્યું રહ્યું, મહેં આટલા વિશાળ પટ પર ભેપેલાં રમ્યો, અને સુરમ્ય દેખાવો! ભોવા ને જમીન પર પગ મૂક્યો તેમ છતાં તે દેખાવો એક ચિત્રપટ મારેક મારી કંઈ આગળ આલ્યાજ કરે છે-હવે નીચે આખો તે કુખ પણ લાગે છે; તો ઉપરજ રહ્યો હોત તો? જો! ઉડવાને પાખો મળી હોત તો! સૌથી સાફ તે પક્ષી બન્યો હોત તો? આ કુરેલી નંદિ અને અપર કે પછી વિરાટ મનાતા માનવીઓએ બનાવેલા પત્રમાં મેસી રચીરને-નંદિ પણ મગજને તરંગોમાં ઉડવા નાચ દેત! પક્ષી બન્યા હોત તો માળામાં રહી-પરંતેના કિખરો પર હમી માન કરત, કુદરત પર અનુપમ છવન છરી

પસાર કરત; એટલે એવી આરા સાથે દીવામાં કેસરીના ખુટવાથી, પત્ર લખવાનું બંધ કરે. છ. આમ કરીને મારો પાસે સુરેલા સમયેનું સમીતમય (નરેશરાતું) વાતાવરણ મને પણ તહેમની સાથે તાપ આપવા મોઢાવી રહ્યું છે.-એટલે બસ!

લેખક: રા. મનહર શેઠ

[P. S. ઉર્મી—ગીતો]

એક મસ્ત ચિતારાની પેઠે ચીતરી છે મ્હે ત્હારી દિવ્ય મૂર્તિ.

ધડીએ ધડીએ, એને ભેળેને દિલમાં યાચ છે કે
“કેવરતજ મારે હાથે નિભરી છે.”

શા મારે મને ઉપદેશ આપો છો ?

ફુનિયાનાં સર્વ સુખો મ્હે માથુકાના નામપર ફેંકી દીધાં છે; તો શા મારે મ્હને તરવણાનતી આંદીયુરી સમજાવો છો !

જલાવી દો, ત્હમારા તત્ત્વજ્ઞાનને. દિલાવી દો, ત્હમારા હર્મને; મ્હારે કંઠાની નરર નથી.

‘પ્રેમ’ એ કુખ છે, અને તેથીજ એ અન્નત બો એ ‘ફેનેક’ હત, તો જાકળના મિન્ટુ સમ લય પામત. મારેજ મ્હને પ્રેમી થવા દો !

અપ ફરિયાદી !

માસિકના દરબારમાં પણ તને ફરિયાદ કરવાનો હક ન હોય, તો કંઠાવ દિલનેજ ત્હારી ફરિયાદ સંજગાવ.

ત્હારા ખ્યાર મારે ઝીંઘીથી ઝીંઘી, અને બાલ-તોની આલમ ખુદી નાખુ તે પહેલાં મ્હારી એક દિવ્ય અભિલાષને; ત્હારી મંજુલ વાણીમાં, ત્હારા મંજુર નવનોમાં, ત્હારા પ્રયુક્ત એષ્ટામાં સ્થાન આપ.

હું શું કરું !

સારીએ ફુનિયામાં મ્હને આનન્દ કે અપરાધ નથી.

આશાદેવી !

માની આવ. ત્હારે પમનેપમને મંદિરો ચણાવીયા ત્હારી પધરામણીના ઉત્સવ ફજવીય. આશાદેવી ! મ્હારી આશા પૂરવા તું માસી આવ !

શુભભુવ !

સંજગાવ એક જો રસમીત, જેના માધુર્યપર ખડમ થઈ જઈ, જેના દિવ્ય આલયમાં મ્હારા વિલાપને જાલી જઈ, અને પછી પહેાંથી જઈ એવા કે અમ-મ્ય પ્રેરેશમાં, કે જેમાં કુખો પણ અલોના સુખો કરના ખોઈ હોય !

હું ત્હમે રોડ છો !

હા ! સમજો ત્હમે કુખી છો ! પણ ત્હા રાખતો કે ત્હમે પ્રેમી છો !

પ્રેમીના સુખે સ્વર્ગથી અલગ છે, અને એ કારણેજ પ્રણયનો અંદોલો હર પ્રેમીએને રસાવે છે, નય-નેથી વધે છે.

રમ્યા ! શુભભુવ ! રમ્યા !

જન્મ પર ઉતરેલા કંધરનો આશિર્વાદ એમાં તથાજ જયી, મારે રમ્યા !

હું તો એક માસી છું.

જાણે એક નિર્ગન પુણે બેસી માથા ઝૂંધું છું, તેમાં પલે પલે હૃદયરસની સૂચક પુરું છું. રાત્રિ નિ:શબ્દ થતે, અને એ આપ્તે ત્હારે એને આરાધીય.

જગત ! ત્હારી મુખાંક પર મ્હને દસનુ આવે છે, ત્હારે એ શા સારે જાણતુ નેહએ કે મ્હારી એ માથા ક્યારે પુરી થશે ?

મ્હારે સ્વપ્ને સચ્ચતા આજવા, મ્હારી અપજાતાએ અપરેવા પૂરવા, મ્હારે અનિદ્રીએ હું કમારેવીને પધરાવું તેમાં એ જગત ! ત્હને કયું પાપ લાગે છે ?

ત્રણ અમુલ્ય વસ્તુઓ

દીક્ષીના અખ્યાત કબીર અતિથિયા હકીમ મહિર સાહેબની નીચલી ત્રણ દવાઓ રામબાણ સામિત થયેલી છે.

હપ્પે અવાહિર મોહરા

આ ગોળીઓ ક્ષેરાત અને કીમતી દવાઓથી તૈયાર કરી છે. નવળા પડી ગયેલાં શરીરોને કૌચત આપી બચવાન બચાવે છે. કામકાજના વધુ ભોમથી ભેળું ખપાવનાર જુવાનો માટે અકસીર છે, વિયર્મ વધારો કરી ચહેરાને ખીલવે છે કીમત ૪૦ ગોળીઓના ૨. ૫ એક ગોળી સવારે અને એક ગોળી રાતે કુલ સાથે મળી જવી, તેમ ખરાશ અને વાધુ પેદા કરનાર વસ્તુઓની પરેશ પાળવી.

હપ્પે સુકન્વીએ બાહ

નિરાશ થયેલા જુવાનો આ માતૃપુત્રીની ગોળીઓ વાપરે તો તેમની નિરાશા દુર થઈ શકે છે, શુભાવેલી શક્તિ આના વપરાયથી પાછી આવે છે અને મગજને શાંતી આપી ચાલુકિન વધારે છે, સવારે અને રાતે એક એક ગોળી કુલ સાથે મળી જવી, તેમ ખરાશ અને વાધુ વધારનાર વસ્તુઓની પરેશ પાળવી ૧૬ ગોળીની કીમત એક રૂપીઆ.

હપ્પે ઇમરસાક

ઇમરસાક માટે અકસીર છે. જુવાન અને વર્યાવતે માટે એક સરખી રીતે આનંદ આવે છે, કીમત ૧૬ ગોળીના ૨. ૨ વાપરવાની રીત, એક દલાક પહેલાં કુધથી એક ગોળી લેવી.

દીન ઓફીસ, પાંચપટી અમદાવાદ.

સોરઠી અવાહિર

કાઠીયાવાડ-સોરાષ્ટ્ર દેશની નાની વાતાવિઓના સંઘઠ-શીર્ષ, ગ્રેમ, ટેક અને વાંચન તથા જીવન સંબંધે તમને ઘણું જો અદ્ભુત જાણવાનું આપશે. વાતાવિ દસ-બારી અને ગ્રેરક છે.

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૨૫ પાકું પુકું.

ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મહિર.

૭૧, ટેમરીન્ડ લેન કોલ-મુંબાઈ.

દરબારે અકબરી

શ્રીમુત સાહીબે મહાન 'સોગલ શહે નર્યાહ અકબરના દરબારની હુરીકતો અને તે વેળાનો સુંદર ઇતિહાસ આ પુસ્તકમાં રજૂ કર્યો છે. ઓફીસર કામદારે જો પુસ્તકની વિદ્વતાભરી પ્રસ્તાવના લખી છે ગુજરાતી શાખામાં આજ મુખી આવું એકે પુસ્તક મળત થયું નથી. સંખ્યા-બંધ ફોટા ચિત્રો સાથે; મૂલ્ય રૂ. ૩૫ ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મહિર.

૭૬, ટેમરીન્ડ લેન કોલ-મુંબાઈ.

પુરુષ કે પ્રમદા ?

—એક બેઠકનો વખતારિક ૧૭મી પોલીસની નવનકશા—

લેખક : રા. જનકીબેર હીનલકર ત્રિપાઠી.

[આજ પુસ્તકનો ચાલુ.]

“મિ. જોશી, આજના ન થાએ સફારે કાંઈ નવું જુઓ.”

“હીં જાણ, જમ ચારી કે તમને જોવાયા.”
જોશી ખભા કપાવતો જોલો અને પછી જનેરાની બચસા કરીને તે કિશોરની સાથે પોતાને ઘેર મો.

લોહીયામાં કપડાં યુમ!—અને નવી

અમલચળીઓ!

સફાર પડતાં જોશી અને કિશોર મરનારને મોકલે ગયા. તેમાં પ્રવેશ કરતાં જોશીએ જમાડારને પૂછ્યું : “કેમ ‘આવજેવ’ ને ?”

“હો, સાહેબ, તદ્દન આવજેવ! રાતના કાંઈ જ બાંવ બન્ને નથી.”

જોશી અને કિશોર અંદર ગયા. અમલચળ નગર દરીને કિશોર જોશીને કહ્યું “સાહેબ રાતના આ એમકામાં કાંઈ પણ આસાથી જાણો છે ખો.”

“તે તો આવજો કાંઈ પહેરમીર દમે.”

“ના મદદ પાસે પડેલો પોટકીની મરિ પહેર-મરિ છેડે નહીં.”

“હેં પોટકીની મરિ છેડેલો છે? આવો, આપણે તપાસીએ.” એમ કરીને જોશી પોટકી નજીક ગયો. બેઠક, મરિ છેડેલો દલી અને જાહેર કિશોર હાસકાપરી નાખેલ દલી તે પુરુષ કરતાં જ જોશી ગમ્યો.

લોહીયામાં કેડાને બદલે તેમાં યુજાપાટનો એક કેડાનો દનો!!

જોશી અસીવ લો પડી ગયો તેણે એકામ પામી પાડીને જમાડાર અને સિપાઈઓને જોવાયા : “આ શું? તમને લોકને માન છે કે નહીં? આ પોટકીઓનાં લોહીયામાં કપડાં મ્યાં મ્યાં?”

“સાહેબ, દમના નીલામાં યુમ!” કિશોર સિમન કરતો કરતો જોલ્યો.

“જુઓ સાહેબ, યુગ્મે ના લગો, પડીયામાં નીચેના કેડામાં પાલા આમળ એક મ્લાસ પડેલો છે અને તે દામનો છે, એ જોલસ.” કિશોરે કહ્યું.

જોશીએ તે આસ લીધો અને મુંખી જોયો, ખરે જ, તેમાંથી રાતની સોમ આવતી હતી!

“જમાડાર, તમે લોકો અરી” પડેલો બદલાને જાણે “જમાડારી જદાર” ઉડાવતામાં મરુપુજ દના કે મું?” જોશીએ પૂછ્યું.

જમાડાર અને સિપાઈઓ એક જીવના મેવા સામે ટકર ટકર જોયા માથા તેજોની એ દાવત દરમ્યાન કિશોર તે જોળા બહાર ગયો અને પડીયો થોડીકદાર પાડો દરીને કહેલો માવો : “જોશી સાહેબ, તમારા સિપાઈઓએ તો આ મદાના મોટલા ઉપર લા પડેલો હતો—અંદરના કામમાં નહીં”

“આ બધું સહિય તું શું બોલે છે, કિશોર ?”
જોશીએ પૂછ્યું અને જમાદારને દબાવવા મંડિલો.

જમાદારે કહ્યું : “સાહેબ, લોહીવાળાં કપડાંને બદલે શુદ્ધપાટ મૂકવામાં આવી, એ તો કે અજબ જેવું છે પણ આમાં એક બાબત અમને સમજતી નથી. દારૂના ધીરાડમાંસે તો આપ સાહેબે જ મોકલાવ્યા હતા ને ?”

“તે મોકલાવ્યા હતા ? જાણ માણસ, બોલો છો કે ખરો છે ?” જોશી પમ પછાડતો પૂછવા લાગ્યો.

“સાહેબ, જે માણસ અમને તે આપી મળે તેણે એમજ કહ્યું હતું કે ફોજદાર સાહેબે આ મોકલાવ્યા છે અને ખૂની પકાવે છે.”

“હું તો આખી રાત મારે ઘર જ ચૂરેલો હતો, ત્રા કિશોર પણ મારી સાથે હતો ! નહીં તમને ખૂનીએ ખોટો સંદેશ કહીને બનાવ્યા છે !” જોશીએ કહ્યું.

“ખૂની અહીં આવ્યો હતો એની આ સળિતી, જનાબ” કિશોરે કહ્યું. “તે માણસ તમારા નામે અહીં આવી, તમારા સિપાઈઓને ઘેનમા નાંખી પોતે નિરાંતે અહીં કાંચ પર દારૂનો ગ્લાસ પી, જતો રહ્યો છે !” સિપાઈઓ તરફ જોઈને તેણે પૂછ્યું : “એ માણસ કેટલા વાગે આવ્યો હતો ? એ કેવો હતો ?”

“બાર વાગ્યાના ચરસામાં તે આવ્યો હતો. તે કૂચો હતો એ જામે જેવું નથી ; કાચજુ કે, તે ગંધારામાં ઊભો રહ્યો હતો. એણે અમને ધીસાંચો આપ્યા અને ત્રણ ગ્લાસ આપ્યા તથા આપણું નામ દર્શાવે તેણે ખાસ કહ્યું કે-આપે તે મોકલ્યા છે.”

“તે ગ્લાસ અને તે ધીસાંચો ક્યાં છે ?”

એક સિપાઈ મમનના એટલા ઉપરના એક

કાંજાલા પાને મીઠો અને ત્યાંથી ત્રણ લીલા અને મે ગ્લાસ લઈ આવ્યો.

“તમને ત્રણ ગ્લાસ આપવામાં આવ્યા હતા કે ? તો તોજે કેમ લાગ્યા નહીં.” કિશોરે પૂછ્યું ?

“ત્યાં દરે એકે ગ્લાસ પડેલો નથી !” પહેરે-ગરિ જવાબ દીધો.

“That's it !” કિશોર ઉત્સાહમાં આવી જઈને જોશીને સલામ કરતો કહેવા લાગ્યો : “નામદાર બેથી સાહેબ ! એ તોજે ગ્લાસ તે આ !”

તેઓ આ મુજબ વાતચીતમાં રોકાયા હતા અને મુશ્કેલીમાં પડ્યા હતા, તે દરમિયાન તેમને વધુ કાળ મળીમાં નાંખનારા બે સંદેશ આવ્યા. જેથમાંથી જેમને માણસ મોકલ્યો કહેવરાવ્યું કે : “હવે જેથમાંથી નાસી મળે છે !”

બીજે એક સિપાઈ સંદેશો લાવ્યો કે, “હવેના પરમાં મોટી આગ લાગી છે !”

જમાદારને અહીં સખત પહેરો રાખવા ફરમાવીને, જોશી, વિરમિત થતો મરો જેથ તરફ દોડ્યો. કિશોર પણ તેની સાથે ગયો. જેથરને પૂછપરછ કરતાં જોશીને તેણે કહ્યું હતું કે-મઠ રાતે શુભરે ૧૨૫ વાગે મારા મમનમાં અખાટ થતાં હું જામી ઉઠ્યો. જોડપું તો એક બિહામજો અને પ્રચંડ વાંદો પોતાના કાથમ જેક મોટી છરી લાઇને મારી પથારી તરફ ધાક આવતો હતો ! હું ગભરાઈને ઘીસ પાડવાની તૈયારીમાં હતો એટલામાં મારી પાછળથી ડાહક મારે મોટે કપડાંને કટકો બીધી દીધો અને મારા હાથ મારી પીઠ પાછળ લાઇ જઈને દોરડાંથી જોડી લીધા. તે માણસે એક સફેદ આદર માથાથી તે પગ સુધી એટલેલી હતી અને તે ડાહ્ય હતો, એ મારા જોવામાં આવ્યું નહીં. તેણે અહીં તહીં બધે તપાસ કરીને

મારી પથારી સામેની દિવાલ ઉપર લટકતું નેવની કુંઝીઓનું હુમખું સઈ લીધું. અને પછી પોતે ચાલ્યા ગયા. વાંદરા મારી સામે પોતાની છતી ઉમામેલી રાખીને લાતીચા કરતો ઉભો રહ્યો.

“આશરે ના કપાક થીત્યો અને કુંઝીઓનું હુમખું લઈને પેટો માદરમાં વિપદાયયો આઠાર પાછો ફર્યો. હુમખું દિવાલ પર પાણુ મૂકી દબને તેણે એક દારૂગવતી મને એક પુરશી સાથે બાંધી દીધી અને પછી પોતે વાંદરા સાથે પથાર થઈ ગયો. આખી રાત હું બધાયથી હાસતમા ત્યાં રહ્યો સફવારે માથે નોકર મારા ઓરડામાં આવ્યો અને તેણે મને ઊંઘાએ જોડમા જળને મે તપાસ કરી તો માલુમ પડ્ય કે- તારાં જે પહેરેગીરો કાપતા નીશામાં ચક્રવુર થઈને મોઢપોથ પડેલા હતા અને હુંમ તેની ઓરડીમાં ન હતી! મોહક, પેટો વાંદરા ચાંચેના માણુમ તેને ઊંઘાવીને નાસી ગયો છે એમાં શંકા નથી!”

“મિ કિશોર” જોશીએ ખાજવાઈને કહ્યું “જુઓ, આ તમારા ડીરેક્ટિવની કોલ રહાપણું રજા! મેં પેલા આનંદલાલને પડકાર એમને કહેતું ત્યારે એમણે ના પાડી હતી. હવે એ લઈને સ્કેરી માણુસ હંમને છેડાવી ગયો. ખૂની તેજ છે.”

“સાહેબ, હું તમારી સાથે કોંગ્રેસ વાંદરિયાદ નહીં કરું” કિશોર જોશી “પણ એટલી ખાતરી રાખજો કે, તે ખૂની હશે તો હવે ડીરેક્ટિવ સાહેબ પણ તેની પૂઠે હશે આજ આપને ખૂની કાણુ છે, એ કહી આપવાનો પોત નો વાંદરા ડીરેક્ટિવ સાહેબ પાલ્યા વગર નહીં રહે, એવો મને ખૂંશ વારંસો છે.”

“ભરંસામાં ને ભરંસામાં પેલાં કપાકં એવાં અને હવે આ જેવર સાહેબ સામેની બગચાની હંમને છુટકારો થયાનું અનુભવ્યું—

“હંમને ત્યાં આજ લાગી છે, એ વાત પણ મહાવતી આપ બૂલી ગયા, માટેન!” કિશોરે કહ્યું.

“હા એમાં પણ કામકં ભેદ હોવો જોઈએ.” એમ કહીને તે આગવાળી જગ્યાએ ગયો કિશોર પણ તેની પાછળ ગયો મકાન આખરે બળીને ખાખ થઈ ગયું હતું. અને લોગોનું ટેંગુ ત્યાં ભમી ગયું હતું. બગચાનાઓ પણ આવી પહોંચેલા હતા અને તેમાં આજ ભુગવવા મહેનત લઈ રહ્યા હતા. આ સ્થિતિ જોઈને જોશીએ કિશોરને પ્રશ્ન: “પણ તારો ડીરેક્ટિવ કાંઈ રાતનો ગયો છે ક્યાં?”

“હું શું જાણું! મારા પર નકામા શું કરવાં ગિનાઈ જાઓ છે?”

જોશી બગચાવા લાગ્યો. “જોશી ડીરેક્ટિવ જાણીને મેં એમનામાં વિશ્વાસ રાખ્યો અને એમણે કર્યું જ કર્યું નહીં! હું તો હવે એમનાં એવો થક લઈજાઉં છું કે નાહિનેદીથી પોતાનું મોટું છુપાવવા માટે મિ વિશ્વાસુર અટકીથી આવ્યા ગયા છે! બસ હવે હું મારી રીતે આ કેસનો હેથનો લાગુપું”

જોશી, હંમના મકાન નજરીક આવેલા આનંદલાલના મરણને ગયો ત્યાં તાણું વાસેલું હતું! પોરોગી-ઓને તેણે ભેગાં કર્યાં અને દમ ભગવાને તેના પિને પૂછપરછ કરવા માંડી તેઓમાંના કોઈને કહીજા જગર નવની કે, તે ક્યાં છે આનંદલાલની કુશન આગળ જળને જોશીએ તપાસ કરી ત્યાં પણ તાણુ હતું અને નજરીકના કેઈ કુશનદારો તેના મંગળી કશી બાતમાં આપી શક્યા નહીં

“હંમ અને આનંદલાલને પડકારનાં વારંસો હું કાઢીશ અને તે ઉપરાંત નવનીનલાલની નાસી ગયેલી કાકરી આગળ ઉપર પણ હું વાન્ટ કાઢીશ આ કેસનાં ખર્ચા ગુનેગાઓ તેમનાં છે”

“અને સાહેબ, પેથો વાંદરો ! એના પર વારંટ કાઢ્યો હતો ?” કિશોરે રમુજ કરી.

“બા, નાનાનીએથી ડાંગ કરતાં જ તને આવડે છે ! બીજાઓને મૂર્ખા કેમ દેખાવા એવી તારી રીત મને બિંદકુલ પસંદ નથી, સમજ્યો ?”

“હીક, હારે સાહેબ, આજ સાંજના ટૂં પછુ અહીંથી ચાલ્યો જશો.” કિશોરે કહ્યું.

“હા. હવે તો તું પણ ‘પોલ’ થઈ જાય, એમાં તારી શોખા છે ! તમે ટ્રિકટિવ તરીકે બિંદકુલ આવડત વિનાના છો ! તું અને તારો માલેક પણ !”

હવે કિશોરે કશોજ સામો ઉત્તર દીધો નહીં. બોથી પોતાને મઠાને ગયો અને ત્રણ વારંટો તૈયાર કરીને વિચારવા લાગ્યો કે, આ બદમાશોની માથ મેળવવા મારે શાં પગલાં લેવા ?

હવતા પછારા સાથે યુસાફરી !

બોથી જે વખતે વિવાચનુર માટે “હાથ ધોઈ નાંખીને” પોતાની રીતે તપાસ કરવા તૈયારી કરી રહ્યો હતો ત્યારે ટ્રિકટિવ ખૂતીને લગભગ પકડવાની રાહ પર હતો. તેણે હવતા બેખત્રે ખૂતી અને તેના મળતીઆઓનો પીછો પકડેલો રાખ્યો હતો અને કેટલીક આમર્ષજનક ધટનાઓ જાણી હતી.

“ન.” અક્ષર લખેલાં લોહીવાળાં કપડાં કે જે ખુદ મરનારનાંજ હતાં તે બાગમાંથી એક છેડા નીચે ખાડામાં ખેડેલાં શેઠી કાઢવા પછી તે હારે વિચારમાં પડી ગયો હતો કે, આ કપડાંના બેદ શો ? તેણે એ બેદ બોલવાના માર્ગમાં મદદરૂપ ખૂતી અને તેના કાંઈ મળતીઆઓ હોય તો તેઓનેજ મદદનું કામ કરવા દેવાનાં ઇરાદાથી બોથી મારતન ગામમાં વાત ફેલાવી હતી કે—મરનારના મહાનમાથી લોહીવાળાં કપડાં ગળ્યાં છે. તેણે તે ઉપરાંત મહાનની બાસપાસ

આપી રાત પહેલો રખાવવાની સૂચના આપી દીધી હતી. બોથી અને કિશોરથી, તે બાદ, તે પુરો પડીને આનંદલાલના મઠાન આગળ સટાર મારતો રહ્યો હતો. ૧૧ વાગ્યા સુધી તેને કાંઈ લીધવાય ત્યાંપરેથી જણાઈ નહીં પરંતુ લગભગ પોણાબાર વાગ્યે એક માફું દસુના મહાનની પાછતી બાજુએ આવ્યું, અને ગાદાવાળો દસુના ધરમાં ગયો. થોડીવારે તે ગાદાવાળો અને આનંદલાલ બન્ને મળીને એક મેટી પટારો બહાર લાવ્યા અને તે મજકુર ખાડામાં તેઓએ મૂકી દીધો.

ખાડાવાળાને તે બાદ આનંદલાલે ધીમે રસ્તે પેટ લીક સૂચનાઓ આપી અને તે માફું પટારા ચાલે રવાના થયું.

આનંદલાલ એ બાદ એક પોટથી લઈને તે મઠાનમાંથી બહાર આવ્યો અને આડો અવરો એકાન્ત મલીઓમાં ચડીને તબવીતપાસના મઠાન તરફ ગયો. ટ્રિકટિવે તેની પાંક પકડી. એ હુવાને તબવીતપાસના મઠાન આગળ આવીને પોતાના મ્હોં ઉપર હુમ્મતી બાંધી અને માથે કાળાઈ લીટ્યું. પોટથી સહિત તે મહાનના બામના દરવાજા આગળ ગયો અને ત્યાં ઉભેલા બે સિપાઇઓના હાથમાં પોટથી આપીને તેણે કહ્યું : “આનો તમને ચાહે તે ઉપયોગ કરવો. રોજ હાર સાહેબે કહેવાવ્યું છે કે—ખૂતી પીકાયો છે આમાંની ઓળે પણ તેમજેજ મોકલી છે.”

“એમાં શું છે ? અને તું કોણ છે !” એ સિપાઇએ પૂછ્યું પણ આનંદલાલ કાંઈ જવાબ રીત વિના આપ્યો ગયો, તેણે અંધારામાં ઉભે ઉભે વાત કરી હતી અને અંધારામાં તે ચાલતો થઈ ગયો.

સિપાઇઓએ પોટથી છોડીને બેઠાં તે તેમની દારૂના ત્રણ શીયા અને ત્રણેક રાંધાસ નીકળ્યાં. “અરે

શરાખ ! ચોક્કસ એ તો ખૂટી પકડવાની શખ નિશાની” તેઓ બંને તથા અદરના ભાગમાં ગયા ડિરેક્ટિવ દૂર હશે હશે તેઓને ભેઈ રહો હતો થોડીવારે આનંદનાથ ધીમે ધીમે ભાગમાં પેડા અને લપાતો છુપાતો મકાનના આગલા તરફ ગયો જ્યાં સિપાહીઓ દારના નીશામાં ચકચૂર થયા હતા. પથુ માત્ર તે સારો દાર હોય એમ જણાવું નહીં. સિપાહીઓ દાર પીને આડા અવગળા મુતા હતા અથવા તો અર્ધ ખોટી દાવતમાં બીંતને આગળે પડ્યા હતા, તેથી દારમાં બેથુકિની રવા ત્રિપાડી હોય એમ સામતું હતું.

તેઓની એ હાથનનો આનંદવાને પુરેપુરો સાથે લાંબી તે મકાનની અંદર પ્રવેશો અને થોડીવારે તરતજ બહાર આવ્યો સિપાહીઓએ જ્યાં જ્યાં પડતા મુકયા હતા ત્યાંથી તેણે એક ઉડા થો અને પાછો તે અંદર ગયો એ વેળા ડિરેક્ટિવે જરજર તેની પૂરે જમને એક બાદીમાંથી તેની બીજાથા ભેઈ આનંદ-લાલે જ્યાં જ્યાં આગળ મુકયો અને શખ પાસેથી થોડી લાંબી તેઓનાં થોડીવાળાં કપડાં કાઢી લીધાં.

આ વખતે ડિરેક્ટિવની નજર તેના પથ પર ગઈ તેણે જોયું કે-તેણે જે ‘સ્લીપર’ પહેરતા હતાં તે તેના પથને બધ બેઠતાં નહતાં પરંતુ ઢીલાં હતાં. આનંદલાલ થોડીવાળાં કપડા લાંબાં તે જંડમાંથી બહાર ગયો એ વેળા તેના ‘સ્લીપર’ ઢીલાં હતા એની ખાત્રી ઉપરાંત એક બીજા ચકની ખાત્રી કરવા માટે ડિરેક્ટિવ બારી વાટે તે ખડમાં ગયો. પોતાના ખિસ્સામાંથી બીજાની બેટરી કાઢીને તેના અજવાળામાં તેણે ‘સ્લીપર’ના પથમાં બરાબર તપાસ્યાં અને પછી તે ગણગણી, “જોહ ! મરનલનાં આ સ્લીપર, કે જે પહેરીને ખૂટીએ ખૂટ કરેછું !” તે હવે ત્યાં

થોથો નહીં અને બારી વાટે બહાર નીકળી ગયો. આનંદલાલ તે પછી તરતજ એક ચુલુપાટના કોથળા માથે આવ્યો અને તે જસલ થોડીવાળા કપડામાં નાંખીને કપડું તેના પર જમડાં કાઢીને બારણા ખાસત આવ્યો ગયો.

ડિરેક્ટિવે તે જાણે નહીં તેમ તેની પકડ પકડી તે આજતો આવતો જેવ પાસેના એક મકાન આગળ જઈ પહોંચ્યો ત્યાં પેટું ગાડું ઉભું હતું કે જે તેના મકાન આગળથી રવાના થયું હતું આનંદલાલે આમ તેમ જેવ બહારના તે મકાન તરફ જોયું અને તેની એક બારી ખુલી ભેઈ તેણે ગાડામાંના પટ્ટિયા ખોલ્યો, તેમાંથી એક વારી બહાર નીકળી ! ડિરેક્ટિવે જોયું કે-આનંદલાલે વારીના પથમાં પોતાના પથમાંથી સ્લીપર પહેરાવી ઢીલાં તેના કાંધ પર ચામડાનાં થોળ પહેરાવ્યાં અને તેને એક છુટા આથો. ડિરેક્ટિવે બજાવ્યો ‘ખૂટી કોથળાં વારી કે આનંદલાલ !’

“શુ તેઓ કોઈનું ખૂટ કરવા જાય છે ?” વળી તે મનમાં જણાવ્યો ‘હવે આ બાબતમાં માટે શુ મારા દેખતાંજ અહીં ખૂટ થવા દેવું ?’ તે આ સજાનો કરતો હતો તે દરમ્યાન આનંદલાલે પગારમાંથી એક બીજા સ્લીપર પહેરી લીધાં અને પછી એક દેરડું તેણે પગારમાંથી બહાર કાઢ્યું ડિરેક્ટિવે જોયું કે-તે દેરડાને એક છોટું કોઈ જનાવરને બાંધેલો હતો તેને કીત પર મુક્યું કે-સરસ તે ઉપર ચડવા લાગ્યું “આ તો પાખલા થો ! આનંદલાલ ચોરીનાં કાંચમાં પથ પ્રવિષ્ટ જણાય છે !” ડિરેક્ટિવ મનમાં જોયો એ પાખલા થો ચડીને ઠેક ડિવાલ પર ઉઘે પડેલો એને આનંદલાલ અને વારી બંને એક પછી એક તે દેરડા વાટે ચડીને બારીમાં બેઠા.

હવે વખત શુભાવવામાં સાર નહોતો. ટીટકટીવે ગાડાવાળા પાસે જઈ એકદમ તેના તારા રીવોલ્વર પરી અને ગાડાપરથી નીચે ઉતરવા ફરમાવ્યું. તેને રીવોલ્વરના કુંદા મારફત તે જરાક દૂર લાઇ ગયો અને દમ લાગીને પૂછ્યું: “ગાડુ કયા જવાતું છે ? બોલ, નહીંતર હાર થઈશે.” ગાડાવાળો મહારાષ્ટ્ર ગયો તેણે કહ્યું: “અમરપુર.” ટીટકટીવે તેને પૂછ્યું: “આનંદલાલ અને વાંદો શા માટે તે મકાનમાં ગયા છે ? કાનું ખૂન કરવા ગયા છે ?” ગાડાવાળાએ જવાબ આપવા ના પાડી. એક ગુપ્તો તેની કેડમાં લગાવી હાથે ટીટકટીવે તેને જવાબ આપવાની ફરજ પાડી. તે આખરે બોલ્યો કે: “ખૂન કોઈનું કરવાનું નથી. ફક્ત જોશરને બાંધી જેલની કુર્ચીએ લાઇને ‘જેલ-માથી એક જજીને છોડી કાઢવા તેઓ ગયા છે.”

ટીટકટીવે આ ખિના જાણીને થાંતિ અતુલવી. જેલમાંથી મુક્તિ તો એકાંક દસનીજ થવી નેપ્રસંગે, એવી તેણે કલ્પના કરી લીધી. પણ તે હવે ગાડાવાળાની હાલતનો પુરા સાબ લેવા માગતો હતો તેણે તેનું કેડીલ અને કાળાઈ ઉતરાવ્યા અને પોતે પહેરી લઇને ગાડાવાળાને ગાલ્યા જવા ફરમાવ્યું. તેણે તેને ધમકી આપી કે: “યાદ રાખજે. આ બાબતની જાણ કોઇને કરીશ તો તારા બાર લાગશે. દુષોલિ-સનો માણસ છું એ જુલોઈ નહીં.” રીવોલ્વરનો લાય જોઇને આખરે ગાડાવાળો ગાલ્યો ગયો.

વિદ્યાગુરુ એ બાદ નિરાતે ગાડાપર તેના હાક-નાર તરીકે ચડી બેઠો અને તેમાં બેસવામાંથી ક્યારે આવી પહોંચે, એની રાહ જોવા લાગ્યો. એક સિપાઇ એ વખતે ત્યાંથી પસાર થતો હતો તેણે તેની નજર-દોઢ આંધીને પૂછપરછ કરવા માંડી કે: “ગાડુ અહીં કેમ ફરજી રાખ્યું છે ?” ટીટકટીવે તેને પોતાની આ-

જાણણી આંખી અને તેને જવાબ્યું કે: “તારી મદદ મારે આ બદમાશને પકડવા માટે નોંધશે.” સિપાઇ ખુલ્લું મંદ ગયો. લાલપુરના બેઠી ખૂનના મહત્વના કેસમાં ખૂનીની કસરકડ કરવામાં પોતાને પણ કંઈક દિરસો મળે છે, એ જાણીને તેણે ટીટકટીવેને જોઈતી મદદ આપવા કહ્યું.

ટીટકટીવે તેને ફરમાવ્યું કે: “અમરપુરનો રસ્તો કિયો એ મારે જાણવું છે, મારે તું એક કામ કર. એક મામડીઆ જેલો પોવાક પહેરી આત અને હું ગાડુ હાંકી તેનાથી બામણ લગભગ ૧૦૦ વાર જેટલે દૂર તું અમરપુરને રસ્તે ગાલવા માંડજે. હું તારી પાછળ ગાડુ હાંકીશ. અમરપુરમાં પણ ઘેરી મદદની અને કલ્પ જરૂર પડશે. મારે અને મળ્યા વિના પાછો ફરીશ નહીં.”

સિપાઇ આ ક્ષયના ધ્યાનમાં રાખીને માંસે ગયો અને પાંચ મિનિટના અરસામાં મામડીઆના વેપમાં પાછો ફર્યો. ફોક મિનિટ વધુ વધી જવા બાદ આનંદલાલ અને વાંદો પાછાં ફર્યા પણ આ વખતે તેઓ બારી વાટે ન આવ્યા. ફરતામાંથી આવ્યાં તેઓ બેજ આવ્યા ન હતા તેઓની સાથે ત્રીણ એક એક દલીલ વિદ્યાગુરુની કમના ખરી ફેરી હતી. તે એ હકુ હતી વાંદોને પટારામાં ખૂરીને અને દમને ગાડામાં બેસાડીને આનંદલાલે ગાડાવાળાને સંજોષીને કહ્યું ‘રજીડો, દુશ્મીઆરીથી જાગે અને હમુ કહે ત્યાં આ પટારો તેની મદદથી ઉતારજે. સદગરે કે આવી મહેલોયે” ગાડાવાળા ઉર્ફે વિદ્યાગુરુ પોતાનો કાષ લાગે કરી તેને મંમનિ આપવા મારે કાલ્યો મંડો એ ત્રણ વાર હલાવ્યો અને પછી ગાડું હાંકી દૂર મામડીઆ આવતો હતો ગાડુ તેની પગદંડી વાટે જવા લાગ્યું.

આનંદલાલ કેમ બદપુરમાં રોકાયો? શા માટે રોકાયો? એવા સવાલ વિદ્યાચુરના મનમાં ઉઠવાની રજા. હમુ રસ્તામાં કાઠ વાન કરશે તો તેથી વાન-કરાર થવાશે, એવું વિદ્યાચુરે ધાર્યું. પણ હજી પાછો નીકળી મુકાફની દરખાસ્ત તે એકપણ સખ્ત બોલી નહીં.

રિટકરીવ કોઠી પાડેકું ધાય છે

અમરપુરમાં પહોંચતાં હમુએ સામના દરખાસ્ત બદાર આવેલા એક મકાન આગળ માડુ દિયું રજા બુ અને આસવાગાને ક્યું 'રજુગેડ આ મકાનમાં આશા અને પેનો ડેસો ગીરત્તપ્રસાદ છે કે નહીં એ આપણે પડેલા તપાસીએ એ માટે એક હુન્નિ કરવી પડશે કું 'જયાલો જયાલો' એવી જુઓ પાડુ અને હું ભલે મને મારવો હોય એવા ડોચ કરશે એ જાનવાન નો તેનું બારણું છુલ્લો તો કું અંદર કુસી જતલનું નાસી જશે અને બીજો ક્યાંક છુપાય રહેશે, સાગ ભેડને આ પગારી મકાન નજીક આગામીથી નીચે ઉતારી રાખશે પછી કું મારું કામ કરીશ."

હમુએ ચેતાલા માયાના વાજ ચીંપેલાં અને ટેટલીક લેતા ચેતાલા મેં હપ આગળના જાગણાં એવી રીતે વીંચીરી કે જોયા તેનું કંદો દેખાય નહીં કેટલીક લોકો ખજા પદ નાંખી અને પછી મકાનના દરવાજા આગળ જઈને, "ઓ મા રે" "ઓ... રે..." કોઈ જયાલો..મને મારી નાંખી રે" એવી જુઓ ખૂબ મોટા અને તીજા સ્વરે પાડવા મારી.

ડીકરીવે ભેષુ કે એક જાણને ગુપ્તપાને ચેતાને રીક લાગ મળ્યો છે. ગામમાંનું એક આડું લઈને તેના રૂટકાઓ હમુ પર લગાવવા તે વિચાર કર્યો હતો ત્યાં એકાએક તે યોબી મળે "એક અને મારવી! વળી તે અભયી છે તે નો કે મારવાની

છે એમા કંઠા નથી તો પણ આખો મી છે એમને તેને મારવી નહીં" એમ કાચીને તેને પોને જલો તેને માગતો હોય તેમ કોમ ક્યો, બે આગ રૂટકા તેને મોટા મોટા લગાવ્યા. હમુના ઘરીરને આડુ રૂટકા આડકતું અને તે પડેલાં તે આગને ને ખૂબ વાંજતો.

આ વખતે બદપુરવાનો પેનો સિપાઇ કે જેણે ગામડીઆનો વેપ લીધો હતો તે તેજાની નજીક આવી લાગેલ તે પણ આગમાંથી એક આડુ લઈને હમુને રૂટકારા આવતો હતો તેવામાં ડીકરીવે તેને કાચની ઇશારત કરીને રોક્યોલ તે યોબી મળે અને આ દેખાવ જોતો હતો રડો

યોડીવારે મકાનની બારીખાથી એક રૂદ માણને ડીકરીવે કાચુ અને જુડ મારી "કાચુ છે એ કમ જખન" આ રાતની વેળા શુ તોજાન મારિયુ છે"

"ઓ. મા. રે...મને મારી નાંખી રે... જયાલો. ગામ. જયાલો..." એવી ખૂબ તીખી જુઓ હમુએ પાડી બારી પણ થઈ મધ અને તે મકાનનું બારણું ખુલ્લું. હમુ એકદમ તેની અંદર નાંખી પેલે રૂદ બદાર આ પો અને ડીકરીવે કંદો લાગ્યો "શુ લાવય છે. જાણ આશી! એકા નવને મારવા તને સરખ નથી આવતી?"

તે રૂદનો કાચ પકડી પાંચે મારે ડીકરીવે તેના જખના ક્યું, "તમે બદપુરની હમુને જોગબો છે." રૂદ શીકો પડી મળે અને ધરમાં નાકવા જતા મારે તેણે પોતાનું કાડું ઊઘાવવા માગ્યું "તમે તેના કુરમન જો કે મિત્ર! એવું કંદો પડી કું તમને કાચક કીરીક." ડીકરીવે તે રૂદને ક્યું.

"જાનવા! જાનવા હોએ એકાન જ" તે ગઈ પહોંચી પોમા સ્વરે જવાન રીધો. "કું અને આ પો જો જોગપું હું"

“એસા” ડીટકટીવ બોલ્યો. “જે આરત તમારા મકાનમાં રહે છે, તેને અને પંકડી લેવા માગીએ છીએ. તમે મકાનમાં જઈ દેગ કરીને તેને આજ્ય આપતા હો. એવો દેખાવ કરો. અમારા પર વિશ્વાસ રાખીને મકાનનું બારણું ખુલ્લું રાખજો.”

“જુદા મકાનમાં ચાલ્યો ગયો. ડીટકટીવે સિપાઈની મદદથી પેસે જીવતો પટારો માઝમાંથી ઉતાર્યો; અને એ મકાનની અંદર લઈ જઈને મૂક્યો. બાદ ગાડાના બળદોના છોડીને એક શંખસા સાથે બાધ્યા અને સિપાઈને કહ્યું: “તારી સમીતો પોતા મનજીવ હાથે પકડી રાખીને મારી સાથે આવ ગુન્હેગારને કદાચ આપણે બહાર પકડી રહીશું.”

બાદ તેઓ બંને જય મકાનની અંદર ગયા અને બારણાને અંદરથી સંકળ મટારી દીધી. ડીટકટીવે પટારો નેપો. તેની અંદારની સંકળ મનજીવ પકડી બંધ હતી. વાંદરો એમને એમ તેમની બહાર ડીટકટીવે હો તેમ નથી એવી ખતરી કરી લીધા ગાદ સિપાઈની સાથે તે મકાનના મેઝા ઉપર ગયો. મેઝા ઉપર એક ખંડમાં એક કાચ ઉપર મારે કપડું બોડીને હસ પડી હતી. એક પુરુષોપર એક જીવાન છોડરી બેસી હતી અને એક બીજી પુરુષી પર પેસે જુદા ગાણુસ બેસે હતો.

ડીટકટીવે હજી મકાનના ત્રણ વેધમાં હતો. તેને નેહને હસુએ પાછી ખૂસ મારી : “ઓરે...જવાબો... આ મુશ્કેલી અને બ...ચાવો.”

એક મોટા ઘડિયા પાડીને ડીટકટીવે તેને કહ્યું : “અમારા આરત, બાલી દેગ શા માટે કરે છે? એક પથ્થુ ફટકો તો તારા શરીર પર મે લગાવ્યો નથી અને છતાં માગા કરે છે?”

“જા, રે, મેવા...મારી...મારીને તો તે મને અધમુદ્ધ કરી નાખી...” એમ, કહીને તે કુરે કુરે રડવા લાગી

ડીટકટીવે પેસી જીવાન બાળા તરફ જોઈ કહ્યું : “મહેન, તમારું નામ આશા !” તે જોઈ દા પાડી. તે બોલ્યો : “જુઓ આ બાળક કાણ છે? એને તમે જીવળો છો?” તેણે હસુની નજીક જઈને તેના વીખરાયેલા વાળ તેના મોઢાં પરથી ફર કર્યા.

જુદા એકદમ તેને જોઈને બોલ્યો : “ચરે, આતો કમળત હસુ! પાછા! શું હું મારો જીવ લેવા બહાર આવી છું?”

“જા, રે” ડીટકટીવે કહ્યું : “હવે મને ખતર નથી થયો કે, “તમે બે પાકડી દુરમન છો!” તેણે પોતાની સાથેના સીપાઈને કહ્યું : “દોસ્ત આ આરત પર પહેરો બરવાનું કામ ફક્ત અધા કામ માટે તને શોધુ છું.” જુદા તરફ જોઈને તે બોલ્યો : “એક દોરડું લાવી આપો.”

જુદા એક દોરડું લઈ આવ્યો. ડીટકટીવે સિપાઈને ફરમાવ્યું : “હસુના હાથ પર બાંધી દે.” એ સમીતોને હસુએ ફરજ મારીને તે ખંડના બારણા તરફ દોડી. ડીટકટીવે બારણાની વચ્ચે ઉભો રહ્યો. અને તેને બટકાવતો બોલ્યો : “જીવન હોય તો ચૂપચાપ તાલે થઈ જા. નહોતર જે ફટકાએ દોડી રીતે તારા પર પડ્યા હતા તે હવે ખરેખર પડશે અને તે એક જ જીવન તરફના નહીં પણ બહાર ઉભેલાં તમામ જીવન તરફના !”

હસુની આજળ વધી શક્ય નહીં. સિપાઈએ એકદમ તેના હાથ પકડી લીધો હસુએ તે છટકાવી નાખ્યો. પણ જુદાનો પિતો ઉઠ્યો. એકદમ હસુ પાસે આવીને એક લપકાક તેને ચોરી કરીને તેણે તેના બેઠે હાથ જાંઘા. સિપાઈએ તરત જ શુદ્ધિથી તે જાને હાથ બાંધી દીધા અને પછી દોરડું તેના શરીરની આસપાસ વીટાળી તેના પગ પણ જકડી લીધા અને તેને કાચ પર બેસાડી દીધી.

ડીકટીવે સિપાઇને કહ્યું. “આજાઃ જોરત છે. માટે તારા હાથમાંના ધોડા બરાબર સાબુત પકડી રાખીને તેનાપર પહેરો રાખજો. અર્ધા કલાકમાં હું પાછો આ ખંડમાં આવું છું.”

તેણે જૂદને અને આજ્ઞાને કહ્યું “તમે બન્ને જાણ કૃપા કરીને ડોઈ બીગ જોરમાં મારી સાથે આવશો! હું તમારો મિત્ર છું એની ખાતરી રાખજો.”

તેઓ તે ખંડમાંથી બહાર નીકળ્યા ડીકટીવે તે ખંડ બહારથી બંધ કર્યો અને એક બીગ જોર-માં જૂદને તેણે આજ્ઞા અને જૂદની સાથે વાનગીન કરવા માંડી.

ધડીઆળમાં સરિના જ ના દોરાર વાગવા માડ્યા ત્યારે આ ત્રણેની વાતચીત પૂરી થઈ. ડીકટીવે તે દરમ્યાન ધણો ભેદ ભણ્યો હતો વાંદરાની કામગીરીથી તે વાંદર થયો હતો; હસુ અને આનંદલાલના શબ્દચી વાંદર થયો હતો, ગીરભદ્રસાહ જોણ છે એ ભણ્યુ હતું, નવનીતલાલના મકાનમાં થયેલા ખૂનમાં જણા-એલી ભેદી નિશાનીઓનો ભેદ તે ભણ્યુ પામ્યો હતો.

તેણે કાન કરી ઈધે. સદવાર પડવાને હજી એ કલાક બાકી છે વહેલામાં વહેણેઆનંદલાલ અહીં આવે તો કલાક પડી આવે. તે પહેલા તેની ધરપકડ કરવા માટે કાટકું રમી શકારી તે જૂદ અને આ સાથે પાછો હંફરાજા ખંડમાં આવ્યો. સિપાઈ બરાબર પહેરો કરતો હતો. હસુ બંધાયેલી હાલતમાં બોલુક હતો.

હસુને પહેરા ડીકટીવે બંને કરવાનું માથે લાખી સિપાઇને અમરપુરની પોલીસ-થોડીએ મોકલ્યો થોડી વાર ત્રણ સિપાઇઓએ આવી પહોંચાને હસુનો કબજો લીધો.

લેદ ફુટે છે-ખૂનીઓ દાર!

મયા પ્રકરણમાં બનેલા બનાવને બીજે દિવસે અમરપુરની અદાલત બીજાર બરાબર ગણ હતી. તેમાં

નવનીતલાલનો ખૂની જોણ છે એ ભણેર થવાનું હતું હસુ અને આનંદલાલને ખૂનીના મળતીઆ તરીકે પકડીને હાબર કરવામાં આવ્યા હતા ખૂનીને અત-સત રૂબર હાબર કરવામાં આવ્યો નહતો; પણ તેને બદલે એક થોડો પટારો કોટની વચ્ચે મૂકવામાં આ-વેલો હતો. અદાલતમાં એક બાણુએ આજ્ઞા અને જૂદ પુરુષ ડીરભદ્રસાહ માણીઓ તરીકે બેઠેલાં હતાં આનંદલાલને કેવી રીતે પકડવામાં આવ્યો હતો?

ડીકટીવે અમરપુરમાં હસુને રાતના પાછલા પહેરે પકડાવીને પોલિસોને સોંપી દીધો હતો. એ બાદ લાંબા જ ફેટલાક બીગ પોલિસોને સાદા પોપાકમાં તે મકાન નજીક તેણે છુપાવવા રેતા રહેવા જણા-વ્યું હતું અને અમરપુરનાં ગામડીઆ વેપારી સિપાઇ-ની સાથે તે પોતે પણ એવો વેપ લખને તે મકાન આગળ હશે રહ્યો હતો. સદવારના લગમગ ટ ને શુભારે આનંદલાલ એક સાઈકલ પર બેસીને ત્યાં આવી લાગ્યો. તેણે મકાન આગળ ગાડું છોડેલી હાલતમાં બેસુ બગદીવા એક થાંભલા સાથે બાધિયા બેસા તે સાઈકલ પરથી નીચે ઉતર્યો. ગામડીઆઓ તે વખતે માણુમંદિ વડી પડ્યા અને એક-બીજાને માળો દખને મારામરી કરવા લાગ્યા. એ વખતે પેલા છુપાવવા અને આગમવગા રેતા રહેવા સાદા વેપ-ધારી સિપાઇઓ પણ આવી લાગ્યા અને મારામા-રીમાં-લગ્યા. આનંદલાલ આ અપેક્ષા બેતો ઉભો હતો. તેવામાં મારામારી કરનારાઓમાંથી એક જણનો ધક્કો એને લાગ્યો. “જરા ને, તો ખો રાક્ષા!” તેણે પેલા માણુસને કહ્યું એટલે તેણે જવાબ દીધો, “રાક્ષો તારો બાપ! મ્હોં સમાવીને વાત કર નહીં તો નેણો છે આ અમરપુરીઓ મુઝો!” આનંદ-લાલનો મિત્તળ ગયો. “હું અમરપુરીઓ મુઝો” થવાનકારો! જ, જ, હોરો!” એમ કહીને તેણે

ચાલાકીથી તેના એક પગને એવી છાત મારી કે, તે આંખી પડી ગયો. બસ. બીજાઓ લડતાં લડતાં આટલી જ બાબતની સાદ જોતા હતા કે-આનંદલાલ આ લડાઈમાં વચ્ચે પડે છે ના નહીં. પેસો માણસ ઉઠીને ઉભો થયો અને તે એની વચ્ચે નભી. બધાએ ગામડીઆઓ આનંદલાલ પર તુડી પડ્યા અને એને ખૂબ માર મારવામાં આવ્યો. આટ ડીરેક્ટીવે, અગ્રા-ઉધી પોતાની પાસે રાખી મૂકેલી અમરપુરના પોલિસ ખાતાની દસઠલા આનંદલાલને મહેરુની રીધી.

પટારો, આનંદલાલ, હંસુ, આદા અને બીર-વતપ્રસાદ સહિત એ ગાડામાં પોલિસનાં માણસોના સખત પહેરા વચ્ચે ડીરેક્ટીવ સ્વદપુર ગયો. તેઓ ખજોરના પહોઆ. ભોશી તે વખતે કેવળ નિરાશાથી પોતાના મનમાં બેસી રહ્યો હતો અને કિશોર-સંખ્યા એવો " હતો. અપરાધીઓને પકડી આ-નાં ભેધને તે ડીરેક્ટીવની પ્રયત્ના કરવા લાગ્યો. તે કિશોરને તેમ જ તેને પોતે ધુરસામાં સખત મળે છેવા હતા તે માટે વારંવાર મારી મામવા લાગ્યો.

"અને લાઈ, એવી ડેલા પોલિસ-અમલદારોની મારીઓ ફૂં સંધરતો ફૂં ? તમે લોભ તમારી રીતે ડામ કરી છે. ફૂં મારી રીતે ડામ કઈ પું. આવી અધકામચો યાવ એ કુદરતી છે; પણ એમાં નથી તમારો હોય કે નથી મારો હોય " એમ કહીને ડીરે-ક્ટીવે ઉદાર દિલથી આખાએ ટેસની ટેરીઅવ ભોશીને સમજાવીને તેને સંતુષ્ટ કર્યો હતો.

પરિણામે બીજો દિવસે અદાલતમાં ટેસ સર થયો. માઈસ્ટર ૧૧૧ વાગે આવીને ખુશી પર ગિલાન્યા એટલે ભોશીએ પ્રાથમિક વિગતો રજુ કરી. ડીરે-ક્ટીવે જે સંકલનાથી આ કેસ તેને રજુ કરવા નણા-વ્યો હતો, તે સંકલનાને તે અનુસર્યો. એ સંકલના નીચે યુગ્મ્ય હતી:-

નવનીતલાલનું ખૂન થયું તે દિવસે તેની પુત્રી આદા અને નવનીતલાલને આશાના સન્ન-સંગેષ માટે ચરબાડ થયો હતો. નવનીતલાલ આદાને આનંદલાલ સાથે પરણાવવા માગતો હતો. આદાનું વેવિશાળ ઈશ્વાક અથેલા એક યુવક સાથે મધ મૂંધું હોવાથી અને તે યુવક અને તેની વચ્ચેના રોઝનંદેવ પવવહેવારથી દડ થયેલો હોવાથી તે-યુવકને પરણવા મામતી હતી અને દહ પથુ તે વિચારમાં આદા મક્કમ છે. આ બાબતનો ચડબાડ માન તે દિવસે નહીં-બલે વધુ દિવસોથી ચાલુ હતો. ખૂનને દિવસે તે એટલો બધો વધો થયો હતો કે-ગળેને એક સાથે રહેવું અશક્ય બની ગયું હતું.

તે સતે બાર વાગે ખૂન થયું.

ખૂન મેણે કહ્યું કે તે અમારે નિયામીઓ અને આશ્વ સંગેષો ઉપરથી નક્કી કરવું પડ્યું છે; કા-રણ કે-આદાની આનંદલાલ અને હંસુ કોઈપણ જાનની માહિતી આપવા સખત ના પાડે છે. તેઓને મર્દ કાસે આખી રાત અમેાએ ધણું ધણું સમજા-વ્યાં; અપરાધ કબૂલ કરાવવા માટે બીજા અનેક ઉપાયો ચાલ્યા; પરંતુ તેઓ મરણીઆ બન્યાં છે અને આલે તે પોતાને કસી દેવામાં આવે તો પણ કોઈ જાતની એકરાર કરવા ના પાડે છે.

ખૂનની બીજી સહવારે પોલિસ-ખાતાને ખૂનની ખજાર મળતાં એ ત્યાં જઈને તપાસ કરી. મરનારની પુત્રી આદા શુભ થયેલી હતી. તેના નામનું ખંજર મરનારના પેટમાં બોડાપણું હતું. મરનારના હાથમાં એક ઓના વાળ હતા અને આશાના હાથેથી એક મિટ્ટી મળી આવી હતી. જે તે ઉપરથી ખૂન તરીકે તેને માની લીધી. પરંતુ તે જ દિવસે ડીરેક્ટીવ મિ-વિલામપુર અહીંના રોઝનેથી ટ્રેનમાં પસાર થતા હતા

એનો મરનાર પર કેવો કાણુ હતો કે જેને પરિ-
ણામે તે તેની પાસેથી રૂ. ૫૦૦) લઈ આવી હતી !
તે મરનારના મકાનની ગિરિયાદાર હતી; અને મરનાર
નેનો દેવાદાર હતો. એ કેમ જન્મ્યું હતું ! ત્રણ વર્ષ
ઉપર કાપડીઆ આનંદલાલ પાસે મરનાર ગયો હતો
આનંદલાલ પૈસાપાત્ર ગણાતો હતો એટલે તેની
પાસેથી તેણે પોતાનું ફેટકું પોતાની
જમીનદારીને લઈ લેવા ચૂકવવા નાણાં માગ્યાં
તાં આનંદલાલે નાણાં આપવા હા પાડી તે પોતાની
સાથે હસુને ત્યાં આવવા જણાવ્યું હતું. હસુ પોતાને
વેધવા તરીકે જણાવે છે. આનંદલાલને તે પોતાનો
મુશીઆઈ લાઈ જણાવે છે. તે એનું કમપણ મા-
નું બંધ ગમે તે હોય પણ આનંદલાલના રહેવાથી હસુના
મનું ગિરિખત થયું અને નાણાં હસુએ આપ્યાં.
વર્ગની મુદત હજી પૂરી થયને દોઢ મહિનો
હી છે. એ દરમિયાન હસુએ મહિના ઉપર ફરીથી
નવનીતલાલને રૂપીઆની જરૂર પડી. આથી તે
આનંદલાલ પાસે ફરીથી ગયો. હસુ તે વેળા પોતાની
માતાને ગાંભ ગયેલી હતી ત્યાં નવનીતલાલને આવવા
આનંદલાલે સૂચવ્યું. હસુની માનું ગાંભ નામે
પ્રામખાપુર આવીથી ત્રણ ગાઉ દૂર આવેલું છે, ત્યાં
આ ગયાં હસુએ રૂપીઆ આપવા ખુશી જતાથી
ત્રણ જમીનદારી ગિરિ ચૂકવા જણાવ્યું નવનીતલાલ
ને મરજી હતી. તેણે મંજૂરિ આપી. તેણે આખ-
પાપુર ગયા ત્યારે સંખ્યાકાળ પડી ગઈ હતી. નવ-
નીતલાલ પાછો ફરી શકત પણ હસુએ તેને આગ્રહ
કરીને રાત રોક્યો અને તેની સાથે સંઘર્ષે બધું
કરી કરવા જણાવી. તેની મહેમાનદારી સારી રીતે
તરી. નવનીતલાલ રાતે તેને ઘેર સુતો. મધ્યરાત્રિ
ત્યારે એચિનાં હસુ અને આનંદલાલે તેની પાસે
આવી તેને જગાડ્યો અને હસુની રૂઢ માનું જૂન

નવનીતલાલે કહ્યું છે એમ નવનીતલાલ પર આરોપ
ચૂક્યો. નવનીતલાલે અહીંથી પોતે કમચિ ગયો નથી
અને સુનેરો જ હતો એમ જણાવ્યું પણ આ બને-
એ જૂની તરીકેની સાબિતિ બતાવી. પ્રથમ એ કે
તેની પધારીમાં લોહીના ડાંબ હતા. તેનું ખમીસ અને
ધોતીજીં પણ લોહીના ડાંબથી ખરડાયેલાં હતા. તેના
છઠ્ઠાકા નીચે લોહીથી તરબોળ થયેલું ખંજર હતું,
જેમાં નવનીતલાલે એવું નામ કોતરેલું હતું કે લોહીનું
શય તે ધરમાં બીજા એક ચોરાકામાં પડેલું હતું અને
તેને ખંજર એકાધારી મુલ્કી નિંદાની હતી !

આ પુરાવાઓ પેતાની વિરૂદ્ધ જતા ભેદને નવ-
નીતલાલ કબોજ ગમરાઈ ગયો. તે કલું કરમથી :
પોતે નિર્દોષ હોવા માટે પોતાની પુત્રીના તેણે સોમંત
આધા પણ હસુએ કે આનંદલાલે તેનું રહેલું માનું
જ નહીં અને પોલિસને બોલાવવા કસોટી. ફેટકી
ભાજાને અને નવનીતલાલ પાસેથી એક કામગીરી
નમેનું લખાણ લખાણો લેવાવવામાં આવ્યું :—

“હસુમતીની રૂઢ મા માતીમાઈનું જૂન મે” કહ્યું
છે. પરંતુ તે છુપાવવા નદલ હસુમતીને વાંધે રૂ.
૫૦૦૦) તેની હંદગી પરંતુ આપવા દું બંધાઉં છું.
નવનીતલાલ” તેના પર તારીખ નાખવામાં આવી અને
રચણ પણ લખવામાં આવ્યું.

આ ચોરીની ગોથ પોલિસખાતાએ આનંદલાલને
મકાન અને દુકાને કરી ભેદ્યો છે પણ મળે નથી.
હસુનું મકાન બાળી દેવામાં આવ્યું છે એટલે ત્યાં
લખાણ કરવી અશક્ય છે.

નવનીતલાલ આ બનાવ પછી દસ અને આન-
દલાલનો દખલપેલો રહ્યો. આ પછી ત્રણે ગાંભથી
આનંદલાલ, આશા માટે પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. તેણે
નવનીતલાલ પાસે તેના હાથની મામચી કરી અને

ગુણગરવી ગુનંશતાણ અને તેના ખાલકો માટે

નિયમિત ઉપયોગી આકર્ષક

વર્ષમાં ૯૦૦ પાનાનું વાચન, ૨૦૦

સર્વોત્તમ માસિક

૭૫૨ ફોટો-ચિત્રો, ચાર મુખ્ય અંક,

ગુણમુંદરી.

શ્રી ઉપયોગી લેખો, રસભર્યા શાસ,

લવાજમ:

મુંદર હુંડી વાર્તાઓ, શ્રી જગત અને

હિંદમાં: રૂ. ૪-૪-૦. પરદેશ રૂ. ૫-૧૩-૦. મુદ્રિતશ્રામના સચિત્ર સમાચાર.

—ઉપરાંત—

ખાલકો માટે “ખાલવિકાગ” નું વાચન અને લેટનું પુસ્તક

—સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૦ થી આઠમું વર્ષ શરૂ થયું છે—

મેપાદક રાષ્ટ્રીય ખાલસાહિત્ય માહા “ગુણમુંદરી” કાર્યાલય

વાનરસેનાનાં ગીતો.	આવા વાંદરા ન લોખંડે.	વાનર સૈનિક રસેશ.
આપણા નાનકડા વાનરોને	ખાલકોના બડા હોસ્ત અને	“ખાલમિત્ર” અને “વાનર
સરસ, સભા વગેરે પ્રસંગે	એક મોટા વાનર તેમના માની	સેના”નાં તંત્રી કાર્યચંદ્રચંકર
ઉપયોગી થાય જેવા મુંદર	તા ગિજુલાઈએ લખેલી હોંસે	મટે ખાસ વાનરો માટે લખેલી
ગીતોનો અપૂર્વ સંગ્રહ.	હોંસે વંચાય જેવી વાર્તાઓ.	મુંદર લાંબી વાર્તા.
મૂલ્ય જે આના.	મૂલ્ય અતી આના.	મૂલ્ય અતી આના.

આ ત્રણે પુસ્તકો તમારા બાળકો માટે આજેજ ખરીદી લેશે

મળવાનું હેતુ

“ગુણમુંદરી” કાર્યાલય, ૧૧૪, ગીરગાંધ બેંક-રોડ, મુંબઈ ૪.

અથવા

સર્વ જાણીતા બુકસેલરો પાસેથી.

राजीव गांधी

શ
ચ
૨

હેન્ડ

૨૫૨

કોએસનું કર્માન

દેશની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા અને રાજકીય પ્રગતી માટે દરેક સ્વદેશી વસ્તુઓના વાપરથી બોધાયે. દેશી યાપણ, દેશી કારીગર, અને દેશી વહીવટનીયે આવતા કાયદ હેન્ડ-૨૫૨ સીગરેટો વાપરે.

તમારી ફરજ

સંપૂર્ણ સ્વદેશી વસ્તુઓ વાપરવાની છે.

ઉત્તમ

પ્રકારની, સ્વદેશી સીગરેટ

૨૫૨

ફાયર હેન્ડ ખરીદી તમારી

ફરજ બાળવો

તમારા દુકાનદાર પાસેથી માંગો.

Sole Agents:-

Salemahomed Padamsee & Co.

141, Chakla Street, BOMBAY, 3.

સર્જનું સાહિત્ય

● સાદીકનું નવું પુસ્તક પ્રકાશન ●
: છઠ્ઠા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

કવિપ્રજ્ઞ વિવહાર ૨૧, ૧૯૫૦ ખત્રી, પત્રોદારી:
પુખ્તપદ : રૂઢમંદિર ગુણપુત્રી વિવહાર ૨૧ મારાજ ઈ.
વિત્તાદેશ : કલ્યાણ, ૧૯૫૦.

સુપાદકનું નિવેદન	સાદીક	૫
પાટીને પુસ્તકો ૫૪	જ્યોતીર્ન દવે	૬
નારીની નીખાલ મત્તા	ધનસુખલાલ મહેતા	૧૩
મારી નેધિયોયી	શુભ	૧૭
દીદી ચિત્ર કળા	ટી. હરિપ્રસાદ દેસાઈ	૨૧
જગનનો ન્યાય	માદેજ ખાન કોઝી	૨૬
મખામાર સંમદ	" "	૩૦
આદર્શ	ધૂમ્રેશ	૩૩
એ શું હતું ?	સાગર	૩૮
સંમાર્શ દસ્યો	મયનનથ મુકુન્દ	૪૭
ચેતનની ચીકુવારી	ચેરિલીચંદ	૫૧
શું થયું ?	નાનાભાઈ જોશી	૫૬
પુરવ કે પ્રમદ ?	ધનવંશર ત્રિપાઠી	૫૫
સ્ત્રીમાર અને મખાલોચના	સાહિત્ય ગેવડ અને અિયારીયાલ ગામઝી	૫૮

સર્જનું સાહિત્ય ૭૬, દેગેરી નંબર ૧૦૬ મુંબઈ

૧ સર્જનું સાહિત્યનું છઠ્ઠું પુસ્તક રવિવાર ૨૬:૪.૩૧ ના દિવસે બજાર પડશે

સર્વે તું સાહિત્ય

દેવદાસી ગ્રંથાલય

વિતરક:

શ. સારાભાઈ

SARABHAI.

પુસ્તક :

: છઠું

સંપાદકની નોંધ:

‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’નું આજે છઠું પુસ્તક વાચકોના હાથમાં છે. વાંચો! આજ સુધીના છએ એકા ઉપરથી બેઈ ચક્રવા હરો કે સારાથે ગુજરાતના એકેએક સિદ્ધ હતા સાહિત્યકારોએ ‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’ સાથે સહકાર કર્યો છે અને ગુજરાતના એકે એક સાહિત્ય મર્મશ વિકાસે ‘સર્ગસ્તુ’ સાહિત્ય માટે પોતાના ફીમતી અભિપ્રાયો આપી અમારા પ્રયાસની અગત્ય સ્વીકારી છે. આ પ્રકાશન શુદ્ધ સાહિત્યનું હોવા છતાંયે એમાં વિદ્વતા અને માંલોપને નામે-સુસ્થ મર્યા આદિને નામે-કકંપ અને અવસિક વાચન પ્રમટ થઈ નથી, એટલુંજ નહીં પણ સારા અભ્યાસના વિષયો ‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’માં દાખલ કરવાની અમારી તાપરતા છે. અમને આશા છે કે શિષ્ટ અને શુદ્ધ

સાહિત્યના રસિકો આ પ્રકાશનના મોટી હિમ્મતમાં હજારે પોતાના નામો નોંધાવશે જ.

‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’ની સરળતાથી પ્રેરાઈને અમે આજથી ‘ચેતનધુન’ અઢવાડિક પણ પ્રમટ કરવાની શરૂઆત કરી દીધી છે ‘ચેતનધુન’ પ્રમટ કરવાનો ઉદ્દેશ ગુજરાતના આમચર્મને સાહિત્યમાં રસ લેતા કરવાનો છે. સાહિત્ય અને રાગકારણ પ્રત્યેની વાંચકોની સ્વચિ જગવવા ‘ચેતનધુન’ દ્વારા નમ પ્રયાસો કરવા એ અમારા સપ્તાહિક પ્રકાશનનો મુખ્ય હેતુ છે. અમને આશા છે કે ‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’ના માલિકો ‘ચેતનધુન’ને પણ અપનાવી લેશે અને પોતાના નામો એના આઠક તરીકે નોંધવાની અમને પરચાળી આપશે. સાદીક.

નારીની

[નીરસીમાની, નીખલસલ

લેખક: રા. ધનસુખલાલ

ચિત્રકાર: ઇ.

સૌ મુલાસ
પોતાના ખંડ-
માં બેઠી છે.
મધ્યાહનનો સ-
મય છે. જરા

દૂરના સગા મુંબાઈથી લેને ઘેર પરા-
માં તેના મકાનમાં મળવા આવે છે.

સૌ મુલાસ: “ઓહોદો! આવો
આવો તમે તો દમણી દમણી બહુ
મોઢાં ચપ ગયાં છેને શું? જણા-

તાં જ નથી. મારામાં તો એવી મોટાઈ જ નહિ કે
દેશાણુ મારે ત્યાં આવે તો જ હું એમને ત્યાં જઈ.
આટલી વાર એ શોકો આવે તો મારે આટલી જ
વાર એમને ત્યાં જઈ-ત્યાં મનની પ્રીતિ છે ત્યાં
વળી વારા સા મળવાના! હા, એ ખરે કે હું તમારે

ત્યાં છેલ્લાં વરસેક થયાં આવી જ નથી અને તમે
ત્રણેકવાર આવી ચર્ચા કર્યો. પણ-પણ મારાથી
તો નીકળાય છે જ ક્યાં? એ ઝોરડીમાં ધણી
ધણીવાણી ને છોડી રહેતાં હોઈએ અને ખુટક
ચાકર હોય તો મને ત્યાં કરતાં કરાવ આ તો
મોટું ધર. નોકર, રસોઈશો, ચાકરડી બધાં હોય એટલે
એ બધાં ઉપર દેખેપરાખવાની, સરસામાન ખૂટશે
હોય તે મંગાવશે, મહેમાનો વગેરે આખાં હોય એ-
મની તરતેજ પણ મારેજ સાચવવાની હોયને!
અમારાં સામુજ્ય તો મુરતમાં પાયાં પડ્યાં અમન-
ચમન ક્યાં કરવાનાં અને મહીને દિવસે રિપિય મંગાવ્યા
કરી કરીને નણીનાં ધરો ક્યાં કરવાનાં. હા—હું
બધું છું કે શેષો તો વાત કરે છે કે હું એ સામુજ્યને
રાખતી નથી. પણ શેકીને તો શું છે? એમનાથી
જાઈનું સાઈ ખમાય છે કેમ દિવસે? અને તેમાં પાણ
સામુજ્ય અને તેમની દીકરીઓ શરે એનાં મુલતાન
સુરતમાં બેઠાં બેઠાં ઉડાવ્યા કરતાં કરી ત્યાં એમને
આવી કુચલી સિવાય બીજું કામ પણ શું હોય?
એમને થોડું મંડોળમાં જવાનું કે સભાઓમાં હાજરી
આપવાની કે બીજી બીજી ઉપાધિઓ માટે હોય
છે! દીકરી રહે છે ને પૈસા મોકલાવે છે એટલે

નીખાલસતા

[અંત્યપૂર્ણ આ મકથા]

[વૃક્ષોત્તર મહેતા]

[કલાવિધ]

મક્કતનું ખાતુ અને મક્કતિ સુતુ । તમે કર-
મણીમાં મોં મરો છો પશુ એવી નિંદાથી
હું તો મક્કતતી જ નથી સુધારાવાળાએ
એવી નિંદા તો નસીબમાં હોવાજ છે ને । એ ધરમાં
દીગમાં સામુજીને હું અહિં રાખું પશુ ક્યાં ? એમને
દહાડામાં ત્રણ ચાર વાર તો દેવ દેવમાં કરવાનાં હોય
અને ધરમાં સામુજી કે એટીકેટ જેવું તો એમના મન-
માં આ જનમામાં ઉતરેજ શાનું ? આઠ માણસો સાથે
કમ વર્તવું એવી પશુ એમને થોડી ખબર છે ? ગરીબ
હમાં આખી છાત્રી મચેલી, એ તો દીક છે કે એકરો
મરણો મરણો અને મારે ચારે પગને સાડું કમાવો
મથો એટલે આ બધા બકર કુદી મરે, મુરતમાં બધું
કામ થાય પણ અહિં આવે કે દાહડાં મંદાજ
જમ 'રામા, દહાડું' સાથે, દીકણું સાવ'ની જુઓ
કોઈ એકણું છાત્રું હોય તેની પશુ ફરકાર થઈ વિના
ચાલ્યાજ કરે, પાન સોપારી વિના તો પાંચક પૂર્ત
થઈ પણ મરી ચાલ નહિ અને વળી એમને એક-
વળે રાખ્યાથી પાન હતરે એમ છે ? એ અહિં મુંસાર્વા
એટલે એમની ત્રણ દીકરીઓમાંથી એક એમનાં પોણે
અન હોકરોઆ સાથે અહિં અમારા છપ હપર
પરવાની જ અને હોકરોઆ પશુ બધાજ મેરેડ અને

જ નહી

જેવાં

કેમ ?

રામા ।

કાલુના

કને સુ યુગ ? કેમ રહે છે ?

સુ ? તને એવડા નાના છે

કરાએ ખરાજ આ દીધી ।

હું સુ મોલે છે । અને ધારો

કે કે એટલો હોય તો એ

બહુ શીખવનાર તમેના તમે

કેની । નોકરી કરતી હોય તો કરો અને નહિ તો

ચાલની પકડો દં, હું સુ કહેતી હતી । દા-સારી

સોસાવગીમાં રહેલાંજ નહિ જોતે એ નહુદોનાં હો-

કરજીને રીતમાનજ આવડે નહિ અને એ કે

અમારે ત્યાં ચાને । આ જુઓને તમારાં હોકરોઆ-

ચાલીમાં રહેવાં એટલે મગવગ મગવગ કરવાની રેવજ

મરી મરેલી કેય-પુરતી ઉપર પશુ મદા પમ રા-

ખીને એસે પછી ફરીયર સારા રહેજ કેમ ? ખાવા-
પીવામયે મોટા ધરમાં ઉઠેલાં ઊંડરચીની વાતજ
જુદી. ખડકરાની પેઠે ખાતું, ખાતી વખતે નીચતા
કર્માં કરવી એ બધાં લક્ષણ અમારે ત્યાં કેં ચાલે ?

“કેમ ? બટ, વળી પશ્ચિમીને શું ચલુ ? એ
કેમ રહી ? તમે બોલો છે કે ગણે છે ? પશ્ચિમી
ઊંડરીયું ઉંધાડીને મુરખો ખાઈ ગયું અને એણે
ખરણી પણ ફોડી નાખી ? એને શું ખાવાતું મળતું
નથી કે એ એમ ચોરીને ખાવ ? હા, કદાચ કેં જીજી
ચીજી સેવા ગઈ હશે અને તેમાં ખરણી પુટી રમ્મ
હશે અને છતાં તમે એને તત્કાલનાર કોણ ? એણે
બંધારીયું છવાયું તે વખતે તમે ક્યાં મથા દતા ?
અરે એમને હવે તોફારી ઊડાવી જ લાગે છે. એના
આ બધા ચાલા છે. કોણ જાણે શું છે કે માણસોને
સાફ ધર મળે છે ત્યાં જોખીને રહેવાનુંજ નથી. અ-
મારે ત્યાં જોખના કરતાં ક્ષણ પગાર અને જરા
ટકટક નહિ. એ પોતે તો ધરની બાજતમા બોલે જ
નહિ અને મારો સ્વભાવ તો તમે જાણો છો. મરતાને
ધર ન હતું પછી તો બાપ, કેમ દિવસ બેસતુંવ
પડે. અમારેય ધર ચલાવવાં હોતે ? એ બાજતમા તો
તમારા જેવાં સુખી છે. આ મહીને દિવસે બે પાંચ
ફરડી આપી દીધી કે છૂટક તોફારી ખૂલ ખૂલ ચઢ
જાય. અમારી માથે બે પાંચ તોફારો જાગરવા પડે
તો ખજાર પડે.

“અતે તમે શું આ વાચક પહેલું છે કે શું ?
ઊંડરચીને પણ વિલાપની જ કપડાં જણાય છે.
હજી તમને વિલાપનીતો મોહ જતો નથી જણાતો.
અમે તો ઝોગણીસેની સાલમાં પંખખલા બાગલા
પગલા તારથી એક ચીજ વિલાપની વાપરતા નથી.
અમારાં ઊંડરચી અડો નહિને. થેલા દિવસ પહેલાં

સર બહાંગીરજીને ત્યાં સમન હતો અને અમારે બનું
હતું તે થોડું રેલાની વિલાપની કપડાં લીધું પણ
એક ઊંડરચી એને અડક્યું નહિ. આ મેં જે કુમર
પહેલું છે તે સ્વદેશી તો નથી પણ-પણ એ તો જેમ
છે કે છેલાં પાંચ દસ વરસ થયાં મારી તબીબા
બગડી છે ત્યારથી મારાથી બહાં કુમર પહેસતાં જ
નથી અને હાતરો પણ પહેરવાની તાજ પડે છે.
એટલે પહેરવાં પડે છે અને વળી એમ પણ ખર્ચ
કે એમની ચોક્કસત મોટી રહી અને મોટે મોટે કમણે
જનું પડે એટલે અમારે ઉકે કુમરનાં જેવાં નહિ
નહિ ફરવ; પણ-પણ તમારાં જેવાં હજી વિલાપની
મોહ ઊડતાં નથી એ તો જુલમ રહેવાય. બહાં
કુમર પહેલાંથી કે ચામડી ઉલાટી જાય છે ? મળું
વેરાં એમ ધારે છે કે રેણી કુમર પહેરવાથી જેવે
અને ચોતાનાં ઊંડરચીની કુમરસરી પડી તમ છે ?
હાહાહા ! ખાજાં એ બધાં મામલેનાં અતાર મો
આપણી ન્યાતમાય શું છે ? બહાં મારાં ઊંડરચી
રીચીની નક્ક કરે. પણ એથી શું એ બધાં મારાં
ઊંડરચી જેવાં જણાય અરે ? અને તમે તો જાણો
છો જ ને કે અમે મુકાદરીએ નીકળીએ છીએ ત્યારે
પણા લોકો મારાં ઊંડરચીને પાસીનાં ઊંડરચી
ધારે છે.

“તમે શું પીકેટીંગ પણ કરવા જતા નથી ?
અરે, વાદરે ! અમારે અમારા જેવા ખાટસેથી અમલે
અને ખાટસેથી ખાટસે કરનાર પેસાદાર માણસો પણ
રેલને મારે અમારાથી બનતું કરીને જન પડા.
નાંખીએ છીએ ત્યારે તમારા જેવાથી પીકેટીંગ પણ
ચતું નથી ! તમારે અડચણ શી છે ? ઊંડરચી
પીપરમાં ઉઠે. તમે તો જેમનાં જામો અને પછી
લોજમાં ખાવ. પછી તમારે જીજી પંચાતી શી છે ?

ઉઠું પાંચ પેસાનો બચાવ પણ થાય. મું ? લોકોમાં
આવાથી ધણીની તબીબત બગડે ! હાથ હા' આખી
હાંડી હોજનાં આવ્યાં મહાં અને હવે તનોવત
બગડે ! અને વળી હોજના જોરાક કરતાં તમારા
ધરતો જોરાક કયો સાવે હોય છે ? આટલી જાગ્રત
જતાં હું પણ પીટીશમાં અને સરધોમાં જતી હતી.
સત્તર રૂપિયે વારતી ખાદીની જે તો કેલરિયા સાડી
કાઠી છે. પછી પકડાપકડી થવા માડી એટલે મેં
જવાબું માડી વાળું અને અમારા જેવાં ઉડરાં
પણ બીજે પોપાય નહિ. વળી પાછી મારી તબીબત
એવી છે કે મને 'અમ' વર્ષે મળે નહિ તો બચડી
તપ, છતાં સજાઓમાં તો ભડકુ મારો આવી
નાણું તબીબતવાળો ઉડરાં કોમેજમાં ભણે છે જતાં
કોમેજનું કામકામ તો કરે જ છે. સુખે ઘેર જમતો
પણ મથી. દેશસેવિકાઓની જીવો. પડાવી આવે છે,
જુદાં જુદાં રંગોને મારે જલસાઓ જોડાવે છે, ઘેરમાં
પકડાવે તે વખતે એમને હોઠ-અપમાં જોડતી થીએ
પૂરી પાડવા મધરાતે પણ તૈયાર થઈ જાય છે.
જુઓને, અત્યાર સુધીમાં કે' નહિ તો દસ-અગીઆર
હાપમાં તો એની જગી પણ આવી ગઈ છે. અરે !
મારી પણ પાંચ સાત હાપમાં તો જગી આવી !
પણ અમારે તો ગોરાઈ અને જ નહિ એટલે ધણી-
આને તો અને ના જ કહી છડી છોડે. તમારા
હોકરમાં કોલેજ હોડી દીધી છે એમ સંમતું છે
પણ એ તો રખડો દશે ! નેલા તરિકા કામ કરવાની
તાકાત પણ કે' બધામાં હોય છે ? અમારા જેવાં
હોકરોએ તો બધાં વચર ચલે જ નહિને. એથી
જ મારી મોટી હોકરી પણ ખાસ બાજ લેતી ગયી.
પણ તમારા જેવાં એમાં કાજ નહિ લે તો પછી
એકસો ગોધી કરે જ મું ?

"મસ, અત્યારમાં બગો છે ! આખાં મું
વળી બગો છે મું ! હોકરોએ જુઓ વર્ષા છે
તમે લોકો ખવડાવી ખવડાવીને જ હોકરોએ મોં
સોડો છે. મુંબાઈમાં કેટલાંક રોખીજોએ દમધ
તો પારો પાડી દીધો છે કે ભૂલ કેડ મળવા આવ
કે તરફ જ ચલા ખાલા અને ખાલા નાની રકાઓ
દાગર કરે જ. ધરમાં પેરે પાટા બાંધતાં હોય છે
આવવાને એમ બનાવતું કે અને લખેછરી છોડે
અને તો પેસાદાર છોડે. જતાં મને એવા માણ
મુજાથી જ પર્ષદ નહિ. જરા જરામાં, મળવા આવ
આવવાને વહા રી અને આવતાં છાં ! અને વ
અમારે ત્યાં કે' બીજાઓની માફક મહીને એ
મળવા આવવાને તો હોય નહિ. અમારે તો રોજ
પચાસ મળવા આવે અને પચાસ ભંડ. તમે મા
નહિ લગાડતાં પણ હોકરોએ નીળને ત્યાં
અને ખાવાનું ખાવાની કુકા ધાય એમાં હું
માખાવતો જ વાંક મહું મું. એવી ટેવ પાડી
મારે ?

"ત્યારે જરા જ ! આવને હે, જર જના
તવાર આવને. મારો સ્વાચર એવો મળતાવો જ
મારી હાલ એવી મોડી છે કે એક વખત પણ મ
ત્યાં આવે તે ફરીથી આવ્યા જ મે. આવને,
હા, એ તરફ આવીશ ત્યારે જર આવીશ પણ તે
પંચાલી એટલે કે ચાલોઓમાં નાની ચોરીઓમાં એ
વાથી અને અંધતાદાર ઉપર ચઢવાથી મારી તબીબ
જગડી આવે છે. દાકતરો તો મને સાર એવી જાણ
જવાની ના જ પાડે છે. આવને, આવને !"

લેખક :

ધનમુખરામ કૃષ્ણાસાહે મહેતા

— ભાટિયા જ્ઞાતિનું મુખપત્ર

“ભાટિયા યુવક”

(ગુજરાતી માસિક)

તમે વાંચ્યું છે ? ન વાંચ્યું હોય તો જરૂર વાંચજો.

તેમાં તમે શું જોશો ?

કિંગડી યુવાનીનું તરવરાટ કાર્ય, વતપરત્ત, ઉચ્ચ અભિલાષ અને ચારિત્ર
તથા સેવાભાવ વ્યક્ત કરતું અને પોષણ રસ સહિત.

જ્ઞાતિની હીન, હીન દશાનું હીર્ષ દર્શન, તે સુધારવાના માર્ગ.

સંસ્કૃતિ અને સંસ્કૃતિનું સન્માન અને અપકૃત્યોનો અવશેષ અને
અવગણના.

સત્વર શ્રેષ્ઠિક બની સહાય કરો.

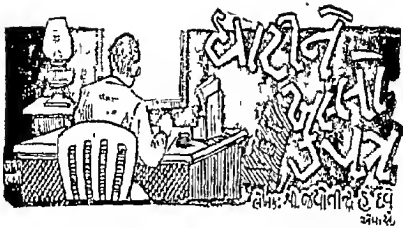
વાર્ષિક લવાજમ (ટપાલ સહિત હિંદમાં માત્ર રૂ. ૨) બે.

હિંદ બહાર રૂ. ૨૫ અઢી અથવા રૂ. ૪ આર.

લખો:—વ્યવસ્થાપક ભાટિયા યુવક,

રોડ, કાનજી વસીના માળો,

૨૨-૨૭, મીટ રોડ, કોટ, મુંબઈ.

ખુશ્વા પત્ર લખવાની કળા દિવસે દિવસે વિશાળ પામતી જાય છે. દૈનિક પત્રમાં લગભગ ૬ મેક્રા માત્ર ને માત્ર પ્રકારનો ખુશ્વા પત્ર પ્રગટ થાય છે. લોકસર્વોપયોગી માહિતી વનિતાવિશામતા બવવચાપક સધી સર્વે ખુશ્વા પત્રો લખવામાં આવે છે કેટલાક લેખોને તો ભેદે તેને પત્રો લખવાની રેવ જ પડી અર્થ હોય છે, જરૂરી રીતે તેઓ કોઇ ને કોઇના ઉપર ખુશ્વા પત્ર લખે છે. જેક પ્રસિદ્ધ પુસ્તકાલય ખુશ્વા પત્રો દું હંમેશ વાંચુનું ને દવે એ કોના પર ખુશ્વા પત્ર લખશે એમ દોક વખતે એમનો પત્ર વાંચી વિચારમાં પડુંકુ. દવે એમને પોતાની પલીને ખુશ્વા પત્ર લખવાનો રહો છે ને એ કાર્ય એઓ દવારે કરે છે તેની દું વાર લેવા દું છું.

ખુશ્વા પત્રની વિશિષ્ટતા એ છે કે ભને માર એ લખાએલા હોય છે તેના સિવાયના જગ્યાએ વાંચી દો છે અને ભને સંજોગોને એ લખાએલા હોય છે તે વલું ખાં એ વાચના નથી. આથી બે પ્રકારનો લાભ થાય છે; પાઠક પત્રો વાંચવાની સ્વચાલિક ને પ્રગતિ પોષક હનજા સંતોષાય છે, અને પોતાના પત્રો વાંચવાના કંદગાથી જગ્યા સઘાય છે. અને લખનારને

મોટો લાભ એ થાય છે કે ખાનગી પત્રમાં ને લખવાની દિગ્વિદ્ય એની આલની નથી તે ભદે પ્રખની મેલારિતે નામે એ છવોક લખી દો છે.

આવા અનેક વિચારોને બનતે દું મારા પાઠીને ખુશ્વા પત્ર લખવાના નિમ્મ પર આમ્યો પું મારે એને વલું વલું કહેવનું છે, પણ દું એને સામે મોટો કંઈ પણ કહી શકું એમ નથી. અને એનું કારણ, મને મરાઠી પાઠીઓ સદેલાઈથી સમજ દો એનું મરાઠી તો-મિલકુષ આવાનું નથી, એ એક જ નથી. એ ઉપરાંત સજગ કારણ જુદાં જ છે.

પાઠીને તે ખુશ્વા પત્ર હોવા એ ક્યે રિવે વાંચનારો એવી કંઈ માછને થશે, પણ ખાં ખુદે તો એજ કારણથી દું આ પત્ર લખું છું મારી નદં વધિ એવા નિમ્મલાયક રાખના જગ્યાં વોજ દું આ પત્ર લેખનની પ્રગતિ આટલી શું પું. એ ભે વાંચી કહતો હોય તો મારા કોઇ પણ લખાણમાં પાઠી તે શું પણ થટ સબ પણ જુદાંથી ન વપરાય જાય તેનું દું ચોક્કસ કાગળ રાખના વરગરિથિતિને લાભ-અવર એજલામ-લખને કોઇ મારા પાઠીને મેં એને પત્ર જ ખ્યા છે એ વાત કહી રો તો દું એ વાતને કંઈ

“સવારના પહેરમાં વહેલો આવાને પધારી ઉઠાવરી
 ઇ કચેરો કાઢવો છે એવા જણાવો ધાટી તું મને
 જણાવી મારે છે.”

૨ કરીશ એટલું જ નહીં, પણ હું એને જણાવીશ કે
 “એ” એ પત્ર તારે માટે નહીં, પણ તને જેણે લખ
 કરી તેના ધાટીને માટે લખ્યો છે જ્યાં ધાટીઓમાં
 તું અપ્રેરણા રૂપ છે, હો ધાટીએ! તારે માટે મારે
 કદી પણ ફરીવાર નથી.”

આટલી ચોખ્ખટ ક્યાં પછી ધાટી સિવાયના
 વાચકો માટે જણાવવું જરૂરનું છે કે મારા ધાટી
 સબંધી મારે ફરિયાદ કરવાની છે. મણી ફરિયાદ કર-
 વાની છે-સખત ને કડવા શબ્દોમાં ફરિયાદ કરવાની
 છે. ધુરુરવાની ખાનગી વાત વિદ્યુતકનું હલ્લ ધાટીને
 મુખ વાટે જલ્દાર આવવા પ્રયત્ન કરતી હતી, તેમ જ
 ફરિયાદો પણ મારા હલ્લમાં સમાવી સમાવી નથી,
 મારે કોઈ પણ ઉપાયે એ પ્રગટ કર્યાં વગર ચાલ્યો એમ
 નથી. ખાનગી કોઈ પણ માર્ગ ન હોવાથી મારે ખુલ્લા
 પત્રદારા જ મારી ફરિયાદો પ્રગટ કરવી રહી. પણ કદી

કરતાં પહેલાં આ જે શુભિક્ષા લખી છે તેનાં ફેબીલી
 કારણ ઉપરાંત એમાં મારો ખીલો ઉદ્દેશ પણ છે.
 કદાચ મારો ધાટી અક્ષરચાલની કોઈ વિશાળ યોજ-
 નાનો લાસ સેધ વચિતાં લીખી ત્યજ અને એ આ
 વચિ અથવા તે કોઈ મારો દિલચિતક એને આ
 વચિ સંભળાવે, તો આટલી શુભિક્ષા બારણી જે
 દુઝેનું મમજ એટલું બહેર મારી જરો કે ત્યાર પછીનો
 પત્ર એ જરા પણ સમજી શકશે નહિ. પણ હવે
 વિસ્તાર કરીશ તો વાચક પણ કદાચ કંટાળી જશે.
 એવા બાપથી હવે હું પત્રજ આરંભ છું.

ગુહારામ, સખારામ, ધંધુ, પકુ, બીજા અને ખા-
 સ કરીને જાઓ એવા વિવિધ નામે ઓળખાવા કે
 ધાટી એ! તું અત્યારે મારી યોવાની પેટીમાંથી

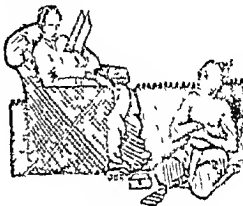
“શોક તમારા વાસણો બહુ ચીકણા રહે છે.”

મુનો લાઇ મારી નવી ચોપડીના પુકાષ તે ચોખ-
 વામાં રોકાયો છે, તે કાર્પાંચો નિહત યદને તારે
 માટે મારે જે ફરીયાદો કરવાની છે તે સંભળ.

હું તારી ફરિયાદ ને વાત નોટલી સર્ન
જાણું છું તેટલી મારી વાત કે ફરિયાદ તું
સાંભળતો નથી, એ મારી પહેલી ને મોટા-
માં મોટી ફરિયાદ છે.

હું મોઢો જીનું છું એ તો તું આટલા
અનુભવ પછી એકસ સમજ્યો છે છતાં
સવારના પહોરમાં વહેલો આવીને પથારી
જાણવી છે, કચરો કાઢવો છે એના બધાનાં
કાદી તું મને જખાડી મારે છે, તે તરફ
હું સખ અણગમો જાહેર કરું છું.

તું મારે ત્યાંથી પાન તંબાકુ લઈ જાય
છે તેમાં મારે કંઈ પણ વણિ નથી ખર્ચ
હું તો હું એ તારે મોઢાં વસાવું છું પણ
હું જાણું તારા મિત્રમંડળ અને આત્મજન
વચ્ચે એટલી લડાણી કરીને ને વહેંચીને જાયતી
કરશિ રહાવે છે, તેથી મને કંઈ

“હું તો હવે સમજું પુરાત વાચનો દેડ, તારે મારી કાને નેખાને
ખાતરી જેગી કાઢી દાખમાં ચૂનો ને તંબાકુ મમળતો મમળતો
પાડો શીખોતી તન કરવા એને છે”

એવારી સોઝા કાને છે, કાચો ઘોડા જેવોજ દેડ
છે, એટલી માતમતી વચ્ચે કાપા છે, તે કામે મારે
વણિ છે.

મારા વાસણો તું જ માંગે છે—અપા માંગ-
વાનો ઢોલ કરે છે, છતાં પોદા, તમારાં વાસણો બી
કણા જડ રહે છે” એમ હું મારે મોઢી ફરિયાદ કરે
એ, તારે જગતમાં પ્રમાણિતના નાખ ૭ સમજઈ
જવા પણ છે કે નહિએ વિષે અને ખજો મરદ કાપ
છે હું જ્યારે જ્યારે તારી સાથે મારામાં પાન કાં
હું તારે મારો હોય તને ટકાવવાનો હોતો નથી
હું તને કંઈક ઉપયોગી કાવે કરવા કહું છું એમ
અપણ તારે સમજાવું ઊડી મારા કહેવા પર
જાલ કાપવું જોઈએ.

હું તારી મગાડીમાં નેહું તેથી તારે મારી તોડો
કુજરાતીમાં નોંધાવી કંઈજ જરૂર નથી મારે મ-
ગાડી તું જામે નહિ સમજતો હોય, તારી મગાડી હું

“તું તો જાણતો મારે પીએ છે, તે વિષે મારે વણિ નથી
પણ હું કાપીને મને પીયેલો કા મારે કારે છે,
તે હું સમજી કાઢતો નથી.

મારે પો છે અને એથીયે વધારે તે, તું બીજા
પાડીએ ક્યે રીતે પાન કાપતાં આવાતાં નથી.

સમજી શકું છું. હું જે વસ્તુ ત્યાં મૂકું છું ત્યાંથી તેને ખસેડીને તું બીજે ઠેકાણે મૂકી દે છે. હું પેન્સીલ ખરીદ્યો, કાગળ વગેરે ટેબલ પર મૂકું છું, તો હું ત્યાંથી તેને ખસેડીને સ્ટેશનમાં મૂકે છે, અને તેને ખસેડે ટેબલ પર કાઈકિંવાર ઘોંઘાળેને આવેલાં કપડાં ને ધણી વાર સ્તાભાં ફેંકી દીધેલા જૂના ભોઝા લાવીને મૂકે છે. દાંડણું બરાબર લેવાડી શકાય વેટલા માટે હું દ્રુંઢને બીતથી ફર મૂકું છું, તો તું તેને તરતજ ભોંતવી આગઆ પાછી મુખી દે છે. મને વાહેમ છે-અરે ખાતરી છે-કે તું આ ધણી જોઈને મને ચીડવવાને મારેજ કરે છે. તારે મને ચીડવેજ છે કેમ ? તું મને ગુસ્સેજ કરવા મગિ છે, ખર્ષ ? ખતો હું તને સાર સાર કહી દઉં છું કે હું એથી વધુ મીઠાતો નથી ! હું ચોડી રાતે ઘેર આવવા હોઉં ત્યારે તું ખારખાર આગળ ટેબલ, તેની ઉપર ખુરસી, ખુરસી પાસે બે વધુ દ્રુંઢને ગોઠવીને કપડાં પર ગોળા એમ ગોઠવીને દીવા હોલવીને ચાલ્યો જાય છે. હું ઘેર આવું ત્યારે અંધારામાં ટેબલ સાથે પહેલાં માઈ માથું કુટાય, પછી ખુરસી મારા પગનાં નળા ભાગી નાખે, તારપછી દ્રુંઢના ખુણા પગમાંથી લોહી કઢે ને છેવટે ગોળા મારી સાથે ઝોરડામાં ગળકવા સાથે, એટલા મોટેજ તું એમ કરે છે. એ હું નાહું છું. કુખ સાથે હું કબૂલ કરું છું કે તારી એ કુદ મુરાદ ધણી વખત જર આવી છે. તારા ઉદ્દેશમાં તેં ધારી વધુ ન હોય એટલી સરજતા તને મળી છે.

તું બે મહિના આગમયજ તારે પગાર માગે છે, એ તારી રીત જોડી છે. કોઈ વધુ જોઈજ નથી કે નાની-ઓપીસમાં એમ આજ ઉપર જે મારે ખુલ્લા નથી. મને કોઈ દિવસ એમ પગાર મળ્યો પત્ર મેં

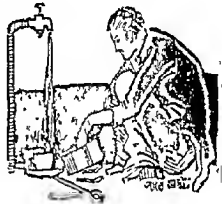
“તું ત્યારે તને માંગવા આવેલા મારા વાસણો ફેંકવા મગિ છે, ત્યારે એ દસ્ય જોઈને.....”

મગવાનો નથી. જ્યારે આગળથી નહીં પાછળથીજ પગાર આપવામાં આવે છે, ધણી વાર તો આપનો પગાર, તેના મુલ્યમાત્ર તેનો ધુન કોર્ટની મદદથી વસૂલ કરી શકે છે.

તું કોઈકાકાવાર દાર પીએ છે તે બીશે મારે કંઈ કહેવાતું નથી. વધુ તું દાર પીને મને પીધેલા રા માટે ધારે છે તે હું સમજી શકતો નથી. એમાં કાઈકે કંઈકુના નિયમનો કાંઈ માય છે એ તો તું કદાચ નહીં સમજી શકે, પણ એમાં મારી આખરને તારા વિષય મંડળમાં મારી નેટલી આખર તેં રહેવા દીધી હોય તેટલી આખરને-દાનિ પહોંચે છે, એ સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે.

તને મેં સલાહ આપવા શેક્યો નથી. તને ગ્યાહું છું તેટલા પૈસામાંજ સારી સલાહ આપનારા વર્ગીયો

એટલા બધા છે કે તેને હોડીને મારે તારી સવાહ
સેવાની જરૂર નથી. તને પાત કરવાનો અત્યંત શોખ
છે. હું ઠાઈ રસભર્યું પુસ્તક વાંચતો હોઉં ત્યારે મારી
સામે બેસીને પાનની પેટી ઘર્ષી દાઢમાં યુનો ને ત
બાકુ મસખડો મસખડો તું પરોડીઓની વાત કરવા
બેસે છે, અથવા મારી નાજીકે તમીષતને સુધારવાના
પ્રાયશ્ચિક પ્રયત્નો સુચવે છે, કે મારા બોરાકમાં કરવા
જોઈતા ફેરફારોની યાદી કઢી મંબજાવે છે, ત્યારે તારી
ને માર જન્મેનું કામ ને મારા એકલાનો બિગ્લસ
બગડે છે, એનો પત્તે ખ્યાલ રહેતો નથી.

તારા અવાજથી, તારા મુડીવાળી દાઢ દલાવી
ધમકી આપવાના અભિનયથી, અને ઘામ મળતાં
પ્રતિસ્પર્ધાને નગ કે તીવ્ર જોડે થોંચી જઈને અનવ-
રત મુશ્કિ પ્રદાન થઈ જવાના તારા આત્મવંધા અત્યા-
દે નામશેષ ક્ષેત્રો આર્થોની વીરધાને તે હાલાકી ગમી
છે, તે હું જાણું છું અને તે મારે કવચિત અસિમાન
પણ ધાર છું. જરૂર જણાયેને અજાણે, આપણે
નિશ્ચય કરવાનો યુનો સિદ્ધિ સરકારે કર્યો છે તે
ઘરસુધી, તું મારા કાઠી-તવેશોને બીજાં વાસણોનો
ચાશાભ તરીકે ઉપયોગ કરી તેમને કમેલમાં ઉપયોગ
મારે નિરંકુશ કરી મુકે છે, તે કાષ્ઠપણ રીતે વાળી
નથી. પ્રતિસ્પર્ધા સામે તું પયસો ફેંકે. પ્રટ ફેંકે કે
મોટી શીશા ફેંકે તેમાં મારે મધ કહેવાનું નથી. પણ
તું જ્યારે તને માનવા આપેમાં મારાં વાસણો ફેંક્યા
મડિ છે, ત્યારે એ દરજ્જે જોઈને પડીસર માર લગ્ન
આટલી નય છે.

મારા માનસ ગુણવસ્થો ખાસ કરીને અવગુણો
મારી રહેણીકરણો ને મારાં સ્નેહી મંબંધોએ એ
સર્વનું ઝીણવટ બનું ને કોડું પ્યજરજી ટરી તેવિરી

“મારા મિત્રો આજગ ચંદાન્ય ખાવા ને ખીલ
વાસણો માંજવાનું શું કામ” મારે કરેનું પડે છે.”

જાહેરમાં અંદોરાવ રજૂ કરવા મેં તને ટાક્યો નથી.
“શોક ખાખ છે નહીં મોડું ને જીવે છે નહીં વધારે.”
એમ મારા મેંબંધો બધા પોડોશીઓને કહી આવવાની
તારે કંઈ પણ જરૂર નહોતી.

અમને આશામાં એકજ દિવસ રમતો મળે
છે; છંપરે પણ એકજ દિવસ આશમ હોશિ કનોડ
પણ તું જરૂર આશામાં એકજામાં એકા ને દિવસ
તારી બેજાજ તને રમ આપે છે. અને એ પણ હું
કાશ્ચિત અજાણી ઘડ, પણ ક્યા દિવસ તે તું નહીં
કરે છે એ સતે મારે સખત વધિ છે. જ્યારે મારે
ખાસ કામ દોષ કે મેં પેર મિત્રોને જમવા મોકાવ્યા
દોષ, ત્યારે તું નથી આવતો, એ કાંઈ આકરમક
દોષ એમ માનવા હું તેજર નથી મારા મિત્રો આશમ
ચંદાન્ય ખાવા ને ખીલું હું દોરો. પણ, એ તારો
કોઈ હું એકજ કમી છું છું.

પણ જ્યાં જ્યાં તું ચ.મો. ન જાતો માનવ,

રાશિ, કારકુન વગેરે બધા ધંધાના ક્ષેત્રોમાં હવે કોઈને પાટે જગા રહી નથી, 'તું નહિ, તો તારો બાપ મીનો !' એમ સહેલાઈથી અસીલો વધીકરને દેડ-પારટર બધવા શાળાના સંચાલક ભાસ્તરને, શેઠ કારકુ-ને કહી શકે છે. ધાટીને કોઈ એમ કહી શકતું નથી. કારણ કે એક ધાટી જતાં તેની જગાએ બીજો મળવો મુશ્કેલ છે. અને કદાચ બીજો મળે તોયે તે રિયર-હાંતે તો નંદિજ રહે. મારા એક એળખીતાને ત્યાં એક મહિનામાં ૨૮ ધાટી બદલાયા હતા. ૪૦ નહિ

ને ૨૮ જ તેનું કારણ એટલું જ કે તે કેમચારી માસ હતો. એક બાણીતા પત્નના તંત્રીઓ સિવાય આઠવા થોડા વખતમાં એક જગાએ આઠલા બધા માણસો આવ્યા હોય એ હું બાણીતો નથી. આ કારણથી હું ધાટીને કોઈ પણ રીતે નારાજ કરવા માંડતો નથી.

ધાટી અને રોકની ફરજ એક જ વાક્યમાં સમ-બાવવી હોય તો કહી શકાય, કે રોકની ફરજ એ છે ધાટીને કહી નારાજ ન કરવો, ને ધાટીની ફરજ એ છે કે રોકને હંમેશા નારાજ રાખવો.

મારી નોંધ ચોથી

લેખક: રા. ગુપ્તા

૧ : ૩ ૪૨

આજે પેલા પ્રખ્યાત સાહિત્ય સમ્રાટને મરણો એ મન મળ્યા એમને મળવાથી મને આનંદ થયો એમ મેં કહ્યું પણ મને મળવાથી અધિક આનંદ એમને થયો એમ એ કહેલા દત્તા સાહિત્ય સમ્રાટ! નેટથી બંધાયેલી એમની કલ્પના રોડે છે એટલી સ્વ-પણી એમના હાથ દોઢતા નથી એમ તેઓ માને છે અને કલ્પનાની ગતિને પદેબદી વળવા એ અન્ય દાયોની અને દુઃસાહીની સદાય લે છે એમ પણ કહે છે

સમ્રાટ ધવાની હમેશ્વારી તો મેં પણ નોંધાવી છે એ કાંઈ કદાચ નવી નજીવું હોય સમ્રાટ થાઉં સારે અપહરણોત્તે! આંત્રીય ન આવે અને ન થાઉં ત્યારે જાવા આવા મનોરથો મેલી-એની સિદ્ધિ પાછળ હવન ગુમાવ્યું એ કાંઈ પણ જાણે-મારા મરણ પછી પ્રસિદ્ધ થવાર આ પોથીના વાચકો સ્વિ-એથી આજેના એના હૃદયેના કઈ પું અને સમ્રાટ થવા માટે લપ્તી વખત એ લેખ લખાવે છે તેમ દુઃખારા ધીમાની અને લખાવવા પ્રયત્ન કૈં હું

મારા આ પ્રયત્નો સફળતાને પામવા નથી. પણ દુઃક નિમ્મળતા એ સંગતનાં પદધિષ્ઠ છે એ રસ હું નહીં હું

આજે સમ્રાટને નોંધો મને મારાં સદશ્ચરિણીને લખાવવાનું મન થયું-લેખ લખાવવા દુઃખો તેણે ધીમાને રેખા પર સુવારી લખવાની તૈયારી કરી

બી

દુઃખોનો સારેથી ધીમાએ સ્વીકારી ધીમાની આ ખચ્ચ કરેલી ઉભી થઈ અર્ધમારી સતેજ કલ્પના ઉતેજીત થઈ હતી એની લગભગ એમી રહે તેમ ન-દેખી આવેદમાં સામાન્ય મનુષ્યનાં દોષવાસો જુલો મળે અને સાહિત્યમય સાક્ષી બાણમાં સમ્રાટને પથને પાસપતિએ પુતો દોડે તેમ જાપાનક રસથી જરૂર સાક્ષિત્ય આપ લખાવો રહ્યો પણ મારા આપત આમર્ષ વચ્ચે ધીમાની આંત્રી અમુ સરની નેહ મારો કોષભાવ મળી જઈ પ્રેમભાવમાં પડે! થવા લાગ્યો. લખાવવામાં આ પદેબદી નિમ્મળતા મળી

* * *

મને એમ કાવતું નથી મેં મારા મિત્ર રા. રાજીને કહ્યું. ધુનીયાની અનેક વાણીઓને નેહને આરામ લેવા માગતી મારી આંખે કાળજ સામે નેવાની અથવા નેતી વેગા ઉપાડી રહેવાની ના પાડી નોંધ પોથીનો વખત થઈ મનેસો દોવાથી કંઈપણ લખવું જ નેહજો અને આજનું બદાનું નદિ જ ચાહે એની 'સર્મ'નું સાહિત્ય ના અધિપતિ રા. સાહીકની આજા 'સાંભળો મેં મનમાં કહ્યું 'ગોષ લખે તો લખાવું ખરો.' લખાવવાનો આ મારો બીજો પ્રયત્ન હતો.

પાસે નોંધા રા. રાજી તરન "ચાહે લખું-કદી છે, સાહીકને એમની પુસ્તકી પરથી ઉઠાડી પેને ભેગ.

ઓશીસમાં બેઠેલા માણસો તરફ ઘોડી વાર મેં
ત્રેવા કાઢું, વીલે, મોઢે હસવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને
હેવો એક નજરે રહાને ભેંસ રહેવા નહીં. સાંભળીને
કહ્યું: 'મને એ કાવતું નથી'

"જરાક ભોઈ સહ હો" એમ કહી ચિત્તામણ
તરફ નજર કરી 'સરસ છે' કહી ને પાછાં સુધી
દીર્ઘ પૂછ્યું આટલી તૈયારી છતાં લખાવવાનું કંઈ
સંજ્ઞા નહિ.

આત્મીય સુધી હું એમ માનતો હતો કે લખવા
કર્તા લખાવતું પછું સહેલું છે. પણ ખાવા કરતાં
લખાવવાનું અધીરું છે, લેવા કરતાં આપવું અધીરું છે
તેટલું જ અધીરું લખવા કરતાં લખાવતું પછું છે.
એક જાણિતા દાસ્ય રસિક લેખક તેમ જ એક
જાણિતા વાતા લેખક લખાવે છે અને સારું લખા-
વે છે પણ મારામાં એ શક્તિ નથી. એમ મને
દમલાં સમજાય છે હું તો એકવાર લખું તેને છેલ્લી
નાખું, ફરી પાછું છેલ્લું અને છેલ્લું જ લખું તેને
પાછો છેલ્લો નાખું ત્યારે જ મને એન વળે.

એક બીલાડીએ અનેક ટેકાણે બધી આવીને
મારા ઘરમાં કખાટ હોડાની જગ્યા પોતાના બચ્ચા
મોટે પસંદ કરી. બચ્ચુ અનેક રીતે પૂછવતું 'બચ્ચા
ની મા' પણ પૂછવામાં ભાઈ રાખતો નહિ પણ
તે આક્રમક રીતે વિચાર નહિ કરે એ બચ્ચુ જરાક
મોઢું થયું અને ખોરાકની શોધમાં તેણે બમવા માંડ્યું.
મારા ફાટી મચ્છલા ભોજનને હાંર સમગ્ર તેના પર
તે વારંવાર તરાપ મારતું. આમગંગા કટકા કર્યા પછી
પછી તેને ઝંપ વળતો નહિ. કટકાના અણુ અને
પરમાણુ ફરીને પછી એમાંથી ફેરતા બાગ મણે તે
ત્રેવા એ પ્રયત્ન કરતું. દાંતથી કરડતું, પગેથી
નહોર મારતું અને પછી જરા વિશ્રાન્તિ લેતું. એકાદ

એ પળ રહીને વળી પાછું એ કંટાળા ઉપર તરાપ
મારતું. વળી પાછું આરામ લેતું અને પાછું આમજ
પ્રવ્રણ થતું.

મારા પરિભ્રમીને નાનો છોકરો ગેય (ધનિ
ઉપરથી એ નામ અને એને આપું છે, તે) મો
લાં એ બીલાડીના બચ્ચા સાથે રમવા આવ્યો.
એ બચ્ચાને એ પકડતો, ચૂંથતો. તેની સાંખમાં
આગળથી ધીમિતો, તેથી યુગ્મી હલાવતો હતો. બચ્ચું
સામા થવાના પ્રયત્ન કરી ઘાટી ને પડી રહેતું. ગેય
ઘોડી વાર તેને સતાવીને સાન્ત પડતો. બીજે નજર
ફેરવતો અને પાછો તેને સતાવવા ત્રીડી પડતો.

નામ પોથી લખતી વેળા મહારી ઘણા બા બી-
લાડીના બચ્ચા અથવા ગેય જેવી થાય છે. હું એક
વિચારને પકડું છું તેને ટાંકના મુકું છું અને છેડી
નાખું છું બીજે વિચાર ટાંકમાં મુકવા પ્રયત્ન મું
છું પણ આખરે એના એજ વિચારને એના એજ
છોલા વાઢ્યને કરી લખું છું, આમ લખના અને
હા બચ્ચેલી મહારી નોંધપોથી રણ સંભામના અને
ધાથી શોભતા રણ સંભામના મળી જાય છે અને
તેથી જ આ પત્રમાં સંપાદકની નોંધ ફેરંગ થયું
સમયે પણ નોંધવાનું એને સહકાર મળ્યું હતું.

ઘોડી લખી હોય એવા અશ્વો વાળા લેખો
અને પત્રો મળે જોવા છે. મળે પણ કશિયર એવા
પત્રો લખ્યા છે. પણ માણસના ઘોડા પણ લખાણમાં
છેકા છેક ન હોય એ માણસ ઘોડાસ નમે તેના
હસી પસંદ તેના વિચાર ખામોચિયામાં બંધાઈ રહેલ
પાણીના જેવાજ તો નહિ જ હોય ! એમ મને
સંદેહ રહે છે.

કોલેજમાંથી મહારા મિત્ર સાથે પાઠા આપના
ઘણા પડતી વેળા એ મિત્ર હંમેશા મને આ પોતાનો
આમલ કરતા. હંમેશા હું ના કહેતો. એ આમલ

કરતી હું વધારે ના કહેતો અને
આખરે એમની સાથે યા પીવા
જતો.

આ ઉપરથી એજ વિષે
આત્મામાં વિચારની દરવા
નથી એવો અભિપ્રાય આના
ખ્યાસાની સાથે આપ્યો.

આ અભિપ્રાય કંઈક
ઝરી વજુદ વાળો છે એવી
આત્મામાં ખાતરી રિવમે રિવમે
ચલી જાય છે. હું કોઈ પણ
વિચાર કરીને તેને ફેરવ્યા વગર
રહી શકતો નથી. ઘેરથી રા
રાત્રીએ મનવા માટે હું
નોકલું છું. ઘરઆંતરમાં જ
બસરેન્ડ આગળ હું યોગ્ય
છું. ઘરથી બસને આવતી નોંધ
માસતા જવું કીક પડશે એમ
ધારી આવમા માંડું છું. બસ
રેન્ડ આગળથીને યોગ્ય છે
અને હું આશી વિચાર અને
રિવા ફેરવું છું. રિવા ફેરવી બસ
પકડવા પાડો ફી છું. પણ
સમયગતી મરજી અને
સમ માફક બસ કોઈને માટે
યોગ્યતો નથી, હું નિરાશ થઈને

સામાન્ય મનુષ્યની કોષ વાગ્યો વીચારી ગયો અને સાદિત્યમય, સાક્ષી
જાળમાં, સામટને પત્રને પત્રને પાસપતિઓ પુરતો કોઈ તેમ બધાના
રસથી મરખુર સાક્ષિનય કાન્ય સર્જવી રહ્યો

ઉદેશે સંધિએ આરા પત્ર રસતાની મુસાફરી કરી આવ્યું
છું. ટામ આવતા, વિચાર કરીશ તો તે ફેરવાઈ જશે
એવા બધથી વિચાર કર્યા પછર જ ટામમાં ચડી
મેશું છું. કંઈકદર આનો માને કે વે પેટેલ ઉતરી

પણ તો સાઈ એવ થવી રવાન આવજા બધવીને
ઉત્તે રું છું અને કંઈકદરને આનો આપીને રીહટ
લખને બદુ આવજા વખા પટેલો જ ટામમાંથી
ઉતરી પડે છું. અને કરી પત્ર રવાની મુસાફરી

થર રૂં છું.

જ્યેષ્ઠ રસ્તે વિચાર આવે છે કે રા. સારીકને તો કાલે મલીરા, આજે જરા પીટીટ લાઇબ્રેરીમાં જઈ આવું. વળી કંઈક બાંધે વચમાં કંઈક ભાગે ટ્રામમાં અને મોટે ભાગે પહે મુસાફરી કરી પીટીટ લાઇબ્રેરીના દરવાજા આગળ આવી પહોંચું છું. સામેની રેસ્ટારામાંથી ચાની સુગંધ મળે આકર્ષે છે અને એ સુગંધ ટ્રેયેરો હું ત્યાં ફેરાજી છું. મારી મા-ફકે દોરાઈ આવેલો કોઈક મિત્ર મળી જાય છે તેની જોડે ક્યાં તો મારે ઘેર કે તેને ઘેર હું જાઉં છું અને વિવસ આમ પુરા થાય છે. બીજી દિવસે પ્રાણુ આવું ને આવુંજ કંઈ થાય છે અને વિચાર ક્યાં પછી સમજાય દસેક દિવસે જરૂરયાતથી રા. સારીક મળે મળી જાય છે.

આ પ્રમાણે મારા વિચારોમાં સ્થિરતા નથી દબતાયી, એકરૂપતા નથી. એમ બીજાઓની મારફતે હું પણ સમજી શકું છું. પણ તેથી વિચાર કરવાની મારી અયોગ્યતા સિદ્ધ થતી નથી જેમ ધરીઆળ કરતી હોય તોજ તે સારી ધરીઆળની ગણતરીમાં આવે તેમ વિચારો પણ જલ્દલાતા હોય તોજ તેમાં વિચારનું ખરેખર તત્ત્વ રહેલું સમજાય. માણસને નિશ્ચય કરવાનોજ હક માત્ર નથી પણ નિશ્ચયો ફેરવકનો પણ હક છે એ સહેલાઈથી સિદ્ધ કરી સમજાય. જો માણસ પોતાના નિશ્ચય ન ફેરવતો હોય તો તે માણસ પાર-કાના ફેરવતો હશે પણ મનુષ્યજીવન કોઈના ને કેઈના નિશ્ચયો ફેરવવા મારેજ આપણને બક્ષામાં આવ્યું છે.

આ પ્રમાણે નિશ્ચયો જો ફેરવી શકાય તો વાક્યો શા માટે ન ફેરવી શકાય ? વાક્યો ફેરવતી વેળા છેક-છેક થાય તે સ્વાભાવિક છે અને આ મહા નિયમને

મનુસરીને મારી નોંધપાથીમાં હું ઉમરેક કરી શકું છું આથી 'સર્ગતું સાહિત્ય'ના સંપાદકની દીકરા સહ હોવા છતાં મારી આખરને કોઈપણ કાનિ નહિ કરે એવી મારી ખાતરી છે.

પણ આ વાત સંખ્યાઈ કરતાં પહોળાઈમાં પુખ્ત વધી ગયેલી છોકરીને પહેલીવાર જોઈને તેના મામણે કહ્યું તેમ "મારી શરી." મારો મુદ્દો મને લખાવતાં શવરું નથી એમ સિદ્ધ કરવાનો હતો પણ આટલું લખાવ્યા પછી તેમાં એક જુદી જાતનો આનંદ છે તે હું જોઈ શકું છું. પોતે બેસી રહી ને સામા માણસને મહેનત આપતી એ મનુષ્ય સ્વભાવને સાદાનિક આનંદ છે હું નિરાતિ મોજથી લખાવ્યો જઈ અને રા. શારીક કાચળ પરથી પેન્ટીસ પ્રજા ઉમરવા ન પાડે એ જોઈ મારે હૃદય હૃદયથી હલકાઈ જાય છે. હું મારું છું કે આ આનંદ બહુ દિવસ પ્રારંભો નથી પણ મનુષ્યને કામ કરતા જોઈને મોલ માલિકને હૃદય થાય છે; માસ્તરોને ધોડા તોડતા અને રમણ અધાગતા જાઈ હેડ માસ્તરને સંતોષ થાય છે; અધિપતિને અર્ધાં મુદ્દરમાં જોળાઈને કાતરના ચોંટી ગયેલા એ પત્ની આવેરે : કાર્ટીંગ કાપવાનો પ્રયત્ન કરતો જોઈ પત્ની માલિકને આનંદ થાય છે; પ્રોફેસરો ત્યાં તેજ મામાજીની ફોફની દીકરીનું સીમન્ત સાથી બાંધીને આવેલી પત્નીને પતિને છોકરાઓને દિયો નાખતો જોઈ મજા આવે છે, તેવોજ અનેરો આનંદ મને પણ અદ્યારે આવી રહ્યો છે અને આલોજ આનંદ ઈશ્વરને પણ પેટને માટે માણસને ફાંસી મારતાં જોઈ અથવા કમને નામે એક બીજાની મળી કાપના જોઈ આવતો હશે પણ દલે આપણે વાતમાં ને વાતમાં ઈશ્વર સુધી પહોંચી ગયા એવો આદરેયીજ જસ.

હિંદી ચિત્રકલા

[અવનપર તેની અચર]

સેખર ૬

૪૬ હરિપ્રસાદ વૃન્દરાવ દેસાઈ

રવિવર્માના ધણી ચિત્રો અને ગમલ શારતલા પત્રચેખન અને કાદંબરી, હમ્પતિ અને હંમ્પતિ સરસ્વતિ અને લક્ષ્મિ હંસાદિ ખુબ સોગમિય થતાં દર્શાવે પરંતુ મારી ૨૦ વર્ષની ઉંમરે હું પદેસ વહેતો થયોહરે ત્રણે તારે મહારાજના મહેલમાં * પૂરીમાં સમાઈ જતી સીતા "નું રવિવર્માનું મુગ ચિત્ર જોયું અને હું અત્યંત મુગ્ય થયો દર્શો એ ચિત્ર અને દિવસ અને રાત આખા પામે રૂપો કરતુ અને સીતાના હોરપીટલની પાછળ એક રામચંદ્ર મંદિર ને તેની ખીત ઉપર એ જ ચિત્રની નાકોઈ ચીતારાએ કરી હતી તે જોયા હું ધણી વખત કો રાતે જતો હતો એ ચિત્ર ખડું કરજી રસિક દંતુ એમાંના રામ અને લક્ષ્મણની મુર્તિઓ અંદરમાં પડેલીજ રામ મારા આંદરને પાત્ર થઈ રહી અને રૂપોંધત પાછે વિદિ કરવા ત્રણેલા રવિવર્માના ચિત્રમાંના "કૃષ્ણ" પણ અને પગલ પડ્યા મુગ્ય થયેલી રાધાના કૃષ્ણ પણ એમના નાજસ્વરૂપમાં અને ગમ્યા દર્શો

વળ એજ વખતે ખીસીસ લીકેન્ડલ રામચંદ્ર અને મહાભારત હું વાંચી ગયો દર્શો (Story of the Greek war, Panichandera an Ideal king) એમણે પણ મારા અંતમાં પડેલી જ વાર રામ અને કૃષ્ણને મારે પૂજ્ય શુદ્ધ ઉત્પત્ત કરાખ્યા દર્શો અને એ વાંચ્યા પછી જે બંધ માનસિક ચિત્રો રામ અને કૃષ્ણનાં હું કરી ગયો દર્શો

તેને સુરેખ કરી આપવાનું ઉપકાર કાવે રવિવર્મા એ કનું.

તાર પછી કાર્લસ પર કમીન અને સામા રવિવર્માના ચિત્રો જ્યાં જ્યાંથી અને જાણ મો ત્યાંથી લેતો અને મંચદ કરતો દર્શો

હું સ ૧૯૦૦ કે એ અરમાંમાં, ૨૪ મામ્ વલાલ દરીલામ દેસાઈના પ્રધામણી એક રોગવાળું પરિવર પ્રિયામાઈ દોખમા ભરવામા આવી દર્શો તે વખતે, ૨૪ મમનમાય ચિત્રશાર દેવીન રોમેજમા મેળ્યા વર્ગમા દર્શો એમને જાણ પાગીયા પર આકર્ષી "હમ્પતિ ને અનનર" ચિત્રુ દંતુ એવા સામા ચિત્રે પણ મારા મન પર ખડુ બંધર રહી દર્શો

પચિક વર્ષ પછી મેં દાખાનું કાગ્ય અને મહેલ દીર્ઘિતે મારે જે જલસા અમરા મિત્ર મારે કરુ કરી દર્શો તેમાં મંચીન રાખો જોની મુલ્યાંથી નિંદ દેવીના એક તમ્બીન નેવા કમળવાનું કનું. મારા મિત્ર દીરપપ્પર પરીન આ મમનમાય દીર્ઘાવરને જોગવવા દર્શો એમની પામે એમને "નિંદ દેવી" નું ચિત્ર જાતરામ્ય અને રવિવર્મા પ્રેમમાં લખાયું એ ચિત્ર આખા હિન્દુસ્તાનમાં પ્રસિદ્ધ થયું અને રેવેલીઓમણી પ્રાંતખેનોનાં મન ખમેરી એક ભરલ માતાની જલિતરર વાગવાનું મપૂર્ણ ૧૪ સાધવામાં એ ચિત્રે પણ વધારલિત મારા કરી દર્શો

શર કંઈ છું.

અર્થે ૨૨૨૨ વિચાર આવે છે કે રા. સારીકને તે કાલે મલીક. આજે જરા પીટીટ લાઈબ્રેરીમાં જઈ આવું. વળી કંઈક લાગે વચમાં કંઈક લાગે ટ્રામમાં બને મોટે લાગે પગે મુસાફરી કરી પીટીટ લાઈબ્રેરીના દરવાજા બાજુ આવું પહોંચું છું. સામેની રેસ્ટોરાંમાંથી આવી સુંઝક મળે આજે છે અને એ સુંઝક રેસોરેં હું ત્યાં દોરાઈ છું. મારી મા-ફક દોરાઈ આવેલો કાઈક મિત્ર મળ્યા જાય છે તેની જોડે ક્યાં તો મારે ધેર કે તેને ધેર હું જાઉં છું અને દિવસ આમ પુરે થાય છે. બીજે દિવસે પાછું આવું ને આવુંજ કંઈક થાય છે અને વિચાર ક્યાં પછી લગભગ દસેકે દિવસે અકસ્માતથી રા. સાદીક મળે મળી જાય છે.

આ પ્રમાણે મારા વિચારોમાં રિશ્તતા નથી દલતા થી, એકરૂપતા નથી એમ બીજાઓની માફક હું પણ સમજા ચકુ છું પણ તેથી વિચાર કરવાની મ્હારી અચોક્કસતા સિદ્ધ થતી નથી જેમ ધડીબાજ કરતી હોય તોજ તે સારી ધડીબાજની મજાતરીમાં આવે તેમ વિચારો પણ જલદાતા હોય તોજ તેમાં વિચારનું ખરેખર તત્ત્વ રહેલું સમજાય. માણસને નિશ્ચય કરવાનોજ હક માત્ર નથી પણ નિશ્ચયો ફેરવવાનો પણ હક છે એ સહેલાઈથી સિદ્ધ કરી શકાય. જો માણસ પોતાના નિશ્ચય ન ફેરવતો હોય તો તે માણસ પાર-કાના ફેરવતો હશે પણ મનુષ્યજન કાઈકા ને કે.ઈકા નિશ્ચયો ફેરવવા માટેજ આપણને બહુવામાં આવ્યું છે.

આ પ્રમાણે નિશ્ચયો જો ફેરવી શકાય તો વાક્યો શા માટે ન ફેરવી શકાય ? વાક્યો ફેરવતી વેળા છેકા-છેક થાય તે સ્વાભાવિક છે. અને આ મહા નિયમને

અનુસરીને મારી નોંધણીમાં હું છેકાછેક કરી મુક છું આથી 'સર્વોત્તમ સાહિત્ય'ના સંપાદકની દીકા સહ હોવા છતાં મારી આખરને કોઈપણ કાનિ નહિ હો એવી મારી ખાતી છે.

પણ આ વાત લંબાઈ કરતાં પહેલાઈમાં પુષ્કળ વધી ગયેલી છેકારીને પહેલીવાર જોઈને તેના માખાએ કહ્યું તેમ "આડી કાટી." મારો મુદો મને લખાવતાં કાવતું નથી એમ સિદ્ધ કરવાનો હતો. પણ આટલું લખાવ્યા પછી તેમાં એક જુદી જાતનો આનંદ છે તે હું જોઈ શકું છું પોતે બેસી રહી ને સામા માણસને મહેનત આપવી એ મનુષ્ય સ્વભાવનો સાધાર્ણિક આનંદ છે હું નિશ્ચયે ગોળગથી લખાવ્યે જઈ અને રા. રાત્રી કાગળ પરથી પેન્સીસ પછુ ઉચકવા ન પામે એ જોઈ મારે હૃદય હૃદયથી ડબકાઈ જાય છે. હું માનું છું કે આ આનંદ જમું દિવ્ય પ્રકારનો નથી પણ મજાસને કામ કરતા જોઈને મીઠા માસિકને નહીં થાય છે; માસ્તરને પાંદા તોડતા અને ટેબલ મરાજતા જઈ હો માસ્તરને સંતોષ થાય છે; અધિપતિને અર્ધાં મુદરમાં બોળાઈને કાનરનાં મોટી ગ્રેસાં બે પર્નાં જોવડે :કઈજ કાપવાનો પ્રયત્ન કરતો જોઈ પત્રકા માસિકને આનંદ થાય છે; પાંદાસીને ત્યાં તેના મામાજીની ફાઈની દીકરીનું સીમન્ત માથું આવશે આવેલી પત્નીને પતિને છેકારાંજોને દિવેકા નાખશે જોઈ મંજા આવે છે, તેવોજ અનેરો આનંદ મળે પણ અત્યારે આવી રહ્યો છે અને આવાજ આનંદ ધમિરને પણ પેદાને માટે માણસને હાંકાં મારતાં જોઈ અથવા ધમને નામે એક બીજાનાં ગળાં કાપતા જોઈ આવતો હશે પણ હવે આપણે વાતમાં ને વાતમાં ધમિર સુધી પહોંચી ગયાં એટલે આટલેજ જાય.

હિંદી ચિત્રકલા

[છવનપર તેની અસર]

લેખક :

ડૉ. હરિપ્રસાદ વૃજરામ દેસાઈ

રવિવર્માનાં ધર્મા ચિત્રો મને અમત શરૂ તથા પત્રલેખન અને કાદમરી, કમપતિ અને હાન સરસ્વતિ અને હાદિમ હલાદિ ખુબ લોખંડિય ગયા દર્તા પરન્તુ મારી ૨૦ વર્ષની ઉંમરે હું પદેલ વહેતો વડોદરે ગયો ત્યારે મદારાજના મહેલમાં ' પ્રચીન સમાર્થ જતી સીતા "નું રવિવર્માનું મૂળ ચિત્ર જોયું અને હું અત્યંત મુગ્ધ થયો દર્તા એ ચિત્ર મને દિવસ અને રાત આખા પાસે કર્વા કરતું અને સીચી-લ હોરપીટલની પાછળ એક રામજી મંદિર છે તેની બીલ ઉપર એ જ ચિત્રની નકસોદ ચીત્રાશયે કરી દર્તા તે જોવા હું મણી વખત ઓ રસને જતો હતો એ ચિત્ર બહુ કંઈક રસિક હતું એમના રામ અને લક્ષ્મણની મૂર્તિઓ હાથીમા પહેલીજ તાર મારા આદરને પાત્ર થઇ ચકી અને કુર્પોષિત પાછે વિદિ કરવા ગયેતા રવિવર્માના ચિત્રમાના "કૃષ્ણ" પણ મને પર્ગલ પડ્યા મુગ્ધ થયેલી રાખાના કૃષ્ણ પણ એમના જાળવરૂપમાં મને ગમ્યા દર્તા

વળ એજ વખતે ઐઝીસ લીસે-ટના રામચંદ અને મદારાજનું હું વાંચી ગયો હતો (Story of the Greek war, Ramchandra an Ideal king) એમણે પણ મારા જીવનમાં પડેલી જ વાર રામ અને કૃષ્ણને મારે પૂજ્ય છુદિ ઉત્પત્ત કરાવનાં દર્તા અને એ વાંચ્યા પછી જે બધું મારા સિકે ચિત્રો રામ અને કૃષ્ણનાં હું કર્યા ચુક્યા હતા

તેને સુરેખ કરી આપવાનું ઉપખર કાંઈ મેં વખતો એ કર્યું

ત્યાર પછી હાંસ પર જીન અને મારા મંચિત માનાં ચિત્રો જ્યાં જ્યાંથી મને મોધા મને ત્યાંથી લેતો અને મંદર મરતો હતો

ઈ સ ૧૯૦૦ કે એ અગામાં ૨૧ માસ વનાલ હરીવાવ દેસાઈના પ્રવાસથી એક કેજવળી પરિપત્ર પ્રેમાભાઈ દોતમા ભરવામા આવી દર્તા તે વખતે રત મગનલાલ ચિત્રમર દ્રેનિમ કોતેગમા ઉજ્યા વાંમો દર્તા એમરે કાગા પાગીવા પર આકર્ષા ' કમપતિ ને અજગર " ચિત્રુ દર્તુ એવા માલ ચિત્ર પણ મારા મન પર બહુ અસર કરી હતી

પાંચેક વાં પછી મ્હે દવાખાનુ માણુ અને સરેલ કોલિને મારે જે મલમા અમામ મિત્ર મને રુક કર્વા દર્તા તેમાં રાગીત રાખી ત્યેની સ્વચ્છતા દિવં દેવીનો એક તખ્વીર તંવાર કરાવવાનું હતું મારા મિત્ર કીરપાસર પડીન આ મગનલાલ લીલાધરને જોખખા દર્તા એમની પામે એમને " દિવં દેવી " નું ચિત્ર જતાવશ્યુ અને રવિવર્મા પ્રક્રમા જ્યાંય એ ચિત્ર આખા દિવંદુતાનમાં પ્રસિદ્ધ થયું અને દેવેલીએમથી પ્રાજાજનોના મન ખમેગ એક બાલ માતાની ભક્તિ વરંદ વાગવાનું આપૂરં કાંઈ સંધિરતમા એ ચિત્રે પણ વધારાકિ મદદ કરી હતી

પછી ચિત્રોમાં મને રસ પડતો હતો અને જ્યાં કંઈ સારું ચિત્ર જોવામાં આવે ત્યાં હું એનાં વખાણ કરવા બેસી જતો. લક્ષ્મીવિશ્વાસયજ્ઞા ધીરુત આશાભાઈ સાથે મારે કેવિ ચક્ર અને એમણે પછી રવ. મગનલાલ હાંસીધર સાથે મારી પીઠાન કરાવી. એ મને મગનલાલને ઘેર વારંવાર લઈ જતા ને મગનલાલનાં બીજાં ચિત્રો એમણે રહેને બતાવ્યાં. “રાણુકેવી ને સિદ્ધરાજ” “દમયંતી અને અમ્બા-ગર” “વધુ નોતયાં મહેમાનો” “ચૈત્રેયો” અને “પત્ન્યુલકા શવધુ” તથા “હિન્દ દેવી” ની પ્રજા નકલ એ છ ચિત્રો રવ. મગનલાલે ધીમે ધીમે તૈયાર કર્યાં હતાં.

ન્યારે ન્યારે રવ. મગનલાલભાઈને ઘેર જઈએ ત્યારે કલાક્રિયા કલાક્રિયા પોદી થતા. એ પોતાની શીખવો અને ચિત્રો તૈયાર કરતા પડતી અનુભવી પોતા કરતા; આમોદાનમાં પોતાના ચિત્રોના વિવરણાં પોતે સંભળાવવાના અને પોતે પોતાના વિનોદ અથવા કેળવણીને માટે એકઠી કરેલી નોંધો, ચિત્રોની નકલો, ચિત્રકારોનાં જીવન વર્ણને બતાવતા, જગતમાં ચિત્ર-કારોની થતી કદર અને કેટલાંક મહાન ચિત્રોનાં વર્ણન એ કરતા અને મને અને મારી મારફત ગુજરાતને એ, અરસિકતા સાર અને કલાક્રિયા તરફ બંધવાવાનું કુલ્લેવ એને માટે મીઠાકપકા આપતા હતા.

શેઠીમાં કલા અને ચિત્રો તરફ આદર વધે એને માટે મેં ત્યાર પછી કેટલાક પ્રયત્નો કર્યાં. સાહિત્ય અને કવિતાથી એ મુહુરમુહા કેળવવા છે તેને અને અનુભવ હતો. અને શિષ્યકળાની અસર મારા હૃદય પર પછી થતી. અને કલાદ્વારા પરમાત્માના આનંદ સ્વરૂપને સાક્ષાત્કાર થાય છે એટલે સુધીની એની શક્તિ હું સમજ્યો હતો. જીવનની ક્ષુદ્રતાઓ, મનિ-

તાઓ અને મંદળીની બહાર તો સાહિત્ય, સંગીત અને કલા મનુષ્યોને જરૂર લાગે જાય છે એની મને ખ્યાલી હતી. અમદાવાદ કલાવિહીન હતું. ગુજરાત બીજા પ્રતિબંધી સરખામણીમાં જક લાગતું હતું. ચિત્ર-કાર મગનલાલને ઘેર ન્યારે ન્યારે હું જતો ત્યારે ઠાઈ મહાન પ્રસંગ મારા જીવનમાં બનતો હોય એમ એમનાં ચિત્રો જોઈને અને એમની પાસેના નમુના જોઈને મને થતું.

રવ. મણીલાલ નમુનાઓને ઘેર હું એક વખત ગયો હતો. “વિશામિત્ર અને ચેનકા”નું ચિત્ર એમણે મદાવીને પોતાના અધ્યાસ ગૃહમાં રાખ્યું હતું. એ ચિત્ર પર લખેલ ધીરજલાલ કેસવલાલનું એક કાવ્ય પણ રા. બા. રમણલાલના “જાનસુધા”માં પ્રસિદ્ધ થયું હતું. એ ચિત્ર અને પેલા કાવ્યે મારા મન પર ધણી અસર કરી હતી. કાવ્યમાં એ પ્રસંગનું વર્ણન કરતા શ્રી. ધીરજલાલે લખ્યું હતું કે—

“રમણીયપણું સપડે ઉમરું
શુ ખીજત હસતં વસતં ખડું”

શરઆત એ રીતે કરીને બહુ મુન્દર કવિતામાં એ આખો વિષય વર્ણવ્યો હતો. ત્યાર પછી એમણે કવિતા લખતી રહેવા દીધી એ દીધગીરીની વાત છે. તે ગમે તેમ હો પણ એમનું એ કાવ્ય તો જરૂર “કાવ્ય સમુચ્ચય” જેવા કાવ્ય સંગ્રહમાં બને તો ચિત્ર સાથે પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય છે. નડિયાદ હું રવ. મણીલાલ નમુનાઓને ત્યાં ગયો ત્યારે એમનાં નાના બાઈ રવ. અરવિંદલાલ નમુનાઓએ “મણીલાલને એ ચિત્ર કદમ્બ બધુ પ્રિય હતું એ વિષે મને વાત કરી હતી.

એક દુકાને પછી મેં “શુક રંગા”નું ચિત્ર પણ જોયું અને એની અસર પણ નૈતિક જીવન પર પડેલાના જેવી જ થતી હતી એમ મને અનુભવ્યું.

એકમાં કામ વાસનાથી વિશામિત્ર જેવો મુશિ
ફસાઈ પડ્યો હતો અને મુખ છુપાવતો હતો. ધ્યા-
તાપની એ યશ્માન હતી. શ્રીયુત ખીરબદ્ધાલ એમનો
પશ્ચાતાપ વર્ણવતાં લખે છે કે "વિશામિત્ર નવુ
બ્રહ્માંડ રમે એટલી ચક્રિત મેળવી ચૂક્યા હતા. તપ
વડે ક્ષત્રિયમાથી એ સાહચર્યપદને પામ્યા હતા
અને છતાં ધીકાર છે મનુષ્યની નમ્રગામિને કે કામ
વાસનાને એ છતી સફા સમર્થ નથી "

"શુક રંભા" માં બાળયોગી શુક, રંભાનાં
દત્ત કે હાવમાવથી લોભાતો નથી એનું સુંદર ચિત્ર
છે. એ તો અડગ, અદ્વપ પદ્ધતી વાળીને ખેડે છે.
રંભાને એ સાત્ત્વિક, નિશ્ચય અને સાચા વીર પાસેથી
પાછું જનું પડે છે. પુરાણ સાહિત્યમાં આવા લખલા
અપવાદપૂર્ણ હશે. કોઈ નાટક કે નવનકશામાં એક
હતમ અને બીજું અપમ દર્શાવે રમુ કરી કાઢે
નીતિનો ભોધ કરવાની કદાચપ યોજના દોષ જેવાં
"વિશામિત્ર અને મેનકા" તથા "શુક અને
રંભા" અને તે દિવસોમાં થઈ પડ્યાં હતાં.

રવિવર્માનું વિશામિત્ર મેનકાનું એક બીજું
પક્ષ ચિત્ર છે. એ જાણનમર દરખાર મુદમાંથી નહાર
કહાડી બાહ્ય રાવજે, નવુ કડું છે. એ સરસ છે.

દક્ષિણામૂર્તિ સુવત્ર માટે એમણે એક ચિત્ર
આપ્યું છે તે દક્ષિણ દત્ત અને રવિવર્મા સંપ્રદાયમાં
રાવજ દતા તે સમયનું છે. દૃ એમની સાથે જાણ-
નમર મળે ત્યારે દક્ષિણામૂર્તિ જનનમાં એ મહે
પહેલી વાર જોયું અને ત્યારથીજ મુગ્ધતાતનાં જાત્ય
શ્રીયુત રાવજનાં હાથથી ઉપડી ચક્રે એવી
મહે આગાહી કરી હતી. પછી તો શીયુત
રાવજમાં મણા ફેરાર થયા. રાજમહેન્દ્રના
રામરાવ એમના સહાધ્યાથી હતા. પરંતુ રાવજની

મુગ્ધતાને લીધે એ રામરાવ પાસેથી ખુબ સારો
અસરો પામ્યા. બેગ્રાહ સંપ્રદાય એમણે જોયો અને
એમાંથી તત્ત્વ પકડ્યું. હિમાલય તથા હીન્દી આગા
અને ઉલ્લપુર જોયાં અને ફેરની ચિત્પકળા, સદિ-
સોન્દર્ય તથા મુર્તિઓ અને જનનમાં હજી જન્મી
ચક્રિયાનાં પ્રત્યક્ષ દર્શને એમની ચિત્કલા પર ખુબ
અસર કરી. સ્વીરે મોરે ઈચ્છાકરણ સાથે એ
અનન્યતા મળા અને અનન્યતાની પડપડથી હિન્દ-
બરમા ચિત્ત અને ચિત્કરોએ જે અસરો મેળવી
છે તેની એકવાથી એ ખુબ થયા.

દાસમાં રાવજનાં મુગ્ધ વચ્ચેમાં મણે ફેર મળે
છે અને લુહા લુહા વિદ્યાધીઓને એમનાં કુદર્શી
વધણો પ્રમાણે મેળ આપી એ નૈસર્ગિક સમનો કથ-
વજા મળે રજા છે પોતે પડ્યા પાછળ રહી નવા
નવા વિદ્યાધીઓને છુપી શેરણી આપે છે. મળવી એને
દરકાર નથી. મુગ્ધતામાં પોતાનું અસ્તિત્વ કલા
ક્ષેત્રમાં ખીલે એ જ જોવાની એમની મદત્વાકાંક્ષા છે.

"બીમોઝ એન્ડુઅથ" અને પહેલું કેલે જતા-
બ્યુ એ મને અત્યારે સાકારનું નથી. પણ એમાંથી
પક્ષ ઉત્તમ ચિત્રો, મહે જેવાં હતાં અને એના
ઉપર એના વિદ્વાન તંત્રીની નેષિએ તો દન કરી
હતી. એથી તો મુંદર અને દલકાં ચિત્રો સમજતાં
મને આદરણ. ઉત્તમ ચિત્રોમાંથી આનંદ અને ભોધ
લેતા દૃ શીખ્યો અને જેમ સાહિત્ય જનનમાં રેલ
અગ્રેતા બાધ નથી તેમજ કથાના ક્ષેત્રમાં પક્ષ મુદ્દા
લુહા મુવજે કે જાતિઓ જતાં સોનું ઉત્તમ આપણા
આદરમાનને મોલ છે એમ લખ્યું હતું.

સ્વ ઈન્દ્રવન્દરામ મધુવન્દરામને યેરથી મલું
કરીને એ બીમોઝ એન્ડુઅથ જેવાં હતાં અને વામનાં
હતાં.

ડોન જોસાફરીમાં પછી મી. પરમાર એ લા-
ના અને એના ચિત્રો પર પણ મહે પ્રવચન કર્યા
તાં.

ખીજીજ એનુબંધ-“વાર્ષિક ગ્રંથો” મહે ફેટલાક
રખાં હતો અને હિન્દ બહારના ઉત્તમ ચિત્રોને
ધિક પરિચય એનાથી મને થયે હતો. પછી મુંબઈમાં
પ્રસાદ ચિત્ર ગ્રંથો નેચા અને એમાંથી અનુક ચિ-
ત્રો મને ઉત્તમ અસર કરી હતી.

આમ હોવાથી સાદિસ સભા મારફતે એક “કલા-
દર્શનો” મહે જોવાવાળાં અને મળવાલાં તમામ
યેત્રો લાં મૂકી ખીજન પણ એટલા દેશી પરદેશી
મંદ્રો એ પ્રસંગે રજુ કર્યાં હતા.

ખીજીયા “ઝોરશીઅસ એન્ડ ધીલુટ” અત્યારે
ને ખાસ સાબરે છે.

તાર પછી શ્રી. રવિશંકર રાવળ અમદાવાદમાં
માખ્યા, સ્વ. હરીશંકર માધવજી લાટ્ટો એક પત્ર
મે મારા પર લખ્યા હતા. શ્રી. ભટ્ટ એમની કુડાપાં
મોળખાણ આપી હતી શ્રી. રાવળના સંજ્ઞવર્ત-
તાનમાં ચિત્ર વિષે ફેટલાક વિચારો તે અગાઉ પ્રસિદ્ધ
ત્યા હતા ને ચિત્રમાર મળવાલાં મને જતાં હતા.
જો “સંસારનાં મુખ” Pleasures of Life
; તેવામાં પ્રસિદ્ધ કરતો હતો એમાં Russian રસમ
મિલેલા વિચારો હતા એટલે ચિત્રોને પ્રત્યક્ષ અને
પોશ આનંદ થીયુત રાવળને મળતા પહેલાં ઉપર
માણે ધર્મ મુક્યો હતો થીયુત જોટ થીયુત રાવળને
તારા મિત્ર મંડળમાં ભેળવવા જણાવ્યું કરી હતી
તો મહે અમદા તરફ કર્યો અને આ બ્યાનતમાં
શ્રી. રાવળની એળખાણ થઈ તે માટે પણ હું મોહું
માન્ય માનવા લાગ્યો તરતજ અમે મિત્રો થઈ ગયા
એમની મેત્રિ અને કલાના વિષયમાં બહુ
ચર્ચા થઈ પડી.

પછી સર ગિરનાપ્રસાદ સાથે હું મચ્છી ગયો
ત્યાંની “સીનસીનેરી” નેત્રને અને જે આનંદ થયો
તે ને શ્રી. રાવળ જુએ તો શુભરાતને લાભ થાય
અને ચિત્રને માટે અફસુત અને સૌન્દર્યથી ભરપૂર
વર્ણનો મળે એમ મહે વારંવાર ઉદ્ગાર કરાડ્યાં.

ત્યાંના સંપિ સૌન્દર્યથી એમના કુટુંબી જનોને
પણ રસ પડ્યો હતો. ચિત્રવિદ્યા શીખવા ઈચ્છા
થઈ હતી અને શ્રી. રાવળના આરિથ, સૌખ્ય તથા
વિદ્યાવ્યાસંગનાં સ્વભાવિક રીતે જ હું વખાણ કરતો
હતો. એમાંથી ઈશ્વર કૃપાએ શ્રી. રાવળને ચિત્ર શિક્ષક
તરીકે રાખવા એમણે ઈચ્છા, દર્શની અને શ્રીજે વર્ષે
નૈનિતાલ ગયા ત્યારે શ્રી. રાવળને એમણે સાથે લીધા.
પછી તો નૈનિતાલ, ઈન્ડિયન, કલકત્તા, કોટી મદાલ,
અધ્યાર, મહાસુર વગેરે સ્થળો અમે સાથે ર્યાં ઉત્ત-
રપૂર, કાંકરોળી ચિત્રોડ અને મોરેરા તથા પાટણ
પણ જો સાહેબની કૃપાથી સાથે ર્યાં અને ચિત્ર
વિદ્યા તથા કલાના સામાન્ય વિષયો પર ખુબ મર્ચાઓ
અમે બધાએ કરી છે. જુવનેશ્વર પણ રાવળ સાથે
હતા અને જળવયુરનાં એસકં જોગણીનાં મંદિરમાં અને
આરમના પહાડોમાંથી નર્મદા નદી વહે છે એ મારે
વહી જતા સૌન્દર્ય અમે સાથે પીધાં છે. મોઘા, સમુદ્ર
કિનારા, પ્રુલેનાં પ્રદર્શનો, મેલધનુચો, સંમરો મિરી-
પ્રદર્શો, પત્તમિયાં અને જળચરો અમે તમિ યતાં મુધી
જેવાં અને કલકત્તા તથા મદાસના પ્રદર્શનો મહાસુર
અને જોગણીની રક્તસામગ્રીથી થતો મોઢ પ્રમેદ અને
સાથે લોખંડ્યો.

નાટકોમાં પછી વખત મારે ૦-૪-૦ આનામાં
જેસવાનું થયું. એના પદ્ધત વખાણવારને હજી કોઈ
અધમ નકચિરાગા મણે તેની અને પારતી હતા મારા
મનપર નાટકોના પદ્ધતોએ બહુ હિન્ન અસર કરી
છે એમ કહેવાની હું દિગમન કરીય-વતો અને

પુલો વાળાં વૃક્ષો રજવાડા અને શહેરોની હવેલીઓ નદી કિનારા અને બગીચા કે બગનાળા અને પુલો પરતો અને આશ્રય એ બધું નાશકર્તા પડ્યાઓમાં મેં હોતપૂર્વકે ફરથી આનંદ સાથે જોયેલું છે અને એ અગાત મિત્રકારોને મારા સાથા અત કરજુધી વારંવાર પ્રણામ કર્યાં છે.

હજી ધણી ચામડીઆ અને મગડો એ પડ્યાઓ દ્વારાજ મિત્રવિદાનો આનંદ મેળવતા હશે એમના હિતની ખાતર વડાનો અને રસનો આ પડ્યાઓની ઇચ્છા ન કરે એવી મારી લેખને વિનવી છે.

મયુરનાં ધમુના વિકાર, હુરદ્વારનાં મગાલાન, મંદપિકેશ અને સહમન ઝોલાની વામા, મયુરનાં સમક સ્થાનનો અભ્યાસ એ બધુ અને એક એક વખત ભેટ રહીને કર્યાં હતાં.

સાદિત્ય પરિણ વખતનું કલા પ્રદર્શન, શ્રી ચંદુલાલ મણીલાલ (વસ્ત્રવિનોદી) શ્રી રાવળ અને મેં જોઈયું હતું.

એ પ્રદર્શન વખતે રાજમેહેન્દ્રિ ના મિત્રકાર રવ, રામરાવ, રાવળને લાં આપ્યા હતા. એની મિત્રકળા માં એક જાનનું પ્રવાહી વૃક્ષ હતું અજન્તાની મુક્તિઓમાં છે એવાં ચિત્રો એ તર્વા હાવજનના અને વૃક્ષો મનુષ્યાકૃતિઓ પૃથ્થક અને જલમાં એ સમકર્તુ એતન પૂરતા હતા. વૃક્ષોનાં અંગ મરોડમાં એ સૌન્દર્ય જોતા અને આ પ્રદર્શનમાં અજન્તા ને હશેનાં

મેં ચિત્રો એમને પ્રચારનાં બનાવ્યાં હતાં એ છાંયે સ્થળો ને છાંયે જવપત એણે બનાવ્યાં હતાં પરન્તુ એ ચિત્રોની કદર પછી તે વખતે અમદાવાદે ન કરી. સીરીસ સરજન મેજર દયુકસ પચ્વીસ પચ્વીસ રૂપિયે એ ચિત્રો લઈ મથો અને અમદાવાદની જગતને માટે અમને આપાત થયો—પછી એ રામરાવ કાંઈવાચક ગુજરાત વગેરે સ્થળે લાઈ રાવની સાથે કર્યાં અને ગડીની બરવાડાઓ, વતો અને જનતામાં એણે જે અલ મરોડ ને વતોની છટામાં સૌન્દર્ય જોયું ને કવિત્ર પૂર્ણ રીતે ખોતાના ચિત્રોમાં રહી ગયું.

અમદાવાદના મરજદો અને મદીરો લાક્ષક કામને કોતરણી મેં રાવળને બતાવ્યા ગુજરાતને અમદાવાદના સંદિ સૌન્દર્યની વાત્રાઓ અને કવા દર્શન મારેના પર્થકનો અને ધણી સાથે કર્યાં અને મુખ્ય ગુજરાતને રસિક બનાવવાની ચિતાઓ જે જે ભાષ રાવળે કરી તેમા એમની સાથે છવ ખાળનાર હું એક સાથે હતો હવે શીયુત રાવળે કુમાર માસિક દારા અને એમના કલા મંદિર દ્વારા મિત્ર વિદ્યા મુજ રાતમાં દેવાવરા પ્રવત્નો કરવા મોકલા છે અને મિત્ર વિદ્યામાં એ જોલમૂલ છે; બનારસ, લખનૌ, મદરાસ અને મુબાઈમાં પ્રયાસો ચાલે છે એવા જ પ્રયાસો શીયુત રાવળદ્વારા આથી, ગુજરાતમાં બારત કવા મંદિર જાગી આપણા અંકિતવતને વિકસાવશે એવી આશા રહે છે.

જગતનો ન્યાય

લેખક : રા. સાહેબખાન દાહી

“ શેઠ! એક દોડીયું આણેને! હવે તમારું કમ્પાસ કરશે. બે દહાડાને બૂખ્યો છું શેઠ, ” તે દીનનાણીએ બોલ્યો.

શેઠનું તેના તરફ ધ્યાન જ ગયું નહીં કે પાછી તેઓ બાણી નેહરને આંખ આડા દાન કરી બેસી રહ્યા તે જોયું બહુ.

“ શેઠ! ” તે બીજાનીએ મોટા અવાજે પોતાના તરફ તેમનું લક્ષ્ય બેંચવા કહ્યું અને તેના આ મોટા બડામાંથી તે શેઠનું ધ્યાન બેંચી પથ દર્શાવે.

“ કેમ શું છે? ચાલ બાગમાં આવ. ” શેઠે કહ્યું.

“ શેઠ એક દોડીયું બૂખ્યો છું. ”

“ ચાલ માયું ના ખા. અહીંમ હાડીમ બેસો છે ને કામ કરાવું તો તારા આવે છે? આજનું કાંઈ નો? ” શેઠે તેને દોડીયું આપવાને બદલે શીલકાની કામગીરી ઉપર જવાનું આપ્યો.

પોતાના બોલવાથી બીજાનીમાં હલકાઈ કેવો આ-ધાન થયો દરેક તેના વિચાર-તેની કમ્પના-એમને કમ્પાની આની શેઠે? દુધ આણેને ઉઠેને તાર તર-વાને બાણી હતો બાણી તેની આજી તો ક્યારની ધુનમાં મેળો ગઈ હતી.

“ કામ કરવાને જોયું ના કહે છે શેઠ ” પરંતુ કામ છે ક્યાં? તેવો આજીનેર કહ્યું.

“ આજી મોટા શહેરમાં તને કામજ નથી મળતું! લંબાક, દુરગો, હરામખાઉ. ” તેમને લાગ્યું કે હવે તે બીજાની વધારે વાર લેશે નહીં રહે, તેમને આ ઉચ્ચ અર સાંભળી તે યુવયુવ ચાલ્યો જશે.

“ શેઠ! મરીમ છું એટલે તમે ને વેચ્યું કરો તો મારે સાંભળવા જવા એક પાણી પેટને માટે મારે બધું પ્રકલ કરતું પડે છે. આજે કેટલો વખત, ક્યાં કામ જોયું છું પથ મળે છે ક્યાં? કામ મળે છે બીજા તો માટે માયું? ”

“ એહો, તું તો મોટો પડિત છે ને? ચાલ નીકળ અહીંથી તને એક પાઈ પથ નહીં મળે. ” શેઠે બોલો અઘણી તેને જોઈ પથ બોલે ત્યાંથી દાળવાના હાથથી જરાહીને કહ્યું.

“ પથ શેઠ કામ આપવો છે ને? હું કામ કરીશ. ”

“ હું કંઈ તારા આપવો નોકર નથી કે તને કામ જોઈ આપવા આણું શોધી લે તું તારી મેળ. ”

“ શેઠ, કામ નથી મળવાતું અને પૈસો પણ નથી આપવો. ” બીજાની પથ જોઈ શેઠના માથાને હલે.

“ ચાલ હવે જાવ છે શેખી કરતો કે લેખને બોલાવવો પડશે. ” શેઠે એકદમ સાદાપીના થઈ બેઠું.

“ પરંતુ તમારું કામજ કરો. ”

તે આટલું બોલી ત્યાંથી ચાલતો ચંપેલ ને ચાલતા ચાલતા વિચાર કરવા લાગ્યો. વિચારતું જગતે તોફાન તેના મગજમાં ઠોકી રહ્યું. એક વેત કાર પેટના ખાગ માટે તેને માનાપમાન વેંદવા પડતાં હતાં. હાથના ઢુંકા કરી તેણે ભોખ માટે હાથ લગાવ્યો હતો. મેષરના દુન્યાને તેના પ્રસારેલા હાથ માટે કંઈજ દરકાર ન હોતી. જમતે તેને ધીછારેથી પણ એમા દુન્યાનો શો વાંકો જગતના બાહ્યરમાં ખોટાં નાણાંની જ કીમત આવે છે દુન્યા દરિદ્રતા પુટેલા નસીંગની ખરી બેખ ખોટા જગતને ખોટી જ દેખાવાની એમાં દુન્યાનો શો હોય ?

“કામ પણ અપાવતું નથી અને ઉપરથી અમને બાળકુ હરામખાઈની ઉપાધીથી નવાજ્યા. તમે જે ધનના દમશમાં આજોડો છો તે ધન મેળવવા માટે તમે ક્યાં ફોફીનું પાણી કરવા ગયા હતા ? એ પૈસા મેળવતી વખતે તમે પરસેવાનું એકાદ ટિંકુ પણ ખેરવ્યું છે અફ ? આગસુ કોણ ? તમે કે હું ? હું નહીં. મેં આજ દિન સુધી મહેનત મણુરી કરી મારી કમાણ મેળવી છે. મેં શીશીઆએને પૈસાદાર થવા માટે પરસેવો છતાંયે છે તમે શીશીઆએ અમરા મરીમના રક્તના પાણીના કાંદમાં ભેરકાર થઈ નાચો છો.” આવા કેટલાય વિચાર તરંગો તે શીખારીના મગજમાં આવ્યા અને ગયા તે વિચારમાં ને વિચારમાં ચાલ્યા જ જતો હતો. પોતે ક્યાં ભય છે તેની પણ તેને શુદ્ધિ રહી ન હતી હવે હું કેરુ તેનાજ વિચારમાં તે તણીન હતો.

મણુરોની ઉન્નતિ મંબધે કોઈએ કશું બાપલુ કયું હોત તો તેને ઉપયોગી ના થાત ! વિશ્વ વિલાસપત્ની વ્યાસપીઠ પર ભેસી સમાજદાજના વિલાસોએ સજેયો નિમંધ તેના કામમાં આવે તેમ ન

હતો. ભવ્ય મહાલયોમાં વિદુત પખાની ઠંડી સહેર ખાતા શીમંત શીશીઆએ કુપ્રકામાં રહેનાર માનવીના કુપ્રખા પેટના તાપની અગ્નિને શી રીતે હોલની શરે ? સૌભાગ્યવતીના નવનમાં વિધવાનાં આસુ શી રીતે આવે ?

(૨)

ચોતાની કુપરી નજીક આવી પડ્યો હતો તેનું પણ તેને બાન નહોતું. તે એક હાથ કુપરીના દાર પર રાખી રુખ પ્રણેષે પૃથ્વી તરફ એનો ઉછો હતો. તેની બાજુ દરી અંતમૂંખ મળીને કોણુ બધું કયા દરયો નેવામા કુપાએની હતી તેની તેને ખબર નહોતી.

અંતે કુપરીનું દાર ઉધારી અંદર ગયો કુપરીમા શુ હોય ? એકાદ મરીમ મણુરની-શીખારીની કુપરીનું વર્ણન પણ શુ કરી રહ્યા ? એક ખૂણમાં કાળા યાદુ અપેલા નણુ પત્થરે પડ્યા હતા. પાસે જ બે માટીનાં કાંદ્યા પડ્યા હતાં. એક ભગિયો પાણી પીવાનો મટકો હતો. અને એક ખીના ખૂણમાં લાકડાં કાપવાનો કુકોડો પડ્યો હતો તે કુકોડો જ એનો ઈંદ દેવ હતો. તે જ તેનું સર્વસ્વ હતું. કુપરીના મપમાં એક કાળીકટ મળેલી દોલો મૂકવાની લાકડાની સમજ હતી તેવા પર મેળોમેલો એક આસતેલનો દોલો હતો. તે દોલાએ તે કુપરીમાં લાખો કાળ વિલાસેયો હોતથી તે ધરમાં વસનારની લીટી સુધી નોઈ હતી. પણ આજે તે પણ ચોતાની આખ બંધ કરી બેઠો હતો.

તે અંદર ગયો. બીંત પામે શીશીઆ પડેની કામળને પડે સરખી કરી અને તે પર ચોતાનું ચરીર નંખાવ્યું. વિચાર સમુદ્રનાં તોફાનમાં સકાન ચૂરેલી નીકા પ્રમાણે તે પડી જતો હતો. તેની નગર તે કુકોડા તરફ ગયું

“હકિર !...પણ હકિર છે ક્યાં ? તેના ઘેર મેં
એવો શો અપરાધ કર્યો હતો કે જોને કીધે તે મને
આજે અન માટે ટળવળાવે છે ? નહીં. તું ગરીબનો
બેલી છે, કે દુરમન ? દુરમન જ છે. ગરીબોની પાછળ
તુ શા માટે લાગ્યો છે ? હુન્મે, ખદમારા, કરામખાહ.
તોફાનો હકિર-દેવ-આવો હોય છે ? પણ એવું કેમ ?
એકે સુખના ઉચ્ચ શીખરે ખોરાજનું અને મીઠાએ
એકે કુકા રોટલા માટે વનવન બટકનું ? એકે ભરેલા
પેટપર નિરાતિ હાથ ફેરવેલા અને ખોળાએ તે જ
હુખ્યા પેટમાં અત્રિ પ્રજળાવેલા ? દેવ...શુ અમે તારો
અપરાધ કરીને જ અવતરીએ છીએ ?...તારો વાંક ?
જે તારો નહીં તો પછી કોનો ? શુ આમલા જન્મમાં
ખડુ પેસાદાર હતા તે આ જન્મે ગરીબી
આપી ?” આ વિચાર આવ્યા પછી તેને એક પા-
લ્લી આનંદ ઉદ્ભવ્યો તેને પિછારનારા જમવાના
કળા કંપનીકે જીવિએ તેને તે રિયતિમાં પણ સંતોષ
આપ્યો. પાસની વીકટ ધતિથી તેણે માથું ડચું કર્યું,
તેની દરિયાની દરકાર કરનાર લલાટના લેણે
તેના મનનું સમાધાન કર્યું.

તે પુનઃ વિચાર કરવા લાગ્યો. “ કુબેર તારો
ખાનગી.....પણ અમને ધરોધર ભટકાવવાનો
શો અર્થ ? તને તેના શો અધિકાર ? અમે અમ
માટે ટળવળતા હોઇએ અને તારો ખાનગી...”

તેના મગજમાં કંઈ ભપકર વિચાર આવ્યો.
તે વિચાર એવો તો અસંભવ તેને શુર્યો કે તે પડી-
ખર ચોતે મજુ સમગ્યો નહીં. તે વિચારમાં રડેલા
મા માટે તેણે તૈયારી પણ નોંધની કરી. ચોતાનો
વિચાર ખોળ કાઢના બાલુવામાં તો નથી આવ્યો
તે એમ તેને લાગતાં તેણે ચોતાની કુંપડીની ગોપા-
સ નમર રોડાવી. તે ભપકર કદપનાને લાગી તેની

આખો કાટ કાટ થવા લાગી, શ્વાસ જોરમાં આવતા
લાગ્યો. કુજુ ભર તેને તે કદપના કારે અસંભવ થઈ
પડી હોય એમ લાગ્યું પરંતુ તરત ઘેર તેને કંઈક
કળું.

“ દેવ ! હવે ઉઠો. તમારા દેવતાને. તેમ
હવે પૂરો કરો. તમારો ખાનગી...હું આજે તમારો
ખાનગી...! બસ. ” તે મનમાં કંઈ લગ્યો તે
ખાસતી વિચારે તેના કોણી શરીરમાં પાસની બળ
આવ્યું. તે કુકાડો ખૂણામાંથી ઉઠાવી કુંપડીની મ-
કાર આવ્યો અને કુકાડો લઈ તે શહેર તરફ જવા
લાગ્યો. કુકાડાવાળો તેને હાથ ધર્યર મુજબો હતો.

(૭)

તેણે પ્રદેર રાત વિતી ચૂકી હતી. સર્વત્ર અખંડ
શાંતિનું આશ્રાન્ય આપેલું હતું. દેવજમાં મુક્તિ સમય
દીપક મેંક મેંક બળી રહ્યો હતો. વચ્ચે વચ્ચે વાધુના
સપાટથી દીપકની જ્યોત નાની મોટી થતી હતી.
થરી થરી નહાની મોટી ચતારી તે છાયાં ભવંર
લાગતી હતી.

અંધકારમાં પણ તે મુક્તિ સ્પષ્ટ દ્રશ્યિય
થતી હતી. તે મુક્તિ સોનાની હતી. તેની આખમાં
હીજ જોડેલા હતા. તે અત્યારે ચળકાટ મારી રહ્યા
હતા, એકાદ બીજો પ્રમેય હોત તો એ મુક્તિ દશા-
ની પ્રતિમા બની નત અને સેતમ હાલને બસીષ
શાંતના અર્પણ કરનાર લાગી હોત પરંતુ અત્યારે
એ દેવની મુક્તિ અંધકાર સોનાની પ્રતિમા સરખીજ
તેને લાગી. લાગનાના—મહાના અનેક રજો છે.
શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા તપસ્વી પર્વતોની ગુફા તરફ
જન્મમાં દોરે છે, ત્યારે તેવીજ શાંતિને—જેલની
શાંતિને—નરકનું નામ મળે છે.

તેનો હાથ ધીમે ધીમે મૃતિ પાસે જતો હતો. પાછળ ઉભુ ઉભુ કોઈ પોતાના કાર્યને ભૂલી રહ્યું છે એમ તેને લાગ્યું થયો. પાછળ ફરી તેણે જોયું પરંતુ મંદ મંદ બળવાળા દીવા સિવાય બીજું તેને કોઈ ત્યાં જણાયું નહીં. કોઈ પણ માણસ ત્યાં છે એમ તેને લાગવા માગ્યું પરંતુ એ તેના કૂચના ભયંકર પશુઓ જેવું હતો. તે તેના જન્મ-પોષ-મ-ના સંસ્કારોનું યાન હતું તેનો હાથ મૃતિ સમીપ જઈ પહોંચ્યો હતો. કુદાહીની તિક્ષ્ણ ધાર મૃતિને લાગવાની અણી પર હતી. તેને લાગ્યું કે પોતાની 'કે' હાડી પકડવા મૃતિ હાથ લેખાની રહી છે. તેને ખૂબ પ્રસંગો છૂટ્યો. મૃતિને અડાડેલા કુદાહો વિદ્યુત વેગે ફેર થયો. મૃતિ સામે જોતો તે ઉભો હતો. મૃતિ હાડો નહીં. મૃતિ હાથની નહોતી પરંતુ તેના હૃદયના સંસ્કાર રૂપે ધર પર ધડેલો હતો : " સજડ . ફેર હું ! "

તેણે ફરી દિશિત કરી કુદાહો મૃતિની બેઠકને ઓઝડ છગાડ્યો. વેંતબર પેટનો ખોડો પૂરવા માટે, બુખરું કુખ મટાડવા માટે એક હિંદુનો હાથ પોતાના ધૃત્યરત્ન પવિત્ર મૃતિને નષ્ટભ્રષ્ટ કરવા આગળ વધ્યો હતો. ધર્મ ખાતર જેણે પોતાના લોકોનો અશિષેક કર્યો હોત, તેણે જ હાથ આગળ પાપકરણ તૈયાર હતો. તેની આવી રિયલિટી કેણે ફરી મનુષ્યને પશુની પાણીએ કેણે બેસાડ્યો ? મનુષ્યે જ. માણસ જ એક સ્વાર્થ ખાતર પાપનો પોટડો બાધે છે અને માણસ જ ધર્મ માટે દેહનું બળીદાન આપી પ્રુણ પ્રાપ્ત કરે છે. એક બાલુ માણસ જ હાથમાં માટે તડકામાં તરકે છે ત્યારે માણસ જ કોઈ બીજા જ બાનનાથા એક નિર્જીવ પાથરના પુતળાને આરસપહાણ પત્થરનું દેવાલય ઉભું કરી તેમાં તેને પધરાવે છે. હવે તડકા માટે તે એક બાલુએ તનતોલ મહેનત કરે છે, ત્યારે બીજા બાલુએ મનુષ્ય જ સંપત્તિના

હવ્ય શીખર પર બેસી ફરીન અને કંબાલ પતિરસકારની નજર ફેંકે છે.

ધીમે ધીમે તે કુદાહો પોતાનું કામ કર્યો જતો હતો. સોનાની દેવતી મૃતિને તે લાકડાની તેની બેઠક પરથી છૂટી પાડતો હતો. દેવતી મૃતિને તેણે બેઠક પરથી ઉખાડી લઈ હાથમાં લીધી. તેણે યાક ઉઘી કરી તેની મૃતિ તરફ જવા વાર જોયું. પછી તેની ખાલી પોલી બેઠક તરફ દ્રષ્ટિ ફેંકી. હવે તેની ધીરજ ખુલી તે ધર પર કંપના લાગ્યો. તેના હાથમાંથી મૃતિ સરી પડી મૃતિ વિદ્યોળી તેની બેઠક ભયંકર લાગવા લાગી. તેણે આમતેમ જોયું. તે એ જ પાછળ પડ્યો. મૃતિ જમીન પરથી હવેથી સેવા તે મૂક્યો. એવનામાં હાથમાંની કુદાહીનો પાસે બગતી બતીને ધક્કો લાગ્યો. બતી બેઠક પરથી ઉઘી પડી. બતી પડતાં આખા દેવનામાં ભયંકર અંધકાર પ્રસરી રહ્યો.

તે પહેલાં મંદુર હતો-ગમગાર હતો. બેકારીએ તેને સીખારી બનાવ્યો હતો અને હવે તે આગે એક કેદી હતો. જનવની દ્રષ્ટિએ તે આગે શુન્દેમાર ફરી ચૂક્યો હતો. જે કુખાએ તેની પાસે તે ભયંકર (૧) અપરાધ કરાવ્યો હતો તે જ આગે દેહમાનાવા સળીયા જહાર ઉઘી ઉઘી વિરસકારથી તેના પ્રત્યે જોતી હતી. તેને હંફ કરવાનો જનવને અધિકાર હોત અત્રે ? નહીં, નહીં જ. લોકોનું પાણી કરી જનવ માટે તેણે વેંકે કરી હતી પરંતુ જનવને તેના કુખની કલ ન ધર્મ. કરેલા કૃત્યો તેને પશ્ચાત્તાપ થતો ન હતો. તે મનમાં કહેતો હતો : " બસ થઈ ચૂક્યું. પાપ પ્રુણનો ખેવ ખલાસ...હું પાણી... અને તમે ? "

તે ભયંકર શુન્દેમાર બન્યો હતો. શુન્દેમાર જ નહીં પાણી પણ જનવ તેને કહેતું હતું. પાપપ્રુણની, નીચી થતીતિની કપનાઓ તેને મુલક ચડતી કે ત્રાસ આપતી નથી. માણસે માણસની આ શી રિયલિટી કરી ? અર છે જનવનો ન્યાય ! ! ! અત્યંત.

સામાચાર સારસંગ્રહ

—આવનમરના મહારાજા શ્રી કૃષ્ણકુમારસિંહનું સાવ-
નરમાં જ્યાં રવિવારે રાત્રે સારથક્ષ નીકળ્યું હતું તે
ખેતે, એકાએક બંદૂક છુટતા નવ આણસેને ઈશ્વ
રના પામી હતી.

—દિલ્હી યુનીવર્સિટીએ ખાન બહાદુર અબ્દુલ રહે-
ગંની વાર્ધસ એન્સેલર તરીકે નીમણુંક કરી છે.

—શ્વાલીમરની ધારાસભાએ બાબલમ પ્રતિબંધક
ખરો ધડપો છે જેમાં લખ્યું મારે હાકરાની ૧૬
ફેની અને હોકરીની ૧૨૦ વર્ગની મુદત ડરાવવામાં
માવી છે.

—મહાત્માજીએ ખાલસા જમીને પાછી આપવા
ખત મુબઈના મવર્નર સાથે ચલાવેલી ચર્ચા પર
આર કરવા મુબઈના મવર્નરની આખી ટેબીલેટ બેઠી
રી અને તે સંબંધમાં ટુંક મુદતમાં એક વાદી બહાર
ખા સંમત છે.

—મહાત્માજી નવજીવનમાં એક લેખ લખી બેકુતોને
તાત્ત મહેસુસ કરી દેવા સમજાવે છે.

—વેસ્ટિન્ડીયામાં રોલીસ અને કમ્પુનીરો વચ્ચે
પાળખી થવાના કારણે ત્રણ કમ્પુનીરો મરણા છે
હારે ચારને ગંભીર ઈલા થઈ છે. તેવી રીતે પોલીસ
પ્રેમથી પણ પાંચને ઈલા થવા પામી છે.

—નવા વાહસરોય હોર્ડ વિલિંગ્ટન વા. ૨૦ મીએ
હી ખાતેના નવા વાહસરીગલ મહેસમાં જઈ પહોં-
છે.

—રેવેનમાં ફ્રાન્સિસકોનો પવન કુશાલતા ત્યાંના રાજ
પ્રતિ પેરીસ આવ્યા હતા પરંતુ તેઓ પેરીસમાં
તો સમજાવી કોકુ વડુ મુચવાય એવું જણાતી
પેરીસ છોડી જઈ એવી વાત ચર્ચાય છે.

—દિલ્હી નજીક ખી. બી. રી. બાઈ. રેલ્વેના પાટા
પર બેલ્ક કુટારા ચાર કુલીઓને ઈલા થવા પામી છે.

—મીરત કેસ પાઠો બેચી લેવાવાવા માટે હંડ-
નની સ્વતંત્ર મજુર પાર્ટીના આગેવાન મી. ફેનર બોકરે
પ્રખલ કરી રહ્યા છે, પરંતુ હાલમાં એમણે લીધેલી
દિલી પ્રધાનની મુલાકાત પરથી જણાયું છે કે મજુર
સરકાર આ કેસ પાઠો બેચી લેવા ઈચ્છતી નથી.

—એંગલોરની એક મીલના ગોરા અમલદાર એક
મજુરના માથા પરની ગાંધી ટોપી ખસેડવા માટેનો
દુકમ કરતાં મજુરોમાં ભારે ઉત્ક્રોધી ફેલાવા પામી છે.

—ચીનની સરકારે જાપાનીઝ વર્તમાન પત્રોના ખ-
બરપત્રીઓ તરફથી મોકલવામાં આવતી ખબરો પર
અંકુશ મુકવાથી જાપાનીઝ વર્તમાનપત્રોમાં ખૂબ ખગ-
લગાટ મચ્છો છે.

—અમદાવાદના કોલેક્ટરે એક મહીના પછી 'નવજી-
વન' પ્રેસના મેનેજરને લખી જણાવ્યું છે કે સવીનય
અંગની ચળવળ દરમ્યાન સરકારે જામ કરેલી પ્રેસની
ખરીદની પાછી તેના મકાન પર સોંપવાની બોર્ડ ઓફ
રેવેન્યુએન્ટની આજ્ઞ સ્વીકારવા હું અસક્ત છું. ઉપરાંત
પત્રના જવાબમાં મેનેજરે જણાવ્યું છે કે માધી જ-
સ્વીનના કરારની ૧૬ મી કલમ પ્રમાણે ઓર્ગાનિઝ-
હેશન સરકારે જે મીલકત જામ કરી છે તે પાછી
સોંપવી જ નોંધેલું. ને યોગ્ય મુદતમાં સરકાર તે
મિલકત પાછી ન આપે તો તેને કરારની કલમના
અંતરે લેખવામાં આવશે.

—ગોરામપુરમાં બંગાળના આગેવાન મી. નિર્મલ
થોષ જે નવજીવનમાં છે તેઓ ઉપવાસ પર ગયેલા હોઈ
તેમની સ્થિતિ લણી ગંભીર છે.

—કલકત્તાની પોલીસે અજાતસિંહના ફોટાની શોધ માટે

પંજાબ સુવક સંપત્તા મંત્રી શ્રી. કલોચરજીવનના
મકાનની જગતી લીધી હતી.

—મુંબઈ ખાતે ગયા રતિવારે વાલકેમર રોડ પર એક
મકાનનું દરવાજા આગળ ઉરમાનમાન મહમદખાન
નામનો મુસ્લિમ મજૂર કપાયેલી દાવતમા સોદીયા
તરબેજ થયેલો પોલીસના હાથમાં આગ્યો હતો.
પોલીસે તેને સારવાર માટે જી. જી. હોસ્પીટલમાં
ખસેડ્યો હતો.

—મદ્રાસના હિંદુ પંચમાં જણાવવામાં આવે છે કે

વેલ્કેશ્વરના અધિપાત ત્રિવે ભાવલુ કરતાં રીનઈ
જણાવ્યું હતું કે, આ દેશ હવે પ્રગ વચ્ચે વહેવા
ગયો છે. એક બાજુ કરતો બોલો ઉપાધનારનો અ
બોલો કરતો મુકત રહેવારો વર્ગ. આપણી નાણાં સમિ
એટલી બધી કમ થઈ છે કે, જોકેઈ આપણને તમારે
મારે તો પણ આપણે હાથ કરવા ન જઈએ. આપણ
આગર પછી સર્વોપરી સત્તા અદાવ થઈ છે આ
સામાજ્યની ઉમારતના કમિસ પછીના નવ છે. દ
વિશ્વામય નામ સંમગાઈ નથી-સાહસ જણાવું નથી

પેશાબ, ગુપ્ત દરદોની સચોટ દવા.

પ્રમેહાન્તકવટિ (૧૯૨૮૬)

દાક, બળતરા, તલુખા ઉડવા, ખટકારો મલો, ટીપે ટીપે પેશાબનું થવું, મુતકચ, વગેરે પેશાબ અને પ્રમેહના રોગોને જલ્દીથી નાશ કરનાર. લાભો માલુમ પાપર છે. આ ગોળી વાપરતાની સાથે દુરત આરામ આવે છે. ૬૦ ગોળી વીસ દીવસ મુખી ચાલે છે.

કીંમત રૂ. ૫) ગોળી ૩૦ રૂ. ૨-૧૨-૦

ગરમીના રોગની મશહુર દવા.

ઉપદ્રવ આરોગ્યવટિ-(૧૯૨૮૬..)

ગરમી, વીરેદાટક, ના મુરે ભગદર, કંઠમાળ, પાકું, સાંધાનું રહી જવું, વધસવળ, વગેરે ગમે તેવી ગરમીથી અને લોહી ખીગાડી થયેલા લઈકર રોગોનો ચોક્કસ ઇલાજ, ગરમીના અને લોહી ખીગાડના રોગો માટે અનેક ઉપચારો કરી નીરાશ થયા હોય તેમજ જેઓ ઈન્જકશન, ઈલેક્ટ્રીક અને ઓપરેશનના ઉપાયો કરી થાકયા હોય તેઓને માટે ખાસ પાપરવાલાયક. પાંચ રૂપીઆની બાટલી એક માસ ચાલે છે. કીંમત રૂ. ૫. પંદર દીવસના રૂ. ૨-૧૨-૦

રઘુનાથ આયુર્વેદીક ફાર્મસી-(કાનખાદેવી રોડ.)

સ્વદેશી મારકેટ પાસે, મુંબઈ. રીટીરોડ, અમદાવાદ.

ત્રણ અમુલ્ય વસ્તુઓ

દીક્ષિતા પ્રખ્યાત કૃષ્ણસ અતિબધા કૃષ્ણમ માહિર સાહેબની નીચલી ચંચુ દ્વારો
રામબાણ સામિત થયેલી છે.

હજમે જવાહિર મોહરા

આ ગોળાઓ ઝવેરાત અને કીમતી દ્રવ્યોથી તૈયાર કરી છે. નજારા પડી મયેલાં
ચરીરાને કોવત આપી બળવાન બનાવે છે. કામકાજના વધુ બોલથી ભેળું ખવાવનાર
જીવાને માટે અકસીર છે, વિષમાં વધારો કરી ચહેરાને ખાલવે છે. કીમત ૪૦ ગોળાઓના
૩. ૫ એક ગોળા સવારે અને એક ગોળા રાતે દુધ સાથે મળી જવી, તેજ ખટાસ અને
વાયુ પેદા કરનાર વસ્તુઓની પરેણ પાળવી.

હજમે મુકન્વીએ બાહ

નિરાશ થયેલા જીવાને આ ધાતુપૂર્ણ ગોળાઓ વાપરે તો તેમની નિરાશા દૂર થઈ
છો છે, ગુમાવેલી શક્તિ આના વપરાશથી પાછી આવે છે અને મગજને શાંતિ આપી
ધાત્વકિન વધારે છે, સવારે અને રાતે એક એક ગોળી દુધ સાથે મળી જવી, તેજ, ખટાસ
અને વાયુ વધારનાર વસ્તુઓની પરેણ પાળવી ૧૬ ગોળીની કીમત એક રૂપીઆ.

હજમે ધીમસાક

ધીમસાક માટે અકસીર છે. જીવાન અને ધરડાં બને માટે એક સરખી રીતે આનંદ
આપે છે, કીમત ૧૬ ગોળીના ૩. ૨ વાપરવાની રીત, એક કલાક પહેલાં દુધથી એક
ગોળી લેવી.

દીન ઓફીસ, પાંચપટી અમદાવાદ.

સોરઠી જવાહીર

કઠીયાવાડ-સોરઠી દેશની નાની
વાતાંજીનો સંગ્રહ-શોધ, પ્રેમ, ટેક અને
વાંચન તથા છાવન સંબંધે તમનેમળુએ
અદ્ભુત બાણવાનું આપશે. વાતાંજી વસ-
શરી અને પ્રેરક છે.

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૨૫ પાકું પુકું.
ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.
૭૧, ટેમરીન્ડ લેન રોડ-મુંબઈ.

દરબારે અકબરી

શ્રીકૃષ્ણ સાદીકે મહાન મોગલ શહે
નશાહ અકબરના દરબારની હકીકતો
અને તે વેળાનો સુંદર ઇતિહાસ આ પુસ્ત-
કમાં રચ્યું થયો છે. પ્રોફેસર કામદારે એ
પુસ્તકની વિદ્વતાસરી પ્રતાવના લખી
છે. ગુજરાતી ભાષામાં આજ સુધી આવું
એકે પુસ્તક પ્રગટ થયું નથી. સંખ્યા-
બંધ હોટા બિન્દો સાથે, મૂલ્ય રૂ. ૨૫
ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.

૭૧, ટેમરીન્ડ લેન રોડ-મુંબઈ.

આદર્શ

એક કવિની
જીવનકથા

મૂળ તો એમની
ચાતિ બહુ જ નાની.
એમાં પાછું વર કરતાં
કન્યાઓ વધારે. એટલે
જ રા 'પરિમલપ્રકાશ'ને

ધણે દેઝાણેથી કહેવું આવ્યા તે પાછાં વાળવાનો
વખત આવ્યો હતો પણ છેલ્લું કહેવું તેમની ચાતિમાં
સારી રિયનિના ગણાતા મોઝામદર આદર્શનું હતું પ્રીત-
મયાસ-દીવાન ઓશીમના દેહકલાર્ક દવા. પણ ગ.
'પરિમલપ્રકાશ' એ કહેવું પણ પાછું વાળ્યું તેમની
વિષવા માતાએ ધણી વિનંતી કરી કે, 'ગજા' આવક
પાછી નહિ મળે' પણ તકને પુરું ચરકે છે, એ
સોંધા સૂઝી પરિમલપ્રકાશ તેની વાત લેમની દીધી

રા. પરિમલપ્રકાશમાં કાંઈક રાહિત હતી એટલે
તેને આમળ વધારીને પોતાની પુત્રી મેના આપવાનો
પ્રીતમસાદે વિચાર કર્યો. એ ત્રણ વખત વિનંતી
પણ કરેલી પણ ગ. પરિમલપ્રકાશ ચોક્કસ ના
સૂણાવી, 'જે કુટુંબમાં આદર્શ નથી, તે કુટુંબની કન્યા
મારે ન ખરે'

હવે મારે તમને કહેવું એકએકે 'પરિમલ પ્રકાશ'
એ તો તખલ્લુસ છે ખરું નામ બાલાસાંકર નંદરામ
મહેતા. પોતે મેટ્રીકમાં એક વર્ષ નાપાસ થયેલા
બીજી વખત પ્રવેશ કરતા હતા પણ આદર્શવાદી હતા
એટલે કે માસિકમાં 'પરિમલપ્રકાશ' એ તખલ્લુસની
કવિતાઓ સમતા. જનતાના સ્વભાવથી પોતે
કંઠાળી જતા. હુમ્મણ એકને ત્રાસી જતા પુલનો
શોખ રાખતા રંગના ઉપાસક હતાં ચિત્રીય યુષ્મ

લેખક :

રા. ધૂમ કે તું

ચિત્રકાર.

રા. શ્રીમત

વિષે કહેવા કે એ મારુ
માનીતું છે. એ પત્રના
તરીએ તેમના હસાણ
શામાં છપાવેલું.

તમારુ માનીતું પુલ	શિરિષ.
તમારુ માનીતું પક્ષી.	ભુવણ્ય.
તમારો માનીતો રંગ :	શુભાળી.
તમારો પ્રિય વિનોદ :	કાવ્ય
તમારો પ્રિય વિષય	ફીલસુફી, ઇતિહાસ, રામાજી દામ, કલા, સામયિક, અને વિગત
તમારુ પ્રિય પુસ્તક	ઓમકાર ખુબ્યામ અને કલાપી

દુકામાં પોતે આદર્શમાં માનતા

પરિમલ પ્રકાશની કવિતાઓ પ્રગટ થવા સાગી.
એ ત્રણ વર્ષનાં નાશીતા લેખકોની કલેસમાં તેમનું
નામ પણ બાણ્ય માસિકના પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર, ઘણી
વખત, તેમની ગદ્ય દીનીનાં વખાણ આવતાં કોઈ
રા ચાંદનીપ્રકાશ, 'પરિમલપ્રકાશને।' એ કાવ્ય
પણ લખેલું ગ. પરિમલપ્રકાશને લાગ્યું પોતે આદર્શ
જીવન માણે છે સાક્ષિય સદિમાં પણ તેમનો કંઈ
છે વિલાળી દાંડેલો જોહામાં જોહાં ડગ રોડડગન
'ગાડેડ' પણ આવે છે અને પોતે બીજી બહુ ખૂસી
સ્વપ્ન સૃષ્ટિની વચ્ચે રહેવા લાગ્યા

મેટ્રીકમાં પચીસ ફેર પાસ થવા એટલામાં તેમના
જૂદ માતા મરણ પામ્યાં એટલે રા. પરિમલપ્રકાશને

ગમે તે જોખમે નોકરી સ્વીકારવી પડે તેવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ.

(૨)

પરિમલપ્રકાશને નોકરી તો મળી : એક જોડમાં દારૂનું તરીકેની. પણ કપિયા, આના, પાપ સાથે એ રસ સાહિત્ય કળાનો મેળ રાતો. જામે મિત્રોએ ઘણું સમજાવ્યું કે જાણી પડ્યા રહે, ધીમે ધીમે આજળ વધવાની તક આપા છે, પણ સાહિત્ય સૃષ્ટિ માંથી ખસી જવાની બીક પરિમલપ્રકાશ એ નોકરીને પાછો આવ્યો. અને તે સ્વિસે તેમણે બે કવિતા લખી : એક 'તને' અને બીજી 'હું'.

હવે તે એક શુભમાં એસિસ્ટન્ટ માસ્ટર બન્યા. ઇંગ્લેન્ડમાં સલામ ભરે, 'સાહેબ !' કહીને બેસાવે પોતાની 'કવિતા' કલાસમાં સમજાવવાની તક મળે, અને વધુમાં ટેલેગ્રાફ ઇંગ્લેન્ડ નેવા મિત્રો મળવા આવે, એ સમયે શા પરિમલને એવું સ્વર્ગીય લાગવા માંડ્યું કે તેમનું જીવન સુખમાં પસાર થવા લાગ્યું : એમને મોઢા 'મોટા' મજાતા માણમે જોળખતા નહિ : અને એ કાંઈને જોળખતા નહિ.

શાંત એક ધારુ જીવન શરૂ કર્યું.

પણ એમનો રસિક જીવન એમ કાંઈ શાંતિ પામે તો તે ફર્નન જુદી સ્થિતિમાં સર્જન જ શરૂ થાય ન-એક સ્વિસ કરતાં કરતાં જઈ ચક્રા ધન્યાશાના પાસે. એ જોવા તો ગયા હતા : નિર્ણય કન્યાસૃષ્ટિ પણ સાથે સાથે કન્યાનાં મહેલીટાએ પણ જોવાઈ ગયાં. જોગાંથી એમને પ્રેમપૂર્તિ નેવા લાગ્યાં. એમની આંખમાં મહેલો વિલાસ લાગ્યા : અને વિલાસનો પાછળ પ્રેમની સંતાકુકડી-નેનમાં રમતા તારા જેવી દેખા. એ તારાને મોતાની કરી ત્યારે જ તેમને શાંતિ થઈ.

પણ આ સ્થિતિમાં એક દુઃખ છે. દોઢ મહા સ્ત્રીજના પૈસા બેસે છે. અને વેપારીઓને કમખખત મારતોએ મશિન શીખવાડ્યું છે. એટલે એ તો પૈસા વિના સ્ત્રીજ આપવાની જ ના પાડે. શી પરિમલ-પ્રકાશ જરાક દાઢવા લુદા. વળી રજા સાહિત્યકાર. એટલે બે ચાર મિત્રો એમના નેવા મળે ત્યારે તો એ છુટ્ટ પણ રાજમહારાજ જેવાં થઈ જાતી. કામને કામજ લખવો પડે એ કાંઈ સરકારી ચાર પૈસાનું કવર ન વપરાય : એમાં તો સુંદર કવર, સુંદર 'ટીટલ' અને પાછો પોતાનો મુદ્રાલેખ રત્ન સમાગરજીવું ફાંચનેત - એ પણ જોઈએ. પરિમલપ્રકાશનાં વડુ નિચારાં ઘણું કહેતાં કે તમે હવે તો કાંઈક લખો-પાછો કરો તો સારું, પણ 'મેસર્સ'ના ડોપડમાં, એક નિબંધમાં, એક નવલકથામાં, અને એક કવિતામાં એમ ચાર કન્યાઓની રમ કથના સૃષ્ટિ સામે, અને તંત્રીઓના લગામર મેજો માત્રતા શમશેની સામે, શી. પરિમલપ્રકાશ કાંઈ આજળ વધી શક્યા નહિ. એ હતા તેવાને તેવા જ રજા. ને સર્જન જૂના સાહિત્ય સાથે સર્જન જૂનો પ્રશ્ન-હું દિયોયું કે ઉધારું ? આવીને ઉઠો રહો.

(૩)

નિચારા પરિમલપ્રકાશ ! અને નાંદે પૈલી કમ સામે શિર ઝૂકાવ્યું હતું તેમ ઝૂકવાના છતાં-એક સવારે સાઝ આદે-સાઝ આદે વરંડા સાહિત્ય જીવનના જાળા પછી, અને દોઢ કન્યાસૃષ્ટિના ખાસ બોલા લેજો માટે ગામણી છતાં-કાથમાં પૈલી રસિક લાકડી લાંબી પાન આવતા ચાવતા 'ટકુદન' કરવા નોકર-દુનિયાની ઘટમાળ જ એવી છે નહિતર આ કથ-નાના સ્વાભાવી, આ સૃષ્ટિના ઉપાધી-વિચારાત, હાં-કાંત, સુધાર્કાંત-એમ ત્રણ ત્રણ 'કાંત'ની 'નવાણી'

‘ આવો ગાનર સાહેબા ! ’

તમાજી ! એવી જ લાનદિ જ શા મારે હોય ? હુનિવાની
પટભાજ જ એવી છે .

જે ઘેર ત્યા ત્યા ઓચરીમા મારામ ખુરચી
ઉસ એક આમેઝ વમતી રૂપમરી એ એડી દતી .

તેની પામે આ-દસ વર્ષનો ગૌર છોકરો રમતો હતો.

પરિમલપ્રકાશને જોતાં જ 'આવો માસ્તર સાહેબ !' રહીને,

કાલના જાનાના જે
ફાઇલ બેરોનો વિવેક
માસ્તર સાહેબ !' પ્રત્યે
ફેરો જતાવે છે, તેનો
વિવેક કરીને બાઇ બેરી
પણ ગઈ, તેનું સરકવ
પાલીકું કુંદરે સારી
પરિમલપ્રકાશ જોઈ રહ્યા.

'માસ્તર સાહેબ !
અમારો વલુ જરા
શિતભા નખતો છે.
મટલે આપને બોલવ્યા
જતાં.'

કમળખત ગણિત !
એ પાડું એનું એ.
શેષાને 'ટયુશન' પણ

ગણિતનું જ ભેડાએ. રૂપિયા, આગ, પાઇ. ત્યા
પણ પરિમલપ્રકાશને એ જ ઉપાધી.

'સાફ' મોટેથી પરિમલપ્રકાશ બોલ્યા એમના
અંતઃકરણની આંખ સામે વિમલપ્રકાશ મંડાવેલા બટ
અને સુધાકર્મનાં મોઝાં, બે માટે બેગવાઇ થાય
એટલું મળ્યા સાચું.

બીજો દિવસથી નિર્ધારિત પરિમલપ્રકાશ સાથે આઠ
ઘેરનો ઉપર છે, અને ચક્રદિવ્યાનના પેલા માયોફાઇ
દાખલાઓ. ફરી ઘેર આવે છે. એક દિવસ નિષ્ક્રમ
પ્રમાણે 'ટયુશન' થી પાછા આવતા હતા, ત્યાં તેમના
પિતાના મિત્ર, ૧૬ નરનેશમ મહેતા, સાકડીનો રોડ

સાફ સામે આવતા દેખાયા. પરિમલપ્રકાશ એને મન-
વાના હેતુથી જરા ચોંમ્મ.

'કાલુ પડોસા પાસે આવતાં, આંખ પાસે ફાઇ
સાફ પરિમલપ્રકાશને નિંદાગવા લાગ્યા.

'એ તો હું પરિમલપ્રકાશ.'

'કાલુ પાડો !'

'હા, હા, હું જાણે.

'આમ જાં બર

આવ્યો !'

'જરાક મેનાં મેનાં

તાં મેનાં

રહ્યાં

"સાહેબ છે, જમા, અમે સૌએ કહ્યું હતું કે બાઈ
પણી રપાળી છે, પર સાફ" છે, ને આજે નહિ
મગ, પણ....."

'એ... પડોસા જરા લંબાવીને બોલ્યા જાણે
છે, મગ, અમે સૌએ કહ્યું હતું કે બાઈ રપાળી છે,
પર સાફ" છે, ને આજે નહિ મગ, પણ એ જાણે
હું-આજ તો બધી દારવીને બાજીને જન્મ મેળો

તેની પાસે આ-દસ વર્ષનો ગૌર છોકરો રમતો હતો.
પરિમલપ્રકાશને જોતાં જ 'આવો ભારતર
સાહેબ !' કહીને,
હાથના જમાનામાં એ
કગાઇ બંધેલો વિવેક
'ભારતર સાહેબ !' પ્રત્યે
શેઠો જતાવે છે, તેવો
વિવેક કહીને પાછો બેઠી
રહ્યો. તેનું સચકત
પારીકુ મુઠ્ઠા ધરીર
પરિમલપ્રકાશને જોઈ રહ્યો.

'ભારતર સાહેબ !
—અમારા વિદ્યુ જરાક
ગણિતમાં નબળો છે,
તેટલે આપને બોલાવ્યા
હતા.'

કમળજીત ગણિત !
એ પાકું એનું એ
શેઠોને 'ટયુશન' પણ
ગણિતનું જ નોંધ્યો. રૂપિયા, અના, પાછા ત્યા
પણ પરિમલપ્રકાશને એ જ કપાધી.

'સારું' મોટીથી પરિમલપ્રકાશ બોલ્યા. એમના
અંતઃકરણની આંખ સામે વિચલિત મંથાવેશ જુટ
અને મુષાકાંતનું મોજા, એ માટે બેગવાઈ થાપ
એટલું મગવા લાગ્યું.

બીજો દિવસથી નિયમિત પરિમલપ્રકાશ સાથે આઠ
ઘેરથી કપડો છે. અને ગરુદિવ્યાજના પેલા માયોલ
લાખાઓ કુટી ઘેર આવે છે એક દિવસ નિયમ
પ્રમાણે 'ટયુશન' થી પાછા આવતા હતા, ત્યાં તેમના
પિતાના મિત્ર, વડા નરસિંહમ મહેતા, લાકડીનો ટોપ

સાથ સામે આવતા હતા. પરિમલપ્રકાશ એને મળ-
વાના હેતુથી જરા મોંઘા.

'કાલુ ?-ડોસા પાસે આવતાં, આપ પાસે હાથ
રાખી પરિમલપ્રકાશને નિહાળવા લાગ્યા.
'એ તો હું પરિમલપ્રકાશ.'

'કાલુ બાલો !'
જા, હા, હું બાલો.
'આમ જ્યાં જઈ
આવો !'
'જરાક મિનાં મેલને
ત્યાં જોઈ
હોય.'

"સારું છે, મગા, અને સૌએ કહ્યું હતું કે ત્યાં
કપડી રાખી છે, ઘર સારું છે, ને આવું નહિ
મળે, પણ....."

'એ...પ' -ડોસા જરા અવાગીને બોલ્યા 'સારું
છે, મગા, અને સૌએ કહ્યું હતું કે ત્યાં રાખી છે,
ઘર સારું છે, ને આવું નહિ મળે, પણ એક મારે
હું-આજ તો કપડી કારવીને બાજરી જતો મળે

હોત. અને એ જ મેનાં ખોર્સ તારાં ધણીયાળી હોત. અપસરા જેવી છે. આજ હવે એને ત્યાં ઉડાવેને બહાવવા ભલે દમચ. '

'હા.' ફીણી સ્વરે પરિમલપ્રકાશ બોલ્યા. મેનાં બેઠકે રૂપ તેમની આંખ સામે ખડું થયું. પણ એ બધું દવે મૃગજળની સૃષ્ટિ જેવું હતું.

ક્રાસાથી છૂટા પડી, જ્યાં મનપ્રતિષ્ઠા, અને ભૂતકાળનો પચાતાપ કરતા, ઘર તરફ વળ્યા. પણ એટલામાં 'રા પરિમલપ્રકાશ' એ અનામલા, પોસ્ટમેને સામે ધરેલા કસરથી, તેમની વિચાર રાષ્ટિ ધેરાઈ મૂકી.

સામે પોસ્ટમેન ઉઠેલો દને : આ નામ તમારું, નાઈ-નવે હોવાથી પૂછવા ઉઠેલો રવો

'હા'

પરિમલપ્રકાશો હવર ફેડ્યું : કસરમાંથી નીકળી-એમ હુંમર બોદનાં ઉંદર નીકળે તેમ-એક તનીતું ફરફરિયું.

'રા. બાહથી.

આ વખતનો હુતાશની અંક સર્ગ સુન્દર બતાવવાનો છે તેમાં તમારો લેખ અમરૂડ પર મૂકવો છે. તો દવે છેડાં પૂછો પર મૂકવાનો બીજો એક લેખ ઉપર મોકલી આપારી કરશે.'

સામે સાઈકલ સાથે બટકાના બગી જવા માટે પરિમલપ્રકાશ એક તરફ ફરી, કામગીરીમાં લઇ તેની ઝીંબી ન દેખાવ તેરી કરમ કરી નાંખી, ને પાછોની મટરમાં એ ફેરી ચાડતા થયા : એમના અગાથી બોલાવવા આમાં જ બધું મળ્યું. એ દામરો સામગ્રીને, મહત્વ ગાણવાન દનેલો દનેલો પડેલો.

'કેમ પરિમલપ્રકાશ' હાના કપર ધરશે થવા હોઈ પરિમલપ્રકાશો કંઈ ને ને નામે અનામલા એક વખતની પોતાની મેનાનો વર-નામે ઉમેલો દો 'અરે! બાહમાં બેઠું તો આ કામગીરીની તાબી દીધા તેનાં વાન કરેલો દનેલો-સાહેબ અમરોને 'હવે જઈ આવ્યા.'

મકાન બંધાવ છે તેની તપાસ કરી આગોડ.

'એમ રી માણે, કેમ મનમાં છે નાઈ-પરિમલ પ્રકાશને દવે સામે ઉગું રહેઈ અમર લાગ્યું.

'હા. આનો સાદેગડ!'

સાઈકલ ઉપરી મૂકી પરિમલ પ્રકાશ ચોરે મળા તેની પાછળ એક રતા. પાછોના ટાપમાં આડા દનેલો ટોમે થતાં ભળીને ઉતારો પર તરફ દોડતા લાગ્યા પણ તેમના મનમાં અર્ધકર મોરો અસાન થવા કરા દનેલો 'મારી મેલા!'

ગુજરાતનાં કુટુંબોનું માસિક

અમુક માસિક જાગીરાના જ હોય છે. અમુક સ્ત્રીઓનાં હોય છે; મોટેશ પુરુષો ને વહો વળા પોતાના મમતા માસિકો વાંચે છે. પણ 'કુમાર' કુટુંબમાં સ્ત્રીને એકસરખું પ્રિય હોય છે. ભગતી પ્રજાનું માસિક હોવા કથન એની સરખા ને મનોરંજક વિવિધતાથી તે સ્ત્રીઓમાં પણ માલીનું છે. એની ચેતનવંતી ને રસદાષી સામગ્રીથી મોરેરા પણ આકર્ષાય છે, અને એના ચિત્રો, વાતો ને આલિપ્તિઓને કારણે જાગ્રોને પણ તે મનમગનું છે આમ, એ એકલું કુટુંબનાં સૌ માણસોને સરખો રસ આપે છે. એનાં ચિત્રો, એની કથાઓ રચના, એની નવીનતા, એની વિરિષ્ણા ને સમૃદ્ધિ મુજબની માસિકોનાં જન્મે છે.

એનો ગમે તે અંક લુપ્તો અને તમે ગ્રાહક થવા લલચારો

પ્રાપ્તિ: લલાચર રૂા. ૧ : પંડેરાના ૧૧ રૂા : કુમાર કાર્યોદય, રાયપુર : અમદાવાદ

એ શું હતું ?

[માનવજીવનની એક ભેટી કથા]

લેખક, ય. સાદીશ

હું તેના પ્રેમમાં પડ્યો હતો. માણસ પ્રેમ તો ખરો કરે ! હૃદયમાં પ્રેમની કામના કેમ લેવતી થાય છે ? કેટલા આશ્ચર્યની વાત છે કે હૃદય કોઈ એક જ બક્ષિત તરફ ખુલ્લું આકર્ષાય છે ! મસ્તિકામાં એકોત્તર વિચાર આવ્યા કરે છે, જમન જરમાં પ્રેમીને એક જ બક્ષિત ફેંકાય છે અને છલો એકતું જ નામ નિકળે છે અને એ નામ પણ એવું હોય છે કે જે અંતરના ત્યાગથી સદાયે નિકળતું રહે, અને કોઈ પુણ્ય મંત્રની માફક વારંવાર જાણી શકાય.

હું મરી કયા સંજગાવવા બેઠો નથી પ્રેમ તો દરેક સ્થળે એક સરખો હોય છે. હકીકત એટલી જ કે હું તેને જોતાજ તેના પ્રેમમાં પડી ગયો. એક વાં સુધી તેના પ્રેમ પાઘમાં, અનેક સંમર્ષમાં રહ્યો. તેના રાગો તેની નજર, તેનાં કંઈ જોતા અને રીઝો-આનંદ મેળવતો. એના દર્શનથી આત્માને શાંતિ વળતી. એના નિર્જલ વચ્ચે તેવા કરવામાં પણ કે અસૌકીક યુગ્મનો અનુભવ કરતો. એનાં એક એક વાતમાં હું એટલો બધો માત્ત થઈ જતો કે મને એટલુપે બાળ રહેતું નહીં કે રાત્રિ છે કે દિવસ. અમે બે સિંચાવ બીજું કંઈ છે કે નહીં, અમે-હું આ મોઢમાં છું કે ખરો ક્યાં.

૫જી તે મરી મધ કેમ કે એ તો હું એ જલજલો નથી. અને હવે તો વાહ પણ નથી. ઘણાંમાર વર્ષોમાં તે બીજાએથી સખા સમયે ઘેર આવી જોઈને રિસે મંદી પડી એક આનાદિમામતિ પચારીએ

૫જી એને કોયે રોગ હતો એ તો હવે મને માલ નથી રહ્યું ૫૨જી કોઈટોએ બહુમિ તુસખા લખ્યા અને માથા મથા એને દવા આપવા માટે એક દારી રાખી હતી તેના હાથ સદાયે ખરમ રહેતા, માથું બધા કરતું અને આખો ચગકાટ મારતી ૫જી ખેડ મરી દેખાતી હતી, હું કે કહેતો કે પૂછતો તોજ તે હજાર આપતી આજે મને તોએ વાતોએ રમરણમ રહી નથી હું બધુપે ભૂમી ગયો છું એ મરી મધ, એક જ પડમાં, એજ સાદ અને રિમંસાસ લખતે એ યજરી મધ હા, સમય-એ પ્રમંથ મને દહીયે છે; હું ધાકું છું કે એ પ્રમંથ કદાચ હું નહીં ભૂલું દારીએ કપાએ હાથ મારતા 'એહા !' રહ્યું અને હું સમજી ગયો કે એ મરી મધ

એથી વધુ કે જાણતો નથી મેં એક ધાર્મિક પુરુષને જોલાઓ. શું એ તમારી પ્રેમિકા છે ? ને મના એ સળોની મને લાગ્યું કે તેઓ તેનું અપ-માન કરે છે તે તો મરી મધ હતી, હવે એને અ-મારો સંબંધ જલજલની રી જરૂર ? એટલું વિચારી મેં એમને મારા ધરમાંથી કાઢી મૂક્યો. એમને બંને બીજા એક ધાર્મિક પુરુષને મેં જોવાની મના-વ્યો. તેઓ દવાગુ પ્રવૃત્તિના દવા; તેમનું દીવ કોમળ હતું, તેમણે મારી પ્રેમિકા સંબંધે વાતો કરવા મંદી અને મારી આખમાંથી અસિની મારા વહેવા લાગ્યાં

એને જમીનમાં ઘડી દેવામાં આવી, જમીનમાં દવાની કે સખાની દેવામાં આવી તેને દાદવા પ્રમંથ

અમારા કેટલા સંબંધીઓ અને મિત્રો શોક બહાર કરવા આવ્યા પણ, હું તો હોષ ન જાણે તેમ ત્યાંથી ન્દાસી ગયો. પહેલા તો હું જોરથી રોડતો ન્દાસી અને પછી ધીમે ધીમે ગલીઓમાં ચલો ચલો મારા ઘર તરફ પાછો ફર્યો. ખીમજ દિવસે મુસાફરી કરવા દેશ તણ પરદેશ જવા હું બહાર નિકળી પડ્યો.

x

x

x

હું ગઈ કાલેજ અસહબાઈથી પાછો ફર્યો. મેં મારા જોરમાં પણ મૂક્યો. મારું મકાન જોઈ મરણની રૈયા જોઈ જીવન સંબંધીની બીજી નાની મોટી વસ્તુઓ જોઈ મારા દિલમાં સખત દુખ થયું. બારી ઉપાડીને ઉપરથી નિમે પડતું મૂકવા જેટલે ઉચ્ચેરાઈ ગયો મારા માટે આ ધરમાં આ જગ્યાએ, એ બધી જીતી વાત તાજ કરતી વસ્તુઓ વચ્ચે રહેવું એ ધડીબર માટે પણ અસંભવિત યમ પડ્યું.

તેજ ટિપ્પણી હતી, જેમાં તેણે આજેના લીધે તા. એના દાઢે જે જે વસ્તુઓ હૈય જળા અને યોગ્ય રચે મૂકવામાં આવી હતી, એ બધી વસ્તુઓ જેમની તેમ પડી હતી. એના શાસના કળારે આજુઓ આ મકાનમાં છૂપાએલા હતા. મેં બહારથી ન્દાસી છૂટવા મારી ટોપી હાથમાં લીધી, દરવાજા પર પહોંચતા મારી નજર એક મોટા આરસા પર પડી. આ આરસો એણે એટલા માટે જ બહાર મૂક્યો હતો કે ઘરથી બહાર જતી વેળા એ આરસામાં પોતાના શબ્દગારને, પોતાની કુંદરતને, પોતાના મોઢક વસ્ત્રો ને અને પોતાને નખસિય સુધી જોઈ લે, ક્યાં કશુંને કરવા પાવું બાકી તો રહ્યું નથી ને ?

હું એ આરસા સામે એકાએક યંબી ગયો. એમાં પ્રથમ હું દેખાયો; અને પછી એની છાયા અને દેખાવા લાગી. એ છાયા પછી ધીમે ધીમે વધુને વધુ સ્પષ્ટ થવા લાગી. જાણે એ પોતે આ-

રસમાં પોતાના મોઢક વસ્ત્રોને નિહાળતી હોય છે. હું એને જોતાં યંબી ગયો; અને અને બાને ન રહ્યું. હું ક્યાં છું મારી નજર એજ આરસા તરફ હતી, જેમાં મારી ટિપ્પણી દર્શાવે પોતાને જોવા કરતી હતી એ આરસા તરફ પણ મારી દિલોછા જીવંચા લાગી. મેં તેને ધ્રુજતા દાઢે ધીમે ધીમે સ્પર્શ કર્યો. તે ઠંડા હતો. બાહ ! મારી રચિત ફરીતે તાજ થવા લાગી.

હું બહાર નિકળી પડ્યો. હું પણ વિચાર કરી વિના. ક્યાં જવાનું છે એ નહીં ક્યાં વધર. હું માર્ગ કાપે જતો હતો, દૂર ને દૂર માથે જતો-હતો-તાં વચ્ચે એની સમાધી-કબર પાસે આવી પહોંચ્યો. એની કબર-સમાધી સારી બનાવવામાં આવી હતી. તેના પર કથાને બપોરે કે શબ્દગાર નહોતા. સાદા પત્થરોથી બધિલી એ સમાધી હતી, એના પર એ તખ્તી ગોઠવવામાં આવી હતી. જેમાં આ સળે કોતરેલા હતા.

‘તે પ્રેમીકા પ્રેમપાત્ર હતી, તેનું મરણ થયું’

તે જાજ જગ્યામાં પડીને સડી રહી છે; ત્યાં જ ડાહાઈ રહી છે. જોહ ? અર્થકર કથના ! ‘હું માર્ગ મોઢું’ હાથમાં છુપાવી એની કબર પાસે-રહો, હંમ નિશ્વાસો લેતો લાંબા વખત સુધી ત્યાં જ બેસી રહી આરે તરફ ધીમે ધીમે અંધકાર થવા લાગ્યો. આ સમયે મારા દિલમાં એક અદ્ભુત વિચાર આવ્યો. મારું નિરાશ થયેલું હૃદયની દીલ, મારું ભાગ્યું હૃદય વહોવાઈ રહ્યું. મેં નિશ્ચય કર્યો કે રાત-ઉઠ્ઠી રાત બહાર આ કબર પાસે જ પૂરી કરતી. પરંતુ રાતે અને બહાર જોતા લોકો મને કાઢી મૂકશે તેઓથી બચવાને ઉપાય મેં વિચાર્યો હતું મૂળ-ચાલાક તો હતો જ. ઉમરો અને એ મુસાફરી-કબરતાનમાં ચઢી આવવા લાગ્યો બહારથી તદ્દાં ખૂબ ધુમ્મો,

૭. તેમ હું એ કહાની નાની નાની કામળાઓને
ગી બોલો.

ત્યારે ઘેર આંધકાર ઢાળ્યો ત્યારે હું મારા આ-
ર યોગ્ય ગાડ પરથી ઉતર્યો, અને એ કાળિ રાત્રિ-
ધીમે ધીમે પગલાં ઉચકતો આનંદ લાગ્યો. પરંતુ
હી પ્રિયાની સમાધી કરીને મેળવી ન શક્યો. કામ
જીવે અથડાઈ ન પડે, કાંઈ ખાડા ટેકરાથી અગ્રણી
પ્રકૃતિ એ માટે આંધળા જેમ હાથ લાગ્યા રાખીને
યા વખત સુધી કરતો રહ્યો. પત્થરે પત્થર, નાની
દી હાથે નીચી હમર-લોખંડી પોતરાથી ઘેરાયેલી
પરા અને સુઝાયેલાં ડુબેલાં પથ્થર મેં હાથથી તપા-
સી. અનેક કબરો પર કોતરવામાં આવેલા અ-
લ્પરૂપ આંધળી ફેરવી ફેરવીને મેં વાંચ્યું. પરંતુ
એ જગ્યા પ્રપત્તો નિઃશ્વ નિપજા. અને
પ્રિયાની, સમાધી હવે ન જડી. બોલ ! કેવી
નક રાત્રિ ! કાળું આકાશ ચાર તરફ ! અંધકાર
ગ. કબરો વચ્ચેની નાની નાની ચીજોમાં રખ-
ડા રખડતાં હવે તો હું ચાલ્યો હતો, અને કબરો
સુ લાગ્યો. પહોંતને માથે મારા હોશ હડી ગયા.
મે અને પાછળ-જમણી ને કાપી બાલુએ માત્ર
પોતા અને કબરો જ હતી. મહેલાઓની સમાધિ
ની આસપાસ આલનાં હું ચાલી ગયો હતો. મારા
હાથમાં 'ઈ' યવા લાગ્યું હતું, તેથી એક કબર પર
સી ગયો. અજળ શાંતિ હતી. હવે તો મારા હલ-
લા ધનકારા પથ્થર સંભળાતા હતા, અને એક બીજી
પથ્થર સંભળાતો હતો તે ચારે તરફ હતો !
આ એકલતાથી ઘેર રાત્રિમાં મારા અસ્તિત્વ ચિ-
ત્રમજની કલ્પના ન હતી ! શું એ અજળ સૂમિ-
ત્રેશી મૃત્યુક દુનિઆમાંથી આવતો હતો ? મેં
તે તરફ નોંધ-પથ્થર કંઈયે સમજ ન શક્યો. હું એ

નિર્જન-નિર્જન સ્થાનમાં કેટલા સમય સુધી રહ્યો.
તેની મને ખબર નહીં. લાવઘો કુળતો હતો. માઠું
ચરીર શિથિલ થઈ રહ્યું હતું. ઇચ્છા થતી કે બપોળી
ગીસ પાડું. કદાચ મારે મૃત્યુ પથ્થર આવી જાય. તરત
જ હું જે સમાધિ-કબર પર બેઠો હતો-તે કબર
કેં હાલતી જણાઈ. જાણે કે કામ અંતરથી ટોકતું
હોય ને ! આપથી હું તે સમાધિ પરથી ઉઠ્યો અને
તેની સામે બીજી સમાધિ પર જઈ બેઠો. બસ હું
જેવા લાં બેઠો કે તરતજ હાથ અને આંખમાં સાંધે
ભેર્યું કે હું જે સમાધિ પરથી ઉઠ્યો. એ સમાધિ-
કબર ધીમે ધીમે સીધી ઉભી થવા લાગી. એની ઉ-
પરની નાની નાની કાંઠીઓ પડતી જતી હતી.
અને કબર ઉપરનો લાંબો મોટો પત્થર ઉઠ્યો 'ચર્ચ'
રહ્યો હતો. તે મોટો વગનાદાર પત્થર શાથી ઉઠ્યો
થતો હતો ? એક મૃત ચરીતું હાડપીંજર પોતાની
પીઠ વડે-મગથી-પત્થર ઉઠ્યો કરી રહ્યું હતો.
અંધકાર રાત્રિમાં પથ્થર હું તેને તેમ કરતાં ભ્રમ શ-
ક્યો. એ હાડપીંજર જે સમાધિમાંથી નિકળવા પ્ર-
યત્ન કરતું હતું તે સમાધી કબર પર કોતરેલું હતું.

‘શાદકાશ, મહમદખાં, એમનું અવસાન
પર પર્વતી પરેશ્યું છે તેઓ આ સમાધિમાં,
સૌંદર્ય નિદ્રા લે છે. તેઓ લોભાના, અન્યાય
અને સ્વજનોમાં હાથ દેતા પોતાના કુટુંબ
સાથે તેમને ખૂબ પ્રેમ હતો. છતાં જીવન
કાલે તેઓ સાલિ સ્વયં પોતાના પ્રાણ ઇશ્વરમાં.’

એ હાડપીંજર કબરમાંથી બહાર નીકળ્યું અને
કબર પર કોતરેલો શબ્દો એણે બે વખત વાંચી
લેવા. એથી એને સંતોષ થયેલો જણાયો નહીં.
પછી એણે એક અણીવાળો પત્થર રોપી કાઢ્યો
અને તે વડે કોતરેલો અક્ષરો એકીઠોતરી નાખ્યા,
ત્યારે એ બધું લખાણ ખૂંસાઈ ગયું ત્યારે એણે

‘ એ કમરમાંથી નિકળે, અને પોતાની કમર ઉપરના પટ્ટામાં પાનસાથેના કાગળો વણી લેવા ’

પે તની આંખના ખાણા પેદી એ જ રખાને રહિને બોજાર જોયુ; અને પછી પોતાની દાડમાંથી આવ-
જાથી એ જ જગ્યાએ લખવા માંડ્યું. એના મેખના

અમરો કાલના નદીની, પરાંત ઉભયમર્મી અગત્ય
દવા તેજે લખ્યું હતું

“ સાદરાના મહામર્મી, જે જા જરૂરી
વધે થરી ગયા તે બર્જીય રહે છે. તરતજ
પેના મેખાવાની સાથેને મેંજુ પોતાના પદ
પિતાના કાગળો અત આરંભા. એજે પોતાની
સોને કુખી કરી, પોતાના બાજીને અને
પ્રકારેદેવાન કરી, પોતાની સાથે કુખનાથ
કરી, પેનારીએ સાથે રજા કરી, મિત્રો સાથે
રિવાજવાત કરી અને બધા સુધી જનુ ત્યા
નુધી જોડેને લેવાનું કામ કર્યું એને. અત
સાદરાની નદી પરાંત કુખનાથ મેને બાજી ”

બાજી લખ્યા પછી એ લાખોજર પોતાના

મેખને રીસીને લેવા લખ્યું. મિત્રોમાં માંડી નખર
આજુબજુની બીજી કમર પર પડી. યું જોડે યું
આખા કમરનાનમાંથી બધાં મન કરીશ પોતપોતાની
કમરમાંથી નિકળે-પોતાના સર્ખીએએ પોતાની
કમર પર જે બોરાં વખજો-મિપ્યા કરીલે-નુધી
બીનાએ સાકં સમાવાને ખાતર કોનસરી કરી, તેને
છેડી રજા કરાં છેડી તેડી ફેડી રજા કરાં. તેમે
પોતાની કમર પરના મેખેના નાથ કરી સમી
વધીજ અખરામા મુંઝાવ રજાં કરાં. તેમેમાં સમજાવ
બધાં પોતાના પોતાનીએ કુખ આજુ હતું મિત્રો
સાથે જોડ કરી દતો પજાનું કરું કરું હતું. તેમે-
મંત્રા પ્રજાપત્રા કરી અને અમેઆ દત્તા. એ બધા
પિતાએએ, સુધિસ વારીએએ, આગાકિન પ્રથેએ,
પતિવ કુખારીએએ, સામા કુખનાથોએ, પેનારીએએ,
બધા લેખને દંભે નિર્દેષ, નિર્દેષ, સામા, સદ-
નુધી અને ઉતમ પ્રકારનાં કો પુરોગ તરી અપૂરે
કાગળો જે સમાજની રીએ-તેમની કમર પર
તેમના સર્ખીએએ જે લેખો લખ્યા દવા તે આખા
પ્રજાપત્રી કરાં દવા તેમેમાંના પ્રજાએએ મોરી
કરી કરી, જોડેને પુરવા દવા, ગરીબોને રંભાવા
દવા અને એવા બીજાં અને કુપ ફોડી કરી

સર્જન સાહિત્ય

વિદ્વાનોના
-સંતકાર-

મહુમ હુણ મહમદ શિવજીની માફક પુસ્તક પ્રકાશન અને તે પણ સચિત્ર અને હળવું, કે જેથી સામાન્ય વર્ગને તેમાં રસ પડે. તેવા પ્રકાશન માટે તમે હંમેશાં કાંઈ ને કાંઈ ક્યાં જ કરો છો. આ વખતનો પ્રપ્ત પણ સારી રીતે આરંભાયો છે હજી સુધી આણુ રહ્યો છે, એટલે તમારે કમરનો ખાંડ માનવાનો છે. તમને તમારા કાર્યમાં દરેક ક્ષિપું હું કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી.

“સર્જન સાહિત્ય” નો અંક ત્રણે તે માટે આભારી છું તમે તમારી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ ધ્યાન્યે જાઓ છો તે ધણા આનંદની વાત છે. ત્યારે દિલ્હી, મુસલમાન, પારસી બંધુઓ એટલેથી મુજરાતી સાહિત્યી સેવા કરવા બેઠા થયો ત્યારે મુજરાતના લોકોના પાર રહેશે નહીં. તમારા નવા સાહસ માટે મુબારકબાદી આપું છું.

અમરેશ્વર ફરમાણ અખરદાર.

સુશિક્ષિત અને મધ્યમ વર્ગ બન્નેને આવી તાત્કાલ રસપાત્ર, સંસ્કૃત અને હાલકે ઉચ્ચ પ્રકારના પ્રાથમિક સાહિત્ય પ્રકાશનની જરૂર હતી. બાકી નિર્મિત્ય માસિકો, પાંચમી, અઢવાડિયા અને દૈનિકો તે ધણાં અથડાય છે.

તમે એકો કરેલો લેખક સમુદાય ધણો ખ્યાલ ખેંચી રહ્યો છે. એ સમુદાય જેટલો બને તેટલો વૃદ્ધિ માત અને વિવિધતા તથા કરેલો એમ આશા રાખું છું. જે રક્ષાની ઉચ્ચાર્થ, પ્રકાશન માટે અંગીકૃત કરી છે તે સાવધાનતાથી તથા સંતતવથી સાચવશો. તેને ઉત્તરોત્તર વધારે ઉચી સ્તરે જરો પણ પ્રાથમિક

અવગણો કે વાંકાવાંકી લાભ માટે અગાધી વ્યુ કરો નહીં.

સારા, સંમીન અને સવંવાન એવા સાહિત્યની આપણે જરૂર છે. પછી ભલે તે માટે લાણી શોધા કે વાંકાવાંકી ચમકાવે જાતી કરવી પડે. સાહિત્ય સેવાનું એક જ આધાર સર્વોપરી ધ્યેય છે.

ઉમની ઉજ્જવળી, તાઝી- ખીવેલી સાહિત્ય યક્તિ એવો જે અવગણ આપી રહ્યા હો, તે જરૂર આણુ રાખશો. મુજરાતનું સાહિત્ય યોગ્યતા તમારા પ્રમ- ચનમાં હું ધણી આશા અને રસની વચ્ચે જોઈ રહ્યો છું.

રમિત લાલ હરિલાલ પંડ્યા

‘Literature in Creation’

“A Novel idea of Mr. Sahitya” the well-known leading paper The Bombay Chronicle writes.

“Sargam Sahitya or Literature in creation” publication department through which he promises to supply for Rs. 5 per year with 24 books containing contributions from the pen of well-known writers. His ideal is to make them pass their time in reading good, pure, moral, intellectual and humorous articles judged from the first number (priced annas 4) it appears as if the ideal kept by him before his eyes is not likely to fail him.”

1-1-1931

સંસારનાં દ્રશ્યો

ઓ પોતાના ખા-
નગી ખડમાં એક
લીજ હતી એક સુદર
ટમસ આમળ એ બેડી
હતી એ કપાટામેદ કંઈ

લેખક
રા અય્યવરાય શુકલ
ચિત્રકાર :
રા જયના ખત્રી

અધરે એણે પત્ર પરથી
નજર ફેરવતી બાજુસ
મરડી બાહુ પાણુ નેમું
એટલે જેને પોતે મહાર
ગણેત માનતી હતી તે

લાખે જતી હતી અને લાખતી લાખતી પોતાના મેળે
એકથી એકથી મલકાતી હતી પોતાના દિશોબન
દોસ્તને લાખતી વખત કંઈ કંઈ અનુકૂળ કલ્પનાઓ
કર્ષે જાય અને કંઈ કંઈ સાવતા સળે મનમાં જાય
જણી રહે અને જેવા બાવ જાગે તમા જેવાં મલક
લીઆ થઈ રહે તેમ એને થઈ રહેતું એ દીવખુશ
થતી હતી, પે નાન મોરેથી બચકારા બોલાવે જતી
હતી અને એ બચકારા પોતાના પ્રીતમના કંઈ મત
બતતી હતી

એ ચોરડામાં એ વેળા સંપૂર્ણ શાન્તિ હતી-
કરો અવાજ ઉઠતો નહેતો, માત્ર કાઝગ ઉપર લેખિ
નીતો મુક અને તાલનદ યથારાજ મંજાણે હતો
દિવાસપર ટમિલું ધડીમાળ કટ કટ કટ કર્યું જતું હતું
એ પોતાના નેજન કાર્યમાં એટલી જાણી મચ્યુત
બની ગઈ હતી તે પોતાના સ્વપ્નામાં એટલી જાણી
તણીન થઈ ગઈ કે એણે કોઈને બારણું છપાડીચોર
કાની અંદર આવી પોતાની પછગાડે ઉછર રહેતું
સાંભળ્યું કે દીકું નહીં

આ કોઈ, જે વ્યક્તિને પોતે પત્ર લાખતી હતી
તે વ્યક્તિ નહોતી, કારણ કે પોતાના બાવને અનુરૂપ
બીમા વધારે સારા અને અલગૂત સળે વિચાર કરી
સોંપી કાઢવા તથા એ પ્રમાણે વાક્ય રચના ઓળવવા

પોતાના “ધરવાળા”ને પોતાની નજીક ઉમેવે
એવો મમકતી મારી એનાથી ચીસ પડાઈ ગઈ
લાયની મારી એ ક્રાજવા સાગી અને જે કાઝગ
પોતે લાખી રહી હતી તે મનાડી દેવા કાફાં મારવા
લાગી

‘ઓહો! કાણુ’ એવો બધા બેસા કાપાઈ
બાધરે! મને ડેટલી બધી બીડવાસી મારી!’ સ્વર
હેવાતો ડોળ કરતાં લપડુડાપડુડાઈ એ બોલી

‘હવેથી મારા આવના પહેલા તેની પોકારશે’
કજા પથ કોમ વચર આ સળે ઉચ્ચારાયા દના-મું
પૂર્ણ શાન્તિથી આ ખુસાસો કરવામાં આ-બો દતો
પ્રકાશ મોહા પર સિંહત કરતું હતું પણ એમાનો
સેતાની કટાસ જુઓ મહે એમ નહોતું

સ્મિતનું સ્વરૂપ ધીરે ધીરે બદલાઈને ખડખડાટ
હસવામાં ફેરવાઈ ગયું. જેટલું સચુ સિંમત હતું
તેવું જ સાચુ આ હાસવ પણ હતું

‘લણુ શેદને લાખતાં દતો, ખરે! કહો નોંહ્યો,
સાફ કાણુ લાખી દો છે-એ કે તમે? એના પત્રો!
થણુ કાકડા હોય છે, પછાં જ કોંકડા એમા કેટલા
બધા પ્રેમના છાજાના-સ્નેહની બરતીઓ? અરે! કેટલી
જાણી વિગામકિત-મલત મરતી-કામ જતાના? આ
તણુ સમોમથી ક્યો તમને બધ બેસતો સાગે છે-
વધારે મને છે?’

શ્રી ધોળી પૃથ્વી જેવી બની ગઈ, કાંપે તો લોહી
। નીકળે. એના હાથમાંથી લેખિની સરી ગઈ અને
એ અલગેલા નેટપેપર પર મેલિા મણનો કબજો
કર્યો.

પણ પેલા પુરુષનું ખડખડાટ હાસ્ય તો ચાલુ જ
હતું. જે પોતાની "ધરવાળા"ની નજીક આવ્યો,
તીજ એક ખુરસી એ ટેબલ આગળ ખેંચી લાવ્યો
અને એના ઉપર બેસી પોતાની પત્નીના વાજ પંચા-
ના લાગ્યો.

"તું ખરેખર બ્હી ગઈ! શા સારું! તને એમ
કશું કે હું કંઈ બચાડો કરવા આવ્યો છું અમર તો
જેમી તને મારી નાખી પછી પોતે મરી જવા આવ્યો
કુ ? ના, ના. હરણીજ નહીં. આવાં બેવડાં ખૂન તો
વંચકયાના પૃથ્વી ને નાટકના તખ્તા પર રોજો અને
જે લેખકમાં કે પાત્રમાં કંઈ કળા હોય તો જ
આ છવતી ભગની અને વ્યવહારદક્ષ કુનિઆમાં
એવું કશું કરવું નથી. શિવ! શિવ! તારા લોહીથી
મુંદર રોનર છ શા માટે ખરડવી ? અમર તો આ
કડો કામગીરી જેને તું તારા પ્રેમની લાલાયી ભરી
ફેલી છે તેને પણ શા સાર મારા લોહીથી મટ કરવો ?
એમં કરવું એતો ખરેખર દવાપાત્ર, દોષમય અને
વેવડારી કહેતવ હું તો માત્ર એક સરત કરવા જ
આવ્યો છું" આમ કહી એણે પોતાની પત્નીના વા-
ગનાં મુઠાં પર એક સુંબળ કર્યું.

પણ આ સુંબળે તો એ ત્રાને જાણે ધમધમતા
ઝળાયા સમી ચાપી દીધી.

એ એકદમ આવી ખરડી ગઈ, પોતાના પતિ સામે
પોતાની હરણી જેવી અધોધારી તારી રહી અને
આશ્ચર્યથી ચકિત બની બઈ પાપાણુવળ ચર્ચી રહી.

પણ ના એ પુરુષમાં એક ખૂનીયા જેવું કશું જ
ચિન્હ દેખાતું હતું નહીં. એ તો ચાતુર, આનદી અને

બડો માણસ લાગતો હતો. જાણે કાઈ સરળ અને
નિર્લેપ મમ્મક કરતો ન હોય-એ ધડી મોજ કરી જરા
દીઘ બ્હેલાવતો ન હોય !

"અરે! મને એક બીડી તો બનાવી આપ.
તારા હોઠ લાલ જોઈ મને પણ મન ઘમંડ આવ્યું.
જેમો મશરો મૂલ્યવાન અને સ્નેહતરાર હોવા જોઈએ.
શંભુ શેઠ જે એલમી, કાષી, મુનો, વરોવાળી, સોપારી,
પાનના પારસલ મોકલાવે છે તેની જ પડી બનાવી
આપવાની હોં કે ?"

પણ પત્ની પોતાને એ બનાવી આપે ત્યાં સુધી
એને પીરજ રહી નહીં. પેટી તથા તાસક પોતાની
પાસં ખેંચી લઈ બીડી બનાવી મ્હોઢામાં મુકી
ચાવતાં ચાવતાં પાંધુ પ્રવચન શરૂ કર્યું.

"સમજીને ? મેં શું કહ્યું ? હું એક લાકું કરા-
તરત કરવા આવ્યો છું. એક સારી લેવાલી કેવાલીને
ક્યાસો કરવા હું આહિ છું. એથી આપણને બનેને
કંઈને કંઈ લાભ થશે. જો, સાંભળ."

અને આમ કહી એણે પોતાના ઠોઠના ચોર
ખીરસાચાથી એક આલાપુર રીખતથી બાંધ્યું એક
મેહ બંડલ સાચવી રહીને કાઢ્યું.

"આ મારો માલ, ના સોહો. શંભુ શેઠ તમને
ગળેલેલા તમામ પત્રોનો આખો અને ગંપૂજું સંમદ
એમાં એક પણ ખુટતો નથી-ઓછો નથી, જે દાસીને
તે કાલે ખડખડીટ આવ્યું તેવો મને જો ભેદ કરી
છે. જલ્દા તરીકે કમુજ માગું કે સીધું નથી. એક-
દરે એકસો ને ત્રીસ છે-માત્ર ત્રણજ બહીસમાં બ-
આપલા, હોં કે ? બોલો મારણી ! આ માલનું શું
મૂલ્ય તમે મુકો છો ? આ સોહાનો શા અકો
દસો છે ?"

હવે એ ત્રીને ઢળવે ઢળવે ખાલી થઈ મઠ હતી

કે એના દવાભિયાનોને ઇચ્છે ખૂતામરહીત નથી. એટલે એણે એના તરફ ભય અને યોગ્યને બદલે-તિરસ્કાર અને નિપુરતાથી તાકિયું, છંદગી જોખમમાં આવવાની એની સમજણ દહેરાત બની રહી અને તમામ પશ્ચાત્તાપ પણ પીગળી ગયો. સારા શહેરની નકશાઓ હવે જાણે એનામાં આવી વધી પવેશ થઈ, અને હવે એ તો એટલું જ ક્ષિત્તિ રહી કે આ વખતે એના હાથમાં માત્ર એક જ ગ્રંથપીના પત્રો કેમ છે, હમ, સો, હનર પારના કેમ મીઠી ? એ બધાસ મામલા એકવાર અહીં આ વેળા બાંધી ચડી આ મરફ કહેવાળું માણસને મેથી પાક, જમાડે અને પછી એના મ્હો પર મુંઝી ચાલ્યા જાય તો કેવું મજાનું ?

એટલે એ પણ ખડખડાટ હસી તોળાઓ પાડી ગયા.

“ રૂબરૂ રૂ. ધાબાસ ધાબાસ, ખૂલ કરી, અમેની બતાવે બાહ ! હવે તમે ખસ મકં બો સો, સો જોડાએ, એક બીજું વધારે માડ, ચૂબનું કરી કો જોડું.”

પ્રમાણે મળ્યું.

“ મને સો રૂપીઆ આપીય ”

બીજે બાંધવાના મલિયે.

“ હો હો હો હો ” પુરવનું રીધું ખડખડ

“ ક્યાં સુધી પહેલું.”

“ રૂપરૂડી ! જમ, સોજ રૂપરૂડી ! મું જો તો ખાસસા એક હનર જોડાએ-એક જોડાની નદી, નદી તો એ બધાસ હં તાઓને ફોગટ ન આપી દઈશ-ના, માત્ર એમાથી વીણી લઇશ અને તમારા હરકના

“ બાબી મારી એ ધૂળવા લાગી અને કાગળ પોતે લખી રહી હતી તે સંવાદી રેલા ફાંસી મારવા લાગી.”

વાદમાર નમુના તરીકે વર્તમાન પત્રમાં પ્રમટ કરારો તમારો દુનિયાકરમાં કંઈ વગડાવીશ અને બીજા યેમીઓને પણ પ્રેમનો પદાર્થ પાક વિખરીશ. છે કશું ? ”

“ વાહ, તમારી મરહમમાં આવે તો બહે એમ